PSYCHOLOGIA RATIONALIS

METHODO SCIENTIFICA PERTRACTATA,

QUA EA, QUÆ

DE ANIMA HUMANA

INDUBIA EXPERIENTIÆ FIDE INNOTESCUNT, PER ESSENTIAM ET NATURAM ANIMÆ EXPLICANTUR, ET

AD INTIMIOREM NATURÆ

EJUSQUE AUTORIS COGNITIONEM PROFUTURA PROPONUNTUR.

AUTORE

CHRISTIANO WOLFIO,

POTENTISSIMI SUECORUM REGIS, HASSIÆ LANDGRAVII, CONSILIARIO REGIMINIS, MATHEMATUM AC PHILOSOPHIÆ IN ACADEMIA MARBURGENSI PROFESSORE PRIMARIO, PROFESSORE PETROPOLITANO HONORARIO, ACADEMIÆ REGIÆ SCIENTIARUM PARISINÆ, SOCIETATUMQUE REGIARUM BRITANNICÆ ATQUE BORUSSICÆ MEMBRO.

EDITIO NOVA PRIORI EMENDATIOR.

CUM PRIVILEGIIS.

FRANCOFURTI & LIPSIÆ, MDCCXL.

SERENISSIMO PRINCIPI
AC DOMINO,

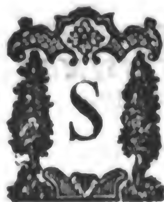
DOMINO
FRIDERICO,

HASSIÆ LANDGRAVIO, PRINCIPI
HERSFELDIÆ, COMITI CATTIMELIBOCI,
DECIÆ, ZIEGENHAINÆ, NIDDÆ ET
SCHAUMBURGI
&c.&c.

ACADEMIÆ MARBURGENSIS
RECTORI MAGNIFICENTISSIMO,

PRINCIPI AC DOMINO
CLEMENTISSIMO.

SERENISSIME PRINCEPS,

Ublimem philosophiam continet Psychologia rationalis, quæ ad interiorem animæ nostræ cognitionem manuducit. Sublimia ingenia sublimis rerum sublimium decet scientia ea voluptate animum pascens, quam aliunde spe-

ſperare non datur. Quodſi cognitio ſui nullo non ævo commendata fuit ſapientibus; commendanda imprimis erit interior animæ, partis noſtrum nobilioris, cognitio, cum inde non modo Naturæ univerſæ, verum ipſius Autoris ejusdem, Numinis ſapientiſſimi ac potentiſſimi, notitiæ lux quædam inexpectata affulgeat & præterea virtuti ſingulare præſidium accedat, quod nemo novit niſi expertus. Ecquid vero jucundius, quid deſideratius, quam Naturam rerum, opus illud admirabile, quod ſui cognoſcendi gratia effecit Artifex ſummus, intime perſpicere, ac in eo veluti in ſpeculo ipſummet Artificem

venerabunda mente intueri? Nullus igitur dubito, PRINCEPS SERENISSIME, eam philoſophiæ partem, quæ tam ſublimia tradit, in conſpectum Tuum proferre. Etenim Summus rerum arbiter tam ſublimes SERENITATI TUÆ conceſſit animi dotes & eam comitem eſſe juſſit corporis formam, quæ ſpiritum excelſum latere non ſinit intuentibus, ut in admirationem venerabundam toti protinus rapiantur. Nihil vero tam ſublime a Natura datum, quod non induſtria augeas, amplifices atque perficias, ut jamjam in tenera adhuc juventute illarum virtutum haud fallacia edas documenta,

quæ

quæ in Rep. prudenter ac feliciter administranda omne ferunt punctum. Imprimis etiam avitus ille ſcientiarum profundiorum amor, quibus Naturæ ac Artis arcana revelantur, tam altas in animo egit radices, ut quotquot ad eas excolendas animum appellunt, certiſſimum ſibi præſidium polliceri debeant. Toti orbi erudito, PRINCEPS SERENISSIME, haud fallacis ſpei indicium minime fallax edes, ubi quod humillime offero opus gratioſo vultu intueri dignatus fueris; quo cum autorem alias reſpicere volueris, fore ut voti compos reddar haud vana ſpe lactor. In Te ſpes Haſſiæ

omnis;

omnis: quæ ne fallat, DEUS Ter Optimus Maximus SERENITATEM TUAM salvam & incolumem esse jubeat & eminentibus, quibus jam excellis, virtutibus nova in dies incrementa addat. Hæc mecum vovet Hassia, vovet Academia Marburgensis, vovent boni omnes! Tu vero DOMINE CLEMENTISSIME, Tuam in me gratiam perennem esse jubeas, qua mihi nihil antiquius esse debere intelligo.

SERENITATIS TUÆ

humillimus cultor

CHRISTIANUS WOLFIUS

PRÆFATIO.

Psychologiæ partem alteram jam in lucem emittimus, quam rationalem appellamus. In ea rationem reddimus eorum, quæ in Psychologia empirica experientia magistra nobis innotuere. Novum est, fateor, hoc ausum: nemo enim hactenus philosophorum ex essentia animæ rationem a priori reddere conatus est, cur istiusmodi potius insint facultates, quam aliæ, & cur anima has potius in modificationibus suis sequatur leges, quam alias. Non tamen ideo censuram meruisse mihi videor, cum nemini phi-

losophorum non sit integrum in scientiæ terminis provehendis vires suas periclitari. Observavimus vero leges, quas philosophia prima notionum directricium conditrix præscribit. Idcirco primum inquisivimus in essentiam atque naturam animæ, tum ut constaret, unde intelligatur, quænam in animam cadere possint, tum ut appareret, quomodo ad actum ea perducantur. Nemo est, qui nesciat animam sibi repræsentare hoc universum convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt, sensibilibus in eadem agentibus. Evicimus autem independenter ab omni systemate explicandi commercium, quod animæ cum corpore intercedit, inesse animæ vim sibi repræsentandi hoc universum eo, quem diximus, modo & in hac vi pro diverso ejus respectu non minus essentiam, quam naturam animæ consistere. Mox vim istam altius scrutati ostendimus, animam continuo producere singulari quodam modo ideam totius universi quoad omnes mundi status, ita ut ideis partialibus singulis infinita insint atque ideo ex

uno

uno colligi possint cetera, quamvis diversa ratiociniorum serie. Ex finitudine autem animæ deducimus, quod non omnes perceptiones, quas idea ista universi continet, sint immediatæ, ac inde porro docemus, cur harum certæ sint leges, quas anima violare nequit. Loquuntur leges istæ perpetuam quandam harmoniam inter modificationes animæ & quosdam in corpore existentes motus, ut adeo subinde ex iis, quæ in corpore fiunt, colligatur, quænam animæ inesse debeant, quamvis eorum nobis conscii non simus, & vicissim ex iis, quæ in anima observantur, intelligatur, quænam in corpore accidere debeant, quamvis ea in sensus incurrere nequeant, harmonia animæ ac corporis, cum harmonia præstabilita *Leibnitii* non confundenda; inter principia heuristica psychologica hoc pacto sibi locum vindicante. Re ipsa igitur ostendimus, nullum dari modificationum genus in anima, quocunque tandem nomine veniat, quod per vim repræsentativam universi, qualem animæ inexistentem stabilivimus, intelligibili modo expli-

 cari

cari non possit, & quales singulis in corpore respondeant mutationes harmonicæ perspicue docuimus. Theoriam, de qua diximus, certo consilio independentem ab hypothesibus philosophorum de unione animæ cum corpore effecimus: cum enim illæ disceptationibus sint obnoxiæ, parum consultum videbatur alienis litibus eandem implicari. Eo fine aperte docuimus, quod salva theoria nostra nomen hypothesi dare possis, cuicunque volueris. Tres hodie celebrantur philosophorum hypotheses, commercii quod inter animam atque corpus intercedit, explicandi gratia excogitatæ, systema scilicet influxus physici, causarum occasionalium & harmoniæ præstabilitæ. Singulas fideliter exposui, ut ab omnibus facile intelligi possint. De singulis citra partium studium dixi sententiam, liberum unicuique relinquens, cuinam assensum suum præbere velit. Mea enim parum refert, quid de causa commercii animæ cum corpore statuatur. Quamvis autem hæc Psychologiæ pars tota hypothetica videri possit, & eo etiam consilio a Psychologia empirica

rica

rica ſeparata fuerit, ne principia, quibus in Moralibus præſertim utemur, ab hypotheſibus pendere viderentur; non tamen mihi religioni duxi dogmatica nonnulla ſubinde interſerere, cum ex citationibus apparere poſſit, quænam ſint ab omni hypotheſi libera. Immo ipſa Pſychologiæ natura poſtulabat, ut dogmata quædam ex inſtituto traderentur, veluti de ſpiritualitate & immortalitate animæ ac ſpiritu in genere, quibus cum hypotheſibus pſychologicis nihil prorſus negotii eſt. Theoria noſtra pſychologica nonnulla continet, quæ haud paucis paradoxa videntur: ſed quod paradoxum videtur, non ideo a veritate abhorret. Sane quæ maxime paradoxa videri poſſunt de perceptionibus noſtris, ad attributa divina rectius concipienda in Theologia naturali multum profutura ſunt: qua utilitate qua major concipi poſſit ego quidem non video. Immo ipſa hæc perceptionum noſtrarum theoria plurimum lucis affundit Phyſicæ generali & nonnullis Coſmologiæ generalis principiis, quæ abſque ea penitus intelligi vix poſſunt. Eadem ſingularem quoque uſum ſpondet phi-

 loſo-

losophiæ morali, in qua perceptionum evolutio ad compescendos affectus & detrahendam speciem bono apparenti mirifice prodest. Dogmata de spiritu & animæ spiritualitate ac immortalitate non modo in Theologia naturali & philosophia morali; sed in defendenda quoque religione christiana adversus Antiscripturarios omne fert punctum. Alios usus tacemus, quos lectores seduli atque attenti operis hujus psychologici in se experientur. Quoniam vero Theoria nostra psychologica ne quidem a systemate harmoniæ præstabilitæ pendet, unde ansam calumniandi desumserunt invidi ac malevoli; tanto facilius hinc intelligent omnes, quam sit a veritate alienum, universam nostram philosophiam harmonia præstabilita tanquam unico fundamento niti. Ceterum silentio prætereunda non sunt singularia prorsus providentiæ divinæ specialis documenta, quæ eo ipso tempore expertus fui, quo operi huic psychologico edendo incubui. Cum enim anni superioris prima dies illucesceret, a Potentissimo Suecorum Rege, Hassiæ Landgravio, Rege ac Domino

meo

meo longe clementissimo, nummum aureum ingentis ponderis in tesseram gratiæ singularis accepi. Splendent in facie una imagines Regis atque Reginæ, in altera imagines Majorum augustorum, unde genus suum deducit Regina, in orbem dispositæ, Rege centrum occupante. Vix quarta anni pars elapsa fuerat, cum novum gratiæ documentum adderet Rex clementissimus: etenim præter expectationem ad dignitatem Consiliarii Regiminis me evehebat, eum inter Professores in ipso corpore tribuens locum, qui splendori huic convenit. Nondum ad medium perductus fuerat annus, cum Rex christianissimus in illustri Academia Scientiarum, quæ Parisiis floret, locum morte illustrissimi Comitis *de Pembrock* vacantem mihi decerneret, quem more consueto rite electum una cum Mathematico quodam celeberrimo præsentaverat illustre hoc corpus: de quo honoris eximio augmento cum publice mihi gratulatus sit Vir maxime Reverendus, *Johannes Jacobus Kæthen*, Pastor Lutheranus Genevensis, quem non solum facundia, verum etiam solida re-

rum

rum divinarum ac humanarum ſcientia commendat, ut ei hac data occaſione publice gratias agam, ipſa æquitas jubet. Tandem denique ultimo anni quadrante Potentiſſimus Boruſſorum Rex, munificentia vere regia, quam ſeri prædicabunt nepotes, Halam reverſuro ſplendidiſſimas dignitates una cum minervali lautiſſimo obtulit. Deus Regum Potentiſſimorum corda in me direxit: ejus adeo providentiam publico cultu venerari debui. Non leves ea ſtimulos addit ad laborem Numinis Optimi auſpiciis cœptum alacriter continuandum, quam diu animi corporisque vires conſervaverit. Nullus enim dubito fore, quin aliquando genus humanum percipiat fructus, qui ex noſtro philoſophandi modo in ipſum redundare poſſunt. Dabam Marburgi Cattorum d. 28. Aprilis A. O. R.

MDCCXXXIV.

PSYCHO-

PSYCHOLOGIÆ RATIONALIS

PROLEGOMENA.

§. 1.

Pſychologia rationalis definitio.

Pſychologia rationalis eſt ſcientia eorum, quæ per animam humanam poſſibilia ſunt.

Dedimus hanc Pſychologiæ tanquam partis philoſophiæ definitionem in Diſcurſu præliminari (§. 58.), eamque rationali ab empirica diſtinguendæ convenire monuimus (§. 112. *Diſc. prælim.*).

§. 2.

Cur demonſtrationi in Pſychologia rationali ſit locus.

Quoniam Pſychologia rationalis ſcientia eſt (§. 1.), ſcientia vero in habitu demonſtrandi quod affirmamus, vel negamus, conſiſtit (§. 594. *Log.*); *Quæ in Pſychologia rationali traduntur, demonſtranda ſunt.*

Nimirum si sumimus Psychologiam rationalem esse scientiam, quod sumi posse mox evincetur; concedendum quoque in eadem locum esse demonstrationi. Et sane ubi in iis acquiescis, quæ de anima a posteriori innotescunt; in Psychologia empirica acquiescis, quam nuper peculiari volumine explicatam dedimus, nec ad Rationalem progrederis, sed eam insuper habes, consequenter partes omnes Philosophi adimplere negligis, cujus est reddere rationem eorum, quæ sunt (§. 46. *Disc. prælim.*). Nos igitur, quibus philosophiam tradendi animus est, in id pro virili eniti debemus, ut demonstrationum illarum hactenus desideratarum contextum exhibeamus defectum, quantum datur, suppleturi, quo adhuc laborat nobilissima hæc philosophiæ pars.

§. 3.

Principia demonstrandi unde petenda.

In Psychologia rationali principia demonstrandi petenda sunt ex Ontologia, Cosmologia & Psychologia empirica. In numerum principiorum demonstrandi non assumuntur nisi definitiones, experientiæ indubitatæ, axiomata & propositiones jam demonstratæ (§. 562. *Log.*). Sed definitiones eorum, quæ ad animam pertinent, Psychologia empirica tradit, quemadmodum ex tractatione ejusdem liquet, eademque stabilit principia per experientiam manifesta (§. 1. *Psychol. empir.*). In Psychologia igitur rationali principia demonstrandi petenda sunt ex Psychologia empirica. *Quod erat primum.*

Porro anima humana cum actu existat (§. 21. *Psychol. empir.*), in numero entium est (§. 134. *Ontol.*) consequenter ad eam tanquam speciem applicari possunt, quæ de ente in genere demonstrata sunt (§. 360. 361. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum in Ontologia demonstrentur, quæ de ente in genere prædicanda veniunt (§. 1. *Ontol.*); in Psychologia rationali principia demonstrandi petuntur ex Ontologia. *Quod erat secundum.*

Denique anima percipit corpora mutationem organis sensoriis

ſoriis qua talibus inducentia mutationi in organo factæ convenienter (§. 67. *Pſychol. empir.*), & ab hac facultate ſentiendi pendet imaginandi facultas (§. 91. 92. *Pſych. emp.*), pendent quoque facultates mentis aliæ (§. 237. 257. &c. *Pſych. emp.*). Immo mentis mutationes a mutationibus corporis noſtri (§. 948. *Pſychol. empir.*) & motus quidam corporis a voluntate animæ pendent (§. 953. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum generalem mundi ſeu univerſi corporei (§. 1. *Coſmol.*) atque corporum theoriam Coſmologia tradat (§. 119. & *ſeqq. Coſmol.*); ex Cosmologia quoque demonſtrandi principia petenda ſunt. *Quod erat tertium.*

Jam cum anima entis quædam ſpecies ſit, quemadmodum paulo ante demonſtratum eſt, & quidem ſimplicis, quemadmodum inferius oſtendemus, aliud genus propius quam ens ſimplex ſeu ſubſtantiam ſimplicem, nec remotius aliud præterquam ens agnoſcit, conſequenter nec aliam niſi entis in genere, & entis ſimplicis in ſpecie theoriam ſupponit. Quamobrem cum entis in genere & entis ſimplicis theoria in Ontologia tradatur (§. 132. & ſeqq. ac §. 673. & ſeqq. *Ontol.*), quæ vero de anima quoad differentiam ſpecificam ab aliis entibus ſimplicibus a poſteriori obſervanda ſunt, in Pſychologia empirica tradantur (§. 1. *Pſychol. empir.*) & animæ ad corpus relatio pateat per theoriam corporis in genere ac generalem mundi theoriam, prouti ex inferioribus conſtabit, in Coſmologia traditam per ea, quæ jam demonſtrata ſunt; præterquam principia ex Ontologia, Coſmologia & Pſychologia empirica mutuanda aliis ex diſciplinis aliis petendis non habemus opus. *Quod erat quartum.*

Atque hæc eſt ratio, cur Ontologiam, Coſmologiam & Pſychologiam empiricam rationali præmiſerimus (§. 87. *Diſc. præl.*).

§. 4.

In Pſychologia rationali reddenda eſt ratio eorum, quæ *Pſychologia rationalis*

ab empirica differentia. *animæ insunt, aut inesse possunt.* Psychologia enim rationalis philosophiæ pars est, quæ de anima agit (§. 58. 112. *Disc. præl.*). Ergo in ea reddenda est ratio eorum, quæ animæ vel actu insunt, vel inesse possunt (§. 31. *Disc. prælim.*).

Hanc esse differentiam Psychologiæ rationalis ab empirica dudum monuimus alibi (§. 112. *Disc. prælim.*) atque ex collatione utriusque patebit. Nullus enim dubito fore, ut lector seria usus attentione intelligat, de iis quæ ad animam spectant, non minus evidentes rationes reddi posse, quam Physici moderni de rebus materialibus reddere solent.

§. 5.

Possibilitas Psychologiæ rationalis. *Psychologia rationalis possibilis.* In Psychologia enim rationali reddenda est ratio eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4.). Jam cum anima humana actu existat (§. 21. *Psychol. empir.*), adeoque ens sit (§. 134. *Ontol.*), in ea quoque quædam reperiuntur, quæ sibi mutuo non repugnant, non tamen per alia, quæ simul insunt, nec per se invicem determinantur (§. 142. *Ontol.*), consequenter essentiam habet (§. 143. *Ontol.*) atque in ea ratio continetur sufficiens eorum, quæ præter eam animæ vel constanter insunt, vel inesse possunt (§. 167. *Ontol.*). Psychologia igitur rationalis possibilis (§. 91. *Ontol.*).

Hanc propositionem ideo addimus, ut intelligatur, Psychologiam rationalem, qualem definimus, non esse terminum inanem (§. 38. *Log.*), neque adeo inanem in ea condenda operam sumi. Ceterum ex ipsa notione possibilitatis quoque constat, quomodo in Psychologia rationali sit procedendum. Nimirum conceptus quidam essentialis formandus est & ex eo a priori colligenda sunt, quæ in Psychologia empirica a posteriori stabilimus: id quod obtinetur, si expendamus ea, quæ ibidem de anima annotata fuere, & inquiramus vi notionum distinctarum ibidem evolutarum, quænam eorum ex aliis demonstrari possint. Hac sane methodo usi sumus, dum vires

res ingenii in Psychologia rationali condenda periclitabamur.

§. 6.

Error in Psychologia rationali commissus num latius serpat.

Si in Psychologia rationali error committitur; nullus inde in Theologiam naturalem, Logicam & Philosophiam practicam serpit. Etenim in Psychologia rationali reddenda est ratio eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4.), quæ cum in Psychologia empirica doceantur (§ 2. *Psychol. empir.*), non alia animæ tribuuntur in Psychologia rationali, quam quæ de eadem indubia experientiæ fide in empirica evincuntur. Quamobrem sicubi error admittitur in rationali; non animæ tribuitur, quod eidem non inest, vel inesse minime potest; sed tantummodo ratio spuria redditur ejus, quod eidem inest, vel inesse potest, seu propositio, quam a posteriori veram esse constat, minus recte demonstratur. Utimur vero propositionibus, non demonstrationibus tanquam principiis demonstrandi (§. 562. *Log.*). Quare etsi in Psychologia rationali error committatur, nullus tamen inde cum principiis, quæ Psychologia empirica Juri naturali, Theologiæ naturali, Philosophiæ practicæ ac Logicæ tradit (§. 6. & seqq. *Psychol. empir.*), in has disciplinas error serpit.

Vanus eorum metus est, qui nescio quam virtutis ac justitiæ in civitate jacturam a Psychologia rationali, siquidem eam erroneam esse contingat, imminere somniant. Ad eum igitur fugandum propositionem præsentem apposuimus. Ecquis sibi metuit, ne intereat genus humanum, nullis amplius hominibus genitis, propterea quod theoria generationis a Physico tradita veritati non respondeat? Maxime ab eadem abhorret hypothesis ad *Harvæi* usque tempora recepta de generatione hominis ex commixtione seminis masculini & fœminini, massarum informium, ab anima facta: id quod hodie tantum non omnes agnoscunt, qui Physicæ operam impendunt.

dunt. Hac tamen non obstante homines fuerunt geniti, factis iis quæ experientia fieri jubet.

§. 7.

Cur Psychologia rationalis empiricæ lucem affundat.

Per Psychologiam rationalem plenius ac rectius intelliguntur, quæ in empirica docentur. In Psychologia rationali ratio redditur eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4.). Quoniam itaque per rationem intelligitur, cur aliquid potius sit, quam non sit (§. 56. *Ontol.*); per ea, quæ in Psychologia rationali traduntur, plenius intelliguntur, quæ in empirica docentur. *Quod erat unum.*

Et quoniam qui novit, cur aliquid potius sit quam non sit, clarissime perspicit, utrum subjecto alicui vel vi definitionis, vel sub conditione quadam adjecta, aut quibusdam determinationibus accidentalibus supervenientibus tribuendum sit prædicatum, quod vi experientiæ eidem vindicatur (§. 130. *Ontol.* & §. 4. *Psych. rat.*). Psychologia rationalis docet limites, intra quos prædicata animæ tribuenda coërcentur. Quamobrem verendum non est, ut eidem unquam tribuat aliquod prædicatum eo in casu, quo eidem convenire nequit. Rectius igitur intelligit per rationalem, quæ in empirica docentur. *Quod erat alterum.*

Necesse est ut utilitatem Psychologiæ empiricæ evincamus, ne quis existimet eam tanquam rem nullius momenti contemni prorsus posse; sed ut digna intelligatur, quæ excolatur. Inter utilitatem igitur Psychologiæ rationalis primo loco refero, quod dogmata de anima & plenius, & rectius intelligantur. Utraque non contemnenda est. Neque enim solum prior satisfacit animo sciendi cupido, ut in veritate agnita acquiescat; verum & consensum præstat confirmatiorem. Posterior vero immunitatem ab errore pollicetur ex perversa principiorum psychologicorum applicatione metuendo. Non nego supponi, quod Psychologia rationalis hasce utilitates habere nequeat, nisi ubi in eadem acu tangitur veritas.

§. 8.

§. 8.

Psychologia rationalis auget acumen in observandis iis, quæ animæ insunt, Etenim in Psychologia rationali redditur ratio eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4.). Quamobrem si in ea reddenda difficultas quædam nobis objiciatur; unde ea sit inquiritur atque adeo animus advertitur ad ea, quæ in anima nostra insunt, vel occasione observandi sua sponte oblata, vel facto experimento, sicque nobis conscii simus eorum, quæ alias attentioni nostræ sese subducunt. Quamobrem cum jam in anima plura distinguamus, quam antea; acumen nostrum studio Psychologiæ rationalis perficitur. Similiter cum in Psychologia rationali ex iis, quæ de anima nobis innotuere, deducantur alia, quæ nobis per experientiam nondum innotuerant; experimento veritatem comprobaturi denuo animum advertimus ad ea, quæ in ipsa contingunt, & antea attentioni nostræ sese subduxerunt, propterea quod deesset ejus in ea convertendi ratio (§. 70. *Ontol.*). Unde patet ut ante acumen observandi ea, quæ animæ insunt, augeri.

Acumen psychologicum quomodo perficiatur.

Veritatis propositionis præsentis omnium optime convincimur, si eam in nobismetipsis experiamur. Qui in Astronomia fuerint versati, vel philosophiam experimentalem nostra methodo pertractarunt; ii quod in specie experti sunt, animadversa universalitate notionis, ad Psychologiam transferent. Utilitas igitur, quam præsens inculcat propositio, egregia prorsus est: etenim patet Psychologiæ rationali tribui debere, ut, quæ de anima cognoscuntur, & firmiori assensu complectamur, & ut in interiorem animæ cognitionem penetremus, a qua alias arcemur. Quantum hoc acumen in Moralibus juvet, suo loco palam erit.

§. 9.

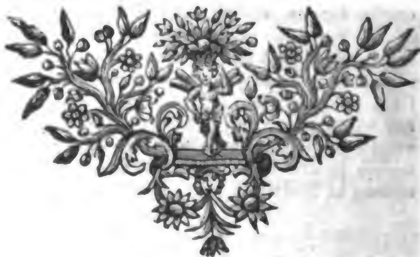
Psychologia rationalis de anima detegit, quæ observationi soli impervia forent. Etenim in Psychologia rationali ratio redditur

Veritates Psychologiæ rationali debitæ.

ditur eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4.) atque adeo propositiones in ea fiunt determinatæ (§. 320. *Log.*), consequenter ad ratiocinandum aptæ (§. 499. & *seqq. Log.*). Quamobrem cum per artem inveniendi ex propositionibus determinatis cognitis colligantur aliæ incognitæ (§. 461. *Psych. empir.*); de anima jam innotescunt, quæ a posteriori detegere non licuerat. Psychologia igitur rationalis de anima detegit, quæ observationi soli impervia fuissent.

Equidem cum per Psychologiam rationalem augeatur quoque acumen in observandis iis, quæ animæ insunt (§. 8.) fieri potest ut a priori in Rationali detecta jam observationi etiam pateant, ubi ante nobis perspecta fuerint, experimur enim facilius observari quæ jam nobis perspecta sunt, quam quæ penitus incognita: non tamen ideo negari potest, cognitionem psychologicam beneficio Psychologiæ rationalis locupletari. Immo si quis ea, quæ in subsequentibus trademus, cum illis conferre voluerit, quæ in Psychologia empirica exhibuimus; oculatam habebit fidem.

FINIS
PROLEGOMENORUM.

PSYCHO-

PSYCHOLOGIÆ RATIONALIS
SECTIO I.
DE
ANIMA HUMANA
IN GENERE
ET
FACULTATE COGNOSCENDI
IN SPECIE
CAPUT I.
De Natura & Essentia Animæ.

§. 10.

Quae simul percepta anima a se invicem distinguit, eorum sibi conscia est & contra: *Quorum sibi conscia est, ea a se invicem distinguit.* A posteriori res adeo clara est, ut uno quolibet momento experimentum ejus quisque in se capere possit. Dabimus exemplum vulgare, ut dictis constet fides. Quando candelam accensam intuentes flammam ab ellychnio, ellychnium a sebo, flammæ partem lucidam a cœrulea inferiori, ellychnii partem nigram a candida, sebi partem superiorem lucidam ab inferiori obscuriori distinguimus; tum nobis utique conscii sumus & flammæ, & ellychnii, & sebi, ex quo cande- *Quando anima rerum perceptarum sibi conscia.*

la confecta, nec minus nobis conscii sumus luciditatis in parte flammæ superiori & cœrulei coloris in inferiori, coloris nigri in parte ellychnii superiore & candidi in inferiore, claritatis in parte sebi superiore, obscuritatis in inferiore. Hic simul percipimus in candelam accensam oculis conversis flammæ partem lucidam & cœruleam inferiorem, ellychnii partem nigram & candidam, sebi partem clariorem & obscuriorem alteram atque singula a singulis distinguimus. Et sic patet, nos eorum nobis conscios esse, quæ simul percepta a se invicem distinguimus.

Quodsi jam a candela procul recedamus, ut propter distantiam ellychnium a flamma, flammæ partem inferiorem a superiori, multo minus autem sebi partem superiorem ab inferiori distinguere valeas; nec tibi amplius te conscium esse ellychnii & coloris cœrulei in parte flammæ inferiori, multoque minus differentiæ coloris in superiori ac inferiori ellychnii ac sebi parte. Quamprimum adeo non amplius simul percepta distinguis, sed in unum confundis; eorum quoque tibi non amplius conscius es. Atque adeo patet, si tibi quorum conscius esse debeas, ea simul percepta a te invicem distingui debere.

Propositum jam nobis est in naturam & essentiam animæ inquirere, unde ratio reddatur eorum, quæ menti insunt, vel inesse possunt (§. 4.). Ut igitur certo tramite progrediamur, determinationes mentis essentiales legitimo ratiocinio colligendæ veniunt ex iis, quæ in dubia experientiæ fide constant. Jam quod anima sibi conscia sit rerum a se perceptarum, adeo evidens est, ut in dubium vocari non possit (§. 11. *Psych. empir.*) & hoc ipso animam a corpore nostro distinguimus (§. 20. *Psychol. empir.*). Quamobrem videndum, an non exinde deduci possit, quod quæritur, aut num inde deducere liceat quæ viam ad ulteriora sternunt. In Psychologia empirica cum nullam istius actus, quo anima sibi conscia est, quemque apperceptionem appellavimus (§. 25. *Psychol. empir.*), notionem distin-

distinctam dederimus, sed in confusa acquieverimus, propterea quod in Psychologia rationali hujus actus reddenda demum ratio est (§. 4.); prima omnino cura eam tradituris esse debet, ut apperceptionis notionem distinctam consequamur resolvendo hanc actionem animæ in alias simpliciores, ex quibus constat (§. 731. *Ontol.*). Quoniam vero alia nondum præsupponi hic possunt; a posteriori utique disquisitionis hujus initium fieri debuit. Scrupulosioribus circa alteram partem propositionis præsentis dubia quædam oriri poterant, nimirum an adhuc ab anima percipiantur, quæ ob distantiam, qua ab objecto visibili removetur, non amplius in objecto distinguit. Quamvis vero per observationes telescopicas dubium haud difficulter tolli poterat; idem tamen in præsente insuper habemus, propterea quod paulo inferius de iis, quæ perceptionibus confusis insunt, ex instituto fiet disquisitio. Cum arduum quid moliamur conceptum animæ essentialem investigaturi, qui iis, quæ animæ conveniunt, a priori explicandis sufficit; nemo mirabitur, quod & ipsi omni utamur circumspectione, & alios ad eandem adhibendam invitemus.

§. 11.

Qualis perceptio totalis, dum anima sibi rerum perceptarum conscia.

Si anima in perceptione totali partiales distinguit, rerum perceptarum sibi conscia est: & contra. Quando enim in perceptione totali partiales distinguit, cum perceptio sit actus mentis, quo quid sibi repræsentat (§. 24. *Psychol. empir.*), quæ sibi simul repræsentat, ea sibi tanquam diversa repræsentat (§. 43. 40. *Psychol. empir.*). Eorum itaque sibi conscia est (§. 10.). *Quod erat unum.*

Similiter si anima sibi conscia est rerum simul perceptarum, ea a se invicem distinguit (§. 10.). Quare cum singulæ istæ perceptiones a se invicem distinctæ ipso actu apperceptionis (§. 25. *Psychol. empir.*) insint totali (§. 43. *Psychol. empir.*) tanquam partiales (§. 40. *Psychol. empir.*); quando anima sibi conscia est rerum simul perceptarum, perceptiones partiales in totali distinguit.

Nimirum ipso apperceptionis actu diversi percipiendi actus a se invicem separantur, qui cum una in mente existunt pro uno habentur, quemadmodum accidit in perceptionibus confusis, ubi anima actu apperceptionis eas a se invicem non amplius separare valet. Hæc probe notanda sunt, ubi in distincta mentis humanæ cognitione feliciter progredi volueris.

§. 12.

Quatenus anima sibi sui ipsius conscia:

Anima sibi sui conscia est, quatenus sibi conscia est suarum mutationum, veluti actionum: nec aliter sibi conscia. Patet idem denuo, si animum ad nosmetipsos advertimus. Dum enim attentionem nostram in hoc convertimus, quod rerum perceptarum nobis conscii sumus; nostri etiam nobis conscii sumus. Sed tum apperceptionem, actionem quandam animæ, percipimus (§. 25. *Psychol. empir.*) & nos per eam tanquam subjectum percipiens ab objectis, quæ percipiuntur, distinguimus, agnoscentes utique percipiens subjectum esse quid diversum a re percepta. Anima igitur sibi sui conscia est, quatenus sibi conscia est suarum mutationum.

Quod vero non aliter sibi sui conscia, nisi quatenus suarum mutationum sibi conscia est, a posteriori itidem, nimirum ex somno, colligitur. Dum enim dormimus, nullius nobis mutationis in nobis contingentis conscii sumus. Sed nec in somno nobis nostri sumus conscii. Patet adeo, nos nobis non esse nostri conscios, quando nullarum, quæ in anima contingunt, mutationum nobis conscii sumus. Quamprimum evigilamus, res quoque quasdam a nobis percipi nobis conscii sumus, atque tum etiam rursus nobis nostri conscii evadimus. Unde satis superque intelligitur, animam sibi sui consciam aliter esse non posse, nisi quatenus sibi conscia est suarum mutationum.

Veritas propositionis præsentis manifesta quoque esse poterat per præcedentem. Etenim si anima sibi sui conscia esse debet, necesse est ut se percipiat & appercipiat, aut, ut aliquas habeat

habeat de se perceptiones & harum perceptionum sibi conscia sit. Quilibet autem in seipso experitur, quod anima sua non alias de se habeat perceptiones, quam modificationum suarum. Quamobrem nec aliter sui conscia esse potest, nisi quatenus sibi modificationum suarum conscia est.

§. 13.

Quando anima sui rerumque a se perceptarum sibi conscia est, in statu perceptionum distinctarum est: & contra. Quando enim anima sibi rerum simul perceptarum conscia est; perceptiones partiales in totali distinguit (§. 11.). Atque idem intelligitur, quando sibi sui conscia est (§. 12.). Quamobrem cum anima sibi sui rerumque a se perceptarum conscia est, perceptio totalis distincta est (§. 44. *Psych. empir.*), adeoque anima ipsa in statu perceptionum distinctarum existit (§. 45. *Psych. empir.*). *Quod erat unum.* *Quando anima in statu perceptionum distinctarum.*

Quodsi ponamus animum esse in statu perceptionum distinctarum, perceptiones totales distinctæ sunt (§. 45. *Psych. empir.*), consequenter perceptiones partiales, quæ totalem ingrediuntur, claræ sunt (§. 44. *Psychol. empir.*). Quamobrem res simul perceptas a se invicem distinguimus (§. 31. *Psychol. empir.*), consequenter anima rerum simul perceptarum sibi conscia est (§. 10.), suique conscia esse potest (§. 12.). *Quod erat alterum.*

Status igitur perceptionum distinctarum & status, quo anima rerum simul perceptarum & sui ipsius sibi conscia est, sunt unus idemque status.

§. 14.

Nos rerum perceptarum & nostri esse nobis conscios, quando vigilamus & somniamus, notorium est. *Anima* igitur *est in statu perceptionum distinctarum, quando vigilamus & somniamus* (§. 13.). *Qualis status somnus & vigilia.*

Apparet adeo, in quonam somnium & vigiliæ inter se conveniant. Differentia patebit inferius.

§. 15.

Qualis status cesset in somno, deliquio animi & apoplexia.

Nec minus patet, nos, quando dormimus, in deliquium animi incidimus & apoplexia tangimur, nec nostri ipsius, nec rerum aliquarum extra nos nobis esse conscios. *Anima* igitur *in somno*, vel *quando deliquium patitur, vel quando apoplexia tangimur, non est in statu perceptionum distinctarum.*

Cur in somno, deliquio animi & apoplexia cesset status perceptionum distinctarum, inferius demum constabit. Nec minus inferius positive intelligi dabitur, qualem anima in somno, deliquio sui & apoplexia habeat statum. Utile autem est status animæ a se invicem distingui, non modo ut constet quotnam eorum possibiles sint & quomodo alternentur; verum etiam ut ex statu animæ observato alia colligi queant in casibus datis, quorum alias notitia nos fugeret.

§. 16.

Quando anima sibi rerum perceptarum utique conscia esse nequeat.

Si perceptiones partiales singulæ obscuræ sunt; anima sibi rerum perceptarum atque sui conscia esse nequit. Quando enim perceptiones partiales singulæ obscuræ sunt, perceptio totalis obscura est (§. 46. *Psychol. empir.*), consequenter nihil prorsus rerum perceptarum a se invicem distinguere valemus (§. 32. *Psych. empir.*), adeoque nec earum sibi conscia esse potest (§. 11.). *Quod erat unum.*

Quoniam igitur rerum nullarum, quas percipit, sibi conscia est, nec perceptionis, nec apperceptionis ullius (§. 24. 25. *Psychol. empir.*) sibi conscia. Quamobrem cum sibi conscia esse aliter non possit, nisi quatenus suarum mutationum sibi conscia (§. 12.) adeoque per eas se a rebus perceptis distinguit (§. 10.); si perceptiones partiales singulæ obscuræ sunt, nec sui sibi conscia esse potest. *Quod erat alterum.*

An propositio inverti possit, ex hactenus dictis ostendi nequit, propterea quod nondum constet, num fieri possit ut anima

ma

ma ab omni prorſus perceptione vacet: quod ubi contingeret, eandem quoque ſibi rei perceptæ nullius, conſequenter nec ſui ipſius conſciam fore evidens eſt.

§. 17.

Quoniam *anima* eſt in ſtatu perceptionum obſcurarum, ubi perceptiones partiales fuerint obſcuræ (§. 47. *Pſych. empir.*); *in ſtatu perceptionum obſcurarum nec ſui, nec rei alterius ſibi conſcia.* *Qualis ſit ſtatus perceptionum obſcurarum.*

An ſtatus perceptionum obſcurarum poſſibilis ſit, nondum patet (*not.* §. *præc.*). Neque adeo inferre adhuc licet animam in ſomno, deliquio ſui & apoplexia eſſe in ſtatu perceptionum obſcurarum, etſi conſtet eam tum eſſe in ſtatu, quo nec ſui, nec rei cujusdam alterius ſibi conſcia eſt. Hæc igitur disquiſitio tantisper ſeponenda, donec natura & eſſentia animæ nobis fuerit explorata.

§. 18.

Obſcuritatem perceptionum totalem appello, quæ ineſt perceptioni totali. Quamobrem cum perceptio totalis obſcura ſit, quando partiales, quæ eam ingrediuntur, ſingulæ obſcuræ ſunt (§. 46. *Pſych. empir.*); *obſcuritas totalis enaſcitur ex obſcuritate perceptionum ſingularum, quæ totalem ingrediuntur.* *Obſcuritas totalis quænam.*

Facile apparet in perceptione partiali, quæ totalem ingreditur, nihil prorſus clari ſupponi, vi cujus anima unam ab altera ſaltem eatenus diſtinguere valeret, ut pluralitatis perceptionum ſibi conſcia foret: quo in caſu ſe diſtinguere adhuc poſſet a re percepta atque poſſibile foret, ut ſui adhuc conſcia eſſet.

§. 19.

Obſcuritas perceptionum totalis tollit apperceptionem. Quoniam enim obſcuritas perceptionum totalis ex obſcuritate ſingularum partialium enaſcitur, quæ eam ingrediuntur (§. 18.); in ea anima nec ſui, nec rei cujusdam alterius conſcia eſſe poteſt (§. 10.), conſequenter vi ejus apperceptio tollitur (§. 25. *Pſychol. empir.*). *Ratio apperceptionis deficientis*

Quan-

Quandonam & cur singulis perceptionibus particularibus obscuritas insit; hic quidem definiri nondum potest.

§. 20.

Ratio apperceptionis præsentis.

Ex claritate perceptionum partialium nascitur apperceptio. Si enim perceptiones partiales claræ sunt, anima res perceptas a se invicem distinguere valet (§. 31. *Psychol. empir.*) immo actu distinguit, animum ad illas advertens. Quare cum tum rerum simul perceptarum sibi conscia sit (§. 11.) adeoque eas appercipiat (§. 25. *Psychol. empir.*); apperceptio ex claritate perceptionum partialium enascitur.

Hinc non mirum obscuritate tolli apperceptionem (§. 19.). Obscuritas enim defectus, seu privatio claritatis est, adeoque hac deficiente deficit ratio apperceptionis sufficiens (§. 20. *Psychol. rat.* & §. 56. *Ontol.*). Sublata igitur claritate perceptionum partialium, adeoque posita obscuritate earundem, tollitur apperceptio (§. 118. *Ontol.*).

§. 21.

Quando res extra nos percipiamus.

Quando anima sui rerumque perceptarum sibi conscia est, eas extra se invicem atque extra se percipit & contra. Quando enim anima rerum perceptarum sibi conscia est, eas a se invicem distinguit (§. 10.). Et quando sibi sui conscia est, suarum sibi mutationum conscia (§. 12.), adeoque per eas se a rebus perceptis distinguit. Quamobrem cum ad id, ut quid extra nos & res perceptas extra se invicem percipiamus, requiratur, ut istud tanquam a nobis diversum, has tanquam a se invicem distinctas percipiamus (§. 544. *Ontol.*); quando anima sui rerumque perceptarum sibi conscia est, eas extra se atque extra se invicem percipit. *Quod erat unum.*

Ponamus jam animam res percipere tanquam extra se; eas tanquam a se invicem distinctas percipit (§. 544. *Ontol.*). Et ubi eas sibi extra se repræsentat, id sibi tanquam a se diversum repræsentat (§. *cit.*). Est igitur in casu priori rerum perceptarum (§. 10.), in posteriori sui conscia (§. 12.). *Quod erat alterum.*

Quodsi

Quodsi quis ea mente recolit, quæ de notione extensionis (§. 548 & *seqq. Ontol.*) & continui (§. 554. & *seqq. Ontol.*) dicta sunt, plurimum lucis inde affundi sentiet propositioni præsenti, quæ in Psychologia hospites ad assensum difficiles experitur.

§. 22.

Actus comparationis in apperceptione.

Quando anima rerum perceptarum suique sibi conscia est, eas tum inter se, tum cum se confert. Quando enim anima rerum perceptarum sibi conscia est, eas a se invicem distinguit (§. 10.). Quoniam igitur earum diversitatem agnoscimus, quatenus patet, substitutis sibi invicem perceptionibus partialibus mutari totalem (§. 181. *Ontol.*), cum quid diversum ab altero non agnoscatur nisi quatenus notio diversitatis ad ea applicatur, hoc est, ad ea animum advertas, quæ notionem diversitatis ingrediuntur: anima rerum perceptarum sibi conscia vel res ipsas perceptas, vel ea, quæ ipsis insunt, inter se conferre debet.

Non absimili modo ostenditur, quando anima sui sibi conscia est, eam res perceptas cum se conferre, quatenus scilicet se tanquam subjectum, res vero perceptas tanquam objectum perceptionis considerat.

Nemo sibi metuat, ne animæ tribuantur, quæ eidem non insunt, dum sibi sui rerumque perceptarum conscia est, propterea quod istas comparationes inter res perceptas & se institutas non animadvertit ad se attentus. Multa enim actibus animæ insunt, quorum sibi conscia non est, & quæ ideo in Psychologia detegere conamur, ut rationi pateant. Si quis in Psychologia empirica attentionem suam desiderari passus minime fuerit; eidem jam plura exempla succurrent, quibus præjudicium tollitur. Plura autem occurrent deinceps, immo passim experientia communis suppeditat, ubi actiones ex habitu profluentes ex primordiis suis nobis perspectæ sunt.

§. 23.

Reflexio in apperceptione.

Quando anima sibi sui rerumque perceptarum conscia est,

est, super perceptione totali reflectit. Quando enim anima sui rerumque perceptarum sibi conscia est, res perceptas tum inter se, tum cum se confert (§. 22.), consequenter attentionem suam successive ad alias aliasque perceptiones partiales in totali contentas (§. 43. *Psychol. empir.*) dirigit & mox eandem ad easdem simul revocat (§. 259. *Psychol. empir.*), nec absimili modo attentionem ab objecto percepto in se tanquam subjectum percipiens convertit, moxque ad objectum & subjectum perceptionis una adhibet. Super totali itaque perceptione reflectit (§. 257. *Psychol. empir.*).

Nimirum primo perceptionis momento anima quasi attonita hæret in objecto ac perplexa ejus claritate tota confunditur, ut nihil ejus adhuc sibi conscia dici possit. Mox altero momento attentionem in se trahit partialis quædam perceptio in omni casu non propter eandem rationem, prouti inferius clarius constabit: cum ratio utique aliqua adesse debeat, cur anima ex perplexitate ad se redeat. Inde tertio momento eandem attentionem ad perceptionem aliam partialem, quæ totali inest, promovet, ac quarto eam ad utrasque reducit simul. Ex hoc modo absolvitur illa comparatio, quæ ad diversitatem agnoscendam sufficit. Rationi manifesta sunt, quæ dico, cum notionibus consona sint. Quodsi status infantilis recordaremur, cum primum in lucem editi objecta visibilia intueremur; immo si pristini in utero status memoriam haberemus dum intra eam agitati tactu resistentiam percipiebamus; illa perplexitas & modus exeundi ex eadem ad statum distinctarum perceptionum manifesta foret a posteriori. Ceterum perplexitatis indicia præbent infantes, quorum, dum ad visibile provocatur attentio, oculi in id quasi immoti diriguntur. Et modus ex perplexitate exeundi ad statum perceptionum distinctarum ex iis colligitur, quæ a nobis fiunt, ut infantum attentionem provocemus ad objecta & inprimis ad nonnulla ipsis inexistentia. Neque vero difficultatis quicquam habet, quod apperceptioni adsueti omnia simul fieri debere existimemus, quæ nonnisi successive fieri diximus: id enim inde est,

quod

quod tempuscula, quibus singula fiunt, imperceptibilia sunt ad alia præsertim collata, quibus perceptibiles effectus in natura rerum fiunt. Dari autem tempuscula nobis imperceptibilia, quæ tamen a natura in plura alia minora actu divisa sunt (§. 583. *Ontol.*); innumeri effectus naturæ loquuntur, de quibus in Physica agemus. Præjudicium a tempore ortum per notionem ejus alibi (§.572. *& seqq. Ontol.*) explicatam arcetur.

§. 24.

Quando anima sui rerumque perceptarum sibi conscia, perceptionem eandem per aliquod tempus conservat, eandem veluti a se ipsa distinguit & hoc momento eandem adhuc esse, quæ fuerat ante, intelligit. Quando enim sibi sui rerumque perceptarum conscia est, super perceptione totali reflectit (§. 23.). Attentionem itaque suam successive ad alias aliasque perceptiones partiales in totali contentas dirigit (§.257. *Psychol. empir.*). Et quoniam porro res perceptas cum inter se, tum cum se confert (§. 22.), attentionem suam mox ad duas vel plures partiales simul iterum revocat (§. 259. *Psychol. empir.*). In apperceptione igitur plures actus sibi invicem succedunt, consequenter perceptio, quando anima sibi conscia est, per aliquod tempus conservatur (§. 574. *Ontol.*). *Quod erat primum.*

Quomodo anima appercipiendo circa easdem perceptiones versetur.

Jam cum anima attentionem ad perceptiones aliquas partiales simul revocans *per demonstrata*, eas a se invicem distinguat (§.10.); necesse est ut eas per aliquod tempus conservatas easdem esse intelligat, consequenter momentorum temporis diversitate eas a se ipsis veluti distinguat (§. 181. *Ontol.*). *Quod erat secundum & tertium.*

Qui distinctæ aliis explicare conantur, quæ ad simul percepta distinguenda requiruntur, & acumine psychologico cum dono distinctæ explicationis conjuncto pollent; quæ modo dixi in seipsis experientur. Ceterum cum res, quæ antea a nobis jam perceptæ fuerunt, denuo percipientibus, imagi-

natio perceptiones quoque præteritas reproducat (§. 104 *Psych. empir.*); imaginatio quoque in actum apperceptionis influit: sed quinam ejus sint affectus, suo loco distinctius explicaturi sumus.

§. 25.

Attentio & memoria ad apperceptionem requisita.

Ad actum apperceptionis attentio & memoria concurrit. Quando enim anima sibi rerum perceptarum suique conscia est, super totali reflectit (§. 23.). Quamobrem cum reflexio successiva attentionis directione ad ea, quæ in re percepta insunt, absolvatur (§. 257. *Psychol. empir.*); ad id, ut anima rerum perceptarum sibi conscia sit, consequenter ad actum apperceptionis (§. 25. *Psychol. empir.*), attentio concurrit. *Quod erat unum.*

Porro cum anima sui rerumque perceptarum sibi conscia est, perceptionem eandem a seipsa distinguit & hoc momento adhuc eandem esse intelligit, quæ fuerat ante (§. 24.). Quoniam itaque ideam altero momento veluti denuo reproductam recognoscit (§. 173. *Psychol. empir.*); ad id, ut sibi conscia sit, adeoque ad apperceptionem (§. 25. *Psychol. empir.*), memoria etiam concurrit (§. 175. *Psych. empir.*). *Quod erat alterum.*

§. 26.

Ad cogitationem quænam concurrant.

Quoniam ad cogitationem requiritur apperceptio cum perceptione (§. 23. & seqq. *Psych. empir.*); *ad cogitationem attentio & memoria* (§. 25.), *nec non reflexio concurrit* (§. 23.)

Nimirum quæ de perceptione & apperceptione tum in psychologia empirica docuimus, tum hic in rationali evincentur, ea omnia ad cogitationem applicanda sunt.

§. 27.

Duratio cogitationum.

Cogitationes quælibet determinato tempore absolvuntur. Cogitatio enim actus animæ est, quo sibi sui rerumque aliarum extra se conscia est (§. 23. *Psychol. empir.*). Quando vero anima

ma sibi sui rerumque aliarum conscia est, plures actus successive sese invicem sequuntur (§. 22. & seqq.) quibus adeo apperceptio in cogitatione perceptioni superaccedens (§. 23. & seqq. *Psychol. empir.*) absolvitur. Cogitatio igitur quælibet determinato quodam tempore absolvitur. (§. 574. *Ontol.*)

Cum instantaneum sit, quod non fit in tempore (§. 692. *Ontol.*); cogitationes instantaneæ non sunt. Habentur subinde pro instantaneis, si eas nec referre licet ad alia, quæ in tempore existere vel fieri constat, nec successionem in singulis advertimus. Inde tamen tantummodo sequitur, tempus, quo absolvitur cogitatio, esse imperceptibile.

§. 28.

Cogitationes quædam subinde subsistunt aliis sibi invicem succedentibus & aliæ pluribus aliis, aliæ paucioribus coëxistunt. Constat experientia obvia, ut idem unusquisque in se, quoties libuerit, experiri possit. Ita vocem aliquam vi imaginationis percipientes hujusque perceptionis nobis conscii per tractum quendam temporis eandem producere valemus, non secus ac fieri potest, quando illam pronunciamus. Et perceptionem arboris vi imaginationis productam conservare valemus, dum interea aliæ intereunt, aliæ oriuntur. *Coëxistentia cogitationum.*

§. 29.

Quoniam existentia simultanea cum pluribus rebus successivis duratio est (§. 578. *Ontol.*); *cogitationes aliæ aliis diutius durant.* *Diversitas durationis cogitationum.*

Non confundenda est duratio cogitationis cum duratione iterationis ejusdem cogitationis, veluti si perceptionem vocabuli cujusdam vi imaginationis aliquoties producimus. Perinde enim est sive eadem perceptio aliquoties succedit sibimetipsi, sive alia continuo in locum evanescentis succedat. Successio autem perceptionum non est duratio unius perceptionis, nec duratio seriei perceptionum unius duratio est.

§. 30.

Celeritas cogitationis. Ob diversitatem durationis cogitationibus tribuitur vulgo celeritas, ut adeo *celeritas cogitationis* dicatur id, per quod cogitationes quædam sibi mutuo succedentes aptæ sunt ad eidem cogitationi per tractum quendam temporis coëxistendum.

Nempe cogitatio una toto illo temporis tractu existit, cum ceteræ simul eodem existant, ita ut singulæ nonnisi singulas illius partes actualitati suæ vindicent. Hæc celeritatis notio ab anologia coëxistentiæ cogitationum cum celeritate, quæ in motu corporum conspicitur, derivatur, nec quicquam absurdi habet, si rite intelligatur. Nimirum mobili tribuitur celeritas, quatenus aptum est dato tempore datum spatium percurrere (§. 653. *Ontol.*). Convertamus jam oculos in flumen, quod continuo decurrit, & in arborem prope ripam positam. Propter motum aquarum eidem arbori dato quodam spatio temporis continuo aliæ aliæque aquæ currentis partes respondent & veluti coëxistunt. Et quo motus rapidior est, eo plures partes diversæ aquæ eodem tempore arbori in ista parte alvei coëxistunt. Habemus adeo seriem quandam partium diversarum aquæ sibi continuo succedentium, dum interea arbor in eodem loco immota præstat & cum una quælibet earum in eodem loco existit. Similiter in anima est quædam continua perceptionum series, quarum una alteri succedit, dum interea una quasi immota perstat, & cum ceteris singulis diversis temporis articulis in anima coëxistit. Ab hac similitudine significatus quidam generalis vocabuli celeritatis derivatur, vi cujus & cogitationibus, & mobilibus tribui potest, ita tamen ut in mobilibus singulari ratione specificetur atque amplius quid importet quam in cogitationibus. Erit nimirum in significatu hoc admodum generali celeritas id, per quod existentia alia successiva dato cuidam existenti toto duratius proponere modum significatum hunc generalem celeritionis tempore continuo alia coëxistunt. Non piget enucleatatis investigandi, propterea quod istiusmodi investigatio plurimum utilitatis habeat in interpretando, ipsa quoque sacrorum, voluminum interpretatione (*not.* §. 972. & *not.* §. 973. *Log.*).

§. 31.

§. 31.

Ex celeritate cogitationum inferri nequit materialitas animæ. Celeritas enim cogitationum non eadem est cum celeritate corporum, qua moventur (§.30.*Psych. rat.* & §.653. *Ontol.*). Etenim eodem temporis tractu successivæ coëxistentes cogitationes eidem fixæ non existunt, nisi quamdiu coëxistunt, ita ut alia oriente evanescat altera, quæ ipsam præcedebat; ast in motu fluminis partes aquæ diversæ eidem arbori prope ripam positæ temporis aliquo tractu coëxistentes existunt adhuc, dum coëxistere desinunt. Quamobrem tum demum similitudo perfecta inter celeritatem cogitationis & celeritatem fluminis subsisteret; si partes aquæ singulis momentis arbori in ista alvei parte coëxistentes ibidem orientur ibidemque interirent, quamprimum non amplius coëxistunt. Accedit quod in aliquo tantummodo casu celeritas cogitationis simile quidpiam cum celeritate mobilis habeat, scilicet in motu fluidi aut solidi cujusdam longi; dum vero mobile quoddam aliud, veluti globus quidam per spatium quoddam movetur, similitudo illa non amplius subsistat. Etenim in hoc casu celeritas tribuitur ei, quod successive aliis aliisque contiguum efficitur & sic cum iis diversis temporis partibus coëxistit, ut significatus generalis rediret ad coëxistentiam successivam ejusdem existentis cum diversis existentibus aliis: quo in casu celeritas tribuenda foret cogitationi diutius duranti, quod implicare palam est. Quamobrem si vel maxime concedas ex celeritate concludi posse entis alicujus materialitatem; non tamen ex ea recte concludi materialitatem animæ ultro fateri teneris, propterea quod celeritas, quæ cogitationibus tribuitur, non eadem est cum celeritate, quæ corporibus in motu constitutis convenit. Ubi probaveris cogitationibus eam tribui posse celeritatem, quæ mobilibus convenit; ex ea materialitatem animæ inferre tutius licebit. Quoniam vero prius

An ex celeritate cogitationum inferri possit animæ materialitas.

prius demonstratu impossibile *per anteriora;* posterius quoque inde inferri nunquam licebit.

Idem etiam sic ostenditur: Ponamus cogitationibus competere celeritatem, qualis est mobilium. Quoniam per celeritatem mobile aptum redditur ad datum spatium dato tempore percurrendum (§. 653. *Ontol.*) spatium vero linea est, quam mobile instar puncti consideratum toto illo tempore describit, quo motus durat (§. 651. *Ontol.*); cogitatio quoque lineam describere debet toto durationis suæ tempore. Enimvero linea a cogitatione descripta ne fingi quidem potest: id quod unicuique animum ad proprias cogitationes advertenti manifestum est. Cogitationibus itaque celeritas istiusmodi competere nequit, qualis corporibus convenit, consequenter si vel maxime ex istiusmodi celeritate, qualis corporibus competit, colligi possit entis, cui ea convenit, materialitas; non tamen ex celeritate cogitationum colligi potest animæ materialitas.

Sunt qui ex eo, quod ne fingi quidem possit linea cogitationis, demonstrare conantur, animam non esse materialem, aut potius cogitationes non posse consistere in motu materiæ cujusdam subtilis: sed nobis idem evidentius mox demonstrandum erit ex ipsa cogitationis notione, quam ideo in antecedentibus, explicavimus. Quoniam vero terminis quibusdam utemur in sequentibus, quos aliunde cognitos supponere non debemus; eos ante definiemus, quam arduam istam de immaterialitate animæ demonstrationem aggrediamur.

§. 32.

Monistæ quinam sint.

Monistæ dicuntur philosophi, qui unum tantummodo substantiæ genus admittunt.

Ita Monistæ sunt, qui nonnisi entia materialia, sive corpora existere affirmant.

§. 33.

Materialistarum definitio.

Materialistæ dicuntur philosophi, qui tantummodo entia materialia, sive corpora existere affirmant.

Mate-

Materialista fuit *Hobbesius*, philosophus Anglus, qui plures ibidem asseclas hodienum habet. Eos inter eminent *Tolandus* & *Cowardui*.

§. 34.

Materialistæ quod sint Monistæ.

Quoniam *Materialistæ* nonnisi corporum existentiam admittunt, immo nonnisi eadem possibilia esse contendunt (§. 33.); nonnisi unum substantiarum genus existere affirmant, adeoque *Monistæ sunt* (§. 32.).

§. 35.

Quinam animæ materialitatem defendunt.

Materialistæ igitur *animam pro ente materiali habent.*

Qui adeo demonstrat animam esse ens immateriale, Materialismum evertit: id quod mox a nobis fiet. Et quos ante commemoravimus autores Materialismo addictos (*not.* §. 33.); ii quoque immaterialitatem animæ negant & cogitationem per motum materiæ cujusdam subtilis explicare conantur: id quod inferius accuratius examinatur, ubi de materialibus rerum ideis in cerebro agitur.

§. 36.

Idealistæ quinam dicuntur.

Idealistæ dicuntur, qui nonnisi idealem corporum in animabus nostris existentiam concedunt: adeoque *realem mundi & corporum existentiam negant.*

Inter Idealistas nomen suum recentius professus est *Georgius Berckely*, Collegii Trinitatis, quod *Dublini* in Hibernia est, Socius, in tribus Dialogis, qui idiomate Anglicano de immaterialitate animæ, immediata providentia Numinis & realitate & perfectione cognitionis humanæ conscripti Londini A. 1713. in 8. prodiere.

§. 37.

Idealistæ cur sint Monistæ?

Quoniam Idealistæ nonnisi animæ existentiam admittunt, corpus vero omne nonnisi in numerum idearum ejus referunt (§. 36.); *Idealistæ Monistæ sunt* (§. 32.) *& Animam pro ente immateriali habent.*

Quatenus Monistæ sunt, cum Materialistis conveniunt (§.34.); quatenus vero a Materialistis differunt, iisdem prorsus oppositi sunt, contrarium ejus statuentes, quod Materialistis verum videtur (§.35. & *præs.*).

§. 38.

Egoistæ quinam dicantur.

Idealistarum quædam species sunt *Egoistæ*, qui nonnisi sui, quatenus nempe anima sunt, existentiam realem admittunt, adeoque *entia cetera, de quibus cogitant, nonnisi pro ideis suis habent.*

In eo conveniunt Egoistæ cum Idealistis, quod realem mundi existentiam negent, nec corporibus nisi in ideis suis existentiam concedant (§.36.), adeoque pro Idealistis habendi sunt (§.349. *Log.*). In hoc autem ab iisdem differunt, quod hypothesin Idealistarum ad corporum existentiam restrictam etiam ad animas extendant, & entia immaterialia quæcunque alia. Fuit paucis abhinc annis assecla quidam *Malebranchii* Parisiis, qui Egoismum professus (quod mirum videri poterat) asseclas & ipse nactus est. *Malebranchius* enim cum in Dialogis metaphysicis sermone patrio editis *Dial.* 5. p.m. 195. demonstrationem existentiæ realis corporum impossibilem judicasset; ipsis ab idealismo non abhorruisse visus est.

§. 39.

Dualistæ quinam dicantur.

Dualistæ sunt, qui & substantiarum materialium, & immaterialium existentiam admittunt, hoc est, & corporibus realem extra ideas animarum existentiam concedunt, & animarum immaterialitatem defendunt.

Communem esse hanc sententiam, quæ inter nos obtinet, nemo ignorat, ut Dualismus sit dominans & Monismus ideo exosus habeatur. A qua parte stet veritas, ex sequentibus patebit.

§. 40.

Dogmatici quinam dicantur.

Dogmatici sunt, qui veritates universales defendunt, seu quid affirmant, vel negant in universali.

Veri-

Veritates nimirum universales, aut, si mavis, propositiones universales dicuntur dogmata in oppositione ad facta, de quibus in singulari quid affirmatur, vel negatur. Et inde dogmatici vocantur philosophi, quibus certa sunt dogmata.

§. 41.

Sceptici sunt, qui metu erroris committendi veritates universales insuper habent, seu nihil affirmant, nihil negant in universali. *Sceptici quinam sint.*

Novi equidem vulgo definiri scepticos, quod de omnibus dubitaverint, etiam de ipsis factis: sed contrarium patet ex *Sexto Empirico*, qui singulari capite defendit scepticos admisisse phænomena, adeoque etiam agnovisse eorundem constantiam, licet metu erroris committendi non definiverint phænomenorum causas, nec in rationem constantiæ inquisiverint. Imputantur philosophis ab hominibus non philosophis, quæ a mente ipsorum prorsus aliena sunt, & turba iis facilem præbet fidem. Ecquis ignorat, hodienum nondum desiisse illos mores? Recentius scepticismum sub finem vitæ professus est *Huetius*, Autor Demonstrationis Evangelicæ, in libro de imbecillitate humani intellectus, quem Gallico sermone conscriptum in Germanicum vertit & annotationibus instruxit *Grossius*.

§. 42.

Quoniam Idealistæ affirmant animas esse substantias immateriales & entia materialia extra ideas illarum non habere existentiam (§. 36.); *Idealistæ sceptici non sunt* (§. 41.). *Idealistæ num sint Sceptici.*

Sunt equidem, qui Idealistas Scepticorum omnium absurdissimos appellant, propterea quod existentiam realem corporum negant & eorum apparentiam per ideas suas explicant, contra primum ratiocinandi principium misere impingentes (§. 349. *Log.*), propterea quod negare & in dubio relinquere idem videatur per notiones, quibus confidunt, confusas summa imis miscentibus. Eodem jure vero etiam Materialistæ in numerum scepticorum referri deberent, quod animæ, quemadmodum Idealistæ corporis, realem existentiam negant & co-

gitationes per modificationes corporis, ficut Idealiftæ phænomena rerum materialium per modificationes animæ explicant. Enimvero vix merentur attentionem, quæ ab hominibus pendulum ab appetitu fenfitivo intellectum habentibus non veritatis amore, fed injuriandi animo proferuntur. Nos neque Scepticismum probamus, neque Idealismum; fed tranquillo veritatis amore diftinguimus, quæ diverfa funt, ut notiones fiant determinatæ, & ex iis pure ratiocinamur, cum fanctæ nobis fint ratiocinandi leges fundamentales. Scepticus & Idealifta conveniunt in eo, quod dentur phænomena rerum materialium, quodque in iis fingularis quædam conftantia obfervetur. Quæritur jam an fons illorum phænomenorum infit animæ, an vero fubjectum aliquod ab anima diverfum. Scepticus nihil definit diffidens imbecillitati intellectus humani, quam accufat *Huetius*, & cujus lapfus univerfali quadam ratione adftruere conatur *Sextus Empiricus*, ne in errorem forte incidat ac deinceps cogniti erroris pœnitentia ducatur tranquillitati animi contraria. Idealifta vero minime in dubio relinquit, undenam phænomena rerum materialium oriantur; fed eorum fontem in anima agnofcit. Imposfibilitatem exiftentiæ realis corporum demonftrare conatur, quod ea admisfa fequantur contradictoria de divifione ac compofitione continui, de communicatione motus & de commercio inter mentem & corpus, & omnem movet lapidem ut oftendat per idearum in anima fuccesfionem explicari posfe phænomena rerum materialium. Non jam de eo quæritur, utrum recte fentiant Idealiftæ, dum ita ftatuunt; fed num eadem fentiant cum fcepticis: quod nullo modo tueri licet.

§. 43.

Dogmatici quinam fint.

Idealiftæ cum Egoiftis & Dualiftæ funt philofophi dogmatici. Idealiftæ enim affirmant animam, fubftantiam immaterialem, exiftere & idearum fuccesfionem esfe mundum, quem dicimus, materialem; negant vero extra ideas animæ quicquam ipfis fimile exiftere (§. 36.). Egoiftæ affirmant fe exiftere, quatenus funt ens fibi fui confcium; negant entia alia extra ideas fuas exiftere (§. 38.). Dualiftæ affirmant animam esfe fubftantiam

tiam immaterialem a corpore prorsus diversam, & corpora extra ideas ejus realem existentiam habere; negant quod Idealistæ affirmant de existentia corporum nonnisi ideali, & quod Materialistæ defendunt, cogitationes in motu cujusdam subtilis materiæ consistere (§. 39.). Sunt igitur & Idealistæ cum Egoistis, & Dualistæ dogmatici (§. 40.).

Non omnia probantur dogmata, cum non minus erronea quædam esse possint, quam vera, adeoque nec philosophi dogmatici eodem censu veniunt, utut nullus sit philosophorum, qui nihil prorsus veritatis cognoverit, ipsisque erroribus quidpiam veritatis insit mentis acie utiliter subinde separandum ab erroneo, ubi veritati investigandæ incubueris. Ceterum ex dictis patet, philosophos in universum omnes vel esse Scepticos, vel Dogmaticos, quorum illi nimia prudentia, sicut hi subinde nimia statuendi facilitate peccant (§. 40. 41.). Scepticorum secta nonnisi unica est & esse potest, cum omnia in dubio relinquant (§. 41.), diversitates vero sectarum ex affirmationis & negationis diversitate sequatur. Dogmatici vel Monistæ sunt, vel Dualistæ (§. 32. 39.). Monistæ sunt vel Idealistæ, vel Materialistæ (§. 33. 36.), & Idealismi apex est Egoismus, ultra quem progredi non licet (§. 38.). Habes hic generalem philosophorum divisionem, quam in Psychologia rationali attendi fas est, quemadmodum ex sequentibus patebit.

§. 44.

Corpus cogitare nequit. Si enim cogitat, sui ipsius rerumque perceptarum, adeoque a se repræsentatarum (§. 24. *Psychol. Empir.*) sibi conscium est (§. 23. *Psychol. empir.*). Necesse igitur est, ut, quæ a se repræsentantur, inter se conferat (§. 22.) & ea a se invicem distinguat (§. 10.), eorumque tanquam extra se sibi conscium sit (§. 21.). Jam in corpore nulla mutatio fieri potest nisi quoad figuram, magnitudinem & partium situm (§. 127. *Cosmol.*), consequenter si quædam in eodem repræsentantur, repræsentatio aliter fieri nequit, nisi ut partes quædam aliis quiescentibus moveantur (§. 128. *Cosm.*), *Quod corpus cogitare nequeat.*

&, si repræsentatio aliquo temporis intervallo subsistere debet, id in corpore aliter fieri nequit, quam ut vel eadem numero materia eodem in loco motum suum continuet, partibus materialibus hoc pacto in eodem situ inter se manentibus, quem mediante motu a reliqua massa separatæ obtinuerant, vel ut aliæ in eundem situm continuo succedant (§. 181. *Ontol.*), cumque alia in corpore mutatio locum non habeat, nisi quæ motu mediante inducitur (§. 128. *Cosmol.*), nihil præterea in corpore seu materiæ quadam massa concipere licet. Enimvero quantocunque tempore ista materialis repræsentatio subsistat, nihil tamen adest quod res repræsentatas inter se conferat, a se invicem distinguat & earum sibi tanquam extra se conscium sit. Corpus igitur eorum, quæ in ipso repræsentantur, sibi conscium esse nequit, adeoque nec cogitare potest (§. 23. *Psychol. empir.*).

Demonstratio propositionis præsentis evidens est iis, qui nonnisi ex notionibus ratiocinantur &, cum sint methodi gnari, principiis ontologicis, cosmologicis & psychologicis empiricis imbutum tenent animum. Si qui enim sunt, qui in materia facultates per se inexplicabiles fingunt, cum iis nobis nihil est negotii. Cogitatio duplicem actum involvit, perceptionem nempe & apperceptionem. Perceptio cum sit rei repræsentatio (§. 24. *Psychol. empir.*); in materia concipi potest eo modo, quem in demonstratione propositionis præsentis insinuavimus. Vi apperceptionis anima sibi rerum repræsentatarum suique sibi conscia est (§. 25. *Psychol. emp.*), eaque extra se sibi repræsentat (§. 21.). Hæc vero ea est, quæ in materia nullo modo concipi potest, quemadmodum ex demonstratione præsente abunde patet. Sane in corpore seu materia non concipitur nisi repræsentatio rerum intra materiam, non vero extra eandem. Si quis vero rei tribuere velit, quæ per ea, quæ ipsi insunt, explicari nequeunt; is fingendi licentiam aperte prodit, iis præsertim, qui ad notionem entis in genere distinctam, qualem in Ontologia dedimus, animum advertunt.

§. 45.

§. 45.

Attributorum incommunicabilitas.

Enti nulli attributa entis alterius communicari possunt. Pone enim enti A communicari aliquod attributum, quod per se non habet: ratio ejus sufficiens in essentialibus non continetur (§. 157. *Ontol.*). Admittendum adeo aliquid, quod ratione sufficiente destituitur: Quod cum admitti nequeat (§.70. *Ontol.*), enti nulli attributa entis alterius communicari possunt.

Hanc incommunicabilitatem attributorum dudum agnovere Scholastici, etsi principium rationis sufficientis distincte non agnoverint, nec ejus aliquem usum fecerint in philosophia prima. Sane si quis admittere velit, quæ ex suppositione, per quam ens concipitur tanquam possibile quid & in numerum entium refertur (§.142. *Ontol.*), minime consequuntur, seu distincto ratiocinio legitime colligi nequeunt; is quidlibet pro arbitrio fingere poterit, securus omnimodo ne refutetur. Nec quicquam erit adeo evidens, quin in dubitationem adduci possit. Scepticis adeo principium communicabilitatis attributorum sese probare debet (§.41.), non dogmaticis (§.40.). Si qui ad omnipotentiam Dei tanquam sacram anchoram confugiunt; ii, quam abjecte de eadem sentiant, in Theologia naturali intelligent.

§. 46.

An facultas cogitandi corpori communicari possit.

Facultas cogitandi corpori vel materiæ communicari nequit, quam per se non habet. Facultas enim cogitandi quædam agendi potentia est (§. 29. *Psychol. empir.*), adeoque agendi possibilitas (§.716. *Ontol.*), vi cujus scilicet cogitationes in ente cogitante possibiles sunt. Quoniam itaque inter attributa entis alicujus referri debet (§. 164. *Ontol.*), corpus autem cogitare cum nequeat (§.44.), attributum ejus non est; eidem quoque communicari minime potest (§.45.).

Propositio hæc probe notanda est, ne dubius reddaris, utrum

utrum anima ſit ſubſtantia immaterialis a corpore diverſa, an vero tantummodo quædam corporis facultas, conſequenter in Scepticismum partialem reſpectu animæ incidas (§. 41.), qui animum diſponit, ut leviculis deinceps rationibus, quales a Materialiſtis proferri ſolent, pronus in Materialismum efficiatur (§. 33.), immo ut incauto Materialismus poſthac facile imponat, cum non omnium ſit æqua mentis lance trutinari momenta rationum.

§. 47.

Anima immaterialitas.

Anima materialis, ſeu corpus esſe nequit. Anima enim ſibi ſui & aliarum rerum extra ſe conſcia eſt (§. 20. *Pſychol. empir.*). Sed corpus cogitare nequit (§. 44.), nec cogitandi facultas eidem communicari poteſt, quam per ſe non habet (§. 46.). Anima igitur corpus eſſe nequit, conſequenter nec materialis esſe poteſt (§. 122. 141. *Cosmol.*).

Quando anima corpus ſeu materia esſe negatur, patet eam ſumi pro ſubjecto cogitationum, ut adeo perinde ſit ac ſi negaretur cogitationes esſe modificationes alicujus materiæ, veluti materiæ cujusdam ſubtilis in cerebro vi ſtructuræ ejusdem hoc modo modificabilis.

§. 48.

Simplicitas & ſubſtantialitas animæ.

Anima eſt ſubſtantia ſimplex. Anima enim non eſt corpus (§. 47.), nec quoddam corpori communicatum attributum (§. 46.), adeoque nec ens compoſitum eſt, nec enti cuidam compoſito inhæret (§. 119. *Cosmol.*). Quamobrem cum ens omne vel compoſitum ſit, vel ſimplex (§. 685. *Ontol.*); anima ens ſimplex ſit necesſe eſt.

Jam quoniam cogitationes continuo mutantur & aliæ aliæque ſibi invicem ſuccedunt, in modorum numero ſunt (§. 151. *Ontol.*). Anima igitur, cui modi iſti conveniunt, modificabilis eſt (§. 764. *Ontol.*), cumque eam per aliquod tempus cum corpore perdurare palam ſit (utrum enim absque eodem exiſtere posſit, nec ne, hic ut definiatur opus non eſt) perdurabilis

bilis (§. 766. *Ontol.*). Enimvero subjectum perdurabile & modificabile substantia est (§. 768. *Ontol.*). Anima ergo substantia est.

Est vero anima ens simplex *per demonstrata.* Ergo substantia simplex est.

Simplicitatem animæ evinci necesse est, ut constet, ei convenire quicquid de ente simplici in philosophia prima demonstratum fuit. Et sane entis simplicis & eorum, quæ eidem conveniunt positive, notiones habemus, quatenus anima sibi sui conscia est. Unde omnis de ente simplici theoria ab anima abstrahitur tanquam genus a specie.

§. 49.

Quoniam ens simplex partibus caret (§. 673. *Ontol.*), nec extensum est (§. 675. *Ontol.*), nec ulla præditum figura (677. *Ontol.*), nec spatium replet (§. 679. *Ontol.*), ac magnitudine caret (§. 678. *Ontol.*) motuque intestino destituitur (§. 682. *Ontol.*); *Anima partibus caret, nec extensa est, nulla prædita est figura, nullum replet spatium, caret magnitudine, motuque intestino destituitur* (§. 48.). *Proprietates rerum materialium animæ repugnant.*

Si qui sunt, qui animæ motus tribuunt, ii aut improprie loquuntur, significatu vocabuli proprio in alium translato, aut Materialistæ sunt modificationes animæ pro motu materiæ cujusdam subtilis venditantes, aut incauti cum Materialistis loquuntur, dantes sine mente sonos.

§. 50.

Materialismus falsa hypothesis. Materialismus enim est hypothesis, qua animam materialem esse sumitur (§. 33.). Enimvero anima materialis esse nequit (§. 47), nec facultas cogitandi materiæ, seu corpori cuidam communicari potest (§. 46.). Materialismus itaque sumit, quod esse nequit, seu impossibile est, adeoque hypothesis est (§. 126. *Disc. prælim.*), eaque falsa (§. 505. *Log.*). *Materialismi impossibilitas.*

Hic tantum ostendimus, Materialismum esse falsum, nondum vero definimus periculum, quod ab eo imminet, nec quid veri eidem subsit, cum nihil statuatur adeo absurdum ab aliquo philosophorum, quin subsit quidpiam veri, unde speciem mutuatur. A conviciis vero in autores prorsus abstinemus, etsi errorum, & exceptionum fontes detecturi rationes non dissimulemus influentis in assensum appetitus, quas in apricum productas evolvere philosophi est (§. 31. *Disc. prælim.*).

§. 51.

Animam esse a corpore distinctam.

Anima prorsus differt a corpore. Est enim ens simplex (§. 48.). Quare cum ens simplex a composito prorsus differat (§. 683. *Ontol.*), a composito, consequenter a corpore prorsus differt (§ 119. *Cosmol.*).

Differentiam animæ a corpore *Aristotelici* non satis distincte exposuerunt; accuratius illam ab hoc distinxit *Cartesius*. Demonstrat is animam esse a corpore distinctam, quod idea ejus diversa sit ab idea corporis: distincta enim sunt entia, quorum diversæ sunt notiones (§. 142. *Ontol.*). Nimirum anima proprias sibi habet modificationes, continua perceptionum variatione; corpus itidem suas, figuræ & magnitudinis variatione (§. 127. *Cosmol.*). Utraque autem modificatio per commune principium explicari nequit. Duo igitur admittenda sunt mutationum istarum subjecta, diversa utique a se invicem, cum in iis diversa supponenda sint, ut intelligibili modo illæ explicari possint. Recte omnia sese habent, sed ostendendum erat, modificationes animæ non esse explicabiles per eadem principia, per quæ explicantur modificationes corporis: quod magis sumere, quam probare videtur *Cartesius*, nos vero in superioribus evicimus (§. 44. 46.), ut adeo nostra de anima philosophia *Cartesianam* non subvertat, sed eandem illustret & corroboret. Patebit idem ex subsequentibus, ubi ad specialia digrediemur. Ceterum diversitas illa omnium clarissime ex collatione notionum corporis & animæ elucescit, quarum illam in Cosmologia, hanc in Psychologia rationali evolvimus.

§. 52.

§. 52.

Anima alias prorsus qualitates habere debet, quam corpora. Etenim anima prorsus differt a corpore (§. 51.). Quare cum anima & corpora differre nequeant nisi per ea, quæ ipsis insunt, seu quæ in iisdem determinata sunt (§. 112. *Ontol.*), adeoque per determinationes (§. 122. *Ontol.*), easque intrinsecas (§. 545. *Ontol.*), omnis autem determinatio intrinseca vel in qualitatum, vel in quantitatum numero est (§. 454. *Ontol.*); animæ quoque alias prorsus qualitates habere debent, quam corpora. *Qualitates animæ quænam sint.*

Veritatem propositionis a posteriori confirmat Psychologia empirica sive cum observationibus rerum materialium communibus, sive cum Physica collata.

§. 53.

Anima vi quadam prædita est. Anima substantia est (§. 48.) & cum in eadem perceptiones aliæ succedant aliis, ex perceptionibus nascantur appetitus, ex appetitibus denuo perceptiones, quemadmodum universa loquitur Psychologia empirica, status ejus mutatur (§. 709. *Ontol.*). Vi igitur quadam prædita est (§. 776. *Ontol.*). *Vis animæ insita.*

Propositio hæc probe notanda est. Vim enim animæ nec satis agnovere Scholastici cum facultatibus animæ eandem confundentes; nec *Cartesius* satis distincte exposuit, etsi tacite eam admiserit, dum essentiam animæ in cogitatione consistere docuit, quam sine vi concipi non posse constat.

§. 54.

Vis & facultas animæ a se invicem differunt. Vis enim consistit in continuo agendi conatu (§. 724. *Ontol.*); facultates tantummodo sunt potentiæ activæ animæ (§. 29. *Psychol. empir.*) adeoque nudæ agendi possibilitates (§. 716. *Ontol.*). Vis igitur animæ & facultas a se invicem differunt (§. 183. *Ontol.*). *Vis a facultate animæ diversa.*

Idem etiam sic ostenditur. Ex vi constanter sequitur actio; nisi eidem resistatur (§. 728. *Ontol.*). Facultates animæ sunt tantummodo potentiæ activæ (§. 29. *Psychol. empir.*), adeoque ex iis nulla sequitur actio (§. 717. *Ontol.*). Facultates igitur animæ, salvis ejusdem perceptionibus & appetitibus, vi substituere non licet. Vis igitur & facultates animæ diversæ sunt (§. 183. *Ontol.*).

Differentia admodum manifesta est, modo vis & facultatis notiones satis distinctas habeamus, ut hoc exemplo doceamur, quam utilis sit terminorum abstractorum distincta explicatio, ne in errores incidamus incremento scientiarum valde noxios.

§. 55.

Principium actualitatis in anima.

Vi animæ actuantur, quæ per facultates ejusdem in eadem possibilia intelliguntur. Quæ enim per facultates animæ possibilia intelliguntur existere seu actu esse quidem possunt (§. 133. *Ontol.*), sed ideo non existunt, seu actu dantur (§. 171. *Ontol.*). Quare cum ratio sufficiens requiratur, cur quod possibile existat (§. 70. *Ontol.*), & vis animæ contineat in se rationem sufficientem actualitatis eorum, quæ per facultates ipsius tanquam potentias activas (§. 29. *Psychol. empir.*), possibilia sunt (§. 722. *Ontol.*), & posita ratione sufficiente ponantur ea actu (§. 118. *Ontol.*); vi animæ ad actum perducuntur, quæ per facultates ejusdem in eadem possibilia intelliguntur.

Perspicuum hinc est, in quonam differentia inter vim animæ & facultatem ipsius consistat, simulque apparet necessitas vim a facultate probe distinguendi. Etenim si modificationes animæ distincte explicare voluerimus, & ostendendum est, cur sint possibiles, & reddenda quoque ratio est, cur actu fiant. Quare cum per facultates animæ tantummodo intelligatur, quod istiusmodi perceptiones & appetitus habere possit, facultates nudas animæ tribui non sufficit, sed addendum principium est, per quod patet cur actu insint. Unde vero intelligatur, cur hæ potius jam actu insint perceptiones, quam ali-

aliæ; hi potius insint appetitus, quam alii, ulterius inquirendum.

§. 56.

Anima continuo tendit ad mutationem status sui. Est enim vi quadam prædita (§. 53.). Quamobrem cum vis continuo tendat ad mutationem status subjecti, cui inest (§. 725. *Ontol.*); vi quoque sua mediante anima ad status sui mutationem continuo tendere debet. *Anima tendentia ad status mutationem.*

Principium hoc probe notandum est: eodem enim inferius nobis erit opus ad reddendam rationem generalem appetitus, cujus distincta notio philosophis hactenus non satis perspecta fuit. Excitanda igitur lectoris attentio est, ne in sequentibus cespitet defectu notionis lucidæ.

§. 57.

Vis animæ nonnisi unica est. Anima enim simplex est (§. 48.), adeoque partibus caret (§. 673. *Ontol.*). Ponamus jam animam plures habere vires a se invicem distinctas: cum unaquæque in continuo agendi conatu consistat (§. 724. *Ontol.*), unaquæque peculiare requiret subjectum, cui insit. Atque ita plura concipienda erunt entia actualia a se invicem distincta (§. 142. 183. *Ontol.*), quæ cum simul sumta anima sint, erunt ejusdem partes (§. 341. *Ontol.*): quod utique absurdum *per demonstrata.* *Unicitas vis animæ.*

Patebit quoque deinceps unam animæ vim modificationibus animæ omnibus explicandis sufficere, ac præter necessitatem fingi plures. Præterea nectuntur difficultates inextricabiles præter omnem rationem & nulla prorsus necessitate urgente. Etenim necesse est, si quidem vires plures a se invicem diversæ in anima insint, ut una alteri resistat interea, dum ipsa agit, & alterum ad agendum determinet, ut modificationes animæ aliæ ex aliis nascantur & per se invicem explicabiles sint. Quantæ hic nascantur difficultates non tollendæ, nisi admittantur qualitates occultæ, experietur, qui ex diversis animæ

 viribus

viribus modificationes ejus explicare voluerit. Ex sequentibus autem patebit, quam sint omnia plana & perspicua, si a simplicitate animæ non recedas. Sumimus in demonstratione, vim concipi debere per modum prædicati primitivi, quod rationem nullam postulat, cur insit: id quod vi notionis ipsius vis sumere licet, propterea quod in ea continetur ratio sufficiens actualitatis eorum, quæ in anima contingunt (§.722. *Ontol.*). In Psychologia rationali, in qua ratio reddenda est eorum, quæ animæ insunt, aut non insunt (§.4.), sumere hoc licebat per modum hypotheseos (§.129. *Disc. prælim.*): sed non opus est ut absque probatione sumatur, quod probari potest.

§. 58.

Continua status animæ mutatio.

Status animæ continuo mutatur. Datur enim in anima vis (§.53.), adeoque status ejus continuo mutatur nisi aliquid ei resistat (§.729. *Ontol.*). Vis vero illa nonnisi unica est (§. 57.). Quare cum in eo contineatur ratio sufficiens actualitatis, actionis, seu modificationum animæ (§.722. *Ontol.*), non simul in eadem contineri potest ratio sufficiens cur ea non sequatur (§. 28. *Ontol.*). Sibimetipsi igitur resistere nequit (§. 727. *Ontol.*). Status adeo animæ continuo mutatur.

Patet idem a posteriori, quando vigilamus. Tum enim nobis conscii sumus alias aliasque perceptiones sibi invicem continuo succedere. Jam cum perceptiones partiales in numero modorum sint (§.151. *Ontol.*); statum ejus constituunt (§.705. *Ontol.*). Unde patet, dum vigilamus, statum animæ continuo mutari. In somnio idem patet eodem modo: ast in somno quieto, quo nobis rei nullius conscii sumus, a posteriori idem non liquet. Necesse igitur est ut continuitas mutationis a priori evincatur. Ex probatione, quam dedimus, patet ratio ejus, quod observatur.

§. 59.

Status animæ in somno quieto.

Dum dormimus, sed non somniamus; anima est in statu perceptionum obscurarum, seu totalium confusarum. Dum dormimus, sed non somniamus, nobis nec nostri, nec rerum alia-

aliarum extra nos conscii sumus: id quod unusquisque in seipso quotidie experitur (§. 664. *Log.*). Quoniam vero status animæ continuo mutatur (§.58.), quem in variatione perceptionum consistere constat (*not.* §. *cit.*), perceptiones quoque in somno continuo variari debent, Necesse igitur est ut, cum in perceptione totali partiales minime distinguamus (§. 11.), totalis perceptio confusa sit (§. 39. *Psychol. empir.*), consequenter partiales claræ esse nequeunt (§. 44. *Psychol. empir.*). Sunt itaque obscuræ (§. 30. & seqq. *Psychol. empir.*), & ideo anima est in statu perceptionum obscurarum.

Quales sint obscuræ istæ perceptiones, nondum definio. Sufficit constare, quod nec in somno quantumvis profundo anima cesset ab omni actione. Plura patebunt ex inferioribus.

§. 60.

Eadem vi omnes animæ actiones producuntur. Actiones enim animæ rationem sufficientem actualitatis in vi agnoscunt (§. 722. *Ontol.*), adeoque anima eadem ipsis actualitatem impertitur (§. 118. *Ontol.*), consequenter actiones suas producit (§. 690. *Ontol.*). Quamobrem cum vis ejus nonnisi unica sit (§. 57.); eadem vi omnes ejus actiones producuntur. *Omnes animæ actiones eadem vi produci.*

Quod hic de anima evincitur, idem de corporibus experientia palam facit. Unica in corporibus vis est, quam motricem appellamus (§. 137. *Cosmol.*), & ab ea omnis proficiscitur mutatio, quæ corporibus accidere potest (§. 128. *Cosmol.*). Ita flammæ candelæ accensæ unica inest vis, nempe motrix, quam modo nominavimus, sed diversa eadem sortitur nomina pro diversitate effectuum, qui ab eadem pendent. Quia lumen diffundit candela ardens, flammæ ejus tribuitur vis illuminandi. Quando calorem ipsius tactu percipimus & corpora eidem admota calefieri observamus; vim calefaciendi ei adscribimus. Et ad alios effectus attenti eidem vim accendendi, comburendi, liquefaciendi aliasque complures assignamus. Absurdus vero videretur, qui vires pro diversitate effectuum mul-

multiplicaret & phænomenorum rationes in Philosophia naturali redditurus experiretur, eandem vim motricem diversis nominibus inutiliter appellari. Idem adeo de anima quoque per omnia valet.

§. 61.

Diversi effectus vis animæ.

Quoniam anima nunc sentit (§. 67. *Psychol. empir.*), nunc imaginatur (§. 92. *Psychol. empir.*), nunc meminit (§. 175. *Psychol. empir.*), nunc reminiscitur (§. 230. *Psychol. empir.*), nunc ad perceptiones suas attendit (§. 237. *Psychol. empir.*), nunc animum ad eas reflectit (§. 257. *Psychol. empir.*), nunc abstrahit (§. 282. *Psychol. empir.*), nunc notiones format, judicat & ratiocinatur (§. 325. *Psychol. empir.*), nunc appetit (§. 580. *Psychol. empir.*), nunc aversatur (§. 581. *Psychol. empir.*), nunc libere vult (§. 880. *Psychol. empir.*), nunc non vult (§. 881. *Psychol. empir.*), ut adeo animæ sensus, imaginatio, memoria, reminiscentia, attentio, reflexio, facultas abstrahendi, notiones formandi, judicandi, ratiocinandi, appetitus sensitivus, aversatio sensitiva, voluntas & noluntas tribuatur (§§. *cit.*): *anima* igitur *vi eadem nunc sentit, nunc imaginatur, nunc meminit, nunc reminiscitur, nunc attendit, nunc reflectit, nunc notiones format, nunc judicat, nunc ratiocinatur, nunc appetit, nunc aversatur, nunc libere vult, nunc non vult.*

Quoniam nihil fit sine ratione sufficiente (§. 70. *Ontol.*); ratio quoque dari debet, cur anima nunc potius sentiat, quam imaginetur vel actum quendam alium edat. Atque hic potissimum est labor, quo in Psychologia empirica defungendum. Inquirendum igitur est, quænam sint primæ mutationes ab hac vi pendentes & quomodo inde proficiscantur ceteræ.

§. 62.

Universi repræsentatio in anima.

Anima sibi repræsentat hoc universum pro situ corporis organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt. Ea enim lex sensationum constans & invio-

inviolabilis est: si in organo aliquo sensorio ab objecto aliquo sensibili quædam producitur mutatio; in anima eidem coëxistit sensatio per illam intelligibili modo explicabilis, seu rationem sufficientem agnoscens in ista, cur sit & cur talis sit (§. 85. *Psychol. empir.*). Jam sensationes sunt perceptiones objectorum externorum mutationem organis sensoriis inducentium (§. 67. *Psychol. empir.*), adeoque anima dum sentit, objecta ista sibi repræsentat (§. 24. *Psychol. empir.*). Et quoniam corpus nostrum constanter in mundo hoc adspectabili est; corpora quoque, quæ eundem componunt (§. 119. *Cosmol.*), constanter in corpus nostrum agunt pro situ ejusdem in mundo seu universo. Patet adeo animam sibi repræsentare hoc universum, seu mundum hunc adspectabilem, pro situ corporis organici nostri in universo atque mutationibus convenienter, quas corpora, ex quibus constat, in iisdem producunt. Quando dormimus, nihil clare ac distincte percipimus (§. 15.). Quoniam tamen anima adhuc est in statu perceptionum confusarum totalium, seu obscurarum (§. 59.); nil obstat, quo minus adhuc corpus suum & quæ idem tangunt obscure percipiat, adeoque anima istam repræsentationem mundi continuet, ut adeo sine restrictione dici possit, quod sibi repræsentet hoc universum.

Hæc universi in anima repræsentatio extra omnem dubitationem posita est, ut eam negare nemo possit. Si cui adhuc dubium videatur, quod de continuatione hujus repræsentationis dicitur; idem evanescet in sequentibus, ubi rationes particulares eorum, quæ in anima contingunt, in medium protulerimus. Neque id dubium alicui moveri debet, quod diximus, animam sibi repræsentare hoc universum, cum tantummodo quædam sibi repræsentet corpora universi exiguam admodum particulam constituentia. Quodsi enim ad perceptiones suas attendat, perspiciet utique se corpora ista semper spectare tanquam in continuo & cum mundo connexa. Si qua vero adhuc obscuritas supersit, ea per sequentia dispel-

letur. Ipsimet non dissimulamus dubia, quæ tyroni cujus philosophiæ subnasci poterant, ne incautus suo sibi placeat acumine & objectionibus futilibus veritatem propositionis evertere conetur, nisi animum malitiosum aperte prodere velit.

§. 63.

Animæ vis repræsentativa universi.

Anima habet vim sibi repræsentandi hoc universum limitatam materialiter *situ corporis organici in universo;* formaliter *constitutione organorum sensoriorum.* Anima enim sibi repræsentat hoc universum (§.62.). Quare cum omnes animæ actiones eadem vi producantur (§. 60.), qua prædita est (§. 53.), vel cum vi ejus actuentur, quæ in eadem per facultates ejusdem (§. 55.), adeoque & per facultatem sentiendi (§. 67. *Psychol. empir.*), possibilia intelliguntur; vi sua hoc universum quoque sibi repræsentat. Habet igitur vim sibi repræsentandi hoc universum.

Jam vero anima sibi repræsentat hoc universum pro situ corporis organici in universo, ut scilicet non percipiat objecta nisi quæ in organa sensoria agunt (§. 62.). Limitatur ergo illa vis quoad objectum, seu materialiter (§. 949. *Ontol.*) situ corporis organici in universo (§.468. *Ontol.*).

Similiter anima sibi repræsentat hoc universum convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt (§.62.), ut ex iis mutationibus constet, cur modus repræsentandi talis potius, quam alius, scilicet ut perceptio adsit clara vel obscura; illa vel distincta, vel confusa. Limitatur ergo eadem vis animæ formaliter (§. 945. *Ontol.* & §. 31. *ac seqq. Psychol. empir.*) constitutione organorum sensoriorum (§.468. *Ontol.*).

Vim hanc repræsentativam universi in dubium vocare non potest, qui non admittere velit experientiæ ac rationi repugnantia. Effectum enim illa loquitur; hæc vim, qua is producitur, manifestat. Nondum vero definimus, quomodo vis illa a corpore pendeat, ut limitationis suæ fundamentum in eo

agno-

agnoſcat: tum demum id facere licebit, ubi in commercii inter mentem atque corpus intercedentis rationem inquiſiverimus. Neque obſtabit propoſitionis præſentis veritati, ſi vel maxime quis tum ſumat in animam agere corpus; cum ſalva iſta actione vis animæ tantummodo determinari poſſit in percipiendo quoad ſpecificationem perceptionis, quemadmodum mobile in motu jam conſtitutum determinatur ab altero mobili quoad directionem, vel quoad gradum celeritatis in ſuo motu. Propoſitio præſens ab omni hypotheſi independens, quæ in gratiam illius commercii conditur. Unde & a nulla earum pendent, quæ ex vi iſta neceſſario conſequuntur.

§. 64.

Mutationes animæ a quanam oriantur radicali.

Omnes mutationes animæ a ſenſatione originem ducunt. Patet idem quoad omnes facultates animæ tam ſuperiores, quam inferiores, quas in Pſychologia empirica expoſuimus. Etenim quando quid imaginamur, vi ſenſationis præſentis producimus rei antea perceptæ ideam, nullo actu imaginationis alio præexiſtente (§. 104. *Pſychol. empir.*), & ſomnium, quod vi imaginationis continuatur, a ſenſatione initium capit (§. 122. 123. *Pſychol. empir.*) & eadem interrumpitur (§. 124. *Pſychol. empir.*). Dum quid fingit, phantasmata dividit & componit (§. 144. *Pſychol. empir.*). Quare cum phantasmata ſint ideæ ab imaginatione productæ (§. 93. *Pſychol. empir.*), adeoque non producantur niſi prævia quadam ſenſatione *per demonſtrata;* anima quoque nil quicquam fingit niſi ſenſatione quadam excitata. Quando rei cujusdam meminimus, ideam ejus reproductam recognoſcimus, adeoque nobis conſcii ſumus, nos eam jam antea habuiſſe (§. 226. *Pſychol. empir.*). Quoniam itaque ideæ vel vi ſenſuum, vel vi imaginationis reproducuntur (§. 85. 92. *Pſychol. empir.*), imaginationis autem actus quendam ſenſationis actum præſupponit *per demonſtrata;* actus quoque memoriæ nonniſi prævia quadam ſenſatione in anima dantur (§. 175. *Pſychol. empir.*). Attentio & reflexio

 animæ

animæ ſupponit in anima perceptiones ſive ſenſuum ope, ſive vi imaginationis productas (§. 237. 257. *Pſychol. empir.*), adeoque utraque non niſi prævia quadam ſenſatione in anima locum habet. Idem eodem modo oſtenditur de intellectu, quo res ſenſui vel imaginationi obvias diſtincte ſibi repræſentat anima (§. 266. 275. *Pſychol. empir.*), ac in ſpecie de abſtractionibus, quibus ea, quæ in perceptione diſtinguuntur, tanquam a re percepta ſejuncta intuemur (§. 282. *Pſychol. empir.*). Supponit itidem tam notio, quam judicium intuitivum perceptiones præſentes (§. 331. & §. 343. *ac ſeqq. Pſychol. empir.*); omnis autem ratiocinatio a judicio quodam intuitivo ortum trahit (§. 354. *& ſeqq. Pſychol. empir.*). Atque adeo patet mutationes ad facultatem cognoſcendi referendas a ſenſatione quadam præſente oriri.

Porro cum voluptas ac tædium ſupponant ideam quandam rei præſentem ſive vi ſenſuum, ſive imaginationis (§. 511. 518. *Pſychol. empir.*), & appetitus feratur in objectum pro ratione boni in eadem percepti (§. 579. *Pſychol. empir.*), averſatio vero animam ab eodem reclinet pro ratione mali in eodem percepti (§. 581. *Pſychol. empir.*), conſequenter & ille, & hæc ſupponat quandam rei perceptionem præſentem, omnes autem perceptiones præſentes vel ſint a ſenſu, vel inde pendeant vi imaginationis *per antea demonſtrata*; appetitiones quoque & averſiones nullæ in anima dantur niſi ſenſatione quadam prævia.

Idem quoque experimur a poſteriori obſervantes perceptiones a ſenſu inchoatas continuari vel vi imaginationis, vel vi ratiociniorum atque ex iis naſci appetitiones ac averſiones: quemadmodum ex Pſychologia empirica manifeſtum eſt. Pſychologiæ quoque rationalis tractatio idem uberius confirmabit dependentiam mutationum mentis a ſe invicem clariſſime demonſtrans.

§. 65.

§. 65.

Quoniam mutationes omnes, quæ in anima contingunt, a sensatione originem ducunt (§. 64.); *primum, quod ab anima producitur, sunt sensationes*, & cum ex iis porro intelligatur, cur ceteræ mutationes, quæ easdem consequuntur, hæ potius sint, quam aliæ, adeoque rationes earundem in istis contineantur (§. 65. *Ontol.*), etsi sæpius tantummodo remotæ, quia immediatæ ex phantasmate quodam peti possunt; *mutationes ceteræ a sensationibus dependent* (§. 151. *Ontol.*).

Primum quod vi animæ producitur, & unde pendent cetera.

Quæ propositionem præcedentem a posteriori illustrant; eadem præsentem, ejus corollarium, una confirmant.

§. 66.

Essentia animæ consistit in vi repræsentativa universi situ corporis organici in universo materialiter & constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata. Etenim hæc vis primum est, quod de anima concipitur, & unde pendent cetera, quæ eidem insunt (§. 65.). Essentia igitur animæ in eodem consistit (§. 168. *Ontol.*).

Essentia animæ in quo consistat.

Qui essentiam animæ cognosci posse negant, aut quid sibi velit essentia non satis intelligunt, aut ad vim animæ repræsentativam universi ac mutationum ceterarum dependentiam ab eadem animum non advertunt.

§. 67.

Natura animæ in eadem vi repræsentativa consistit. Vi enim hac animæ actuantur omnia, quæcunque per facultates animæ possibilia sunt (§. 55.). Quare cum per naturam animæ intelligatur principium mutationum in anima eidem intrinsecum, quemadmodum per naturam universi intelligimus principium mutationum in mundo eidem intrinsecum (§. 503. *Cosmol.*), principium vero mutationum sit vis (§. 870. *Ontol.*) & in anima, quæ datur (§. 53.), vis universi repræsentativa

Natura animæ in quo consistat.

 tan-

tantum sit (§. 57.); vis quoque illa universi repræsentativa est natura animæ.

Videtur adeo in anima essentia & natura unum idemque esse, quemadmodum vulgo natura synonimum essentiæ habetur. Atat! si penitiori acumine utaris, differentiam aliquam adhuc inter naturam & essentiam animæ intercedere animadvertes etsi utraque in eadem vi consistat: quam differentiam exponi fas est.

§. 68.

Differentia essentiæ & naturæ animæ.

Vis repræsentativa universi est natura animæ, quatenus repræsentationes istas actuat; essentia vero, quatenus ad tales potius, quam alias, tali potius, quam alio ordine actuandas restringitur. Patet idem ex demonstrationibus præcedentium immediate propositionum; præstat tamen peculiarem demonstrationem afferri. Cum perceptiones animæ continua variatione sibi invicem succedant, quemadmodum unusquisque in semetipso experitur; in modorum numero sunt (§. 151. *Ontol.*). Quoniam itaque in essentia tantummodo continetur ratio sufficiens, cur modi inesse possint, non vero cur actu insint (§. 160. *Ontol.*); ex eo vero, quod vis repræsentativa universi in anima restricta sit ad situm corporis in universo & mutationes in organis sensoriis contingentes, intelligatur, cur tales potius perceptiones in ea possibiles sint, quam aliæ, & tali potius ordine, quam alio sibi invicem succedant, consequenter in eo potissimum possibilitatis istorum modorum ratio continetur, quod vis repræsentativa universi restringatur ad tales potius, quam alias perceptiones, tali potius, quam alio ordine actuandas (§. 56. *Ontol.*); vis repræsentativa universi utique essentia animæ est, quatenus restringitur ad situm corporis in universo & mutationes in organo contingentes, seu tales potius, quam alias perceptiones, tali potius, quam alio ordine actuandas.

Quoniam vero perinde in natura animæ continetur ratio,

tio, cur perceptiones, quæ per essentiam ejus intelliguntur; possibiles actu insint animæ, quemdmodum in natura universi continetur ratio, cur mutationes in mundo hæ potius contingant, quam aliæ (§. 505. *Cosmol.*); ratio vero actualitatis perceptionum in anima sit vis illa universi repræsentativa, quatenus vis est (§. 722. *Ontol.*), consequenter quatenus perceptiones possibiles ad actum perducit (§. 118. *Ontol.*); natura animæ in vi universi repræsentativa consistit, quatenus repræsentationes istas, seu perceptiones (§. 24. *Psychol. empir.*) actuat.

Manifesta adeo est differentia, quæ inter essentiam animæ & naturam ejus intercedit: una enim eademque vis alio respectu natura animæ est, alio essentia, ut adeo non minus in anima, quam in corporibus alia ex essentia animæ, alia ex natura ejusdem consequantur.

§. 69.

Naturale in anima est, cujus ratio sufficiens in vi repræsentativa universi continetur, qualis animæ inest. Etenim cum vis ista sit & essentia (§. 66.), & natura animæ (§. 67.), etsi diverso respectu (§. 68.); cujus ratio sufficiens in vi repræsentativa universi, qualis animæ inest, continetur, ejus ratio in essentia & natura animæ continetur. Quoniam igitur naturale in genere est, cujus ratio sufficiens in essentia & natura entis continetur (§. 509. *Cosmol.*): naturale in anima esse debet, cujus ratio in essentia & natura animæ continetur, consequenter in vi repræsentativa universi, qualis animæ inest. *Naturale quid sit in anima.*

Absit ut quis inde inferat, nos in anima non admittere naturalem nisi mundi materialis cognitionem. A vi enim illa universi repræsentativa deducemus omnes perceptiones ac appetitiones & aversiones, & si quæ aliæ diversæ eidem inexistunt, mutationes. Objectio istiusmodi eadem foret cum hac altera, quod affirmans naturale triangulo esse, cujus ratio in numero ternario laterum continetur, quorum duo simul tertio

tio majora sunt, non admitteret in triangulo nisi latera, cum tamen etiam insint anguli & ab his non minus, quam ab istis pendeant mutationes ac proprietates trianguli. In utroque nimirum casu objectionem proferens palam facit, se vel ignorare, quid sibi velit, rationem unius inexistentis contineri in alio inexistente, sive quatenus possibile, sive quatenus actu est, aut quoad utrumque, vel saltem ad id animum non advertere. Nostrum vero est ostendere, quod in vi ista limitata universi repræsentativa ratio sufficiens earum mutationum, quæ in anima contingunt, contineatur. Et id potissimum est, quod nobis in tractatione præsente incumbit negotium.

§. 70.

Supernaturale in anima quid sit.

Supernaturale in anima est, cujus ratio sufficiens in vi repræsentativa universi, qualis in anima est, non continetur. Etenim cum vis ista sit essentia & natura animæ (§. 66. 67.), utut diverso respectu (§. 68.); cujus ratio in eadem non continetur, ejus ratio in natura & essentia animæ non continetur. Quare cum in genere supernaturale illud sit, cujus ratio sufficiens in essentia & natura entis non continetur (§. 510. *Cosmol.*); supernaturale in anima esse debet, cujus ratio sufficiens in vi repræsentativa universi, qualis in anima est, non continetur.

Eodem sane sensu operationibus Spiritus S. debitæ mutationes in anima dicuntur supernaturales, propterea quod per naturam animæ non intelligatur, quod istiusmodi mutationes in anima fieri debeant, sit ita per essentiam apparere, quod animæ non repugnent, consequenter possibiles sint. Cum enim possibilitas absoluta non sufficiat ad existendum (§. 171. *Ontol.*) sufficiente autem ratione posita poni debeat actu mutatio animæ (§. 118. *Ontol.*), non ideo ratio sufficiens ejus in anima continetur, quod in ea possibilis intelligatur. Accedit quod possibilis intelligatur non naturaliter, sed supernaturaliter, ubi ad possibilitatem quoque extrinsecam animum advertis, quatenus nimirum non deficit causa mutationis.

§. 71.

§. 71.

Quoniam quod supernaturaliter accidit in hoc universo miraculum dici solet (§. 510. *Cosmol.*); *miraculum quoque in anima factum dici debet, quod in eadem supernaturale est.* *Miraculum in anima quando fiat.*

Tanto minus difficultatis habet præsens propositio, quanto certius est definitiones nominales arbitrarias esse. Si quem tamen vox miraculi offendit, etsi in sensu Theologis recepto accipiatur; eum ab hac denominatione abstinere jubeo. Rerum enim denominationibus nulla inest veritas. *Matthias Martinius* in Lexico Philologico: *Miraculum*, inquit, *opponitur operi naturali & consueto. Et tunc dicitur id, quod præter ordinem totius creatæ naturæ contingit: ut, si lapis sursum moveatur, nulla creatura motus. Clarius sic describitur: Miraculum est actio Dei, vere evidens & simpliciter mirabilis, præter totius creatæ naturæ ordinem edita.* Ipse autem hanc definitionem uberius explicans inter alia monet, se per actionem simpliciter mirabilem intelligere eam, cujus causa naturalis nulla, neque interna, neque externa apparet. Addit talia opera esse omnibus creaturis impossibilia & inimitabilia. Quodsi stricte inhæreas huic significatui inter naturale & supernaturale non datur aliquod intermedium, nisi supernaturale per extrinsecas differentias in specie distinguere velis, veluti quod quædam fiant usitato modo in natura & ecclesia; alia inusitato, & ad posteriora significatum miraculi restringere. Præstat tamen intrinsecis deficientibus differentiis entia præter necessitatem non multiplicari. Sed de voce cum nemine litigabimus, modo in re conveniamus.

§. 72.

Miraculum aut, si mavis, mutatio supernaturalis non contradicit essentiæ illius animæ, in qua contingit, seu talis mutatio supernaturalis, qualis contingit, in ea anima, in qua contingit, possibilis. Pone enim miraculum contradicere essentiæ illius animæ, in qua contigit, si fieri potest. Erit igitur absolute impossibile (§. 79. *Ontol.*), consequenter existere nequit *Intrinseca miraculi possibilitas.*

(§. 132. *Ontol.*): quod cum hypothesin evertat, qua illud actu contingere sumimus, patet id essentiæ animæ, in qua contingit, non contradicere, adeoque in eadem possibile esse (§. 85. *Ontol.*).

Miraculum adeo, seu supernaturale quemadmodum in mundo materiali (§. 517. *Cosmol.*); ita quoque in anima non ex possibilitate ejus, quod contingit, sed ex sola actualitate agnoscitur.

§. 73.

Miraculum quando in anima contingat.

Si miraculum seu effectus supernaturalis in anima contingit, naturales deficiunt causæ actum ejus, quod possibile est, determinantes. Etenim ut aliquid existat, præter possibilitatem aliud quid adhuc requiritur (§. 173. *Ontol.*). Ponamus adeo esse in anima, vel alio ente finito, si fieri possit, rationem sufficientem actualitatis quoque ejus, quod in eadem contingit, non tantummodo per essentiam ejus possibile intelligi. Erit igitur id, quod in anima contingit, naturale quid (§. 69.), minime autem miraculum (§. 70. 71.): quod cum hypothesin evertat, ratio sufficiens ejus, quod in anima contingit, nec in anima nec in ente quodam finito alio (si quidem id in animam agere posse sumatur) continetur, consequenter causa naturalis deficit (§. 881. *Ontol.*).

De miraculo adeo seu effectu supernaturali in anima judicaturus perpendere debet, quænam ad actualitatem ejus determinandam requirantur, ut appareat quomodo istiusmodi effectus in eadem contingere possit: ut adeo palam sit quantum ad evincendam veritatem miraculi in anima facti, seu effectus supernaturalis in eadem conspicui, conferat Psychologia, præsertim rationalis, utpote cujus est tradere rationes sufficientes eorum, quæ in anima contingunt (§. 4.). Quicquid enim in anima naturale est, id ad distinctas notiones revocare debet Psychologia.

§. 74.

§. 74.

Quod naturale in anima est, idem erit supernaturale seu miraculosum, si deficiente causa naturali sufficiente contingit. Quoniam enim miraculum est mutatio in anima possibilis (§. 72.), sed quæ, dum contingit, non agnoscit causam naturalem sufficientem (§. 73.), adeoque ab actualitate habeat mutatio, quod miraculum, seu supernaturale dici possit; ideo non obstat, quo minus hoc tempore miraculum seu supernaturale sit, quod alio naturale fuerat eritque. Quamobrem ubi deficit causa naturalis sufficiens, miraculum seu supernaturalis quædam mutatio utique erit.

Quomodo effectus naturalis in miraculum abeat.

Idem plane obtinet in mundo materiali (§. 519. *Cosmol.*), & miracula hujus generis, de quibus præsens loquitur propositio, mirifice illustrantur per ea, quæ in mundo materiali ad idem genus referri debent. E, gr. in mundo materiali possibile est ut pluat, nec pluviam habere vulgo causam naturalem, quando pluit, ignotum est. Sed ponamus cœlum esse sudum & Solanum advehere ex improviso nubes imbre gravidas, in quem resolutæ destillant, dum teste barometro aër gravior evadit. Ecquis non videt imbrem hunc esse miraculosum, cum Solanus nunquam advehat sed, ubi a tempestate pluvia primum spirat, tantummodo revehat nubes, nubes autem dissolvi ac per atmosphæram dissipari constet, dum gravior evadit. Habemus adeo effectum eundem nunc miraculosum, qui alias naturalis est, deficientibus jam causis naturalibus qui alias adsunt. Similiter in anima possibilis est habitus linguis exoticis sensa sua exprimendi; sed is quemadmodum ceteri omnes non acquiritur nisi præviis crebris exercitiis (§. 430. *Psychol. empir.*). Quodsi ergo ponamus habitum hunc absque ullo exercitio prævio in anima hominis in instanti oriri; ratio actualitatis nulla dabitur in anima, deficiente causa naturali ejus acquirendi. Erit adeo in hoc casu miraculum.

§. 75.

Si actus supernaturalis in anima producendus, ab ente quo-

Causa actus supernatu-

ralis in anima efficiens. *quodam ab anima & a mundo materiali diverso id fieri debet.* Si enim actus supernaturalis est, ejus ratio sufficiens in vi repræsentativa universi, qualis in anima est (§. 70.), adeoque in essentia & natura animæ (§. 66. 67), non continetur. Quamobrem cum præter hanc vim alia in anima non existat (§. 57.) & ab ea actuentur, quæcunque per facultates ejusdem in eadem possibilia intelliguntur (§. 55); ratio actus supernaturalis in anima sufficiens minime continetur, adeoque anima ipsa causa ejusdem efficiens esse nequit (§. 886. *Ontol.*). Erit igitur ens ab anima diversum (§. 183. *Ontol.*).

Ponamus jam hoc ens ab anima diversum esse corpus quoddam in mundo materiali existens (§. 119. *Cosmol.*). Quoniam corpora vi activa, quam habent (§. 142. *Cosmol.*), adeoque motrice (§. 137. *Cosmol.*) agunt, nec agunt nisi in contiguum (§. 128. *Cosmol.*); corpus istud in animam nostram agera non posset, nisi mediante corpore nostro, consequenter quatnuus mutationes inducit organo sensorio cuidam, cum præter mutationum in organo sensorio & in mente coëxistentiam (§. 948. *Ontol.*) alia mentis a corpore dependentia non observetur. Quamobrem hac actione corporis non poneretur in anima nisi perceptio, qua ipsum tanquam extra animam repræsentatur (§. 948. *Ontol.*). Mutatio igitur in anima contingens explicabilis per vim repræsentativam universi, quam habet (§. 62.), consequenter naturalis animæ foret (§. 69.): quod cum hypothesi repugnet, corpus nullum in anima mutationem supernaruralem producere valet. Erit igitur ens istud a mundo materiali diversum (§. 183. *Ontol.*).

Sume corpus aliquod in mundo immediate in anima producere mutationem quandam supernaturalem diverso prorsus modo ab eo, quem modo exposuimus. Cum in corpore alia vis activa præter motricem non datur, quemadmodum ex iis intelligitur, quæ de essentia & natura corporum capite integro

gro in Cosmologia demonstrata sunt; admittenda erit in corpore, quod in animam agit, actio quædam per ejus vim activam sive naturam (§. 145. *Cosmol.*) & essentiam minime explicabilis, consequenter cujus in ipso corpore ratio sufficiens nulla datur (§. 56. *Ontol.*). Erit adeo actio ista casus purus (§. 94. *Cosmol.*): qui cum impossibilis sit (§. 95. *Cosmol.*), nec per miraculum in corpore fingi possit, cum actio alias ista miraculosa in corpore agente talis, qualis supponitur, possibilis esse deberet (§. 517. *Cosmol.*); actio immediata corporis cujusdam in mundo existentis in animam admitti nequit. Quamobrem ratum manet, animæ mutationem supernaturalem induci non posse nisi ab ente, quod diversum est a mundo materiali.

Ratiocinandum est ex ideis rerum, quas habemus, ac inde abstractis notionibus, alias enim concedenda erit unicuique libera fingendi potestas. Sane quod hanc potestatem sibi communiter arrogent qui philosophantur, plurima in philosophiam monstra introducuntur. Et admissa hac potestate, nihil erit tam firmum, quin cum aliqua specie impugnari & in incertitudinem adduci possit. Sed cum istiusmodi hominibus nihil nobis negotii est. Ceterum dum in demonstratione indirecta sumimus, mediante corpore nostro corpus quoddam aliud in animam agere posse, non ideo supponimus influxum corporis in animam physicum tanquam verum; sed eundem in dubio adhuc relinquimus, donec inferius discutiatur, quid de eodem sit sentiendum. In Psychologia autem in medio relinquimus, utrum dentur mutationes supernaturales in anima, nec ne. Cum enim non tractemus nisi ea, quæ ad philosophicum spectent forum, in iis acquiescimus, quæ naturalia sunt; quæ theologici sunt fori ad Theologiam remittimus. Sufficit in philosophia tradi principia, quæ ad istiusmodi mutationes supernaturales defendendas sufficiunt. Quæ enim naturalia non sunt, rationis sphæram transcendunt. Quatenus tamen eidem non repugnant, possibilitas eorum absoluta agnoscitur: id quod ad defensionem sufficit, cum eas tanquam falsas rejicere non possit, nisi qui impossibilitatem demonstrare

valet. Quamobrem ubi possibilitas evicta est, conatum impossibilitatem demonstrandi irritum esse patet. Missis igitur iis, quæ supernaturalia sunt, ad naturalia explicanda progredimur.

§. 76.

Vis animæ regulis adstricta.

Vis animæ in actuandis iis, quæ per facultates ipsius possibilia sunt, certas observat leges. Quando enim anima ideas sensuales producit, legem tenet sensationum (§. 85. *Psychol. empir.*). Quando phantasmata producit, legem sequitur imaginationis (§. 117. *Psychol. empir.*). Memoriæ quid mandatura certa tenetur lege (§. 179. *Psychol. empir.*); nec minus ad legem sese componere debet, ubi cujusdam reminiscitur (§. 231. *Psychol, empir.*). Similiter in formandis notionibus (§. 326. & *seqq. Psychol. empir.*), in condendis judiciis (§. 343. & *seqq. Psychol. empir.*) in ratiociniis præscriptas sibi leges observat (§. 354. & *seqq. Psychol. empir.*), ut adeo intellectus operationes ad certas leges exigantur. Denique appetitus quoque & aversationis lex datur (§. 904. 907. *Psychol. empir.*), quam anima in appetendo & aversando violare nequit. Jam cum in anima non sit, quod non a sensu, imaginatione, memoria, intellectu & appetitu sensitivo atque rationali cum aversatione sensitiva & rationali pendeat, quemadmodum ex Psychologiæ empiricæ tractatione palam fit, si singula ad experientiæ normam exigantur, vel vice versa quæ in anima observamus & quorum antea observatorum recordamur, ea ad Psychologiæ empiricæ capita referimus; vis animæ, qua actuantur per facultates ejusdem possibilia (§. 55.), certis legibus adstricta est.

In eo convenit vis animæ cum vi corporum, quod utraque ad certas leges adstringatur. Quemadmodum enim ex Psychologia empirica hic ostendimus, dari perceptionum, operationum mentis & appetitus leges; ita ex Cosmologia palam est dari leges motus (§. 309. 346. 350. 455. & seqq. 470. 475 502. *Cosmol.*)

§. 77.

§. 77.

Ex vi animae in se considerata tantummodo ratio redditur in genere actualitatis perceptionum ac appetituum; ex legibus vero quibus adstringitur, reddenda est earundem ratio specialis. Nimirum vis animae in se considerata non exhibetur nisi sub schemate vis perceptivae (§. 68.), adeoque per eam non intelligitur, nisi quod continuo aliae aliaeque perceptiones, consequenter etiam appetitus, quas ex perceptionibus nasci constat (§. 904. *Psychol. empir.*), & inferius clarius docebitur, ad actum perducantur (§. 729. *Ontol.*), adeoque nonnisi actualitatis perceptionum variantium ac appetituum ratio in ea continetur (§. 56. *Ontol.*). *Rationes quomodo reddantur eorum quae animae insunt.*

Enimvero cum nihil sit sine ratione sufficiente, cur potius sit quam non sit (§. 70. *Ontol.*); ratio etiam adsit necesse est, cur hae potius actuentur perceptiones, quam aliae, & cur tales potius sint, quam aliae. Quare cum eadem ex vi in se considerata dari non possit *per demonstrata;* ex legibus, quas observare tenetur, reddenda erit. Immo eas inde reddi posse patebit ex sequente pertractatione.

Hic denuo analogia intercedit inter vim motricem corporum & vim perceptivam animae. Etenim ex illa quoque non reddi potest in se considerata ratio nisi generalis actualitatis mutationum; ratio vero specialis motuum ac pendentium inde mutationum ex motuum legibus derivatur. Quemadmodum itaque ad vim motricem non provocamus nisi in generali phaenomenorum explicatione; ita quoque nonnisi in generalibus ad vim animae perceptivam provocamus. Ubi vero ad specialia descenditur, ad leges vis illius perceptivae & animae essentiam confugiendum. Quae hic dicuntur, ex subsequentibus clarius elucescent.

§. 78.

Lex sensationum continet determinationes essentiales animae. *Lex sensa-*

tionum qualis sit.

mæ. Lex enim sensationum hæc est propositio: Si in organo aliquo sensorio ab objecto aliquo sensibili quædam producitur mutatio; in mente eidem coëxistit sensatio per illam intelligibili modo explicabilis seu rationem sufficientem, cur sit & cur talis sit, in illa agnoscens (§. 85. *Psychol. empir.*). Lex adeo ista determinat objectum, quod percipi debet, & una modum, quo percipi debet. Quamobrem cum vis animæ repræsentativa, in qua essentia ejus consistit, limitetur materialiter situ corporis sui organici in universo, & formaliter constitutione organorum sensoriorum (§. 66.), adeoque determinationes essentiales redeant ad determinationem objecti, quod percipiendum, nempe ejus, quod vi situs corporis in universo agere in organum sensorium potest, & determinationem modi, quo percipitur, nimirum qualis est mutatio in organo sensorio producta (§. 62); lex sensationum continet animæ essentiales determinationes.

Quoniam omnia illa, quæ enti conveniunt, si non rationem sufficientem; attamen ejus aliquid in essentia entis agnoscunt; a lege sensationum aliquo modo pendent mutationes animæ ceteræ omnes a sensationibus diversæ. Aliquid ejus jam apparet ex ortu omnium operationum animæ a sensatione (§. 64.): plenissimam vero lucem id ipsum consequetur ex subsequente tractatione, ex qua elucescet dependentia omnium mutationum ceterarum in anima a sensationibus.

§. 79.

Vis perceptiva animarum a vi motrice corporum diversa.

Vis perceptiva animarum a vi motrice corporum prorsus diversa est. Ex vi enim perceptiva nascuntur perceptiones & appetitus in anima ceteræque ipsius actiones per leges perceptionum & appetituum, quas paulo ante (§. 76.) enumeravimus: ex vi autem motrice corporum nascuntur eorundem motus secundum leges motus, quas in Cosmologia exhibuimus quarumque (*not. §. cit.*) mentionem injecimus. Jam vero regulæ motus ita comparatæ sunt, ut per eas perceptiones & appeti-

petitiones explicari nequeant; regulæ autem perceptionum ac appetituum sunt istiusmodi, ut per eas motus intelligi non possint: id quod ex regularum istarum contemplatione extemplo apparet. Prima sane lex motus est: corpus unumquodque perseverare in statu suo quiescendi vel movendi uniformiter in directum, hoc est, eadem celeritate & secundum eandem directionem, nisi a causa externa statum suum mutare cogatur (§. 309. *Cosmol.*). Enimvero nascuntur in anima perceptiones aliæ ex aliis non modo vi imaginationis (§. 117. *Psychol. empir.*) & eidem sese adjungentis facultatis fingendi (§. 144. 145. *Psychol. empir.*), verum etiam vi operationum intellectus (§. 325. & *seqq. Psychol. empir.*); nascuntur etiam appetitiones & aversationes, volitiones ac nolitiones ex perceptionibus (§. 904. 907. *Psychol. empir.*). Ideo animæ decreto mutatur situs corporis, ut alia in organum sensorium agant corpora sensationesque mutentur (§. 65. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum mutatis perceptionibus ac appetitionibus aversationibusque animæ status ejusdem mutetur (§. 709. *Ontol.*); status animæ mutatur propria ipsius vi nulla requisita causa externa. Atque adeo patet animam non perseverare in eodem statu percipiendi & appetendi, vel aversandi, donec a causa externa eundem mutare cogatur, quemadmodum in corporibus accidit, consequenter legem primam motus corporum, quam in Cosmologia (§. 309.) protulimus, non inservire mutationibus animæ, quemadmodum corporum explicandis. Et idem eodem modo ostendi poterat de legibus motus aliis, quemadmodum animum ad eas advertenti facile apparet. Ex adverso omnes leges perceptionum & appetitus atque aversationis, quas in Psychologia empirica in medium produximus, non loquuntur, nisi de ortu perceptionum ex aliis perceptionibus præexistentibus & appetitionum atque aversionum ex iisdem. Enimvero in motu non spectatur nisi celeritas & directio,

quemadmodum experientia obvia intelligitur. Celeritates autem cum perceptionibus, appetitiones atque aversiones cum directionibus eadem non sunt, si vel maxime quidpiam analogi fingere velis, neque illæ per leges perceptionum, neque hæ per leges appetitus atque aversationis explicari posse patet. Lex imaginationis est: si qua semel percepimus & unius perceptio denuo producatur, imaginatio producit & alteram (§. 117. *Psychol. empir.*), atque phantasmata minus clara sunt ideis sensualibus (§.96. *Psychol. empir.*), quæ ab imaginatione producuntur (§. 93. *Psychol. empir.*). Quodsi vero vel maxime celeritatem cum claritate perceptionum componas; nihil tamen in lege imaginationis præsidii deprehendes ad celeritatum in mobili mutationem explicandam: immo obstat lex motus, de qua modo ostendimus, quod ad animam transferri nequeat, quippe quæ celeritatis immutationem seu diminutionem in mobili non admittit sine causa externa, qualis in phantasmatis producendis non requiritur, ut nihil dicamus de eo, quod in eodem mobili diminuatur celeritas, hic vero claritas minor insit non eidem perceptioni persistenti, sed diversæ recenter demum productæ. Abunde igitur patet vim motricem substitui minime posse vi perceptivæ, nec vim perceptivam vi motrici salvis modificationum regulis. Diversæ adeo sunt vires (§. 183. *Ontol.*).

Quodsi quis excipiat, leges cogitationum seu percipiendi ac appetendi vel aversandi tanquam regulas speciales ex legibus indeque pendentibus regulis motus tanquam generalioribus deduci; is affirmat quæ probare nunquam poterit. Faciat enim hujus deductionis periculum, qui tam facilis est in asserendo; non dubito fore ut intelligat se omni conatu nihil agere. Materialistæ multa sumunt, sed non probant. Quodsi ad affirmandum non adeo forent proclives; lubricum Materialismi fundamentum protinus animadverterent.

§. 80.

§. 80.

Anima a corpore prorsus diversa est. Anima enim habet vim perceptivam (§. 63.): in qua cum essentia ejus consistat (§.66.), ab eadem inseparabilis est (§.300. *Ontol.*). Corpus instruitur vi motrice, quæ cum in corpore ex substantiis simplicibus resultet (§. 180. *Cosmol.*), consequenter a viribus, quibus elementa prædita sunt (§.196. *Cosmol.*), non minus a corpore inseparabilis est quam vis perceptiva ab anima. Enimvero vis perceptiva prorsus diversa est a motrice (§. 79.), ut adeo salva utraque substantia una alteri substitui nequeat (§. 183. *Ontol.*). Anima igitur a corpore prorsus diversa est (§. cit. *Ontol.*). *Diversitas animæ a corpore.*

Equidem diversitatem animæ a corpore jam in superioribus evicimus (§. 44.), ac inde materialismum subvertimus (§. 50.). Quoniam tamen ipsa experientia convictus didici, quod dudum in genere rationibus confirmatus admiseram, diversitatem animæ a corpore sæpe facilius intelligi ex diversitate vis activæ in anima & vis motricis in corporibus, propter diversitatem legum, juxta quas ipsæ modificantur, quam ex repugnantia cogitationum cum corpore vel materia; non inconsultum mihi visum fuit propositionem præsentem, non obstante superiori (§. 44.), hic apponi.

§. 81.

Facultates animæ eidem non insunt, nisi quatenus vis perceptiva seu universi repræsentativa diverso modo modificabilis. Facultates enim animæ sunt potentiæ activæ ejusdem (§. 29. *Psychol. empir.*). Quare cum sint modo agendi possibilitates (§. 716. *Ontol.*); animæ tribuere diversas facultates idem est ac affirmare, possibile esse ut diversæ eidem inexistant actiones, consequenter mutationes intrinsecæ status diversæ in eadem actu contingant (§. 713. *Ontol.*). Ita animæ tribuere facultatem sentiendi idem est ac affirmare, possibile esse, ut anima percipiat objecta externa mutationem organis sensoriis qua ta- *Inexistentia Facultatum.*

libus

libus inducentia, convenienter mutationi in organo factæ (§. 67. *Psychol. empir.*). Animæ tribuere facultatem imaginandi idem est ac affirmare, possibile esse ut producat perceptiones rerum sensibilium absentium (§. 92. *Psychol. empir.*). Animæ tribuere facultatem fingendi idem est ac affirmare possibile esse ut phantasmatum divisione ac compositione rei sensu nunquam perceptæ phantasmata producat (§. 144. *Psychol. empir.*). Et eodem modo sese res habet cum facultatibus ceteris, ipsa etiam facultate appetendi & aversandi: tribuere enim animæ facultatem appetendi & aversandi idem est ac affirmare, possibile esse ut anima inclinetur ad objectum pro ratione boni in eodem percepti (§. 579. *Psychol. empir.*) & ab eodem reclinetur pro ratione mali in eodem percepti (§. 581. *Psychol. empir.*). Necesse vero est ut detur ratio sufficiens, cur talia in anima possibilia sint (§. 70. *Ontol.*). Quare cum in essentia contineatur ratio eorum, quæ præter eam enti vel constanter insunt, vel inesse possunt (§. 167. *Ontol.*); animæ autem essentia in vi, qua prædita est (§. 53.), consistat (§. 66.): per vim istam intelligi debet, cur talia in anima possibilia sint (§. 56. *Ontol.*), quatenus scilicet ad tales potius, quam alias perceptiones, tali potius quam alio ordine actuandas restringitur (§. 68.). Tribuuntur itaque animæ tales facultates, quia possibile est ut talia per vim ejusdem diversis legibus obtemperantem actuentur. Quoniam vis constanter durat (§. 300. *Ontol.*) utpote essentia & natura ejus (§. 66. 67), perdurabile quid est (§. 766. *Ontol.*). Et quia actiones ejus continuo variantur perceptionibus aliis succedentibus aliis, appetitionibus item aliis & aversionibus in locum aliarum succedentibus; perceptiones & appetitiones ac aversiones singulares in modorum numero sunt (§. 151. *Ontol.*), consequenter quatenus istæ variantur vis animæ modificatur (§. 704. *Ontol.*) & quatenus possibiles, vis eadem modificabilis (§. 764. *Ontol.*). Liquet igitur, quatenus vis animæ modificabilis, eatenus ipsi tribui facultates & di-

& diversas quidem tribui, quatenus modificationes non per eandem, sed diversas leges explicabiles sunt, consequenter quatenus vis animæ diverso modo modificabilis.

Modus, quo facultates animæ insunt, probe expendendus, ne fingamus, quæ non sunt, nec ex notionibus imaginariis difficultates nectamus. Eodem nimirum modo facultates animæ insunt animæ, quo possibilitates agendi seu activæ corporis potentiæ insunt corpori, aut vi ejusdem motrici inesse intelliguntur, & figurarum mutabilitas inest materiæ, immo quælibet modi mutabilitas corpori. Ita aër condensari potest, & condensabilitas est condensationis possibilitas. Quo igitur modo hæc inest aëri; eodem modo facultas animæ eidem inesse intelligitur. Similiter lapis calefieri potest. Hæc calefiendi potentia quo modo inest lapidi, eodem modo facultas quælibet animæ inest animæ. Elater aëris intendi potest. Ista intensibilitas quomodo vi elasticæ inest; eodem quoque modo facultas animæ quævis eidem inesse intelligenda venit. Probe expendendus est modus, quo modorum possibilitates insunt rebus materialibus seu corporibus, nempe quatenus per ea, quæ corpori actu insunt, vel tanquam actu inexistentia ponuntur, aliud quid in eodem esse posse intelligitur, quia istis positis in actu, hæc ponenda sunt in potentia. Quodsi enim exemplis specialibus notionem istam tibi familiarem reddideris; tanto clariora quoque tibi erunt, quæ de modo, quo facultates animæ eidem insunt, in præsente propositione docentur. Huc autem spectant tanquam notiones directrices, quæ de ratione modorum & possibilitatis eorundem in Ontologia tradidimus (§. 160. 164. 165. *Ontol.*).

§. 82.

Facultates igitur *animæ non concipiendæ instar entium diversorum, quæ actu dantur in anima & perdurant, & quæ per actiones & passiones, quæ ab ipsis proficisci observantur, modificantur.* Finge enim hæc ita sese habere: erunt facultates istæ entia perdurabilia (§. 766. *Ontol.*) & modificabilia (§. 764. *Ontol.*), consequenter substantiæ (§. 768. *Ontol.*). Et quoniam *Notio facultatum animæ spuria.*

niam diversæ sunt *per hypoth.* diversæ erunt substantiæ. Anima igitur erit plurium substantiarum aggregatum, consequenter substantia composita (§. 794. *Ontol.*): quod cum sit absurdum (§. 48.), facultates quoque animæ non concipi possunt instar entium diversorum, quæ in anima perdurant & modificabilia sunt.

Non ignoro equidem, vulgo facultates ita fingi, sed notione imaginaria, non reali (§. 110. *Ontol.*), quæ si intra limites suos coërceatur, subinde in philosophia reali ad facilitandam demonstrationem & quæsiti investigationem substitui potest. Quodsi vero pro reali accipiatur, nascuntur difficultates circa simplicitatem animæ & ex iis aliæ propullulant, nec videre licet, quomodo sine extensione concipi possit anima: id quod in argumento de immortalitate animæ plurimum negotii facessit. Immo quamdiu notionem imaginariam cum reali confuderis; nihil in Psychologia rationali efficies, sed continuis difficultatibus iisque inextricabilibus urgeberis, ut certo tramite progredi minime liceat.

CAPUT II.

De Facultate sentiendi, sive sensu.

§. 83.

Sensationes quales sint. *Sensationes animæ sunt repræsentationes compositi in simplici.* Dum enim sentimus objecta externa nobis repræsentamus, quæ mutationem organis sensoriis qua talibus inducunt (§. 67. *Psychol. empir.*). Constat vero obvia unicuique momentis singulis experientia, objecta ista esse corpora. Quamobrem cum sentimus, corpora nobis repræsentamus. Jam corpora sunt entia composita (§. 119. *Cosmol.*), ideoque dum

dum sentimus, compositum quid nobis repræsentamus, consequenter percipimus (§. 24. *Psychol empir.*). Quoniam itaque sensationes sunt perceptiones, quarum ratio continetur in mutationibus in organis corporis nostri qua talibus contingentibus (§. 65. *Psychol. empir.*), anima vero substantia simplex est (§. 48.); sensationes sunt repræsentationes compositi in simplici.

Hæc repræsentatio compositi in simplici maximi momenti est. Quoniam enim non repugnat compositum in simplici repræsentari; ideo animæ possibiles sunt, quippe quarum natura & essentia in vi ista repræsentativa consistit (§. 66. 67.).

§. 84.

Uberior explicatio anterioris.

Dum sentimus, compositum aliquod præsens in simplici repræsentatur. Dum enim sentimus, ea percipimus objecta, quæ mutationem organis sensoriis qua talibus inducunt (§. 67. *Psychol. empir.*), consequenter quæ nobis præsentia sunt (§ 59. *Psychol. empir.*). Sed dum sentimus, compositum in simplici repræsentatur (§. 83.). Quamobrem dum sentimus, compositum aliquod præsens in simplici repræsentatur.

Propositio præsens ideo notanda est, ut appareat posthac differentia inter sensationes & phantasmata animæ, consequenter inter imaginationem & sensum.

§. 85.

Imaginis in genere definitio.

Imago in genere est repræsentatio quælibet compositi.

Definimus hic imaginem in significatu latissimo, quem habere potest, ne opus sit eum distingui in proprium & metaphoricum, quemadmodum fieri solet. Plurimum enim refert in disciplinis non admitti significatus nisi proprios & abstineri a metaphoricis.

§. 86.

Ideæ sensuales imagines sunt.

Quoniam sensationes sunt repræsentationes compositi (§. 83.), repræsentationes autem rei, quatenus objective considera-

deratur, ideæ sunt (§. 48. *Psychol. empir.*), & quidem sensuales, quæ a sensu in anima producuntur (§. 95. *Psychol. empir.*); *Ideæ sensuales imagines sunt.*

Patet adeo, quo sensu admitti possit, dari in anima imagines rerum.

§. 87.

Imaginis materialis & immaterialis differentia.

Imago materialis est repræsentatio compositi in composito. Unde *Imago immaterialis* dici potest repræsentatio compositi in simplici. Quemadmodum vero imagines immateriales ideæ vocantur (§. 86. *Psychol. rat.* & §. 24. *Psych. emp.*); ita ex adverso Imagines materiales, quæ vulgo simpliciter Imagines appellantur, *Ideæ materiales* dici possunt.

Idearum materialium denominatione utemur in inferioribus, nec ea commode carere possumus, quemadmodum ex sequentibus patebit.

§. 88.

Picturæ definitio.

Picturæ sunt repræsentationes compositi in superficie.

Ita communiter objecta pinguntur in tabula, vel tela expansa. Pingi tamen quoque possunt & solent in superficiebus quibuscunque concavis & convexis.

§. 89.

Sculpturæ & Statuæ definitio.

Sculpturæ sunt repræsentationes compositi in solido. Dicuntur in specie *Statuæ*, si homines repræsententur. Immo quæcunque imagines corporeæ sub hac definitione comprehenduntur, veluti quæ ex cera effigiantur.

Nostrum jam non est tradere imaginum materialium differentiam inter se; sed tantummodo exponere differentiam imaginis materialis ab immateriali. Sufficit adeo materiales revocasse ad sua, quæ habent genera, non attentis speciebus, in quas hæc abeunt.

§. 90.

§. 90.

Imagines materiales res intra se repræsentant. Imagines enim materiales res repræsentant in composito (§. 87.) adeoque quatenus vi compositionis similitudinem habent cum repræsentato (§. 195. *Ontol.*). Ita statua repræsentat hominem, quatenus cum figura externa hominis eandem habet. Quoniam itaque compositio absolvitur modo, quo partes quædam invicem unitæ sunt (§. 533. *Ontol.*), adeoque ad eum spectantia in numero determinationum (§. 122. *Ontol.*) & quidem intrinsecarum sunt (§. 545. *Ontol.*); objectum intra subjectum repræsentans repræsentatur. Imagines itaque res materiales intra se repræsentant.

Quomodo imagines materiales res repræsentent.

Specula plana objecta repræsentant in se; concava certo in casu extra se. Unde aliquo modo apparet, quid sit repræsentare in se & extra se; non tamen prorsus apparet. Specula enim non sibi, sed nobis quid repræsentant. Si deest oculus, in quem lumen reflexum incidit, ulla nec in speculo, nec extra idem apparet imago. Præstat igitur ab istiusmodi similitudinibus abstinere, ne, quæ ex notionibus clara sunt, magis obscurentur, quam illustrentur. Ceterum patet ideas materiales alterius prorsus generis esse, quam immateriales imagines, quibus anima sibi objecta, quarum sibi conscia est (§. 21.) extra se repræsentat. Perperam igitur a Materialistis confunduntur, quæ toto cœlo diversa sunt.

§. 91.

Ideæ sensuales sunt similes objecto, quod repræsentant. Ideæ enim sensuales vi sensationis in anima insunt (§. 95. *Psychol. empir.*), consequenter objecta repræsentant, quæ mutationem organis sensoriis qua talibus inducunt (§. 67. *Psychol. empir.*). Quoniam igitur ideæ sensuales sunt imagines istorum objectorum (§. 86.), imaginem vero non repræsentare objectum constat, nisi quatenus ea, quæ in objecto distinguuntur, eadem sunt cum iis, quæ in imagine distinguere a se invicem licet, consequenter quatenus imago similis objecto, quod

Idearum sensualium repræsentatio cum objecto similitudo.

repræſentat (§. 195. *Ontol.*); ideæ utique ſenſuales objecto, quod repræſentant, ſimiles eſſe debent.

Abſonum videtur admittere, quod ideæ ſenſuales ſint imagines objectorum ſenſibilium, & hoc non obſtante in dubium vocare ſimilitudinem cum prototypo. Imago enim objecto, quod repræſentare debet, diſſimilis non eſt rei illius, ſed alterius cujusdam imago. Maximi autem momenti eſt hanc idearum ſenſualium cum objectis, quæ exhibent, ſimilitudinem intimius perſpicere: id quod ex ſequentibus abunde innoteſcet.

§. 92.

Ideis ſenſualibus quid inſit.

Ideæ ſenſuales non repræſentant niſi figuras, magnitudines, ſitus & motus. Ideæ enim ſenſuales ſunt ſimiles objecto, quod repræſentant (§. 91.), & quoniam vi ſenſationis in anima exiſtunt (§. 95. *Pſychol. empir.*), objecta iſta in organum ſenſorium agunt (§. 67. *Pſychol. empir.*), adeoque corpora ſunt (§. 56. *Pſychol. empir.*). Corporibus igitur ſimiles ſunt, conſequenter, quæ ideis ſenſualibus inſunt eadem ſunt cum iis, quæ inſunt corporibus (§. 195. *Ontol.*). Enimvero corpora entia compoſita ſunt (§. 119. *Cosmol.*), adeoque in iis non dantur niſi partes (§. 531. *Ontol.*), quæ cum limitatæ ſint (§. 468. *Ontol.*), figura prædita ſunt (§. 621. *Ontol.*) & quatenus denuo compoſitæ determinatam magnitudinem habent (§. 624. *Ontol.*), quatenus vero junguntur aliis (§. 140. *Cosmol.*), nec continuum efficiunt, cum alias nulla oriretur in compoſito differentia ab aliis (§. 554. *Ontol.*), determinatum ad ſe invicem ſitum habent (§. 620. *Ontol.*). Quamobrem ideæ ſenſuales, quatenus corpora citra quandam mutationem repræſentant, non repræſentant niſi figuras, magnitudines & ſitus.

Enimvero quatenus mutationi obnoxia ſunt corpora, motui obnoxia ſunt (§. 128. *Cosmol.*). Quamobrem ideæ ſenſuales,

suales, quatenus corpora exhibent ut mutationem patientia, nonnisi motus repræsentant. Atque ita patet, in ideis sensualibus non contineri nisi figuras, magnitudines, situs & motus.

Quodsi corpuscula, ex quibus materia alicujus corporis constat, fuerint mixta ex diversis materiis aliis; ea rursus resolvuntur in particulas, quæ determinatas habent figuras atque magnitudines situmque ad se invicem determinatum. Quamobrem in eorum quoque perceptione non continentur nisi figuræ, magnitudines ac situs: quod ut ante patet.

Qui mechanicam philosophiam professi sunt, dudum agnovere non aliud quid in corporibus inesse præter figuras, magnitudines ac situs. Nec *Cartesius*, qui essentiam corporum in extensione consistere statuit, diversam ab hac fovit sententiam. Immo Atomistæ quoque idem admittunt. Quamobrem si supponitur, perceptionibus nostris non alias inesse debere determinationes, quam quæ rebus insunt, quod in propositione præcedente evicimus; hinc ultro consequitur non alia percipi quam figuras, magnitudines, situs ac motus. Non est quod objicias, experientiam contrarium aperte loqui: quæ enim hinc peti possunt ad labefactandam propositionis præsentis veritatem, ea in fumum abibunt, quamprimum perceptionem confusam intimius perspicere licuerit.

§. 93.

Si figuras, magnitudines & motus in iis, quæ percipimus distinguimus; sensationes distinctæ sunt. Sensationes enim sunt perceptiones (§. 65. *Psychol. empir.*). Omnis autem perceptio distincta est, quatenus in re percepta plura sigillatim enunciabilia distinguimus (§. 38. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum in ideis sensualibus non insint nisi figuræ, magnitudines, situs ac motus (§. 92.); distinctæ erunt sensationes, ubi figuras, magnitudines ac motus, adeoque & situs in iis, quæ percipimus, distinguimus. *Sensationes quatenus distinctæ*

Idem etiam patet a posteriori. Quodsi enim ea, quæ distin-

distincte percipimus, consideremus; patebit nos non deprehendere nisi figuras, magnitudines ac situs, necnon motus, quæ a perceptione confusa absunt ac distincta explicatione tradi possunt. Ceteræ enim qualitates sensibiles nonnisi confuse percipiuntur suoque loco in Physica ostendetur, quod per figuras, magnitudines, situs ac motus ipsæmet distincte explicentur.

Inde sane est, quod figurarum, magnitudinum & motuum doctrina dudum per distinctas notiones tradita fuerit, cum in ceteris Physici antiqui ad evidentiam nullam pervenerint, qualis in Mathesi observatur.

§. 94.

Sensatio confusa qualis sit.

Si figuras, magnitudines, situs ac motus rei perceptæ inexistentes non distinguere possumus; sensatio confusa est. Quoniam enim ideæ sensuales non repræsentant nisi figuras, magnitudines, situs & motus rei perceptæ inexistentes (§. 92.); perceptioni quoque confusæ inesse nequeunt perceptiunculæ aliæ, quam figurarum, magnitudinum, situum ac motuum rei perceptæ inexistentium. Quodsi ergo figuras, magnitudines, situs ac motus rei perceptæ inexistentes non distinguere possumus; in re clare percepta plura sigillatim enunciabilia non distinguimus. Est igitur sensatio confusa (§. 39. *Psych. empir.*).

Probe notandum est in propositione præsente ac præcedente supponi sensationem distinctam nihil continere confusi & vicissim confusam nihil continere distincti. Etsi enim perceptiones nostræ ex confusis & distinctis componantur, ac semper iisdem plurimum insit confusi; eas tamen docendi gratia, quemadmodum & alias in disciplinis moris est, a se invicem separari utile, immo necesse est. Istiusmodi etiam separatio ipso mentis actu fieri solet, quatenus animum ad rem perceptam advertentes sigillatim enunciabilia a se invicem separamus notiones distinctas formaturi (§. 678. *Log.*): id quod inferius distinctius adhuc exposituri sumus, ubi intellectus operationes ad rationes suas revocabimus. Ne tamen dubia sub-

suboriantur methodo parum adsuetis; propositionem sequentem adjicere lubet, ut ea removendi non desit occasio.

§. 95.

Si figuras & magnitudines alias, situs & motus alios in re percepta distinguere possumus; alias vero aliosque distinguere non valemus: sensatio ex confusis & distinctis componitur. *Sensatio composita qualis.* Quatenus enim figuras, magnitudines, situs & motus distinguimus, distincta est sensatio (§. 93.); quatenus distinguere non valemus, confusa (§. 94.). Quamobrem si figuras & magnitudines alias, situs & motus alios distinguere, alias autem aliosque distinguere non valemus, sensatio ex confusis & distinctis componitur.

Sensationes nostræ omnes compositæ sunt, quemadmodum a posteriori patet, nec minus a priori ex mox uberius dicendis intelligetur. Quamobrem exempla, quibus propositionis præsentis veritas confirmatur & intellectus ejusdem illustratur, adeo obvia sunt, ut unusquisque in se experimentum ejus rei exemplo capere possit. Ponamus e. gr. nos visu percipere mensam. Partium singularum figuras & magnitudines, nec non earum ad se invicem situm probe distinguimus & eatenus perceptio nostra distincta est. Habent vero partes diversæ colorem diversum, quem non minus percipimus. Etsi autem colorem unum ab altero ob claritatem, qua percipitur, optime distinguamus, atque adeo duorum colorum simultaneæ perceptiones totalem efficiant distinctam; singulæ tamen in se confusæ sunt, cum figuras & magnitudines situsque particularum, ac motus luminis incidentis atque in iisdem modificati sensu percipere non liceat, utut ratione assequi detur, quemadmodum in Physica docebimus. Nullum igitur ex eo dubium moveri potest, quod sensationes rerum distinctis, quas habemus & in ipsis disciplinis admittere tenemur, insint confuse percepta: quòd ut penitus tollatur, probe expendendus est modus, quo confuse percepta inserviunt perceptioni totali distinctæ efficiendæ.

§. 96.

Perceptiones confusæ quomodo totalem efficiant distinctam.

Si perceptiones confusæ partiales plures ingrediantur compositam; perceptionem totalem distinctam efficiunt. Quoniam confuse percepta clare percipiuntur (§. 37. 39. *Psychol. empir.*); ubi perceptiones confusæ partiales plures ingrediuntur compositam, confuse percepta a se invicem distinguere valemus (§. 31. *Psychol. empir.*). Et quoniam etiam confusas perceptiones, vel res per eas repræsentatas vocabulis indigitamus (§. 271. *Psychol. empir.*); confuse quoque percepta a se invicem discernibilia sigillatim enunciare valemus. Quamobrem cum perceptio aliqua distincta hoc ipso evadat, quod in re percepta plura sigillatim enunciabilia distinguamus (§. 38. *Psychol. empir.*); perceptiones confusæ partiales plures compositam ingredientes totalem efficiunt distinctam.

Exempla obvia idem confirmant, & sufficit illud ipsum, quod ad propositionem præcedentem confirmandam ac illustrandam adduximus. Colores enim diversi a se invicem distinguuntur & peculiaribus nominibus alteri indigitantur, utut unusquisque nonnisi confuse percipiatur; ita ut in uno colore nequidem plura confuse percepta actu mentis a se invicem separare liceat, quantamcunque attentionem adhibueris & quantocunque studio reflectere super colore percepto volueris. Sunt autem præter perceptiones confusas colorum adhuc aliæ complures, quemadmodum unicuique exploratum est, & de iis idem valere, quod de coloribus diximus, palam est, cum nihil hic de coloribus affirmetur, nisi quatenus confuse percipitur: quod adeo de re omni confuse percepta affirmari debet (§. 374. *Psychol. empir.*). Eodem modo perceptiones confusæ ingrediuntur distinctam per modum partium, quo notiones confusæ distinctam. Et quomodo hæ ulterius continuo resolvendæ, ut tandem adæquata prodeat notio (§. 682. *Log.*); ita perceptiones quoque confusæ, quæ tanquam partiales totalem ingrediuntur, in se continuo resolubiles sunt in alias, donec tandem in figuris, magnitudinibus, situ

situ & motibus subsistatur (§. 92.), etsi ista resolutio in nostra potestate non sit, quemadmodum ex formali vis perceptivæ limitatione deinceps clarius intelligetur.

§. 97.

Si plures sensationes confusæ diversæ confunduntur in unam; idea sensualis, quæ inde resultat, diversa apparet ab iis, quæ confunduntur. Etenim si plures sensationes confusæ in unam confunduntur, simul repræsentantur ea, quæ singulis insunt (§. 91.). Quoniam vero singulis eadem non insunt (*per hypoth.* & §. 183. *Ontol.*); in idea sensuali, quæ ex confusione aliarum diversarum in unam oritur, diversa utique insunt, quam unicuique illarum sigillatim spectatæ. Jam cum ideæ sensuales confusæ ideo a se invicem differant, quia perceptiunculæ in unam confusæ differunt; necesse utique est, ut idea sensualis confusa alia sit, adeoque etiam diversa appareat ab iis, quæ confunduntur. *Ortus diversarum perceptionum confusarum ex aliis.*

Patet idem a posteriori. Etenim si colores siccos contritos commisceas; nudo oculo qui apparet color, diversus ab utroque colore, quem habent particulæ pulverum commixtorum. Quodsi vero per microscopium contuearis pulverem, qui ex commixtione duorum pulverum diversi coloris prodit; in conspectum prodeunt pulvisculi diversi coloris, ii scilicet, in quos contritæ fuerunt massæ diversi coloris. Percipiuntur adeo visu pulvisculi diversi coloris, dum color ille compositus ab ipsorum colore prorsus diversus comparet. Sed quoniam pulvisculi isti nudo visu non amplius a se invicem distinguuntur, sed duo vel plures instar unius apparent, coloris diversi perceptiunculæ in unam confunduntur. Prodit adeo idea sensualis confusa ex plurium sensationum confusione in unam, quæ ab iis, quæ confunduntur, diversa prorsus apparet. Obtinet idem in aliis sensationibus. Ecquis enim est qui nesciat, ex commixtio-

mixtione duorum odorum prodire odorem compositum diversum prorsus ab iis, qui invicem commixti fuere? Quis ignorat, ex commixtione duorum saporum prodire saporem compositum itidem diversum prorsus ab iis, qui invicem commixti fuere? A posteriori igitur propositionis præsentis veritas satis clare elucet, quatenus plurima experientia suggerit exempla, a quibus eandem abstrahere licet.

Maximi momenti est in Moralibus, ut constet quomodo perceptiones confusæ nascantur ex aliis: id quod suo loco constabit, ubi praxin moralem ad distinctas notiones revocaturi sumus. Quodsi ulterius quæsiveris, undenam sit ut plures perceptiones diversæ in unam confundantur; responsionem accipe ex sequentibus. Ad veritatem propositionis præsentis parum refert, utrum noveris nec ne, undenam sit ista confusio; sufficit a posteriori constare, quod locum in anima habeat.

§. 98.

Ideæ sensuales quid proprie sint *Dum sentimus, anima sibi repræsentat substantiarum simplicium mutationes intrinsecas, sed in unum confusas.* Sunt enim sensationes similes objecto, quod repræsentatur (§. 91.), adeoque corpori in organum sensorium agenti (§. 56. 65. *Psychol. empir.*), consequenter determinationes intrinsecæ in ideis sensualibus eadem sunt cum determinationibus intrinsecis in corporibus, quæ repræsentant (§. 195. *Ontol.*). Enimvero corpora sunt substantiarum simplicium aggregata (§. 176. *Cosmol.*), nec præter eas quicquam substantiale in iisdem datur (§. 177. *Cosmol.*) & in istis, tanquam elementis (§. 18. *Cosmol.*), rationes ultimæ eorum continentur, quæ in rebus materialibus deprehenduntur (§. 191. *Cosmol.*). Aliæ igitur determinationes corporibus inesse nequeunt, nisi quæ elementis insunt, si tandem confuse percepta ad suos fontes ita reducantur, ut nihil confusi amplius supersit. Jam status elementorum continuo mutatur (§. 197. *Cosmol.*) & omnis in corporibus diversitas ab

ab elementorum diversitate dependet (§. 194. *Cosmol.*). Quamobrem ideæ nostræ sensuales non repræsentant nisi continuas determinationum intrinsecarum mutationes, quibus status elementorum internus constituitur (§. 705. 706. *Ontol.*). Quilibet autem in seipso experitur se illas determinationes & earum mutationes sigillatim non agnoscere, nec a se invicem distinguere. Eas igitur in unum confundit.

Magni momenti est hæc propositio ad naturam animæ & totius universi intimius perspiciendam. Neque hactenus expensa sunt, quæ ab eadem pendent & mox uberius exponentur.

§. 99.

Anima sensu ne quidem armato corpuscula derivativa distinguit. Etenim si per microscopium particulam lamellæ auri contemplemur, quod objecta mirifice amplificare potest, immo quantamcunque in iis amplificandis vim habet, non tamen videmus nisi auri quandam lamellam, quæ extensionem continuam uniformem exhibet. Nemo ignorat, aurum esse corpus mixtum, adeoque in particula ista admittenda esse corpuscula ex aliis particulis minoribus diversis invicem unitis composita, consequenter derivativa (§. 229. *Cosmol.*). Corpuscula igitur derivativa anima ne quidem sensu armato distinguit. *Anima quousque distinctas habeat perceptiones.*

Quæ de auro comperta sunt, eadem de massa quacunque alia experiri datur. Quicquid enim sensu percipitur, mixtum est. Non igitur a singulari quodam casu ad universale concluditur.

§. 100.

Multo minus igitur anima sensu licet utcunque armato corpuscula primitiva distinguit. Anima enim sensu utcunque armato non distinguit corpuscula derivativa (§. 99.) nequidem ea, ex quibus sensui obvia immediate constant, quemad- *Corpuscula primitiva sensui non obvia.*

modum ex probatione propositionis præcedentis intelligitur. Enimvero corpuscula derivativa ex aliis minoribus componuntur & derivativa prima ex primitivis aggregantur (§. 229. *Cosmol.*), consequenter primitiva partes sunt cujusvis derivativi (§. 341. *Ontol.*), ac ideo quocunque derivativo minora sunt (§. 357. *Ontol.*). Quare cum anima ob exilitatem non distinguat corpuscula derivativa, quod per se patet; adeoque ægrius distinguere possit iisdem minora; sensu quantumlibet armato primitiva corpuscula distinguere nequit.

Patet idem a posteriori. Nullum est dubium particulas, quæ ingrediuntur corpusculum auri, esse corpuscula derivativa; utpote & ipsa mixta. Dum vero corpuscula auri immediata sensu non distinguimus; unusquisque nostrum rideret querentem, an non particulas corpuscula ista ingredientes distinguere liceat. Ridemus autem non alia de causa, quam quod norimus particulas istas tanquam partes corpusculorum minores esse corpusculis: quam etiam risus rationem allegamus. Tacite autem supponimus, nos minora iis, quæ ob exilitatem non videmus, multo minus videre posse. Nisi enim hoc supponatur, non apparet quæstionis absurditas ex eo, quod partes corpusculorum sint hisce minores.

Evidentium distincta evolutio plurimum juvat acumen animæ, ut ad sui cognitionem evadat aptior. Nemo igitur miretur, nobis eam curæ cordique esse. Nec quemquam pigeat animum ad eandem advertere. Neglectus sane hujus evolutionis haud postrema causa fuit, cur studium psychologicum hactenus frigeat in Musæis philosophorum.

§. 101.

Elementa rerum non obvia.

Elementa rerum materialium anima sensu utcunque armato distinguere nequit. Quoniam corpuscula primitiva ex elementis ortum suum deducunt (§. 229. *Cosmol.*); antequam ad elementa perveniri possit, necesse est in ideis sensualibus discerni

scerni a se invicem corpuscula primitiva. Sed hæc discernere sensu utcunque armato non licet (§.100.). Ergo nec elementa rerum materialium sensu quocunque armato distinguere licet.

Corpuscula in genere spectata corporibus similia sunt, nec differunt ab iis nisi magnitudine. Non tamen sensu percipiuntur. Elementa corporum cum corporibus nihil prorsus commune habent (§. 183. *Cosmol.*). Quid ergo mirum, quod sub sensum non cadant? Ubi sensuum auxilio destituimur, ad rationis tribunal provocandum. Atque ideo elementorum existentiam ex principiis rationis deduximus (§ 176. 182 *Cosmol.*). Non inutiliter hæc inculcantur. Vulgo enim natura rerum qualis sit non agnoscitur, quod elementa ad modum objectorum sensibilium concipiantur, cum tamen sensuum objecta esse repugnet. Aliter sese res habet cum corpusculis, quæ sensus aciem effugiunt. Quodsi enim fingas ea majora fieri ea tamen lege, ut sibi non fiant dissimilia, vel eorundem speciem in oculo amplificari, ut majora appareant; qualia sint vi imaginationis (§. 92. *Psychol. empir.*), adeoque quasi sensu percipis (§. 91. 92. *Psychol. empir.*). Id vero non succedit in elementis rerum materialium: quorum quippe phantasma ideæ sensuali simile nullum possibile.

§. 102.

Quoniam elementa rerum materialium sensui impervia sunt (§. 101.), in iis tamen rationes ultimæ eorum, quæ in rebus materialibus deprehenduntur, continentur (§. 191. *Cosmol.*), consequenter res materiales non cognoscuntur distinctæ, nisi perspectis iis, quæ elementis insunt (§. 56. *Ontol.*); *nibil quod rebus materialibus inest, prorsus distincte sensu percipitur, nec natura rerum sensui pervestigabilis.*

Sensu nihil prorsus distincte percipitur & natura rerum eidem impervestigabilis.

Hinc in ipsa Mathesi acquiescimus in eo, quod confuse percipitur, Etenim in Geometria acquiescimus in notione extensionis, qualis a sensu in imaginationem derivatur, & in Mechanica gradum in vi sistimus motrice. Enimvero & exten-

tensionem (§. 224. *Cosmol.*) & vim motricem nonnisi confuse percipimus (§. 295. *Cosmol.*), adeoque in eo acquiescimus in Geometria & Mechanica, quod confuse percipimus, consequenter ab imaginibus pendet omnis cognitio (§. 86.). In Arithmetica numerorum notiones tandem resolvuntur in notionem unitatis (§. 339. *Ontol.*) & unitatis notio ab imagine propemodum separata (§. 330. 332. *Ontol.*) Unde numerorum analysis ab imaginibus separatæ cognitionis exemplum fere præbet. Ast in reliquis disciplinis omnis nostra cognitio ab imaginibus pendet. In Cosmologia generalem universi cognitionem ab imaginibus separare tentavimus, dum veros naturæ fontes aperuimus, ostendimusque quænam sint primæ imagines, a quibus pendet communis naturæ cognitio. In Psychologia igitur rationali ostendendum est, quomodo imagines istæ fundamentales in anima nascantur: id quod uberiorem lucem affundet iis, quæ in Cosmologia de hoc universo docuimus.

§. 103.

Quomodo Idea extensionis & continuitatis nascatur.

Dum animæ status elementorum internos in unum confundit, remanet notio diversitatis numericæ atque pluralitatis, nec non nexus elementorum ut illorum statuum inter se & arctitudinis illius nexus, ac inde porro extensionis & continuitatis idea sensualis nascitur. Dum enim anima status elementorum internos in unum confundit; eos a se invicem minime distinguit (§. 39. *Psychol. empir.*), adeoque singula sigillatim percipere nequit (§. 682. *Log.*), consequenter sibi conscia esse non potest eorum, quibus status unius elementi a statu alterius differt (§. 11.). Quoniam tamen ideæ sensuales similes esse debent objecto, quod repræsentant (§. 91.); ut tanquam numero eadem percipiantur, quæ diversa sunt, fieri nequit. Remanet igitur notio diversitatis numericæ: quæ cum sine pluralitate intelligi nequeat (§. 184. 331. *Ontol.*); notio quoque pluralitatis seu multitudinis superesse adhuc debet.

Status elementorum omnium inter se connexi sunt (§. 210. *Cosmol.*),

Cosmol.), & quidem ideo, quia status interni præsentis ratio in elemento uno reddi potest ex statu interno præsente alterius (§. 209. *Cosmol.*), quemadmodum ex demonstratione nexus elementorum inter se intelligitur (§. 210. *Cosmol.*). Quoniam anima status elementorum in unum confundit; eorum sibi conscia esse nequit, quibus status isti elementorum per se invicem explicabiles sunt (§. 682. *Log.* & §. 11. *Psych. rat.*). Cum tamen ideæ sensuales similes esse debeant objecto, quod repræsentant (§. 91.); aliquid quoque in idea sensuali remanere debet, quod nexui isti respondet. Jam quia aggregata elementorum vi hujus nexus unum quid efficiuntur; unius notio in eadem superesse debet, utpote id quod vi explicabilitatis status interni unius elementi per statum internum alterius omni elementorum aggregato commune est.

Quoniam igitur idea sensualis tantum similitudinis cum ideato retinere debet, quantum in confusa perceptione superesse potest; & status unius elementi ita explicabilis est per statum alterius, ut propter dissimilitudinem elementorum (§. 195. *Cosmol.*) per statum elementi cujuscunque alterius explicari minime possit, nexus quoque hujus arctitudini quidpiam in idea sensuali respondeat necesse est, quod indivulsus sit, ac in eo conveniat nexus elementorum quorumlibet. Quamobrem confuse non percipitur nisi quatenus quæ unita sunt ita unita apparent, ut aliud quid interponi nequeat, extremo binorum quorumcunque communi existente. Atque ita nascitur continuitatis idea sensualis (§. 567. 568. *Ontol.*).

Et quoniam idea ista plura a se invicem numerice diversa, sed inter se ita unita, ut continuum efficiant, repræsentat, dum elementorum aggregata confuse percipiuntur *per demonstrata;* idea extensionis sensualis enascitur (§. 567. 568. *Ontol.*).

Confusas, quas habemus, rerum perceptiones explicare

Psychologiæ rationalis est, neque id utilitate caret. Etenim hac explicatione ad primos rerum fontes deducimur, ut appareat vera naturæ rerum facies. Quemadmodum enim perperam de coloribus aliisque qualitatibus sensibilibus sentiunt, qui perceptionem suam confusam ipsi objecto inhærere existimant, ita non minus de extensione & continuitate parum recte statuunt, qui perceptionem suam confusam rebus tribuunt, quemadmodum jam alias me monuisse memini, ex præsente autem propositione ab iis abunde intelligitur, qui, quod fuerint in studio cosmologico assidui, mentem imaginibus non amplius addictam habent. Animæ quoque natura intimius inspicitur & confusarum inprimis perceptionum indoles manifesta evadit. Acumen præterea hisce exercitationibus comparatur, quo confusis perceptionibus ad distinctas revocandis opus est: id quod in philosophia morum plurimum utilitatis affert. Docemur præterea ad eundem modum, quo primæ imagines rerum nascuntur ex confusione eorum, quæ ipsis elementis insunt, nasci quoque imagines alias ex limitum extensi & vis motricis confusione, unde nascuntur ideæ qualitatum physicarum, quas diximus (§. 238. *Cosmol.*). Enimvero hæc distinctius a nobis exponi consultum ducimus.

§. 104.

Idea spatii sensualis seu imaginaria.

Quoniam spatium non differt ab extenso in abstracto spectato, cum utriusque idea sensualis non exhibeat nisi quoddam continuum uniforme, in quo scilicet nihil datur actu divisum, sed partes tantummodo possibiles ita inter se junctæ apparent, ut earum extrema simul sint, ac alia inter eas interponi impossibile sit, nisi quod extensio divisibilis & impenetrabilis materiæ, indivisibilis vero & penetrabilis spatio tribuatur (§. 567. 568. 599. *Ontol.*): *ex repræsentatione nexus rerum a statu elementorum interno pendentis nascitur quoque spatii idea sensualis.*

Scilicet eodem modo intelligitur, cur ideæ spatii insit extensionis uniformitas & continuitas, quo explicavimus ortum ideæ

continuitatis atque extensionis in anima (§. 103.). Sed quæri adhuc poterat, num in ipsa natura rerum aliqua subsit ratio, cur spatium imaginemur ut indivisibile ac impenetrabile; an vero anima libertate fingendi usa demendo & addendo ideam extensionis in ideam spatii transformet: id quod *Cartesio* visum est, qui spatium cum corpore sive materia idem esse pronunciavit; nostræ vero sententiæ non admodum convenire videtur, qui spatium a materia distinguimus sicuti numerum a rebus numeratis (§. 601. *Ontol.*). Nostrum igitur est ostendere, quomodo in confusa natura rerum perceptione nascatur idea spatii sensualis tanquam diversi a rebus materialibus, dum nexum rerum nobis repræsentamus: Quem in finem sequens lemma præmittimus.

§. 105.

Ordo coëxistentiæ elementorum.

Datur ordo coëxistendi in nexu elementorum, idemque continuo subsistit, statu eorum quomodocunque mutato. Etenim elementa ita coëxistunt, ut ratio coëxistentiæ, quatenus scilicet simul existunt, & quatenus hoc potius modo, quam alio coëxistunt, in ipsis contineatur (§. 210. *Cosmol.*), atque ideo omnia inter se connexa sunt (§. 10. *Cosmol.*). Quoniam adeo per determinationes intrinsecas elementorum intelligitur, cur hæc potius elementa, quam alia eaque hoc potius modo quam alio coëxistant (§. 56. *Ontol.*), determinationes vero accidentales ita mutuantur, ut ratio eorum, quæ in uno elemento contingunt, reddi possit ex mutationibus, quæ in altero contingunt (§. 209. *Cosmol.*); modus coëxistendi per hoc determinatur, ut status elementorum per se invicem sint explicabiles, consequenter coëxistentia elementorum quorumcunque eodem modo determinatur (§. 215. *Ontol.*). In coëxistentiis igitur elementorum similitudo quædam datur (§. 217. *Ontol.*), consequenter ordo datur coëxistendi (§. 472. *Ontol.*). Enimvero ideo quoque elementa inter se connexa sunt, quod ratio mutationum unius contineatur in mutationibus aliorum (§. 10. *Cosmol.*)

Cosmol.). Ergo ordo coëxiſtendi ſeu coëxiſtentiarum in ipſo nexu elementorum obvius, neque adeo ſine hoc concipi poteſt.

Jam ſtatus elementorum continuo mutatur(§.197.*Cosmol.*), ſed mutationes conſtanter, quæ in uno contingunt, ſunt explicabiles per mutationes, quæ in alio contingunt (§. 209. *Ontol.*). Quamobrem nulla ſtatus mutatione tollitur nexus elementorum, nec ordo coëxiſtendi in eodem obvius *per demonſtrata*. Idem ergo ordo coëxiſtendi continuo ſubſiſtit, ſtatu eorum quomodocunque mutato.

Propoſitio hæc cosmologica eſt; ſed cum ad contrahendam demonſtrationem propoſitionis ſequentis eadem opus habemus, eam hic loci exhiberi fas erat. Plurimum autem refert ut probe perpendatur, ordinem coëxiſtendi non poſſe cogitari, quin ſimul nexus rerum nobis conſcii ſimus, etſi actu mentis ille ab hoc ſeparari poſſit, ubi ad diſtinctas notiones revocata accurata dictione exprimimus unumquodque proprio ſuo nomine idem efferentes. Rationes mutationum nexum pariunt quatenus extrinſecæ, ſed ordinem gignit illarum identitas.

§. 106.

Idea ſpatii ſenſualis quomodo naſcatur.

Dum ordinem coëxiſtentiarum in nexu elementorum confuſe percipit anima; in perceptione confuſa extenſioni ſuperaccedit indiviſibilitas & penetabilitas, ſicque ſpatii ideæ ſenſualis enaſcitur. Dum enim ordinem coëxiſtentiarum nexui rerum inhærentem confuſe percipit, eorum ſibi ſigillatim conſcia non eſt, quæ in ſtabiliendo ordine coëxiſtentiarum nexui elementorum inhærente adduximus (§. 105.). Quoniam tamen idea ſenſualis ſimilitudinem habet cum objecto (§.91.); eidem quid ineſſe debet, quod ordini iſti reſpondet. Jam ordo iſte coëxiſtentiarum naſcitur ex eo, quod ſtatus internus elementi cujuscunque ſit explicabilis per ſtatus ceterorum, quemadmodum ex demonſtratione propoſitionis præcedentis intel-

intelligitur, & quatenus elementa dissimilia sunt (§. 195. *Cosm.*), nulli elemento aliud quoddam salvo ordine substitui possit. Vi hujus igitur ordinis unionis notio superest in idea sensuali. Et quia ordo iste subsistit continuo statu elementorum quomodocunque mutato; unio ista indissolubilis apparet. Quamobrem cum animæ elementorum aggregata sibi confuse repræsentanti propter illorum nexum idea extensionis objiciatur (§. 103.), propter ordinem eidem inhærentem extensioni indissolubilitatem unionis adeoque indivisibilitatem superaddit atque adeo extensum quoddam indivisibile per res materiales simul perceptas diffusum ac interminatum nobis objicitur: quod cum appareat a rebus distincte perceptis diversum, penetrabile videtur. Jam vero extensum indivisibile & penetrabile spatium imaginarium est, quale sensu a nobis percipi videtur (§. 599. *Ontol.*). Idea igitur sensualis spatii enascitur, dum ordinem coëxistentiarum nexui elementorum inhærentem confuse percipimus.

Hinc demum clarissime intelligitur, quod spatium non sit nisi ordo coëxistentiarum in nexu elementorum obvius, seu ordo simultaneorum. Etenim cum corpora non sint nisi elementorum aggregata (§. 176. 182. *Cosmol.*), adeoque entia simultanea seu coëxistentia sint substantiæ simplices; præter quas in corporibus nihil substantiale datur (§. 177. *Cosmol.*); ordo quoque rerum coëxistentium seu simultaneorum non datur alius in rerum natura, quam qui in elementis locum habet, & qui in compositis percipitur ab illo pendet, hic tamen non attenditur, ob universalitatis defectum, sine qua spatii idea concipi nequit. Ordo hic nihil est rebus ipsis intrinsecum, nascitur tamen ex eo quod rebus intrinsecum est, quatenus ea, quæ ipsis insunt, relationem quandam ad se invicem habent. Qui in cosmologicis probe fuerit versatus & in revocandis ideis animæ confusis ad distinctas operam quandam posuerit; is facile animadvertet, quod ea, quam dixi, ratione in idea sensuali rerum materialium spatium, quale imaginamur, per res mate-

riales diffundi debeat. Immo clarissime idem perspiciet spatium a rebus materialibus esse diversum: res enim materiales non subsistunt sine elementis ipsis, spatium vero in quadam elementorum ad se invicem relatione constante totum consistit, quatenus ea a nobis non nisi confuse perceptibilis.

§. 107.

Quomodo vim inertiæ percipiamus. *Vim inertiæ tactu percipimus, dum quid movere conamur.* Si fores protudere conamur & intus aliquis manibus ad easdem applicatis renititur; renisum tactu percipimus, nec foret cedere nitentibus observamus nisi renisu superato. Jam si molem trahæ impositam trahere vel globum ex fune pendulum digito e situ suo dimovere conamur; similiter renisum percipimus, qualis erit is, qui fores propulsaturo percipiebatur. Similiter si tabulam ligneam tenuem per aquam stagnantem, vel currentes celeriter per aërem movemus; similem quoque renisum in aqua & aëre manu percipimus, qua illam tenemus. Jam in isto renisu continetur ratio, cur motus vel nullus sequatur, frustra nobis nitentibus, vel non adeo celer, quam futurus erat, eadem vi adhibita, renisu absente (§. 56. *Ontol.*), adeoque motus impedimentum est (§. 726. *Ontol.*), consequenter mobile contrario illo nisi vim ad movendum ipsum adhibenti resistit (§. 727. *Ontol.*), ac ideo renisus iste principium resistentiæ in corporibus (§. 866. *Ontol.*). Est igitur vis inertiæ seu passiva (§. 130. *Cosmol.*). Atque adeo patet nos vim inertiæ tactu percipere.

Hanc vim inertiæ omni materiæ inesse debere in Cosmologia evicimus (§. 129 130.): ex eo autem, quod probetur, eam omni materiæ inesse debere nondum sequitur, quod ejus aliquam ideam habeamus, vel quando eandem acquiramus. Quamobrem hic docendum erat, undenam nobis sit vis hujus idea & qualis a nobis eadem percipiatur. Mox enim patebit quod hoc nosse utile sit, ne in analysi notionis a vero aberremus & vim inertiæ fingendi facultate abusi in idolum ima-

imaginationis convertamus. Talia enim impedire Psychologi est. Revocamus autem ideam vis inertiæ ad aliam æquipollentem, quæ nobis notior est, ut magis excitetur attentio ad eandem & ut evitetur periculum, ne in confuse perceptis male a lectore intelligamur.

§. 108.

Dum anima vim inertiæ percipit, principium passivum elementorum confuse sibi repræsentat. Quoniam enim in elementis ratio ultima eorum continetur, quæ in rebus materialibus deprehenduntur (§. 191. *Cosmol.*), in iisdem quoque vis inertiæ seu passiva contineri debet. Et quoniam corpora sunt substantiarum simplicium (§. 176. *Cosmol.*), adeoque elementorum aggregata (§. 182. *Cosmol.*); nihil datur reale in corpore, nisi quod elementis inexistit. Quamobrem nec principium passivum in corpore concipitur, nisi quatenus quid reale eidem respondens in elementis datur. Et quoniam ideæ similes sunt objecto, quod repræsentant (§. 91.); id, quod in elementis vi passivæ seu inertiæ corporum respondet, repræsentare debent, consequenter principium passivum, quod datur in elementis (§. 294. *Cosmol.*). Enimvero elementa ne armato quidem sensu distinguere licet (§. 101.), consequenter nec sensu distingui possunt principia passiva, quæ in aliquo elementorum aggregato singulis elementis insunt. Cum igitur in unum confundantur, ut singula sigillatim a nobis recenseri nequeant; perceptio confusa oritur (§. 39. *Psychol. empir.*). Quamobrem patet, dum vim inertiæ tactu percipimus (§. 107.), animam confuse sibi repræsentare principium passivum elementorum.

Quomodo idea vis inertiæ in anima nascatur.

Quemadmodum itaque ex idea confusa colorum, quam visui debemus, non agnoscitur multoque minus ex ea, quam tactui acceptam subinde ferunt cæci, quid sit color, etsi experientia nobis scitu non inutilia de coloribus suggerat, quæ ex eorundem notionibus deducere minime valemus; ita similiter quid sit vis inertiæ ex idea, quam tactui debemus, non intelligimus,

 etsi

etsi de eadem experientia magistra nobis innotescant, quæ ad cognoscenda alia de corporibus nobis prosunt: id quod etiam de extensione, continuitate & vi motrice tenendum. Utile tamen est nosse, quales sint ideæ, quas de corpore habemus, fundamentales, ne veris rerum fontibus occlusis in præjudicia incidamus, unde errores facile serpunt, & nodos inextricabiles nectamus.

§. 109.

Vis motrix quomodo percipiatur.

Vim motricem tactu percipimus, partim dum grave manu imponimus, vel elastrum tensum deprimimus, partim dum mobile in partes quasdam corporis incurrit. Grave enim nititur deorsum vi gravitatis, quod a posteriori cuilibet notum sumere libet. Quodsi ergo manui imponitur, adversus eundem nititur, adeoque nisum hunc seu conatum descendendi tactu percipimus (§. 73. *Psychol. empir.*). Enimvero si grave ex fune suspendatur, fune resecto actu deorsum movetur, vel etiam si manu demittitur libere descendit, nullo impetu aliunde impresso. Est igitur nisus iste, quem in gravi tactu percipimus, vis quædam (§. 728. *Ontol.*) & quidem motrix (§. 137. *Cosmol.*). Quando igitur grave manu imponitur, vim motricem tactu percipimus.

Similiter si laminæ elasticæ incurvatæ extremum alterum manu vel digito reprimimus, nisum quendam adversus digitum vel manum sese exerentem percipimus: id quod denuo experientia obvia manifestum sumimus. Enimvero remoto digito, vel manu ablata, lamina cum impetu resilit, & in situm rectum sese restituit. Quare ut ante patet motum istum laminæ incurvatæ esse vim motricem, consequenter nos vim motricem percipere, dum laminæ elasticæ incurvatæ alterum extremum digito vel manu deprimimus.

Denique si mobile actu movetur, vi agendi (§. 135. *Cosm.*) seu motrice præditum est (§. 137. *Cosmol.*). Quando igitur in partem quandam corporis nostri incurrit, vim, qua versus eandem

dem

dem nititur, percipimus. Tactu adeo tunc quoque vis motrix percipitur (§. 73. *Psychol. empir.*).

Si corpora, quæ sunt in motu, adversus corpus nostrum impingunt, vel alio quocunque modo eidem alliduntur, præter vim motricem aliæ simul qualitates corporis tactiles percipiuntur, perceptionibus diversis in unam confusis, ut adeo caute hic procedendum sit, ne res diversæ confundantur. Ad eas autem dirimendas sufficit attentio, nisi peregrinæ, quæ admiscentur, perceptiones obscurent principalem vis motricis (§. 76. *Psychol. empir.*)

§. 110.

Idea vis motricis quomodo nascatur.

Dum vim motricem percipit anima vires, quæ insunt elementis, confuse sibi repræsentat. Eodem modo idem ostenditur, quo paulo ante (§. 108.) evicimus, ideam vis inertiæ confusam in anima enasci, modo notetur, quod in elementis singulis detur principium activum (§. 294. *Cosmol.*).

Atque ita abunde constat, nos eorum, quæ in Philosophia naturali de corporibus sumimus, extensionis scilicet, vis inertiæ ac vis activæ seu motricis nonnisi confusas habere ideas, quales de coloribus & aliis qualitatibus sensibilibus habemus, ex quibus adeo nihil per se concluditur. Atque hinc est, quod definitionibus substituamus quædam a posteriori de his corporum attributis agnita, quæ nobis loco principiorum primorum sunt, quemadmodum *Euclidis*, cum distincta lineæ rectæ notione destitueretur adeoque eam definire non posset, definitionis loco usus est axiomate, quod sumebat, duas lineas rectas non habere segmentum commune. Ostendimus autem idem hic ex natura animæ, quod per indirectum jam evicimus alibi (§. 224. 295. 297. *Cosmol.*).

§. 111.

Mutatio in corpore, dum sentimus.

Dum anima sentit, motus ab objectis sensibilibus impressus nervis sensoriis ad cerebrum usque propagatur. Nemo est, qui nesciat, modo ad ea fuerit attentus, quæ sibimetipsi accidunt,

 dunt,

dunt, ac memoriæ infigat, ut eorum recordetur, quoties voluerit, ex ſenſationibus varios in corpore haud raro oriri motus in partibus ab organo ſenſorio maxime remotis, anima non modo inconſulta, verum prorſus invita. Exempli loco ſit nobis homo, qui audito fragore tormenti exploſi in terrorem conjicitur. Ponamus eundem pone tormentum conſtitui, hominibus plurimis aliis locum intermedium occupantibus, nec tormentum eſſe globo oneratum, ut adeo appareat, ipſi flamma ex tormenti exploſi orificio prorumpente nihil imminere periculi. Ponamus porro ipſum probe perpendere, quod multo minus aliquid periculi ſibi a fragore tormenti imminere poſſit. Addamus denique eundem non minus ad animum revocare, quod, ſi vel maxime rariſſimo caſu contingat, tormentum, dum exoneratur, in fruſta diſſilire, nihil tamen damni ſibi infligi poſſit, propterea quod tot homines loco intermedio conſiſtant, nec ipſe adeo vicinus ſit tormento, ut ſibi metuere opus habeat. Ponamus denique, quod ſingulis penſitatis intelligens ſe extra omnem periculi aleam eſſe conſtitutum, ſibi firmiter proponat animo conſtante fragorem tormenti percipere. Hoc propoſito non obſtante totus in terrorem conjicitur, quamprimum fragor in aures incidit. Dum vero terrore concutitur, corpus totum tremet, & caput cum parte trunci ſuperiori retro inclinatur, aliique motus conſequuntur, qui, cum in diverſis ſubjectis variare ſoleant, ſpecialius enumerari nequeunt. Neque ad præſens inſtitutum opus eſt, ut ſinguli enumerentur. Sufficeret enim motus ſolius pedis, vel ſola corporis retro facta inclinatio. Nemo hic excipiet motus iſtos ab anima produci, cum durante animæ propoſito corpus quietum ac animum tranquillum conſervandi contingant, immo ipſa vel indignante quod contingunt. Ex fragore itaque in aures incidente naſci debet motus organorum corporis. Enimvero anatomia docet, ex organis ſenſoriis nervos, veluti ex auditus orga-

organo nervum acusticum ad cerebrum usque protendi & ex cerebro in singulas corporis humani partes propagari nervos motorios, sine quibus motus perfici nequeunt testibus experimentis anatomicis suo loco distinctius exponendis. Necesse igitur est ut motus nervis sensoriis impressus in nervos motorios derivetur, quorum ope motus musculorum determinatur suo loco in Physica distinctius explicandus, consequenter motus, qui imprimitur nervis sensoriis, ad cerebrum usque propagari debet, cum alias possibile non sit, eundem ex nervis sensoriis in motorios derivari.

Idem quoque ex natura imaginationis facile colligitur. Nemo non novit nos vi imaginationis nobis repræsentare objecta absentia eodem prorsus modo, ac si præsentia essent (§. 92. *Psychol. empir.*). Nullum adeo dubium est similem alteri mutationem in corpore contingere debere, qualis in eodem accidit dum sentimus. Nihil vero adest quod mutationem in organo sensorio causetur. Alia igitur mutatio locum habere nequit, nisi in cerebro, consequenter necesse est aliquam in cerebro mutationem quoque accidere debere, dum sentimus. Ea autem pendet ab impressione in organa facta. Quamobrem cum ex organo nervi ad cerebrum usque protendantur, quemadmodum ex Anatomia notorium est; motus nervis sensoriis impressus dum sentimus ad cerebrum usque propagari debet.

Qualis sit ille motus, qui nervis sensoriis imprimitur, utrum oscillatione fibrillarum nervearum, an progressu fluidi cujusdam ex organo in cerebrum, vel alio quocunque modo absolvatur; hic non disquirimus. Nobis enim hic loci perinde est, quicquid horum veritati consentaneum sit. Sufficit constare in organo sensorio motum quendam excitari ab objecto sensibili, qui ad cerebrum usque nervorum auxilio propagatur, nec nisi motu ad cerebrum propagato sensibili percipi: id quod aliquando in Physica uberius confirmaturi sumus, hic sumere poteramus. Neque novimus ullum unquam exti-

extitisse philosophum, qui motus hujus ad cerebrum propagationem in dubium vocaverit, ipsaque Anatomia eum satis superque insinuat, si ex eadem systema nervosum tibi fuerit perspectum. Ex eo enim a priori deduci debet, quod hic ex phænomenis collegimus.

§. 112.

Speciei impressæ & ideæ materialis definitio.

Motum ab objecto sensibili organo impressum dicemus posthac *Speciem impressam.* Motum vero inde ad cerebrum propagatum vel ex illo in cerebro enatum *Ideam materialem* appellabimus.

Constat nimirum ex iis, quæ in propositione præcedente dicta sunt, dum sentimus, motum imprimi nervis sensoriis & inde nasci motum in cerebro. Atque adeo duplex accidit mutatio in corpore, cui respondet idea sensualis in anima. Conveniens adeo videtur unam ab altera distingui suoque utramque nomine insigniri. Libertate autem usi, quæ philosophantibus competit, quamdiu termini in philosophiam nondum fuere introducti, illam impressam speciem, hanc vero ideam materialem appellamus. Parum vero solliciti sumus, quid scholastici species sensibiles ac in specie impressas species dixerint, propterea quod notorium est ipsos earum rerum, quæ ad animam spectant, notiones claras atque distinctas non habuisse.

§. 113.

Coëxistentia idearum sensualium & materialium.

Quoniam in anima non datur perceptio objecti sensibilis, nisi motus impressus nervo sensorio ad cerebrum propagetur (§. 111.); *Ideis sensualibus ideæ materiales in cerebro coëxistunt* (§. 95. *Psychol. empir.* & §. 112. *Psych. rat.*).

Plurima pendent ab hac idearum materialium & sensualium coëxistentia, quemadmodum ex sequentibus intelligetur. Sufficit autem nosse talem dari, etsi non satis intelligatur qualis sit, cum in generalibus explicandis subsistamus, nec ad particularia descendamus.

§. 114.

Singulis ideis sensualibus singulæ respondent materiales. Sensuales enim ideæ actu insunt in anima, quod iam aliqua in organo sensorio mutatio accidit (§. 95. *Psychol. empir.*). Sed perceptiones istæ intelligibili modo explicari possunt per mutationem, quæ in organo contingit (§. 65. *Psychol. empir.*), consequenter per speciem impressam (§. 112.). Species igitur impressæ diversæ esse debent, ubi diversæ fuerint ideæ sensuales. Atque ideo necesse est singulis ideis sensualibus singulas respondere species impressas. Enimvero cum species impressæ sint motus ab objecto sensibili nervis sensoriis impressi; ideæ autem materiales consistant in motu in cerebrum inde propagato (§. 112.); ubi species impressæ diversæ sunt, ideæ etiam materiales diversæ esse debent. Patet itaque singulis ideis sensualibus singulas respondere ideas materiales. *Numerus idearum materialium.*

Quot adeo ideæ sensuales possibiles sunt, tot etiam possibiles sunt ideæ materiales. E. gr. Habemus ideam sensualem equi: datur vero etiam idea equi materialis, hoc est, motus aliquis in quibusdam cerebri partibus possibilis est, qui si in cerebro excitetur, anima sibi repræsentat equum. Immo & singulorum equorum diversæ sunt ideæ materiales, quemadmodum sensuales, cum nullum equum alteri prorsus similem esse constet (§. 246. *Cosmol.*). Et eodem modo sese res habet cum ideis materialibus rerum sensibilium aliarum quarumcunque.

§. 115.

Si species impressa fuerit eadem; idea quoque materialis eadem esse debet: si vero species impressa fuerit diversa, idea quoque materialis diversa est. Si enim species impressa eadem fuerit, idem excitatur in organo sensorio motus (§. 112.). Quamobrem cum idea materialis consistat in motu, qui ex organo sensorio beneficio nervorum sensoriorum ad cerebrum *Specificatio idearum materialium*

propagatur (§. *cit.*); ex motu in organo ſenſorio excitato intelligitur, qualis eſſe debeat idea materialis, conſequenter in motu, qui a ſenſibili in organo ſenſorio excitatur, adeoque in ſpecie impreſſa ratio ſufficiens ideæ materialis continetur (§. 56. *Ontol.*). Poſita igitur eadem ſpecie impreſſa ponitur ratio ſufficiens ejusdem ideæ materialis, conſequenter & eadem idea materialis (§. 118. *Ontol.*). Et eodem modo intelligitur, quod poſita ſpecie impreſſa diverſa, idea quoque materialis diverſa oriri debeat.

Propoſitio præſens adeo evidens eſt, ut, intellectis terminis, ſine probatione concedi poterat. Nititur autem evidentia identitate principii rationis ſufficientis. Noſtrum adeo fuit vi ejusdem principii diſtinctam ejus afferre explicationem.

§. 116.

Identitas idearum materialium unde.

Quodſi ergo contingat a diverſis objectis impreſſam ſpeciem eſſe eandem; idea materialis eadem quoque *erit.*

Hypotheſin eſſe poſſibilem alibi jam oſtendimus (*not.* §. 87. *Pſychol. empir.*). Omnium clariſſime vero per viſum evincitur. In eo enim ſpecies impreſſa ab imagine in oculo pendet, imago vero iſta ſenſuum examini ſubjacet: ſed de his mox plura in particulari dicemus.

§. 117.

Diverſitas idearum materialium unde.

Similiter *ſi contingat ſpeciem ab eodem objecto ſenſibili impreſſam eſſe diverſam, idea quoque materialis eſſe debet diverſa.*

Hypotheſeos poſſibilitatem denuo alibi evicimus (*not.* §. 89. *Pſychol. empir.*), omnium vero optime eadem per viſum evincitur, ut præcedens.

§. 118.

Identitatis idearum ſenſualium ratio.

Si eadem in cerebro excitatur idea materialis; eadem quoque in anima naſcitur idea ſenſualis & contra. Si enim in cerebro

rebro eadem excitatur idea materialis, species impressa eadem esse debet. Pone enim hanc esse diversam; idea quoque materialis diversa erit (§. 115.) *contra hypothesin.* Idem ergo excitatur ab objecto sensibili motus in organo sensorio (§. 112.), consequenter eadem in organo mutatio contingit, cum alia in organo non possit fieri mutatio, nisi quod motus quidam nervis sensoriis imprimatur. Enimvero si mutatio in eodem organo sensorio eadem, sensatio (§. 86. *Psychol. empir.*), consequenter idea sensualis eadem est (§. 95. *Pychol. empir.*). Ergo si eadem idea materialis in cerebro excitatur, eadem quoque in anima idea sensualis nasci debet.

Jam si idea sensualis eadem fuerit, cum singulis ideis sensualibus singulæ respondeant materiales (§. 114.); patet eadem posita idea sensuali eandem quoque poni debere ideam materialem.

E. gr. Si idea materialis ab equo picto & vivo eadem excitatur; equus pictus apparebit quasi vivus. Atque talem nobis apparere pictum affirmamus, si non obstante omnimoda similitudine aliunde constet, equum, quem videmus esse pictum, non vivum.

§. 119.

Quodsi ergo contingat a diversis objectis sensibilibus eandem ideam materialem excitari; eadem quoque *erit idea sensualis & contra.* *Idearum sensualium identitas unde.*

Diversa sæpius eadem apparere atque adeo eorum ideam sensualem eandem esse a posteriori liquet. Ita homo adultus per vitrum concavum visus instar pueri apparet, atque adeo certum est radiis per vitrum concavum ab homine adulto in oculum transmissis eandem speciem imprimi, ac hinc porro eandem ideam materialem excitari, quæ species eidem imprimitur ac idea materialis excitatur, si oculo nudo puerum intuemur. Optica plurima suppeditat exempla & ab hoc principio multa phænomena optica lucem fœnerantur, ut intelligi-

gantur ab iis, qui demonstrationes Mathematicorum non capiunt. Hisce autem demonstrationibus potissimum conficitur, quod species oculo eædem a diversis objectis imprimi debeant, ut intelligatur quandonam idem fieri debeat.

§. 120.

Diversitatis idearum sensualium ratio.

Si diversa excitatur idea materialis, diversa quoque in anima nascitur idea sensualis, & contra *si diversa in anima oritur idea sensualis, idea quoque materialis diversa est.* Si enim in cerebro excitatur idea materialis diversa, species impressa diversa esse debet. Pone enim hanc esse eandem: idea quoque materialis eadem erit (§. 115.) *contra hypothesin.* Diversus ergo ab objecto sensibili in organo sensorio excitatur motus (§. 112.), consequenter diversa in organo mutatio contingit (§. 290. *Ontol.*). Enimvero si mutatio in organo sensorio eodem diversa est, sensatio (§. 88. *Psychol. empir.*), consequenter idea sensualis diversa est (§. 95. *Psychol. empir.*). Ergo si diversa excitatur idea materialis, diversa quoque in anima nascitur idea sensualis.

Quodsi jam ponamus ideam sensualem esse diversam, cum singulis ideis sensualibus singulæ respondeant ideæ materiales (§. 114.), idea sensuali posita diversa diversam etiam poni in cerebro necesse est ideam materialem.

E. gr. Alia est idea materialis arboris, alia cervi. Quodsi idea materialis arboris excitatur radiis luminis ab eadem in oculum immissis; arboris nobis tanquam extra nos positæ nobis conscii sumus, atque adeo idea sensualis arboris in anima cooritur. Quodsi vero simili modo idea materialis cervi producitur; eodem modo patet nos ideam sensualem cervi habere. Et sic diversa posita idea materiali in cerebro, diversa animæ inexistit idea sensualis, & ex hujus diversitate colligimus diversitatem alterius.

§. 121.

Quodsi ergo contingat ab eodem objecto sensibili diversam ideam materialem excitari, diversa quoque erit idea sensualis. *Diversitatis Idearum sensualium ejusdem objecti ratio.*

Eadem sæpius apparere diversa atque adeo eorundem ideam sensualem diversam esse a posteriori liquet. Ita turris quadrata e longinquo visa rotunda apparet. Eadem igitur e longinquo spectata idea materialis est, quæ in vicinia a turri rotunda producitur. Atque adeo alia ab ea excitatur idea materialis, si in vicinia spectatur; alia vero, si videtur e longinquo. Et paulo ante observavimus (*not.* §. 119), hominem adultum per vitrum concavum minoris sphæræ visum instar pueri apparere. Quodsi ergo vitrum concavum objicias oculo uno, alterum vero relinquas liberum, utroque in eundem hominem directo; oculo nudo videbis eum justæ magnitudinis, armato autem sub forma pueri. Atque tunc clarissimum est eidem objecto diversas respondere ideas sensuales: in Opticis vero cum demonstretur species impressas esse diversas; inde sua sponte fluit ideas quoque materiales diversas esse debere. Ex hoc igitur principio ratio redditur generalis, cur eadem diversa appareant; in casu autem particulari vel a posteriori, vel a priori evincenda est diversitas specierum impressarum: id quod quoad visum in Opticis fieri solet.

§. 122.

Si organum sensorium eodem modo fuerit constitutum & idem objectum sensibile ad organum eodem modo sese habuerit; idea quoque materialis & sensualis eadem esse debet. Etenim si organum sensorium eodem modo fuerit constitutum, veluti si oculus sanus in utroque casu nudus fuerit, vel vitro concavo munitus in utroque; ex parte organi sensorii nulla adest ratio, cur ab eodem objecto sensibili diversus organo imprimi debeat motus. Similiter si objectum idem sensibile eodem modo sese habuerit ad organum, veluti si oculo in eadem distan- *Ideæ materiales & sensualis ejusdem objecti quando eadem.*

tia æquali lumine collustratum directe objiciatur, nulla quoque ex parte objecti ratio adest, cur nervis sensoriis alium in uno casu, quam in altero motum imprimere debeat. Quoniam vero per se patet, motum nervis sensoriis imprimendum aliunde quam a constitutione organi externa atque intrinseca & modo, quo idem objectum ad organum refertur, pendere; nulla prorsus apparet ratio, cur diversus motus ab objecto sensibili organo sensorio imprimi debeat. Quamobrem cum sine ratione sufficiente motus organo sensorio impressus diversus esse nequeat (§. 70. *Ontol.*); in organum sensorium eodem modo constitutum ab eodem objecto sensibili eodem modo ad ipsum relato idem imprimi debet motus. Species igitur impressa eadem est (§. 112.) consequenter & idea materialis (§. 115.) & hinc porro sensualis eadem (§. 118.).

Ponamus oculum esse sanum eumque nudum & in eadem distantia ab oculo eundem videri hominem; nemo non novit, eum quoque apparere eundem, sive magnitudinem, sive formam spectes, sive gradum distinctæ visionis. Ponamus eum in planitie campi continuo longius a te recedere; distinctam visionem sensim sensimque imminui videbis, ut tandem obscura prorsus fiat, confusione continuo aucta. Immo magnitudo quoque sensim sensimque decrescet. Ponamus similiter te oculo armato eodem telescopio in eadem elongatione a terra atque Sole & in eadem altitudine supra horizontem spectari Lunam; eadem ejus facies apparere debet, eodem aëris nostri & lunaris statu. Propositio præsens in casu particulari manifestissima est, utpote experientia unicuique obvia nixa, modo levem attentionem ad eandem adhibere velit. Idem vero etiam obtinet,in aliis sensibus. Ponamus nares eodem modo esse constitutos, ut caput nulla gravedine laboret. Ponamus hyacinthum cœruleum in eadem distantia naribus admoveri & eodem conatu aërem attrahi; eundem quoque odorem percipies. Ponamus manum nudam idem tangere objectum aspera superficie præditum; perceptionem fore eandem animadvertes, quotiescunque tactum repetieris. Cum vero in omni casu ideæ

ideæ sensuali eidem eadem quoque respondere debeat idea materialis (§. 114.); ex identitate ideæ sensualis nemo non colliget identitatem ideæ materialis.

§. 123.

Si organum sensoriorum non fuerit eodem modo constitutum, vel objectum idem ad ipsum non eodem modo referatur; diversa esse potest idea materialis & sensualis. Etenim si organum non fuerit eodem modo constitutum, fieri potest ut diversa constitutio impediat, quo minus ab eodem objecto sensibili idem motus nervis sensoriis imprimatur, consequenter ut diversa sit species impressa (§. 112.). Diversa igitur quoque erit idea materialis (§. 115.), consequenter & sensualis (§. 118.). *Ejusdem objecti quando diversa esse possit idea sensualis.*

Quodsi organum sensorium fuerit eodem modo constitutum, objectum tamen idem ad ipsum non referatur eodem modo; patet ut ante fieri posse ut diversa sit species impressa. Unde porro sequitur ideæ quoque materialis & sensualis diversitas.

Jam cum idea materialis & sensualis diversa esse possit, si organum sensorium non fuerit eodem modo constitutum, utut objectum idem eodem modo sese ad illud habeat *vi num.* 1. & in eadem organi constitutione diversæ ideæ materiali ac sensuali locus esse possit, si objectum idem diverso modo ad ipsum sese habeat, *vi num.* 2. multo magis idea materialis & sensualis diversa esse potest, si idem objectum diverso modo ad organum diversimode constitutum referatur.

Ex demonstratione propositionis præsentis liquet, in constitutione organi vel relatione objecti ad organum quidpiam ponendum esse, unde in casu particulari demonstrari possit, motum in organo sensorio diversum excitari debere: id quod demonstrationes Opticorum de diversis apparentiis ejusdem objecti confirmant, quæ omnes tandem eo tendunt, ut appareat lumen ab objecto diversimode in oculum reflexum diver-

sa ratione in eundem agere. Ceterum propositionis præsentis veritas a posteriori confirmatur, præsertim in visu clarissime. Si oculus vitro concavo muniatur, idem objectum in eadem distantia valde imminutum apparet, ita ut homo adultus pueri formam mentiatur. Diversitas hic est a diversa organi constitutione. Quodsi nudo oculo conspicias hominem in fastigio turris constitutum; ejus magnitudo itidem valde imminuta apparet, ut denuo sub forma pueri videatur. Hic vero diversitas est a diverso modo, quo objectum ad organum refertur. Ponamus vero hominem in fastigio turris non admodum altæ consistentem videri per vitrum concavum; perinde hic erit ac si nudo oculo in turris præaltæ fastigio constitutus conspiceretur. Atque hic diversitas visionis pendet cum a constitutione organi, tum a modo, quo objectum ad idem refertur. Quemadmodum vero organi constitutio hactenus supposita extrinseca est; ita quoque intrinseca datur. E. gr. Ictero laboranti objecta, præsertim alba, videntur flava; ubi diversitas ideæ sensualis pendet a constitutione interna oculi. Veritas propositionis etiam in aliis sensibus confirmatur. Ita tactus in parte corporis contusa aliter prorsus sese habet, quam ubi nulla in eadem facta fuerit contusio.

§. 124.

Fallacia sensuum quomodo vitanda.

Quoniam idea sensualis eadem esse debet, quam diu organum sensorium eodem modo fuerit constitutum & objectum eodem modo sese ad illud habet (§. 122.); diversitas vero tum demum locum habet, quando vel alterutrum, vel utrumque mutatur (§. 123.); ideo patet, *oculum rite esse constitutum, si idem objectum in eadem distantia & eodem situ ad oculum lumine ad claram atque distinctam visionem sufficiente collustratum tale apparet, quale antea in ista distantia & situ isto eodem lumine illustratum nobis apparuit*; vel in genere *organum sensorium rite esse constitutum, si idem objectum quod eodem modo sese habet ad organum, quo alias sese habuit, tale quoque apparet, quale alias apparuit.* Et vicissim *si constet organum sensorium rite*

rite esse constitutum, objectum quoque idem eodem modo ad organum sese habere recte colligi, ubi tale apparet, quale alias apparuit, quando sese isto modo ad organum habebat; quidpiam vero in hoc fuisse immutatum, ubi aliter apparet quam alias: immo *si constet, objectum idem eodem modo sese habere, ac sensualem ideam diversam nobis esse, organum quoque sensorium non eodem modo esse constitutum, quo alias constitutum fuerat, recte colligi.*

Habemus nunc principia sufficientia ad fallaciam sensuum detegendam & evitandam, hoc est, ad apparentias objectorum constantes ab inconstantibus discernendas: id quod necesse est, ubi ex phænomenis colligere volueris, quæ ad scientiam prosunt. Exemplum illustre habemus apud *Hevelium* Cometogr. lib. 7. f. 363. Ex eo enim, quod diversis temporibus nudo oculo stellulas sextæ & septimæ magnitudinis discerneret, cœlo undique existente sereno, colligit oculum suum illis eodem modo fuisse constitutum, quoad intrinsecam scilicet constitutionem. Quoniam stellæ fixæ in se nullam patiuntur mutationem nobis observabilem, intra adeo breve temporis spatium, quo eas observavit *Hevelius*, constitutio objecti intrinseca eadem erat tempore quolibet observationis. Et quoniam idem erat aëris status, nec fixæ distantiam mutaverant a Terra; objecti constitutio extrinseca eadem erat. Quia denique stellas sextæ & septimæ magnitudinis optime videbat & a se invicem discernebat; idea quoque sensualis uno tempore observationis non alia erat, quam alio. Ex eo igitur, quod objecto eodem modo ad organum sese habente eadem esset idea sensualis, collegit *Hevelius* aut saltem lector ex eo colligere potest eandem organi constitutionem. Iisdem illis temporibus cum observator acutissimus & maxime circumspectus Lunam in eadem altitudine & elongatione a Terra per unum idemque telescopium observaret & eam ejusque maculas non omni tempore æque lucidas, serenas & perspicuas sibi apparere deprehenderet, quandam circa Lunam aut prope ejus superficiem mutationem accidisse concludit. Quoniam Lunæ altitudo supra horizontem eadem erat, eadem quoque elongatio a terra &

ſtatus aëris, per quem radii luminis ad oculum deferebantur, idem erat; Luna eodem modo ſeſe habebat ad oculum. Quia tamen cum ipſa, tum maculæ ejus non omni tempore æque lucidæ, ſerenæ & perſpicuæ ipſi apparebant; idea ſenſualis non omni tempore eadem erat. Ex eo igitur, quod objecto eodem modo ad oculum eodem modo conſtitutum ſeſe habente diverſa eſſet idea ſenſualis diverſitatem objecti intulit. Si quis hoc exemplum attenta mente pervolverit; is non modo utilitatem principiorum, quæ commendamus, verum etiam modum iisdem rite utendi percipiet: id quod maximi uſus eſt, ſive veritatem latentem a poſteriori venari, ſive ab aliis aut a te inventam examini ſubjicere volueris.

§. 125.

Claritas idearum ſenſualium unde.

Si motus nervis ſenſoriis impreſſus celerior eſt, idea ſenſualis clarior, & contra. Quoniam enim ideæ ſenſuales ſunt perceptiones, quæ vi ſenſationis in anima exiſtunt (§. 95. *Pſychol. empir.*); ratio earum continetur in mutationibus in organis ſenſoriis qua talibus contingentibus (§. 65. *Pſychol. empir.*), adeoque in ea, quæ contingit mutatione, datur quidpiam, unde intelligitur, cur tales ſint potius ideæ ſenſuales, quam aliæ (§. 56. *Ontol.*). Enimvero ideæ ſenſuales proxime reſpiciunt materiales (§. 114.), conſequenter in motu, qui nervis ſenſoriis impreſſus ad cerebrum usque propagatur, quærenda erit ratio, cur ideæ ſenſuales nunc ſint clariores, quam alio tempore (§. 112.). Jam cum iisdem fibrillis nerveis motum imprimere debeat objectum eodem modo ad organum relatum, nulla exiſtente diverſitatis ratione, ſine qua nec diverſitas obtinere poteſt (§. 70. *Ontol.*); non alia diverſitas in impreſſione in nervos ſenſorios facta locum habere poteſt, quam diverſus celeritatis gradus, quo fibrillæ nerveæ cientur. Quamobrem ſi ſenſualis idea una clarior altera; motus nervis ſenſoriis impreſſus celerior. Quoniam vero iisdem ideis ſenſualibus poſitis eadem quoque ponenda mutatio in organo eſt & viciſſim eadem mutatio-

tatione in organo posita eadem ponenda mutatio in anima (§. 90. *Psychol. empir.*) ; si motus nervis sensoriis impressus celerior est, idea sensualis clarior esse debet.

Idem ostenditur ex phænomenis hoc modo. Quotidie experimur, nos clarius videre idem objectum in eadem distantia, ubi multo lumine fuerit collustratum, quam ubi debili perfunditur, v. gr. clarius idem objectum ex eadem distantia videtur in luce diurna, quam in crepera. Nemo non novit, in priori casu lumen majus, in posteriori minus ab objecto in oculum reflecti. Enimvero lumen majus motum celeriorem imprimere debet fibrillis nervi optici, quam minus. Quamobrem cum motus fibrillis nerveis impressus celerior, visio, consequenter idea sensualis clarior (§. 95. *Psychol. empir.*). Nimirum si oculus eidem objecto in eadem distantia directe obvertitur; eædem fibrillæ a lumine ab iisdem objecti punctis emanante percutiuntur, adeoque differentia in casu diversitatis visionis alia locum minime habet, quam quod in casu visionis claræ eædem fibrillæ a pluribus radiis lucis percutiantur, quam in casu visionis obscurioris. Non absimili modo idem de ceteris sensibus patet.

Jam si idea sensualis eandem claritatem habet, quam alio tempore habuit, eadem quoque in cerebro idea materialis (§. 118.), consequenter & species impressa eadem esse debet (§. 115.). Quoniam itaque motus ab objecto sensibili organo sensorio impressus idem est (§. 112.) ; eædem fibrillæ nerveæ eadem celeritate moveri debent. Patet adeo eadem posita ideæ sensualis claritate, eandem poni motus fibrillis nerveis impressi celeritatem. Quamobrem cum constet majorem claritatem ideæ sensualis respondere majori celeritati motus in organo sensorio *per antea demonstrata;* liquet omnino si major ideæ sensualis fuerit claritas, celeriorem quoque esse debere motum fibrillis nerveis impressum.

Idem quoque ex phænomenis colligitur. Si Solem occasui vicinum defixis in eum oculis intuentes mox oculos occludimus; species Solis aliquoties nobis recurrit, sed semper debiliori colore tincta, donec prorsus obscura evadat instar disci nigri apparens. Quoniam ideis sensualibus ideæ materiales in cerebro coëxistunt (§. 113.); facile apparet motum in Sole fibrillis nerveis impressum non statim cessare, sed sensim sensimque languescere, celeritate continuo imminuta. Dum igitur anima speciem Solis minus claram percipit, motus organo impressus tardior est.

Habemus adeo rationem claritatis idearum sensualium, quatenus sunt explicabiles per mutationes in organo sensorio factas: Animæ vero, cujus essentia & natura in vi repræsentativa universi situ corporis organici in universo materialiter & constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata (§. 66. 67), essentiale & naturale est, ut hac vel ista claritate gaudeant ideæ sensuales.

§. 126.

Claritas idearum sensualium quomodo a materialibus pendeat.

Quoniam ideæ materiales consistunt in motu ex organo sensorio ad cerebrum propagato (§. 112); si motus fibrillis nerveis ab objecto impressus celerior, idea quoque materialis in motu celeriore consistere debet. Quamobrem *si idea materialis in celeriore motu consistit, idea quoque sensualis clarior est & ubi idea sensualis clarior deprehenditur, idea* quoque *materialis in motu celeriore consistere debet.*

Non absque ratione ad ideas materiales transferimus, quæ de speciebus impressis evicta sunt: patebit enim in sequentibus horum usum esse in explicandis iis, quæ ad imaginationem spectant, & in ipsis intellectus operationibus, quatenus ab eadem pendent. Absit itaque, ut quis sibi persuadeat nos superflua proferre.

§. 127.

Distinctio idearum

Si a diversis sensibilis partibus diversis fibrillis nerveis motus

tus imprimitur, distincta erit idea sensualis. Si enim à diversis sensibilis partibus diversis fibrillis nerveis imprimitur motus; evidens est partem sensibilis, quæ imprimit fibrillis nerveis A motum, nihil conferre ad motum, qui imprimitur fibrillis nerveis B. Quamobrem nil impedit, quo minus motus fibrillis nerveis A imprimatur, etiamsi motus nullus imprimatur fibrillis nerveis B: id quod fieri posse experientia loquitur, qua constat, effici posse ut una tantummodo pars agat in fibrillas nerveas A, altera in fibrillas B non agente, veluti si per exiguum foraminulum in charta effectum visibile respicias & oculi ab eodem recessu campum visionis coarctes, eodem constanter radio per centrum foraminis & pupillæ transeunte. Motui igitur fibrillis nerveis A impresso sua respondet idea peculiaris; peculiaris quoque motui fibrillis nerveis B impresso (§. 90. *Psych. empir.*). Jam idea sensualis distincta est, quatenus partiales claræ eam ingrediuntur (§. 41. *Psych. empir.*). Distincta adeo sensualis idea est, si a diversis sensibilis partibus diversis fibrillis nerveis imprimitur motus. *Sensualium unde fit.*

Habemus adeo rationem, per quam patet, quando ideæ sensuales distinctæ sunt, & cur potius sint distinctæ quam confusæ, quatenus scilicet per mutationem in organo explicabiles. Supponi autem motum fibrillis nerveis singulis impressum adeo celerem, qualis requiritur, ut idea sensualis clara sit, vel me non monente patet.

§. 128.

Si a diversis sensibilis partibus iisdem fibrillis nerveis motus simul imprimitur; idea materialis & sensualis diversa est ab iis, quæ ex actione singularum partium in eandem sigillatim facta nasceretur, & sensualis idea confusa est. Etenim si duæ diversæ partes A & B iisdem fibrillis nerveis motum simul imprimunt; alius is prorsus esse debet, quam futurus erat, si alterutra earum sola in easdem fibrillas ageret, consequenter spe- *Confusio idearum sensualium unde & earum diversitas ab iis, quæ inter se confunduntur.*

cies impressa diversa est, si A & B simul in fibrillas nerveas N agunt, a speciebus impressis, ubi vel A, vel B sola in easdem fibrillas nerveas agit (§. 112.). In casu igitur priori diversa erit idea materialis (§. 115.), consequenter & sensualis (§. 120.) ab ideis materialibus & sensualibus singularum partium A & B.

Enimvero si ideæ sensuales partium sunt distinctæ, earum figuras, magnitudines ac situm ad se invicem distinguimus (§. 93.). Quamobrem cum idea sensualis, quæ oritur, partibus istis A & B simul in easdem fibrillas nerveas agentibus, sit diversa ab ideis, quæ singulis sigillatim in eas agentibus respondent *per demonstrata;* earum figuras, magnitudines ac situm ad se invicem non amplius distinguimus, consequenter quæ in hoc casu in anima coëxistit idea sensualis confusa est (§. 94.). Si ideis partium A & B sigillatim perceptarum sensualibus insint confuse percepta; confusæ tamen, quæ singulis respondent ideæ, ob diversam, quam organo sensorio singulari actione inducunt, mutationem, diversæ sunt (§. 90. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum in simultanea actione in easdem fibrillas nerveas prodeat idea diversa ab iis, quæ in actione singulari singulis respondent *per demonstrata;* confuse antea percepta non amplius a se invicem distinguimus, etsi sigillatim percepta singula per se enunciabilia essent. Ex confusis adeo perceptionibus partialibus nascitur perceptio confusa alia (§. 39. *Psychol. empir.*).

Habemus adeo rationem, cur quædam a nobis confuse percipiantur, & per eam simul patet, quando id fieri debeat: animæ enim essentiale est ut ideæ sensuales sint explicabiles per mutationes in organo sensorio factas. Ceterum propositionem præsentem illustrant, quæ supra de coloribus compositis perceptionum confusarum illustrandarum gratia in medium adducta sunt (§. 97.).

§. 129.

Quando objectum ali-

Si quid fibrillis nerveis motum imprimere non possit, plane

plane non percipitur: si vero motus impressus sit nimis lentus, vix ac ne vix quidem obscure percipitur. Etenim si vis sensibilis non sufficit ad motum fibrillis nerveis imprimendum, nulla in organo sensorio ab ejus in idem actione oritur mutatio, consequenter nec in mente oriri potest perceptio (§. 62. *Psychol. rat.* & §. 24. *Psychol. empir.*). Objectum igitur plane non percipitur. *quod obscure, vel prorsus non percipiatur.*

Quodsi motus fibrillis nerveis impressus sit admodum lentus; exigua admodum ejus celeritas est: id quod per se patet. Enimvero si exigua est motus istius celeritas; claritas quoque ideæ sensualis exigua esse debet (§. 125.). Quoniam vero a claritate perceptionis pendet, ut sensibile agnoscamus & ab aliis distinguere valeamus (§. 31. *Psychol. empir.*); ubi motus admodum lentus fibrillis nerveis imprimitur, sensibile non amplius agnoscitur nec a ceteris perceptibilibus satis distinguitur, adeoque pro diversis lentitudinis illius gradibus sensibile vix ac ne vix quidem obscure percipitur (§. 32. *Psych. empir.*).

Habemus adeo rationem, cur claritas perceptionis continuo decrescere & tandem in obscuritatem degenerare, immo prorsus evanescere debeat. Exempla a visibilibus petita quemadmodum totam sensationis theoriam, ita quoque propositionem præsentem mirifice illustrant. Quamobrem non inutile existimamus theoriam generalem ad visionem in specie applicari, præsertim cum hoc pacto Metaphysica & Optica sibi mutuo lucem affundant. Ceterum theoria hæc generalis usum quoque insignem habet in Theologia, ubi ratio structuræ organorum sensoriorum reddenda, quemadmodum suo tempore ostensuri sumus.

§. 130.

Si imago visibilis difformis in oculo delineatur, idea visibilis distincta est; si nulla delineatur, distincta esse nequit. Fibrillas enim nerveas expansione sui producere tunicam retinam, ex Anatomicis constat. Dum imago objecti in retina delineatur, radii ab *Finis imaginis in oculo delineatæ.*

ab eodem visibilis puncto emanantes in eodem retinæ colliguntur (§. 76. *Optic.*). Quamobrem imagini debetur, quod a diversis sensibilis difformis partibus diversis fibrillis nerveis motus imprimatur, consequenter quod idea visibilis distincta sit (§. 127.).

Ponamus jam lumen per pupillam illapsum ita dispergi per retinam, quemadmodum in pupillam incidit. Quoniam a puncto radiante ad quodlibet punctum emittitur radius, in quod ex illo linea recta duci potest (§. 60. *Optic.*); a quolibet visibilis oculo oppositi puncto ad quodlibet pupillæ punctum radius aliquis affluit, atque adeo lumen a singulis punctis emanans in pupilla commiscetur, consequenter in eo, quem supponimus casu idem in retina accideret. Iisdem igitur fibrillis nerveis a singulis visibilis punctis seu partibus potius exiguis simul imprimeretur motus, consequenter idea visibilis foret confusa atque diversa prorsus ab ideis singularum partium (§. 128.): quas adeo cum agnoscere & a se invicem distinguere non daretur, idea nullatenus distincta foret (§. 32. *Psychol. empir.*). Enimvero si radii a diversis punctis visibilis egressi in oculo miscerentur; a retina reflexi non amplius secum ferrent speciem integram puncti radiantis (§. 74. *Optic.*), consequenter nulla in eadem delinearetur imago. Patet igitur absente imagine, visionem non fore distinctam, consequenter ut idea visibilis distincta sit, imaginem in retina delineari debere.

Habemus adeo rationem, cur imago visibilis in oculo delineando, atque inde pendet totius structuræ oculi ratio (§. 78. *Optic.*). Obiter notamus, Opticam, quam hic citamus, extare in Tomo tertio Elementorum Matheseos universæ.

§. 131.

Idearum visibilium rationes unde petantur.

Ideæ visibilium sunt explicabiles per imagines eorum in oculo delineatas, hoc est, *ex imaginibus istis reddi potest ratio, cur visibilia tali potius modo, quam alio repræsententur.* Imagines visibilium delineantur in oculo per radios, qui ab eodem obje-

objecti puncto egressi in eodem retinæ puncto iterum colliguntur (§. 75. *Optic.*). Sed iidem sunt radii, quibus motum fibrillis nerveis imprimunt visibilia, consequenter ab iis pendet mutatio, quæ in oculo ab objecto sensibili producitur. Quare cum per hanc explicabilis sit idea visibilis, quæ in anima eidem coëxistit, seu hæc in illa rationem sufficientem agnoscit (§. 85. *Psychol. empir.*); idea quoque visibilis explicabilis esse debet per imaginem ejus in oculo, seu in hac imagine ratio contineatur necesse est, cur tali potius modo repræsentetur objectum, quam alio.

Habemus hic rationem, cur per imaginem in oculo delineatam idea visibilis explicabilis. Nimirum ideæ visibilium, quemadmodum ceterorum sensibilium, explicari possunt per ideas materiales in cerebro. Ideæ materiales in cerebro explicabiles sunt per species impressas, seu motus in organis sensoriis fibrillis nerveis impressos. Atque ideo ideæ quoque visibilium ceterorumque sensibilium explicabiles sunt per species impressas. In oculo species impressa pendet tota ab imagine, quæ in retina delineatur, quemadmodum ex demonstratione propositionis præsentis patet. Quamobrem per imaginem quoque in oculo delineatam idea visibilis explicabilis. Etsi vero ratio ideæ visibilis non per se contineatur in imagine, sed quatenus ea in se continet rationem immediatam speciei impressæ & hinc mediatam ideæ materialis; in reddenda ratione ideæ visibilis ad imaginem potius recurritur, quam ad ideam materialem, quia illa clarissime agnoscitur, hæc vero non item. Proprie loquendo nulla in oculo, nulla in camera obscura delineatur visibilis imago; sed radii tantummodo ita reflectuntur, ac si istiusmodi imago ibidem delineata lumen in ipsam illapsum reflecteret. Enimvero sufficit nosse, quid nobis velimus, quando dicitur, imaginem visibilis in oculo delineari.

§. 132.

Si imago in oculo delineata fuerit clara; idea visibilis clara *Claritas visionis unde.*

ra est. Etenim si imago in oculo delineata fuerit clara, ab eodem visibilis puncto radii multi in oculi fundo uniuntur; sin minus clara, pauciores (§. 75. *Optic.*). Quoniam itaque radii plures fibrillis nerveis celeriorem motum imprimunt, quam pauciores; si imago visibilis in oculo fuerit clara, motus fibrillis nerveis impressus celerior est, quam si minus clara extiterit. Idea igitur visibilis clarior est, si imago fuerit clara, quam si minus clara fuerit (§. 125.).

Si imago visibilis in oculo clara esse debet, multi radii ab eodem objecti puncto manere, adeoque objectum multo lumine illustrari debet. Unde patet ratio, cur visio clara pendeat a quantitate luminis & cum lumine decrescat visionis claritas. Experientia enim loquitur in luce crepusculina visionis claritatem plurimum imminui ac ingruentibus tenebris sensim sensimque deficere. Hinc & objecta microscopica lumine illustri perfundimus, ut visio reddatur clarior.

§. 133.

Distincta visio unde. *Si imagines singularum partium visibilis, ex quibus ejus imago componitur, fuerint claræ, idea visibilis distincta est; sin minus claræ fuerint, nec hæc satis distincta est.* Etenim si imagines singularum partium visibilis fuerint claræ; ideæ earundem quoque claræ sunt (§. 132.). Idea igitur totius visibilis componitur ex partialibus claris (§. 40. *Psychol. empir.*). Est igitur distincta (§. 41. *Psychol. empir.*).

Quodsi imagines singularum partium visibilis, ex quibus ejus imago constat, non fuerint satis claræ; nec earum ideæ satis claræ sunt (§. 132.), consequenter partes visibilis diversas non satis agnoscimus & a se invicem distinguimus (§. 31. *Psych. empir.*). Idea igitur visibilis non satis distincta est (§. 38. *Psychol. empir.*).

Propositio præsens multum habet utilitatis. Ex ea enim perspicitur, cur idea visibilis distincta simul esse debeat clara & quod clara esse possit, etiamsi distincta non sit. Causa nimirum

mirum distinctæ visionis supponit causam claræ, seu eidem superaccedit tanquam determinatio specifica genericæ. Imago redditur distincta, quatenus radii a diversis partibus objecti manantes in diversas retinæ partes deferuntur (§. 127.); clara vero, quatenus radii multi ab eodem objecti visibilis puncto egressi in eodem retinæ colliguntur (§. 132.). Atque adeo patet, ut distincte percipiatur visibile a diversis visibilis punctis emanantes radios sufficiente quantitate in diversis retinæ punctis colligi debere: quod ubi contingit, imago clara atque distincta in oculo delineatur. Differentia idearum & quæ cum eadem coincidit notionum maximi momenti est in Logica & omni philosophia reliqua. Quamobrem consultum est, ut intimius perspiciatur. Plenissima autem lux eidem affunditur, ubi rationes ex mutationibus, quæ in oculo accidunt, petuntur. Præterea quoque præsens propositio usum prorsus insignem habet in usu microscopiorum & telescopiorum. Constat per microscopia & telescopia amplificari imagines visibilium: quo ipso obtinetur, ut, qui a diversis visibilis partibus egressi radii in oculo confundebantur, jam ad diversas retinæ partes deferantur. Et hoc pacto imago fit distincta, quæ antea erat confusa. Enimvero cum eadem tamen maneat quantitas luminis, pauciores jam radii eandem fibrillam nerveam feriunt, quam ante distractionem luminis: quapropter claritas decrescit. Ex hoc pacto imago fit minus clara, dum magis efficitur distincta. Claritas vero eo usque deficere potest, ut jam ob eam imminutam non agnoscantur & discernantur, quæ antea ob confusionem radiorum agnosci & discerni non poterant. Et hinc idea imagini respondens minus distincta est, quam si ea parvior esset. Maximi usus est hæc notasse præsertim in observationibus microscopicis.

§. 154.

Obscuritas visibilis unde.

Si imago in oculo fuerit obscura, idea quoque visibilis obscura. Si enim imago visibilis in oculo fuerit obscura, pauci admodum radii a visibili ad oculi fundum pertingunt. Motus igitur impressus fibrillis nerveis admodum lentus est, conse-

quenter visibile obscure percipitur (§. 129.), adeoque idea ejus obscura est (§. 95. *Psychol. empir.*).

Experientia idem clarissime loquitur. In luce enim crepera obscura videntur visibilia: tum vero paucum admodum lumen ad oculum reflectunt. Immo camera quoque obscura loquitur, imagines objectorum pauco lumine collustratorum fieri obscuras (§. 79. *Optic.*). Idem vero in oculo accidit, quod in camera obscura (§. 61. *Optic.*).

§. 135.

Confusio visibilis unde. *Si imago in oculo confusa est, idea quoque visibilis confusa est.* Si enim imago confusa est, radii a diversis objecti partibus manantes in eodem retinæ puncto colliguntur & ita confunduntur. Radii adeo a diversis visibilis partibus venientes iisdem fibrillis nerveis motum una imprimunt. Quamobrem idea visibilis confusa est (§. 128.).

Denuo idem experientia loquitur, modo eam afferas attentionem, quæ sufficit ut loquentem percipias. Objecta minuta admodum confuse percipiuntur: id quod aliunde non est quam quod radii a diversis ejus partibus egressi in eodem retinæ puncto colliguntur. Unde si imago ope lentis convexæ amplificatur, ut ad diversas retinæ partes jam deferantur radii, quæ ad eandem antea pertingebant, distincta jam apparent, quæ antea erant confusa. Et experimentis in camera obscura institutis idem confirmari potest. Quodsi vero jam perpenderis quæ de ideis visibilium earumque differentia dicta sunt, quatenus ratio differentiæ in mutatione organi sensorii continetur; manifestum est, cur ideæ visibiles, immo perceptiones omnes sensuales, dividi debeant in claras & obscuras, & cur claræ subdividendæ sint in confusas & distinctas, nec alia admittenda sit differentia. Etenim radii luminis aut celerem imprimunt motum fibrillis nerveis, aut lentum. In priori casu idea visibilis clara est, in posteriori obscura. Porro aut radii a diversis visibilis partibus manantes in eodem retinæ puncto colliguntur, aut ad diversas deferuntur. Si prius accidit, idea confusa est: si posterius accidit in casu claritatis, idea distincta

stincta est: si vero in casu obscuritatis locum habet, distincta fieri nequit. Atque adeo patet ideam quidem visibilem claram esse posse vel distinctam, vel confusam; sed hanc differentiam applicari minime posse ad ideas obscuras. Liquet etiam, si ideæ claræ atque obscuræ, distinctæ atque confusæ eo modo explicentur, quo nos eas in Logica atque Psychologia empirica explicimus, veritatem definitionum nominalium ab ipsa natura animæ (§. 67) & lege sensationum in ea fundata (§. 78. *Psychol. rat.* & §. 85. *Psychol. empir.*) pendere. Quod vero idem ad ideas sensuales promiscue applicari possit, quod in visibilibus adeo evidens est; non minus manifestum est (§. 125, & *seqq.*). Et in his, quæ modo diximus, contineri viam analyticam, qua ad differentiam idearum & notionum perventum est, alias jam monuimus (*not.* §. 76. *Psychol. empir.*).

§. 136.

Sensatio quomodo fortior vel debilior.

Si vis sensibilis major fuerit, sensatio fortior est: si illa minor, hæc debilior. Sensibile agit in sensorium, quatenus fibrillis nerveis motum imprimit. Quodsi ergo vis major fuerit, fibrillis nerveis celerior motus imprimitur quam si minor fuerit; ecquis enim inficiari audet, mobili eidem motum celeriorem imprimi vi majore, quam minore? Est igitur sensualis idea, consequenter sensatio (§. 95. *Psychol. empir.*) clarior, si vis sensibilis major fuerit, quam si minor extiterit (§. 125.). Quamobrem sensatio fortior est, si vis sensibilis major fuerit (§. 74. *Psychol. empir.*); debilior vero est, si eadem minor fuerit (§. 75. *Psychol. empir.*).

Tonitru perceptio in vicinia fortior, quam si idem e longinquo auditu percipitur, ubi sæpius dubius hæres, an sit tonitru, quod jam auditu percipis, an sonus quidam alius: quo in casu claritas ideæ in obscuritatem degenerat. Tonitru vero vis in vicinia major est, quam e longinquo advenientis, cum sonum sensim sensimque languescere constet.

§. 137.

Visio quando fortior, quando debilior.

Quoniam luminis intensi vis major est, quam minus intensi (§. 81. *Optic.*): ideo *visio fortior, si lumen fuerit intensius; debilior, si minus intensum.*

Ita visio Solis fortior est, quam Lunæ, quemadmodum jam distinctius exposuimus, cum a posteriori evinceremus sensationem fortiorem obscurare debiliorem (§. 76. *Psychol. empir.*). Huic vero instituto conducunt, quæ de intensitate luminis demonstrantur (§. 86. & *seqq. Optic.*).

§. 138.

Idea in confusione quando prævalere dicatur.

Idea sensibilis fortioris *prævalere* dicitur, si cum idea debilioris confusa parum inde mutatur, ut mutatio vix ac ne vix quidem, aut prorsus non percipiatur.

E. gr. Ponamus duos colores diversos invicem commisceri, sed per hanc mixtionem unum eorum parum immutari, ita ut vix appareat, colorem alium eidem fuisse admixtum; dicitur coloris istius idea prævalere adversus hujus ideam.

§. 139.

Quænam idea in confusione prævaleat.

Si duo sensibilia, quorum vires insigniter inæquales sunt, in easdem fibrillas nerveas simul agunt; idea sensibilis fortioris prævalet. Etenim si vires sensibilium insigniter differunt, motus fibrillis nerveis a sensibili fortiori impressus idem fere esse debet, qui actione sensibilis fortis ac debilis simultanea in easdem fibrillas producitur. Quamobrem cum a diversitate motus sit, quod idea nascatur confusa differens ab unaquaque earum, quæ confunduntur (§. 128.); idea quoque sensibilis in actione adeo inæquali diversorum sensibilium in easdem fibrillas parum mutationis subire debet, sed eadem vel propemodum eadem maneat necesse est, quæ foret, si sensibile forte solum in organum sensorium ageret. Idea igitur sensibilis fortioris prævalere debet (§. 138.).

Ita

Ita in exemplo, quod dedimus ante (*not.* §. 138.), prævalebit color cœruleus, ubi parum alibi eidem admiscueris. Si infuso trifolii aquatici perparum sachari addas; sapor amarus parum mutatur, ita ut sacharum admixtum nihil mutationis induxisse videatur. Idem exempla alia innumera confirmant. Sacharum in exemplo posteriori singulis guttulis quantumlibet exiguis, dum solvitur, admisceri, suo tempore experimentis clarissimis ostendam, qualia jam dedi in philosophia experimentali idiomate patrio conscripta.

§. 140.

Quoniam vires visibilium a quantitate luminis pendent, quod ab iisdem in easdem retinæ partes defertur; *si lumina duorum visibilium in easdem fibrillas nerveas simul agentium admodum inæqualia fuerint; idea visibilis lumen majus in oculum immittentis prævalere debet* (§. 139.). *Idea visibilis quænam in confusione prævaleat.*

E. gr. Si interdiu oculum in cœlum convertas, lumen ab atmosphæra reflexum in oculum incidit suaque in retinam actione in causa est, ut colorem istum cœruleum videamus qui cœlo inesse videtur. Idem vero lumen totam occupat retinam atque adeo toto obtutu comprehenditur aliqua cœli cœrulei pars, quantam scilicet ille capere potest. Nullum est dubium interdiu quoque lumen stellarum eadem quantitate per atmosphæram demitti & in oculum incidere, qua demittuntur & in oculum incidunt noctu. Incidunt autem interdiu in easdem fibrillas, in quas agit lumen Solis ab atmosphæra reflexum. Enimvero idea coloris cærulei cœli prævalet, ut stella prorsus non percipiatur; nullam adeo mutationem sensibilem isti inducit, dum cum ea confunditur. Vi autem præsentis propositionis colligitur, lumen stellarum admodum debile esse debere, si conferatur cum lumine solari ab atmosphæra reflexo.

§. 141.

Si actiones sensibilis fortioris ac debilioris propemodum eædem fuerint, nisi quod gradu differant & utrumque in easdem fibrillas simul agat; idea nascitur parum differens ab ea, quæ uni *Idea quando per confusionem parum mutetur.*

uni soli in easdem agenti respondet. Etenim si duo sensibilia diversa in easdem fibrillas nerveas organi sensorii simul agunt, idea sensualis confusa est (§. 128.). Quoniam tamen sensibilis utriusque propemodum eadem est actio in fibrillas *per hypoth.* motus quoque ab uno sensibili impressus, haud multum differt a motu, qui imprimitur ab altero, nisi propter vim inæqualem gradu celeritatis. Idea igitur confusa eadem propemodum est, quam quæ respondet sensibili uni soli (§. 90. *Psych. empir.*) nisi quod gradu claritatis differant (§. 125.).

Ponamus duos sapores dulces specie quidem a se invicem differentes & eorum commixtione prodire itidem saporem dulcem. Gradus quidem dulcedinis mixtæ differet a dulcedine qualibet simplici; si tamen dulcedines simplices a se invicem parum differant, nec compositus ab utroque multum differet.

§. 142.

Quando idem accidat visibilibus.

Quodsi lumina diversa simul agant in retinam, quæ singula a se invicem distingui possunt, quorum tamen unum fortius est altero; nascetur idea confusa ab utriusque luminis idea haud multum differens. Habemus enim hic duas sensibilis fortioris ac debilioris ideas propemodum easdem, tales nempe, quales a lumine proficisci possunt, quæ cum conjungantur *per hypothesin*, idea confusa inde enata differre quidem debet ab unaquaque idea, quæ actioni uniuscujusque sigillatim respondet, haud multum tamen differens (§. 141.).

Exempli loco esse potest Luna interdiu cœlo sereno instar nubeculæ pallidæ. Etenim dum cœlum intuemur, lux diurna ab atmosphæra reflexa totam retinam occupat, ac ideam cœrulei coloris causatur, qui cœlo inesse videtur. Quoniam Luna ultra atmosphæram ab oculo distat; fieri sane non potest, quam ut lumen Solis ab atmosphæra reflexum, seu lux diurna, quam secundam appellare solent Optici & qua objecta terrestria, quæ radiis Solis directis minime feriuntur, collustrantur,

tur, una cum lumine Lunæ in eandem retinæ partem incidant atque sic in easdem fibrillas nerveas una agant. Enimvero Luna tum pallida apparet. Confusa igitur palloris idea non prorsus eadem cum idea luminis lunaris, nec prorsus eadem cum idea lucis diurnæ, nec tamen prorsus diversa ab utraque. Cum luminis quædam idea sit, ex eo nascitur, quod duplex lumen diversum una agat in easdem fibrillas. Quatenus vero hic pallor differt a luce diurna, & hinc orto cœli colore cæruleo, limites suos sortitur ac ideo Lunæ figura una exhibetur (§. 621. *Ontol.*). Lucem vero diurnam in eam retinæ partem, in quam incidit lumen lunare, non modo ab ea amotsphæræ parte, per quam ad oculum ipsum defertur, sed aliunde quoque illabi, hinc apparet quod Lunæ lumen non amplius adeo palleat, si per tubum longiorem eandem respicias, ut ad oculum deferri non possit lux diurna, nisi quæ cum lunari eadem via progreditur. Ex præcedentibus adeo propositionibus intelligitur, quando lumen majus obfuscet minus ac in genere sensatio fortior obscuret debiliorem (§. 76. *Psychol. empir.*).

§. 143.

Ideæ materiales & sensuales quando prorsus cessent.

Si organum sensorium destruitur, ideæ materiales & sensuales prorsus cessant, seu anima sensibilia ejusdem organi non amplius sensu percipere valet. Etenim si organum sensorium prorsus destruitur, sensibile non amplius in idem agere potest: quamdiu enim actio aliqua in eodem adhuc effectum quendam sortitur, organum nondum destructum est. Nullus itaque motus imprimi potest fibrillis nerveis in cerebro, consequenter nec ullus ad cerebrum propagari potest. Cessat adeo idea materialis (§. 112.).

Et cum anima vi essentiæ suæ sibi non repræsentet sensibile, nisi quod in organum sensorium agit (§. 66.), cujusque adeo idea materialis in cerebro datur (§. 111. 112.), sensibile quoque non amplius percipitur (§. 24. *Psychol. empir.*). Cessat igitur idea sensualis (§. 95. *Psychol. empir.*).

Organum destrui potest vel a natura, ita ut prorsus deficiat, dum homo nascitur, aut ad usum suum non sit aptum; vel casu quodam, veluti si oculus vulneratur, ut humores inde effluant omnes vel totus bulbus corrumpatur.

§. 144.

Idem ulterius ostenditur.

Si quacunque de causa organum sensorium ad functionem suam prorsus ineptum redditur; cessat idea materialis & sensualis. Etenim si ad functionem suam prorsus ineptum est organum; nulla ipsi amplius mutatio induci potest a sensibili, qualis ad sensationem requiritur, aut, si mavis, nullus amplius motus imprimi potest fibrillis nerveis, qualis alias ab iisdem sensibilibus imprimi solet. Unde eodem, quo ante, modo patet, quod & in cerebro idea materialis, & in anima idea sensualis cessare debeat.

Impedimentum hoc denuo vel naturale est, vel accidentale. Effectu æquipollet organi destructioni, atque privationi, seu ejusdem absentiæ: in se tamen ab eadem differt. Fieri enim potest, ut impedimentum removeatur: quo facto locus erit ideis materialibus & sensualibus. Sed quod prorsus deficit, nunquam restitui, & quod prorsus destructum est, in statum integrum nunquam restitui potest: quo in casu nec spes ulla superest fore, ut unquam excitetur aliqua idea materialis atque sensualis illius sensus, ad quem spectat organum. Casum vero propositionis utriusque esse possibilem experientia loquitur, quemadmodum in Physicis distinctius ostendemus. Quamobrem & utriusque veritatem experientia confirmat.

§. 145.

Cœcus cur nullam habeat ideam visibilis.

Quodsi igitur quis fuerit natura cœcus, idea nulla visibilis materialis & sensualis in eodem dari potest. Etenim si natura cœcus fuerit, aut organum visus prorsus destructum est, aut impedimentum quoddam adest, quod ad functionem suam idem prorsus ineptum reddit. Ab objecto igitur visibili præ-

præsente nulla excitatur idea materialis, neque ulla oritur in anima idea sensualis (§. 143. 144.). Quoniam vero imaginatio non producit ideas sensibilium, nisi ante sensu perceptorum (§. 91. 92. *Psychol. empir.*); nec vi imaginationis ullius visibilis idea materialis in cerebro oriri, nec phantasma quoddam visibilis in anima produci potest (§. 93. *Psychol. empir.*). Fieri adeo nequit, ut natura cœcus ullam habeat ideam visibilem & ut ulla in cerebro ejusdem oriatur idea visibilis materialis.

Ita cœcus nullam habere potest ideam coloris, qualem nos habemus, quibus oculorum usus concessus. Etsi enim non defuerint cœci, qui tactu dijudicarunt colores; non tamen ideo eædem ipsis fuere ideæ colorum, quales sunt nobis. Immo si vel maxime visu antea gavisi fuissent; tactu tamen non producentur ideæ, quales antea visu productæ fuerant: quemadmodum mox ostensuri sumus. Similiter cœcus nullam habere potest ideam luminis, quam nos habemus qui visu pollemus. Propositio præsens intelligenda est de ideis potissimum confusis & de notionibus distinctis, quatenus in earum resolutione devenitur tandem ad ideas quasdam confusas seu imagines visibilium. In resolutione notionum probe discernendæ sunt ideæ confusæ, ad quem sensum referantur, quando in iisdem terminatur resolutio, ubi agnoscere volueris, quænam cognitio rei in hominem natura cœcum cadat.

§. 146.

Surdus cur nullam habeat ideam audibilis.

Si quis fuerit natura surdus, idea nulla audibilis materialis & sensualis in eodem dari potest. Etenim si surdus fuerit, organum auditus vel prorsus destructum est, vel impedimentum quoddam adest, quod ipsum efficit ad functionem suam ineptum. Eodem igitur modo patet, nullam locum habere posse in anima ideam sensibilis, quod auditu percipitur, nullam quoque materialem ejus in cerebro ideam, quo in propositione præcedente evicimus, nullam in homine natura cœco dari ideam visibilis materialem & sensualem.

Hinc natura surdus nullam ideam habere potest sonitus, quem edunt campanæ; nullam clangoris tubarum, qualis scilicet nobis est, qui auditu pollemus: quando enim Physicus sonum distincte explicat per causas suas, eatenus surdus cognitionem cum eo, qui auditu pollet, communem habere potest, quatenus notiones distinctæ terminantur in ideis confusis ad alios sensus relatis, quorum usu non destituitur surdus. Enimvero quæ de visu atque auditu demonstrata sunt, ea ad ceteros sensus facile transferuntur, ut adeo non opus sit propositiones generales, quas dedimus (§. 143. 144.), ad olfactum, gustum atque tactum a nobis applicari. Suffecerit itaque in duobus sensibus principibus ostendisse, quomodo fieri possit applicatio.

§. 147.

Vitio organi cur varientur ideæ.

Si organum sensorium fuerit vitiatum, ita ut actio sensibilis alia sit, quam alias foret, ubi vitio isto careret; idea materialis & sensualis alia est quam organi vitio isto non laborantis. Etenim si organum sensorium vitio quodam laboret, quod actionem sensibilis in ipsum variat; eodem modo constitutum non est, quo constitutum deprehenditur, quando a vitio isto immune. Idea igitur materialis & sensualis in casu priori alia est, quam in posteriori. (§. 123.).

Evidentius patet veritas propositionis præsentis, si demonstrationem propositionis generalis superius datum (§. 123.) ad specialem præsentem transferas. Exempla suppeditat experientia, qualia ad propositionem generalem jam in medium attulimus.

§. 148.

Quando ideæ materiales & sensuales restituantur.

Si vitium organi fuerit correctum, vel impedimentum usus ejusdem intrinsecum ablatum; ideis materialibus & sensualibus iisdem locus, qui alias in integro locum habent. In utroque enim casu organum eodem modo constitutum est, quo naturaliter constituitur, seu quando integrum est. Quamobrem ideæ

ideæ quoque materiales & sensuales eædem esse debent, quæ in integro locum habent (§. 122.).

Facile propositio præsens ad sensus speciales applicatur. Pone enim corneæ transparentiam quocunque impedimento tolli. Quodsi hoc auferatur, nullo amplius vitio laborabit oculus. Quamobrem nec visio impedietur amplius. Si tumor ex contusione sanatur, tactus non amplius dolorificus, quemadmodum fuerat ante. Si icterus sanatur, objecta suum nobis referunt colorem.

§. 149.

Si idem sensibile in diversa organa sensoria agit; ideæ materiales & sensuales diversæ sunt. Etsi enim species impressa in quovis organo sensorio sit motus impressus fibrillis nerveis sensorii nervi (§. 112.); quoniam tamen experientia constat sensibile non posse eodem modo agere in unum organum, quo agit in alterum, veluti cum colorata agant in oculum mediante lumine, in tactum per contactum immediatum, evidens est motum fibrillis nerveis ab eodem sensibili in uno organo impressum esse diversum ab eo, qui iisdem ab eodem sensibili imprimitur in organo altero, consequenter species impressas esse diversas. Diversæ igitur quoque sunt ideæ materiales (§. 115.), consequenter & sensuales (§. 120.).

Diversitas idearum sensibilis ejusdem diversis sensibus percepti.

Non licet excipere, ad duos sensus hic applicari, quæ de uno eodemque ostensa sunt. Propositiones enim generales sunt, etsi exemplis ad eundem sensum spectantibus fuerint illustrata, quod in diversis sensibus obvia sint, in eodem sensu non nisi attentione observentur. Experientia vero propositionem præsentem uberrime confirmat. Etenim si cæcus tactu, qui visu pollet visu distinguit colorem rubrum ab alio; non eandem habent ideam. Non hic provoco ad testimonium eorum, qui, cum in cæcitatem incidissent, tactu distinguere didicere colores, quos antea visu distinguebant; sed ad ipsam sensuum naturam provoco. Dum cæcus tangit objectum colore rubro tinctum, digitis hinc inde leviter promotis; non ali-

aliam inde nancifcitur ideam, quam quæ nobis eſt eundem colorem ſimul videntibus, utut eadem nobis non ſufficiat ad colorem rubrum ab alio ſimiliter tactu percepto diſcernendum. Quilibet autem in ſeipſo experitur, ideam coloris rubri, quæ viſui debetur, diverſam prorſus eſſe ab idea ejusdem, quæ tactui accepta ferenda. Immo ſi verum fateri fas eſt, tactu non percipitur niſi ſpecies aſperitatis vel levitatis ſuperficiei corporis rubri ſeu rubedine tincti. Unde ex accidente eſt, quod uno ſenſu diſtinguantur, quæ ad alium ſpectant: id quod determinatius enunciat propoſitio ſequens.

§. 150.

Senſuum vicarius uſus.

Si duæ qualitates in eodem ſenſibili inſint neceſſario ſimul; uno ſenſu dignoſcere licet, quæ ad alterum ſpectant. Si quæ enim qualitates ſenſibiles neceſſario ſimul inſunt, adeoque coëxiſtunt per naturam ſuam; una ſignum eſt alterius (§. 955. *Ontol.*). Ex eo igitur quod una adeſt intelligitur, quod etiam adſit altera. Unde uno ſenſu dignoſcere licet eam, quæ ad alterum ſpectat.

E. gr. Cum colore nigro certa quædam ſuperficiei diſpoſitio conjuncta eſt, vi cujus lumen ita reflectitur, ut ſenſationem iſtius coloris cauſetur, eaque tactu diſcernibilis. Ubi ergo iſta deprehenditur ſuperficiei diſpoſitio, ibidem quoque adeſt color niger. Quamobrem ſi tactu illam adeſſe dignoſcis, hoc ipſo certus es corpus, quod tangis, nigrum eſſe debere. Atque ita contingit tactu diſcerni viſibilia, quæ alias viſu dignoſcuntur. Evidentius idem patet in ſurdis loquentibus, qui verba ore prolata ex motu labiorum & variata in eo figura oris ſituque labiorum intelligunt. Cum ſingulis enim verbis ſingulæ conjunguntur configurationes oris labiorumque motus, ita ut absque iis illa proferri nequeant. Quamobrem qui motum labiorum orisque configurationem percipit, hæc jam verba proferri, non alia inde agnoſcit. Viſu adeo diſtinguit, quæ auditus ſunt. Atque adeo patet cœcum a nativitate nullum habere ideam coloris, nec ſurdum a nativitate ullam habere ideam ſoni. Sed ſi cœcus tactu diſcernit colores,

lores, ideam colorum sociam haber, sed quæ cum tactui respondeat diversa prorsus est ab ea, quæ visui convenit. Et similiter si surdus visu distinguit verba loquentis, ideam sonorum sociam habet, sed quæ cum visui respondeat diversa prorsus est ab ea, quæ auditui propria. Quando igitur commune in casu primo ideæ tactui & alteri visui respondeat, in secundo ideæ quæ visui & alteri quæ auditui respondet imponitur nomen; eodem nomine res prorsus diversæ denotantur, etsi ad hoc sufficiat ut ad diversas istas ideas animum advertentes se invicem intelligant: quod quomodo fiat, deinceps distinctius docebimus, quando de imaginatione sumus acturi. Ceterum propositio præsens ostendit, quando sensus unus vicem alterius sustinere possit: quod novum praxeos argumentum est hactenus nondum satis excultum, etsi specimen aliquod habeamus in surdo loquente, de quo suo tempore plura. Non inutile igitur est, in posterum solertius in vicariatum sensuum inquiri.

§. 151.

Quomodo libertas animæ influat in sensationem.

Si ex decreto animæ ob sensationes prævisas situs corporis mutatur, sensationes a libertate animæ pendent quoad actum. Etenim si ex decreto animæ situs corporis mutatur, sive in eodem loco respectu objectorum præsentium, sive quatenus te in alium locum confers; alia objecta sensibilia organa sensoria feriunt quam antea, atque adeo sensationes aliæ in mente oriuntur, quam antea, non orituræ, nisi situm corporis in eodem loco, vel in universo mutasses (§. 85. *Psychol. empir.*). Ex eo igitur, quod situm corporis mutaveris, intelligitur, cur has potius habeas sensationes, quam alias, consequenter in ea mutatione continetur ratio sensationum jam præsentium (§. 56. *Ontol.*). Quodsi jam situm corporis mutaveris ex decreto animæ eo quidem fine, ut tibi sint istiusmodi sensationes; ex decreto animæ intelligitur, cur jam tibi sint hæ potius perceptiones quam aliæ, consequenter in eodem simul continetur ratio, cur tibi jam hæ potius sint sensationes quam aliæ (§. 56. *Ontol.*).

Sen-

Sensationes igitur istæ quoad actum dependent a decreto animæ (§. 851. *Ontol.*). Enimvero quoniam anima decrevit mutationem situs corporis, ut has potius quam alias haberet perceptiones *per hypoth.* decretum ipsius liberum est (§. 941. *Psychol. empir.*). Quare cum sensationes in casu propositionis præsentis pendeant a decreto animæ *per demonstr.* evidens omnino est, quod in hoc casu pendeant ab animæ libertate.

Ne propositio præsens in perversum sensum trahatur, notandum est perceptiones prævideri vel quoad rationem suam specificam, vel quoad genericam, & utroque in casu admitti gradus, ita ut subinde ad differentias admodum generales animum advertere possis, veluti cum te in locum alium confers, ut alias habeas sensationes, qualescunque tandem fuerint, non respiciendo nisi ad solam diversitatem illarum a præsentibus. Prævides igitur tantum sensationes quoad earum a præsentibus diversitatem. Ceterum per propositionem præsentem intelligitur, quomodo libertas influat in sensationes: id quod in Moralibus utilitate sua non destituitur, ubi doceri debet, quando & in quantum nobis imputari possint sensationes nostræ, consequenter & alia quæ ab iis pendent. Patebit vero suo loco neglectis principiis, quæ in se spectata contemnenda videntur, non satis accurate tradi, quæ suam inde decisionem expectant. Necesse igitur fuit attentionem lectoris ad ea excitari.

§. 152.

Alius casus libertatis in sensationem influentis.

Si ex decreto animæ situm corporis non mutes, sensationum prævisarum gratia, nec alio quocunque modo impedias, ne sensibile aliquod in organum sensorium agat, sensationes, quarum gratia hoc non facis, denuo a libertate animæ pendent. Si ex decreto animæ situm corporis non mutes ob sensationes prævisas, hoc est, quas te jam habiturum prævides, si eandem conservas; perinde omnino est, ac si ex animæ decreto ob perceptiones prævisas eundem mutares, cum in utroque casu situm corporis decernas, ut certa quædam sensibilia percipias. Enimvero

vero si ex decreto animæ ob sensationes prævisas situs corporis mutatur, sensationes pendent a libertate animæ (§. 151.). Ergo ab eadem quoque pendent, si ex decreto animæ situs corporis non mutetur sensationum prævisarum gratia.

Quodsi non impedias, cum posses, quo minus sensibile in organum sensorium agat; perinde omnino est ac si ob sensationem prævisam situm corporis ex decreto animæ non mutes, cum in utroque casu aliquid non facias, ut sensibile aliquod percipias. Enimvero si ex decreto animæ ob sensationem prævisam situm corporis non mutes, ea a libertate animæ pendet *per demonstrata.* Pendet igitur etiam a libertate animæ sensatio, si, cum posses, non impedias, quo minus sensibile in organum sensorium agat.

Propositio intellectu facilis, ratio aperta: sed utilitas ejus in moralibus maxima, cujus potissimum gratia, quemadmodum ante jam monuimus, influxum libertatis animæ in sensationes, seu earum a liberis decretis animæ dependentiam expendimus.

§. 153.

Si quid ex decreto animæ agas eo fine, ut sensibile quodpiam percipias, aut quid eo fine ab aliis fieri jubeas; sensationes denuo a libertate animæ pendent. Sive enim ex decreto animæ situm corporis mutes, sive aliud quid agas, ut sensibile aliquod percipias, perinde est in casu præsente, cum utrobique ejusdem finis gratia a te executioni detur, quod decrevisti, scilicet ut sensibile quoddam a te percipiatur. Enimvero si ex decreto animæ situs corporis mutetur, ut sensibile aliquod percipiatur, sensatio a libertate animæ pendet (§. 151.). Pendet igitur etiam a libertate animæ, si ex ejusdem decreto aliud quodcunque a te fiat sensibilis percipiendi gratia.

Casus adbuc alius.

Et quoniam perinde est, sive ipsemet quid facias sensibilis percipiendi gratia, sive idem ab alio fieri jubeas, cum in utro-

que casu sensibile percipias, quod idem percipere decrevisti; sensatio adhuc a libertate animæ pendet, si quid eo fine ab alio fieri jubeas, ut sensibile percipere possis.

E. gr. Jubes pingi imaginem pictamque in musæo e regione tui erigi, ut vultus erectus in eandem statim dirigatur, visio ejusdem imaginis semper pendet a libertate animæ, cum actum continuum decreveris. Similiter si objectum sensibile applices ad organum sensorium, perceptio ejusdem a libertate animæ pendet. Experientia obvia exempla plurima suppeditat, ut veluti sponte sua occurant, neque ea cumulari sit opus.

§. 154.

Perfectio imaginis in quo consistat.

Perfectio imaginis in similitudine cum re, cujus imago est, consistit. Imago enim repræsentare debet objectum, cujus est imago (§. 85.). Nihil adeo in imagine discernibile occurrere debet, quod non aliquid repræsentet in objecto repræsentato discernibile, ut perinde sit sive imaginem, sive objectum, quod refert, attentione tua perlustres. Quamobrem cum omnia discernibilia in imagine eadem sint cum omnibus discernibilibus in objecto, cujus imago est (§. 181. *Ontol.*), per illa autem, quæ in imagine discernuntur, imago ab aliis imaginibus, & per illa, quæ discernuntur in objecto, objectum ab aliis objectis distinguatur; imago objecto, quod repræsentat, similis est, ubi nihil discerni in eadem potest, quod non aliquid in objecto, quod refert, repræsentet (§. 195. *Ontol.*). Enimvero si nihil discerni potest in imagine, quod non aliquid repræsentet in objecto, cujus imago est, omnia imaginis ad repræsentationem alicujus quod objecto isti inexistit tendunt, adeoque in ipsorum varietate consensus (§. 503. *Ontol.*), consequenter in eo consistit perfectio imaginis, quod discernibilia in imagine eadem sint cum discernibilibus in objecto, cujus imago est (§. 503. *Ontol.*). Quare cum in eadem similitudo imaginis consistat *per demonstrata*: perfectio imaginis in similitudine ipsius consistit.

Appa-

Apparet facile sermonem nobis esse non de partiali quadam similitudine, sed de totali: in philosophia enim ex notionibus de rebus statuimus non tribuentes rei definitum, cui non competit definitio (§.349. *Log.*), neque adeo simile simpliciter appellatur, quod ex parte tantummodo simile est. Quando nimirum vel minimum differentiæ inter imaginem & rem, cujus imago est, assignari potest; tamdiu quoque in sensu philosophico simile non dicetur simpliciter, sed cum debita restrictione. Non igitur est, quod excipias, præter similitudinem occurrere alia, quæ ad perfectionem imaginis pertineant & peritiam artificis arguant: absque enim his non dabitur similitudo omnimoda, etsi iis locus esse possit absque omni similitudine cum suo individuo, quod repræsentare debet, veluti quando imago quædam hominis pulcherrima quidem atque affabre picta, ne minimum tamen similitudinis habere dicitur. Erit enim imago perfecta pulchri hominis, etsi perfecta dici non possit imago Petri. Non piget talia prolixius moneri, propterea quod in similibus usui esse possit.

§. 155.

Quoniam ideæ sensuales imagines sunt (§.86.); *ipsarum* quoque *perfectio in similitudine cum sensibilibus consistit* (§. 154.). *Perfectio idearum sensualium.*

Unde ad sensuales ideas applicari poterat tota demonstratio propositionis præsentis, nisi consultius duxissemus in genere demonstrari perfectionem imaginis, veluti ad removendam objectionem, cujus in notis mentionem injecimus (§. 154.).

§. 156.

Quoniam ideæ sensuales sunt similes objecto, quod repræsentant (§. 91.); *ideæ sensuales perfectæ sunt.* *Ideæ sensuales non sint perfectæ.*

Ex accidente tamen est, quod una earum sit perfectior altera, quatenus similitudo nunc magis patet, nunc latet. Quamobrem differentiam perfectionis accuratius ut scrutemur convenit.

§. 157.

Similitudinis patentis & latentis differentia.

Similitudo idearum ſenſualium *patens* dicitur, quam anima agnoſcit: e contrario *latentem* appellamus, quam non agnoſcit, ſeu, quæ quidem adeſt, non tamen apparet.

Dari hanc ſimilitudinis differentiam in ideis ſenſualibus, ex iis liquet, quæ de differentia idearum ſenſualium diſtinctarum & confuſarum demonſtrantur, ut adeo eam exemplis illuſtrari non ſit opus, præſertim cum non intelligantur, niſi demonſtrationibus iſtis perceptis, communi præjudicio adverſus veritatem vulgo prævalente, quippe quod ſimile quid tribuit rebus, quatenus vi perceptionum confuſarum apparet, teſtibus coloribus ac ſaporibus. Non piget talia hinc inde annotari, quæ ad hoc faciunt, ut methodi omnem rationem intimius perſpicias eamque ipſo uſu reddas locupletiorem, ne multitudine regularum initio obruaris: id quod magis nocet, quam prodeſt, quemadmodum ſatis experiuntur, qui Algebram alia lege addiſcunt, quam nos in Elementis noſtris Matheſeos tenemus. Huc enim demum quadrat illud *Senecæ*: longum iter eſſe per præcepta, breve per exempla, ſi nimirum in exemplis admonemur præceptorum, ut horum idea exemplaris animo ingeneretur, quo facilius in poſterum ſubeat exemplum præceptorum vicem.

§. 158.

Quando idearum ſenſualium ſimilitudo patens.

Ideis ſenſualibus ineſt ſimilitudo patens, quatenus ſunt diſtinctæ. Quatenus enim ideæ ſenſuales diſtinctæ ſunt, eatenus figuras, magnitudines ac motus in iis, quæ percipimus, diſtinguimus (§. 93.). Ideæ vero ſenſuales propterea ſimiles ſunt ſenſibilibus, quod figuras, magnitudines, ſitus ac motus repræſentent (§. 91. 92.). Quare eatenus ſimilitudinem idearum ſenſualium cum ſenſibilibus agnoſcimus, quatenus diſtinctæ ſunt. Ideis adeo ſenſualibus ineſt ſimilitudo patens, quatenus ſunt diſtinctæ (§. 157.).

Conſtat jam dari in ideis ſenſualibus ſimilitudinem patentem cum ſenſibilibus.

§. 159.

§. 159.

Ideis sensualibus inest similitudo latens, quatenus sunt confusæ. Quatenus enim ideæ sensuales confusæ sunt, eatenus figuras, magnitudines, situs ac motus sensibili inexistentes non distinguimus (§. 94.). Quamobrem cum ideæ sensuales propterea similes sint sensibilibus, quod figuras, magnitudines, situs ac motus sensibili inexistentes repræsentent (§. 91. 92); illarum similitudinem cum sensibilibus non agnoscimus, quatenus confusæ sunt. Similitudo igitur, quæ ipsis inest, cum sensibili latens est, quatenus confusæ sunt (§. 157.). *Quando idearum sensibilium similitudo latens.*

Constat jam dari in ideis sensualibus similitudinem latentem cum sensibilibus.

§. 160.

Ideæ sensuales distinctæ perfectiores sunt confusis. Idearum enim sensualium perfectio consistit in similitudine cum sensibilibus (§. 155.), adeoque tanto censendæ sunt perfectiores, quanto magis apparet earum cum sensibilibus similitudo, seu quanto facilius agnoscitur, consequenter quo magis patens est (§. 157.). Unde perfectiores quoque sunt ideæ sensuales, quibus similitudo patens inest, quam quibus latens inhæret (§. *cit.*). Quamobrem cum iisdem insit similitudo patens, quatenus sunt distinctæ (§. 158.), latens vero inhæreat similitudo, quatenus confusæ sunt (§. 159.); ideæ sensuales distinctæ perfectiores sunt confusis. *Quanam ideæ sensuales ceteris perfectiores.*

Sane si quis distincte visu percipit arborem, ut radices a trunco, truncum a ramis, ramos a surculis, surculum a foliis, folia a gemmis visu distinguat; ejus idea perfectior est quam alterius, qui uno obtutu totam comprehendit arborem nihil earum partium, quæ a se invicem differunt, discernens. Similiter qui distincte percipit visu folium, ut pediculum a ramulis inde per substantiam folii utrinque dispersis, surculos in rete quasi explicatos a ramulis, substantiam utriculosam ab istis surculis, figuram denique perimetri & rationem longitudinis

ad latitudinem distinguat; ejus idea perfectior est, quam alterius, qui uno obtutu complexus totum folium nihil eorum discernit. Perfectior quoque est figuræ idea, quam coloris aut saporis alicujus: etenim ea, quæ insunt objecto colorato vel sapido, intuendo ideam non distinguimus, sed ejus evolutione demum colligimus, quemadmodum ex Physica intelligitur.

§. 161.

Quinam sensus perfectior ceteris.

Sensus eo perfectior est, quo magis distincte res repræsentat. Sensuum enim est repræsentare sensibilia (§. 67. 24. *Psychol. empir.*), seu producendi ideas sensuales (§. 95. *Psychol. empir.*). Eorum adeo perfectio cum æstimanda sit ex perfectione idearum, quas producunt; tanto sensus aliquis erit perfectior, quo perfectiores sunt ideæ sensuales, quæ ab eodem producuntur. Quamobrem cum ideæ sensuales distinctæ sint confusis perfectiores (§. 160.); tanto sensus erit perfectior, quo ideæ ab eodem pendentes fuerint magis distinctæ, consequenter quo magis distincte sensibilia repræsentat (§. 24. *Psych. empir.*).

Perfectionem sensuum æstimamus ex effectu: id quod ab eo, quod alias obtinet, alienum non est. Sane perfectionem horologii ex effectu, exacto scilicet motu indicis (*not.* §. 503. *Ontol.*), & perfectionem organorum corporis humani ab eorum usu æstimamus. Facile etiam demonstrari potest sensus ac in genere causæ efficientis (ad cujus instar sensus hic consideratur) perfectionem ex perfectione effectus æstimari debere. Causa enim efficiens qua talis tota ad effectum producendum tendit, veluti sensus ad productionem idearum sensualium. Quo perfectior itaque effectus, eo magis determinationes singulæ quibus in esse causæ constituitur, inter se consentiunt (§. 503. *Ontol.*), consequenter tanto & ipsa causa perfectior (§. *cit.*).

Sensuum quoad perfectionem differentia.

§. 162.

Sensus omnium perfectissimus visus est: tactu perfectior auditus, quoad usum ordinarium: gustus & olfactus imperfectio-

ctiores ceteris. Non alius sensus plura distincte percipit quam visus: id quod unicuique per seipsum exploratum est, modo animum ad ideas sensuales, quas habet & quarum recordatur, advertere easque inter se conferre voluerit. Quoniam itaque sensus unus ceteris perfectior est, quo magis distincte res repræsentat (§. 161.); visus omnino sensuum omnium perfectissimus. Auditu non modo diversitatem sonorum distinguimus, quatenus eos clare, sed confuse percipimus; verum etiam vocum & sermonis distinctas habemus perceptiones, nec non concentuum musicorum: id quod denuo obvia experientia unicuique manifestum est. Qualitates tactiles ut plurimum confuse; figuras tamen tactu distincte percipimus: vix vero aliud quid occurrit, quod aliter quam confuse percipiat, nisi situm & motus quosdam adhuc excipias magnitudinumque nonnullarum rationem: id quod tamen difficilius succedit quam in visu, nec ubivis, ubi visui idem licet, tactui permissum, ut adeo usus ejus in distinctis perceptionibus non esse soleat nisi visus vicarius. Gustus & olfactus sapores atque odores nonnisi confuse percipiunt. Quæ omnia denuo per experientiam explorata sunt. Auditus igitur, & tactus de prærogativa perfectionis inter se contendere poterant, si vicarium visus usum spectes, quem habet tactus; ast auditus tactu perfectior quoad usum ordinarium. Gustus vero & olfactus sensuum omnium imperfectissimi (§. 161.).

Quæ de tactu a nobis dicuntur mirifice illustrantur exemplo artificis cujusdam cæci, quod commemorat *de Piles* in Cursu picturæ Gallice conscripto p. 329. Etenim is solo tactu distinctam sibi acquisivit faciei ideam & ex cera efformavit imaginem eidem simillimam, qualem non perficere potest qui visu pollet, nisi qui sit simul artis suæ peritissimus. Cepit ejus rei experimentum Dux *Bracciani*, qui in cella profunda contra omnem accessum luminis optime munita imaginem suam fieri curavit, ut certissimus esset ne minimum quidem

dem artificem visu juvari. Fecit idem imagines statuis marmoreis *Caroli* I. Anglorum Regis, & *Urbani* VIII. Pontificis maximi simillimas. Vicarium visus usum, quem habet tactus & quo talia præstari non impossibile, breviter explicat *Thümmigius* nostris usus principiis in Tentaminibus explicandi phænomena naturæ singularia Germanico idiomate edita Tom. I. n. VII. §. 5. & seqq. p. 59. & seqq. Lubet tamen hic dare eundem expliciatiorem nostro more.

§. 163.

Linearum ideæ quomodo tactu acquirantur.

Si digitum juxta ductum alicujus lineæ promoveamus; ideam nanciscimur lineæ & quatenus in recta directio digiti constanter eadem manet, in curva continuo mutatur, rectæ a curva differentia distincte percipitur: Quatenus vero repetito sæpius eodem digiti motu juxta ductum lineæ eundem deinceps libere repetere potes, claram, etsi confusam habes lineæ cujusdam curvæ in specie ideam. Dum extremo digiti tangis lineæ cujusdam extremum, quamdiu digitus quiescit, puncti notionem acquiris cogitatione continuo minuendo contactum, donec longitudinis ac latitudinis expers intelligatur, utpote cujus in motu progressivo nulla habetur ratio. Eadem adeo idea puncti nascitur a tactu, quæ a visu (§. 6. 9. *Geom.*), nec absimili modo utrobique pendet distincta ejus notio a notione lineæ (§. 12. 13. *Geom.*). Dum extremum digiti, quo lineam tangis, continuo promovetur; tactu utique experiris describi lineam motu puncti continuo ab uno extremo usque ad alterum, sicque distinctam nancisceris lineæ notionem, qualem ex praxi desumunt qui visu pollent beneficio ideæ confusæ visui debitæ lineam in charta ductam agnoscentes (§. 10. 12. *Geom.*). Similiter dum juxta lineam rectam promovetur digitus non mutata directione; juxta ductum vero lineæ curvæ mutata continuo directione; in eas incidimus beneficio tactus notiones lineæ rectæ & curvæ, quas denuo ex praxi desumunt, qui, quæ aliquo ductu describitur, lineam ope idearum confusarum, quas visui

visui debent, agnoscunt atque distinguunt (§. 19. *Geom.*). Jam quod is, qui ductum alicujus curvæ tactu aliquoties vel aliquandiu percepit, eandem sine aberratione assignabili imitari possit, experientia docemur: quod vero idem facere non posset, nisi aliquam illius ductus haberet ideam eamque claram, etsi confusam, ex ipsa notione ideæ claræ intelligitur (*§. 31. Psych. empir.*). Patet adeo veritas propositionis quoad singulas ejus partes.

Quilibet, quæ diximus, propria experientia addiscere potest, quamvis attentione opus sit, ne ideas, quas visui debemus, in lineas simul intuentes, vel saltem vi imaginationis easdem nobis repræsentantes, cum iis, quæ a tactu pendent, confundamus: utut enim utroque sensu ad easdem notiones distinctas perveniatur, confusæ tamen non prorsus eædem sunt, immo nil impedit, quo minus aliquo in casu eæ prorsus diversæ sint, propterea quod idem objectum non eodem modo afficit diversa organa sensoria. Et hæc sane ratio est, cur aliqua adhuc ab acutioribus notetur disparitas in modo, quo ad eandem notionem distinctam pervenitur utriusque sensus auxilio.

§. 164.

Si manus superficiei cuidam applicatur, ideam planæ habemus, quatenus manus explicata vel digitus exsertus congruit parti, quam tangit, vel quatenus manus aut digitus ita applicatus juxta eandem directionem salvo contactu promoveri potest: ast curvæ nobis est idea, ubi neutrum succedit. Neque enim manus exporrecta vel digitus exsertus congruere potest nisi superficiei planæ. Contactu adeo planum a curvo optime distinguimus. Si digitus extensus juxta eandem directionem salvo contactu promoveri potest, cum is lineam rectam referat, hoc ipso percipimus, lineam rectam superficiei planæ ubicunque applicatam eidem congruere, seu, quod perinde est, a quovis puncto in eadem assumto ad quodvis punctum duci posse lineam rectam: quam esse notionem plani seu figuræ planæ constat

Curva a plana superficie quomodo tactu distinguatur.

(§. 36. *Geom.*). Immo hinc intelligitur motu lineæ rectæ juxta eandem directionem progredientis describi planum: id quod denuo receptis Geometrarum notionibus conforme, quemadmodum ex definitionibus geneticis apparet, veluti cum parallelogrammum describi dicitur motu lineæ rectæ sibi semper parallelo juxta ductum alterius rectæ, quæ directionem determinat (*not*. §. 194. *Log.*). Quodsi superficiei datæ manus exporrecta vel digitus exsertus ita applicari nequit, ut eidem congruat, nec in eadem salvo contactu juxta eandem directionem promoveri potest; ex eo intelligitur, superficiem non esse planam, consequenter curvam, cum curva sit, quæ plana non est. Tactus adeo beneficio ad easdem superficiei planæ ac curvæ notiones distinctas pervenitur, quæ sunt Geometris.

Per propositionem præsentem patet, quomodo superficies plana distinguatur a curva. Enimvero cum, quæ curva est superficies, vel convexa sit, vel concava; docendum erit ulterius, quomodo concavum a convexo dignoscat tactus. Et quia curvedo non unica est, sed infinite varia; dispiciendum quoque, quantum ad species curvedinis a se invicem separandas prosit tactus.

§. 165.

Tactu quomodo convexum a concavo dignoscatur.

Si manus contractæ vel digiti incurvati interior superficies corporis superficiei congruit; ideam superficiei convexæ habemus: quodsi id fieri non possit superficiem tamen curvam esse constet, ideam superficiei concavæ habemus, quæ nobis etiam est, ubi convexam digiti superficiem in supremo articulo superficiei congruentem percipimus, quam tangimus, & salva congruentia huc illucve moveri posse experimur. Si manus vel digitus incurvatur, superficies interior concava est. Quodsi ergo congruit superficiei corporis, concavum quoddam eidem congruere palam est. Quamobrem cum convexum sit, cui congruit concavum; dum manus contracta vel digitus incurvatus ita appli-

plicatur superficiei corporis dati, ut eidem congruat; ideam convexitatis nobis esse debere palam est (§. 91.). Quodsi digitus incurvatus vel manus contracta superficiei corporis ita applicari non possit, ut eidem congruat; convexa non erit *per demonstrata.* Erit igitur aut plana, aut concava. Quamobrem ex eo, quod planam non esse constet (§. 164.) & quod convexa non esse intelligatur, concavam esse liquet. Est adeo nobis idea superficiei concavæ, dum digitum incurvatum aut manum contractam ita superficiei, quam planam non esse jam constat, applicari non posse experimur, ut eidem congruat. Enimvero quoniam concavum esse intelligitur, quod convexo congruit, quemadmodum vidimus paulo ante; ex eo, quod extremum digiti applicatum superficiei cuidam eidem congruat & salva congruentia huc illucve libere moveri possit, intelligitur concavam esse superficiem.

Non uno modo tactus unum idemque discernit, secus ac in visu, cum visibile non nisi uno modo afficiat oculum; ab eodem autem sensibili qua tali tactus non uno modo affici possit. Quodsi ad notiones distinctas deveniendum, non omnes ideæ, quæ tactui de eodem sensibili debentur, æquipollent, nec omnes eandem suppeditant notionem, etsi una alteri æquipolleat notio & una ex altera constanter demonstrabilis sit. Ceterum hinc patet, tactum inservire posse in venandis notionibus distinctis eorum, quæ visui patent: id quod pertinet ad socias operas, quas sensus unus præstat alteri. Fingi enim potest inter sensus quemadmodum quidam vicariatus (§. 150.); ita etiam societas quædam. Et utraque fictio suum admittit usum in arte inveniendi.

§. 166.

Diversitatem convexitatis quomodo tactus discernat.

Convexitas major vel minor percipitur, prouti manus vel multum, vel parum coarctanda, aut digitus vel multum, vel parum incurvandus, ut parti, quam tangit, congruat; & quatenus digitus in superficie convexa promotus vel longius a plano

plano quodam recedit, antequam ad idem rursus accedere datur, vel breviori intervallo: imo etiam ex diversa directionis mutatione. Etenim dum manum vel digitum superficiei convexæ ita applicare conamur, ut parti, quam tangimus, congruat; conscii nobis sumus, utrum manus multum, an parum sit contrahenda; digitus multum, an parum incurvandus, ut parti, quam tangit, congruat. Hoc ipso itaque discernimus convexitatem majorem atque minorem, utpote differentiam convexitatis in duobus corporibus clarissime percipientes (§. 183. *Ontol.*). Similiter si digitus sui extremo superficiem convexam tangit & continuo contactu in eadem promovetur, & planum quoddam imaginamur horizontale vel verticale pro diverso corporis situ transiens per contactum digiti primum applicati ad convexum, conscii nobis sumus ad motum digiti in superficie convexa incedentis attenti, utrum longo intervallo ab eadem recedat, an parvo, antequam iterum ad idem accedat. Hoc ergo animadvertentes ut ante discernimus diversitatem convexitatis. Immo cum pro diversitate convexitatis diversimode quoque mutetur directio digiti in superficie incedentis, hujus ipsius diversitatis nobis conscii diversitatem convexitatis percipimus ex eadem ratione, quam in duobus casibus præcedentibus allegavimus.

Ab attentione ad diversitatem incurvationis digiti, recessus a plano & accessus ad idem atque mutationis directionis pendet claritas perceptionis. Quamobrem cum attentionis gradus exercitatione comparentur (§. 248 *Psychol. empir.*); claritas perceptionum in tactu ab exercitatione pendet, quæ in visu naturalis est. Inde est, quod qui visu pollent tactus usum non faciant, quem habere potest, etsi subinde visui suppetias ferre valeret, siquidem eundem in potestate haberemus.

Concavitatis differentiam quomodo tactus dijudicet.

§. 167.

Concavitas major vel minor percipitur, prout digitus in superficie concava promotus celeri vel lento gradu directionem mutat.

mutat. Quoniam major est concavitas, si concavum magis declinat a plano tangente; minor vero, si minus; ista autem declinatio a mutatione directionis pendet: ideo pro diversa concavitate diversa quoque est mutatio directionis mobilis in superficie concava incedentis. Quamobrem cum digitus in superficie concava promotus directionem continuo mutare cogatur & quidem diversa ratione pro diversa superficiei concavitate; illius autem mutationis nobis conscii simus: ex ea utique diversam concavitatis rationem percipimus.

Quæ de diversitate convexitatis & concavitatis per mutationem directionis digiti in superficie convexa vel cava incedentis diximus; ea unusquisque experiri potest. Quodsi vero ideæ ipsi non fuerint satis claræ; rationem repetat ad articulum præcedentem inculcatam.

§. 168.

Ideam anguli rectilinei tactus beneficio habemus, quatenus digitum juxta eandem directionem promoventes contactum exspirare percipimus subito directionem mutaturi, siquidem eundem continuare voluerimus. Dum enim digitum secundum eandem directionem promovemus salvo contactu, lineam rectam ex eo agnoscimus (§. 163.), cumque contactus in motu progressivo exspirat, lineam rectam ibidem terminari nobis conscii sumus. Enimvero dum subito mutata directione contactu salvo secundum eandem directionem digitus denuo promoveri potest; aliam rectam agnoscimus (§. *cit.*), cum priore in uno puncto concurrentem, non tamen cum eadem coincidentem. Eandem adeo anguli notionem tactus beneficio habemus, quæ Geometris est (§. 54. *Geom.*).

Angulum rectilineum quomodo tactus dignoscat.

§. 169.

Quodsi crus unum anguli fuerit latitudini corporis nostri parallelum; ideam anguli recti habemus, quatenus digitum juxta ductum alterius cruris promotum nec in dextram magis quam

Species angulorum quomodo tactus dijudicet.

quam in sinistram inclinare ex situ brachii respectu corporis dignoscimus. Ast anguli acuti habemus ideam, quatenus digitus juxta crus alterum promotus versus sinistram excurrit, vel dum digitus promovetur, brachium non modo extenditur, verum etiam simul ad corpus accedit. Anguli denique obtusi idea nobis est, quatenus digitus juxta crus alterum promotus versus dextram excurrit, vel dum digitus promovetur, brachium non tantummodo extenditur, verum etiam simul a corpore nostro recedit. Etenim si crus unum anguli fuerit latitudini corporis parallelum, crus alterum ad idem perpendiculare etiam ad hanc perpendiculare esse debet (§. 230. *Geom.*). Quamobrem cum idem in neutram partem inclinetur (§. 79. *Geom.*), & cum altero crure rectum efficiat (§. 78. *Geom.*); anguli recti ideam habemus, dum digitum juxta crus alterum promotum ita excurrere nobis conscii sumus, ut neque in dextram, neque in sinistram inclinetur, seu versus neutram partem excurrat. Digitum autem recta excurrere nobis conscii sumus, dum brachium digito excurrente tantummodo extendi, non vero una ad corpus accedere, vel ab eodem recedere observamus. Atque hoc pacto angulum rectum agnoscimus & ab aliis distinguimus, consequenter claram ejus (§. 31. *Psychol. empir.*), immo & distinctam habemus ideam, ubi modum alteri exponere valemus, quomodo eum a ceteris distinguamus (§. 38. *Psychol. empir.*).

Enimvero si angulus fuerit acutus, crus alterum intra crura anguli recti cadit (§. 66. *Geom.*). Quamobrem ubi crus commune fuerit latitudini corporis parallelum; digitus juxta alterius ductum promoveri nequit, quin brachium, dum extenditur, una ad corpus accedat, & digitus versus sinistram excurrat. Angulum adeo acutum agnoscimus & a ceteris distinguimus tactus beneficio. Atque adeo patet, ut ante, nos ideam claram, immo prorsus distinctam anguli acuti habere, tactui debitam.

De-

Denique si angulus fuerit obtusus, crus alterum ultra crus recti versus dextram cadit, si crus commune anguli recti atque acuti fuerit latitudini corporis parallelum (§. 66. *Geom.*). Quamobrem digitus juxta ductum cruris obtusi, quod cum recto commune non habet, seu quod extra eum cadit, excurrere nequit, nisi brachium, dum extenditur, una a corpore recedit. Hujus igitur digiti ac brachii motus nobis conscii angulum obtusum agnoscimus, eumque a ceteris distinguimus. Atque adeo patet denuo, ut ante, nos ideam claram, immo prorsus distinctam anguli obtusi habere, quam tactui acceptam ferimus.

Unum alterumque notandum est circa propositionem præsentem, tum ut quædam rectius intelligantur, tum ne nonnulla male intellecta in perversum sensum trahantur. Primum itaque notandum est, non exactum requiri latitudinis corporis & cruris unius anguli parallelismum, sed sufficere ut hoc cum illa ad parallelismum quodammodo accedat. Immo non opus est hoc parallelismo, sed eundem facilitatis tantummodo gratia supponi tenendum porro est, propterea quod plerumque objectum tangibile ante nos constituimus, dum idem tangere decrevimus, vel ante idem consistimus, ubi objectum loco suo dimoveri nequit vel id dimovere nolumus. Etenim qualemcunque crus anguli unum situm habuerit ad corpus, motu brachii constanter dignoscetur angulus rectus ab obliquo & acutus ab obtuso: id quod hic uberius exponendum esse non existimamus, cum levi attentione opus sit, ut diversitatem motus visui obvium observemus. Denique probe considerandum, quæ nobis in visum facile incurrunt, ea quoque sola attentione mentis non minus facile dignosci, ubi exercitatio accesserit. Absit adeo ut inexercitatus a se ad probe exercitatum argumentetur.

§. 170.

Quoniam angulus rectus ab obliquis, obliquorum unus veluti acutus ab altero nempe obtuso distinguitur motu brachii, *Numerus specierum angulorum*

quomodo tactu dignoscatur. chii, quatenus idem, dum digito excurrente extenditur, vel ad corpus accedit, vel ab eodem recedit, vel neutrum eorum contingit (§. 169.), plures autem motus brachii possibiles non sunt, quod per se intelligitur; *ipso tactu judice nonnisi tres angulorum species, scilicet recti, acuti & obtusi possibiles sunt.*

Quodsi objicias tactus beneficio non eodem modo distingui angulos, quo visu distinguuntur, neque adeo easdem nobis acquiri notiones distinctas, quæ in Geometria locum habent, quemadmodum paulo ante in aliis quibusdam notionibus obtinere ostendimus; notes velim haud quaquam opus esse, ut ideæ, quæ tactui respondent, eædem sint cum iis, quas visui acceptas ferimus, quamvis idem nobis objectum exhibeant: immo id ne quidem fieri posse, cum idem sensibile in tactum aliter quam in visum agat, prouti ex anterioribus satis superque manifestum. Hoc tamen non obstante ex assumtis, quæ tactus nobis suppeditat, lege demonstrationis colliguntur, quæ in Geometria sumuntur, veluti quod rectus sit angulus, cui deinceps positus æqualis est (§. 65. *Geom.*) & quod acutus sit recto minor, obtusus recto major (§. 66. *Geom.*): id quod demonstrandi habitu instructus experiri facile poterit.

§. 171.

Situs lineæ unius ad alteram quomodo tactu dijudicemus. Quoniam ex angulo recto agnoscitur, lineam unam esse ad alteram perpendicularem, ex obliquo vero, quod sit obliqua (§. 78. 80. *Geom.*), anguli autem recti & obliqui tactu a se invicem distinguuntur (§. 169.); *tactu* quoque *situs unius lineæ ad alteram dignoscitur, utrum scilicet una ad alteram sit perpendicularis, an vero obliqua.*

Nimirum situs lineæ unius ad alteram & angulus cum sint connexa; eodem modo beneficio tactus dignoscuntur atque unum ex altero colligitur.

§. 172.

Similia quantum tactu discernantur. *Tactu similia discernimus a dissimilibus, si qua talia tangibilia*

gibilia sunt, seu in tactum agunt. Similia enim habent ea, quæ ipsis insunt, communia (§. 195. *Ontol.*). Quamobrem cum in tactum agant, quatenus similia sunt *per hypoth.* & qua tangibilia instar causæ, mutatio vero organo illata instar effectus considerari debeat (§. 886. *Ontol.*), eademque posita actione causæ efficientis idem effectus ponatur (§. 898. *Ontol.*); ab utroque tangibili impressa species eadem est (§. 112.), idea quoque materialis eidem respondens (§. 115.), consequenter & sensualis eadem esse debet (§. 118.). Tactu igitur discernimus similia a dissimilibus.

E. gr. Ponamus sedilia retro inclinari, manu ad partem superiorem applicata; idea tibi erit prorsus diversa ab idea rei cujuscunque alterius, quæ simili modo inclinatur; eadem vero erit, quatenus eadem manus applicatione facta, quodcunque eorum retro inclines. Quamobrem beneficio hujus ipsius ideæ sedilia esse agnosces, adeoque entia similia, quæ tangis. Similiter tactu discernimus prunum a fructu alio arboris, atque eatenus tactus beneficio agnoscimus tangibilia essentia similia.

§. 173.

Genera & species rerum num tactus discernat.

Quoniam species similitudine individuorum, genera similitudine specierum, adeoque & ipsa similitudine, quæ individuis inest (§. 233. 234. *Ontol.*) constituuntur, tactus vero similitudinem dignoscere valet (§. 172.); *si tactu distinguimus similitudinem, quæ ad genus aliquod, vel speciem aliquam determinandam sufficit, ejus quoque beneficio agnoscimus, ad quodnam genus, ad quamnam speciem individuum aliquod sit referendum.*

Si exercitium accedat, tactus hac in parte plura præstare valet, quam credideris. Posse vero eundem quoque absque exercitatione plurimum præstare, exempla obvia confirmant.

§. 174.

Tactu quomodo numerus discernatur.

Tactus beneficio numerare res possumus, quarum genus seu speciem tactu distinguimus. Etenim tactus beneficio individua

vidua ad idem genus, vel ad eandem ſpeciem referenda diſcernere licet (§. 173.), atque eatenus intelliguntur unitates eædem (§. 335. 336. *Ontol.*). Quamobrem cum continua unitatis additione fiat numeratio (§. 339. *Ontol.*); tactus quoque beneficio res numerare valemus, quarum genus vel ſpeciem tactu diſtinguere valemus.

Pone nimirum multitudinem prunorum. Quoniam ipſo tactu diſcernis prunum a re quacunque alia (*not.* §. 173.), unum prunum poſt alterum de multitudine auferendo & in alium locum transferendo numerum eorum inire licet: id quod adeo obvium eſt, ut ſine contemtu vix proferatur.

§. 175.

Magnitudo quomodo tactu dignoſcatur.

Si digitum juxta ductum alicujus lineæ promovemus eadem celeritate, ex duratione motus magnitudinem ejus æſtimare licet. Subinde quoque eadem palpando innoteſcit, vel ſi manu capimus. Etenim ſi digitus juxta ductum alicujus lineæ eadem celeritate promovetur, linea iſta eſt ſpatium motu æquabili deſcriptum, adeoque ut tempus (§. 31. *Mechan.*). Quamobrem cum temporis ideam habeamus, dum ad durationem motus attenti ſumus (§. 578. 574. *Ontol.*); ex eadem quoque magnitudinem lineæ æſtimare licet.

Quod etiam palpando æſtimemus magnitudinem, quatenus manus ſuperficiei corporis congruit vel integræ, vel parti cuidam, ita ut ſalva congruentia promoveri poſſit; neminem fugit. Immo in vulgus notum eſt, eorum, quæ manu capi ac teneri poſſunt, magnitudinem æſtimari ex eo, quantum cavitatem manus impleant, vel ſupra eam emineant.

Tacemus modos alios, quibus ad menſurandas res utimur & quæ ipſis menſuris inveniendis anſam dedere, quippe conſtat veteres menſuras longitudinis ex corpore humano deſumſiſſe, unde hodienum ſuperſunt pedis ac digiti nomen (§. 25. *Geom.*). Noſtrum enim jam non eſt exponere uſum tactus in rebus metiendis; ſed ſufficit oſtendiſſe, quomodo nobis magni-

magnitudinis possit esse idea & quod eidem insint, unde magnitudinum ratio intelligi distincte possit. Ceterum exercitatione opus est, antequam digitum eadem celeritate promovere possis, ita ut eadem quoque retineatur celeritas in diversis motibus. Celeritas percipitur, ubi attentionem in eadem defigere didiceris. Atque huc redit exercitium alterum, ut attentione reddatur clara idea celeritatis (§. 237. *Psychol. empir.*), quo diversæ celeritates distingui possint (§. 31. *Psychol. empir.*). Cur vero hæc attentio major sit in cœcis, quam in iis, qui visu pollent, ex natura imaginationis ostendendum.

§. 176.

Quomodo figuræ planæ rectilineæ, curvilineæ & mixtilineæ dignoscantur.

Tactu discernere licet *figuras planas rectilineas, curvilineas & mixtilineas.* Etenim tactu dignoscimus planitiem (§. 164.), lineas rectas (§. 163.), earum magnitudinem (§. 175.), angulos eorumque species (§. 168. 169.). Tactus igitur beneficio constare potest, figuram aliquam esse planam, tot lineis rectis vel æqualibus, vel inæqualibus terminatam, quæ hisce angulis inter se junguntur. Quamobrem cum ad discernendas figuras planas rectilineas a se invicem non requirantur alia nisi quæ modo enumeravimus (§. 87. & seqq. *Geom.*); quin figuræ rectilineæ omnes tactu discerni possint & quin hoc sensu duce, etiamsi visu quis destituatur, ad easdem earundem notiones pervenire possit, quæ Geometris dantur, dubitandum non est.

Enimvero tactu non minus lineas curvas distinguimus, quam rectas (§. 163.). Quamobrem cum planæ figuræ curvilineæ perimeter linea curva terminetur, tactus quoque eas a rectilineis distinguere valet.

Quia denique perimeter figuræ planæ mixtilineæ ex lineis rectis & curvis, partim convexis, partim concavis componitur; tactus autem non modo curvum a recto (§. 163.); verum etiam concavum a convexo distinguit (§. *cit.*); ideo ta-

ctus quoque sufficit figuris mixtilineis a rectilineis & curvilineis distinguendis.

Non progredimur ulterius in explicando tactus usu, quem habere potest in discernendis iis, quæ ad figuras & magnitudinem situmque partium ad se invicem spectant. Nec nostrum jam est tradere Geometriam cæcorum, qualis ex ipsorum ideis deducitur, vel qualem eos docere licet. Sufficit in his contineri principia, unde talia deduci possunt, modo simul expendantur, quæ ab imaginationis natura pendent quoad diversitatem idearum, quæ sunt cæcis vel natura talibus, vel casu quodam infelici in hoc malum prolapsis.

§. 177.

Oculi prærogativa præ tactu.

In figuris & magnitudinibus discernendis usus tactus ab usu oculi longo intervallo abest, seu multo minor & restrictior est tactus, quam oculi usus. Oculus enim visu comprehendit, quæ procul a nobis absunt, eorumque figuras & magnitudines distinguit: ast tactus tantummodo in iis terminatur, quæ ipsi adeo propinqua sunt, ut tangi possint, nec mole sua excedunt magnitudinem, ad quam brachium extensum digitum vel manum admovere valet. Præterea quædam adeo minuta sunt, ut in vicinia visu quidem discernantur, tactu tamen commode discerni nequeant, veluti quæ spectant ad structuram folii cujusdam, præsertim floris, quatenus ea in visum incurrit citra anatomiæ opem. Unde patet numerum sensibilium multo esse majorem, quæ visu, quam quæ tactu dignoscuntur, utut tantummodo rationem figuræ ac magnitudinis situsque partium habeas: immo plures quoque esse casus, in quibus objectum tactu discernibile visui patet, quam in quibus tactui obvium est. Præterea visus uno obtutu multa comprehendit & mira celeritate ea, quæ distingui possunt, perlustrat: ast cum tactus pleraque peragat motu digiti vel manus & insueta requiratur attentio ad eundem motum, ut singulis distinguendis sufficiat idea eidem respondens, quemadmodum ex iis omnibus mani-

manifestum est, quæ de usu tactus in dignoscendis lineis, figuris & magnitudinibus dicta sunt (*§.* 163. *& seqq.*), tactus nonnisi longo tempore expedit, quod visu vel momento absolvitur minimo. Atque adeo patet in figuris & magnitudinibus discernendis usum tactus esse multo minorem & restrictiorem, quam visus.

Etsi adeo tactus visus vicarius esse possit, eidem tamen æquiparandus non est. Quamobrem ratum manet quod in superioribus de præstantia sensus unius præ altero evicimus (§. 162.).

CAPUT III.

DE

Imaginatione & Memoria.

§. 178.

Phantasmata qualia sint.

Phantasmata animæ sunt repræsentationes compositi in simplici. Phantasmata enim sunt ideæ ab imaginatione productæ (§. 93. *Psychol. empir.*). Denuo autem producit imaginatio ideas rerum ante sensu perceptarum (*§.* 104. *Psychol. Empir.*), vel quales nobis erant, cum res sensu perciperemus (§. *cit.*), vel quatenus phantasmatum priorum divisione ac compositione prodeunt (§. 144. 145. *Psychol. empir.*). Enimvero ideæ sensuales omnes sunt repræsentationes compositi in simplici (§. 83.). Quamobrem etiam phantasmata, quæ non sunt nisi ideæ sensuales reproductæ, & consequenter etiam ea, quæ per illorum divisionem ac compositionem prodeunt (§. 139. 142. *Psychol. empir.*), repræsentationes compositi in simplici esse debent.

Phantasmatum cum ideis sensualibus similitudinem atque identitatem abunde satis loquitur experientia. Nihil sensu percipimus, quod compositum non sit: nihil vero etiam un-

quam imaginamur, nisi quod sit compositum. Anima vero simplex est & ideæ rerum sensibilium, quæ eædem sunt cum imaginabilibus, sunt imagines, quæ in ipsa, adeoque ente simplici existunt.

§. 179.

Uberior explicatio anterioris.

Dum imaginamur, compositum aliquod absens in simplici repræsentatur. Dum enim quid imaginamur, perceptionem rei sensibilis absentis producimus, (§. 92. *Psychol. empir.*). Sed dum quid imaginamur, phantasma producimus (§. 93. *Psychol. empir.*), adeoque compositum aliquod in simplici repræsentatur (§. 178.). Quamobrem dum quid imaginamur, compositum aliquod absens in simplici repræsentatur.

Atque adeo patet differentia, quæ inter ideas sensuales & phantasmata intercedit. Ideæ sensuales exhibent res compositas præsentes, phantasmata vero absentes.

§. 180.

Phantasmata num sint imagines.

Phantasmata sunt imagines. Sunt enim repræsentationes compositi (§. 178.). Ast quælibet compositi repræsentatio imago est (§. 85.). Ergo phantasmata imagines sunt.

Ideæ sensuales & phantasmata in hoc conveniunt, quod sint rerum compositarum imagines (§. 86.). Et sane nemo non multo lubentius concedit phantasmata esse imagines, quam ideas sensuales. Vulgus enim idearum sensualium existentiam ignorat, cum non intelligat quomodo res præsentes sensu percipiamus. Enimvero vulgus quoque novit, quæ imaginamur, præsentia non esse, adeoque facile largitur nobis cum imaginibus tantummodo esse negotium, dum quædam imaginamur.

§. 181.

Phantasmata rerum præteritarum quid sint.

Phantasmata rerum præteritarum sunt repræsentationes statuum mundi præteritorum. Dum enim phantasma rei cujusdam præteritæ producitur, perceptio quædam totalis produci-

ducitur, quam antea habuimus, cum res ista una cum aliis tunc præsentibus in organa sensoria ageret (§. 104. *Psychol. empir.*). Enimvero quæ in mundo continuo mutantur, statum mundi absolvunt (§. 705. *Ontol.*). Quamobrem cum præterita in mutabilium numero sint (§. 584. 290. *Ontol.*); status mundi præteriti iisdem continentur. Phantasmata igitur rerum præteritarum sunt repræsentationes statuum mundi præteritorum.

Exempla propositionem præsentem clarissime illustrant. Fac tibi obvium fieri hominem, quem præterita die dominica vidisti in templo. Illico tibi sese sistit idea templi interioris una cum aliis hominibus, qui tunc adfuerunt, vel multitudine hominum, ubi nemo eorum tibi fuerit notus, vel tuam saltem attentionem in nullum convertisti, cum in templo præsens esses. Præteriit dies dominica, præteriit hora, qua in æde sacra conveniebant loci incolæ cultus divini gratia. Conventus ille desiit nec homo, quem ibi vidisti, ibidem amplius est. Nec sunt ibidem homines ceteri, qui tunc una erant in templo. Immo ipsemet nunc in templo non es, sed plures ante dies jam ex eodem abiisti. Quod igitur tibi repræsentas, non ad præsentem pertinet mundi statum; sed ad præteritum. Aliquem adeo statum mundi præteritum aut, si hoc nimis confidenter tibi dictum videatur, aliquid status præteriti mundi tibi repræsentas. Atque idem eodem modo in alio quocunque casu sese habere intelliges, modo ad ideas rerum, quas antea sensu perceperas, nunc vi imaginationis reproductas, eodem modo animum advertere velis.

§. 182.

Idearum sensualium & phantasmatum interior ratio.

Singulæ ideæ sensuales & phantasmata rerum præteritarum integrum statum universi, ad quem referuntur, involvunt. Ideæ enim sensuales sunt similes objecto, quod repræsentant (§. 91.), adeoque rebus in universo jam existentibus, dum percipiuntur (§. 67. *Psychol. empir.*). Enimvero in mundo res omnes a se invicem dependent quoad existentiam (§. 58. *Cosmol.*). Ideæ igitur sensuales illam dependentiam rei, quam

quam exhibent, a ceteris omnibus simul involvere debent. Quamobrem cum dependentia importet rationem existentiæ unius in alio (§. 851. *Ontol.*), adeoque ea respiciat in aliis, per quæ intelligitur, cur hæc insint huic (§. 56. *Ontol.*), status vero præsens uniuscujusque in hoc mundo existentis intelligatur per status præsentes ceterorum omnium una existentium (§. 205. 206. *Cosmol.*); per ideas nostras exhiberi nequit, nisi quatenus totius universi status una exhibetur, servata quidem ea relatione, quam status præsens rei clare perceptæ requirit. Quoniam vero impossibile est, ut omnes illos status a se invicem distinguamus, præsertim cum elementa sensu prorsus non percipiantur (§. 101.); eosdem quoque clare percipere nequimus (§. 31. *Psychol. empir.*), omnes adeo in unum confundimus. Idea adeo sensualis quæcunque statum totius universi, ad quem refertur, nempe præsentem involvere debet.

Phantasmata rerum præteritarum sunt ideæ vi imaginationis reproductæ, quæ antea sensuum beneficio in nobis extitere (§. 93. 104. *Psychol. empir.*), adeoque eædem cum sensualibus, quas ante habuimus (§. 95. *Psychol. empir.*) si gradum claritatis exceperis (§. 96. *Psych. empir.*). Quamobrem cum ea, quæ in idea rei continentur, non pertineant ad claritatem ideæ, quippe non ad modum repræsentandi, sed ad id, quod repræsentatur, referenda; id quod repræsentatur idem esse debet, consequenter phantasma rei præteritæ eadem involvere debet, quæ involvebat idea sensualis, cum eadem res præsens sensu perciperetur. Enimvero idea sensualis involvebat statum totius universi tunc temporis præsentem *per demonstrata*. Ergo etiam phantasma statum totius universi tunc temporis præsentem involvere debet.

Non dubito fore multos, quibus paradoxa hæc videbitur propositio. Enimvero hi erunt, qui nexum rerum in Cosmologia evictum animo nondum satis comprehenderunt; qui phænomena a reali in ipsorum fonte entibus simplicibus seu elemen-

elementis rerum materialium reperiundo non diſtinguunt; qui denique modum, quo ideæ confuſæ ejus, quod apparet, ex repræſentatione eorum, quæ realia ſunt, oriuntur, nondum ſatis perſpexere, nec eſſentiam atque naturam animæ intimius inſpectam ſufficienter ponderarunt. Legant igitur relegantque & attenta mente volvant revolvantque, quæ de rerum nexu integro capite (§. 1—58. *Cosmol.*), de elementis corporum & horum ex illis ortu duobus capitibus integris (§. 176—301. *Cosmol.*) de natura & eſſentia animæ (§. 53. *& ſeqq.*), atque de ſenſationibus (§. 83. *& ſeqq.*), idea imprimis extenſionis ac continui (§. 103.), ſpatii imaginarii (§. 104. 106.), vis inertiæ (§. 108.) & motricis (§. 110.) dicta ſunt, ſufficiensque temporis ſpatium animæ concedat, ſine quo notiones claritatem debitam conſequi minime poſſunt, quæ ad evidentiam ratiociniorum percipiendam requiritur: neque ullus dubito fore ut non amplius videantur paradoxa, quæ nunc videntur.

§. 183.

Quoniam anima vi idearum ſenſualium ſibi repræſentat ſtatum mundi præſentem (§. 182.), vi phantasmatum ex iis certa lege (§. 117. *Pſychol. empir.*) natorum ſtatus mundi præteritos (§. 182.); *anima non modo ſtatum mundi præſentem, verum etiam præteritos repræſentare conatur*, conſequenter cum vis animæ nonniſi unica ſit (§. 57.), eaque univerſi repræſentativa (§. 63.); *vis univerſi repræſentativa animæ non modo ad repræſentandum univerſum quoad ſtatum præſentem, verum etiam ad idem repræſentandum quoad ſtatus præteritos tendit.* *Tendentia vis animæ*

Explicandum vero nobis paulo diſtinctius eſt, qualis ſit tendentia animæ ad repræſentandum mundum quoad ſtatus præteritos.

§. 184.

Singulæ ideæ ſenſuales & phantasmata rerum præteritarum omnes ſtatus mundi anteriores involvunt. Etenim ideæ ſen- *Idearum ſenſualium & phantasma-*

tum interior ratio ulterius explicata. ſenſuales vi ſenſationis in anima exiſtunt (§. 95. *Pſychol. empir.*). Quare cum anima, dum ſentimus, ſibi repræſentet ſubſtantiarum ſimplicium mutationes intrinſecas, ſed in unum confuſas (§. 98.); idea ſenſualis oritur ex confuſione mutationum intrinſecarum, quæ in elementis rerum ſeu ſubſtantiis ſimplicibus contingunt. Enimvero in omni elemento ſtatus ſinguli a ſe invicem dependent quoad exiſtentiam (§. 199. *Cosmol.*). Quamobrem cum ideæ ſenſuales ſint ſimiles objecto, quod repræſentant (§. 91.); in iis quoque contineri debet dependentia ſtatuum ſingulorum in iſtis elementis a ſe invicem quoad exiſtentiam, quorum mutationes in unum confunduntur. Jam iſta dependentia non intelligitur niſi per ſtatus omnes anteriores (§. 851. 56. *Ontol.*). Ideæ igitur ſenſuali ineſſe debent repræſentationes omnium ſtatuum anteriorum in iisdem elementis, quorum mutationes in eadem in unum confunduntur, & quidem in unum confuſæ, propterea quod impoſſibile omnes illos ſtatus a ſe invicem diſtingui, præſertim cum elementa ſenſu prorſus non percipiantur (§. 101.). Conſtat vero ideas ſenſuales ſingulas involvere ſtatum integrum univerſi, ad quem referuntur (§. 182.). Ergo etiam omnes univerſi ſtatus eodem anteriores integros involvere debent.

Phantasmata rerum præteritarum ſunt ideæ vi imaginationis reproductæ, quæ antea vi ſenſationis in nobis extiterant (§. 93. 104. *Pſychol. empir.*), atque adeo ante in idearum ſenſualium numero fuere, conſequenter eadem involvere debent, quæ ſenſuales involvebant. Enimvero ideæ ſenſuales involvebant omnes ſtatus mundi anteriores *per demonſtrata*. Ergo etiam phantasmata omnes ſtatus mundi eo tempore prælapſos involvere debent, quo in numero idearum ſenſualium fuere.

Propoſitio hæc magis paradoxa videbitur anteriore (§. 182.): ſed eodem modo diſcutiuntur nebulæ, quo eas ibidem

dem discutiendas esse monuimus. Admiranda prorsus est natura animæ, quam non intime perspiciunt, nisi qui perceptionum nostrarum interiorem rationem intelligunt. Ceterum hinc intelligitur, quomodo Cosmologia, quam generalem seu transcendentalem diximus, inserviat naturæ animæ investigandæ, simulque patet ratio, cur defectus Cosmologiæ obstiterit, quo minus Psychologia rationalis exculta fuerit.

§. 185.

Idearum sensualium & phantasmatum ratio adhuc uberius explicata.

Singulæ ideæ sensuales involvunt omnes status mundi futuros & quodlibet phantasma rei præteritæ involvit omnes mundi status, qui respectu illius rei futuri erant. Ideæ enim sensuales vi sensationum in nobis existunt (§. 95. *Psychol. empir*). Quamobrem cum anima, dum sentit, substantiarum simplicium, adeoque elementorum corporum (§. 182. *Cosmol.*), mutationes intrinsecas, sed in unum confusas sibi repræsentet (§. 98.); in ideis sensualibus continentur omnes elementorum mutationes intrinsecæ, consequenter status eorum interni (§. 705. 706. *Ontol.*), sed in unum confusi, ut neuter ab altero distingui possit. Enimvero status elementorum internus ea lege continuo mutatur, ut præsens contineat rationem sequentis (§. 197. *Cosmol.*), consequenter præsens status quidpiam continet, unde intelligitur cur succedat futurus (§. 56. *Ontol.*), ut adeo futurus insit præsenti per modum entis potentialis (§. 176. *Ont.*). Et quia ob continuam illam statuum sequentium ex antecedentibus nascentiam status quilibet præsens continet rationem aliquam remotam futuri cujuscunque (§. 197. *Cosmol.*); status quilibet futurus in præsente latet per modum alicujus entis potentialis, sed diversi gradus (§. 176. *Ontol.*). Et quoniam elementa rerum vi quadam prædita sunt (§. 196. *Cosmol.*), qua ad mutationem status continuo tendunt (§. 725. *Ontol.*); singulis quoque elementi statibus inest quædam tendentia ad omnes futuros, sed diversi gradus, quemadmodum ipsi status futuri per modum entis potentialis, sed diversi gradus insunt.

Quoniam itaque ideæ ſenſuales objecto, quod repræſentant, ſimiles ſunt (§. 91.); in iis quoque ſtatus præſentes elementorum, qui repræſentantur, futuros per modum entium potentialium diverſi gradus & virium tendentias ad eosdem diverſi itidem gradus continere debent (§. 195. *Ontol.*). Enimvero ſingulæ ideæ ſenſuales integrum ſtatum præſentem univerſi involvunt (§. 182.). Quamobrem cum in ſtatibus præſentibus elementorum, quibus ſimul ſumtis reſultat ſtatus univerſi, contineantur omnes ſtatus futuri per modum entium potentialium diverſi gradus, ac ſumtis ſingulis, quæ ad eundem gradum pertinent, prodeant ſtatus ſinguli futuri totius univerſi, quemadmodum ex iis, quæ demonſtrata ſunt, liquet; in idea qualibet ſenſuali inſunt omnes ſtatus mundi futuri per modum entium potentialium diverſi gradus. Et eodem modo liquet, quod iisdem quoque ineſſe debeant tendentiæ omnes ad ſtatus futuros, ſed itidem diverſi gradus. Quoniam vero ſtatus præſentes elementorum in unum confundit anima, ut eos in idea ſenſuali involvat, quemadmodum ſupra oſtendimus (§. 182.), ita multo magis, quæ in ſtatibus iſtis inſunt in unum confundere debet. Quare idea ſenſualis omnes ſtatus mundi futuros involvit.

Phantasma quodlibet rei præteritæ eſt idea vi imaginationis reproducta, quæ antea in numero ſenſualium idearum fuit (§. 93. 104. *Pſychol. empir.*). Enimvero cum in numero idearum ſenſualium eſſet, ſtatus omnes futuros mundi involvebat *per demonſtrata.* Ergo cum reproducta non differat a primum producta niſi gradu claritatis (§. 96. *Pſychol. empir.*), etiam vi imaginationis reproducta omnes illos mundi ſtatus involvere debet, qui iſto tempore, cum primum producta in numero idearum ſenſualium eſſet, adhuc futuri erant.

Atque ita tandem patet, quales ſint rerum corporearum perceptiones: id quod multum prodeſt non modo ad rerum

patu-

naturalium cognitionem, quæ in poteſtate eſt, dijudicandam; verum etiam ad inſpiciendam notionem variorum, quæ animæ inſunt, inprimis autem ad notiones perfectionum divinarum clarius percipiendas. Patebunt hæc tum ex ſequentibus, tum ex Theologia naturali, quæ Pſychologiam rationalem ſubſequetur. Si quis vero fuerit hebetior, quam ut interiorem perceptionum noſtrarum rationem perſpicere poſſit; is per nos rideat, quæ de eadem dicta ſunt, memores quippe illius *Epicteti* in Enchiridio c. 29. *Philoſophiæ ſtudium ſuſcipere cupis? Statim te para, quaſi futurum ſit ut deridearis; ut multi te ſubſannent.* Si quis vero infirmior fuerit, quam ut ſibi perſuadere poſſit, ab errore vacuum eſſe poſſe dogma, quod inopinatum ipſi videtur, nec virtuti ac religioni adverſum quid ideo eſſe debere, quod a veritate alienum judicetur; is per nos totam iſtam perceptionum interiorem rationem damnet, modo ſibi temperet a malitia, ſuaque libertate uſus noſtram quoque nobis concedat, qui in rebus perveſtigandis noſtro acumine utimur & hiſce perſpicillis ad abditam utimur doctrinam pervidendam pietati profuturam. In Theologia nimirum naturali oſtendemus, divinas rerum prodire ideas, ſi noſtræ a confuſione & orta inde obſcuritate liberentur, ſicque quæ finita fuerant in infinitas abire.

§. 186.

Quoniam ideæ tam ſenſuales, quam phantasmata rerum præteritarum non modo omnem ſtatum mundi, ad quem referuntur (§. 182.); verum etiam ſtatus mundi omnes eodem anteriores (§. 184.) ac quocunque temporis intervallo poſteriores involvunt (§. 185.), conſequenter tantus eorum numerus eſt, quæ in unaquaque perceptione involvuntur, ut eum inire velle pro impoſſibili habendum; *ideis noſtris ſeu perceptionibus infinita inſunt.* *Infinitudo noſtrarum idearum*

Convenientiſſimum hoc eſt principiis Theologiæ naturalis, quorum fide hominem perfectionum divinarum ſpeculum eſſe debere conſtat: id quod ſuo loco luculentius docebimus.

Conducit hoc corallorium ad rectius percipiendam differentiam, quæ inter intellectum finitum atque infinitum intercedit non uno modo. Nobis enim pleraque abscondita sunt, quæ in ideis nostris latent, ut eorum, quæ in iis distinguimus, ratio ad ea, quæ discernere nullo modo possumus, sit veluti infinite parvum ad quantitatem ordinariam, vel veluti quantitas quævis data ad infinitam, consequenter ea, quorum nobis conscii sumus pro nihilo habenda sint respectu eorum, quæ discerni non possunt. Ast in Deo, cujus intellectus infinitus est, omnia aperta sunt, nihil absconditum. Unde nobis absentia videntur & procul a nobis remota, quæ Deo præsentia sunt & propinqua. Inservit adeo doctrina præsens ad differentiam inter creatorem & creaturam rectius comprehendendam. Sed hæc clariora evadent suo loco, ubi in Theologia naturali talia ex instituto declaraturi sumus. Ceterum si quis vi imaginationis adjuvare voluerit intellectum interiorem rationem idearum concepturum; is ad experimenta optica confugiat, ubi patet visibilia ita in unum confundi posse, ut nullum eorum ab altero distinguatur amplius, & hac confusione oriri non modo ideam confusam ab ideis distincte perceptorum prorsus diversam, verum multa etiam quasi in nihilum recidere, ut non amplius percipiantur, utut ingens eorum numerus confuse perceptibile quid constituat. Pertinent huc imagines, quæ a speculis conicis reflectuntur. Amplum enim spatium in vertice coni & prope eundem in exiguum spatiolum contrahitur, ita ut in illo depicta in speculo confuse quid perceptibile in imagine, quæ in speculo comparet, exhibeant. Possunt alia quoque experimenta ope vitrorum concavorum in eam rem fieri & ex iis, quæ ope microscopiorum instituuntur, nonnulla colliguntur, quæ præsentem doctrinam illustrant. Sed talia ad philosophiam experimentalem sunt remittenda, quæ suum non minus usum in Psychologia, quam in Physica habent.

Involutio idearum partialium in una confusa.

§. 187.

Status tam præteriti, quam futuri non singuli eodem modo in idea rei præsentis, vel vi imaginationis reproductæ involun-

vuntur: Similiterque ſtatus præſentes ſingulorum elementorum, quibus præſens mundi ſtatus conſtituitur, diverſo modo in idea ſenſuali involvuntur. Ut propoſitionis præſentis veritas facilius comprehendatur; fingamus ſeriem ſtatuum præteritorum ad certum numerum eſſe redactam, qualis prodiret tempus omne elapſum in minuta ſecunda aut ſcrupula quæcunque alia iſtis minora reſolvendo: id quod ob continuitatem ſeriei ſucceſſivorum facere non licet, niſi quatenus ea per rectam in partes æquales diviſam imaginationi objicitur, non attenta jam ſtatuum ſingulorum diverſitate, ſed tantummodo eosdem conſiderando tanquam præteritos. Quodſi jam hos ſtatus ſpectes tanquam præteritos, evidens eſt ipſa præteritione eosdem differre, quatenus a præſente diverſam ſortiuntur diſtantiam, cum alii aliis citius præterierint. Quamobrem cum ideæ ſenſuales ſimiles ſint objecto, quod repræſentant (§. 91.); ſtatus præteriti ita in iisdem involvi debent, ut non negligatur diverſa diſtantiæ uniuscujusque ſtatus præteriti a præſenti ratio. Atque adeo jam patet non eodem modo in idea ſenſuali involvi poſſe ſtatus mundi præteritos. Enimvero ſtatus elementorum interni, quibus ſtatus aliquis præſens mundi conſtituitur, ea lege mutantur, ut præſens rationem contineat ſequentis, cur nempe ſequens ad actum perducatur (§. 197. *Coſmol.*), adeoque præterita habent ſe ad præſens per modum cauſæ ad cauſatum (§. 881. *Ontol.*), conſequenter pro diverſa a præſente diſtantia cauſæ erunt continuo remotiores. Ideæ igitur ſtatuum præteritorum ita involvi debent, ut ulterior continuo admittenda ſit involutio, quo longius a præſente abeſt præteritus. Atque ita naſcuntur diverſi involutionum gradus, qui exprimunt diverſos dependentiæ modos præſentis ab antecedentibus. Abunde igitur patet, ſingulos ſtatus præteritos non eodem modo in idea ſenſuali involvi.

Ex anteriorum propoſitionum demonſtratione jam conſtat

ſtat (§. 181. 184. 185.), phantasmata rerum præteritarum aliquando fuiſſe in numero idearum ſenſualium. Quamobrem quod de ideis ſenſualibus jam evicimus, idem de phantasmatis quoque rerum præteritarum valere palam eſt.

Series rerum ſucceſſivarum, quæ datur in univerſo (§. 55. *Cosmol.*) & quam conſtituunt ſtatus mundi ſibi mutuo ſuccedentes, quales paulo ante in ſerie præteritorum conſideravimus, per ſtatum præſentem dividitur in duas partes, quarum altera exhibet ſtatus præteritos, altera futuros eo quidem modo, quam paulo ante inſinuavimus, cum modum involutionis ſtatuum præteritorum expenderemus. Quemadmodum itaque in parte præteritorum ſtatus unusquisque diverſam ſortitur diſtantiam a præſente, ita ut continuo creſcat cum numero ſtatuum præteritorum; ita ſimiliter in parte futurorum diverſam ſtatus ſinguli diſtantiam habent a præſente, ita ut continuo creſcat cum numero ſtatuum futurorum. Sicuti igitur in ſerie præteritorum diverſa illa diſtantia exprimi quoque debet in eorum involutione, ut ideo non uno eodemque modo in idea ſenſuali involvantur ſinguli ſtatus præteriti; ita hæc diſtantiarum diverſitas in cauſa quoque eſſe debet, ut non uno eodemque modo ſinguli ſtatus futuri in eadem involvantur. Porro res ſucceſſivæ in mundo adſpectabili omnes inter ſe connectuntur (§. 54. *Cosmol.*), cumque in numerum præteritorum abeant, quæ antea in numero futurorum erant, nexus futurorum idem prorſus eſt, qui præteritorum, conſiſtens nempe in continua dependentia effectus a cauſa. Quemadmodum nimirum in ſerie præteritorum continuo aſcenditur ad cauſam remotiorem, ita in ſerie futurorum continuo deſcenditur ad effectum remotiorem. Et ſicuti in ſerie præteritorum ſtatus præſens eſt effectus continuo remotior, quo altius aſcenditur; ita in ſerie futurorum ſtatus præſens fit continuo cauſa remotior. Statui nimirum præſenti convenit dependentia diverſi gradus a ſin-

singulis statibus præteritis; singulis autem statibus futuris competit dependentia diversi gradus a præsente, ut status præsens dici possit gravidus futuri. Quemadmodum itaque propter diversam dependentiam status præsentis ab unoquoque præteritorum diversi status præteriti in idea sensuali diversimode involvuntur; ita similiter ob futurorum statuum a præsente dependentiam diversam status futuri diverso modo involvi debent in idea sensuali.

Jam quod res coëxistentes attinet, eædem quoque inter se connectuntur (§. 53. *Cosmol.*), atque adeo in coëxistendo ratio coëxistentiæ unius continuo est in altero (§. 10. *Cosmol.*), ut adeo coëxistentia eodem modo a se invicem dependeant (§. 851. *Ontol.*), quo successiva a se invicem dependent in existendo *per demonstrata.* Scilicet non quodlibet immediate dependet ab altero in coëxistendo, sed etiam mediate, & mediata illa dependentia non eadem est in eodem subjecto quoad omnia coëxistentia, a quibus dependet. Nascuntur adeo in eodem subjecto dependentiæ diversi gradus quoad coëxistentiam, quemadmodum diversi gradus dependentiæ quoad existentiam in serie præteritorum & futurorum dantur. Quare cum in serie successivorum ob diversam illam dependentiam sensibilis præsentis status præteriti & futuri non eodem modo in idea sensuali involvantur *per demonstrata;* nec in serie simultaneorum ob diversam dependentiam in existendo dati cujusdam sensibilis a ceteris coëxistentibus status præsentes singulorum elementorum ac inde ortorum corporum (§. 176. *Cosmol.*), quibus præsens mundi status continetur, involvi possunt in idea sensuali eodem modo.

Et ita quidem prolixe satis ostendimus, ideis nostris sensualibus non inesse omnia eodem modo: id quod ob utilitatem multiplicem probe expendi meretur. Comparet ea in subsequentibus, ubi de evolutione idearum sermo est: idea-

rum enim evolutio ab involutione pendet. Exemplum involutionis alias occurrit in doctrina de generatione, ubi inter diversa systemata, quæ a philosophis excogitata sunt, occurrit quoque systema involutionis. Nimirum si de præexistentia corpusculorum organicorum, quæ rudimentorum nomine vulgo veniunt, sermo inciderit; in Adamo præextitisse dicuntur omnes ipsius posteri. Adamus in se continuit omnia rudimenta liberorum ex se prognatorum, in quorum rudimentis jam actu continebantur rudimenta liberorum ex ipsis nascendorum seu nepotum ipsius Adami ; Et idem affirmatur de Adami pronepotibus, abnepotibus & ita porro. Rudimenta igitur sequentis generationis continuo continentur in rudimentis anterioris, sed diverso præformationis gradu. Atque ita rudimenta omnium posterorum Adami in eadem linea recta descendentium diverso præformationis gradu involuta fuere in rudimento filii sui, ut alia una evolutione seu generatione, alia duabus, alia non nisi tribus inde evolvi potuerint & ita porro. Involutionis adeo notio, qualem supponimus in interiore perceptionum nostrarum ratione explicanda non est in foro philosophico incognita. Translata vero ad perceptiones nostras lucem affundit tertiæ mentis operationi, qua unum ex alio colligitur. Cur enim hoc fieri possit & quænam ex dato colligi queant, inde intelligetur. Non minor vero comparebit utilitatis in Theologia naturali, ubi reddenda ratio est, cur cognitio Dei sit mere intuitiva, creaturæ vero discursiva & symbolica.

§. 188.

Involutio idearum a quibus admitti debeat.

Involutio præteritorum & futurorum omniumque præsentium in idea sensuali admittenda est in omni hypothesi de elementis rerum materialium, etsi in hypothesi simplicium sola quemadmodum alia sufficienter intelligatur. Quodsi enim antecedentia satis superque attenta mente perlustres, omnino constabit involutionem præteritorum ac futurorum omniumque præsentium in idea sensuali niti nexu rerum coëxistentium & successivarum in universo continuo (§. 182. & seqq.). Quamobrem

obrem cum nexus rerum tam coëxiſtentium in mundo adſpectabili (§. 52. *Cosmol.*), quam ſucceſſivorum independenter a doctrina elementorum demonſtretur (§. 53. *Cosmol.*), adeoque admitti debeat, etiamſi hæc ignoretur, vel rejiciatur, conſequenter quamcunque de elementis corporum quis foveat opinionem, involutio quoque futurorum ac præteritorum omniumque præſentium in idea ſenſuali admittenda eſt, quamcunque quis de elementis corporum hypotheſin tueatur.

Quoniam tamen, nexus rerum materialium a nexu elementorum pendet (§. 205. *Cosmol.*), adeoque in hoc rationem ſui ſufficientem agnoſcit (§. 851. *Ontol.*), conſequenter absque eo ſufficienter intelligi non poteſt (§. 56. *Ontol.*), quemadmodum compoſitio (§. 686. *Ontol.*), vis motrix (§. 295. *Cosmol.*), vis inertiæ (§. 297. *Ontol.*), extenſio & continuitas (§. 224. *Cosmol.*) ſine theoria ſimplicium ſufficienter intelligi nequeunt; involutio quoque præteritorum ac futurorum omniumque præſentium in idea ſenſuali ſine theoria ſimplicium ſufficienter intelligi nequit, quippe quæ nexu iſto nititur *per antecedentia.*

Hæc ideo adjicimus, ne quis præcipitato judicio rejiciat quod rejicere non poterat, aut damnet, quod damnare non debebat, propterea quod doctrinæ de elementis rerum, quæ nimis paradoxa videtur, infeſtus ſit. Plurimum intereſt noſſe, quænam inter ſe pugnent, quænam invicem conſentiant, & quæ nec absque iis intelligi poſſint, utut cum iisdem conſpirent nec absque aliis intelligantur penitus.

§. 189.

Perceptiones ſunt imagines, quas nulla arte humana imitari licet. Imagines enim, quæ ſunt perceptiones animæ (§. 86. 180.), objecta extra animam repræſentant (§. 21.). Involvunt etiam integrum ſtatum univerſi, ad quem referuntur (§. 182.), una cum omnibus ſtatibus mundi anterioribus ſeu præteritis (§. 184.) & adhuc futuris reſpectu objecti (§. 185.) & quidem ſingulos

Differentia imaginum materialium & immaterialium.

 gulos

gulos status diverso modo (§. 187.), ut adeo singulis perceptionibus infinite diversa infinite diversis modis insint (§. 186.). Et quoniam horum omnium anima sibi conscia non est, quemadmodum unicuique obvia experientia compertum; infinita ista minime agnoscit & a se invicem distinguit, nec infinitam modi inexistendi varietatem agnoscit & unumquemque ab altero discernit. Status igitur isti partiales, quibus in unum confusis nascitur status præsens universi, ad quem refertur objectum perceptum, nascuntur etiam singuli status universi præteriti atque futuri, nonnisi obscure repræsentantur (§. 32. *Psychol. empir.*), ut adeo ex infinita varietate obscure perceptorum nascatur aliquid confuse perceptum, quod perceptioni cuilibet adhærere deprehendimus, quatenus idea spatii interminati & temporis præteriti & futuri idea a qualibet perceptione inseparabilis deprehenditur. Enimvero imagines materiales res intra se repræsentant (§. 90.) & intra limites objecti sui coërcentur, nulla vero arte unquam efficies, ut in imagine materiali exhibeantur quoque omnes objecti dependentiæ ab aliis, unde ejus actualitas resultat, & omnes causalitates, unde actualitas aliorum pendet. Ideæ igitur sensuales & phantasmata animæ, seu perceptiones ejusdem sunt imagines, quas nulla arte humana imitari licet.

Prolixitatis evitandæ gratia non evolvimus singula demonstrandi principia, ut ad supremum evidentiæ gradum perducatur veritas propositionis præsentis, quam sufficienter intelligi existimamus, modo in anterioribus quis satis fuerit versatus; neque enim hic quicquam supponitur, quod ex notionibus ontologicis, cosmologicis & psychologicis non sit manifestum. Neque vero absurdum videri debet, in imagine immateriali exhiberi quoque dependentias rerum ab aliis, sine quibus earum actualitas intelligi nequit (§. 87. *Cosmol.*) & omnes earum causalitates quomodocunque meditatas, propterea quod istiusmodi repræsentatio ab imagine materiali abhorret. Ecquis enim demonstraverit, imaginem materialem esse normam

mam immaterialis, ita ut per materialem intelligatur, quid possibile ſit in immateriali? Sane repræſentatio objecti extra ſubjectum repræſentans, quam imaginibus immaterialibus propriam, materialibus incommunicabilem nemo ignorat, alta voce reclamat? Immo natura depingit in imaginibus motum actualem objectorum: id quod nulla arte pictoris effici poteſt, etſi ſatis ſuperque intelligatur, cur naturæ vires non excedat iſtiusmodi repræſentatio. Pertinent huc imagines objectorum in camera obſcura delineatæ (§. 80. *Optic.*), quales etiam in oculo delineari conſtat (§. 61. *Optic.*). Uſus microſcopicus Laternæ magicæ a *Zahnio* in Oculo artificiali teledioptrico fund. 3. ſyntagm. 5. c. 5. techn. 3. f. 730. in ſpectandis animalculis expoſitus & a nobis in Dioptrica univerſaliter deſcriptus ac demonſtratus motum actualem in imaginibus exhiberi poſſe docuit & technasmatis anſam dedit, quibus in ordinario Laternæ magicæ uſu motus actualis in imaginibus repræſentatur, quemadmodum loc. cit. techn. 4. f. 731. & ſeqq. docet. Iſtiusmodi artificia alia excogitavit *Bonifacius Henricus Ehrenbergerus*, in Gymnaſio Coburgenſi Mathematum Profeſſor, in Novo & curioſo (quod vocat & ſub forma diſputationis in Academia Jenenſi A. 1713. publicavit) Laternæ magicæ augmento.

§. 190.

Mundi idealis ab anima productio.

Anima continuo producit ideam totius univerſi, non modo quoad ſtatum præſentem, verum etiam quoad omnes præteritos atque futuros, ſed pro diverſa dependentia ſtatus præſentis a præteritis & futurorum a præſente continuo diverſam. Senſuales enim ideæ, quas ſibi invicem continuo ſuccedere experimur; involvunt integrum ſtatum univerſi præſentem (§. 182.), omnes quoque ſtatus mundi præteritos ſeu præſente anteriores (§. 184.) itidemque futuros omnes ſeu præſentem ſecuturos (§. 185.). Idea igitur ſenſualis totalis eſt idea totius univerſi, quoad ſtatum præſentem, omnesque præteritos atque futuros. Enimvero quæ per facultates animæ in eadem poſſibilia deprehenduntur, vi ejusdem actuantur (§. 55.); anima igitur ideæ iſti

universi existentiam impertitur, adeoque cum vis illa sit essentia & natura ejusdem (§. 66. 67.), per essentiam atque naturam suam eandem producit (§. 690. *Ontol.*). Jam status non minus præteriti, quam futuri diverso modo in idea sensuali præsente involvuntur (§. 187.), pro diversa nimirum dependentia status præsentis a statibus præteritis & futurorum a præsente (§. 83. *Cosmol.*). Anima igitur producit ideam totius mundi quoad omnes ipsius status continuo diversam, pro diversa dependentia præsentis a præteritis atque futurorum a præsente.

Ex hac continua ideali productione mundi demum clarissime intelligitur, qualis sit illa vis repræsentativa universi, quam animæ competere supra evicimus (§. 63.) & in qua non minus naturam (§. 67.), quam essentiam ejus consistere ostendimus (§. 66.). Atque ita patet non inepte dici quod anima sibi repræsentet hoc universum, utut tantummodo quædam sibi repræsentare videatur corpora, quæ exiguam admodum, immo vix infinite parvam quandam particulam universi constituunt: sicque remotum est dubium, quod nos remoturos esse supra promisimus (*not.* §. 62.).

§. 191.

Mundi idealis productio in somno.

Anima etiam in somno producit ideam totius universi, qualem vigilans producit, sed obscuram, seu totaliter confusam. Etenim in somno anima quoque habet perceptiones (§. 59.). Aut igitur actionem, quam vigilans edit, continuat, aut alias edere tenetur. Quoniam vis ipsi nonnisi unica est (§. 57.), qua ad status sui mutationem continuo tendit (§. 56.), neque adeo in eadem fingi potest vis eidem contraria, quæ eandem actionem, quam vigilans continuo edit, continuari impediat; quin eandem continuet dubitandum non est. Ideam igitur totius universi in somno producit, qualem vigilans producit, si nempe materialiter eandem consideres seu quoad objectum, quod repræsentat (§. 185.). Enimvero dum dormimus, sed non somniamus, hoc est, in somno anima est in statu perceptionum obscu-

obſcurarum ſeu totalium confuſarum (§. 59.). Idea itaque univerſi, quam in ſomno producit, obſcura, ſeu totaliter confuſa eſt.

Idem patet per indirectum. Ponamus animam in ſomno non producere ideam univerſi, qualem vigilans producit. Repræſentatio itaque univerſi in anima interrumpitur, nec ſtatus mundi tempori reſpondentes, quo dormimus, in eadem repræſentantur. Neceſſe igitur eſt aliquam eſſe rationem, cur ex ſomno evigilans & productionem ideæ univerſi continuans ad eum præciſè ſtatum reſpiciat, qui momento evigilantis reſpondet, non vero eum, qui immediate ſequitur ſtatum ultimum, quem obdormiſcens ſibi repræſentabat (§. 70. *Ontol.*). Enimvero cum vis repræſentativa univerſi ſit animæ eſſentialis (§. 66.), adeoque productio ideæ ejusdem hoc potius modo, quam alio facta eidem eſſentialis; ratio nulla intrinſeca dari poteſt, cur in producenda idea hujus univerſi hoc potius modo, quam alio verſetur (§. 156. *Ontol.*). Neceſſe igitur eſt ut ſine interruptione productionem ideæ univerſi continuet, conſequenter in ſomno quoque ideam univerſi totius producere debet, materialiter talem, qualem vigilans producit.

Præſens propoſitio ſine probatione admitti poterat: nulla enim adeſt ratio, cur anima, quæ per eſſentiam ſuam ideam totius univerſi continuo producit, ceſſare debeat ſubinde ab actione ſua contra vis non impeditæ notionem, & cur a conſueta ſibi actione neſcio ad quas alias digrediatur. Cum enim propterea, quod anima in ſomno perceptionum ſuarum ſibi conſcia non ſit, nondum ſequatur, quod perceptione omni ſeu idea ſenſuali vel phantaſmate deſtituatur (§. 59.); nec inde inferri poteſt, quod ideam univerſi in ſomno non amplius producat. Quodſi dicas, vi corporis determinari vim animæ ad hunc ſtatum univerſi producendum, qui momento evigilantis reſpondet; eadem id facilitate rejicitur, qua dicitur. Quomodo enim probaveris motui, qui ex organo ſenſorio ad cerebrum propagatur (§. 111.), ineſſe ea, per quæ intelligi poſſit

possit cur anima producat ideam universi, qualem poscit momentum temporis, quo quis evigilat (§. 56. *Ontol.*)? Quæ precario assumuntur, perperam allegantur rationes eorum, quæ sunt. Neque opus est ut contra ontologicam veritatem propositionem præsentem hypothesibus de commercio inter mentem & corpus implicemus. Sane quæ de anima a priori stabilimus, in omni hypothesi de commercio inter mentem atque corpus admitti posse infra docebimus, & ab omni independentia sunt.

§. 192.

Idealis mundi in anima existentia.

Existit in anima idea hujus universi seu mundi adspectabilis, quæ easdem prorsus subit mutationes, quas mundus adspectabilis subit. Anima enim, sive vigilemus, sive dormiamus, continuo producit ideam totius universi non modo quoad status præsentes, sed & quoad diversimodam status præsentis a præteritis singulis & singulorum futurorum a præsente dependentiam (§. 185. 186.). Existit igitur in anima idea totius universi seu mundi adspectabilis & status ejusdem constanter iidem in eadem sibi invicem succedunt, qui in mundo adspectabili sibi invicem succedunt. Quamobrem cum status diversi prodeant per continuas, quæ in mundo adspectabili sunt, mutationes (§. 705. *Ontol.*); idea mundi adspectabilis in anima easdem subit mutationes, quas ipse mundus adspectabilis subit.

Etsi hæc idea in anima continuo existat & per essentiam animæ eidem insit, atque in eadem producenda anima continua sit; non tamen inde inferre licet, quod præter eam nil detur in anima, quodque omnis ejusdem actio in eadem sola terminetur. Absurdum enim foret præter necessitatem asserere, quod experientiæ obviæ repugnat. Istiusmodi oscitantiam alteri tribuere est semetipsum deridendum aliis proponere. Psychologia empirica abunde loquitur, præter hanc ideam complura alia spectanda esse in anima. Id tamen veritati consentaneum est, rationem ultimam eorum, quæ animæ naturaliter insunt, quocunque tandem nomine veniant.

niant, in hac idea reperiri. Unde denuo a veri tramite aberrant, qui rationes immediatas inde peti posse sibi persuadent: quod qui faciunt in similes battologias incidere debent, in quas incideret immediate omnium, quæ corporibus insunt vel accidunt, rationem ex elementis seu substantiis simplicibus redditurus. Ceterum idealis universi in anima existentia primam mihi ansam dedit in essentiam atque naturam animæ inquirendi, & in causa fuit, ut de Psychologia rationali condenda cogitarem. Quomodo vero ex notione creaturæ ac fine creationis eandem derivaverim, in Theologia naturali expositurus sum. Neque dubito fore, ut inde doctrinæ hactenus traditæ plurimum lucis afferatur, ac quantum faveat pietati ac religioni luculentissime appareat.

§. 193.

Anima dicitur *intueri ideam universi*, quatenus nonnulla, quæ eidem insunt, clare percipit. *Intuitus ideæ universi.*

Nimirum si quid clare percipimus, id agnoscimus & ab aliis perceptis distinguimus (§. 31. *Psychol. empir.*), adeoque nos idem percipere nobis conscii sumus. Quodsi igitur admissa aliqua fictione vi imaginationis spectemus ideam universi in anima existentem tanquam ens ab ipsa diversum & animam, quatenus ad ideam istam se advertit, tanquam ens illam contemplans (§. 144. *Psychol. empir.*); perinde utique est ac si anima ideam istam intueretur, ac idea ista mundi eodem modo ei objiceretur, quo mundus ipse materialis oculis nostris objicitur. Fingimus nimirum ac si idea universi esset ipse mundus ac anima esset homo eundem intuens: quæ fictio nihil habet absurdi ob casuum æquipollentiam, qua unum exhibetur per alterum, quatenus eidem simile. Reddimus rationem denominationis, quod fictio, qua nititur, ad facilius concipiendum ac intelligendum ea conducat, quæ alias defectu imaginis difficilius intelliguntur, præsertim ab iis, qui abstractis absque imaginum auxilio concipiendis parum sunt adsueti.

§. 194.

Limitatio intuitus ideæ universi.

Anima integram ideam universi simul intueri nequit. Etenim si anima ideam integram universi simul intueretur, clare perciperet ea omnia, quæ in eodem quomodocunque continentur, maxima minima (§. 193.), consequenter omnia, quæ sunt in toto universo, a se invicem distingueret eorumque sibi conscia esset (§. 31 *Psychol. empir.* & §. 10. *Psychol. rat.*). Non igitur sibi repræsentaret universum pro situ corporis organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt: quod cum sit absurdum (§. 62.), repugnans essentiæ ac naturæ animæ (§. 66. 67.), anima integram ideam universi, quæ in eadem existit & easdem mutationes patitur, quas mundus adspectabilis subit (§. 192.), simul clare percipere nequit.

Idem quoque directe ostenditur hoc modo. Anima sibi repræsentat hoc universum pro situ corporis organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organo sensorio contingunt (§. 62.). Quamobrem cum claritas ideæ sensualis pendeat a celeritate motus nervis sensoriis impressi (§. 125.), impossibile vero sit ut omnia, quæ sunt in universo, simul motum in organum sensorium immediate imprimant; fieri quoque nequit, ut omnia, quæ sunt in universo, anima simul clare percipiat, consequenter integram ideam universi simul intueri nequit.

Immo idem etiam ostenditur utendo fictione, quam paulo ante indicavimus (*not.* §. 193.). Dum enim ideam universi anima intuetur, perinde est ac si nos ipsum mundum adspectabilem intueremur. Enimvero mundum adspectabilem integrum intueri non possumus: ergo nec ideam universi integram simul intueri datur.

§. 195.

Quænam mediate &

Quæ in organum sensorium agunt, immediate percipimus: quæ in immediate perceptis involvuntur, nonnisi mediate percipimus.

pimus. Anima enim percipit objecta sensibilia convenienter mutationibus, quas in organis sensoriis producunt (§. 62.), ita ut claritas perceptionum pendeat a celeritate motus fibrillis nerveis impressi (§. 125.). Ea igitur per se adeoque immediate percipit, quæ fibrillis nerveis in organis sensoriis motum imprimunt. Quoniam vero hæc in organum sensorium agunt (§. 133. *Cosmol.*); ea immediate percipimus, quæ in organum sensorium agunt. *immediate percipiantur.*

Jam ea, quæ fibrillis nerveis motum non imprimunt, nec per se imprimere possunt, plane non percipiuntur, per se scilicet (§. 129.). Quoniam tamen in ideis sensualibus (§. 182. & seqq.), adeoque in perceptionibus immediatis *per demonstrata*, involvuntur; mediantibus iis, quæ immediate percipiuntur, una percipiuntur. Atque adeo patet, quæ in immediate perceptis involvuntur, nonnisi mediate percipi.

Arbor, mediante lumine, quod reflectit, in nervum opticum agit: eam vero nobis immediate repræsentamus, quemadmodum per se patet. Ast quæ arboris materiam gravem efficit & quæ in ea cohæsionem efficit causam non nisi mediate percipimus. Immo ipsam gravitatem non nisi mediate percipimus; ubi arborem nonnisi visu attingimus. Ast ubi humi prostratam attollere conamur gravitatem ejus immediate tactu percipimus. Distinctio perceptionum in mediatas & immediatas sua utilitate non carere, ex sequentibus constabit. Est enim fundamentum cognitionis discursivæ, qua ex iis, quæ cognoscuntur, colliguntur alia incognita. Neque enim ex immediate perceptis colliguntur nisi mediate percepta.

§. 196.

Quoniam ea, quæ in organum sensorium agunt, motum fibrillis nerveis in organo sensorio imprimunt (§. 133. *Cosmol.*); ea vero, quæ motum fibrillis nerveis imprimunt clare percipiuntur (§. 125.); *quæ clare percipiuntur, immediate percipiuntur.* *Quod clara perceptio sit immediata.*

Ratio nimirum claritatis perceptionum & immedietatis earun-

rundem in eodem organi mutatione continetur, adeoque utraque simul ponitur (§. 118. *Ontol.*). Atque ideo experimur, nihil a nobis clare percipi, quod non percipiatur immediate. Experientiam vero universalem esse debere per rationes, quibus corollarium præsens stabilivimus, patet, quippe quæ fugant omnem dubitationem, quæ animum alias facile invadere poterat. Unde & nobis solenne est a priori demonstrare ea, quæ obvia experientia extra omnem dubitationem ponere videtur.

§. 197.

Quod distincta perceptio sit immediata.

Quoniam perceptio distincta clara est (§. 38. *Psych. empir.*); *quæ distincte percipiuntur, immediate percipiuntur.*

Poterat idem in specie ex ratione distinctæ perceptionis supra (§. 127.) evicta demonstrari: sed cum species sub genere recte subsumatur, his ambagibus non est opus, nisi quatenus uberiorem lucem veritati affundere volueris. In philosophia enim, ubi rationes eorum, quæ sunt vel esse possunt, spectamus (§. 31. *Disc. præl.*) & ubi a rationibus clarissime inspectis veritatis evidentia assensusque firmitas pendet; istiusmodi ambages non semper improbandæ veniunt. Accedit quod specialium demonstratione magis confirmetur universalium veritas, quæ cum ad inveniendum utilia sint, magni fieri debent.

§. 198.

Varietas perceptionum immediatarum.

Mediatæ perceptiones infinite variant habentque gradus infinitos, quibus ab immediatis removentur. Ea nimirum immediate percipiuntur, quæ in perceptionibus immediatis involvuntur (§. 195.). Quæ vero in perceptionibus immediatis involvuntur, non eodem modo involvuntur, sed infinitos admittunt gradus, quibus involuta denuo involvuntur in aliis (§. 187.). Quæ igitur mediate percipiuntur, infinitos habent gradus, quibus a perceptionibus immediatis removentur, atque adeo perceptiones mediatæ infinite variæ sunt.

Con-

Conducet hoc theorema ad reddendam rationem, cur alia aliis difficilius ex immediate perceptis colligantur, quædam vero a nobis prorsus inde colligi nequeant.

§. 199.

Mediatæ perceptiones quales sint.

Quæ mediate percipimus, prorsus obscure percipimus. Quæ enim mediate percipimus, ea in iis, quæ immediate percipiuntur, involvuntur (§. 195.), neque nobis eorum conscii sumus, consequenter nihil prorsus eorum agnoscimus atque ab aliis distinguimus. Nihil igitur in iis continetur, quod clare percipiatur (§. 31. *Psychol. empir.*), atque adeo prorsus obscure percipiuntur (§. 32. *Psychol. empir.*).

Quando perceptiones immediatas obscuras appellamus, perceptionibus rerum insunt quædam clare percepta, sed non ad hoc sufficientia, ut, quamvis alias ideam illius rei claram habeamus, vi cujus eam ad suum genus vel speciem suam reducere valemus, eandem agnoscamus (§. 32. *Psychol. empir.*). Quando nihil prorsus clare percepti perceptioni cujusdam inest, tum totaliter obscura est, & res percepta tenebris immersa, ut perinde videatur, ac si eam non perciperemus: quod tamen obscure rem percipi non eodem loco haberi debeat, ac si prorsus non perciperetur, vel ex iis colligitur quod perceptorum involutio rationem possibilitatis in se contineat, quam habet aliorum ex aliis collectio (*not.* §. 195.).

§. 200.

Perceptionum totaliter, & partialiter obscurarum differentia.

Perceptiones eorum, quæ prorsus obscure percipiuntur, seu quibus nihil inest, quod clare percipiatur, dicuntur *totaliter obscuræ:* ast perceptiones illas, quibus clare percepta insunt, etsi quædam inexistentia nunc obscure percipiantur alias clare perceptibilia, *partialiter obscuras* appellamus.

Et hæ ideæ partialiter obscuræ sunt, quas exempla ad illustrandum definitionem perceptionis rei obscuræ afferri solita loquuntur (*not.* §. 32. *Psychol. empir.*). Etenim dari perceptiones partialiter obscuras experientia loquitur; dari autem per-

ceptiones totaliter obscuras per demonstrationem innotescit. Ceterum definitio perceptionis obscuræ, quam dedimus (§. 32. *Psychol. empir.*), generalis est, & tam partialiter, quam totaliter obscuræ convenit. Definimus enim perceptionem obscuram, quod ea sit, quam habemus, ubi rem perceptam non agnoscere, nec a ceteris perceptibilibus distinguere valemus. Id vero obtinet in utroque casu. Sive enim nihil eorum, quæ rei perceptæ insunt, clare percipiamus; sive saltem aliqua, quæ tamen insufficientia sunt ad eam agnoscendam & a rebus aliis distinguendam; impossibile est ut eam agnoscamus atque ab aliis distinguamus. Superius (§. 18.) definivimus obscuritatem perceptionum totalem per eam, quæ inest perceptioni totali. Sed ista definitio cum præsente non coincidit. Quando enim hic loquimur de perceptionibus totaliter obscuris eas intelligimus perceptiones, quas partiales appellavimus & ex quibus tanquam partibus componitur totalis (§. 43. *Psych. emp.*). Patet itaque ex eo quod perceptiones particulares singulæ totaliter obscuræ sint, enasci obscuritatem perceptionum totalem, quæ adeo locum habet, quando totalis perceptio totaliter obscura est.

§. 201.

Quænam perceptiones totaliter obscuræ;

Quoniam quæ percipiuntur mediate, prorsus obscure percipiuntur (§. 199.); *perceptiones mediatæ totaliter obscuræ sunt* (§. 200.).

Quando perceptio totalis obscura est, tum singulæ perceptiones partiales obscuræ totaliter sunt (§. 43. *Psychol. empir.*), atque hinc totalis quoque perceptio totaliter obscura.

§. 202.

Gradus obscuritatis infiniti.

Jam cum porro perceptiones mediatæ infinitos habeant gradus, quibus ab immediata distant (§. 198.) ex eo vero sint obscuræ, quod sint mediatae (§. 201.); *infiniti dantur gradus obscuritatis perceptionum mediatarum.*

Hinc est, quod quædam nobis adhuc incognita dicantur adhuc spissis tenebris immersa, quodque ea ex tenebris in apricum produci pronunciemus, quæ multa longaque ratiocinatione inve-

inveniuntur, ita ut plura ante invenienda ſint, quam ipſam inveniantur. Ipſa autem præſens propoſitio clariſſime loquitur, quæ nobis adhuc incognita ſunt, earum alia aliis ſpiſſioribus tenebris immergi. Et qui novit, quomodo in Matheſi alia ex aliis fuerint inventa, ei diverſi modi, quibus mediate percepta tenebris ſepulta ſunt, clariores ſunt.

§. 203.

Mediatas perceptiones appercipere non poſſumus. Mediatæ enim perceptiones totaliter obſcuræ ſunt (§.201.), adeoque iis nihil ineſt, quod clare percipitur (§. 200.), conſequenter nihil quoque rei perceptæ ineſt, quod agnoſcimus atque ab aliis perceptibilibus diſtinguimus (§. 31. *Pſychol. empir.*). Nihil adeo datur in re mediate percepta, cujus nobis conſcii ſumus (§. 10.). Mediatas adeo perceptiones non appercipimus (§. 25. *Pſychol. empir.*). *Mediatæ perceptiones cur careant apperceptione.*

Superius (§. 19.) evicimus totalem obſcuritatem perceptionum tollere omnem apperceptionem, ita ut anima nec ſui, nec rei alterius a ſe diverſæ ſibi conſcia ſit: hic vero oſtendimus, totalem perceptionum partialium obſcuritatem tollere earundem apperceptionem, ita ut nobis earum conſcii eſſe haud quaquam poſſimus, atque inde colligimus a perceptionibus mediatis removendam eſſe apperceptionem.

§. 204.

Ideæ ſenſuales ſunt perceptiones immediatæ. Ideæ enim ſenſuales ſunt ideæ, adeoque perceptiones §.48.24. *Pſychol. empir.*), quæ in anima actu inſunt, quod jam iſta in organo ſenſorio mutatio accidit (§. 95. *Pſychol. empir.*). Sunt igitur perceptiones immediatæ (§. 195.). *Quales ſint ideæ ſenſuales.*

V. gr. Dum equum video, idea ſenſualis, qua mihi eundem repræſento, & qua poſita ejuſdem mihi tanquam extra me exiſtentis conſcius ſum, eſt perceptio immediata.

§. 205.

Si imaginationis vi idea quædam rei antea ſenſu perceptæ denuo *Imaginationis cor-*

porea existentia, *denuo producitur; idea quoque materialis in cerebro reproducitur, quæ ab actione sensibilis in organum sensorium oriebatur.* Vim imaginationis & memoriam, quæ sine ista non datur (§. 175. 92. *Psychol. empir.*) morbis lædi extra dubitationem positum est. Confirmatur imprimis Medicorum observationibus, quas hic coacervare non licet, cum suo tempore in Physicis plures istiusmodi observationes in medium simus allaturi. Nobis in præsente sufficiat, quod, autore *Thucydide*, quidam a peste convalescentes memoria adeo orbati fuerint, ut nec sese, nec suos familiares noscerent, utut sensu objecta præsentia agnoscerent atque discernerent, quodque *Crügerus*, summi illius Astronomi *Hevelii* Præceptor, febre ardente memoriam adeo debilitatam deprehenderit, ut nec nominis amplius sui nec abaci Pythagorici recordaretur. Necesse igitur esse quidpiam in corpore, quod operationi imaginationis in anima respondeat. Quamobrem cum ideis sensualibus respondeant ideæ materiales in cerebro (§. 113.); facile hinc colligitur easdem ideas materiales in cerebro reproduci debere, quoties ideæ sensuales in anima reproducuntur: ita nimirum apparet eodem modo deficere vim imaginationis, quo vim sensationis deficere supra vidimus. Etenim si organum sensorium destruitur, ut ideæ materiales sensibilium in organum sensorium actione non amplius produci possint (§. 112.), nulla quoque in anima datur idea sensualis, seu anima sensibile sensu percipere haud quaquam amplius potest (§. 143.). Quodsi ideas materiales reproduci admittas, reproductis sensualibus, nec hæ reproduci poterunt, si quid obstet, quo minus istae reproducantur.

Etsi probatio propositionis præsentis tantummodo probabilis videatur, tanta tamen ejus vis semper fuit, ut nemo non philosophorum eandem tanquam veram admiserit. Quodsi systema harmoniæ præstabilitæ amplectaris, de quo inferius larga nobis nascetur dicendorum seges; propositionis nostræ palam erit necessitas. Neque enim fieri potest ut absque in-

fluxu

fluxu substantiæ unius in alteram conservetur continua mutationum harmonia, nisi reproductio idearum materialium cum reproductione immaterialium conjungatur. Esse quandam imaginationem materialem in corpore observationes, ad quas provocavimus, aperte loquuntur. Convenientia autem imaginatricis vis in anima cum vi sentiendi ejusdem sufficiens ratio est, cur similem convenientiam facultatis sentiendi materialis cum imaginatione materiali admittamus: nulla vero ratio est, cur facultatem imaginandi, quatenus in corpore residet, aliter concipiamus.

§. 206.

Phantasmatis respondent ideæ materiales in cerebro. Sunt enim phantasmata ideæ vi imaginationis productæ (§. 93. *Psychol. empir.*), adeoque similes ideis sensualibus, quas antea habuimus (§. 117. *Psychol. empir.*). Enimvero si imaginatio ideam quandam rei antea sensu perceptæ denuo producit, idea quoque materialis in cerebro reproduci debet, quæ ab actione sensibilis in organum sensorium ante orta fuerat (§. 205.). Phantasmatis igitur respondent ideæ materiales in cerebro.

Phantasmatum materialium & immaterialium coëxistentia.

V. gr. Si quis olim vidit cervum, is sibi cervum, etsi absentem, vi imaginationis veluti præsentem sistere potest: quod dum facit, in anima existit phantasma cervi. Cum cervum coram intueretur, idea quædam materialis in cerebro producebatur (§. 113.). Eandem ideam in cerebro reproduci, dum cervum imaginamur absentem, hic affirmamus.

§. 207.

Phantasmata sunt perceptiones immediatæ. Phantasmatis enim respondent ideæ materiales in cerebro (§. 206.), adeoque motus, quales in cerebro existunt motu ab objecto sensibili organo sensorio impresso ad cerebrum usque propagato (§. 112.). Cum adeo anima non sentiat, nisi motus ab objectis sensibilibus impressus nervis sensoriis ad cerebrum usque propagetur (§. 111.), adeoque ideæ sensuales materialibus in

Qualia sint phantasmata.

cerebro coëxistentes (§. 113.) immediate iisdem respondeant, speciebus autem impressis (§. 112.), nonnisi mediate (§. 95. *Psychol. empir.*), quatenus scilicet ideæ materiales ab iisdem pendent (§. 114.); quoad animam perinde est, sive idea materialis actione sensibilis in organum externum, sive ab alia quacunque causa producatur. Enimvero si sensibile in organum sensorium agit, idem immediate percipimus (§. 195.). Ergo idem adhuc immediate percipere debemus, quotiescunque alia quacunque de causa idea immaterialis in cerebro oritur, quæ alias actione ejusdem in organum sensorium excitari solet. Sunt itaque phantasmata perceptiones immediatæ.

Experientia satis confirmat phantasmata nobis talia repræsentare objecta, qualia sensu percipiuntur. Quemadmodum ideæ sensuales immediate objecta repræsentant, ita phantasmata quoque immediate eadem referunt. Quoniam vero in Psychologia rationali reddenda est ratio eorum, quæ de anima experientia suggerit (§. 4.), ratio vero eorum, quæ hoc universum tangunt, ex mutationibus in corpore nostro organico contingentibus reddi potest (§. 62.); ideo hic nobis ex mutatione in corpore accidente reddenda quoque erat ratio, cur phantasmata sint perceptiones immediatæ, seu cur immediate repræsentent objecta.

§. 208.

Diversitas ejusdem ideæ materialis phantasmati & ideæ sensuali respondens.

Ideæ materiales in motu minus celeri consistunt, si phantasmati, quam si ideæ sensuali respondent. Etenim phantasmata minus clara sunt ideis sensualibus (§. 96. *Psychol. empir.*). Quamobrem eadem ipsis respondere nequit ratio sufficiens (§. 118. *Ontol.*), per quam intelligi potest, cur tali potius modo referant objectum, quam alio (§. 56. *Ontol.*); consequenter cum ideæ materiales non minus phantasmatis (§. 206.), quam ideis sensualibus respondeant (§. 114.), per quas utrumque perceptionum genus explicabile (§. 62. 181.), idea materialis in cerebro phantasmati & ideæ sensuali ejusdem objecti prorsus eadem esse nequit. Jam vero phantasma & idea sensualis ejusdem

dem objecti claritate differunt *per demonstrata.* Quamobrem cum claritas ideæ sensualis pendeat a celeritate motus, in quo consistit materialis (§. 126.); phantasmati respondens idea materialis in motu minus celeri consistere debet, quam quæ respondet ideæ sensuali ejusdem objecti.

Rationem diversæ claritatis phantasmatis ac ideæ sensualis ejusdem objecti jam in Psychologia empirica tradidimus (§. 96.): ex præsente autem propositione patet ratio ex iis, quæ in corpore accidunt. Diversa enim claritatis perceptionum ratio a diversa celeritate motus, in quo ideæ materiales consistunt,, pendet (§. 126.). Ceterum ex propositionis præsentis demonstratione liquet, non minus ex iis, quæ in anima accidunt, colligi quæ in corpore accidere debeant, quam ex iis, quæ in corpore accidunt, illa colliguntur quæ accidunt in anima, prouti nempe vel ista patent observationi, hæc vero latent, vel ex adverso hæc observationi obvia sunt, illa vero eidem subducuntur.

§. 209.

Confusio phantasmatis & ideæ sensualis.

Si idea materialis phantasmati respondens tanta fieri possit, quanta est, si eadem idea ab ipso sensibili in organon sensorium agente producitur; objectum nobis sensu una cum ceteris, quæ tunc sensu percipimus, percipere videbimur. Quodsi enim vi imaginationis suscitata idea materialis in cerebro eandem habet celeritatem, quam habet eadem idea, ubi ab ipso sensibili in organon sensorium agente excitatur; nulla amplius datus differentia inter ideam materialem phantasmati respondentem & ideam materialem ideæ sensuali convenientem, atque adeo una in locum alterius substitui potest, ut nulla inde in statu cerebri nascatur mutatio (§. 290. *Ontol.*), consequenter utraque eadem est (§. 181. *Ontol.*). Phantasma igitur ideæ materiali respondens idem est cum idea sensuali (§. 118.), & ideo eandem habet claritatem, quam habitura erat idea sensualis (§. 126.). Anima igitur phantasma ab idea sensuali non amplius distinguet

 (§. 97.

(§. 97. *Psychol. empir.*), consequenter objectum, quod imaginatur, sensu sibi percipere videtur.

Hinc reddenda est ratio, quod furiosi & deliri sibi videantur videre, quæ præsentia non sunt: irregulares enim motus, qui a causis præternaturalibus in cerebro producuntur, eam celeritatem acquirunt, quam habituri erant, ubi objectum sensibile sua in organum actione eosdem produceret. Hoc pacto enim confundunt, quæ sibi imaginantur, cum iis, quæ vident. Et sane vi eorum, quæ ad propositionem præcedentem dicta sunt, ex hoc ipso, quod videre sibi videantur, quæ imaginantur, vi principiorum anteriorum colligi potest ideam materialem phantasmati respondentem eandem celeritatem habere, quam haberet, si actione sensibilis in organum sensorium excitaretur. Sed nostrum est propositionem conversam universaliter demonstrare, ne quid evidentiæ detrahere videamur in reddendis phænomenorum rationibus.

§. 210.

Idearum materialium identitas in confusione phantasmatum cum ideis sensualibus.

Si quis sensu percipere videtur, quæ tantummodo imaginatur; idea materialis phantasmati respondens eandem celeritatem habet, quam haberet, ubi ab objecto sensibili in organum sensorium agente produceretur. Si quis enim sensu percipere videtur, quod imaginatur: is phantasma cum idea sensuali confundit, seu illud ab hoc non distinguit; quod per se patet. Necesse igitur est, ut phantasma eandem habeat claritatem, quam habet idea sensualis ab objecto phantasmati respondente produci solita (§. 97. *Psych. empir.*). Quamobrem cum claritas idearum sensualium pendeat a celeritate motus, qui fibrillis nerveis imprimitur a sensibili (§. 125.), consequenter a celeritate motus inde ad cerebrum propagato (§. 111.), in quo idea materialis consistit (§. 112.); idea materialis phantasmati respondens eandem celeritatem habere debet, quam haberet, ubi eadem ab objecto sensibili in organum sensorium agente produceretur.

At-

Atque hinc patet ratio, cur quis sibi sentire videatur, quod imaginatur, v. gr. cur visionarii sibi persuadere valeant se quædam videre vel alio sensu percipere, quæ tamen ipsis minime apparent. Per præcipitantiam adeo judicant, qui visionarios ob visiones, quas crepant, in numerum impostorum referunt, qui contra conscientiam aliis imposituri ea jactant, quæ falsa esse ipsimet satis norunt. Nisi enim aliæ adsint rationes, quibus fidem eorum subslestam reddas, visionum falsitas ipsorum fidei nihil derogat, cum fieri possit ut quis bona fide fallat alios, dum propter ignorantiam naturæ animæ humanæ ipsemet fallitur. Nobis igitur dubium non est, non unam crepari visionem, quæ imaginationis intensæ effectus est.

§. 211.

Quoniam effectus major est, si major fuerit ideæ materialis celeritas, quam ubi minor fuerit (§. 886. *Ontol.*), effectus vero major a causa majore, minor a minore pendeat, seu, quod perinde est, effectus major nonnisi vi majore, minor autem vi minore producitur (§. 926. *Ontol.*). *Si imaginationis vi producta idea materialis eadem celeritate gaudet, quam habet idea materialis ab objecto sensibili in organum producta*, consequenter *si quis sibi sensu percipere videtur, quæ imaginatur, facultate tamen imaginandi a causa nulla præternaturali turbata, vim imaginationis intendi posse inde arguitur* (§. 758. *Ontol.*). *Unde possibilitas intensionis imaginationis colligatur.*

Intensitas imaginationis non confundenda est cum ejus extensione, de qua diximus alibi (§. 198. *Psychol. empir.*). Etsi enim negandum non sit extensionem imaginationis sine ejus intensione concipi non posse; non tamen cum ea prorsus coincidit. Etenim imaginatio extendi dicitur, si plures ideas simul producere & per longum temporis spatium productas conservare apta redditur (*§. cit.*), id quod utique fieri non posse intelligitur, nisi hæc vis ad majorem gradum perducatur, quam quem communiter habet, consequenter si intendatur (§. 758. *Ontol.*), adeoque notionem intensitatis supponit notio extensionis. In extensione autem potissimum spectatur non quod intensitatis est, scilicet major gradus vis imaginationis, sed quod illi peculiare est, scilicet quod campus visionis

(ut cum Opticis loquamur) augeatur & ideæ conserventur diutius. In intensitate autem potissimum respicimus ad majorem phantasmatum claritatem ipsisque respondentium idearum materialium celeritatem.

§. 212.

Imaginationis intensitas asserta.

Quoniam dubitandum non est, quin inter eos, qui visiones seu apparitiones sibi factas jactarunt, fuerint, qui quod imaginabantur sibi videre visi sunt; quin *Imaginatio insigniter intendi possit, dubitandum non est.*

Poteram provocare ad exempla domestica, quibus ista intensitas imaginationis confirmatur. Etenim in adolescentia, deficiente adhuc judicio maturo, claritate idearum consequi conabar, quod rationis evidentia consequi negabatur: unde accidit, ut ad pervidendum ea, quæ phantasmatis insunt, omnem conatum adhiberem. Atque ita consecutus sum, ut tenebris aliquoties mihi imposuerit imaginatio, fallacia nonnisi aliquo tempore post detecta. Ceterum major imaginationis intensitas concipi non potest, quam ubi ad eum gradum perducitur, ut phantasmata eandem cum ideis sensualibus claritatem consequantur. Quoniam imaginationis intensitas, præsertim si extensio eidem accedat, plurimum utilitatis nobis affert in rebus cognoscendis aliisque ad earundem cognitionem perducendis; superest ut addamus, quomodo vim imaginationis intendere liceat.

§. 213.

Quomodo vis imaginationis intendatur.

Si vim imaginationis intendere velimus, omnem conatum adhibere debemus, ut attentionem in phantasmata dirigamus, eamque in iisdem defixam detineamus & quæ iisdem insunt pervideamus ac distinguamus. Etenim si attentionem nostram in phantasmata continuo dirigere conemur eamque in iis defixam detinere adsuescamus; hoc ipso efficitur, ut phantasmata majorem claritatem consequantur (§. 237. *Psychol. empir.*).

Cum-

Cumque ea, quæ ideis insunt, pervidere conamur eademque a se invicem ut distinguamus omnem adhibemus curam; attentionem dirigimus in ea, quæ phantasmatis insunt, adeoque hæc clariora efficimus (§. 237. *Psychol. empir.*). Dum vero attentionem in phantasmatis conservare studemus, contra idearum sensualium claritatem, quæ phantasmata adeo obscurant, ut ea subinde prorsus non appercipiamus (§. 99. *Psychol. empir.*), & attentionem impediunt (§. 238. *Psychol. empir.*), continuo nitimur & dum in tenebris ea pervidere conamur, quæ phantasmatis insunt, ad claritatem idearum sensualium perducere phantasmata continuo nitimur. Quamobrem cum vis imaginandi intendi minime possit nisi continuo usu; istiusmodi exercitiis eam intensitatem consequi nos debere, ad quam pervenire nobis datur, palam est.

Naturæ veluti impetu intenditur imaginandi vis, ubi in iis circumstantiis constituimur, ut ad istiusmodi exercitia de iis ne quaquam cogitantes adducamur, veluti Mathematicis, ac præsertim Geometris accidere solet, qui ab imaginatione sæpius expectant claritatem evidentiæ defectum suppleturam. Ita fervor pietatis in precantibus vel sacras meditationes foventibus affectuum vi attentionem in phantasmatis, quibus objecta convenientia repræsentantur, defigit defixamque retinet atque ideas alienas arcet, sicque ad imaginationis intendendæ exercitia tale quid non cogitantes adducit: id quod martyrum exemplo illustratur, qui attentione in futura vita defixa cruciatuum sensum vicerunt.

§. 214.

Media facilitandi vis imaginationis intensionem.

Quoniam ad vim imaginationis intendendam requiritur, ut attentionem pro arbitrio in aliquam rem dirigas & in eadem defixam retineas ejusve impedimentis ita resistas, ne eidem obesse possint (§. 213.) gradus vero attentionis exercitatione comparantur (§. 248. *Psychol. empir.*); *qui vires imaginationis intendere voluerit, is diversis attentionis gradibus sibi comparandis*

dis studere debet (§. 249. & seqq. Psychol. empir.) *utque semel acquisitos conservet atque perficiat operam dare tenetur* (*§.* 255. *Psychol. empir.*).

Quinam sint illi gradus diversi attentionis, alibi jam satis docuimus (§. 243. *& seqq. Psychol. empir.*). Quodsi eos perpendere volueris, palam erit singulorum aliquam esse in imaginatione intendenda usum: qui cum per se pateat, non opus est ut eundem hic commonstremus, ne præter necessitatem simus prolixi.

§. 215.

Tempus exercitiis intendendæ imaginationis conveniens initio.

Et quoniam actus imaginationis clariores sunt in tenebris & quando oculos claudimus, aliisque objectis absentibus, quæ cetera organa sensoria feriunt (§. 102. *Psychol. empir.*); *exercitiis, quibus vis imaginationis intenditur, initio impendendum est tempus nocturnum, vel vespertinum, & id inprimis, quo non multa objecta organa sensoria feriunt, vel oculi occludendi, ne lumen illabi possit.*

Initio nimirum seligendæ sunt circumstantiæ, quibus negotium facilitatur, ut citra molestiam consequaris, quod intendis. Et sane qui sua veluti sponte ad exercitia ista delabuntur, aut, si mavis, inscii ac vel inviti ad eadem trahuntur, ut fortunæ sit, quod hic a diligentia exspectatur; in circumstantias istas incidunt, quibus negotium facilitatur, & per eas ad id determinantur, quod quo tendat ipsimet ignorant: id quod in aliis quoque casibus non absimili modo contingere solet. Per universam philosophiam patebit, ejus beneficio in potestatem hominum redigi, quæ alias fortunæ sunt, ut jam certo consilio fieri possint, quæ alias nonnisi casu fiebant.

§. 216.

Tempus conveniens in progressu.

Quoniam tamen attentionem inter vehementes objectorum in organa sensoria actiones conservandi sibi comparaturus sæpius omnem adhibere debet conatum, ut eandem inter strepitus sensim sensimque majores, vel actiones objectorum in organa

na

na ſenſoria ſenſim ſenſimque vehementiores ad objectum aliquod pro arbitrio conſervet (§. 249. *Pſychol. empir.*), qui vero vires imaginationis intendere voluerit, hunc inprimis (§. 215.) attentionis gradum ſibi comparare teneatur (§. 214.); *aliquam imaginationis intenſitatem conſecutus exercitia eam ulterius intendendi etiam interdiu oculis apertis & ſenſim ſenſimque inter majores ſtrepitus, vel actiones objectorum in organa ſenſoria ſenſim ſenſimque vehementiores inſtituere debet.*

Si cui volupe fuerit veritatem corollarii præſentis liquidius introſpicere, is demonſtrationem, quam de acquirenda potentia attentionis inter impedimenta ſenſuum conſervandi dedimus (§. 249. *Pſychol. empir.*), relegat & accuratiori trutina expenſam ad illud applicet: Quodſi enim ea ibidem non ſupponatur, hic commode apponi poterat. Qui vero de intendenda imaginationis vi curam, quam hic commendamus, ſuam fecerit; is corollarii præſentis veritatem ex ſe ipſo capiet, quemadmodum & a nobis compertum eſt. Et hoc convictionis complementum in notionibus practicis præſertim non ſatis commendari poſſe arbitramur.

§. 217.

Intuitus ideæ univerſi cur legibus adſtrictus.

In intuenda idea univerſi anima certas obſervare tenetur leges. Quoniam enim integram ideam univerſi ſimul intueri nequit (§. 194.), neceſſe eſt ut detur ratio ſufficiens, cur hanc potius partem intueatur, quam aliam (§. 70. *Ontol.*). Quamobrem cum ideam univerſi intueatur, quatenus nonnulla, quæ in eadem continentur, clare percipit (§. 193.); claræ perceptiones animæ rationes habent ſufficientes, cur hæ jam potius animæ inexiſtant, quam aliæ. Et quia ſingulis infinita inſunt (§. 186.), quæ cum mediate percipiantur (§. 195.) totaliter obſcure percipiuntur (§. 201.); non minus neceſſe eſt detur ratio ſufficiens, cur perceptiones iſtæ claræ, quibus intuitus ideæ univerſi abſolvitur, hoc potius modo limitentur, quam alio (§. 70. *Ontol.*). Intelligibili itaque modo explicari

poteſt, cur anima nunc has potius habeat, quam alias perceptiones claras & cur eædem hoc potius modo limitentur, quam alio (§. 321. *Ontol.*). Et quia poſita iſta ratione ſufficiente ponuntur hæ potius perceptiones claræ, quam aliæ eædemque hoc potius modo limitantur, quam alio (§. 118. *Ontol.*); determinatio illarum perceptionum, quibus intuitus ideæ univerſi abſolvitur, fit rationi convenienter (§. 113. *Ontol.*), conſequenter regulæ dantur, per quas perceptiones iſtæ, quibus intuitus ideæ univerſi comprehenditur, adeoque ipſe intuitus ideæ univerſi, utpote cum iisdem idem (§. 181. *Ontol.*), explicari poteſt (§. 475. *Ontol.*). Hæ vero regulæ cum & ipſæ ratione ſua nitantur (§. 70. *Ontol.*); principia dentur neceſſe eſt illarum regularum generalia (§. 866. *Ontol.*), conſequenter leges perceptionum, quibus intuitus ideæ univerſi abſolvitur (§. 84. *Pſychol. empir.*). Patet adeo animam in intuendo univerſo certas obſervare teneri leges.

Leges iſtiusmodi dari a poſteriori jam nuper evicimus & quænam eædem ſint docuimus (§. 85. 117. *Pſychol. empir.*): enimvero hic oſtenditur, cur legibus iſtiusmodi ſit opus. Fluunt nimirum ex finitudine naturæ humanæ, quæ ne particulam quidem univerſi, nedum integrum univerſum clare percipere valet. Quæ enim in Pſychologia empirica a poſteriori ſtabiliuntur, eorum ratio a priori reddenda eſt in rationali (§. 4.).

§. 218.

Quænam ad intuitum univerſi referantur.

Ad intuitum univerſi pertinent & ideæ ſenſuales, & phantasmata clara. Singuli enim ideæ ſenſuales & phantasmata, involvunt ſtatum integrum univerſi, ad quem referuntur (§. 182.) atque tam illa (§. 95. 48. 24, *Pſychol. empir.*), quam hæ (§. 93. 92. *Pſychol. empir.*) in perceptionum numero ſunt. Quatenus igitur claræ ſunt ad intuitum ideæ univerſi ſpectant (§. 193.).

§. 219.

§. 219.

Quoniam intuitus ideæ universi certis legibus necessario adstringitur (§. 217.); igitur *non minus phantasmata, quam ideæ sensuales certis legibus necessario adstringuntur* (§. 218.). *Necessitas legum idearum sensualium & phantasmatum.*

Quod id obtineat, ostensum est in Psychologia empirica (*not.* §. 217.): quod id fieri debeat, nequaquam vero fieri possit, ut ideæ sensuales atque phantasmata nullis legibus adstringantur; hic evincitur. Præsens adeo doctrina superflua non est. Necessitas legis idearum sensualium seu sensationum speciali ratione evinci poterat. Etenim lex sensationum continet determinationes essentiales animæ (§. 78.), atque adeo in ipsa animæ essentia continetur. Quamobrem cum essentiæ rerum sint absolute necessariæ (§. 303. *Ontol.*); absolute quoque necessarium est, ut animæ in sensationibus observent hanc legem.

§. 220.

Lex sensationum aliam se superiorem seu priorem non agnoscit. Lex enim sensationum continet determinationes essentiales animæ (§. 78.), consequenter ex ea intelligitur, quod anima eandem observare teneatur, quia hanc habet essentiam. Non igitur datur ejus aliqua ratio, præterquam essentia animæ (§. 56. *Ontol.*). Enimvero essentia primum est, quod de ente concipitur (§. 144. *Ontol.*). Quamobrem lege sensationum alia prior, unde pendeat, concipi nequit (§. 851. *Ontol.*). *Prima lex perceptionum.*

Scilicet lex sensationum seu idearum sensualium est, quod producta in organo sensorio a sensibili mutatione in mente eidem coëxistat sensatio per illam intelligibili modo explicabilis (§. 85. *Psychol empir.*). Anima igitur, cujus essentia (§. 66.) atque natura in vi universi repræsentativa consistit, situ corporis organici in universo materialiter & constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata (§. 67.), ideo observare tenetur hanc legem, quia possibile est ab ente aliquo simplici ita repræsentari hoc universum, ut objecta in organum sen-

 sorium

ſorium immediate agentia pro mutatione eidem inducta clare percipiantur (§. 154. *Ontol.*). Unde lex ſenſationum ponitur poſita eſſentia animæ, neque adeo eadem prior aliqua concipi poteſt.

§. 221.

Lex ſenſationum cur non adverſetur libertati.

Lex ſenſationum non tollit libertatem. Per legem enim ſenſationum ideæ ſenſuales in anima quoad actualitatem ſuam pendent a ſitu corporis in univerſo & mutatione in organo ſenſorio contingente (§. 85. *Pſychol. empir.*). Enimvero ſi ex decreto animæ ob ſenſationes prævisas ſitus corporis mutetur vel non mutetur, nec alio quocunque modo impedias, ne ſenſibile in organum agat, vel quid eo fine agas, aut ab aliis fieri jubeas, ut ſenſibile aliquod percipias; ſenſationes a libertate animæ pendent (§. 151. 152. 153.), adeoque ſenſationes a libertate animæ pendent, quia legem ſenſationum obſervat. Lex itaque ſenſationum libertatem tollere nequit.

Qui animæ lege ſenſationum neceſſitatem in ſentiendo imponi opinantur, quid dicant non intelligunt, confuſis & obſcuris notionibus, immo terminis inanibus ſemetipſos confundentes. Ex ipſa enim lege ſenſationum apparet, ſi detur aliqua animæ in decernendo motu corporis ad organorum ejusdem libertas, tantam eſſe in ſentiendo libertatem, quantam dari poſſibile. Quamobrem ubi hæc libertas evicta fuerit, quemadmodum a nobis factum eſt (§. 942. *Pſychol. empir.*), ac nemo non in ſemetipſo ſingulis momentis experitur; eidem legem ſenſationis conſentaneam eſſe conſtat, quemadmodum ex demonſtratione propoſitionis præſentis claret.

§. 222.

An lex ſenſationum libertatem reſtringat.

Lex ſenſationum libertatem animæ ne reſtringit quidem. Etenim vi legis ſenſationum eædem dependent a ſitu corporis in univerſo ac organorum conſtitutione (§. 85. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum in eo eſſentia atque natura animæ conſiſtat, ut ſibi repræſentet hoc univerſum pro ſitu corporis organici in

in universo & convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt (§. 66. 67.); alia libertas in sentiendo concipi nequit, quam quæ sese in decernendo situ corporis & circa usum organorum exerit. Quoniam itaque lex sensationum in ea nihil immutat (§. 151. & seqq.); lex sensationum libertatem animæ in sentiendo nullatenus restringit.

Leges morales, sive naturales fuerint, sive positivæ, libertatem hominis restringunt ad unam partem contradictionis, cum potentia physica extendatur ad utramque; non tamen ideo dicuntur tollere libertatem, cum nemo non intelligat hac lege nihil in natura hominis immutari. Multo minus igitur libertati adversa censeri potest lex sensationum, cum libertatem ne quidem restringat, sed tantam relinquat, quanta per naturam rerum ipsiusque animæ dari potest. Si quis legem sensationis libertati adversam existimat, quod stante ea sine organis sentire non liceat, nec adeo sensu percipere detur, nisi quæ in organa sensoria agunt & convenienter mutationi, quam organorum constitutio admittit; is libertati humanæ adversum pronunciare tenetur, quod volare & pondus quantumcunque movere nequeat, hoc est, existere desiderat, quæ possibilitate intrinseca destituuntur contra prima philosophiæ principia (§. 132. *Ontol.*).

§. 223.

Lex imaginationis rationem aliquam in lege sensationis habere debet. Dum enim imaginamur, sensibilia absentia nobis repræsentamus (§. 92. *Psychol. empir.*), adeoque ea, quæ in organa sensoria agere nequeunt. Quoniam itaque anima vi essentiæ atque naturæ suæ sibi repræsentat hoc universum convenienter mutationibus, quæ in organo sensorio contingunt (§. 66. 67.), adeoque sensationes primæ sunt mutationes, quæ per essentiam atque naturam in anima contingunt: in his contineri debet ratio, cur hæc potius imaginemur quam alia, eaque potius hoc modo, quam alio imaginemur (§. 160. *Ontol.*). *Legis imaginationis ratio.*

Ipsa lex imaginationis, quam a posteriori stabilivimus (§. 117. *Psychol. empir.*), hoc ipsum abunde loquitur. Sed nostrum jam est a priori stabilire, quæ per experientiam nobis certa sunt.

§. 224.

Legis imaginationis demonstratio.

Si in quid, quod sensu percipimus attentionem nostram dirigimus; vi imaginationis ea percipere debemus, quæ antea cum eo percepta fuere sensu; seu vis imaginationis reproducere debet ideam totalem, cujus pars erat id, in quod attentionem nostram jam dirigimus. Lex enim imaginationis rationem aliquam habere debet in sensationibus (§. 223.). Quamobrem cum ea sensationum clarior sit ceteris, in quam attentionem nostram dirigimus (§. 237. *Psychol. empir.*), ut adeo veluti sola nobis jam præsens existimetur; in ea potissimum ratio quærenda, cur aliquid rei absentis percipiamus. Enimvero anima sibi repræsentare nequit sensibilia nisi convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis accidunt (§. 62.), adeoque nec absentia, nisi convenienter mutationibus, quas antea in organis sensoriis produxerunt, consequenter vi perceptionum præsentium seu sensationum perceptiones rerum antea sensu perceptarum reproducere debet. Quoniam igitur ratio nulla est, cur perceptionem aliquam præteritam potius reproducat, quæ nihil cum præsente commune habet, quam eam, cujus præsens, in quam attentio dirigitur, pars quædam est, ut adeo ea in præsente totali & præterita quadam una contineatur; hanc utique reproducere debet, cujus pars erat partialis ista perceptio, in quam attentio jam dirigitur.

Atque adeo jam intelligitur, cur anima sequatur legem imaginationis, quam a posteriori stabilivimus (§. 117. *Psychol. empir.*), scilicet quod, si qua simul percipimus & unius perceptio denuo producatur, imaginatio & perceptionem alterius producat. Hanc, non aliam obtinere posse legem ex natura animæ jam manifestum est, cum ex Psychologia empirica tantum-

tummodo constaret, quod anima eandem sequatur, non vero quod sequi debeat. Quamobrem superfluum censeri nequit, quod, quæ a posteriori satis certa sunt, eadem a priori evincamus. Cognitio a priori aliquid superaddit cognitioni a posteriori, quo ipsamet destituitur, quod tamen scire utile est.

§. 225.

Legis imaginationis complementum.

Quoniam phantasmata præsentia eodem modo insunt phantasmati cuidam alteri per modum partis communis, quo idea sensualis præsens inest phantasmati cuidam, cum, quæ nunc in phantasmatum numero sunt, olim in idearum numero fuerint; *si in quid, quod in phantasmate præsente continetur, attentionem dirigimus; vi imaginationis id quoque percipere debemus, quod antea una cum re per phantasma præsens repræsentata percipiebatur* (§. 224.).

Nimirum quod de sensatione præsente admittis, idem quoque de phantasmatis præsentibus admitti debere nemo non agnoscit, qui rationem perspicit, cur in priore casu locus sit legi imaginationis. Ceterum si corollarium hoc adjicias propositioni præcedenti, ex qua infertur; lex imaginationis integra habetur. Completur nempe reducendo casum alterum ad primum, ut sub eodem contentus videatur. Inservit autem hæc altera legis imaginationis pars seriei phantasmatum continuandæ, quemadmodum ex ipsa lege patet atque experientia confirmat. Patet jam ratio, cur legem imaginationis generaliter de perceptionibus quibusvis enunciaverimus (§. 117. *Psychol empir.*). Ad usum enim servit generalis enunciatio: ad demonstrandam legem commodius est, si in casu speciali, a quo series phantasmatum incipit & imaginandi initium capitur, primum enuncietur & casus alter sigillatim enunciatus itidem ad eundem reducatur. Non addimus casum tertium quem comminisci licet, scilicet quando phantasmata arbitrario formata a nobis una cum ideis sensualibus vel phantasmatis aliis conjunguntur: propterea quod ea, quæ ex lege imaginationis deducuntur, inter regulas imaginationis locum merentur (§. 115. *Psychol. empir.*). Regulas autem ex lege imaginationis

tionis jam alibi deductas & ab aliis legis applicatione facile deducendas, ubi iisdem opus fuerit, hic non commemoramus.

§. 226.

Idearum materialium reproductio.

Idea materialis, quæ ideæ sensuali respondet, reproducit ideam materialem antea cum eadem actione sensibilis in organum sensorium producta. Si quid enim sensu percipimus & in id attentionem nostram dirigimus; vi imaginationis reproducitur perceptio, quam alias una cum perceptione præsente una habuimus (§. 224.). Enimvero si quid sensu percipimus, ideæ sensuali, quæ animæ inexistit, respondet materialis in cerebro (§. 113.) & si quod vi imaginationis phantasma producitur, eidem etiam in cerebro idea materialis respondet (§. 206.). Quamobrem idea materialis, quæ ideæ sensuali respondet, resuscitat ideam materialem, quæ ante una cum ista actione sensibilis in organum sensorium una producebatur.

Mechanismus cerebri nobis nondum adeo notus est, ut ex eodem demonstrare possemus, quod idea materialis a specie impressa pendens reproducere debeat ideam materialem alias cum ipsa una productam, utut non negemus istiusmodi demonstrationem in se possibilem esse. Ex iis adeo, quæ in anima contingunt, colligendum quid in corpore fiat.

§. 227.

naginatio uatenus orpori inest.

Imaginationem materialem seu corpori inexistentem appello facultatem producendi ideas materiales respondentes phantasmatis, seu nulla immediata actione sensibilis in organo sensorio. Quoniam ideis materialibus actione sensibilium in organa sensoria productis una producuntur alia, quæ phantasmatis respondent, seu quæ a nulla actione immediata sensibilis in organa sensoria pendent (§. 226.); *imaginationem materialem dari immateriali contradistinctam, quæ in anima datur* (§. 92. *Psychol. empir.*), *seu imaginandi quandam facultatem corpori quoque inexistere patet.*

Etsi

Etsi imaginatio materialis seu corpori inexistens existere non intelligatur nisi a posteriori, quatenus causæ materiales eandem corripere & corrigere deprehenduntur (§. 205.), nisi quod in systemate harmoniæ præstabilitæ ejus pateat a priori existentia (*not.* §. *cit.*); ex ea tamen subinde petere licet rationes eorum, quæ de phantasmatis observantur, immo ex iis colligere datur, quæ de imaginatione immateriali facultate animæ per observationem non patent, aut non patent facile, ita ut attentionem exacui opus sit notitia ejus, quod observari debet. Qua in re Psychologia rationalis convenit cum Astronomia, quemadmodum norunt qui eandem intimius perspexerunt. Ceterum hæc ipsa ratio nos movet ad imaginationem corpoream seu materialem paulisper contemplandam.

§. 228.

Sedes imaginationis materialis.

Quoniam imaginatio producit ideas materiales in cerebro, quæ phantasmatis respondent (§. 227.), ideæ autem materiales in cerebro producuntur (§. 112.); *sedes imaginationis materialis in cerebro existit.*

Atque hinc est, quod a statu cerebri pendeat, & morbi cerebro infesti eidem quoque insidientur, eandemque turbent, immo corrumpant.

§. 229.

Cur phantasmata pendeant a sensatione.

Nullum phantasma in anima existere potest nisi præcedat quædam sensatio. Etenim si phantasma quoddam in anima existere debet, eidem coëxistat necesse est in cerebro idea materialis (§. 206.), consequenter motus quidam in cerebro, qualis actione sensibilis in organum sensorium alias excitari solet (§. 112. 205.). Enimvero naturaliter motus nullus nascitur nisi ex motu præcedente (§. 304. *Cosmol.*): necesse igitur est, ut detur in cerebro motus quidam, qualis est, in quo ideæ materiales consistunt, antequam idea quædam materialis in cerebro oriri queat. Sed cum istiusmodi motus ratio sufficiens non reperiri possit, nisi tandem supponas aliquem actione sensi-

bilis alicujus in cerebro productum, adeoque ideam quandam materialem ideæ sensuali respondentem (§. 114.); nulla orietur idea materialis phantasmati respondens, nisi præcedat quædam sensibilis alicujus in organum sensorium actio, consequenter sensatio (§. 65. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum non detur in anima phantasma, nisi eidem coëxistat idea materialis in cerebro (§. 206.); nullum phantasma in anima existere potest, nisi præcedente quadam sensatione.

Cum superius (§. 64.) generaliter evinceremus, omnes mutationes animæ a sensatione originem ducere, & inductione eorum uteremur, quæ in Psychologia empirica a posteriori stabilita fuerant; ostendimus quoque phantasmata non produci nisi prævia sensatione. Hoc vero minime obstat, quo minus ejusdem ratio reddatur idemque adeo a priori demonstretur. Et quamvis ratio quoque jam pateat per ea, quæ paulo ante de lege sensationis atque imaginationis demonstrata sunt (§. 217. & seqq.); nec tamen hoc ipsum obstat, quo minus quoque ratio reddatur ex natura imaginationis materialis. Habet enim id peculiare sibi Psychologia rationalis, quod eorum, quæ animæ insunt aut inesse possunt, duplex dari possit ratio, altera ex iis, quæ animæ insunt, derivanda, altera vero ex iis, quæ ad corpus pertinent, arcessenda propterea quod per naturam & essentiam insunt animæ, quorum interpres corpus est (§. 66. 67.).

§. 230.

Idearum materialium & sensualium debilitatio.

Ideæ materiales, quæ sensualibus respondent, successive imminuta celeritate debilitantur: ipsæ autem sensuales continuo fiunt debiliores, donec prorsus extinguantur. Constat experientia satis nota, si Solem occasui proximum intuentes oculos subito claudimus, imaginem Solis aliquoties recurrere, sed continuo minus claram, donec tandem prorsus obscura seu nigra appareat, antequam penitus evanescat. Diversæ igitur ideæ sensuales diversa claritate præditæ sibi invicem succedunt, & claritas continuo decrescit, antequam totæ evanescant. Unde

patet

patet ideas ſenſuales in anima decreſcente continuo claritate extingui.

Enimvero ideis ſenſualibus diverſis diverſæ quoque in cerebro reſpondent materiales (§. 114.). Quamobrem cum ideæ ſenſuales Solem nobis repræſentantes aliæ aliæque ſibi invicem ſuccedant *per demonſtrata;* diverſæ quoque ideæ materiales in cerebro ſibi invicem ſuccedere debent. Differunt autem ideæ ſenſuales claritate & ea continuo decreſcente tandem extinguuntur *per demonſtrata.* Ergo ideæ materiales celeritate differre & hac continuo decreſcente tandem extingui debent (§. 126.).

Provocavimus ad exemplum Solis, propterea quod ſenſatione forti opus eſt, ut ſucceſſivam ideæ ſenſualis extinctionem obſervare poſſis: in aliis enim caſibus idem haud facile obſervatur, non tamen ideo negari poteſt, cum nulla dari poſſit ratio, cur una idea ſenſualis aliter extingui debeat, quam ceteræ. Immo potius pro eodem modo extinctionis idearum ſenſualium promiſcue omnium militat communis ratio, quod natura non admittat varietatem niſi in identitate, nec temere diſſentiat a ſeipſa.

§. 231.

Idearum ſenſualium in phantaſmata mutatio.

Ideæ ſenſuales degenerant in phantaſmata & illis reſpondentes materiales in materiales, quæ his reſpondent. Etenim ideæ ſenſuales imminuta continuo celeritate debilitantur, donec tandem extinguantur (§. 230.). Quamobrem cum ideæ ſenſuales a phantaſmatis in eo differant, quod minore claritate fulgeant (§. 96. *Pſychol. empir.*) & per hoc quoque a ſe invicem diſtinguantur (§. 97. *Pſychol. empir.*), ita ut actus imaginationis ſenſationibus debilioribus æquipolleant (§. 98 *Pſych. emp.*); ideæ ſenſuales eam tandem claritatem adeptæ, quæ phantaſmatis convenit, phantaſmatis æquipollent ſeu in ipſa degenerant.

Similiter ideæ materiales, quæ ſenſualibus reſpondent, continuo

tinuo decrescente celeritate fiunt debiliores, donec omnis tandem motus penitus extinguatur (§. 230.). Enimvero ideæ materiales in motu minus celeri consistunt, si phantasmati, quam si ideæ sensuali respondent (§. 208.). Quamobrem ideæ materiales, quæ sensualibus respondent, in eas abeunt, quæ phantasmatis coëxistunt.

Convenit hoc experientiæ. Etenim si objectum quodcunque visu percipias, v. gr. si arborem intuearis, & statim oculos claudas; objectum istud, veluti arborem, tibi adhuc imaginaris. Idea autem, quam tunc habes, eadem prorsus est, quæ alias est arboris visu alias perceptæ, & cujus nunc minime præsentis tantummodo recordaris. Eadem obscuritate laborat, quæ deprehenditur in imagine ultima Solis recurrentis, clausis oculis (§. 230.).

§. 232.

Ratio legis imaginationis mechanica.

Quoniam idea sensualis, quæ phantasma rei cujusdam olim sensu perceptæ reproducit, est pars perceptionis cujusdam jam reproductæ; evidens est *idea sensuali præsente degenerante in phantasma vi imaginationis eidem sociari, quæ antea, cum in numero idearum sensualium existeret, sociata fuere* (§. 231.), *adeoque motum in cerebro exceptum per amplius spatium diffundi, per quod scilicet diffundebatur, cum antea in eodem existeret.*

Atque adeo propius apparet ratio legis imaginationis, quæ multo adhuc clarior foret, siquidem structura cerebri nobis magis explorata esset, ut luculenter constaret, quomodo motus ille per spatium amplius diffundi possit, propterea quod antea hoc modo diffundebatur. Non minus autem in cerebro, quam in anima evidens est, quod lex imaginationis cum lege sensationis hoc pacto connectitur, quemadmodum eam connexam esse debere constat (§. 223.).

§. 233.

Modus conservandi ideam sensibilis.

Quomodo objectum aliquod sensu percipitur; idea tam materialis, quam ei respondens sensualis continua productione conser-

servatur. Ponamus e. gr. nos intervallo temporis dato, veluti durante uno scrupulo primo, oculis immotis aliquod contueri objectum, puta arborem. Sumamus tempusculum minutissimum, quo visu percipitur arbor. Patet illo tempusculo & motu ad cerebrum usque propagato (§. 111.) produci in cerebro ideam arboris materialem (§. 112.), & in anima cooriri ideam sensualem (§. 113.). Enimvero nec ideæ sensuales, nec materiales per se subsistunt, sed illæ imminuta continuo claritate in phantasmata, hæ vero decrescente continuo celeritate in ideam materialem phantasmati respondentem degenerant (§. 231.). Quamobrem si utræque evanescere non debent, reproducendæ sunt, antequam decrementum claritatis ipsique respondens decrementum celeritatis (§. 125.) fuerit perceptibile. Quamdiu vero arborem immotis oculis intuemur, lumen ab eodem in oculos illapsum continuo eodem modo agit in nervos opticos, atque adeo eadem continuo est species impressa (§. 112.). Quamobrem eadem quoque continuo producitur idea materialis (§. 115.) eademque sensualis (§. 118.). Patet itaque ideam non minus sensualem, quam ipsi respondentem materialem continua sui productione conservari.

Motus fibrillis nerveis impressus non potest tardior fieri, quia continua actione sensibilis in organon instauratur, antequam decrementum fuerit perceptibile: quemadmodum chorda, quæ continuata actione huc illucque trahitur, motum acquisitum eundem tuetur. Et hoc simili haud obscure indigitatur modus, quo eadem celeritas motus, in quo idea materialis consistit, & consequenter ipsi respondentis ideæ sensualis claritas invariata aliquandiu subsistit.

§. 234.

Quoniam idea sensualis conservari nequit, nisi continua sui productione (§. 233); ideæ autem sensuali in cerebro constanter respondet materialis (§. 113.), quæ produci nequit nisi *Medium eam conservandi.*

 sensi-

ſenſibili in organum ſenſorium agente (§. 111.); *ſi ideam ſenſualem conſervare volueris, objectum per totum illud ſpatium temporis ad organon applicare, veluti viſibile oculis directe opponere teneris.*

Hæc equidem a poſteriori ſatis patent, ut ſuperfluum videatur talia moneri: ſuperfluum tamen non eſt, cum ſic pateat nulla arte effici poſſe, ut ideam ſenſibilis conſerves ſemoto objecto. Patet autem hinc perperam conferri ideas ſenſuales cum figuris ceræ impreſſis: hæ enim ſubſiſtunt, nec continua productione indigent, ut conſerventur.

§. 235.

Reproductionis idearum conſervatricium tempus.

Idea materialis ſenſuali reſpondens jam in eam, quæ phantasmati reſpondet, degenerat, dum ſenſualis conſervatrix reproducitur: ſimiliterque in anima idea ſenſualis, qua ad conſervationem opus eſt, reproducitur, dum ſenſualis præſens in phantasma jam degenerat. Idea enim materialis, quæ ſenſuali reſpondet, conſiſtit in motu ex organo ſenſorio ad cerebrum usque propagato (§.112.). Quoniam motus non ſit niſi in tempore (§. 649. *Ontol.*); tempuſculo aliquo opus eſt, quo motus fibrillis nerveis impreſſus ad cerebrum usque propagatur (§. 111.). Quamobrem cum idea materialis in cerebro ſtatim degenerare incipiat in eam, quæ phantasmati reſpondet, ubi primum ad illud propagatus fuit motus fibrillis nerveis in organo impreſſus (§. 231.); dum motus repetita actione ſenſibilis per nervos ſenſorios ad cerebrum propagatur, idea materialis præſens in eam degenerat, quæ phantasmati reſpondet. Ergo dum ſenſualis conſervatrix reproducitur (§. 233.), idea materialis anterior jam in eam, quæ phantasmati reſpondet, degenerat.

Jam nulla in anima exiſtit idea ſenſualis, niſi in cerebro exiſtat idea materialis, cui iſta reſpondet (§. 113. 114.). Sed idea materialis anterior jam in eam degenerat, quæ phantasmati reſpon-

ſpondet, dum idea materialis ſenſualis conſervatrix reproducitur *per demonſtrata.* Ergo idea ſenſualis jam in phantasma degenerare debet, dum ſenſualis producitur, qua ad conſervationem opus eſt.

Non licet objicere, nos nullum percipere tempus inter impreſſionem in organum & ideam ſenſualem in anima, adeoque nullum intercedere. Neque enim omne tempus ſenſu perceptibile eſſe loquuntur obſervationes microſcopicæ, ad quas alibi (*not.* §. 583. *Ontol.*) provocavimus. Immo non deſunt phænomena alia, quæ aperte loquuntur in tempore quædam fieri, ubi tempus nullum percipimus. Accenſio pulveris pyrii fit ſucceſſive, ita ut plura concipi debeant tempuſcula, quibus abſolvitur totalis unius granuli accenſio. Nullum tamen horum tempuſculorum diſtincte percipere licet.

§. 236.

Quoniam igitur ideæ olim ſociæ materialis exiſtentis una reproducuntur, dum, quæ ſenſuali reſpondet, in phantasma abit (§. 232.); *imaginatio quoque operatur, etſi ideæ ſenſuales conſerventur.* *Cur imaginatio operetur idea ſenſuali conſervata.*

Atque hac potiſſimum de cauſa propoſitionem præcedentem præmiſimus, ne quis in dubium vocare poſſet, quæ de ratione legis imaginationis paulo ante (*not.* §. 232.) obſervavimus.

§. 237.

Dum idea, in quam dirigitur attentio, in phantasma abit; ideæ ſociæ phantasma compoſitum complentes appercipiuntur pro gradu attentionis conſervatæ: quamdiu vero idea ſenſualis phantasmatis productrix & ad eam attentio conſervatur; phantasma, in quod ſenſualis degenerat, non appercipitur. Dum enim idea, in quam dirigitur attentio, in phantasma abit; efficere conamur, ut ea in perceptione compoſita præſente majorem claritatem ceteris habeat (§. 237. *Pſychol. empir.*), adeoque eam magis appercipiamus ceteris (§. 235. *Pſychol. empir.*). *Apperceptio phantasmatis.*

Quam-

Quamobrem cum cetera, quæ una percipiuntur, vix ac ne vix quidem appercipiamus (§. 245. *Psychol. empir.*), cum attentio ad plura simul non nisi multo, longo ac perdifficili exercitio comparetur (§. 251. *Psychol. empir.*), nec attentionem inter plura objecta partiamur, nisi quando potentia eam partiendi acquisita uti volumus (§. 251. *Psychol. empir.*); phantasma, in quod abit idea sensualis, statim appercipimus, consequenter cum ideæ sociæ phantasma compositum complentes eodem claritatis gradu cum phantasmate partiali ex idea sensuali genito gaudere debeant, nulla diversitatis ratione existente (§. 70. *Ontol.*), eædem simul appercipiuntur. Quo major itaque attentio ad ideam sensualem phantasmatis productricem conservatur, eo majorem claritatem habet phantasma (§. 237. *Psychol. empir.*), consequenter eo magis ideas socias idem ingredientes appercipimus.

Enimvero quamdiu idea sensualis phantasmatis productrix conservatur, continuo producitur & in locum phantasmatis vix nascentis statim iterum succedit (§. 233.), adeoque phantasma hoc, in quod idea sensualis degenerat, non appercipitur (§. 99. *Psychol. empir.*).

Experientia hoc satis confirmat. Ponamus enim, tibi obvium fieri hominem, quem in templo vidisti. Dum attentionem tuam omnem in eundem dirigis; idea templi interioris, in quo eundem vidisti, una reproducitur, quæ per legem imaginationis facile in ideam exterioris degenerat. Ideæ templi tibi magis conscius es quam hominis in eo sedentis, quamdiu eundem contueris & attentionem tuam a phantasmate templi, quod eundem hominem quasi in templo sedentem exhibet, in ideam sensualem ejusdem quasi retrahi observas, cum perdifficile sit ad ideam sensualem & phantasma simul eodem gradu conservare attentionem: quæ enim ratio est, ut plerumque statim evanescere videatur phantasma. Ceterum me non monente percipitur; phantasma, in quod abierat idea sensualis, interire, dum sensualis redintegratur, quia mate-

materialis idea respondens sensuali & phantasmati eundem in cerebro locum occupat. Quoniam tamen ob ea, quæ inde porro consequuntur, hæc attentius considerari consultum est; ideo in numerum propositionum psychologicarum mox referenda nobis veniet, ubi corollarium aliquod præsenti adjecerimus.

§. 238.

Modus phantasma producens appercipiendi.

Quoniam vero *idea sensualis* non reproducitur, ubi in phantasma abit, actione in organum sensorium impedita (§. 81. *Psychol. empir.*); *phantasma, in quod abit, una cum ideis sociis phantasma compositum complentibus una appercipitur, actione sensibilium in organum sensorium impedita,* veluti *clausis oculis, si sensibile fuerit visibile.*

Experientia dicta confirmat, modo ad eam sufficientem afferre possis attentionem & acumen psychologicum tibi comparaveris, quo ad pervidendas modificationes animæ opus est: id quod continuo attentionis excitandæ ac conservandæ exercitio comparatur, ubi præsertim præcesserit acumen in distincte rimandis iis, quæ rebus in sensum incurrentibus insunt, sese exerens. Quamobrem caveant ne per præcipitantiam experientiam in dubium vocent, qui ad eam capiendam nondum apti. Nullus autem dubito fore, quin sedula meditatione eorum, quæ nos in Psychologia tam empirica, quam rationali exposuimus, acumen istud acquiratur & perficiatur, quemadmodnm in ceteris cum gradu cognitionis crescit acumen rebus ad eam spectantibus pervidendis & ipsi cognitioni augendæ proficuum.

§. 239.

Interitus ideæ materialis phantasticæ in redintegratione sensualis.

Idea materialis respondens phantasmati, in quod abit sensuales, interit, dum redintegratur sensualis. Idea enim materialis, quæ in motu ad cerebrum propagato consistit (§. 112.) imminuta continuo celeritate debilitata (§. 230.), in ideam materialem, quæ phantasmati respondet, abit (§. 231.), consequenter phantasmati respondens idea materialis, in quam sensualis

abit, eundem locum occupat in cerebro, in quo hæret idea materialis ſenſuali reſpondens. Quodſi organi ſenſorii erga ſenſibile ſitu immutato idea ſenſualis redintegratur; idea materialis eidem reſpondens denuo producta (§. 233.), eundem quoque locum occupare debet, quem occupabat in cerebro primum producta motu iisdem fibrillis nerveis impreſſo ad eundem quoque cerebri locum propagato (§. 111.). Quamobrem cum motus, in quo conſiſtit idea materialis phantasmati reſpondens, in locum ideæ ſenſualis ſuccedenti, nonniſi celeritate differat a motu, in quo conſiſtit idea materialis actione ſenſibilis in organon ſenſorium redintegrata, hæcque celeritas priori major ſit *per demonſtrata*, adeoque differentia in gradu conſtituta (§. 156. *Cosmol.*) minor in majore tanquam pars in toto contineatur (§. 750. *Ontol.*) atque hinc ad totum pertineat (§. 341. *Ontol.*); impoſſibile omnino eſt ut idea materialis phantasmati, in quod ſenſualis abierat, reſpondens adhuc ſubſiſtat, dum ſenſualis redintegratur. Illam igitur in redintegratione hujus interire patet (§. 541. *Ontol.*).

Nimirum ſi quis admitteret, phantasmati & ideæ ſenſuali reſpondentes ideas materiales ſimul ſubſiſtere poſſe; is affirmaret idem mobile eodem momento & majore, & minore celeritate moveri: id quod manifeſte contradictorium (§. 30. *Ontol.*), neque admitti poteſt (§. 28. *Ontol.*).

§. 240.

Phantasmatis propagatio.

Si phantasma rei, quam nunc ſenſu percipimus, una appercipere debemus; idea materialis primum producto reſpondens ſui diffuſione aliam producere debet, cui phantasma illud reſpondet. Quoniam enim idea materialis, quæ ſenſuali primum productæ, ſenſibili in organum agere incipiente, degenerat in ideam materialem, quæ phantasmati ejusdem objecti reſpondet (§. 231.) eidemque ſociantur ideæ materiales, quæ alias, cum idem ſenſibile perciperemus, ſive numero, ſive genere aut ſpecie,

prout

prout attentio noſtra in numericas, vel genericas aut ſpecificas differentias dirigitur (§. 104. 105. *Pſychol. empir.*), eidem ſociatæ fuerant (§. 232.); primi phantasmatis compoſiti, quod idea ſenſuali ad evaneſcentiam vergente oritur (§. 230.), phantasma ſenſibilis ſic ortum eſt pars, eique reſpondens idea materialis eundem locum occupat, quem occupat ideæ ſenſuali conveniens. Enimvero ſi ſenſibile & ejus phantasma una percipitur; illi & huic reſpondentes ideæ materiales una in cerebro exiſtere debent (§. 113. 206.) adeoque, cum in motu diverſæ celeritatis conſiſtant (§. 208.), eundem in cerebro locum occupare nequeunt. Neceſſe igitur eſt ut ex motu, in quo prima idea materialis phantasmati primo reſpondens conſiſtebat, naſcatur motus, in quo conſiſtit ſecunda idea materialis phantasma ſenſibilis juxta ſenſibile exhibens, conſequenter idea materialis phantasmati primum producto reſpondens ſui diffuſione aliam producit, cui phantasma alterum reſpondet, quod ſenſibilis phantasma una cum ipſo ſenſibili apperceptibile exhibet.

Sequitur propoſitio præſens ex antecedentibus ſua ſponte, utut defectu terminorum attentione opus ſit ad conſecutionem clare percipiendam. Obſervatu quoque non adeo facilia ſunt, quæ de origine idearum materialium phantaſticarum docentur, propterea quod & difficilis ſit apperceptio ſenſibilis & ejusdem phantasmatis ſimultanea, ut absque acquiſito quodam acumine vix in anima detur, & mutationes perceptionum adeo celeres ſunt, ut ad omnes, quæ ſibi invicem ſuccedunt, vix animum advertere valeamus. Difficultatem hanc ipſimet experti ſumus, utut eam non prorſus invincibilem deprehenderimus. Hæc ideo monemus, ne quis per præcipitantiam in cognitione pſychologica ſibi obicem ponat: quamvis nobis perinde ſit, quid unusquisque de ſeipſo ſtatuere velit. Quomodo vero motus in cerebro ad alia ſpatia diffundatur, hic loci explicare minime valemus, propterea quod nondum definivimus, num motus iſte, qui organo ſenſorio ab ob-

jecto imprimitur, consistat in nuda fibrillarum nervearum oscillatione, an in motu fluidi cujusdam subtilis, quod a nonnullis fluidum nerveum, ab aliis spiritus animalis appellatur, an in oscillatione fibrillarum & motu progressivo spirituum animalium simul: in quod demum suo tempore in Physica inquiremus, ubi ea, quæ ad corpus spectant, ex instituto sumus tradituri. Absit autem ut quis sibi persuadeat, idearum materialium diffusionem in cerebro magis favere spirituum animalium motui, quam oscillationi fibrillarum; neque enim difficilius eadem explicatur per impulsum fibrillarum oscillantium in contiguas, quam per progressum spirituum animalium, ut adeo præsens phænomenon non sit decisivum. Sed hanc controversiam jam agitare minus lubet, ne præter necessitatem dogmata psychologica pluribus disputationibus obnoxia reddamus, ob novitatem suspecta iis, qui omnia damnant vel nescio quo veneno infecta existimant, quæ ipsimet olim in scholis non didicerunt. Placuit igitur nobis non assumere, nisi quod ab omnibus concedi debet, actione sensibilis in organum motum fibrillis nerveis sensorium nervum componentibus imprimi eundemque ad cerebrum propagari, distincta motus explicatione, quantum dari potest, ad philosophiam naturalem proscripta.

§. 241.

Facilitas reproductionis idearum materialium cerebro acquisita.

Si qua idea materialis sæpius fuerit producta, vel diu conservata; cerebrum reproductionis facilitatem contrahit. Quoniam enim ideæ materiales sunt motus cerebro inexistentes (§. 112.), ubi eæ sæpius producantur; iidem motus in cerebro sæpius producuntur. Cumque idea materialis in cerebro non conservetur nisi continua sui reproductione (§. 233.); ubi eadem diu conservatur, iidem motus in cerebro non minus sæpe producuntur. Enimvero constat a posteriori eam esse corporis nostri naturam, ut motuum continua, vel sæpius iterata productione contrahatur facilitas motuum eorundem reproducendorum. Quamobrem cerebrum quoque eorundem motuum diu continuata, vel sæpius iterata productione facilitatem motus

tus

tus iſtos iterum producendi contrahere debet. Continuata igitur vel ſæpius iterata ideæ materialis productione facilitatem eam reproducendi contrahere debet.

Quæ a poſteriori nota ſumimus, obvia experientia patent. Nemo enim eſt qui neſciat, omnes corporis habitus, qui in facilitate producendi eosdem motus conſiſtunt, hoc modo comparari.

§. 242.

Si idea aliqua materialis vel immaterialis diu conſervatur; ſæpius reproducitur. Etenim idea ſenſualis eidemque reſpondens materialis continua reproductione conſervatur (§. 233.). Enimvero ideæ materiales, quæ phantasmatis ac ideis ſenſualibus reſpondent, non differunt niſi celeritate motus (§. 208.) & phantasmata ipſa atque ideæ ſenſuales non aliam admittunt differentiam, quam quæ in gradu claritatis conſiſtit (§. 96. *Pſych. empir.*). Quamobrem dubio caret, quod ideæ materiales phantasmatis reſpondentes eodem modo conſervari debeant, quo conſervantur quæ ideis ſenſualibus reſpondent, quodque ipſa phantasmata non alio modo conſerventur, quam quo conſervantur ideæ ſenſuales, conſequenter phantasmata quoque ipſisque reſpondentes ideæ materiales continua productione conſervantur. Quod vero per tractum aliquem temporis continuo producitur, ſæpius producitur: id quod per ſe patet. Ideæ igitur tam materiales quam immateriales, quæ diu conſervantur, ſæpius producuntur.

Æquipollentia diuturnæ conſervationis & frequentis productionis idearum.

Tempuſculum illud perexiguum eſt, quod ideæ materiali in cerebro producendæ ſufficit, quæ ideæ ſenſuali reſpondet & ob continuam idearum ſenſualium atque materialium in cerebro coëxiſtentiam (§. 113.) eodem tempore producuntur ideæ ſenſuales, quo producuntur materiales: determinatum tamen eſt atque ideo vulgo adhibetur ad deſignandum minimum, quod imaginari licet, tempuſculum. Uno enim oculi ictu terminamus, quod celerrime factum fuiſſe indigitamus.

Hinc fluit principium Psychimetricum ad bonitatem memoriæ æstimandam conducens; numerum reproductionis idearum esse ut tempus, quo conservantur.

§. 243.

Quando ea locum habeat.

Quamdiu itaque *spectatur idearum iterata productio, unum idemque est, sive idea aliqua sæpius producatur sive diu conservetur.* Si enim diu conservatur, sæpius producitur, quamvis productiones iteratæ continua serie sese invicem excipiant (§. 242.). Unde porro consequitur, *quamdiu idearum iterata productio spectatur, diuturnam earundem conservationem & frequentem iterationem sibi mutuo substitui posse, salvis iis, quæ inde sequuntur (§. 181. Ontol.).*

Utile est nosse, quænam sibi invicem substitui possint tanquam causæ seu in genere causandi, tum in quocunque casu alio: hoc enim pacto ea, quæ fieri possunt, magis in potestatem nostram redigimus. Ceterum hinc jam evidentissime intelligitur, cur cerebrum facilitatem reproducendi ideas contrahat, sive eadem sæpius producatur, sive diu conservetur (§. 112.) & cur idem in anima obtineat quoad ideas immateriales (§. 108. *Psychol. empir.*).

§. 244.

Ideæ materiales rerum cognitarum quomodo in cerebro existunt.

Ideæ materiales semel sensu perceptis vel nostro arbitrio vi imaginationis formatis respondentes non actu insunt cerebro; sed tantummodo potentia, seu quoad possibilitatem actu inexistendi, absente licet objecto. Ideæ enim materiales, quæ sensualibus respondent, non conservantur nisi continua productione (§. 233.), atque adeo cessante actione objecti in organum sensorium intereunt (§. 111.). Quamobrem in cerebro non actu insunt.

Idem etiam ostenditur hoc modo. Ideæ materiales consistunt in motu, qui ex fibrillis nerveis in cerebrum fuit propagatus (§. 112.), atque hic motus imminuta celeritate successive debilitatur, donec prorsus extinguatur (§. 230.). Quamobrem

obrem cum continua sensibilis actione motus iste continuo produci debeat, ne intereat; impossibile omnino est ut idea materialis semel suscitata actu inesse pergat in cerebro.

Potest quoque idem ostendi per indirectum. Ponamus ideas materiales actione sensibilium in organum sensorium actu inesse pergere in cerebro, cessante licet actione in organum sensorium, quamdiu scilicet rerum semel sensu perceptarum in nobis datur reminiscendi facultas. Quoniam ideæ istæ in motu consistunt (§. 112.), aut motus iste in eodem loco cerebri perdurat, ad quem ex organo sensorio fuerat propagatus, sensibili in idem agente (§. 111.), aut inde ulterius in alium locum propagatur, ubi conservatur. Ponamus prius: si sensibile B post A in easdem fibrillas nerveas ejusdem organi agit, ejus etiam idea materialis in eodem cerebri loco posthac actu existit. Et idem fieri debere, ubi C post B, D post E ac ita porro in easdem fibrillas nerveas ejusdem organi agit. Quoniam ideæ materiales, quibus in cerebro repræsentantur sensibilia A, B, C, D, E & ita porro in motu consistunt (§. 112.) & in eadem cerebri parte continuo subsistunt; necesse est eandem cerebri partem pluribus diversis motibus simul ita cieri, ut unicuique sine ulla permixtione remaneat suus celeritatis gradus, suaque directio: quod cum sit absurdum, idea materialis rei sensu perceptæ in eodem cerebri loco subsistere nequit, in quo primum fuerat producta. Subsistat igitur in alio loco, si fieri potest. Quoniam ideæ sibi invicem continuo succedentes diversum ab eo loco occupare debent, in quo primum fuerant productæ; ideam B loco suo pellere ideam A, & ideam C denuo D, atque D ipsam E ac ita porro necesse est. Peculiarem adeo cerebri partem occupat idea A, peculiarem sibi quoque occupat B, itidemque C, D ac E & ita porro. Quare cum magnitudo cerebri exigua sit, nonnisi paucas ideas capere poterit: quod cum denuo absurdum sit, utpote experientiæ singulis obviæ e diametro adver-

versum; ideæ quoque materiales sensibilium in diversis cerebri locis subsistere nequeunt. Quamobrem cum nec in eodem loco, in quo primum producuntur, nec in diversis ab eodem subsistere possint *per demonstrata;* ut actu inexistant in cerebro fieri haud quaquam potest.

Enimvero si ideæ istæ vel sæpius fuerint productæ, vel diu conservatæ, cerebrum contrahit facilitatem eas reproducendi (§. 241.). Possibile igitur est, ut juxta legem imaginationis producantur occasione sensibilis in organum sensorium agente (§. 229. 219. *Psychol. rat.* & §. 117. *Psychol. empir.*). Atque adeo insunt cerebro quoad possibilitatem actu inexistendi, absente licet objecto.

Non nego vulgo sibi homines persuadere, quasi idearum rerum omnium, quas cognitas tenent, receptaculum sit cerebrum. Atque adeo mirantur, quomodo in eodem locus esse possit tot ideis, ubi multitudinem eorum stupent, quæ quis novit. Et inde fluxit imaginaria memoriæ notio, de qua diximus alias (§. 177. *Psychol. empir.*). Sed nostrum est in Psychologia rationali docere, quid ea sint, quæ ad animam spectant, non vero quid videantur.

§. 245.

Facultas producendi ideas rerum quas habuimus num sit quid actuale.

Facilitas producendi ideas rerum, quas antea habuimus, in actuali quadam mutatione consistit. Etenim facilitas reproductionis idearum acquiritur, si eædem sæpius producantur vel diu conserventur (§. 241.), adeoque antea non inerat, cum alias medio eam acquirendi minime fuisset opus. Ubi igitur facilitas ista acquisita fuerit, inest ipsi cerebri substantiæ quod ante non inerat, adeoque in actuali quadam mutatione consistit.

Qualis sit ista mutatio ut distincte exponamus, nemo a nobis requisiverit, cum structura cerebri nobis nondum adeo explorata sit, ut quæ inde pendent, intelligibili modo explicari possint.

§. 246.

§. 246.

In somnio simplici ideæ materiales continuo aliæ ex aliis nascuntur; in composito vero in qualibet ipsius parte. Etenim somnium initium capit a sensatione & per phantasmatum successionem continuatur (§. 123. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum phantasmatis singulis ideæ materiales in cerebro respondeant (§. 206.), non minus ac ideis sensualibus (§. 113.); in somnio continua est idearum materialium successio. Enimvero in somnio simplici continuatio in eadem serie phantasmatum fit; in composito vero in diversis (§. 125. *Psychol. empir.*). In somnio igitur simplici ideæ materiales sibi invicem succedentes ad eandem seriem pertinent, in compositis ad diversam, hoc est, in simplici ab una sensatione ortum deducunt ceteræ omnes, in composito a diversis (§. 124. 125. *Psychol. empir.*). Patet adeo dum somniamus ideam materialem aliam continuo nasci ex alia in somnio simplici; in parte autem somnii idem obtinere, ubi fuerit compositum.

Status cerebri in somnio.

Nempe cum somnium nova sensatione interrumpitur, idea materialis, quæ sensuali respondet, non nascitur ex idea materiali, quæ dabatur in cerebro, præcedente; verum ab actione sensibilis in organum resultat. Unde in somnio composito nonnullæ ideæ nascuntur ex motu in organo existente, non vero ex eo, qui datur in cerebro. Motus vero in organo species impressa est, non idea materialis, quæ in motu in cerebro consistit (§. 112.).

§. 247.

Dum dormimus, fibrillæ nerveæ, quæ dantur in organis sensoriis, in eo statu sunt, ut ab actione sensibilis in organum non facile is motus iisdem imprimi possit, qui speciem impressam constituit. Ponamus enim fibrillas nerveas, ex quibus constant nervi sensorii, esse in eodem statu, sive dormiamus, sive vigilemus. Quodsi ergo in somno objectum aliquod in organum

Status organorum sensoriorum in somnio.

agit, idem fibrillis nerveis imprimetur motus, qui eidem imprimitur, dum vigilamus (§. 923. *Ontol.*). Et eodem modo patet, motum fibrillis nerveis in organo impressum ad cerebrum usque continuari (§. 111.). Anima igitur etiam in somno eadem claritate percipit sensibilia in organum sensorium agentia, qua eadem vigilans percipit (§. 126.): quod cum sit absurdum (§. 59.), fibrillæ nerveæ, ex quibus nervi sensorii organorum componuntur, non sunt in eodem statu, dum dormimus & quando vigilamus, consequenter is motus, in quo consistit species impressa, eisdem imprimi nequit in somno, qui imprimitur, dum vigilamus.

Quoniam definire noluimus, qualis sit ille motus, qui fibrillis nerveis imprimitur in organo & per nervos sensorios ad cerebrum usque propagatur, num in fibrillarum quadam oscillatione, an in agitatione fluidi cujusdam subtilis in iisdem contenti, an in utraque mutatione simul facta consistat; nec nostrum est in præsente distincte explicare differentiam statuum, qui fibrillis nerveis conveniunt, dum dormimus & quando vigilamus.

§. 248.

Status cerebri in somno. *Dum dormimus, cerebri status adhuc idem est, ut ideæ materiales istiusmodi in eodem excitari possint, quales in eodem excitantur dum vigilamus.* Dum enim dormimus, somniare possumus (§. 121. *Psychol. empir.*). Enimvero dum somniamus res, quas percipimus, imaginamur (§. 122. *Psychol. empir.*), adeoque ideæ materiales, quæ continuo vel in integro somno, vel in quadam ejus parte aliæ ex aliis nascuntur (§. 246.), juxta legem imaginationis nascuntur (§. 219.): id quod & experientiæ consonum deprehenditur. Quamobrem cum is status sit cerebri, cum vigilamus, ut idea materialis, quæ sensuali respondet, reproducat ideam materialem antea cum eadem actione sensibilis in organum sensorium producta (§. 226.) & eodem modo ex ideis materialibus phantasmatis respondentibus nascantur

tur ideæ aliæ phantasticæ (§. 225. 206.); in somno status cerebri adhuc idem est, ut ideæ materiales istiusmodi in eodem excitari possint, quales in eodem excitantur, dum vigilamus.

Cur statum istum cerebri distinctius explicare non possimus, patet ex iis, quæ ad propositionem præcedentem annotata fuerunt. Ipsa autem experientia loquitur, ideas materiales, quæ in cerebro somniantium excitantur, esse istiusmodi, quales vi imaginationis in nobis produci constat, dum oculis clausis imaginationi luxurianti attendimus vigilantes. Enimvero quod non semper somniemus, etsi cerebrum sit ad somnium aptum, id quidem inde est, quod nullum phantasma in anima existere possit, nisi quædam præcedat sensatio (§. 229.), consequenter nec in cerebro nascantur ideæ materiales illis respondentes (§. 206.), nisi præcedat aliqua idea materialis actione sensibilis in organon excitata (§. 113); is autem in somno organi sensorii status sit, ut fibrillis nerveis non facile is motus imprimi possit, qui speciem impressam constituit (§. 247.).

§. 249.

Perceptiones ordinatas appello, quæ repræsentant res constante ordine sibi invicem succedentes. *Inordinatas* dico, quæ repræsentant res nullo ordine se invicem consequentes. *Perceptionum ordinatarum & inordinatarum discrimen.*

Nimirum perceptiones hic materialiter seu objective consideramus, quatenus sunt rerum ab anima diversarum imagines; non vero subjective, quatenus sunt actus animæ & ad ejus modificationes pertinent. Unde nil obstat perceptiones esse inordinatas, etsi ipsæmet certo ordine se invicem consequantur.

§. 250.

Dum somniamus, anima est in statu perceptionum distinctarum inordinatarum. Quod in somnio anima sit in statu perceptionum distinctarum, jam supra evicimus (§. 14.). Restat igitur, ut ostendamus perceptiones istas esse inordinatas. *Status animæ in somnio.*

Etenim in somnio mutationes rerum, quæ percipiuntur, absque ratione sufficiente contingunt (§. 128. *Psychol. empir.*), adeoque nulla datur regula, qua mutationes istæ se invicem excipiunt (§. 475. *Ontol.*), adeoque nec ullo ordine se invicem consequuntur (§. 487. *Ontol.*). Quod igitur perceptionibus per somnium repræsentatur inordinatum est (§. 485. *Ontol.*), atque adeo perceptiones in somnio inordinatæ sunt (§. 249.), consequenter in somnio anima in statu perceptionum distinctarum inordinatarum est.

Habemus adeo statum animæ integrum in somnio, qualem supra definivimus in somno, quando non somniamus (§. 59.), ita ut præsens propositio accipi possit pro definitione somnii respectu animæ, quemadmodum ex superioribus citata definitionem somni ejus intuitu præbet, quamvis interea, donec natura animæ magis pateret, in Psychologia empirica alias definitiones nominales somni atque somnii per communi experientia obvias differentias exstruxerimus (§. 119, 121.).

§. 251.

Status animæ dum vigilamus.

Dum vigilamus, anima est in statu perceptionum distinctarum ordinatarum. Quod anima sit in statu perceptionum distinctarum dum vigilamus, supra jam ostendimus (§. 14.). Superest ut ostendatur, quod perceptiones istæ sint ordinatæ. Etenim dum vigilamus sensu percipimus objecta præsentia, adeoque perceptiones, quas habemus, non alias nobis repræsentant mutationes, quam quæ in universo actu contingunt. Jam in hoc universo mutationes rerum certo ordine se invicem consequuntur (§. 76. *Cosmol.*). Quod igitur perceptionibus, dum vigilamus, sibi invicem succedentibus tanquam nobis præsens exhibetur, seu quod sensu percipimus (§. 67. 59. *Psychol. empir.*), ordinatum est, atque adeo perceptiones, dum vigilamus, ordinatæ sunt (§. 249.), consequenter dum vigilamus, anima in statu perceptionum distinctarum ordinatarum est.

Patet adeo differentia inter somnia & vigilias, quam nos infe-

inferius daturos supra promisimus (*not.* §. 14.). Atque præsens propositio statum vigilantis a ceteris, quos anima habere potest, ita separat, ut definitionis loco servire possit, ubi alteri explicare debes, quid sit vigilare quoad animam.

§. 252.

Variatio status fibrillarum sensoriarum unde pendeat.

Fibrillæ nerveæ in organis sensoriis ipso usu reducuntur ad eum statum, in quo motus ad cerebrum propagabilis a sensibilibus iisdem imprimi nequit consueta facilitate; non usu autem reducuntur in statum pristinum. Dum enim vigilamus, sensibilia in organa sensoria agentia continuo percipimus: quod per se notum nemo non largitur. Fibrillis adeo nerveis continuo imprimitur motus, qui inde ad cerebrum propagatur (§. 111.). Enimvero dum dormimus, fibrillæ nerveæ organorum sensoriorum in eo sunt statu, ut actione sensibilis species (§. 247.), adeoque motus ad cerebrum propagabilis non facile imprimi possit (§. 112.). Quare cum somnus sua veluti sponte sequatur, ubi per aliquem temporis tractum vigilavimus, ut ex statu vigilantis nascatur, quemadmodum denuo nemini non obvium est per ea, quæ in se quotidie observat; fibrillæ nerveæ in organis sensoriis continuato per aliquem temporis tractum usu reducuntur ad eum statum, in quo motus ad cerebrum propagabilis eadem facilitate iisdem non amplius imprimi potest, quo ante imprimebatur.

Enimvero nemini non qnotidiana experientia exploratum est, somno per aliquod temporis spatium continuato nos iterum evigilare. Quamobrem cum somno durante nihil eorum quæ nobis præsentia sunt, conscii simus, seu sensibilia præsentia non percipiamus clare (§. 119. *Psychol. empir.*); motus quoque fibrillis nerveis nullus imprimitur ad cerebrum propagandus (§. 111.), adeoque fibrillarum nervearum in organis sensoriis durante somno nullus usus est; id quod de visu in specie per experientiam patet, quoniam clausis oculis dormimus.

Enimvero dum evigilamus redit ſtatus priſtinus, quod a poſteriori liquet. Ergo fibrillæ nerveæ in organis ſenſoriis, ubi ineptæ factæ fuerint ad recipiendum motum a ſenſibili, qui ad cerebrum propagari poſſit, non uſu reducuntur ad eum ſtatum, in quo ipſis a ſenſibilibus motus ad cerebrum propagabilis imprimi poteſt.

Neceſſe eſt, ut inquiramus, cur in anima ſtatus perceptionum clararum & obſcurarum alternare debeat. Quamobrem cum nunc corpus ſit eorum, quæ ad animam ſpectant; nunc vero anima illorum, quæ corpori accidunt, interpres: principium eo fine præmittendum erat.

§. 253.

Somni finis ſeu neceſſitas.

Quoniam in ſomno ceſſat uſus organorum ſenſoriorum (§. 119. *Pſychol. empir.*), adeoque & fibrillarum nervearum in iisdem nervum ſenſorium conſtituentibus (§. 111.); non uſu autem hæ ipſæ fibrillæ in eum ſtatum reſtituuntur, quo officio ſuo defungi poſſunt (§. 252.); *ſomno opus eſt ut fibrillæ nerveæ in organis ſenſoriis ad munia ſua obeunda ineptæ redditæ reficiantur, ſeu ad eadem denuo apta efficiantur.*

Patet hinc ſomni neceſſitas ejusque finis, quem Deus per naturam intendit; etſi hic totalis non ſit, cum non minus reficiantur fibrillæ nerveæ, ex quibus componuntur nervi motorii, quam illæ, ex quibus ſenſorii conſtant. Sed de altero fine hic ut agatur locus non eſt. Sunt fines ſomni præterea alii in Teleologia explicandi.

§. 254.

Cur clauſis oculis in lecto decumbendum.

Quia uſus oculi continuus eſt, quamdiu per diem vigilamus, etiam cum ſenſus ceteri vel prorſus feriantur, vel parum occupantur, quemadmodum nemo non novit, qui vel tantillum animum ad ſe advertit; in organis autem ſenſoriis fibrillæ nerveæ reficiuntur non uſu (§. 252.); *plurimum conducit ſi, dum noctu non dormimus, oculos claudimus.*

Suf-

Suffragatur experientia, ita ut etiam attentioribus de vulgo innotuerit, ſomno quodammodo æquiparandum eſſe, ſi clauſis oculis in lecto decumbimus, quando dormire non valemus.

§. 255.

Ex eadem ratione *conducit, ſi dormire non valentes actiones ſenſibilium ab organis ſenſoriis, quantum fieri poteſt, arceamus.* *Cur & a ceteris organis ſenſibilia arcenda.*

Hinc loca eligimus ab omni ſtrepitu remota, quem etiam eo, quo dormiendum, tempore metuere licebat. Curandum præterea, ne corpus calorem vel frigus ſentiat. Guſtus enim & olfactus per ſe feriantur, nullis ſenſibilibus præſentibus. Aſt moleſtum percipimus eum corporis ſtatum, ubi cauſæ intrinſecæ faciunt, ut quasdam corporis noſtri partes ſentiamus. Quodſi in lecto decumbentes ſenſus propemodum omnes prorſus feriantur, ut imaginationi tantummodo aliquæ partes relinquantur, quæ nimirum nec ipſa inquietatur; vigilias nobis non adeo obeſſe deprehendimus, quam ubi organa ſenſoria nimis fuerint occupata. Taceo nos quoque in ſomnum facilius incidere, ubi ſenſus obſtacula non objiciunt, nec difficultates faceſſit imaginatio.

§. 256.

In anima ſtatus perceptionum clararum & obſcurarum, ſeu totalium diſtinctarum & confuſarum alternare debent. Etenim ſomno opus eſt, ut fibrillæ nerveæ in organis ſenſoriis ad munia ſua obeunda ineptæ redditæ reficiantur, ſeu ad eadem denuo aptæ efficiantur (§. 253.), conſequenter opus ut ſomnus & vigiliæ alternent. Enimvero quando vigilamus, anima eſt in ſtatu perceptionum diſtinctarum (§. 14.), totalium ſcilicet (§. 45. *Pſychol. empir.*), ſeu partialium clararum (§. 44. *Pſychol. empir.*): quando vero dormimus, eadem eſt in ſtatu perceptionum obſcurarum, ſeu totalium confuſarum (§. 59.). Quamobrem cum ideæ ſenſuales ideis materialibus in cerebro coexiſtant (§. 113.); in anima ſtatus perceptionum clararum *Alternatio ſtatuum animæ.*

rarum

rarum & obscurarum, seu totalium distinctarum & confusarum alternare debent.

Apparet adeo necessitas, cur anima non semper in statu perceptionum distinctarum esse possit: neque enim vi essentiæ ac naturæ suæ alius esse potest status animæ, quam qualem admittit status corporis (§. 66. 67.). Si quis hinc difficultates nectere velit adversus statum animæ a corpore separatæ; eidem satisfaciemus inferius, ubi de immortalitate animæ acturi sumus. Difficultates enim nascuntur ex eo, quod anima vi essentiæ suæ in operationibus suis a corpore pendeat: quæ adeo premunt omnes, qui negare non audent, quæ experientiæ indubiæ fide nituntur.

§. 257.

Cur sensus sint valde limitati.

Sensus omnes necessario valde limitati sunt, seu pauco admodum objecta sensu simul clare ac distincte percipere licet. Etenim anima sensu non percipit objecta sensibilia, nisi quæ motum imprimunt in organo sensorio fibrillis nerveis ad cerebrum usque propagabilem (§. 111.), utque clara sit perceptio, sufficiens celeritatis gradus requiritur (§. 125.), & ut eadem distincta sit, a diversis sensibilis partibus diversis fibrillis nerveis motus imprimitur (§. 127.). Enimvero non modo in tactu, gustu & olfactu immediatus requiritur sensibilis atque organi contactus (§. 71. 72. 73. *Psychol. empir.*), & visibile lumen in oculum immittere (§. 69. *Psychol. empir.*), sonus vero in aurem illabi debet, ut conveniens unicuique organo sensibile percipiatur (§. 70. *Psych. empir.*); verum etiam ipsa nervorum magnitudo (quemadmodum ex Anatomicis manifestum est) non fert, ut fibrillis diversis nerveis motus satis celeres a diversis sensibilibus simul imprimantur. Patet itaque pauca admodum objecta sensu simul clare ac distincte percipi posse, adeoque sensus omnes necessario valde limitatos esse.

Patet adeo quomodo sensus vi essentiæ, ac naturæ animæ necessario limitentur. Optici limitationem visus clarius determi-

terminant, dum demonstrant (§. 255. *Optic.*). Intuitus itaque ideæ universi admodum finitus est (§. 193.), neque ultra limites per constitutionem organorum sensoriorum positos protendi potest: quæ enim ab essentia pendent animæ, in se immutabilia sunt (§. 300. *Ontol.*).

§. 258.

Facultas imaginandi admodum limitata est, hoc est, *phantasmata nonnisi numero pauca simul produci possunt*. Phantasmatis enim ideæ materiales in cerebro respondent (§. 206.). Quare cum ideæ materiales consistant in motu quodam in cerebro excitato (§. 112.), qualis nempe in cerebro ab actione sensibilis in organum sensorium oritur (§. 205.); nonnisi certa quædam cerebri pars ideis simul productis destinari potest, & quemadmodum idea sensualis distincta non est, nisi quando a diversis sensibilis partibus diversis fibrillis nerveis motus imprimitur (§. 127.), adeoque motus una ad cerebrum propagati (§. 111.) diversas cerebri partes occupant; ita quoque phantasmatis diversis simul productis respondentes ideæ materiales diversas cerebri partes occupare debent, ut illa sint distincta. Fieri adeo minime potest, ut multa phantasmata simul producantur, adeoque facultas imaginandi admodum limitata est (§. 93. *Psychol. empir.*).

Cur facultas imaginandi admodum limitata.

Dum somniamus, res quas percipimus, imaginamur (§. 122. *Psychol. empir.*). Constat vero, nos per somnium objecta, quæ percipimus, nobis videre videri, neque plura simul distincte percipere, quam quæ si actu præsentia essent uno obtutu comprehenderemus. Experientia itaque non modo propositionis præsentis veritatem confirmat; verum etiam limitationis modum definit, scilicet *quod eodem modo limitetur facultas imaginandi, quo limitatur facultas sentiendi*, *neque* adeo *phantasmatum simultaneorum majorem esse numerum quam sensibilium, quæ uno obtutu comprehendere valemus.* Atque hinc est, quod cum in somnio cesset discrimen claritatis inter phan-

tasmata & ideas sensuales intercedens (§. 96. 101. *Psych. emp.*), quo illa ab his distinguimus, dum vigilamus (§. 97. *Psychol. empir.*), nihil prorsus sit in phantasmate totali, quo idem ab idea aliqua sensuali totali in somnio distinguere possis. Unde contingere solet, quemadmodum & ipsi non una vice experti sumus, ut in ipso somnio nos ante somniasse judicemus.

§. 259.

Campus perceptionum quid dicatur.

Campum perceptionum dico multitudinem perceptionum simultanearum.

In Opticis *Campum visionis* appellare solemus amplitudinem spatii, quod uno obtutu oculus comprehendit. Et de eo intelligenda sunt, quæ paulo ante (*not.* §. 257.) de ejus magnitudine ab Opticis definita annotavimus. Significatus iste redditur generalior, ut ad ceteros quoque sensus; immo ad imaginationem quoque transferri possit.

§. 260.

Quodnam in eo determinando observandum.

Quoniam multitudo eorum, quæ sensu aliquo simul percipi possunt, determinari nequit, nisi etiam ratio habeatur distantiæ, e qua objectum sensibile in organum aliquod adhuc agere potest; *in campo perceptionum determinando ratio quoque habenda est distantiæ, e qua organum sensorium a sensibili aliquo adhuc affici potest.*

Ita si campum auditus determinare volueris, non modo definiendum, quotnam diversos diversorum corporum sonororum sonos simul auditu perceptos a se invicem discernere possis; verum etiam ad quantam distantiam sonorum excitatorum maximum adhuc clare percipere valeas.

§. 261.

Differentia quæ inter sensus diversos intercedit.

Quoniam contactum immediatum sensibilis atque organi requirit gustus atque tactus (§. 72. & 73. *Psychol. empir.*); *in definiendo campo gustus atque tactus ratio tantummodo habetur multitudinis sensibilium.*

Nimirum non repugnat, præsertim quoad tactum, quem per

per totum corpus diffusum esse constat, ut plura objecta simul in organum sensorium agant citra confusionem; repugnat tamen ut in distans agant, propterea quod actio eorundem immediata est, cetera vero sensibilia mediante quodam corpore alio in organum agunt, veluti visibilia mediante lumine, audibilia sive sonora mediante aëre odorifera mediantibus effluviis odoriferis.

§. 262.

Campus perceptionum immediatarum.

Perceptionum immediatarum campus determinatus est & intra arctos admodum limites continetur. Quæ enim sensu percipimus (§. 195.) & phantasmata perceptiones immediatæ sunt (§. 207.), quatenus scilicet clare (§. 196.) atque distincte percipiuntur tam sensibilia, quam imaginabilia (§. 197.), consequenter cum non aliæ in anima dentur perceptiones, quam ideæ sensuales atque phantasmata, cum illæ sint repræsentationes rerum præsentium (§. 65. 59. *Psychol. empir.*), hæ autem absentium (§. 92. *Psychol. empir.*), omnes perceptiones immediatæ aut ideæ sensuales claræ atque distinctæ, aut phantasmata clara atque distincta sunt. Enimvero pauca admodum sensibilia clare ac distincte sensu simul percipiuntur (§. 257.) ac nonnisi pauca phantasmata simul produci possunt (§. 258.). Campus igitur perceptionum immediatarum determinatus isque valde exiguus est, seu intra arctos admodum limites continetur (§. 259.).

Quam arcti sint campi hujus limites non rectius comprehendere licet, quam ubi non modo totum spatium, quod integrum universum occupat, tibi repræsentaveris; verum etiam una cogitaveris materiæ diversitatem in spatio nobis imperceptibili atque varietatem motuum in isto spatiolo tempusculo quantumcunque exiguo dato. Sed de his demum in Teleologia plura dicendi erit locus & quædam jam diximus in Dissertatione de Notione intellectus divini per opera naturæ illustrata quam *Thümmigius* Meletematis suis subjunxit.

§. 263.

An campus visionis extendi possit.

Anima campum perceptionum immediatarum ultra suos terminos producere nequit, seu eum majorem efficere non potest. Ponamus enim, si fieri potest, campum perceptionum immediatarum ab anima ultra arctos, quos habet, terminos produci. Quoniam perceptiones mediatæ vel sensus sunt, vel phantasmata (§. 195. 207.); anima plures perceptiones simul producendi facultatem acquirere valet, quam quas vulgo una producere potest (§. 259.). Efficere itaque poterit, ut plura objecta simul diversis fibrillis nerveis motum imprimant, quam quæ vulgo imprimere solent (§. 127.), veluti ut campus visionis ultra ambitum anguli recti extendatur. Cumque phantasmata exhibeant campum visibilium (*not.* §. 258.); ut plura uno obtutu comprehendere nobis videamur, quam, si ea revera videmus, intra ambitum anguli recti comprehendi possunt (§. 235. *Optic.*). Quoniam utrumque absurdum esse per se patet, utpote contradictioni obnoxium (§. 30. *Ontol.*); anima campum perceptionum immediatarum ultra terminos, quibus continetur, producere nequit.

Idem ostenditur directe hoc modo. Patet ex demonstratione propositionis præcedentis campum perceptionum mediatarum ideo arctos admodum habere limites, quod ampliores non admittat sentiendi atque imaginandi facultas (§. 262.). Enimvero sensuum limites pendent a constitutione organorum (§. 257.) consequenter ab eo, quod vis repræsentativa animæ pendeat a mutationibus, quæ in organo contingunt (§. 62.), atque adeo animæ essentiales sunt (§. 66.) & hinc in se immutabiles (§. 300. *Ontol.*). Anima igitur eas producere nequit. Jam vero campus phantasmatum eadem amplitudine gaudet, qua campus idearum sensibilium (*not.* §. 258.). Quamobrem cum hic ultra arctos, quos natura ipsi constituit terminos, ani-

mæ

mæ virtute produci minime possit *per demonstrata*; nec anima campum phantasmatum ampliare valet.

Utile est nosse, quænam vi animæ augeri vel minui possint, quænam vero intra eos terminos relinquenda sunt, quos natura constituit, ne temere acquirere conemur, quæ acquiri a nobis nequeunt, nec negligamus, quæ adipisci licebat. Ceterum si quis dubitet, num in demonstratione indirecta propositionis præsentis recte assumserimus, contradictorium esse asserere, quod anima efficere possit, ut plura objecta simul motum diversis fibrillis nerveis imprimere possint, quam quæ imprimere solent, & ut plura nobis uno obtutu comprehendere videamur, quam quæ intra ambitum anguli recti continentur; eidem dubium levi attentione eximi potest. Qui enim sumit omnia objecta, quæ simul diversis fibrillis nerveis in eodem organo motum imprimere solent; is negare tenetur, plura motum iisdem fibrillis imprimere posse, nisi motus a diversis objectis iisdem fibrillis imprimi debet: id quod contra hypothesin est, neque adeo hic admittendum. Quamobrem ubi affirmaveris, plura objecta diversis fibrillis nerveis motum imprimere, quam quæ iisdem motum imprimere solent; utique affirmas, quod ante negaveras, atque adeo manifesta contradictio est (§. 30. *Ontol.*). Nec absimili modo manifesta est contradictio in casu altero.

§. 264.

Anima est substantia finita. Anima enim integram ideam universi seu mundi adspectabilis, quæ continuo in eadem existit & easdem prorsus mutationes cum ipso mundo adspectabili subit (§. 192.), simul intueri nequit (§. 194.); sed sive statum præsentem spectes (§. 182.), sensus necessario valde limitati sunt (§. 257.); sive status præteritos consideres (§. 181.), facultas imaginandi pariter admodum limitata est (§. 258.). Quamobrem cum anima campum perceptionum immediatarum, hoc est, sensationum (§. 204.) & phantasmatum (§. 207.), ultra suos terminos producere non possit (§. 263.), nullo modo *Finitudo animæ.*

 effi-

efficere valet, ut, vel plura objecta immediate percipiat, quam quæ percipit, vel ut una percipiat, quæ successive percipit, utut omnes universi status in idea universi simul involvantur (§. 182. 184. 185.). Quoniam itaque animæ omnia simul inesse nequeunt, quæ eidem actu inesse possunt, ens reale finitum est (§. 837. *Ontol.*). Constat vero eandem esse substantiam (§. 48.). Est igitur substantia finita.

Quanta sit hæc finitudo ex campo perceptionum æstimandum, cujus limites quoad singulos sensus ipsamque imaginandi facultatem per leges sensationum atque phantasmatum definire licet, cum anima neutram harum legum violare possit. Dici potest anima finita, quatenus limites habet, quo sensu in Mathesi magnitudines finitas appellamus (§. 798. *Ontol.*); sed hic demonstramus competere eidem finitudinem realem, quæ mutationem statuum necessariam involvit (§. 834. 837. *Ont.*). Quoniam enim perceptiones ipsius, hoc est, ideæ sensuales atque phantasmata, continuo variant, aliis aliisque invicem succedentibus, quemadmodum unusquisque in se observat, variantes perceptiones diversos animæ status constituunt (§. 705. *Ontol.*).

§. 265.

Finitudo num animæ essentialis.

Finitudo animæ essentialis est, seu ad essentiam ipsius pertinet. Essentia enim animæ consistit in vi repræsentativa universi situ corporis organici in universo materialiter & constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata (§. 66.). Limites itaque in numero essentialium animæ sunt (§. 143. *Ontol.*). Vi igitur horum limitum anima successive percipit, quæ pro diverso corporis situ in organum sensorium agunt, nec aliter quam fert actio sensibilis in organum (§. 62.), atque adeo ad essentiam ipsius pertinent, ut non omnia insint simul, quæ eidem actu inesse possunt. Finitudo igitur realis ad essentiam animæ pertinet (§. 837. *Ontol.*), seu eidem essentialis est.

Nempe finitudo realis animæ consistit in impossibilitate omnes

mnes perceptiones ſimul habendi, quæ in tota ſerie, quæ per omnem vitam in eadem locum habent, continentur. Hactenus enim non reſpicimus, niſi quæ ad ſtatum hujus vitæ pertinent: alias ſeries iſta ulterius producenda erat. Ideo anima finita eſt & limites recipit, quia perceptionum immediatarum ſeries ſucceſſiva eſt, & mediatæ diverſis involutionum gradibus in immediatis continentur (§. 198.): quæ probe notari velim. Proderit enim plurimum hæc probe perpendiſſe in Theologia naturali, ut differentiam inter Deum & animam noſtram clarius percipere & quantum fert intellectus finiti ratio intelligibili modo explicare valeamus. Pſychologia enim rationalis non ſterilis eſt; ſed in uſum Theologiæ naturalis addiſcitur, non ut ex propoſitionibus pſychologicis demonſtres, quænam Deo conveniant attributa (in hunc enim uſum trahemus principia cosmologica), neque ut attributorum divinorum notiones quasdam conſequamur (huc enim facient principia Pſychologiæ empiricæ); ſed ut attributorum divinorum præſtantiam intimius perſpiciamus (id enim eſt Pſychologiæ rationalis, nec aliunde exſpectari poteſt).

§. 266.

Principium reductionis ad abſurdum.

Quoniam eſſentiæ rerum immutabiles ſunt (§. 300. *Ont.*), *fieri non poteſt, ut finitudo animæ mutetur* (§. 265.), conſequenter nec *fieri poteſt*, ut quæ finitudini repugnant, conſequenter *quæ enti infinito propria ſunt, eidem unquam conveniant:* id quod etiam ex incommunicabilitate attributorum ſequitur (§. 45.).

Habemus hic principium reductionis ad abſurdum, quo in Moralibus & Theologia naturali uti licet. Etenim ſi quid animæ competere ſumas, ac inde legitima ratiociniorum concatenatione deducitur, animam non poſſe eſſe finitam, ſeu eſſe infinitam, hoc ipſo patet impoſſibile eſſe ut animæ conveniat quod eidem convenire ſumebatur. Patet adeo reducere aliquid ad infinitudinem animæ idem eſſe ac ad abſurdum quid reducere.

§. 267.

§. 267.

An visu armato campus visionis fiat amplior.

Si visu armato percipimus, quæ nudo percipere non poteramus, aut armato distincte percipimus, quæ nudo nonnisi confuse percipiuntur; campus visionis ultra suos terminos non producitur. Visus armatur vel telescopio, vel microscopio. Ponamus nos per telescopium respicere Jovem & oculo armato videre Satellites, quos nudo videre non licet. Cum nihil videatur sine lumine (§. 24. *Opt.*); radii luminis a Satellitibus per telescopium ad oculum deferuntur. Quodsi cogitemus, eadem manente oculi directione removeri telescopium; cum nulla adsit ratio, cur via luminis a Satellitibus propagati immutari debeat, radii adhuc ab iisdem ad oculum pertingere, immo eandem retinæ partem ferire debent (§. 70. *Ontol.*). Quoniam tamen nudo oculo videri nequeunt, cum videantur per telescopium; ratio alia non subest, quam quod radii in nudum illapsi punctum quoddam individuum occupent, in armato autem per ampliorem retinæ partem diffundantur (§. 71. *Opt.*). Enimvero quod objecti alicujus imago majorem retinæ partem occupet, hoc ipso non efficitur, ut retina plures objectorum sensibilium imagines capere possit, quam ubi in puncto individuo consistit, consequenter ut oculo armato plura objecta simul percipiamus quam nudo. Campus igitur visionis non ampliatur, ubi per telescopium videmus objecta, quæ nudo oculo inconspicua sunt (§. 259.).

Quodsi ponamus interdiu per telescopium videri stellam aliquam fixam, quam lumen diurnum visui subducit, etsi noctu satis conspicuam. Patet, ut ante, non minus radios luminis ad oculum nudum, quam ad armatum propagari. Enimvero in oculum nudum cum etiam incidat eadem via lux diurna; lumen stellæ & lux diurna in easdem fibrillas nerveas una agunt, adeoque cum hæc illo multo major sit, quod nemo non agnoscit, idea lucis diurnæ prævalet (§. 140.). Quod igi-

igitur per teleſcopium videatur ſtella, quæ oculo nudo videri nequit; non alia eſt ratio, quam quod per iſtud lux diurna arcetur, ut una cum lumine ſtellæ in eundem deferri non poſſit. Enimvero hac ſeparatione luminum remoto teleſcopio confundendorum non obtinetur, ut uno obtutu plura objecta capere poſſis, quam quæ nudo oculo comprehenduntur. Campus igitur viſionis nec in hoc caſu dilatatur (§. 259.).

Quamobrem cum viſibilia, quæ nudo oculo videri nequeunt, per teleſcopia videantur, vel quod nimis exigua aucta magnitudine exhibeantur, vel quod lumen debile a fortiori ſeparetur; in neutro autem caſu amplietur campus viſionis per teleſcopium *per demonſtrata*; evidens eſt, campum viſionis ultra ſuos terminos non produci, ubi oculus teleſcopio armatus videt, quæ nudus aſſequi nequit. *Quod erat primum.*

Ponamus jam porro nos per teleſcopium maculas lunares diſtincte percipere, quæ nudo nonniſi confuſe percipimus. Quoniam id inde eſſe experimur, quod per teleſcopium majores appareant, quam nudo oculo videntur; non alia ratio eſt, quam quod per teleſcopium major delineetur in retina imago, quam ubi radii in nudum oculum incidunt (§. 66. *Optic.*). Enimvero quod imago in retina majus ſpatium occupet, hoc ipſo minime obtinetur, ut plurium obiectorum imaginibus in retina ſit locus, conſequenter ut plura viſu ſimul percipere valeamus, quam alias nudo oculo percipere licet. Campus igitur viſionis ultra ſuos terminos non producitur, ſi armato viſu diſtincte percipimus, quæ nudo confuſe percipere ſolemus. *Quod erat ſecundum.*

Ponamus jam porro nos per microſcopium videre animalculum nudo oculo inconſpicuum, qualia ſunt animalcula in ſpermate animali natantia. Quoniam microſcopia augent magnitudinem objectorum; eodem prorſus modo, quo ante, patet, rationem differentiæ viſus armati atque nudi non aliam eſſe,

quam quod per microſcopium viſi imago datam retinæ partem occupet, quæ in oculo nudo in puncto individuo conſiſtebat. Unde porro ut ante colligitur, hoc ipſo campum viſionis ultra terminos viſus nudi minime produci, ſi per microſcopium videntur, quæ nudo oculo videri nequeunt. *Quod erat tertium.*

Ponamus denique per microſcopium videri aliquid diſtincte, quod ante videbatur confuſe nudo oculo. Quoniam eodem modo, quo ante in caſu teleſcopii ſimili conſtat, imaginem majorem retinæ partem occupare, ubi objectum oculo armato, quam ubi nudo conſpicitur; eodem quoque modo inde colligitur, per microſcopia non augeri campum viſionis, ubi per ea diſtincte videmus, quæ nudo oculo confuſe videntur. *Quod erat quartum.*

Propoſitionem præſentem non alio fine anterioribus adjecimus, quam ut occurratur objectioni contra impoſſibilitatem campi perceptionum, quam non ſatis cauti afferre poſſunt, tum ne ſibi (quod vulgo fieri aſſolet) videantur acutiores aliis habetudinis ſuæ nondum gnari, tum (quod palmarium eſt), ne deſint in philoſophia noſtra exempla modi refutandi directi, quo, dum docere videmur, aliorum objectionibus occurrimus & errores redarguimus (§. 1036. *Log.*). Ceterum ipſa experientia docet, teleſcopia & microſcopia campum viſionis intra terminos arctiores conſtringere, tantum abeſt ut ultra conſuetos extendant: cujus etiam rationes ex Opticis ſunt manifeſtæ. Et quamvis in campo perceptionum determinando etiam habenda ratio ſit diſtantiæ, ad quam v. gr. viſus extenditur (§. 260.); teleſcopia tamen campum viſionis non extendunt, quoniam haud quaquam efficiunt, ut viſus longius exporrgatur, ſed tantummodo ut diſtincte aſſequatur, quæ ſine hac armatura vel confuſe, vel prorſus obſcure percipit. Neque enim teleſcopium radios a viſibili in oculum allicit, a quo eodem remoto nulli ad eundem pertingerent; ſed tantummodo hoc præſtat, ut radii in plures fibrillas nerveas agant, quæ alias vix in unam agunt, aut ut ſoli in quasdam

dam fibrillas agere possint, qui alias cum radiis ab aliis objectis propagatis simul in easdem agunt.

§. 268.

Sensus quando acuantur.

Sensus acui dicitur, si efficitur, ut clare aut distincte percipiat, quæ antea obscure vel confuse percipiebat.

De visu vulgata locutio est; sed nil obstat, ut ad ceteros quoque sensus applicetur, etsi non adeo obvium sit, quod perinde ac visus perfici possint.

§. 269.

Differentia acuminis intrinseci & accidentalis.

Est vero *acumen sensus* vel intrinsecum, vel accidentale. *Intrinsecum* est, ubi a causa interna pendet, ut clare ac distincte percipiatur, quod naturali constitutione organi nonnisi obscure vel confuse percipiebatur. *Accidentale* vero est, quod a causa quadam externa pendet.

Discrimen hoc non fingi præter necessitatem, ex mox dicendis constabit.

§. 270.

Visus per microscopia & telescopia acuitur.

Quoniam experientia constat, per telescopia atque microscopia videri, quæ visui sese subducunt nudo, & per illa distincte apparere, quæ nudus oculus nonnisi confuse cernebat; ideo patet, *telescopiis ac microscopiis acui visum* (§. 268.). Quoniam vero ratio cur hoc oculo accedat, a telescopio vel microscopio, adeoque a causa quadam externa (§. 881. *Ontol.*) petenda; *acumen visus, quod per telescopia & microscopia habet, non nisi accidentale est* (§. 269.).

Si quis dicat, per telescopia & microscopia non proprie loquendo acui visum, sed juvari adminiculis ut acutiori æquipolleat; non dicit quæ a veritate aliena sunt & quæ a definitionibus nostris abhorrent. Sed cum ad formandas notiones universales fictionibus uti liceat; ecquis jure reprehendet, ut entia præter necessitatem non multiplicaturi salva rei veritate ad idem genus reducamus, quæ sibi invicem æquipollent.

§. 271.

Visus presbytarum & myopum quomodo acuatur.

Similiter cum constet presbytas, hoc est, eos, qui remota distincte, vicina confuse vident, per perspicilla distincte videre vicina, & contra myopes, hoc est, eos, qui remota confuse, vicina distincte vident, per vitra concava distincte spectare remota; *visus presbytarum perspicillis convexis; myopum perspicillis concavis acuitur* (§. 268.). Patet vero ut ante (§. 270.), *acumen hoc non esse nisi accidentale.*

In vulgus hoc notum est, ut superfluum videri possit talia annotari. Ratio, cur acutius videat presbyta per perspicilla convexa, quam nudo oculo, & myops per perspicilla concava distinguat, quæ nudo agnoscere nequit, ex Opticis petenda (§. 398. & seqq. Optic.),

§. 272.

Specula concava visum acuunt.

Similiter cum specula concava augeant magnitudinem objectorum non procul ab eorum superficie distantium, atque hoc ipso efficiatur ut videamus, quæ oculo nudo distingui a nobis minime poterant; *speculis quoque concavis visum acui claret* (§. 268.). Patet vero denuo ut ante (§. 270.), *acumen hoc non esse nisi accidentale.*

§. 273.

Auditus quomodo acuatur.

Et quoniam per tubos stentoreophonicos obtinetur, ut sonus percipiatur, qui alias propter distantiam nimiam percipi nequit; immo idem evenit, si orificium tubi angustius auri applicetur, ac hoc inprimis in casu sonus distincte percipitur, qui alias non satis distincte percipi potest; *tubo stentoreophonico acui auditum palam est.* (§. 268.).

Cur id fiat, suo loco ostendemus, quando philosophiam experimentalem tradituri sumus. Immo rationem jam satis aperte indicavimus in Philosophia experimentali, quam patrio sermone conscripsimus, ubi phænomena tubi stentoreophonici ad causas manifestas revocamus.

§. 247.

§. 274.

Acumen, quod auditui est tubi stentoreophonici usu, accidentale est. Ratio enim hujus acuminis non inest ipsi auditus organo, sed potius tubo stentoreophonico, adeoque a causa externa pendet (§. 851. 881. *Ontol.*). Est igitur accidentale (§. 269.). *Quale sit illud acumen.*

Hinc & vulgo dicitur auditum juvari tubo stentoreophonico. Sed tenenda hic sunt, quæ jam in anterioribus (*not.* §. 270.) monuimus.

§. 275.

Quoniam constat, ubi microscopiis objecta fuerimus contemplati, nos posthac nudo oculo distinguere, quæ antea non cernebamus; hic vero ratio visionis distinctæ in sequentibus non amplius a microscopio, sed & a facultate per microscopia contracta pendet, quod per se manifestum est; *microscopiorum usu acumen visus intrinsecum acquiri potest* (§. 269.). *Acumen visus intrinsecum microscopiorum usu acquisitum.*

Non sumimus hic, nisi quod propria experientia convicti jam annotavimus alibi, cum in philosophia experimentali patrio sermone conscripta de observationibus microscopipis ageremus.

§. 276.

Similiter experientia constat, ubi quis in distincte percipiendis visibilibus, immo etiam aliis sensibilibus (§. 682. *Log.*) diu multumque fuerit versatus; eum postea distincte percipere posse, quæ antea nonnisi confuse percipiebat, immo visu discernere, quæ alias eundem effugiebant. Patet adeo, *si quis diu multumque in distincte contemplandis sensibilibus versetur, his ipsis exercitiis acui visum, immo sensus quoque alios.* Quoniam vero in hoc casu ratio acuminis a causa interna pendet (§. 851. 881. *Ontol.*); *acumen exercitiis distinctarum contemplationum acquisitum intrinsecum est.* *Acumen sensuum intrinsecum exercitio comparandum.*

Atque hoc acumen unusquisque ſibi acquirere debet, cum pendeat a perfectione intellectus, cui perficiendo pro virili ipſa lege naturali obligamur. Et hinc elucescit uſus doctrinæ pſychologicæ de perfectionibus animæ acquiſitu poſſibilibus, ut talia ſperni non debeant, etſi in vulgus nota, quemadmodum *Euclides* non contemſit notiones communes, cum iisdem ad demonſtrationum inconcuſſa fundamenta jacienda haberet opus. Quæ vero hic a poſteriori ſumimus, haud difficulter a priori probari poterant. Qui enim diu in diſtincte contemplandis ſenſibilibus verſatur, is ſucceſſive attentionem ſuam ad ea, quæ ipſis inſunt, transfert (§. 682. *Log.*), adeoque habitum id faciendi acquirit (§. 430. *Pſychol. empir.*). Quamobrem contingit, ut in objectis obſervemus, quæ aliorum obtutum effugiunt (§. 237. *Pſychol. empir.*).

§. 277.

Recognitionis modus duplex.

Confuſa ideæ reproductæ recognitio eſt apperceptio ideæ reproductæ ut bis in diverſis perceptionum ſeriebus exiſtentis. Aſt *diſtincta ideæ reproductæ recognitio* eſt judicium de eo, quod ideam aliquam jam antea habuerimus.

Ut diſcrimen hoc clarius percipiatur, relegenda ſunt, tum quæ ad ſtabiliendam recognitionis illius rationem (§. 174. *Pſychol empir.*), tum quæ ad explicandum actum judicii affirmativi in medium adduximus (§. 343. *Pſychol. empir.*). Neque omittenda eſt relectio eorum, quæ de ſecunda mentis operatione in cognitione ſymbolica oſtendimus (§. 350. *Pſychol. empir.*). Atque hiſce relectis una patebit, diſcrimen iſtud a nobis non gratis fingi; ſed in reipſa fundamentum habere.

§. 278.

Memoriæ quot ſpecies.

Quoniam memoria in facultate ideas reproductas, conſequenter & res per eas repræſentatas, recognoſcendi conſiſtit (§. 175. *Pſychol. empir.*); recognitio autem duplex eſt, altera quidem confuſa, altera diſtincta (§. 277.): *duæ dantur memoriæ ſpecies, quarum altera eſt facultas res confuſe recognoſcendi*

scendi; altera vero facultas res distincte recognoscendi (§. 712. *Log.*).

Inveniuntur nimirum duæ memoriæ species eo prorsus modo, quem *loc. cit. Log.* præscripsimus. Utrique enim memoriæ speciei commune est, quod sit facultas ideas reproductas recognoscendi. Quamobrem cum modus recognitionis duplex esse possit (§. 277.); ubi is tanquam ulterior determinatio notioni anteriori superaccedit, notio generis in notionem speciei abit, utpote differentia specifica notioni generis superaddita (§. 241. *Ontol.*). Facit adeo præsens exemplum ad illustrandam praxin Logicæ de speciebus ex dato genere inveniendis (§. 712. *Log.*). Non piget talia annotare, tum ut lectorem ad praxin Logicæ excitemus, tum ut dilucidius constet usus regularum logicarum a nobis traditarum ipsaque praxi confirmetur uberius.

§. 279.

Memoria sensitiva, est facultas ideas reproductas & res per eas repræsentatas confuse recognoscendi. *Intellectualis memoria* est facultas ideas reproductas distincte recognoscendi. Memoria sensitiva dici etiam potest *animalis*. *Memoria divisio.*

Sensitivam appello, quæ a sensu ortum trahit; quemadmodum intellectualem, quæ ab intellectu pendet. Illa vero ideo animalis dici poterat, quia homini cum animantibus brutis communis, prouti ex infra dicendis elucescet.

§. 280.

Quoniam memoria sensitiva in confusa idearum reproductarum recognitione consistit (§. 279.), confuse autem ideas reproductas recognoscimus, dum nobis conscii sumus ideam reproductam in alia perceptionum serie contineri quam ante producta continebatur (§. 277.); *memoria animalis seu sensitiva in apperceptione ejusdem ideæ tanquam in diversis perceptionum seriebus contentæ consistit.* *Memoria sensitiva in quo consistat.*

Nimi-

Nimirum eadem idea bis producitur, sive vi sensus & imaginationis simul, sive vi imaginationis solius, sed cum ideis sociis. Video arborem proceram in horto & in mentem venit alia olim visa in silva. Sensui debetur idea arboris in horto; imaginationi vero idea arboris in silva. Illius idea horti socia est; hujus vero idea silvæ. Sociæ sunt ideæ objectorum aliorum in horto & silva simul perceptorum. Quatenus ideæ utriusque arboris & idearum, quæ utrique sociæ sunt, nobis conscii sumus, adeoque omnes simul appercipimus (§. 25. *Psychol. empir.*), memoria nobis tribuitur. Vi imaginationis phantasma producimus rei sensu nunquam perceptæ. Alia vice verba cum alio miscentibus reproducitur idea ejusdem phantasmatis, cujus nobis conscii sumus una cum aliis perceptionibus, quas tunc simul habuimus. Ad phantasma istud attentis imaginatio idem quoque sistit cum ideis sociis, quæ tunc nobis erant, cum primum idem formaremus. Habemus adeo idem phantasma bis productum, sed cum diversis ideis sociis, vi imaginationis solius. Quatenus igitur utriusque cum ideis sociis nobis conscii sumus; memoria sensitiva nobis tribuitur.

§. 281.

Memoria intellectualis in quo consistat.

Similiter quoniam memoria intellectualis in distincta idearum reproductarum recognitione consistit (§. 279.), distincte autem ideas reproductas recognoscimus, dum judicamus, nos ideas istas jam antea habuisse (§. 277.); *memoria intellectualis consistit in judicio, quod eandem ideam jam ante habuimus.*

In memoria intellectualis nobis tribuitur, quatenus arborem proceram in horto videntes judicamus, nos arborem proceram alias in silva vidisse, vel quatenus judicamus nos phantasma, quod sermonem cum aliis miscentibus in mentem venit, alias finxisse. Non opus esse, ut idea reproducta semper sit numero eadem, sed eam quoque specie vel genere eandem esse posse nemo non novit & ex iis palam est, quæ de imaginatione in Psychologia empirica demonstrata sunt (§. 105.).

§. 282.

§. 282.

Memoria intellectualis supponit sensitivam, seu actus sensitivæ præcedere debet actum intellectualis. Actus enim intellectualis est judicium de idea jam reproducta, quod eam alias jam habuerimus (§. 281.). Enimvero dum ita judicamus, ideam reproductam recognoscimus (§. 173. *Psychol. empir.*), adeoque opus est, ut nobis conscii simus ideæ nunc reproductæ tanquam in alia perceptionum serie contentæ, quam continebatur, cum objectum alias perciperetur (§. 174. *Psychol. empir.*). Necesse igitur est, ut eandem ideam in diversis perceptionum seriebus appercipiamus (§. 25. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum hæc apperceptio sit actus memoriæ sensitivæ (§. 280.); actus memoriæ sensitivæ præcedere debet actum memoriæ intellectualis.

Dependentia memoriæ intellectualis a sensitiva.

Manifesta est dependentia memoriæ intellectualis a sensitiva, si vel ad notiones ejus confuso obtutu respicias, ut adeo eam absque demonstratione facile admittant terminorum tantummodo gnari. Utile tamen est eandem cognitam atque perspectam habere, ut constet multorum ratio, quæ de memoria observantur, quæque ad eam pertinent, potestati nostræ magis subjiciantur.

§. 283.

Si actus memoriæ intellectualis ex actu sensitivæ sequi debet, necesse est ut in ideam eandem, quæ nobis bis objicitur, & diversas ideas socias eidem junctas attentionem nostram dirigamus easque una cum illa inter se conferamus. Etenim si actus memoriæ sensitivæ in nobis datur, nobis repræsentamus v. gr. arborem proceram in horto beneficio visus & arborem proceram aliam in silva, et utriusque simul una cum horto atque silva nobis conscii sumus (§. 280.). Quodsi jam ex eó porro sequi debet actus memoriæ intellectualis; necesse est ut judicemus, nos istiusmodi arborem proceram jam vidisse alibi in silva

Quomodo actus memoriæ intellectualis sequatur ex sensitiva.

(§. 281.). Necesse igitur est, ut arborem unam tanquam ab horto diversam, in eodem tamen existentem, & alteram tanquam a silva diversam, in eadem tamen existentem consideremus (§. 343. *Psychol. empir.*), consequenter attentionem nostram tam in utramque arborem, quam in existentiam unius in horto, alterius in silva dirigamus (§. 237. *Psychol. empir.*), atque arborem in horto conspectam cum ea, quæ in silva repræsentatur, referamus, hoc est, in genere ut in ideam eandem, quæ menti nostræ bis objicitur, & diversas ideas socias in utroque casu eidem junctas attentionem nostram dirigamus easque cum idea eadem inter ipsos contenta inter se conferamus.

Quod hic ex notione judicii affirmativi deducimus, unusquisque in se experiri potest, modo eum sibi acquisiverit attentionis gradum, qui ad talia observanda requiritur. Difficile enim est judicium in cognitione intuitiva (*not.* §. 345. *Psych. emp.*), nec minus difficulter observatur quam formatur, nisi cognitione symbolica juveris (§. 351. *Psychol. empir.*): quo tamen in casu opus est ut tacita quasi loquela attentionem dirigas in ea, quæ observari debent.

§. 284.

Quando actus memoriæ intellectualis ex sensitiva non sequatur.

Quodsi ergo ratio attentionis deficit, ex actu memoriæ sensitivæ non sequitur actus memoriæ intellectualis. Quoniam enim nihil est sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit (§. 70. *Ontol.*); nec sine ea ex memoriæ sensitivæ actu memoriæ intellectualis actus sequi potest. Quamobrem cum ratio sufficiens, cur ex actu memoriæ sensitivæ sequatur actus memoriæ intellectualis, non sit nisi attentio ad eandem ideam tanquam in diversis perceptionum seriebus contentam ac inde resultans utriusque seriei collatio, quatenus scilicet simultanea est attentio, mox ab una ad alteram retrahenda (§. 283.); nec deficiente ratione attentionis illius ex actu memoriæ sensitivæ actus intellectualis sequi potest.

Quæ

Quæ in hoc corollario continentur, adeo explorata sunt, ut non quotidiana, sed momentanea experientia confirmentur, modo ad observandum fueris satis acutus. Singulis enim momentis occasione eorum, quæ sensu percipimus, vi imaginationis eadem ante jam percepta menti denuo præsentia sistuntur, nec tamen ideo semper judicamus, quæ nunc percipimus, eadem jam alias a nobis fuisse percepta, propterea quod sensui statim alia objiciuntur, ut nec in iis, quæ sensui hoc momento præsentia sunt, nec in iis, quæ vi imaginationis iisdem sociantur, attentionem defigere, multo minus autem in iisdem tamdiu retinere valeamus, quamdiu requiritur, ut judicium interponere possimus, quæ jam sensu percipiuntur eadem esse cum aliis sive numero, sive genere vel speciei, antea perceptis. Quod vero actus memoriæ sensitivæ vel vix nobis advertentibus sese exerat, inde colligitur, quod ex actu memoriæ sensitivæ sequantur talia, quorum ratio non aliunde quam ex memoria sensitiva reddi potest. Sed hæc clariora evadent ex sequentibus, præsertim ubi de appetitu sensitivo agemus. Immo haud obscure colliguntur ex iis, quæ eam in rem in Psychologia empirica (§. 593. & seqq.) diximus.

§. 285.

Si judicia vocabulis efferre suevimus, actus memoriæ intellectualis multo facilius sese exerit. Si enim judicia verbis efferre suevimus, cognitioni symbolicæ adsueti sumus (§. 350. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum in judicando symbolicam cognitionem intuitivæ præferamus ac ideo dum judicamus nobismetipsis tacite loquamur (§. 353. *Psychol. empir.*); facilius quoque judicamus & hinc ad judicandum promtiores sumus, ubi judicia vocabulis efferre suevimus, quam ubi usus sermonis sumus expertes. Quamobrem cum actus memoriæ intellectualis in judicio consistat, quod ideam aliquam jam ante habuimus (§. 281.); si judicia vocabulis efferre suevimus, actus memoriæ intellectualis multo facilius sese exerit.

Quando memoria intellectualis promtior.

Nos, qui sermonis usu pollemus, in nobismetipsis experimur,

mur, quam prompti ſimus ad judicandum, nos ideam aliquam jam ante habuiſſe. Ita intuentibus arborem proceram in horto vix arboris in ſilva olim viſæ idea ſuccurrit, cum jam tacite nobismetipſis loquamur: arborem iſtiusmodi proceram vidimus quoque in ſilva. Verborum horum clariſſime nobis conſcii ſumus, ubi ideæ arboris in ſilva exiſtentis vix ac ne vix quidem conſcii ſumus: Quodſi modum, quo judicium in cognitione intuitiva formatur (§. 343. & ſeqq. *Pſychol. empir.*), conferamus cum modo, quo utimur in cognitione ſymbolica (§. 350. *Pſychol. empir.*), & quem nobis familiarem experimur quam difficilius ſit absque ſermonis auxilio judicare, quam hujus præſidio inſtructum eſſe abunde perſpicitur. Multo major in caſu priore requiritur attentionis gradus, quam in altero. Quamobrem cum attentionis ſimus natura impatientes, niſi eandem adhibere fuerimus adſueti; haud mirum videri debet, quod memoria intellectualis propemodum ferietur, ubi quis ſermonis uſum ignoraverit, veluti inter beſtias educatus aut a nativitate ſurdus: qualia exempla inferius in medium afferemus.

§. 286.

Judicii ſymbolici reproductio;

Si vocabulis efferimus judicium, quo judicamus, nos ideam aliquam jam antea habuiſſe, idea hac in poſterum reproducta judicium iſtud ſymbolicum ſeu enunciatio una producitur. Dum enim judicium iſtud verbis efferimus, verba iſta, quibus enunciatio conſtat (§. 199. *Log.*), percipimus una cum re, de qua judicamus, nos eam antea jam percepiſſe: quod unusquisque in ſemetipſo experitur. Quamobrem ubi idea illius rei denuo reproducitur, judicium quoque iſtud ſymbolicum una reproduci debet (§. 273. *Pſychol. empir.*).

Ne hoc mirum videatur incautis, oſtendendum nobis eſſe exiſtimamus, vocabula & ex iis conſtantem orationem non admodum longam, veluti enunciationem, nos facilius & clarius imaginari, quam viſibile quodcunque imaginari licet: quem in finem ſequentia addimus.

§. 287.

§. 287.

Per se distincta est perceptio, quæ successive nascitur. Per se vero distincta non est, sed operatione mentis talis, quæ tota simul nascitur. Ponamus nos percipere vocabulum aliquod, vel enunciationem ex aliquot vocabulis compositam; dico perceptionem ejus oriri successive ac ideo per se esse distinctam. Dum enim vocabulum pronunciatur, syllabæ singulæ, ex quibus componitur, successive pronunciantur. Quamobrem cum singulis syllabis respondeant singuli soni, qui ad aurem deferuntur; necesse est sonum syllabæ præcedenti respondentem aut, si mavis, eam constituentem citius ad aurem deferri sono altero, qui syllabæ proximæ sequenti respondet. Agunt igitur diversis syllabis convenientes soni successive in organum auditus, adeoque & successive in mente oriuntur perceptiones illorum sonorum. Patet itaque perceptionem vocabuli pluribus syllabis constantis, adeoque multo magis enunciationis ex pluribus vocabulis compositæ successive oriri. Jam cum perceptiones appercipiamus, utpote earum nobis conscii; singulæ syllabæ uniuscujusque vocabuli sigillatim percipiuntur. Enimvero cum vocabula ea celeritate pronuncientur, ut sonus syllabæ primæ nondum præterierit, dum sonus ultimæ accedit, ac ideo quoque perceptiones syllabarum ita appercipiantur, ut dum syllabam ultimam percipimus, apperceptio anteriorum adhuc duret, perceptiones singularum syllabarum hoc modo quasi reuniuntur in unam, ut totum vocabulum simul percipere nobis videamur. Quoniam itaque distincte percipimus, si eorum, quæ in re diversa insunt, discrimen in sensum incurrat, & singula primum sigillatim contemplemur, deinde ordinem ac nexum eorum meditemur (§. 682. *Log.*), vocabula vero talia sint, ut nonnisi singulæ, ex quibus constant, syllabæ primum sigillatim & mox tamen totum vocabulum quasi simul percipiatur *per demonstrata;* vocabula quo-

Quænam per se distincta percipiantur.

 que

que distincte per se percipi patet. Quoniam vero de vocabulis ideo ostenditur, quod per se distincte percipiantur, nulla accedente mentis demum operatione, quæ fit ab illorum perceptione & apperceptione diversa, quia successive percipiuntur, quemadmodum ex modo dictis abunde constat; patet idem de omni sensibili successive percepto valere, atque adeo in genere claret, quæ successive percipiuntur, per se distincte percipi. *Quod erat unum.*

Ponamus jam porro nos visu percipere visibile aliquod, veluti arborem. Dico arborem per se distincte non percipi, sed mentis demum operatione distinctam evadere perceptionem. Quando enim arborem videmus, radii a partibus omnibus simul in oculum incidunt & in diversas retinæ fibrillas simul agunt, consequenter omnes partes arboris simul uno obtutu percipiuntur. Quodsi ergo arborem distincte percipere volueris, necesse est ut sigillatim contempleris truncum, ramos, surculos, folia & deinde eorum inter se nexum consideres (§.682. *Log.*). Quoniam igitur hic requiritur, ut successive animum ad singulas partes advertas, utque hoc facias temetipsum ad id determines; objectum, quod ita repræsentatur, ut distincte perceptibile sit, mentis demum operatione distincte percipitur. Atque adeo patet, si qua perceptio tota simul nascitur, eam non per se distinctam esse, sed mentis demum operatione talem fieri. *Quod erat alterum.*

Nimirum in successive nascentibus perceptionibus attentio nostra per se trahitur in singulas partiales perceptiones; in iis autem, quæ totæ simul nascuntur, attentio ad hanc vel istam partem in specie non dirigitur per se, sed mentis nostræ arbitrio, quod rationem determinantem extra actum perceptionis & apperceptionis requirit. Equidem ubi arborem uno obtutu comprehendimus, tanquam ex diversis partibus compositam percipimus; nondum tamen distincta est perceptio, sed tantummodo istiusmodi, ut distincta fieri possit. Diximus

ximus enim perceptionem esse distinctam, quando in re percepta plura sigillatim enunciabilia distinguimus (§. 38. *Psych. empir.*): id quod demum fit, ubi successive animum ad diversa ista advertimus, alias enim nobis tantummodo conscii sumus rem repræsentatam esse distincte perceptibilem, quod nobis repræsentetur, tanquam ex pluribus a se invicem distinctis composita. Aliud vero est sibi esse conscium, plura separatim enunciabilia perceptioni nostræ inesse; aliud vero est eadem a se invicem actu distinguere. Equidem ubi distincte rebus percipiendis adsueti sumus, magna celeritate perficitur distincta perceptio, ut uno quasi obtutu perfici videatur: sed in hoc nihil singulare est, quod non perinde in successive nascentibus perceptionibus observetur. Novimus enim vocabula integra veluti uno actu distincte percipi, ob pronunciationis syllabarum se mutuo consequentium celeritatem. Ceterum quemadmodum successiva partialium apperceptio in successive nascentibus perceptionibus causa est, cur sint distinctæ; ita nec alia de causa mentis operatione distinctæ evadunt perceptiones, quæ totæ simul nascuntur.

§. 288.

Cur vocabula facilius imaginemur, quam visibilia.

Vocabula ac inde compositam orationem facilius & clarius imaginamur, quam visibilia. Vocabula enim tanquam ex eorum numero, quorum perceptio successive nascitur, per se distincte percipiuntur, cum visibilia tantummodo tanquam distincte perceptibilia uno obtutu comprehendantur, præsertim ubi antea nunquam actu distincte percepta fuerint, utpote ex eorum numero, quorum perceptio tota simul nascitur (§. 287.). Quamobrem cum quid tanto facilius tantoque clarius nobis imaginemur, quanto distinctius idem percipimus (§. 94. *Psychol. empir.*); vocabula quoque ac inde compositam orationem facilius ac clarius imaginamur, quam visibilia.

In Psychologia empirica (§. 103.) jam ostendimus, quod verba facilius & clarius imaginemur, quam sonos inarticulatos. Enimvero hoc non obstat, quo minus hic evicerimus, facilius quoquo ac clarius imaginari verba, quam ipsa visibilia,

lia, propterea quod hac prærogativa ad alia stabilienda opus habeamus. Etsi enim jam quoque (*not. §. cit.*) rationem indicaverimus, cur verba distincte percipiantur; non tamen differentiam, quæ inter distinctam vocabulorum & visibilium actualem perceptionem intercedit, satis aperte docuimus.

§. 289.

Cur vocabula qualitatibus sensibilibus facilius imaginemur.

Quoniam objecta visibilia facilius imaginamur, quam odores, sapores & qualitates tactiles, quæ solo tactu percipiuntur (§. 103. *Psychol. empir.*); vocabula autem clarius ac facilius quam visibilia (§. 288.); *vocabula multo magis clarius atque facilius imaginamur, quam odores, sapores & qualitates tactiles, quæ solo tactu percipiuntur.*

Rationem perspicere licet ex iis, quæ in Psychologia empirica (*loc. cit.*) tradita sunt. Etenim qualitates istæ confuse tantummodo percipiuntur, cum visibilibus insint etiam distincte percepta. Constat nimirum facilius ac clarius nos imaginari, quæ sensu distincte percipimus, quam quæ percipimus confuse (§. 94. *Psych. emp.*).

§. 290.

Vocabulorum ideæ materiales duplices.

Vocabulorum dantur ideæ materiales duplices, tum quatenus auditu, tum quatenus visu percipiuntur. Vocabula enim, quatenus auditu percipiuntur, sunt soni articulati, qui instar aliorum sonorum in aurem auditus organum incidentes motum fibrillis nervi acustici imprimunt ad cerebrum usque propagandum, ubi vocabulum pronunciatum auditu percipi debet (§. 111.). Quamobrem cum motus fibrillis nerveis impressus, ubi ad cerebrum propagatus fuerit, in cerebro sistat ideam materialem (§. 112.); vocabulorum quoque dantur ideæ materiales, quatenus auditu percipiuntur.

Similiter si vocabulum aliquod scriptum visu percipitur, figura literarum & earundem ordo aut, si mavis, successio visu percipitur. Lumen nimirum a literis singulis in oculum illapsum sin-

ſingulas literas in retina delineat (§. 62. *Optic.*) & ſic diverſis fibrillis nerveis diverſæ motum imprimunt, qui cum ad cerebrum propagatur (§. 111.), ſingularum literarum in cerebro naſcuntur ideæ materiales (§. 112.), quæ adeo ſimul ſumtæ conſtituunt ideam materialem integri vocabuli, quatenus viſu percipitur. Dantur itaque vocabulorum quoque ideæ materiales, quatenus ſcripta viſu percipiuntur.

Inter ideas vocabulorum, quatenus viſu percipiuntur, & ideas eorundem, quatenus auditu percipiuntur, ea intercedit differentia, quæ in genere inter perceptiones naſcentes ſucceſſive & naſcentes ſimul intercedit (§. 287.). Sane differentiam duplicis actus diſtinctæ perceptionis non clarius illuſtrare licet, quam duplici ejusdem vocabuli idea. Cum enim vocabula ſcripta nondum legere poſſumus, ſed legere demum diſcimus; ſatis ſuperque apparet, ut vocabulum ſcriptum legamus, agnoſcendas eſſe ſingulas literas ſigillatim & ſucceſſive attentionem ab una ſyllaba ad alteram eſſe promovendam; non ſufficere ut uno obtutu comprehendatur vocabulum, ſi diſtincte ipſum percipere viſu volueris, quantum ſcilicet ad pronunciandum ſufficit. Enimvero ubi habitum legendi contraximus uno obtutu diſtincte videmur nobis percipere vocabulum ſcriptum, non quod actus ad literas agnoſcendas neceſſarii jam omittantur, ſed quod minore temporis ſpatio abſolvantur, quemadmodum patet in tangendis chordis inſtrumentorum muſicorum, attentendo ad differentiam, quæ inter diſpoſitionem & habitum intercedit. Inde eſt, quod objectum aliquod videntes nobis prorſus ignotum nihilque fere commune cum iis habens, quæ ſæpius conſpeximus, perplexi reddamur & attoniti hæreamus aliquo temporis intervallo, antequam ad idem diſtincte percipiendum determinemur: immo impatientia attentionis plerumque abſtrahimur a diſtincte percipiendis iis, quibus nobis nondum familiariter nota inſunt. Nequaquam exiſtimandum eſt, infantibus in lucem demum editis viſibilia, quæ nondum familiaria experimur, primo ſtatim obtutu adeo diſtincta videri, quemadmodum nobis videntur. Et ſi quis cogitaverit, quæ inferius de homi-

hominibus inter ursos educatis in silva & a nativitate surdis referemus: is horum, quæ dixi, magis convincetur: neque enim statūs istius recordamur, qui nobis infantibus erat.

§. 291.

Tertia ideæ vocabuli materialis.

Dantur etiam ideæ vocabulorum materiales, quatenus conatum ad loquendum percipimus, dum sonum eorum imaginamur, seu tacite nobis loquimur, aut tacite legimus. Dum vocabulorum sonum imaginamur, ea pronunciandi conatum in nobis observamus: quem non alium esse ab eo, quo ad movenda organa loquelæ opus habemus, inde liquet quod in somnio conatus iste degeneret in actum, tumque actu loquamur. Necesse igitur est, ut tot diversi sint conatus, quot sunt literæ diversæ, ex quibus vocabulum componitur. Perceptio igitur totius vocabuli componitur ex successivis conatibus istis partialibus. Enimvero perceptiones istæ sunt in numero earum, quæ ad tactum pertinent, qualis est motus in digito pedis percepti, dum eum movemus, consequenter in numero idearum sensualium (§. 95. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum singulis ideis sensualibus singulæ respondeant ideæ materiales (§. 114.); etiam vocabulis suæ respondent ideæ materiales, quatenus conatum ad loquendum percipimus, dum sonum eorum imaginamur.

Nullum est dubium, motum organorum a nobis percipi, dum loquimuri, cum conatum percipiamus, immo si ab eodem abstinemus, eundem imaginemur, utut ad alia attenti ejusdem nobis conscii non simus. Quamobrem non dubitandum, ideas materiales illorum motuum etiam excitari, quando actu loquimur. Inde enim est, quod imaginemur conatum loquendi, dum vocabula imaginamur (§. 104. *Psychol. empir.*), & attentione in eundem directa tandem conatus ipse sequitur. Nimirum quando attentionem nostram in conatum istum dirigimus, efficere studemus, ut majorem claritatem habeat ejus perceptio (§. 237. *Psych. emp.*). Dum vero ideæ clariores evadere

dere debent, necesse est ut motus in cerebro, in quo ideæ materiales consistunt, efficiatur celerior (§. 126. 208.). Quamobrem cum clarius percipiatur ipse conatus præsens, quam ubi eum tantummodo imaginemur (§. 208.), ipse tandem conatus ex ista attentione resultat. Ubi anima in actionibus suis habitum contraxit, mira facilitate diversæ admodum actiones sibi invicem succedunt ac concurrunt, ut singularum sibi conscius nemo amplius esse possit. Atque hæc non postrema ratio est, cur ea, quæ menti insunt, adeo difficulter cognoscantur & quasi gratis conficta sæpius videantur etiam alias satis acutis.

§. 292.

Cur vocabula aliis facilius memoriæ mandentur.

Vocabula memoriæ facilius mandantur, quam sensibilia alia & hæc beneficio vocabulorum eidem facilius mandantur, quam absque eorum subsidio. Vocabula enim facilius imaginamur, quam alia (§. 288. 289.), adeoque eorum ideæ vi imaginationis facilius reproducuntur quam aliorum objectorum (§. 117. *Psychol. empir.*). Cumque vocabulum quoque clarius imaginemur, quam res alias (§. 288. 289.), eadem quoque facilius recognoscimus (§. 173. *Psychol. empir.*). Facilius adeo memoriæ mandantur, quam alia (§. 178. *Psychol. empir.*).

Idem sic ostenditur. Vocabulorum perceptiones successive nascuntur, quod per se patet, ac in superioribus jam apertius ostendimus, nempe in demonstratione differentiæ, quæ inter per se distinctas perceptiones & operatione mentis tales intercedit (§. 287.). Ideo aliis sensibilibus magis distincta sunt (§. *cit.*). Quamobrem cum memoriæ facilius mandentur, quæ distincte percipiuntur, quam quæ confuse percipiuntur (§. 200. *Psychol. empir.*), adeoque tanto facilius, quo facilior est eorum distincta perceptio; vocabula quoque facilius memoriæ mandantur, quam objecta alia. *Quod erat unum.*

Quodsi jam ea, quæ in idea rei cujusdam continentur & a se invicem distinguis, nominibus distinguis; nomina ista

facilius memoriæ mandas, quam ea, quæ iſtis indigitantur *per demonſtrata*. Quamobrem cum vocabula imaginantibus etiam recurrant ideæ iisdem vocabulis reſpondentes (§. 273. *Pſychol. empir.*); beneficio vocabulorum alia quoque iisdem denotata facilius memoriæ mandantur. *Quod erat alterum.*

Ponamus e. gr. nos videre animal aliquod peregrinum prima vice, vel audire nomen ejus. Quodſi ponamus porro, noſtris oculis idem ſtatim ſubduci, antequam ſuper eodem reflectendo idem diſtincte percipere datum fuerit, aut oculos noſtros aliquandiu in eodem defixos detinere licuerit; vel nomen quoque nonniſi ſemel prolatum auditu percipere; nemo negabit, ubi eandem attentionem ad vocabulum clara & diſtincta voce prolatum adhibueris, quam ad momentaneum animalis conſpectum attuleras, nomen facilius memoriæ mandari, quam formam animalis, ita ut nominis poſt aliquod temporis ſpatium facilius memineris, quam animalis, cujus tibi cognitum non eſt nomen. Ad evitandum enim omnem fallaciam ſumendum eſt, animal videri non audito nomine; vel nomen audiri non viſo animali. Si ponamus eandem diligentiam adhiberi indiſtincte percipiendo nomine, qua uteris in diſtincte percipiendo animali; nemo negabit facilius nomen, quam animalis formam memoriæ mandari. Quodſi enim contingit, ut viſo animali audias ſimul nomen ipſius; ſed oblitus nominis ejusdem adhuc memineris, ita ut vi imaginationis optime tibi ipſum repræſentare & denuo obvium bene agnoſcere poſſis, immo judicare valeas, eſſe hoc illud ipſum animal, quod jam videras alibi, vel alio tempore; rationem hanc eſſe intelliges, quod attentionem omnem transferens ad animalis contemplationem non attenderis nomini, cum idem cuſtos animalis proferret; ac in animali attentionem diu defixam detinens idem diſtincte videre ſtudueris.

§. 293.

Vocabula cur facilius memoria retineantur.

Vocabula memoria facilius retinentur, quam ſenſibilia alia & beneficio vocabulorum alia facilius retinentur, quam absque eorum ſubſidio. Eodem modo oſtenditur, quo præcedens demon-

demonstrata fuit propositio. Vocabula nimirum, quorum ideæ successive nascuntur, per se distincta sunt, cum sensibilia cetera pleraque, præsertim visibilia, utpote quorum perceptiones simul totæ nascuntur, operatione mentis demum talia fiant (§. 287.). Præterea cum nec imaginari possis vocabula, nisi ideis successive nascentibus, eadem constanter distincte imaginaris (§. *cit.*). Quamobrem cum tanto quid facilius memoria retineatur, quanto distinctius percipitur (§. 200. *Psychol. empir.*); vocabula quoque facilius memoria retinentur.

Quodsi jam beneficio vocabulorum alia memoriæ fuerint impressa; cum vocabula facilius aliis memoria retineantur *per demonstrata;* eorum vero ope ceterorum, quæ iisdem denotentur, ideæ simul reproducantur (§. 273. *Psychol. empir.*); rerum adhuc reminisci poteris, quarum alias meminisse non poteras (§. 230. *Psychol. empir.*). Et si sæpius vocabulorum ope tibi rem eodem denotatam in memoriam revoces (§. 273. *Psychol. empir.*); eorundem ope eadem memoria firmiter retinere poteris (§. 181. *Psych. empir.*).

Nemo non veritatem propositionis præsentis in seipso experiri potest, modo attenderit ad istiusmodi casus, quibus in distincte percipiendis visibilibus beneficio vocabulorum ea memoriæ imprimit, quæ in visibilibus discernit a se invicem eorundemque ope in memoriam iterum eadem sibi revocat, quando visum fuerit, & quibus indistincte percipiendis nuda utitur attentione, ignoratis nominibus eorum, quæ a se invicem distinguit: differentiam enim in utroque casu satis clare perspiciet. Huc trahi potest exemplum hominis inter ursos educati & alterius a nativitate surdi, quorum uterque sermonis usus compos factus nihil eorum recordatus, quæ ante eundem perceperat, quemadmodum nos nihil eorum recordamur, quæ in prima infantia ante expeditum sermonis usum sensu percipimus.

§. 294.

Memoriæ sensitivæ in corpore non respondet nisi facilitas *Memoriæ sensitivæ*

quid respondeat in corpore. *reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contrahit.* Memoria enim sensitiva, quatenus inest animæ, consistit in apperceptione ejusdem ideæ tanquam in diversis perceptionum seriebus contentæ (§. 280.). Enimvero corpus cogitare (§.44.), adeoque rerum perceptarum sibi conscium esse nequit (§. 23. *Psychol. empir.*), consequenter nec apperceptio in corpus cadit (§. 25. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum in corpore nil locum habeat, nisi reproductio illius motus, in quo idea materialis phantasmatis consistit (§. 112.), reproductioni autem hujus motus respondeat productio phantasmatis in anima (§. 206.); nil datur in corpore quod apperceptioni respondeat. Jam vero anima eandem ideam tanquam in duabus perceptionum seriebus contentam appercipere nequit, nisi idea v. gr. visibilis nunc sensu producta vi quoque imaginationis cum ideis alio tempore ejusdem sociis reproducatur & reproducta, quam diu opus est, conservetur. Quamobrem cum ad hoc præsupponatur facilitas reproducendi ideas materiales (§. 240.) ipso usu cerebro contracta (§. 241.), nec ideæ materiales conserventur nisi continua productione (§. 233.), memoriæ sensitivæ in corpore nihil respondere potest nisi idearum materialium reproducendarum facilitas, quam ipso usu contrahit cerebrum.

Non est quod verearis imaginationem hoc modo non satis distingui in corpore a memoria (§. 176. *Psychol. empir.*). Novimus enim facultatem ideas, quas antea habuimus, reproducendi & facilitatem reproductionis non esse unum idemque; sed invicem differre ut dispositionem atque habitum (§. 426. 428. *Psychol. empir.*), quæ a se invicem diversa esse ipsa definitionum diversitas aperte loquitur. Nec video quid absurdi sequatur, etiamsi ratum esset, memoriam sensitivam in corpore nullam prorsus habere sedem, præsertim cum mox visuri simus, intellectualem, qua tantum non semper utimur, in corpore quoque non residere.

§. 295.

§. 295.

Actui memoriæ intellectualis in corpore respondent ideæ materiales vocabulorum, quibus exprimitur judicium, quod ideam aliquam jam ante habuimus. Memoria enim intellectualis consistit in judicio, quod ideam aliquam jam antea habuerimus (§. 281.). Quodsi ergo hoc judicium vocabulis effertur; singulis in cerebro respondens singulæ ideæ materiales (§. 290.). Actui itaque memoriæ intellectualis in corpore respondent ideæ materiales vocabulorum, quibus effertur judicium, quod ideam aliquam jam ante habuerimus. *Actus memoriæ intellectualis in corpore.*

Ita si videns arborem proceram judicat: istiusmodi arborem jam alias vidi in silva; singulis hisce vocabulis singulæ respondent ideæ materiales, quæ successive nascuntur, quemadmodum vocabula successive memoriam subeunt.

§. 296.

Memoria intellectualis in cerebro est potentia producendi ideas materiales respondentes vocabulis, quibus effertur judicium, quod ideam aliquam jam habuerimus. Memoria enim intellectualis in anima est facultas ideas reproductas distincte recognoscendi (§. 279.), adeoque ubi judicia verbis efferre suevimus, verbis efferendi hoc judicium, quod ideam aliquam jam habuimus (§. 281.). Quoniam vero facultas est potentia activa (§. 29. *Psychol. empir.*), & actui memoriæ intellectualis in corpore respondent ideæ materiales vocabulorum, quibus exprimitur judicium, quod ideam aliquam jam ante habuerimus (§. 295.); memoria intellectualis non est nisi potentia ideas istas materiales producendi. *Memoria intellectualis in corpore.*

Non definimus hic, utrum potentia ista activa sit an passiva: dependet enim definitio a decisione quæstionis alterius de commercio inter mentem & corpus, quam inferius demum excutiemus.

§. 297.

§. 297.

Memoria quando lædatur.

Memoria lædi dicitur, quando ad functiones suas, seu ad eliciendum actum inepta redditur.

Exemplum læsionis memoriæ in medium attulimus superius, cum imaginationis in corpore existentiam evinceremus (§. 205.). Ceterum læsionis hujus multi dantur gradus. Ita dum antea facile quid memoriæ mandabamus, nunc difficulter idem facere licet. Cum antea diu quid memoriæ impressum retineremus, nunc statim ejus obliviscimur, quod vix memoria tenebamus. Immo cum multarum rerum memoriam haberemus; nunc nullius earum reminisci possumus. Suppono autem postremum non tribuendum esse oblivioni, cui etiam antea quid tradere poteramus; sed potius causæ cuidam alteri statum præternaturalem producenti, quem Medici appellare solent. Diversi læsionum memoriæ gradus intelliguntur ex iis, quæ de diversis memoriæ gradibus dicta sunt (§. 182. & seqq. *Psychol. empir.*).

§. 298.

Causæ memoriam lædentes.

Memoria a causis materialibus lædi potest. Memoriæ enim sensitivæ in corpore non respondet nisi facilitas reproducendi ideas rerum materialium sensu alias perceptarum (§. 294.) & memoria intellectualis consistit in potentia producendi ideas vocabulorum, quibus effertur judicium, quod ideam aliquam jam ante habuerimus, vel rem eidem respondentem sensu perceperimus (§. 296.), consequenter cum vocabula ista nobis nota supponantur, ut eorum ideæ jam ante in nobis extiterint, denuo facilitatem reproductionis eorundem in cerebro supponunt, sive prima vice formetur a nobis hoc judicium (§. 273. *Psychol. empir.*), sive judicium ipsum symbolicum seu enunciatio vi imaginationis reproducatur (§. 286.). Quamobrem cum ista reproductionis idearum materialium facilitas in actuali quadam mutatione consistat (§. 245.), quæ iterata ideæ materialis ejusdem (§. 241.), adeoque motus fibrillis nerveis a sensibili

in

in organo impressi & ad cerebrum propagati (§. 111.) productione contrahitur, qualiscunque tandem ea fuerit, a causa materiali pendet, seu talis est, ut motu eodem sæpius repetito substantiæ cerebri seu fibrillis, ex quibus ea constat, nerveis induci possit. Quamobrem cum quod a causis materialibus beneficio motus producitur, a causis quoque materialibus eodem motu mediante vel prorsus destrui, vel ex parte tolli possit, quemadmodum id ad ortum atque interitum rerum attenti satis superque experimur, illa quoque contracta ideas materiales reproducendi facilitas vel prorsus destrui, vel ex parte tolli potest.

Non major est difficultas in destructione memoriæ per causas materiales admittenda, quam quæ esse potest, ubi admittere debes hominem artis saltandi peritum fractis cruribus non posse saltare amplius: quod enim in posteriori casu minus percipiatur, quam in priori, causa non alia subest, quam quod motus fibrillarum nervearum in productione idearum materialium & earum læsio non æque in sensum incurrat, quemadmodum motus pedum & cruri fractura in saltando.

§. 299.

Cur morbi & senectus eam lædant.

Quoniam morbi acuti motus irregulares in cerebro producunt, immo alii quoque morbi capitis idem faciunt, ac senescente homine nervis quoque & consequenter cerebro induci mutatio solet, quamvis non eadem in hominibus singulis; *mirum non est, quod memoria vi morborum acutorum atque capitis, immo ipsa senectute sæpius lædatur.*

Non nego diversam esse rationem, cur morbi acuti memoriam lædant, & cur senectus eandem labefactet. Sed in eam inquirere distinctius Physici est. Hic enim in generalibus acquiescimus.

§. 300.

Auxilium reminiscen-

Vocabulorum usus reminiscentiam juvat. Vocabula enim res, quas denotant, in memoriam nobis revocant (§. 273.

(*Wolfii Psych. Ration.*) H h *Psy-*

tia a vocabulis petitum. *Psychol. empir.*). Enimvero vocabula quoque nobis in memoriam revocantur a rebus, quas denotant (§. *cit.*) & vocabulum unum aliud eidem in sermone sæpius junctum (§. 274. *Psychol. empir.*). Quamobrem beneficio vocabulorum res nobis in memoriam revocari possunt, quæ alias in eandem minime venirent. Enimvero cum jam mediante aliquo vocabulo reproducatur idea rei absentis, quæ per aliam nobis præsentem minime produceretur; ea ad reminiscentiam spectat (§. 230. *Psychol. empir.*). Vocabula igitur reminiscentiam juvant.

Idem unusquisque experiri potest in semetipso. Deprehendet enim, se vocabulis uti, quando rei cujusdam reminisci voluerit. Ponamus e.gr. nos in horto aliquo deambulantes videre plantam aliquam exoticam, & conspectum ejusdem nobis in memoriam revocare, quod alibi quoque exoticam plantam alio in horto viderimus nomenque ejus audiverimus; non tamen meminisse nominis, nec formæ plantæ. Quoniam tamen succurrit hortulanum nobis dixisse nomen; in memoriam nobis revocamus sermonem, quem cum eo miscuimus: ubi simul incidunt verba Titii de nomine istius plantæ judicium suum interponentis & cum hoc judicio nomen quoque succurrit. Ejus rationem cum formæ plantæ convenire deprehendissemus, convenientiæ hujus recordati tandem quoque formæ plantæ reminiscimur. Sane longa sæpius verborum, quorum recordamur, est series, antequam ad id perveniatur, cujus meminisse volueramus, sed non poteramus,

§. 301.

Subsidium reminiscentiæ facilitandæ. Quoniam vocabulorum usu reminiscentia juvatur (§. 300.), adeoque mediantibus vocabulis, quæ percipimus perceptiones quoque rerum præteritarum reproducimus & recognoscimus (§. 230. *Psychol. empir.*); *ut eorum, quorum meminisse interest, facile reminiscamur, non modo ea attente perlustrari, sed & singula beneficio nominum, immo judiciorum symbolico-*

rum,

rum, memoriæ imprimere ac de convenientia nominis rei cum iis, quæ eidem inſunt, judicium interponere tenemur.

Quantum in eo ſit præſidii ad res quasvis in memoriam revocandas, quæ ultro ſeſe alias non facile menti offerunt, ipſo regulæ uſu docemur. Neque ad eandem attentus miratur amplius, cur qui ſermonis uſu deſtituti fuerant, ubi ejus compotes facti, ſtatus ſui præteriti reminiſci minime potuerint, quando de eodem interrogabantur. Obiter monemus elucceſcere hinc uſum doctrinæ criticæ de etymologiis vocabulorum, quæ alias ſterilis videtur.

§. 302.

Reminiſcentiæ quid in corpore reſpondeat.

Reminiſcentiæ in corpore nihil reſpondet præter ea, quæ imaginationi & memoriæ in eodem reſpondent. Reminiſcentia enim conſiſtit in perceptionum præteritarum iterata reproductione & recognitione (§. 230. *Pſychol. empir.*). Enimvero reproductio perceptionum rerum abſentium, adeoque etiam præteritarum, quas in numerum abſentium referri nemo dubitat, ad imaginationem ſpectat (§. 92. *Pſychol. empir.*), etiam quando perceptiones quædam ſive phantasmata mediantibus aliis producuntur (§. 104. *Pſych. emp.*), adeoque perceptionis præteritæ reproductio mediata eſt: perceptionum vero quomodocunque reproductarum recognitio ad memoriam pertinet (§. 175. *Pſychol. empir.*). Quamobrem præter ea, quæ imaginationi & memoriæ in corpore reſpondent, nihil reminiſcentiæ in eodem reſpondet.

Phantasmatis reſpondent ideæ materiales in cerebro (§. 206.), nec memoriæ ſenſitivæ in corpore reſpondet niſi facilitas ideas iſtas reproducendi a cerebro contracta (§. 294.), actui vero memoriæ intellectualis reproductio idearum materialium vocabulorum, quibus exprimitur judicium, quod ideam aliquam jam habuerimus (§. 296.): per hæc itaque reminiſcentiæ actus explicari debent. Sufficientia igitur principia habemus explicandi ea, quæ ad explicandum reminiſcentiam in ca-

ſu patticulari pertinent, quatenus ea a corpore pendent: neque aliis opus habemus, neque dantur alia.

§. 303.

Oblivio in corpore quid ſit.

Oblivio, quatenus a corpore pendet, conſiſtit in impotentia ideas materiales, quæ productæ aliquando fuerant in cerebro, reproducendi. Quoniam enim oblivio opponitur memoriæ (§. 215. *Pſychol. empir.*); ex eo, quid ſit memoria in corpore, etiam intelligitur, quidnam ſit oblivio, quatenus a corpore pendet. Enimvero memoria ſenſitiva non conſiſtit niſi in facilitate reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contraxit (§. 294.) & intellectualis in facilitate producendi ideas materiales vocabulorum, quibus exprimitur judicium, quod ideam aliquam jam habuimus (§. 296.). Oblivio igitur conſiſtit in impotentia reproducendi ideas materiales, quæ aliquando in nobis fuerunt productæ: quibus non reproductis, ceſſat quoque judicium in mente, quod eas jam habuerimus, conſequenter nec ideæ materiales in cerebro producuntur, quibus effertur judicium iſtud (§. 282.).

Idem etiam ſic oſtenditur. Oblivio quoad animam eſt impotentia ideas reproductas recognoſcendi (§. 215. *Pſychol. empir.*). Enimvero cum actui recognitionis in corpore nihil reſpondere queat, quemadmodum ſuperius oſtenſum (§. 294.); præterea vero ad oblivionem quoque ſpectet impotentia reproducendi ideas rerum antea perceptarum (§. 216. *Pſychol. empir.*); oblivioni in corpore reſpondere debet impotentia reproducendi ideas materiales, quæ aliquando in cerebro noſtro fuerunt productæ.

Impotentia hæc non conſideranda eſt per modum abſolutæ impoſſibilitatis: quando enim rei cujusdam obliviſcimur, poſſibile erat ut eandem memoria retineremus. Omittimus enim, quæ ad rem primum oblatam memoriæ firmiter infigendam & ad eam, quæ ſemel impreſſa eſt, tenaciter retinendam

dam requiruntur. Quod ut dilucidius constet, sequentes addere lubet propositiones.

§. 304.

Si rei sensu semel perceptæ iterum meminisse non possumus; oblivio consistit in privatione facilitatis ideam ejus materialem reproducendi, quam cerebrum contrahere potuisset. Ponamus enim nos contraxisse facilitatem reproducendi ideam materialem rei sensu perceptæ. Adest igitur memoria sensitiva (§. 294.). Quamobrem cum memoria & oblivio ita sibi invicem opponantur, ut una inesse nequeant (§. 175. 215. *Psychol. empir.* & §. 28. *Ontol.*); contracta facilitate reproducendi ideam materialem rei sensu perceptæ oblivioni locus non est. Erit igitur eidem locus, si facilitas reproducendi ideam materialem rei sensu perceptæ a cerebro contracta minime fuerit, consequenter in privatione illius facilitatis consistit. *Oblivionis subitæ ratio.*

Idem etiam sic ostenditur. Oblivio quoad corpus consistit in impotentia ideas materiales reproducendi, quæ aliquando in cerebro nostro fuerant productæ (§. 303.). Quodsi cerebrum contraxisset facilitatem reproducendi ideam materialem rei sensu perceptæ; eam reproducere posset, neque adeo impotentia eam reproducendi laboraret. Oblivio igitur hic consistit in privatione facilitatis reproducendi ideas materiales in cerebro semel productas, quam idem contrahere poterat, sed non contraxit.

Quodsi consideremus, quomodo quid memoriæ mandetur (§. 179. *Psychol. empir.*); facile apparet, motum fibrillis nerveis in organo impressum non esse sufficientem, ut fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum compositum est, eam dispositionem acquirant, ut eundem motum facile recuperare possint vi motus cujusdam socii. Deest igitur quid iisdem, quod adesse poterat, modo impressiones in organum sufficienter fuissent repetitæ & aliqua potentia contractæ iteratas eorundem motuum productiones in facilitatem eos recuperandi fu-

 isset

isset conversa. Est nimirum oblivio memoriæ privatio, hic tamen particulariter, non universaliter spectatæ. Quamobrem ubi constiterit, quid memoria sit, nec amplius latere potest, quid sibi velit oblivio.

§. 305.

Oblivionis supervenientis ratio.

Si quid memoria tenemus, idemque oblivioni posthac tradimus; oblivio consistit in amissione facilitatis reproducendarum idearum materialium, quam cerebrum habuerat. Quodsi enim quid memoria tenebamus, cerebro inerat facilitas reproducendi ideam materialem eidem respondentem (§. 294.). Sed ubi idem posthac oblivioni traditum, eidem inest impotentia ideam istam materialem reproducendi (§. 303.). Cerebrum itaque facilitatem, quam acquisiverat, amisit (§. 245.). Unde patet in hoc casu oblivionem consistere in amissione facilitatis reproducendi ideam aliquam materialem, quam cerebrum ante habuerat.

Nihil hic singulare occurrit, quod non æque obtineat in omni reliquo casu, ubi habitus aliquis corporis semel acquisitus iterum amittitur. Quamobrem cum de habitibus infra plura dicturi simus, præsens propositio uberiore adhuc luce perfundetur.

§. 306.

Memoriæ bonæ ratio.

Si cujus fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum constat, ita fuerint dispositæ, ut mutatio ista, in qua facilitas reproducendi ideas materiales, quæ semel eidem inextiterunt, paucis actibus induci, nec semel inducta, actibus licet eandem inducentibus minime repetitis, longo temporis spatio cesset; is bonam memoriam habet. Quodsi enim cujusdam fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum constat, ita fuerint dispositæ, ut mutatio ista, in qua facilitas reproducendi ideas materiales, quæ semel in cerebro extitere, consistit (§. 245.), paucis actibus induci queat; is cito ac facile quid memoriæ mandare potest (§. 186. 187. *Psychol. empir.*

empir.). Quodsi jam mutatio ista, ubi semel inducta fuerat, etiamsi actus eam inducentes (§. 241. 243.) non repetantur, longo temporis spatio subsistat, nec statim cesset; cum in corpore memoria nil supponat præter facilitatem reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contraxit (§. 294.); idem diu quid memoria retinet (§. 188. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum bonam habeat memoriam, qui cito ac facile quid eidem mandare diuque retinere valet (§. 189. *Psychol. empir.*); bonam utique memoriam habet is, cujus fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum constat, ita sunt dispositæ, ut paucis actibus mutatio illa iis induci possit, in qua facilitas reproducendarum idearum materialium consistit, nec repetitis actibus longo tempore subsistat.

Equidem hinc nondum inquirimus, in quonam ista fibrilarum nervearum dispositio consistat, quibus nimirum qualitatibus dotatæ sint necesse est; non tamen inutilis censeri debet præsens propositio. Ut enim taceam generalem hanc notionem satisfacere inferius in doctrina de commercio inter mentem & corpus; eadem quoque loco notionis directricis esse potest in Physica.

§. 307.

Fibrillæ nerveæ, ex quibus nervi atque cerebrum constat, in omnibus hominibus non sunt eædem. Etenim alii diuturniore objecti contemplatione, vel pluribus actibus iteratis facilitatem ideas reproducendi & reproductas recognoscendi sibi comparant; alii minus diuturna contemplatione & paucioribus actibus iteratis ad id opus habent (§. 182. *Psychol. empir.*), adeoque alii memoriæ quid cito ac facile mandant (§. 186. 187. *Psychol. empir.*); alii vero tardius ac difficilius. Similiter alii frequentius iterata idearum reproductione memoria retinent, quod eidem demandarunt; alii minus frequenter iterata idearum reproductione memoriæ semel infixa retinent (§. 184. *Psych.*

Diversitas fibrillarum nervearum in diversis subjectis asserta.

Psychol. empir.), adeoque memoria diu quid retinent (§. 188. *Psychol. empir.*). Alii igitur memoriam bonam, alii pejorem, seu minus bonam habent (§. 189. *Psychol. empir.*). Enimvero qui memoriam magnam habent, eorum fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum constat, ita sunt dispositæ, ut mutatio illa, in qua facilitas reproductionis idearum materialium consistit, paucis actibus inducatur, iisque non repetitis longo tempore conservetur (§. 306.), adeoque qui memoriam bonam non habent, sed malam, in iis aliter dispositæ esse debent fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum constat. Et quia fibrillæ nerveæ, ex quibus nervi sensorii constant, ex cerebro ortum trahunt, nec sunt nisi fibrillarum, ex quibus cerebrum constat, continuationes; eadem esse debet fibrillarum in nervis sensoriis & cerebro constitutio, præsertim cum ideæ materiales in cerebro enatæ sint istiusmodi motus, quales ex organo sensorio per nervos sensorios ad cerebrum propagantur (§. 112.). Alia igitur est fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum & nervi sensorii constant, dispositio in iis, qui memoriam bonam habent, alia vero qui malam habent. Et quoniam bonitatis memoriæ diversi dantur gradus, tum quatenus memoriæ quid cito, tum quatenus facile mandatur, tum quatenus quod eidem mandatum est diu retinetur (§. 190. *Psychol. empir.*) nec minus hinc mala memoria diversos gradus admittit; nihil vero sine ratione sufficiente est (§. 170. *Ontol.*), eaque aliunde quam a fibrillarum dispositione peti nequit (§. 306.); patet omnino fibrillas nerveas, ex quibus nervi atque cerebrum constant, in omnibus hominibus non posse esse eandem.

Propositionem hanc & sequentes ideo addimus, ut luculentius pateat, præcedentem esse notionem directricem in Physica. Nostra enim philosophia non modo docet, quæ ad vitæ humanæ negotia utilia sunt, verum etiam sui cultorem ad inveniendum aptum efficere intendit.

§. 308.

Quoniam fibrillæ considerari possunt instar chordarum, vel filamentorum; res autem materiales non admittunt discrimen intrinsecum, nisi ratione quantitatis ac qualitatis (§. 454. *Ontol.*); *fibrillæ* quoque *nerveæ in diversis subjectis nonnisi magnitudine & qualitatibus differre possunt, &, si magnitudine differunt, vel longitudine, vel crassitie, vel utraque simul differre debent.* *Diversitas in quo consistat.*

Quid horum obtineat, & quænam sint illæ qualitates, quibus fibrillæ nerveæ differunt; in Physica discutiendum.

§. 309.

Quoniam bonitas memoriæ a dispositione fibrillarum, ex quibus nervi sensorii & cerebrum constant, dependet (§. 306.), adeoque diversi ejusdem, qui dantur (§. 190. *Psychol. empir.*), gradus a diversitate illarum fibrillarum (§. 307.), consequenter ab earum longitudine ac crassitie, diversisque qualitatibus (§. 308.); *si quacunque de causa qualitates istæ mutentur, bonitas quoque memoriæ variari debet* (§. 118. *Ontol.*). *Bonitas memoriæ cur mutetur.*

Nimirum etsi a longitudine quoque & crassitie fibrillarum ut dependeat diversitas memoriæ non repugnet, quemadmodum colligitur ex eo, quod ideæ materiales consistant in motu illarum fibrillarum (§. 112.); apparet tamen longitudinem ac crassitiem non mutari, nisi quatenus mutantur qualitates aut qualitatum & dimensionum mutationem a communi causa pendere: id quod suo loco clarius exponemus.

§. 310.

Si gradus bonitatis memoriæ variantur, variari quoque debent qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus nervi sensorii atque cerebrum constant. Ponamus enim qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus nervi sensorii & cerebrum constant, non variari, sed easdem manere. Cum ab earundem qua- *Fibrillæ nerveæ quando variari intelligantur.*

litatibus pendeant gradus bonitatis memoriæ, quemadmodum paulo ante ostendimus (§. 309.); idem gradus persistere debet (§. 118. *Ontol.*), consequenter non mutatur: quod cum hypothesin evertat, necesse est qualitates fibrillarum nervearum variari variatis gradibus bonitatis memoriæ.

Cur magnitudinis hic non habeatur ratio, dictum jam est ad propositionem præcedentem.

§. 311.

Casus specialis.

Si memoria læditur, qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum atque nervi sensorii constant, variantur. Si enim memoria læditur, ad functiones suas, adeoque ad actum eliciendum inepta redditur (§. 297.). Quamobrem qui cito ac facile quid memoriæ mandare diuque eadem retinere poterat; nunc tardius ac difficilius mandat, vel prorsus mandare nequit, quæque retinebat diu, non amplius diu retinere, aut quæ memoriæ retinuerat, oblivioni dat (§. 189. *Psychol. empir.*). Gradus igitur bonitatis memoriæ variantur (§. 190. *Psychol. empir.*), adeoque & qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum & nervi sensorii constant, variari debent (§ 310.).

Atque hinc jam multo clarius perspicitur, quod memoria a morbis lædatur & a senectute labefactetur: major tamen adhuc erit claritas, ubi qualitates fibrillarum nervearum, quæ immutantur, fuerint perspectæ.

§. 312.

Memoria naturalis in corpore in quo consistat.

Memoria naturalis, quatenus inest corpori, consistit in dispositione naturali fibrillarum nervearum ad contrahendam facilitatem reproductionis idearum materialium certo productionum numero. Memoria naturalis est, quæ homini absque ulla exercitatione prævia & ullis artificiis inest (§. 205. *Psychol. empir.*). Enimvero eorum demum memoriam habemus, quæ sæpius vel diu simul percipiuntur, sive id fiat sensuum, sive imaginationis ope (§. 179. *Psychol. empir.*), adeoque sine prævio exer-

exercitio nullius rei memoriam habemus (§. 195. *Psychol. empir.*). Naturaliter igitur rei nullius memoria nobis actu inest, sed tantummodo possibile est ut insit. Quamobrem cum memoria sensitiva (quatenus scilicet rei cujusdam memoriam actu habemus, non tantum habere possumus) consistat in facilitate reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contraxit iteratis actibus (§. 294.); naturaliter tantummodo possibile est, ut fibrillæ nerveæ acquirant facilitatem reproductionis ideæ alicujus materialis. In fibrillis adeo nerveis, ex quibus cerebrum constat, tantummodo datur naturalis quædam dispositio ad facilitatem reproductionis idearum materialium contrahendum (§. 426. *Psychol. empir.*). Patet igitur memoriam naturalem, quatenus corpori inest, consistere in naturali quadam dispositione fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum contextum est, ad facilitatem reproducendi ideas materiales contrahendam.

Memoria adeo naturaliter tantummodo inest per modum potentiæ: est tamen aliquid, quod actu inest atque adeo in diversis subjectis differre potest.

§. 313.

Quoniam nihil est sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit (§. 70. *Ontol.*); fibrillis nerveis inesse quid debet, per quod intelligitur cur fibrillis nerveis insit quædam dispositio ad facilitatem reproductionis idearum materialium contrahendam (§. 56. *Ontol.*). Quamobrem cum in fibrillis nerveis præter longitudinem ac crassitiem non deprehendantur nisi qualitates earundem (§. 454. *Ontol.*); *memoria naturalis a qualitate, longitudine & crassitie fibrarum pendet* (§. 851. *Ontol.*). *Memoria naturalis unde pendeat.*

Ad hanc potissimum differentiam in diversis subjectis spectandam respiciendum, ubi memoriæ differentia expenditur. Physici adeo est inquirere in differentiam qualitatum, quas fibræ nerveæ habere possunt, ut inde reddatur ratio differentiæ me-

moriæ naturalis: qua non ante intellecta intelligi nequit memoria, qualis actu in nobis datur. Facilitas nimirum reproducendi ideas materiales præsupponit dispositionem: qua variante illa, nec eadem, nec eodem modo ab omnibus acquiri potest. Neque intelligi potest mutatio illa, quæ actu contingit in fibrillis nerveis (§. 245.), dum memoriam rei cujusdam nobis actu comparamus; nisi ante perspiciatur, quales sint fibrillæ, ut mutationem istam admittere possint.

§. 314.

Unde desumenda ratio explicandæ memoriæ actualis.

Quoniam facilitas reproductionis idearum materialium, in qua memoria sensitiva consistit (§. 294.), actualem quandam mutationem cerebro inducit (§. 245.); *iterata idearum materialium productione per qualitates fibrillarum nervearum, a quibus memoria naturalis pendet* (§. 313.), *facta mutatio ut explicari possit opus est, seu vi illarum nerveis fibrillis accidere potest.*

Patet adeo Physici esse, ut non modo inquirat, quales esse debeant fibrillæ nerveæ, ex quibus constat cerebrum, ut ideas materiales reproducendi facilitas possibilis sit, verum etiam in casu particulari actu acquiratur, qualis vi illarum qualitatum mutatio fibrillis induci potest.

§. 315.

An memoria bona & magna sint necessario simul.

Qui bonam habet memoriam, non ideo necessario magnam habet. Qui enim bonam habet memoriam, cito & facile quid eidem mandare diuque retinere valet (§. 189. *Psychol. empir.*). Enimvero quod quis cito ac facile quid memoriæ mandat diuque retinet; non ideo multa eidem mandare ac longam præsertim rerum seriem memoria retinere valet: fieri enim potest, ut, si memoria nimis oneretur, quæ prius eidem impressa fuerant, denuo excutiantur, sicque oblivioni tradantur, quemadmodum nemo negabit, qui ad ea animum satis advertit, quæ quotidiana sunt. Quamobrem cum memoriam magnam non habeat, nisi qui multarum rerum ideas reproducere & reproductas recognoscere, longam

longam quoque rerum seriem memoria retinere valet (§. 192. *Psychol. empir.*), adeoque qui multa simul memoria retinere ac eo, quo eadem ipsi mandavit, ordine recitare potest; memoriam magnam ideo non habet, qui bonam habet.

Propositio præsens a posteriori quoque probari potest. Videmus enim esse aliquos, qui facile memoria comprehendere quid valent; non tamen multis eandem onerare debent, nisi eorum, quæ ante tenuerant, iterum oblivisci velint. Immo si quis multa memoria comprehendere valet; non tamen ideo longam rerum seriem eo ordine recensere valet, quo eandem ipsi mandavit, ut adeo duæ memoriæ magnæ species constitui non prorsus absonum foret; aut minimum exploratum sit, non omnia in unum subjectum convenire, quæ ad memoriam magnam requiruntur. In exemplis, qualia alias adduximus (*not.* §. 192. *Psychol. empir.*), res manifestior. Sane qui plurimarum disciplinarum campum ita emensi sunt, ut de singulis, quotiescunque fert occasio, disserere valeant, non tamen ideo integra Biblia, vel Corpus juris integrum iterata lectione ita memoriæ infigere possunt, ut singula justo ordine recitare valeant.

§. 316.

Qui magnam memoriam habet, bonam quoque habet. Qui enim magnam habet memoriam, multarum rerum ideas reproducere & reproductas recognoscere, longam quoque rerum seriem memoria retinere valet (§. 192. *Psychol. empir.*). Necesse igitur est, ut ideas materiales reproducendi facilitatem minus diuturna objecti contemplatione paucioribusque actibus sibi comparare, adeoque memoriæ quid mandare cito ac facile possit (§. 178. 186. 187. *Psychol. empir.*). Nec minus conducit, ut ideas materiales adhuc reproducere & reproductas recognoscere valeat, etiamsi longo tempore easdem non reproduxerit, consequenter ut diu quid memoriæ retineat (§. 188. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum bonam habeat memoriam,

Nexus memoriæ magnæ cum bona.

qui cito ac facile quid eidem mandare diuque retinere potest (§. 189. *Psychol. empir.*); qui magnam habet memoriam, is quoque bonam habere debet.

Experientia propositionem confirmat, quatenus videmus integras a nonnullis paginas posse recitari, ne verbulo quidem immutato; ubi nonnisi semel attente perlectæ fuerint. Habes enim hic effectum memoriæ magnæ, quatenus longa vocabulorum series sine hæsitatione recitatur: habes etiam effectum memoriæ bonæ, quatenus unica lectione eadem memoriæ mandari potuit. Atque inde est, quod vulgo memoria bona & magna non distinguantur, & bona dicatur, quæ magna dici debebat.

§. 317.

Memoria magna quid in corpore supponat.

Memoria magna peculiarem requirit fibrillarum nervearum constitutionem, non tamen repugnantem ei, quæ memoriæ bonæ convenit. Quoniam enim memoria, quatenus corpori inest, in facilitate reproductionis idearum materialium consistit (§. 294.), adeoque certam fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum constat, dispositionem requirit (§. 111. 112.); memoria autem ideo nondum magna est, quod sit bona (§. 315.): fibrillarum quoque nervearum, ex quibus constat cerebrum, constitutio non eadem est memoriæ bonæ atque magnæ. Magna igitur memoria peculiarem requirit. *Quod erat primum.*

Enimvero qui magnam memoriam habet, etiam bonam habet (§. 316.). In eo igitur fibrillæ nerveæ, ex quibus constat cerebrum, & ita dispositæ esse debent, quemadmodum requirit memoria magna, & ita constitutæ sint necesse est, quales memoria bona exigit. Necesse adeo est, ut constitutio fibrillarum nervearum, quam postulat memoria magna, non repugnet alteri, quam exigit memoria bona. *Quod erat alterum.*

Non defendimus fibrillas nerveas aliis qualitatibus prædi-

tas

tas esse, si memoria fuerit magna, quam ubi bona fuerit. Fieri enim potest, ut qualitates sint eædem, sed gradu differant. Talia tum demum definire licebit, ubi fibrillarum nervearum qualitates satis fuerint exploratæ.

§. 318.

An memoria medicamentis roborari possit.

Si in genere rem consideres, non repugnat memoriam medicamentis posse roborari; hoc est, medicamentis effici posse, ut memoria evadat melior atque major. Etenim non modo memoria naturalis (§. 313.), verum etiam ejusdem bonitas (§. 306.) & magnitudo a qualitatibus fibrillarum nervearum pendet (§. 317.) & fibrillarum nervearum qualitatibus variatis variatur bonitas memoriæ (§. 309.). Enimvero fibrillæ nerveæ res materiales sunt, adeoque cum rerum materialium a causis materialibus mutentur qualitates, & medicamenta in causarum materialium numero esse nemo non agnoscat; si rem in genere spectes non repugnat medicamentis qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum constat, variari posse. Nec igitur si rem in genere spectes repugnat, medicamentis effici posse ut memoriæ bonitas & magnitudo varietur, hoc est, ut roboretur.

Nemo est qui nesciat propositionem præsentem a posteriori adeo certam videri, ut lucem meridianam negare velle credatur, qui eam in dubium vocet. Quodsi tamen rationis trutina rem expedire jubeamur, nonnisi subdubitanter de eadem pronunciare licet. Neque enim a nobis ex principiis hactenus stabilitis demonstrari potest, memoriam roborari iis medicamentis, quibus vulgo hæc virtus tribuitur. Ita constat coriandro hanc tribui virtutem medicam, quod memoriam roboret. Enimvero si quis a priore idem evincere vellet, is & nosse deberet, quænam fibrillarum nervearum qualitates & quomodo sint immutandæ, ut memoria reddatur melior vel ut impediatur, ne fiat deterior, & quænam insint coriandro qualitates, ad illas immutandum aptæ. Nemo non videt horum omnium, quæ hic præsupponuntur, demonstrationem a Phy-

a Physico expectandam esse & cui perspecti sunt Physicæ progressus, is nec ignorabit certam eorum demonstrationem hactenus nondum dari posse. Non tamen ideo in dubium vocamus, quæ certa experientia nituntur; sed ea hic in medio relinquimus tanquam ad Physicam specialissimam spectantia, in qua excolenda pauci hactenus desudarunt. Enimvero ne iis, quæ vulgo laudantur, medicamentis nimium tribuamus, non sine damno nostro; sequentem addere lubet propositionem.

§. 319.

An memoria medicamentis lædi possit.

Si in genere rem consideres non repugnat, memoriam vi medicamentorum lædi posse. Constat enim memoriam a causis materialibus lædi posse (§. 298.), qualitatibus fibrillarum nervearum immutatis (§. 312.). Quamobrem cum nemo sit qui nesciat in numero causarum materialium esse medicamenta, neque implicet, per ea qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum constat, immutari posse, ubi rem in genere spectes; nec si in genere rem spectes implicat, ut memoria lædatur medicamentis, quæ eam roborare creduntur.

Ex iis, quæ ad propositionem præcedentem dicta sunt, patet ratio, cur propositionis præsentis certam dare probationem non liceat, sed in levi aliqua probabilitate sit subsistendum. Neque vero ideo existimandum est, propositionem præsentem ac præcedentem tanquam inutilem omittendam fuisse: etenim cum vitæ philosophemur, omittenda non sunt, quæ ad eam faciunt; ubi autem certa rerum cognitio in potestate non est, ad evitandum ingens periculum, qualis memoriæ læsio est, vel minima probabilitas sufficit. Non omnem autem abesse a propositionibus, cum quibus jam nobis negotium est, probabilitatem, ex iis intelligitur, quæ de probabilitatis notione alibi dicta sunt (§. 587. *Log.*). Immo si non tanquam a veritate aliena rejicere velis, quæ de virtutibus medicis tradunt rei herbariæ scriptores; admittere quoque debes, quemadmodum confectio anacardina est præstans remedium memoriam & meliorem, & majorem efficiendi, ita can-

eandem dosi nimia sumtam, vel promiscue quibuslibet datam furoris causam existere. Et quis est qui ignoret vulgo affirmari, quod, qui memoriam roborare intendunt, eam tandem debilitari experiantur: quæ etsi in dubio relinquantur, non tamen ideo attentionem nullam merentur, ubi quæstio incidit, utrum remediis roborandi memoriam uti, an ab iisdem abstineri præstet.

§. 320.

Lapsus memoriæ differentia.

Si memoria labitur, aut idea rei, cujus meminimus, salvis sociis mutata reproducitur, aut illa salva hæ mutatæ reproducuntur. Si enim memoria labitur, ideam reproductam habemus pro eadem, quam ante nos habuisse nobis conscii sumus, etsi mutata fuerit seu corrupta (§. 207. *Psychol. empir.*). Enimvero quando rei cujusdam meminimus, ideam ejusdem reproductam recognoscere valemus (§. 226. *Psychol. empir.*), adeoque eandem cum sociis reproduci necesse est (§. 174. 221. *Psychol. empir.*). Quamobrem necesse est, ut aut idea rei, cujus meminimus, salvis sociis mutata reproducatur, quo ex his illius identitatem colligamus; vel ut ideæ sociæ non mutata idea rei, cujus meminimus, mutatæ reproducantur, quo ex hac illarum identitas inferatur (§. 174. *Psychol. empir.*).

Exemplum casus prioris jam dedimus, cum lapsum memoriæ definiremus (*not.* §. 207. *Psych. empir.*). Exemplum posterioris habes, si ponas ideam plantæ exoticæ in horto Titii visam produci cum idea socia horti Sempronii, ut hinc tibi videaris plantam istam in horto Sempronii vidisse. Utrumque casum esse possibilem experientia obvia confirmat, ut adeo nemo sit, qui exempla a domestica petere non possit, modo desiderata statim in mentem veniant.

§. 321.

Errores a lapsu memoriæ pendentes circa res facti.

Lapsu memoriæ incidimus in errores, quod res talis fuerit, qualis non fuerat, vel quod eidem coëxtiterint, quæ non coëxtiterunt. Si enim memoria labitur, aut idea rei, cujus memini-

minimus, salvis sociis mutata reproducitur, aut illa salva hæ mutatæ producuntur (§. 320.). Quamobrem ubi de re, cujus meminimus, judicamus; in casu priori enunciamus, eam talem fuisse, qualis non fuit; in casu autem posteriori, ei coëxtitisse, quæ non coëxtiterunt (§. 39. *Log.*). Judicium adeo in utroque casu falsum est (§. 507. *Log.*). Lapsu adeo memoriæ in duplicem incidimus errorem, scilicet quod quid tale fuerit, quale non fuit, vel eidem coëxtiterint, quæ non coëxtitere (§. 623. *Log.*).

Ita aberramus a veritate, si imaginatio nobis sistit Titium veste rubra indutum, qui tunc, quando eum videbamus, viridi indutus erat, atque ideo judicamus: Titium veste rubra fuisse indutum, cum eum videremus. Similiter erramus, si imaginatio nobis sistit plantam exoticam in horto Titii, quam videramus in horto Mevii, ac ideo judicamus, plantam istiusmodi exoticam, qualem nunc conspicimus, esse quoque in horto Mevii. Erramus hic in rebus facti: cum enim imaginatio nobis præsentia sistat sensu olim percepta & beneficio memoriæ hæc recognoscentes judicemus, nos ea ante sensu percepisse; præsens propositio potissimum ad res facti spectat.

§. 322.

Errores a lapsu memoriæ pendentes circa veritates universales.

Lapsu memoriæ incidimus in errorem; si memoria nobis suggerit propositionem tanquam negativam, quam affirmativam eidem mandavimus, vel contra tanquam affirmativam, quam negativam eidem infiximus; vel si suggerit tanquam categoricam, quæ conditionata erat, vel etiam conditionatam seu hypotheticam sub aliena conditione. Quando enim memoria labitur, idea rei, cujus meminimus, aut ejusdem sociæ mutatæ reproducuntur (§. 320.). Quamobrem cum propositionibus, quibus veritates universales enunciantur, tanquam ex vocabulis constantibus (§. 199. *Log.*), respondeant ideæ ex ideis illorum vocabulorum compositæ (§. 290. 113.); ideæ istæ mutatæ re-

pro-

produci debent, quando memoria labitur. Quodsi vocabula supponantur nota, ut ipsa quoad syllabas mutationem patiantur fieri nequit qualis contingere solet, ubi nomen aliquod peregrinum audivimus, quod satis meminisse non possumus, adeoque non aliæ mutationes accidere possunt, quam ut vel vocabula quædam adjiciantur, quæ abesse debebant, vel quædam absint, quæ adesse debebant, vel quædam mutentur in alia. Inde vero porro intelligitur propositionem affirmativam in negativam, negativam in affirmativam, hypotheticam in categoricam, vel aliam conditionis alienæ abire posse.

Singulos errores a nobis lapsu memoriæ committi experientia confirmat. Quod vocabula quædam omittantur, oblivioni tribuendum, neque adeo quicquam difficultatis habet. Quomodo alia addantur vel in eorum, quæ oblivioni data fuere, locum succedant, ex iis clarius perspicitur, quæ de causa lapsus memoriæ ostendimus (§. 210. *Psychol. empir.*). Errores lapsu memoriæ commissi non semper sunt in potestate nostra, quemadmodum lapsus calculi testantur, quos vel in arte arithmetica exercitatissimis contingere constat. Equidem hic sæpius defectus attentionis sufficientis in causa est, ut error non vitetur; non tamen idem eodem modo sese habet in casibus aliis. Experientia communis suggerit exempla, ubi tanta est hominum in hosce errores veritatis fiducia, ut attoniti hæreant, nec habeant quod dicant, dum ut finiatur contradictio erroris sui manifesto redarguuntur ab aliis.

§. 323.

Errores ex lapsu memoriæ quomodo serpant.

Quoniam etiam in errorem incidimus, si in syllogismo propositionem quandam memoriæ lapsu pro vera accipiamus, quæ falsa est (§. 634. *Log.*) &, si hac conclusione erronea porro utamur tanquam præmissa in aliquo syllogismo, vera argumentandi forma in errores ulteriores incidimus (§. 626. *Log.*); *ex lapsu memoriæ vera argumentandi forma continuo serpunt errores, quamdiu non advertitur, qui lapsu memoriæ commissus primum fuerat.*

Quoniam facillimum est lapsu memoriæ incidere in errorem, ut absonum foret alicui eundem imputare; ita non minus facile est in errores incidere ulteriores, quæ eadem absurditate alteri imputaveris. Notent hoc velim, quotquot in erroribus ab aliis admissis exaggerandis sibi placent, ne, dum acumine præstare videri volunt, hebetiores aliis deprehendantur, qui agnoscunt causam erroris ab iis perspectam minime fuisse, ut intellectus vitio tribuant, quod memoriæ lapsui erat tribuendum.

§. 324.

Quando lapsus memoriæ facilis. *Si quorum diu non meminimus, lapsum memoriæ facile committimus, ubi eadem in eandem nobis revocamus.* Si quas enim ideas longo tempore non reproducimus, rerum per illas repræsentatarum obliviscimur (§. 217. *Psychol. empir.*), adeoque impotentiam contrahimus ideas illarum rerum reproducendi (§. 216. *Psychol. empir.*). Enimvero ubi postea eandem nobis in memoriam revocare conamur, ideas istas reproducere nitimur (§. 228. *Psychol. empir.*). Quamobrem accidere potest, ut quorundam idea particularis adhuc reproducatur, ceteris non reproductis, aut in eorum locum aliis substitutis prout fert occasio (§. 110. & *seqq. Psychol. empir.*). Jam cum ideam, qualis reproducitur, pro eadem habeamus, quæ nobis alias fuit; memoria labitur (§. 207. *Psychol. empir.*). Atque adeo patet lapsum memoriæ facile committi, ubi in memoriam revoces, quorum diu non meministi.

Patet adeo, quando memoriæ non nimis fidere, sed potius eandem suspectam habere debeamus, & quomodo lapsus evitari queant, quo fine præsentem apposuimus propositionem.

§. 325.

Cur in somnio meminerimus rerum tam *In somnio meminimus rerum, quas vigilantes percipimus: subinde quoque rerum, quas alias somniantes percipimus.* Dum enim somniamus, res, quas percipimus, imaginamur (§. 122.). Quam-

Quamobrem cum anima in producendis phantasmatis necessario certæ legi adstringatur (§. 219.); si qua cum phantasmate, quo ipsi res absens tanquam præsens exhibetur (§. 127. *Psych. emp.*), antea conjuncta fuerat idea, eadem una producitur eodem modo, quo dum quid sensu percipitur, cum quo alia alia quoque sensu percepta fuerunt, ideæ sociæ cum ipsa vi imaginationis produci solent (§. 117. *Psychol. empir.*), quam adeo pro phantasmate habemus, utpote contradistinctam alteri, vi cuius nobis præsens videtur res, de qua somniamus. Adest igitur ratio, cur ideam reproductam recognoscamus, quod scilicet illam jam antea habuerimus (§. 174. *Psychol. empir.*). Quamobrem eandem quoque recognoscere debemus (§. 118. *Ontol.*), consequenter in somnio quoque meminimus rerum, quas vigilantes percepimus (§. 226. *Psychol. empir.*). *Quod erat primum.*

vigilando, quam somniando percepta-rum.

Enimvero si vocabulis efferimus judicium, quo judicamus, nos ideam aliquam jam habuisse; idea hac in posterum reproducta, enunciatio ista una producitur (§. 286.). Quamobrem in somnio quoque, quod lege imaginationis conservatur (§. 123. *Psychol. empir.*), enunciatio ista una reproduci debet. Quamobrem si evigilantes de phantasmate aliquo judicaverimus, quod nobis per somnium occurrerit, atque idem in somnio denuo nobis objiciatur, in ipso quoque somnio reproduci debet judicium, quod istud, quod jam nobis in somnio succurrit, alias somniaverimus. Meminimus adeo in somnio, quod quid alias somniaverimus (§. 226. *Psychol. empir.*). *Quod erat secundum.*

Quoniam vero mediante isto judicio etiam meminisse possumus rerum, quas vigilantes percepimus, quod patet; eadem de causa quoque meminisse possumus rerum, quas vigilando percepimus.

Nos rerum in somnio meminisse experientia confirmat:

immo nec ab eadem abhorret, quod in somnio judicemus nos quid alias somniasse & nunc revera contingere, quod alias somniaveramus. Ad domestica enim provocare possum exempla.

§. 326.

Somnium naturale quodnam sit.

Si somnium initium a sensatione capit & per phantasmatum successionem continuatur; naturale est. Etenim si a sensatione initium capit; initium ejus est perceptio rei cujusdam materialis in mundo adspectabili, quæ per mutationem in organo sensorio factam intelligibili modo explicabilis (§. 65. 66. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum sensationes pendeant ab unica illa vi, quæ animæ inest (§. 57. 61.), adeoque a vi sibi repræsentandi hoc universum situ corporis organici in universo & constitutione organorum sensoriorum limitata (§. 63.); initium somnii naturale est (§. 69.). Quodsi jam porro per successionem phantasmatum continuetur, cum ea sint ideæ ab imaginatione productæ (§. 93. *Psychol. empir.*); ab eadem vi animæ pendent, a qua sensationes oriuntur (§. 61.). Patet igitur ut ante, somnii quoque continuationem naturalem esse. Quamobrem cum somnii a sensatione initium capientis & per phantasmatum successionem continuati & initium naturale sit, & talis quoque ejusdem continuatio existat *per demonstrata*; somnium totum naturale erit.

Patet adeo, quæ alias (§. 123. *Psychol. empir.*) de somnio demonstrata sunt, de naturali somnio esse accipienda. Neque vero a nobis quis requisiverit, quod non universaliter pronunciare debuerimus, quæ nonnisi sub hac restrictione vera sunt, quatenus naturale est. Quidquid enim in philosophia traditur, sphæram naturalem non egreditur, cum philosophus quidem intelligat supernaturalia non esse absolute impossibilia, ignoret tamen, utrum actu dentur, nec ne, ac in Theologia naturali demonstraturi simus, quæ naturalia non sunt, rariora esse,

esse, naturale vero esse ordinarium. Ne tamen principiis philosophicis quis abutatur in præjudicium veritatis revelatæ, sed iisdem potius ad hanc adversus ejusdem adversarios defendendam utamur, ubi opus fuerit, discrimen inter naturale ac supernaturale inculcandum. Quoniam itaque somniorum quoque scriptura sacra injicit mentionem, quæ a naturalibus utique distinguenda veniunt; differentiam quoque somnii naturalis a supernaturali hic evidentius monstrari consultum duximus. Ceterum cum supponamus vi demonstrationis, qua veritas hypotheseos evicta (§. 123. *Psych. emp.*), sensationem & phantasmata eo modo oriri, quo vulgo oriuntur; eorundem quoque non alias dedimus rationes, quam quas eas habere ex principiis psychologicis claret.

§. 327.

Inversio propositionis praecedentis.

Si naturale somnium est, initium capere debet per legem sensationis & continuari per legem imaginationis. Etenim si somnium naturale est, & initium ejus naturale esse debet, & naturaliter continuari debet: quod per se patet. Jam somnium naturale initium capit a sensatione (§. 123. *Psychol. emp.*). Quare cum sensationes necessario sequantur legem sensationis (§. 219. *Psychol. rat.* & §. 85. *Psychol. empir.*); somnium naturale per legem sensationis initium capit. Similiter somnium naturale per legem sensationis initium capit. Similiter somnium naturale per phantasmatum successionem continuatur, eodem nempe modo factam, quo eam fieri quotidie experimur (§. 123. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum phantasmata non minus quam sensationes necessario sequantur legem suam (§. 219. *Psychol. rat.* & §. 117. *Psychol. empir.*); somnium naturale per legem imaginationis continuari debet.

Propositione hac habemus opus ad demonstranda subsequentia alia.

§. 328.

Somnium quando supernaturale.

Si somnium a sensatione nulla initium capit, supernaturale erit, utut per legem imaginationis continuetur. Etenim si somnium

mnium a ſenſatione nulla initium capit, per legem tamen imaginationis continuatur; cum ideæ ab imaginatione productæ ſint phantasmata (§. 93. *Pſychol. empir.*), ſine prævia ſenſatione phantasma primum, a quo ſomnium initium capit, oritur: quod cum naturaliter fieri non poſſit (§. 229.); ſomnium a ſenſatione initium non capientis, utut per legem imaginationis continuatum, naturale non eſt. Erit igitur ſupernaturale (§. 509. 510. *Cosmol.*).

Non definimus, an iſtiusmodi ſomnia dentur; ſed nobis ſufficit oſtendiſſe, quandonam pro ſupernaturali habendum ſit ſomnium, ne nobis hac in re vel ipſimet imponamus, vel ab aliis imponere patiamur.

§. 329.

Alia ſomnii naturalis ſpecies.

Si ſomnium per legem imaginationis non continuatur; ſupernaturale erit. Quodſi enim ſomnium non ſit ſupernaturale, naturale erit (§. 509. 510. *Cosmol.*). Ponamus igitur eſſe naturale; per legem imaginationis continuetur neceſſe eſt (§. 326.): quod cum hypotheſin evertat, ſomnium naturale eſſe nequit, quod per legem imaginationis non continuatur, adeoque pro ſupernaturali utique habendum.

Quodſi phantasmata in ſomnio non oriuntur per legem imaginationis; nec primum oriri a ſenſatione videri poterat (§. 117. *Pſychol. empir.*). Nimirum pone phantasma primum a ſenſatione oriri; quæ vero primum ſequuntur, per legem imaginationis minime inde ſequi. Nulla ſane videtur ratio, cur ſenſatio ac primum inde ortum phantasma præcedat. Quamobrem cum ſine ratione ſufficiente nihil eſſe poſſit; nec ſenſatio cum primo inde orto phantasmate locum habere poteſt. Enimvero ſi ſomnium ſupponamus ſupernaturale, erit illud divinum, quemadmodum ex Theologia naturali conſtabit. Oſtendemus vero ibidem, Deum ad ſupernaturalia non recurrere, niſi ubi naturalia non ſufficiunt media ad ſcopum, quem intendit, conſequendum. Quodſi ergo ſupponamus,

mus, opus esse finis cujusdam gratia somnio supernaturali, hujus vero partem esse posse somnium naturale, constans nimirum ex sensatione ac inde derivato phantasmate vel pluribus hinc resultantibus phantasmatis; nullum profecto dubium est, Deum illam partem, quæ naturæ viribus existere potest, potentia miraculosa non esse producturum. Atque adeo patet nequaquam opus esse, ut, si phantasmatum successio per legem imaginationis non continuetur, somnium a sensatione ortum minime trahat. Aliter vero sese res habet, ubi nullum phantasma, quod somnium ingreditur, imaginationis lege nascitur: tunc enim sensatio prorsus superflua foret. Atque tum demum valet, quod a principio rationis sufficientis desumtum est argumentum.

§. 330.

Status cerebri in somnio supernaturali.

In somnio supernaturali singulis phantasmatis respondent ideæ materiales in cerebro, supernaturales & ipsæ. Etenim in somnio supernaturali quæ nobis objiciuntur, eorum nos meminisse ubi evigilavimus & ubi cum aliis de eodem colloquendi offertur occasio, quin nemine dissentiente assumere liceat nullus dubito, qui somnia supernaturalia dari affirmat. Enimvero si rei cujusdam meminimus, reproducendi ideas materiales phantasmatis respondentes facilitas fibrillis nerveis, ex quibus cerebrum constat, inesse debet (§. 294.). Quamobrem cum ideæ mareriales in cerebro reproduci nequeant, nisi ante in eadem jam fuerint productæ (§. 241.); dum supernaturaliter in anima producuntur phantasmata per somnium, iisdem quoque coëxistere debent ideæ materiales in cerebro. Enimvero per se patet naturaliter tum in cerebro ideas materiales oriri minime posse, alias enim ipsis quoque coëxisterent naturaliter phantasmata in anima (§. 206.). Ideæ igitur materiales per somnium supernaturale supernaturaliter quoque producantur necesse est.

Constabit nimirum ex Theologia naturali somnii super-

naturalis autorem esse Deum, ibique demonstrabitur Deum nihil facere frustra. Quamobrem somniis quoque supernaturalibus, siquidem iisdem opus esse judicaverit, certum præstituet finem, veluti ut quendam admoneat venturorum, quo sibi cavere possit, quemadmodum accidit Josepho cum Christo infante ac matre ejus in Ægyptum fugam paraturo, ut necis periculum ab Herode intentum evaderet infans. Meminisse igitur somnii debet, qui supernaturale expertus est, quando evigilat. Minime igitur assumsimus, quod sit a veritate alienum.

§. 331.

Somnium supernaturale quale sit.

Somnium supernaturale miraculum est. Si quid enim supernaturaliter in corpore contingit, miraculum est (§. 510. *Cosmol.*) & si quid supernaturaliter in anima accidit, miraculum itidem est (§. 71.). Quamobrem cum somnia supernaturalia mutationes supernaturales & in corpore (§.330.), & in anima supponant (§. 327. 328.); erit somnium supernaturale miraculum.

Ita somnium istud Josephi, quod modo commemoravimus (*not.* §. 330,), utique miraculum fuit. Neque enim minus miraculosum censeri debet produci ideas materiales in cerebro, vel ideas rerum absentium in anima, nulla præsente causa naturali, cui effectus is tribui possit, quam deficiente causa naturali pluviam vel procellam oriri, aut visum, quo quis orbatus est, restitui. An vero nunquam possibile sit, ut miraculo in corpore facto, dum supernaturale est somnium, nullum in anima miraculum contingat, sed eidem naturalis quædam mutatio respondeat; tum demum patebit, ubi dependentiam animæ ac corporis a se invicem explicaverimus. Hanc igitur disquisitionem tantisper seponimus. Non tamen prorsus silentio prætereunda erat hæc quæstio, ne quis systemati influxus physici deditus sibi videre videatur aliis non animadversa & incautus in hac de somnio supernaturali doctrina, quam in usum theologicum defendendæ religionis revelatæ

gra-

gratia adversus ejusdem hostes dedimus, difficultates inutiles facessat. Ceterum præsens propositio docet, quam sit res ardua *somnium* supernaturale (quod & *divinum* vocant), ne quis facile sibi persuadeat somnium quoddam suum esse supernaturale, sibique & aliis eodem imponat, quemadmodum enthusiastis solenne. Si quis notiones distinctas & determinatas vocabulis jungere minime adsuetus vocabulo miraculi offendatur, is legat velim, quæ supra annotata sunt (*not.* §. 71.).

§. 332.

Naturaliter qualia ex somnio supernaturali oriantur.

Ex somnio supernaturali oriuntur tam in anima, quam in corpore naturaliter, quæ alias naturaliter oriri minime poterant. Ponamus enim, nos, dum evigilamus, somnii meminisse. Quoniam rei meminimus, si ideæ, quas ante habuimus, reproducuntur & reproductæ recognoscuntur (§. 226. *Psychol. empir.*), cum ideas, ex quibus somnium constat, habuerimus eædemque istiusmodi sint, quales alias naturaliter sensuum primum, deinde imaginationis ope producuntur; nullum quoque dubium est, quin istarum idearum reproductio naturalis sit. Reproducuntur adeo ideæ claræ ac distinctæ, quæ alias isto tempore reproductæ minime fuissent & quarum adeo loco naturaliter productæ fuissent aliæ. Quodsi sermonis usus nobis fuerit familiaris, non potuerimus somnii supernaturalis meminisse, quin tacita mentis loquela ideas istas verbis indigitemus & ubi cum aliis de eodem loquendi occasio offertur, eadem verba clara voce efferamus. In utroque igitur casu tam in anima, quam in corpore mutationes naturaliter contingunt, quæ alias non contigissent & quarum adeo loco contigissent aliæ. Quodsi jam porro somnium supernaturale in actiones hominis influit; multo jam major sese offert eorum numerus, quæ & animæ, & corpori naturaliter jam accidunt, alias vero minime accidissent, ut opus non sit plura eam in rem addi.

Nihil in his singulare est, quod non jam de effectu miraculorum in genere fuerit demonstratum quoad mundum materialem (§. 531. 532. *Cosmol.*) ac per ea, quæ de eodem demonstrata sunt, plenius intelligatur.

§. 333.

Cur quæ imaginamur pingi & sculpi possint.

Quicquid per modum visibilis imaginari possumus, idem etiam arte pictoria & sculptoria repræsentare valemus. Quando enim quid imaginamur, phantasma ejusdem in anima producitur (§. 93. *Psychol. empir.*), adeoque eidem respondet idea materialis (§. 206.). Cum idea materialis sit motus quædam species in fibrillis nerveis ex eo enatus, qui organi sensorii fibrillis nerveis a sensibili impressus ad cerebrum usque propagatus fuit (§. 112.); possibile est motum istiusmodi a causis materialibus excitari posse. Quoniam itaque arte pictoria & sculptoria repræsentari possunt res materiales, quæ, ubi existerent, motum quendam more rerum aliarum materialium fibrillis nerveis in organo sensorio visus imprimerent; quin arte pictoria & sculptoria exhiberi queant, quæ per modum visibilium imaginamur, dubio caret.

Quod hoc fieri possit, a posteriori annotavimus alibi (*not.* §. 138. *Psychol. empir.*). Hic vero rationem a priori reddere debuimus, ut certior sit asserti universalitas.

§. 334.

Cur partem sensibilis unam absque altera imaginari possimus.

Ut partem unam sensibilis absque altera imaginemur, per imaginationem materialem fieri potest. Sensibilium partes sensu distinguimus, si a diversis eorundem partibus diversis fibrillis nerveis motus imprimitur (§. 127.), consequenter motus hi diversi ad cerebrum propagati (§. 111.) diversas singularum partium ideas materiales in cerebro constituunt (§. 112.). Quoniam itaque motus hi diversi non propter contiguitatem fibrillarum, sed propter simultaneas in easdem impressiones coëxistunt; non necesse est ideas materiales singularum partium

um ſenſibilis coëxiſtere, ſed unam absque altera exiſtere poſſe non repugnat. Quamobrem cum ſenſibile imaginemur, quando imaginatio materialis producit ideas materiales, nulla actione ſenſibilis in organo ſenſorio facta (§. 227.); ut idea materialis partis unius absque idea materiali alterius producatur, non repugnat. Per imaginationem itaque materialem fieri poteſt, ut partem unam ſenſibilis absque altera imaginemur.

Quod hic de imaginatione oſtenditur, de ipſo ſenſu manifeſtum eſt. Ponamus enim objecti cujusdam partem tegi ab objectis aliis, ita ut nonniſi radii ab una objecti parte in oculum incidere poſſint. Quodſi oculi ſitus ſit fixus, radii ab iſta parte adhuc in eandem partem retinæ incidunt, in quam ante incidebant, & iisdem fibrillis nerveis motum imprimunt, quibus eum ante imprimebant. Quoniam itaque motus idem ab iisdem fibrillis ad cerebrum propagatur, qui ante propagabatur, a fibrillis vero ceteris utpote non amplius tactis lumine, quod a ceteris viſibilis partibus propagatur, nullus amplius ad cerebrum pertingit; idea utique materialis partis viſibilis excitatur absque ideis materialibus partium reliquarum (§. 112.). Idem non abſimili modo patet in vocabulis, quæ enunciationem aliquam, aut in unius vocabuli ſyllabis integrum vocabulum conſtituentibus, ubi cogitemus, vocabulum unum, vel unius vocabuli ſyllabam unam vel alteram pronunciari absque ceteris: quæ enim clara voce non pronunciantur, nec auditu percipiuntur. Immo ſi qua tactui debetur diſtincta tangibilis perceptio, de eadem idem quoque eodem prorſus modo patet, quemadmodum de vocabulis, cum perceptio diſtincta tangibilium ſucceſſiva ſit quemadmodum vocabulorum (§. 163. & ſeqq.).

§. 335.

Quomodo partis unius ideam absque ideis partium ceterarum viſibilis reproducere liceat.

Si partem ſenſibilis peculiari vocabulo indigitare ſuevimus; ope ideæ materialis vocabuli reproducere licet ideam materialem illius partis absque ideis partium ceterarum, idemque verum eſt de ideis immaterialibus, ſeu phantasmatis. Etenim ſi partem ſenſibilis peculiari vocabulo indigitare ſuevimus,

 ideam

idiam partis illius & nomen ipsius sæpius conjunximus. Quamobrem cum idea vocabuli, qualis auditu percipitur, denuo producitur; idea quoque partis sensibilis hoc nomine denotatæ reproduci debet (§. 273. *Psychol. empir.*). Habemus adeo phantasma partis sensibilis absque ideis ceterarum partium. *Quod erat unum.*

Enimvero quando in anima reproducuntur perceptiones rerum, in cerebro quoque reproducuntur ideæ materiales iisdem respondentes, sive sensuales fuerint, sive phantasmata (§. 113. 206.). Quamobrem dum vocabulorum ideæ in anima quomodocunque producuntur, iis quoque respondentes ideæ materiales in cerebro reproduci palam est. Cum ideis autem vocabulorum reproducuntur quoque ideæ partium sensibilis, quæ istis denotantur, ceteris non simul reproductis. Ergo quoque harum partium ideæ materiales una reproduci debent, non reproductis simul ideis partium ceterarum. *Quod erat alterum.*

Hæc ita sequuntur ex lege imaginationis, nec experientia refragatur, modo fallaciam, quæ sæpissime subrepit, detegere valueris.

§. 336.

Quandonam partem rei absque ceteris imaginari difficile.

Si rem quamlam frequenter percepimus sive sensu, sive imaginatione; partem quandam ejus imaginaturis tota ejusdem idea vel maxime invitis recurrit. Etenim si rem quandam frequenter sive sensu, sive imaginatione percepimus, idea ejus sæpius reproducta fuit. Quare cum perceptiones singularum partium semper simul fuerint productæ; ubi idea partis reproducitur, ideæ partium reliquarum simul reproducuntur, adeoque tota idea recurrit (§. 117. *Psychol. empir.*). Et quoniam cerebrum magnam ideam totalem reproducendi facilitatem contraxit (§. 241.), eaque in actuali quadam mutatione consistit (§. 245.); reproductionem quoque impedire difficile est, si sub-

si subinde saltem non prorsus impossibile, quamdiu cerebrum non quandam mutationem subit. Quamobrem si idea partis reproducenda, nobis vel invitis idea totius reproducitur.

Habemus adeo rationem evidentem, cur subinde impossibile nobis videatur partem aliquam objecti imaginari absque ceteris. Per præcipitantiam vero judicant, qui ab istiusmodi exemplis, qualia nobis plurima obvia esse debent, concludunt, idem universaliter in omni casu obtinere debere. Apparet adeo necessitas connubii rationis & experientiæ, quod nunquam satis inculcari potest, & quod rationem quoque eorum, quæ maxime obvia sunt atque hoc nomine contemni solent, omni attentione scrutari teneamur, ut determinate cognoscantur, siquidem a primis erroribus nobis cavere velimus, qui deinde longius latiusque serpunt.

§. 337.

Quomodo partem objecti sine ceteris imaginandi facilitatem contrahamus.

Si partem quandam objecti præcisis ceteris non minus, quam totum æque facile nobis imaginari velimus; partem objecti nomine suo indigitatam a toto avulsam cum rebus quibuscunque aliis nobis imaginari sæpius tenemur, objectum vero totum nomine suo itidem insignitum alio tempore cum rebus ab istis diversis. Etenim si partem quandam objecti nomine suo sæpius indigitavimus, ope ideæ materialis nominis reproducitur quoque idea partis objecti hoc nomine denotata (§. 335.). Jam cum partem illius objecti tanquam a toto avulsam cum rebus aliis, qualescunque tandem fuerint, sæpius imaginati fuerimus; idea partis reproducta, reproduci quoque debet idea rerum illarum (§. 117. *Psychol. empir.*). Cumque cerebrum contraxerit facilitatem reproducendi ideas istas materiales (§. 241.), quæ quoniam in actuali mutatione consistit non facile tollitur; idea quoque partis a toto avulsæ cum rerum ipso pro arbitrio sociatarum idea tenaciter cohæret. Atque ita partem ab objecto suo avulsam commode imaginari licet. Quodsi jam objectum totum cum aliis rebus junximus eodem modo,

ex modo dictis patet beneficio nominis reproduci ideam totius objecti ideis rerum ipsi pro arbitrio sociatarum tenaciter adhærentem. Unde totum eadem commoditate, qua ante partem ab eodem avulsam imaginari licet.

Ponamus ideam cervi utpote sæpius a te conspecti, & cujus frequenter quoque meministi, tibi esse familiarem, ut statim recurrat, quoties de eo cogitandi quæcunque offertur occasio. Quodsi jam cornua cervi absque ejus capite ac reliquo corpore imaginari volueris; propositioni præcedenti convenienter idea totius cervi animo sese præsentem sistit. Ubi ergo posthac cervi cornua absque capite & corpore reliquo commode imaginari volueris, ut nullum cum imaginatione certamen sit incundum, nec verendum, ne forsan in eodem succumbas; imaginare tibi sæpius cornua cervi humi jacentia in cœmeterio, in quo nunquam vidisti cervum; cervum vero tanquam in sylva huc illuc currentem: Ipsa experientia te docebit, posse hisce ideis sociis ideam cornuum cervi ab idea totius cervi separari atque separatam teneri, quamdiu attentionem non ita defigis in idea principali, veluti cornua cervi, ut eandem quasi totam ab ideis sociis retrahas: id quod legi imaginationis convenienter fieri claret.

§. 338.

Medium tollendi difficultatem partis imaginandæ absque ceteris.

Quoniam ideam partis reproducendi facilitatem contrahere licet non obstante facilitate reproductionis ideæ totius (§. 337.); *si frequenter nobis imaginemur partem quandam suo nomine insignitam tanquam a toto avulsam cum rebus aliis quibuscunque, diversis tamen ab iis, cum quibus totum imaginari solemus; hoc ipso difficultas partem aliquam absque reliquis imaginandi tollitur.*

Ita si beneficio nominis cornuum cervi vix horum ideam reproduci posse experiaris, quin tota statim cervi idea animo præsens sistatur; cornua tanquam a cervo avulsa & in cœmeterio humi prostrata ubi frequenter tibi imaginatus fueris, hæc a te commode vi imaginationis præsentia animo sisti

ſiſti poſſe deprehendes, utut non tollatur facilitas reproducendi ideam totius cervi, quando ejus meminiſſe volueris.

§. 339.

Quoniam beneficio vocabulorum ſenſibilia memoriæ facilius demandantur (§. 292.), eorumque ope facilius eadem retinentur (§. 293.); *ideam partis absque ceteris reproducendi facilitatem tibi comparaturus* juxta propoſitionem præcedentem (§. 337.), *verbis enuncia judicium de conjunctione ideæ partis cum ideis rerum reliquarum.* *Quomodo medium iſtud facilitetur.*

Ita in præcedente exemplo judicium enuncia hiſce verbis: *Cornua cervi proſtrata humi ſunt in cœmeterio.* Etenim quam primum animum ſubit vocabulum *cornu cervi;* verba quoque enunciationem iſtam componentia eundem una ſubeunt. Et quemadmodum cornu cervi idea reproducitur beneficio ejusdem vocabuli; ita etiam beneficio reliquorum reproducuntur ideæ ſociæ: quæ cum etiam absque hiſce reproducerentur vi ideæ cornu cervi, quatenus eidem ſociæ ſunt; duplex jam adeſt reproductionis cauſa. Atque adeo tanto facilius impeditur, ne cum idea cornuum cervi reproducatur idea totius cervi, ita ut imaginatio non amplius ſiſtat cornua tanquam a cervo avulſa, ſed eidem adhærentia. Etenim ſi vel maxime in caſu oppoſito idea cornuum cervi reproducat quoque ideam totius cervi, ubi attentionem in iis ſolis defigis, ideis ſociis quaſi penitus ab eadem excluſis: non tamen auferetur idea cornuum a cervo avulſorum, ſed videbis e. gr. cervum in cœmeterii loco alio, quam ubi cornua jacent, cum cervo una ſpectanda.

§. 340.

Ut perceptiones partiales diverſorum entium compoſitorum combinemus & ſubjecto tribuamus modum in eo ſenſu nondum perceptum, ei tamen non repugnantem; imaginationi materiali minime repugnat. Imaginationi materiali minime repugnat, ut partem unam ſenſibilis absque aliis imaginemur (§. 334.) *Quomodo imaginatio materialis combinare valeat ideas a ſe invicem ſeparatas.*

334.) & beneficio vocabuli, quo tanquam nomine indigitatur, eandem reproducamus (§.335.). Quoniam fieri potest, ut beneficio vocabuli unius reproducatur idea alterius (§. 117. *Psychol.empir.*), ipsis etiam respondentibus ideis materialibus (§. 290.) una reproductis (§. 206.); hoc pacto vocabulorum ope reproducere una licebit ideas materiales in cerebro diversarum partium diversis entibus convenientium. Quodsi ergo inter ideas materiales harum partium nulla producatur intermedia, qua a se invicem separantur; erunt eædem contiguæ & in fibrillis contiguis motum quendam continuum exhibebunt, quales excitari solent partibus in eodem subjecto continuis in organum sensorium simul agentibus. Quoniam itaque imaginatio ideas materiales rerum absentium, seu in organum sensorium tunc temporis, quando producuntur, non agentium producit (§. 227.); imaginationi materiali non repugnat, ut perceptiones partiales diversorum entium compositorum combinemus. *Quod erat unum.*

Quoniam modos non minus vocabulis tanquam suis nominibus indigitare valemus, eosque tanquam materiæ inhærentes nobis imaginari possumus; eodem quo ante modo patet, nec repugnare imaginationi materiali, ut subjecto tribuamus modum, qui eidem non repugnat, nunquam tamen nobis antea sensu in eodem perceptus fuit. *Quod erat alterum.*

Beneficio vocabulorum hæc idearum diversarum combinatio arbitraria magis in potestatem nostram reducitur, quam absque his fieri poterat: ut adeo nobis facile persuadeamus homines usu sermonis expertes ab hac imaginationis operatione maxime esse remotos. Neque mirum videri debet, cur vocabulorum ope uniantur diversarum partium ideæ materiales: cum enim ideæ istæ in cerebro non sint unitæ ex eo, quod sensu simul fuerint perceptæ, necesse est ut beneficio vocabulorum ad simultaneam perceptionem perducantur & hac mediante uniantur.

§. 341.

§. 341.

Phantasmatum divisio & compositio imaginationi materiali non repugnat. Phantasmata enim dividuntur, si partem unam sensibilis absque altera imagineris (§. 139. *Psychol. empir.*). Enimvero ut partem unam sensibilis absque altera imaginemur; per imaginationem materialem fieri potest (§. 334.). Phantasmatum itaque divisio imaginationi materiali minime repugnat. *Quod erat unum.*

Phantasmatum divisio & compositio an imaginationi materiali repugnet.

Similiter phantasmata componuntur, si perceptiones diversas partiales combinemus, ut unam compositam constituant (§. 142. *Psychol. empir.*). Enimvero imaginationi materiali non repugnat, ut perceptiones partiales diversæ ad constituendam unam compositam combinentur (§. 340.). Phantasmatum itaque compositio imaginationi materiali minime repugnat. *Quod erat alterum.*

Ex iis, quæ ad evincendam phantasmatum divisionem & compositionem in corpore stabilita fuere, apparet quantum ad eam usum afferant vocabula: supersunt tamen adhuc alia ad eandem spectantia, quæ ut intelligantur sequentes addere lubet propositiones.

§. 342.

Si sensu confuse percepta vocabulis indigitare sueveris & ea subjecto cuidam pro arbitrio tribuas; fingere datur, quod alias vix ac ne vix quidem fingi poterat. Quæ sensu confuse percipiuntur, veluti qualitates pleræque sensibiles, ea difficulter, nec satis clare imaginamur (§. 94. *Psychol. empir.*), adeoque eorum ideæ materiales difficulter quoque producuntur (§. 206.) & motus, in quo idea materialis consistit (§. 112.), admodum tardus est (§. 126.), consequenter cum aliis ideis materialibus difficulter, immo vix ac ne vix quidem una produci & hoc pacto ad constituendam ideam unius subjecti uniri possunt. Ad fingendum itaque, quod an sit sensu nondum percepimus, vix ac

Vocabulorum usus quoad difficulter imaginabilia in fingendo.

ac ne vix quidem confuse percepta adhiberi possunt, si in earum perceptionibus acquiescas (§. 94. *Psychol. empir.*). Enimvero si confuse percepta vocabulis tanquam nominibus suis indigitare sueveris, cum hæc clare ac per se distincte percipiantur, nomina quoque confuse perceptorum facile imaginamur atque clare (§. 94. *Psych. emp.*), adeoque ipsis respondentes ideæ materiales (§. 290.) facile reproducuntur (§. 206.) & motus, in quibus eorum ideæ materiales consistunt (§. 112.), satis celer est (§. 126.). Quamobrem cum ideæ vocabulorum materiales facile combinentur cum aliis, etsi ipsis respondentes ideæ rerum vix ac ne vix quidem reproduci possint; fingere omnino licet ope vocabulorum, si subjecto tribuenda confuse percepta, quæ absque iis fingere vix ac ne vix quidem poteras (§. 144. *Psychol. empir.*).

Quod vero hac ratione fictiones extendi possint usque ad impossibilia, jam alibi dictum est (§. 146. *Psychol. empir.*): ubi etiam ea adjecimus, quæ ad confusionem entis ficti cum reali evitandam, consequenter profluentes ex hoc fonte errores avertendum, notanda veniunt (§. 147. *Psychol. empir.*).

§. 343.

Quomodo phantasmatum compositio facilitetur.

Si vocabulis enunciemus, quæ subjecto cuidam inesse debent, ac postmodum ipsis respondentes ideas in memoriam revocare studemus; phantasmata per compositionem ac divisionem aliorum composita facilius producere licebit. Etenim cum vocabula ipsis visibilibus clarius atque facilius imaginemur (§. 288.), multoque clarius & facilius quam odores, sapores & qualitates tactiles, quæ solo tactu percipiuntur (§. 289.), ac præterea vocabula, quæ aliquam enunciationem ingrediuntur, non ita inter se cohærent, quemadmodum partes entis alicujus compositi, sed varie nunc cum his, nunc cum aliis junguntur; vocabula quoque facilius componere valemus, quam ideas ipsis respondentes, consequenter facilius est verbis enunciare, quæ subjecto alicui

alicui inesse volumus, quam subjectum ipsum partialibus ideis in unam coagmentatis sibi repræsentare. Enimvero cum ad vocabula attentis recurrant etiam ideæ rerum ipsis indigitatarum (§. 273. *Psychol. empir.*); ad vocabula eo fine attenti, ut eædem recurrant, eas reproducere, consequenter in memoriam revocare studemus (§. 228. *Psychol. empir.*). Quoniam itaque id facientibus occurrit phantasma, quod per divisionem ac compositionem aliorum producere intendebamus; patet utique nos facilius producere phantasmata per aliorum divisionem ac compositionem composita, si vocabulis enunciemus, quæ eidem inesse volumus; ac postmodum respondentes vocabulis ideas in memoriam revocare studemus.

Exempli loco esse possunt, quæ de figuris hieroglyphicis dicta sunt (§. 152. & seqq. *Psychol. empir.*), quamvis ad eas quoque concurrant mentis operationes; quæ tamen non obstant, quo minus propositioni præsenti illustrandæ inserviant: neque enim supponimus modum, quo ad compositionem phantasmatis delabimur, cum ejus diversitas hic nullum habeat momentum. Quodsi displiceat; ecce tibi exemplum aliud! Fingendum tibi propone animal, cui sit caput cervinum, truncus equi, cauda leonis, pedes sint caprini & aures leporinæ. Nemo non in se experiri poterit, hæcce vocabula in formam enunciationis compositæ coacervari posse, utut idea phantasmatis animo nondum obversetur: quo facto ejus subsidio producere licebit phantasma istiusmodi animal exhibens. Immo si quis vim imaginationis nondum in potestatem suam ita redegit, ut ideæ isti hoc subsidio producendæ sufficiat; eodem tum uti poterit, si artis pictoriæ fuerit peritus, ad animal istiusmodi pingendum & imagine sæpius vel diu conspecta ideæ producendæ facilitatem acquirendam.

§. 344.

Quando libertas animæ influat in actum imaginationis.

Si attentionem dirigis in quidpiam sensu perceptum, a quo eundem avertere poteras; phantasma inde ortum a libertate animæ

animæ pendet quoad actum. Etenim si in quidpiam, quod sensu percipis, attentionem tuam dirigis, cum eam ab eodem avertere posses; dubio caret, quod attentionem in eam dirigere libere velis (§. 194. *Psychol. empir.*). Necesse igitur est, ut ea etiam velis, quæ ex hac attentione necessario consequuntur. Quoniam itaque eadem posita phantasma necessario producitur, quod per legem imaginationis inde pendet (§. 224.); phantasma ortum ex idea sensuali, in quam attentionem tuam dirigis, cum eam inde avertere posses, a libertate animæ pendet.

Cur hic inquiramus, quandonam phantasmata a libertate animæ pendeant, eadem prorsus ratio est, quam supra dedimus, cur investigari debeat dependentia sensationum a libertate (*not.* §. 151.).

§. 345.

Alius casus.

Quoniam phantasmata perinde ex phantasmatis, ac ex ideis sensualibus oriuntur (§. 117. *Psychol.empir.*); *si attentionem dirigis in phantasma, a quo eam evertere poteras; phantasma inde ulterius ortum a libertate animæ pendet* (§. 344.).

Si ita visum fuerit, majoris evidentiæ gratia integram demonstrationem propositionis præcedentis ad præsentem applicare poteris.

§. 346.

Adhuc alius casus.

Si attentionem in idea aliqua sensuali, vel phantasmate aliquo conservas cum eam inde retrahere posses; phantasma in utroque casu inde ortum a libertate animæ pendet. Eodem prorsus modo ostenditur, quo dependentiam phantasmatis a libertate animæ evicimus ob attentionem in ideam sensualem conversam (§. 344.).

Attentionis conservatio est quasi continuata ejusdem in idem objectum directio; continuatio autem iterationem ejusdem actus involvit. Quamobrem præsens propositio instar præcedentis per modum corollarii inferri poterat.

§. 347.

§. 347.

Si vocabulorum ope phantasma aliquod in te excitare studes; ejus productio a libertate animæ pendet. Si enim phantasma aliquod vocabulorum ope in te suscitare studes, attentionem non modo in vocabula dirigis, quam inde avertere poteras; verum etiam vocabulorum ideas & phantasma sæpius una reproduxisti eo fine, ut illorum idea reproducta hoc quoque recurrat, cum idem omittere poteras. Quamobrem non modo priore de causa a libertate animæ pendet (§. 344.); verum etiam nexus inter ideam vocabulorum & phantasma, qui absque libera voluntate tua non datur, ab eadem proficiscitur (§. 941. *Psychol. empir.*). *Casus quartus.*

Priori de causa pendet a libertate productio phantasmatis immediate; posteriori autem de causa mediate.

§. 348.

Si per operationes mentis elicis ea, quæ ad constituendum aliquod phantasma concurrere debent; ejus productio a libertate animæ pendet. Etenim si per operationes mentis, quas inter etiam ratiocinatio locum habet (§. 325. *Psychol. empir.*) ea elicis, quæ ad constituendum phantasma aliquod concurrere debent, veluti quæ figuram aliquam hieroglyphicam ingrediuntur (§. 252. *Psychol. empir.*), phantasmatis productionem intendis & ut hanc consequaris, operationes mentis adhibes, quas omittere poteras. Quamobrem phantasmatis hujus productio a libertate animæ pendet (§. 941. *Psychol. empir.*). *Casus quintus.*

Perpende aliquod figuræ hieroglyphicæ exemplum, veluti animæ apud *Comenium* aut Diaboli sub forma monachi Franciscani apparentis (*not.* §. 152. *Psychol. empir.*), & considera, quales sint mentis operationes, quibus productio illius phantasmatis tribuenda; statimque videbis, quam multæ hic concurrant actiones animæ liberæ.

§. 349.

§. 549.

Casus sextus.

Si phantasma repræsentat rem sensu perceptæ libere; ejus quoque reproductio, etsi non libere facta, adhuc tamen a libertate pendet. Si enim phantasma aliquod rem repræsentat libere sensu perceptam *per hypoth.*; fieri poterat, ut rem istam sensu minime perciperes (§. 941. *Psychol. empir.*). Quodsi ergo impedivisses, ne eam perciperes, vel ab ea percipienda, quemadmodum poteras, abstinuisses; vi imaginationis idea ejusdem reproduci minime poterat (§. 117. *Psychol. empir.*). Ratio igitur, cur produci posthac possit, a libertate animæ petenda (§ 56. *Ontol.*), atque adeo possibilitas reproductionis ab eadem pendet (§. 851. *Ontol.*). Quamvis ergo ejus actualis reproductio libere non fit *per hypoth.* quoniam tamen actualitas nihil mutat quoad possibilitatem; phantasmatis reproductio adhuc a libertate animæ pendet.

Quandonam libertas animæ in sensationem influat, dictum est in superioribus (§. 151 & seqq.). Atque adeo non opus est, ut determinationes speciales adjiciantur.

§. 350.

Memoria quomodo a libertate pendeat.

Si quid memoriæ mandamus, vel diu eadem retinere studemus; ut ejus facile meminisse, non autem oblivisci possimus, a libertate animæ pendet. Si quid enim memoriæ mandamus, ejus ideam reproducendi facilitatem nobis comparamus (§. 178. *Psychol. emp.*) diu ac sæpius idem cum aliis simul percipiendo, vel quædam simul percipiendo (§. 179. *Psychol. empir.*). Necesse igitur est, ut aut diu attentionem nostram in re, quando percipitur, conservemus, cum eam alio verterre possimus, vel ejus iteratam perceptionem promoveamus, cum tamen ab eadem abstinere possemus. Quamobrem libertas influit in illas actiones, quibus aliquid memoriæ mandamus (§. 941. *Psychol. empir.*). Enimvero quæ sæpius ac diu sive sensu, sive

five imaginatione fimul percipimus, eorum ideæ & facile reproducuntur (§. 108. *Pfychol. empir.*) ac reproductæ recognofcuntur (§. 213. 214. *Pfych. emp.*), confequenter eorum meminiffe poffumus (§. 226. *Pfych. empir.*). Quod itaque facile meminiffe poffimus, a libertate animæ pendet. *Quod erat primum.*

Quodfi quid memoria retinere ftudemus, eorum fæpius in nobis ideam reproducimus, five fenfuum, five imaginationis ope, cum idem intermittere poteramus (§. 181. *Pfychol. empir.*). Quamobrem ut idem diu retineamus, a libertate noftra pendet. Enimvero fi quorum fæpius in nobis ideam reproducimus; eorum quoque facile meminiffe poffumus, quemadmodum modo oftendimus. Quamobrem fi quid diu memoria retinere ftudemus, ut eorum facile meminerimus, a libertate noftra pendet. *Quod erat fecundum.*

Qui rei facile meminit, is & ideam ejus reproducendi, & eam recognofcendi facilitatem habet (§. 226. *Pfychol. empir.*), adeoque cum oblivio confiftat in impotentia ideas reproductas recognofcendi (§. 215. *Pfychol. empir.*) & ad eandem quoque fpectet impotentia ideas reproducendi (§. 216. *Pfychol. empir.*), ut quis illius rei oblivifcatur fieri nequit (§. 28. *Ontol.*). Quamobrem cum a libertate pendeat, ut ejus facile meminerit, fi quid memoriæ mandat, vel eadem diu retinere ftudet *per num. 1. & 2;* a libertate quoque pendet, quod ejus rei oblivifci nequeat, quam memoriæ mandat, vel diu eadem retinere ftudet.

Non jam quæritur, an fucceffu temporis iterum ejus oblivifci queamus, cujus facile meminimus; fed an id ftatim oblivioni dare poffimus, ut ne femel quidem pofthac ejus idea recurrat. Prius fieri poffe alibi oftendimus (§. 217. *Pfych. emp.*), & tota die experimur: pofterius vero eft id, quod hic fieri non poffe fupponitur.

§. 351.

Oblivio quando a libertate animæ pendeat.

Si quas ideas, quarum reproductio in potestate tua est, longo tempore reproducere nolis; oblivio a libertate animæ pendet. Etenim si reproductio alicujus ideæ in potestate tua posita est; arbitrii tui est, utrum eas longo tempore producere nolis, an vero subinde reproducere velis. Quamobrem si longo tempore reproductionem intermittis; libere hoc facis (§. 941. *Psychol. empir.*). Enimvero si quas ideas longo tempore non reproducis, rerum per illas repræsentatarum oblivisceris (§. 217. *Psychol. empir.*). Oblivio igitur rerum, quarum ideas reproducere in tua potestate est, a libertate animæ pendet.

Propositio præsens agit de oblivione eorum, quæ memoria firmiter tenemus. Ad eam illustrandam faciunt exempla oblivionis rerum maxime familiarium alibi tradita (*not.* §. 217. *Psychol. empir.*).

§. 352.

Alius casus.

Si quis attentionem ab objecto, quod percipit, statim avertit, cum eam in eodem retinere posset, vel ejus, quod semel percepit, ideam reproducere negligit, cum reproducere posset; oblivio a libertate animæ pendet. Si quis attentionem ab objecto, quod percipit, statim avertit, cum eandem in eodem retinere posset; libere hoc facit (§. 941. *Psychol. empir.*). Enimvero si attentionem ab eodem statim avertit, non diu idem percipit, adeoque idem memoriæ non mandat (§. 179. *Psychol. empir.*), consequenter ideam ejus reproducendi facilitatem sibi non comparat (§. 178. *Psychol. empir.*), adeoque impotentia eam reproducendi laborat. Quare cum ideam reproductam recognoscere nequeat, qui eam reproducere nequit; qui attentionem ab objecto, quod percipit statim avertit, eam oblivioni dat (§. 215. *Psychol. empir.*). Oblivio igitur attentionem ab obje-

objecto statim avertentis, in quo eam retinere poterat a, libertate animæ pendet. *Quod erat unum.*

Si quis ideam ejus, quod semel satis percepit, reproducere negligit, eodem prorsus modo ostenditur, quod oblivio a libertate animæ pendere debeat. *Quod erat alterum.*

§. 353.

Quando idearum absentia a libertate nostra pendeat.

Si sensationes negligimus, quæ in potestate nostra sunt, vel ex decreto animæ easdem impedimus; absentia idearum, quas nobis acquirere poteramus, a libertate nostra pendet. Quando enim sensationes negligimus, aut easdem studio impedimus; tum sensationes istas in nobis experiri poteramus, si voluissemus. Quamobrem a libertate nostra pendet, quod eas neglexerimus, vel impediverimus (§. 941. *Psychol. empir.*), consequenter quod nobis rerum quarundam ideæ absint.

Quoniam in superioribus ostendimus (§. 151. & seq.), quandonam sensationes a libertate animæ pendeant; exinde quoque intelligitur, quibusnam in casibus particularibus a libertate pendeat, quod quas ideas non habeamus. Ceterum hactenus tradita principia non contemnendum in Moralibus usum habent, ubi disquiritur, quantum homini actiones suæ sint imputandæ. Memoriæ igitur probe infigenda, ut ea familiaria experiamur. Non negligenda ob intellectus facilitatem, quæ commendanda ob insignem in arduis utilitatem.

§. 354.

Intuitus ideæ universi a libertate animæ dependentia

***Intuitus ideæ universi** non uno modo a libertate animæ **pendet**, aut, si mavis, **ejus directiones** sæpius in animæ potestate **sunt**.* Intuemur enim ideam universi, quæ in nobis existit (§. 192.), quatenus nonnulla, quæ eidem insunt clare percipimus (§. 193.). Quoniam clare percipimus, quod agnoscere & a perceptibilibus ceteris distinguere valemus (§ 31. *Psychol. empir.*), adeoque in numero perceptionum clararum non minus phantas-

tasmata sunt, quam sensationes, prout unusquisque in se experitur, modo quid sit sensatio, quid phantasma meminerit (§. 65. 92. 93. *Psychol. empir.*); sensationes vero non minus (§. 151. & seqq.), quam phantasmata non uno modo a libertate animæ pendent (§. 344. & seqq.); intuitus ideæ universi non uno modo a libertate animæ pendet.

Sensationes pariter ac phantasmata, quibus intuitus universi continetur, eadem vi animæ (§. 60.), qua sibi universum repræsentat (§ 63.), adeoque per essentiam & natura ipsius producuntur (§. 66. 67.) & in utrisque anima certis necessario adstringitur legibus, ut pro arbitrio suo in hisce perceptionibus nihil variare ipsi integrum sit (§ 219.). Enimvero cum ideam integram universi non simul intueri possit (§. 194.), circa directionem vis illius libertati ejus quidpiam relictum, ut nimirum ad has potius tendat, quam ad alias æque possibiles per leges sensationis atque imaginationis.

§. 355.

Lex imaginationis libertati non adversa.

Lex imaginationis non tollit libertatem. Etenim vi imaginationis ea percipimus, quæ antea cum eis percepta fuere, si attentionem nostram dirigimus in id, quod sensu percipitur, vel etiam in aliquid, quod in præsente phantasmate continetur (§. 224. 225.). Quamobrem cum sensationes & phantasmata non uno in casu quoad actualitatem a libertate animæ pendeant (§. 151. & seqq. atque 344. & seqq.); lex imaginationis nec libertati adversatur, quatenus vel sensationem quandam, vel phantasma aliquod præcedaneum in anima supponit, nec quatenus phantasmata in eadem producuntur. Libertatem adeo animæ non tollit.

Qui verentur ne animæ lege imaginationis necessitas imponatur libertati adversa, notionibus legis confusis ac obscuris sese confundunt. Ex ipsa enim lege imaginationis distincte agnita deducitur, quemadmodum ex demonstratione propositionis præsentis attente considerata perspicitur animæ competere

petere quandam in actualitatem phantasmatum libertatem, tantam nempe, quanta in imaginando dari potest. Qui majorem desiderat, quid sibi velit non intelligit. Vult enim loqui lapides & arbores loco florum maturos statim edere fructus. Qui principiis ontologicis de ente imbutum habet animum; ei ut in mentem veniat tam absurda cogitatio fieri omnino nequit.

§. 356.

An lex imaginationis libertatem restringat.

Lex imaginationis libertatem animæ ne quidem restringit. Etenim vi legis imaginationis anima ea percipere debet, quæ antea cum hoc sensu percepta fuere, in quod jam attentionem suam dirigit, sive hoc sensu percipiatur (§. 224.), sive vi imaginationis præsens sistatur (§. 225.). Jam lex sensationis libertatem animæ ne quidem restringit (§. 222.). Quamobrem nec lex imaginationis ideo libertatem animæ restringere potest, quatenus sensationes supponit. Porro cum phantasmata a libertate animæ pendeant, quatenus pendent a directione attentionis in perceptionem aliquam præsentem (§. 344. 345.); nec lex imaginationis libertatem hominis restringit, quatenus supponit directionem attentionis in perceptionem aliquam præsentem. Quoniam vero essentiæ ac naturæ animæ conveniens est, ut lex imaginationis sensationes præsupponat (§. 229. 224), & attentionem in perceptionem aliquam præsentem requirat (§. 224. 225.); tanta in phantasmata per legem istam animæ libertas est, quantam essentia ac natura ejus permittit. Quare cum lex imaginationis nihil in ea immutet, eandem nullo modo restringit.

Repetenda hic sunt, quæ supra de lege sensationum libertatem non restringente annotata sunt (*not.* §. 222.).

CAPUT IV.

DE

Attentione & Intellectu.

§. 357.

Attentioni quid in corpore respondeat.

Si attentionem in sensibile aliquod dirigimus, aut idea materialis ejusdem celerior, aut ideæ materiales ceterorum, quæ simul percipiuntur, tardiores fieri, aut idea illa hisce mutatis continuo ac subito conservari debet. Etenim si attentionem nostram in sensibile aliquod, quod una cum ceteris percipitur, dirigimus, perceptio ejus clarior est perceptionibus ceterorum, quæ una percipiuntur (§. 237. *Psychol. empir.*). Necesse igitur est, ut motus, in quo idea ejusdem materialis consistit (§. 112.), celerior sit motu, in quo ideæ materiales ceterorum una perceptorum consistunt (§. 125.). Quoniam vero motus aliquis celerior fieri potest ceteris, vel si ceterorum celeritate non variata ejus augetur celeritas, vel si hac manente eadem, illa minuatur; motus, in quo idea materialis sensibilis consistit, ad quod attendimus, aut celerior fieri, aut reliquorum ideæ materiales tardiores evadere debent. Quodsi ideæ quædam prorsus evanescant, motus, in quo consistunt, extinguitur; ejus vero motus, quæ ipsis coëxistens conservatur, continuo reproducitur (§. 233.). Quamobrem cum perinde sit, ac si motus aliqui alio manente eodem fierent infinite tardi, & attentioni locus sit, ubi ideæ coëxistentes materiales tardiores efficiuntur, reliquæ celeritate manente eadem *per demonstrata*; si attentionem anima in sensibile quoddam dirigit, accidere quoque potest, ut idea aliqua ceteris eidem coëxistentibus continuo variatis conservetur.

Ultimum quoque ita ostenditur. Dum attentionem nostram in objectum aliquod convertimus, idea ejus nobis clarior est

eſt ceteris coëxiſtentibus (§. 237. *Pſychol. empir.*), adeoque eandem magis appercipimus quam coëxiſtentes (§. 235. *Pſychol. empir.*), conſequenter ejusdem magis nobis conſcii ſumus, quam ceterorum (§. 25. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum id contingere debeat, ubi idea aliqua coëxiſtentibus continuo variatis conſervatur, ut harum vix ac ne vix quidem, illius autem optime nobis conſcii eſſe poſſimus; evidens utique eſt, ſi attentionem in ſenſibile quoddam dirigimus, accidere poſſe, ut idea materiali ejusdem ſubſiſtente coëxiſtentes continuo mutentur ac ſubito. Pone enim majoris evidentiæ gratia, ideas coëxiſtentes eandem habere claritatem cum ea, in quam dirigitur attentio. Cum initio omnium ſimul tibi ſis conſcius, unius tibi conſcius manes, dum ceterorum conſcius tibi eſſe deſinis. Atque adeo hoc ceteris magis appercipis (§. 25. *Pſychol. empir.*), conſequenter in eo hæret attentio (§. 235. 237. *Pſychol. empir.*).

Cum in Pſychologia rationali rationem reddamus eorum, quæ animæ inſunt (§. 4.), vi autem eſſentiæ ac naturæ animæ rationes eorum, quæ in anima accidunt, per ea ſæpius patent, quæ in corpore contingunt (§. 66. 67. *Pſychol. empir.*); ideo nobis incumbit explicare, quales mutationes in corpore contingant, dum aliquas in anima accidere experimur: id quod non modo plurimum lucis affundit mutationibus, quæ in anima accidunt; verum etiam inferius in explicandis & dijudicandis hypotheſibus de commercio animæ cum corpore plurimum adjumenti afferet. Poſtquam igitur facultatem cognoſcendi inferiorem explanavimus, & ad ſuperiorem jam ſit progrediendum, ab illa vero ad hanc mediante attentione fit progreſſus; ideo nobis quoque explicandum eſt, quid in corpore accidat, dum in ſenſibile aliquod attentionem noſtram dirigimus.

§. 358.

Si attentionem in viſibile dirigimus; oculum eidem directe obvertimus. Etenim ſi attentionem in viſibile dirigimus, ejus *Cur ad viſibile attenti oculum*

eidem directe obvertamus. ejus ideam clariorem ceteris una perceptis efficere studemus, quantum datur (§. 277. *Psychol. empir.*). Enimvero nemo non in se ipso experitur, quod in iis, quæ simul percipiuntur, illud clarius ac distinctius ceteris percipiatur, quod oculo directe objicitur. Quamobrem si attentionem nostram in visibile dirigimus; oculum eidem directe obvertimus.

E. gr. ponamus te intueri faciem hominis & attentionem tuam dirigere velle in os; te oculum directe obvertere ori experieris. Quovis igitur momento in te ipso experiri poteris quod hic sumitur. Dicitur autem *oculus directe obverti objecto*, si radii inde in oculum illabentes sint ad centrum pupillæ perpendiculares, vel prope ad perpendiculum accedant.

§. 359.

Cur attentionis ad visibilia arctus sit limes. Quoniam itaque oculum objecto directe obvertimus, si radii ab eodem in eum illapsi ad pupillæ centrum sint perpendiculares, vel prope ad perpendiculum accedant (*not.* §. 358.), atque adeo aliter fieri nequit, quam ut oculus nonnisi exiguæ parti directe objiciatur; *attentio quoque nonnisi ad exiguam visibilis partem dirigi potest.*

Ita si in integram faciem hominis, quam intueris, attentionem tuam dirigere volueris, id fieri a te minime posse animadvertes; sed hærere attentionem in parte admodum exigua experieris, ita ut, si ad aliam simul attentionem directurus, oculi situs statim mutetur & pristina attentione quasi evanescente nascatur ea, quæ ad aliam dirigitur. Atque adeo patet, quam arctus sit attentionis, quam ad visibilia afferimus, limes.

§. 360.

Idem uberius confirmatur. *Quo majorem attentionem adbibemus ad visibile, eo minor est pars, ad quam dirigitur.* Etenim id maximam habet claritatem, quod radium ita in oculum immittit, ut ad centrum pupillæ sit perpendicularis, quemadmodum ex iis intelligitur,

quæ

quæ paulo ante dicta sunt (§. 358.). Quamobrem cum unicum tantummodo sit punctum, a quo radius perpendiculariter in centrum pupillæ incidit (§. 213. *Geom.*); etsi radii ad sensum perpendiculares pro perpendicularibus habeantur, ad physicum tamen punctum accedere debet, quod maximam præ omnibus claritatem habet, seu oculo directe objicitur. Quamobrem cum eo majorem attentionem adhibeamus, quo magis ea, quæ claritate distinguuntur, a se invicem discernere conamur (§.237. *Psychol. empir.*); eo minorem visibilis quoque partem respicit attentio, quo majorem adhibemus.

Experientia, quæ hic dicuntur, satis confirmat. Sane si attentionem adhibemus maximam, quam ad literam aliquam scriptam afferre possumus; non integram complectimur simul, sed ejus ductum in varias quasi partes dividimus & ad minutissimam partem eandem dirigimus. Hac attentione utimur, ubi accuratissime quidpiam contemplari voluerimus. Si quis dubitet, an major esse possit claritas in iis, quæ directe oculo objiciuntur, haud difficulter ex differentia ictus perpendicularis & obliqui idem demonstrare liceret, quorum illum hoc fortiorem esse constat (§. 552. *Mechan.*); sed cum non omnibus principium mechanicum sit perspectum, in iis acquiescere malumus, quæ a posteriori certa sunt, ne satis clara obscurare videamur, ubi ad majorem evidentiam deducuntur, at quæ nonnisi eorum mentem percellit, quibus veritas principii mechanici explorata est.

§. 361.

Quodnam visibilium attentionem in se trahat & quando id fiat.

Quoniam oculus eidem directe obvertitur, in quod attentionem dirigimus (§. 358.), *si nulla adsit ratio, cur attentionem nostram alio dirigamus, eandem ea visibilis pars in se quasi trahit, quæ oculo directe objicitur, aut, ubi accuratis contemplationibus non sumus adsueti, illud visibile, quod cum pluribus in oculum simul incurrens eidem maxime directe objicitur.*

Probe notanda est hæc propositio, quam unusquisque in

se quoties visum fuerit, experiri potest, cum in ea sæpissime continetur ratio, cur vi imaginationis occasione eorum, quæ videmus, hæc potius in mentem veniant quam alia (§. 224.). Quæ enim de ratione attentionis adhibitæ hic docentur, non alio fine inculcantur, quam ut legem imaginationis rectius applicare discamus: id quod & in Moralibus summæ est utilitatis.

§. 362.

Conservationi attentionis ad visibile quid in corpore respondeat.

Si attentionem ad visibile conservare volueris; oculum ad ipsum directum conservare debes. Etenim si attentionem ad visibile conservare volueris, eandem continuare debes. Enimvero si attentionem in visibile dirigis, oculum eidem directe obvertis (§. 358.). Ergo si eandem conservace volueris, oculum eidem directe obversum conservare debes.

Potest etiam ita ostendi. Qui continuat eandem attentionem, ille nil quicquam in eadem mutat. Jam vero in attentione non occurrunt, quæ mutari possunt, nisi objectum & directio ad idem. Quoniam itaque directioni attentionis in visibile in corpore respondet directio oculi in idem; si attentio conservatur, oculus eidem directe obversus conservari debet.

Quoniam hoc unicum medium est conservandi attentionem ad visibile, conservatione autem attentionis sæpius opus habemus; veritatem propositionis ita in nobis experimur, ut eidem repugnare ne possimus quidem, etsi velimus.

§. 363.

Attentio ad visibile quando a libertate animæ pendeat.

Quodsi ex decreto animæ oculum visibili directe obvertis vel directe obversum in hoc situ detines; attentio a libertate animæ pendet. Sive enim ex decreto animæ oculus visibili directe obvertatur, sive in hoc situ aliquandiu retineatur; directio oculi in visibile a libertate animæ pendet (§. 941. *Psychol. empir.*). Enimvero si oculum directe in visibile dirigis, attentionem in idem dirigis (§. 358.) & si oculum ad ipsum directum conservas, attentio

tentio ad visibile conservatur (§. 362.), consequenter directio & conservatio attentionis a directione oculi & conservatione ejusdem directionis pendet. Quamobrem si ex decreto animæ oculus visibili directe obvertatur & in hoc situ detineatur; attentio & conservatio attentionis a libertate animæ pendet.

Propositiones de situ oculi directioni & conservationi attentionis respondente posse inverti, adeo obvium est, ut eas invertendo propositionum numerum præter necessitatem augere noluerimus. Quando enim per se patet aut, si mavis, ex principiis generalibus logicis manifestum, propositionem posse inverti, non opus est ut inversa demum demonstretur. Ita in præsente casu palam est, directionem attentionis in anima & directionem oculi in corpore sibi invicem ita respondere, ut alterutra posita ponatur & altera. Id quod in corpore accidit est ratio ejus, quod accidit in anima. Quare si unum est, alterum quoque esse debet (§. 70. 118. *Ontol.*).

§. 364.

Phantasmatis a libertate animæ dependentia.

Si ex decreto animæ oculum visibili directe obvertis, vel in hoc situ retines; occasione ejusdem tibi occurrens phantasma a libertate animæ pendet. Etenim si ex decreto animæ oculum visibili directe obvertis, vel in hoc situ retines, attentio a libertate animæ pendet (§. 363.). Sed si attentionem in visibile dirigis, a quo eam avertere poteras, vel in eodem eam conservas, cum eam inde retrahere posses, ortum hinc phantasma a libertate animæ pendet (§. 344. 346.). Quamobrem quod tibi occurrit phantasma, ubi ex decreto animæ attentionem in visibile dirigis, vel in hoc situ retines (§. 224.), a libertate animæ pendet.

§. 365.

Attentioni in phantasma visibilis directæ quid in corpore respondeat.

Si in phantasma visibilis attentionem dirigis, vel eandem in eodem conservas; in casu priore oculum eidem directe obvertere conaris, in posteriore eundem conatum continuas. Si phantasma visibilis vi imaginationis producitur, id tibi videre

videris, visibili quasi oculis oberrante. Quamobrem cum in phantasma visibilis attentionem dirigis, videris tibi in visibile attentionem dirigere. Quoniam itaque oculum directe obvertis visibili, si attentionem in idem dirigis (§. 358.), vel in situ isto oculum retines, si attentionem ad visibile conservare volueris (§. 362.); oculum quoque in casu priori phantasmate repræsentato objecto directe obvertere conaris, in posteriore eundem conatum continuas.

Quoniam conatus iste ab arbitrio mentis tuæ pendet, ejus quoque tibi conscius es: atque adeo propositionis præsentis veritatem experiri datur, inprimis ubi magnam ad phantasma attentionem clausis oculis afferre studes, quo in casu conatus major est & facilius percipitur. Ceterum cum ad phantasma conservari non possit attentio, nisi phantasma conservetur, conservetur autem continua productione (§. 242.), alius adhuc conatus percipitur ad aciem oculi intendendam sese exerens, qualis percipitur, ubi quid accurate videre gestimus. Sed hic a priori distinguendus, etsi natura cum eodem eundem confundat. Dantur autem casus, ubi conatus ad directionem oculi tendens sine conatu ad aciem visus intendendam existit, ut adeo natura quoque subinde separet, quæ alio in casu confundit. Etsi vero conatus hosce semper confunderet, uno absque altero nunquam existente; actu tamen mentis a se invicem separari debent, ne diversa habeamus pro iisdem. Immo insunt utrique conatui, quæ a se invicem differunt & per quæ unus ab altero ipsa sui confusa perceptione discernitur; sed ea distinctius prosequi nostrum jam non est.

§. 366.

Casus specialis. Quodsi vocabula tanquam scripta tibi repræsentas, phantasmata, quibus repræsentantur, inter visibilium phantasmata locum habent (§. 290.). Quamobrem *si vocabula tanquam scripta imaginaris, attentioni in eadem directæ respondet conatus*

tus oculum iis directe obvertendi, & conservationi attentionis ad eadem continuatio ejusdem conatus.

Optime hic observare possumus, quod conatus istius continuatio non sit nisi continuo iterata ejusdem productio.

§. 367.

Si diversis sensibus plura simul percipimus, nec ulla adest ratio, cur alio attentionem dirigamus; eandem ad id dirigimus, quod clarius percipitur. Etenim si diversis sensibus plura simul percipimus, nec ulla adest ratio extra perceptionem totalem, cur attentionem ad aliquam partialem dirigamus; ratio directionis in ipsa perceptione totali contineri debet: aliquam enim adesse debere satis patet (§. 70. *Ontol.*). Enimvero quæ diversis sensibus simul percipiuntur, quatenus ut sensu percepta spectantur, præcisis iis, quæ repræsentant, non differunt nisi gradu claritatis (§. 30. 31. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum attentio non alio tendat, quam ut unum ceteris clarius percipiamus (§. 237. *Psychol. empir.*); alia ratio directionis attentionis dari nequit nisi major perceptionis claritas. Dirigitur adeo attentio ad id, quod clarius percipitur (§. 118. *Ontol.*). *Ratio attentionis in formali perceptionum differentia sita.*

Exempli loco esse potest, si exquisitum quendam dolorem percipimus, qui clarius percipitur ceteris, quæ videmus, vel audimus. Etenim ubi nulla nobis aliunde suppetit ratio, cur animum ad visibile aliquod, vel sonum quendam auditu perceptum advertamus; eundem ad dolorem advertimus. Difficile est experimentum, propterea quod rarissimi sint casus, in quibus præter diversitatem claritatis, quæ perceptionibus simultaneis inest, non alia adsit directionis attentionis ratio.

§. 368.

Si plura simul sensu percipiuntur, nec ulla adest ratio, cur alio attentionem dirigamus; eandem ad id dirigimus, quod *Ratio perceptionis in cum materiali*

differentia perceptionum sita. *cum iis, quæ jam alias percepimus, parum similitudinis habet.* Etenim patet ut ante, rationem attentionis hic esse quærendam in ipsa perceptione totali, quæ ex partialibus simultaneis componitur. Quoniam itaque perceptiones partiales materialiter differunt, ita ut aliæ sint eædem cum iis, quas jam ante habuimus, aut cum hisce plurimum similitudinis habent, aliqua vero adsit, quæ ab iis multum differt *per hypoth.* nec quia perceptiones hic non aliter spectantur, quam quatenus nobis jam nota aut iis admodum similia & nondum nota repræsentant, ulla adest ratio, cur potius ad hanc, quam istam illarum attentionem dirigas, eam utique ad hanc dirigere debes, quæ a ceteris plurimum dissidet.

Experientia propositionem præsentem clarissime confirmat. Si quid enim nobis occurrit insolitum; id attentionem statim in se trahit. Idem quoque observare licet in brutis: quo minus enim ipsis sunt rationes attentionis extrinsecæ, eo clarius ratio objectiva, quæ in materiali perceptionum differentia consistit, percipitur.

§. 369.

Cur attentionem in se trahant ea, quorum idea materialis celerior.

Si diversa objecta simul in diversa organa sensoria agunt; id, cujus idea materialis celerior, attentionem in se trahit. Quoniam enim idea materialis consistit in motu, qui fibrillis nerveis impressus in organo ad cerebrum propagatur (§. 112.); si ipsa celerior fuerit ceteris coëxistentibus, motus quoque ab objecto, quod repræsentat, fibrillis nerveis impressus celerior est motibus, ab objectis reliquis impressis. Idea igitur sensualis ejusdem objecti clarior est, ideis sensualibus coëxistentibus (§. 125.). Quamobrem cum attentio dirigatur in id, quod clarius percipitur, ubi nulla adest ratio, cur alio dirigatur (§. 367.), hic vero ratio nulla supponatur; si diversa objecta simul in diversa organa sensoria agunt; id, cujus idea materialis celerior, attentionem in se trahit.

§. 370.

Quoniam idea materialis celerior, si motus in organo sensorio fibrillis nerveis impressus celerior fuerit (§. 112.), motus autem celerior vi majore imprimitur; *si diversa objecta simul in diversa organa sensoria agunt; quod vi majore seu fortius in organum sensorium agit, id attentionem in se trahit.* *Quænam sensibilia attentionem in se trahant.*

Ita sonus vehemens, qui aures ferit, a visibilibus attentionem in se trahit, quæ simul in oculum incurrunt. Dolor itidem exquisitus, quem in corpore percipimus, attentionem in se provocat, utut non ferientur sensus ceteri. Cavendum tamen ubi experimentum capere volueris, ne incidas in casus (§. 367.), ubi aliæ attentionis rationes prævalentes adsunt: id quod & in aliis, quæ ad animam spectant, observandum.

§. 371.

Si qua ex re voluptatem percipimus; in ea attentionem nostram defigimus & defixam in ea lem retinemus. Si enim ex re aliqua voluptatem percipimus, attentionem in ea defixam consideramus tanquam medium voluptatis percipiendæ (§. 937. *Ontol.*), utpote voluptatem percipientes, quatenus nobis conscii illius sumus: id quod attentione obtinetur (§. 237. *Psychol. empir.*). Quoniam itaque præsentiam ideæ illius objecti aut ejus conspectum appetimus (§. 591. *Psychol. empir.*), attentionem quoque in eam convertimus & in ea defixam in eadem retinemus. *Cur attentio ad ea conservetur quæ voluptati sunt.*

Est nimirum voluptas, quam ex re percipimus, stimulus, quo impellimur ad attentionem, quatenus stimulus est ad facienda ea, quæ voluptatis istius nos compotes reddunt, seu ad fruitionem ejus perducunt. Ita si quis ex forma puellæ voluptatem percipit, videns virginem, quam forma commendat, oculus in eandem convertit & immotos tenet: id quod attentionis in eam directæ indicium est (§. 358.). Similiter si librorum helluoni in bibliopolium ingredienti occurrit liber noviter impressus; attentio ipsius statim ad eum dirigitur.

§. 372.

§. 372.

A quibusnam attentionem avertamus.

Si quis ex re quadam tædium percipit; ab ea attentionem avertit. Si qua enim ex re tædium percipimus, eam aversamur (§. 592. *Psychol. empir.*), adeoque anima ab eadem quasi reclinatur (§. 582. *Psychol. empir.*), ita ut eandem quasi procul a nobis remotam esse velimus, ne cogitatio ejus mentem nostram amplius subeat. Quamobrem cum aversionem attentionis consideremus tanquam medium id obtinendi, ne rei istius amplius nobis conscii simus (§. 937. *Ontol.* & §. 237. *Psychol. empir.*); eandem quoque a re, ex qua tædium percipimus, avertimus.

Ita artis pictoriæ peritus tædium percipit ex pictura in regulas artis peccante, quemadmodum ex adverso voluptatem percipit ex pictura, quæ regulas artis ad amussim explet. Quamobrem si ipsi offertur pictura in regulas artis peccans, attentione sua eandem dedignatur, ita ut ad ejus contemplationem nulla persuasione adduci possit; quemadmodum in picturam regulis artis consentaneam omnem statim attentionem convertit, ut ab ea contemplanda abduci minime possit.

§. 373.

Medium conservandi attentionem.

Si attentio ad rem quandam conservanda; idea ejus sensualis, vel phantasma conservandum. Quoniam enim per attentionem efficere studemus, ut rei illius perceptio nobis clarior sit perceptionibus ceteris, quas una habemus (§. 237. *Psychol. empir.*); attentio ad rem eandem conservari nequit, nisi idea rei conservetur: quæ cum vel sensualis sit, vel phantasma, prouti res ipsa vel præsens est, vel absens; attentio ad rem non conservatur, nisi idea ejus sensuali, vel phantasmate conservato.

Ita si attentionem conservare volueris ad leonem, quem vides; necesse est aut oculos in leone defigi, ut ejus idea sensualis continuo reproducatur, quamdiu ad eandem attentionem

nem nostram conservare voluerimus; aut, si ab eodem recedendum nobis est, phantasma tam diu conservandum, quamdiu attentio durare debet, ut ejus imago oculo indesinenter oberret. Sensus hac in parte potior est imaginatione. Unde Geometræ ad conservandum ac facilitandum attentionem schematis utuntur: ubi cuilibet statim experiri datur, quanto sit facilius, si figura in charta vel tabula delineata oculis objicitur, quam si eandem vi imaginationis menti exhibere debemus.

§. 374.

Quoniam attentionem ad phantasma conservare non possumus, nisi idem conservetur (§. 373.), phantasma autem continua reproductione conservatur, non minus ac eidem respondens idea materialis (§. 242.); dum conservatur attentio, continuum adhibemus ideam materialem producendi conatum. *Conservationi* adeo *attentionis in anima continuus respoadet ideam materialem producendi conatus in cerebro.* *Quid attentionis conservationi in corpore respondeat quoad phantasmata.*

Conatus hic non semper sortitur effectum suum: subinde enim prodit phantasma ab eo, quod conservare intenderamus diversum, quod scilicet vel rem prorsus aliam repræsentat, vel, si eandem adhuc referat, hinc inde tamen immutatam (§. 172. *Psychol. empir.*).

§. 375.

Similiter quoniam attentio ad visibile conservari nequit, nisi idea sensualis conservetur (§. 373.), ea autem conservari nequit, nisi quamdiu oculus in eodem defixus detinetur (§. 69. *Psychol. empir.*); dum conservatur ad visibile attentio, continuum adhibemus conatum oculum in eodem situ fixum detinendi. *Conservationi* adeo *attentionis ad visibile in corpore respondet continuus oculum in eodem situ fixum seu ad idem visibile eodem modo directum servandi conatus.* *Item quoad visibilia.*

Non adeo facile est oculum in eodem situ & in eodem visibili defixum diu retinere. Atque ideo quoque conatus,

quem ad idem faciendum adhibemus, non exiguus est, præsertim in iis, qui attentione diutina uti adhuc nesciunt. Quamobrem observatu haud difficilis, præsertim ubi ad talia attendere fueris adsuetus.

§. 376.

Nec non quoad phantasmata visibilis.

Quoniam phantasma visibilis producentes nobis videre videmur objectum, quod repræsentat; eundem quoque adhibemus conatum, præsertim si oculos claudimus, ut majorem claritatem consequatur perceptio (§. 102. *Psychol. empir.*), oculum quasi in re per phantasma extra nos repræsentata defixum detinendi. Quamobrem *si ad phantasma visibilis conservatur attentio, conatus in corpore continuus sese exerit oculum in re, quam repræsentat, defixum detinendi.*

Conatum hunc facilius observamus, quando attentio ad phantasma visibilis dirigitur, quam ubi ad ipsum visibile eandem conservare studemus. Atque adeo visibile quoddam imaginando, clausis oculis, & attentionem in phantasma dirigendo, immo ubi evanescere vel in aliam formam abire incipit, idem reproducendo, quantum datur, facillime experimentum capere licet. Cavendum vero, ne hunc conatum confundamus cum altero, de quo ante dixi (§. 374.), cum ab eo prorsus sit diversus, nec ad eundem effectum uterque tendat.

§. 377.

Cur ad unum attenti a ceteris attentionem avocemus.

Si attentionem ad unum, quod cum aliis simul percipitur, dirigitur; eandem a ceteris avertere studemus. Quoniam enim ad plura simul attenti esse non possumus (§. 245. *Psychol. empir.*), nisi hæc potentia singulari exercitatione comparetur (§. 251. *Psychol. empir.*), nonnisi ab iis comparanda, quibus singularis quædam dispositio natura inest (§. 245. 426. *Psychol. empir.*), ac difficilius conservatur attentio, quando plura simul, præsertim fortiter in organa sensoria agunt (§. 240. *Psychol. empir.*); horum nobis utpote experientia confirmatorum satis

tis conscii, ubi attentionem appetimus, impedimentum quoque removere, adeoque illam ab objectis ceteris, quæ una percipiuntur, avertere studemus.

Ipsa præsens propositio tanquam a posteriori satis nota sumi poterat, nisi hic ratio eorum reddenda esset, quæ observantur (§. 4.). Inde vero est, quod ad phantasmata attentionem allaturi impediamus, ne objecta externa in organa sensoria agant (§. 239. *Psychol. empir.*).

§. 378.

Directioni attentionis quid jungatur.

Directioni adeo *attentionis in sensibile aliquod aut phantasma ejusdem semper jungitur conatus avertendi attentionem a ceteris simul perceptis, aut, ubi id fieri non posse intelligitur, intendendi aciem sensus in sensibile, quod attentione nostra dignamur.*

Experientia idem confirmatur, modo actus speciales, qui hic occurrunt, ad notionem generalem revocare possis: quod ut facilius præstes, exempla quædam in medium afferenda. Ita oculos deprimimus & humi quasi defixos detinemus, ne visibile quod, præsertim illustre, eosdem feriat, ubi ad sonos, quos auditu percipimus, vel verba loquentis attenti esse volumus. Similiter oculum in visibile aliquod dirigentes, quod attente perlustrare intendimus, palpebris adductis impedimus, ne plura visibilia in oculos incurrant. Claudimus oculos non modo ad phantasmata, quemadmodum alibi (§. 239. *Psychol. empir.*) annotavimus, verum etiam ad objecta alio sensu percepta attenti, præsertim ubi eorum perceptio debilior (§. 76. *Psychol. empir.*), adeoque minus clara quam perceptiones visibilium (§. 75. *Psychol. empir.*).

§. 379.

Directioni attentionis quænam in corpore jungantur.

Quoniam ad impediendum attentionem ad objecta simul cum eo percepta, in quod eam dirigere volumus, varii motus in corpore requiruntur, quemadmodum vel ex modo allatis (*not.* §. 378.) exemplis patescit; *directioni attentionis in mente conatus isti in corpore junguntur.* Enimvero quatenus aversio-

ſionem attentionis ab objectis ceteris appetimus; *iidem conatus in corpore reſpondent appetitionibus in mente.*

Etſi motus illi, quibus impeditur, ne alia ſenſibilia attentionem in ſe trahant, ſæpius mente conſcia ac volente fiant, ſæpius tamen eadem quoque inſcia contingunt. In caſu priori nobis ſumus conſcii eorundem; in poſteriori minime. Conſcii autem ſumus vel in genere conatus ad impediendam attentionem adhibiti, vel in ſpecie ipſorum motuum voluntariorum, quibus eo fine utimur, prouti vel averſionem generaliter intendimus, vel in ſpecie appetimus actus, quibus eadem obtinetur.

§. 380.

Quid reflexioni ſuper viſibili in corpore reſpondeat.

Si ſuper viſibili reflectimus, oculum ſucceſſive aliis aliisque viſibilis partibus directe obvertimus. Si enim ſuper viſibili reflectimus, attentionem noſtram ſucceſſive ad alias aliasque ipſius partes promovemus (§. 257. *Pſychol. empir.*). Enimvero ſi attentionem in viſibile dirigimus, oculum eidem directe obvertimus (§. 358.) Quamobrem ſi ſuper viſibili reflectimus, oculum ſucceſſive aliis aliisque viſibilis partibus directe obvertimus.

Quoniam attentio requirit aliquam moram; oculi quoque ſitus nonniſi poſt moram mutatur, neque adeo mutatio directionis continua eſt, quemadmodum in motu continua fit loci mutatio, ſed conſervatione directionis interrumpitur.

§. 381.

Quid reflexioni ſuper phantaſmate viſibilis.

Si ſuper phantaſmate viſibilis reflectimus; oculum ſucceſſive ad alias aliasque ejusdem partes directe obvertere conamur. Etenim ſi ſuper phantaſmate viſibilis reflectimus, attentionem noſtram ſucceſſive ad alias aliasque ejusdem partes dirigimus (§. 257. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum oculum phantaſmati viſibilis directe obvertere conemur, ubi in idem attentionem noſtram dirigimus (§. 365. *Pſychol. empir.*); quando

ſuper

ſuper phantasmate iſto reflectimus, oculum ſucceſſive ad alias aliasque ejusdem partes dirigere conamur.

Eadem hic mutatis mutandis repetenda ſunt, quæ ad propoſitionem præcedentem (§. 380.) annotavimus. Uſus vero harum de reflexione propoſitionum erit inferius, ubi judicium ferendum, num inter modificationes animæ ac corporis conſtans harmonia dari poſſit, ſi in corpore mechanice fiant omnia. Habent quoque in univerſum propoſitiones omnes, quæ definiunt mutationes in corpore modificationibus animæ reſpondentes, uſum prorſus eximium in arte conjectandi hominum cogitationes eorumque mores, quam hactenus non ſatis excultam eſſe conſtat, propterea quod ad talia animum non adverterint philoſophi.

§. 382.

Si ſuper ſenſibili quocunque reflectimus; in corpore continuantur conatus avertendi organa ſenſoria a ceteris ſenſibilibus ac impediendi, quantum datur, ne in eadem agant, aut ſaltem ne adeo fortiter agant. Si enim ſuper ſenſibili reflectimus, ſive idem idea ſenſuali, ſive phantasmate aliquo repræſentetur, attentionem ſucceſſive ad alias aliasque ejusdem partes dirigimus (§. 257. *Pſychol. empir.*). Enimvero ubi attentio conſervatur, in corpore ſeſe exerunt conatus avertendi organa ſenſoria a ceteris ſenſibilibus, aut impediendi, ne in ipſa agant, aut ſaltem ne adeo fortiter agant (§. 379.). Quamobrem ſi ſuper quocunque ſenſibili, ſive ſenſu, ſive imaginationis vi percepto reflectimus; in corpore continuantur iſti conatus.

Quid in genere reflexioni in corpore reſpondeat.

Cum reflexio involvat attentionis ad idem ſenſibile conſervationem & ejus ad diverſas ipſius partes ſucceſſive factam directionem; ex iis, quæ de attentionis directione ejusque conſervatione dicta ſunt, utique intelligitur, quid reflexioni in corpore reſpondere debeat. Quamobrem quoque non opus eſſe duximus omnia minutim perſequi; ſed potioribus tantummodo propoſitionibus, quarum in poſterum nobis

erit usus, tanquam exemplis docuimus, quomodo ad reflexionem transferantur, quæ de attentionis directione ac conservatione dicta sunt.

§. 383.

Medium efficiendi reflexionem & magis distinctam & minus molestam.

Si super sensibili aliquo reflectentes, verbis exprimimus judicia intuitiva de iis, quæ in eodem distinguimus; reflexio & magis distincta, & minus molesta est. Etenim si verbis exprimimus judicia intuitiva de iis, quæ in sensibili, super quo reflectimus, distinguimus; judicia ipsa singula non modo magis distincta sunt, quam absque vocabulorum usu forent (§. 351. *Psychol. empir.*), verum etiam cum singulis attentionis directionibus, quæ ad reflexionem requiruntur (§. 257. *Psychol. empir.*), singula respondeant judicia; totam reflexionem distinctius percipere licet (§. 38. *Psychol. empir.*), seu, ipsa reflexio magis distincta est. *Quod erat primum.*

Jam vero ex distincta cognitione voluptatem percipimus (§. 532. *Psychol. empir.*), adeoque ex adverso confusa cognitio tædium vel molestiam parere debet, utpote quod tædium voluptati (§. 511. 518. *Psychol. empir.*), perinde ac confusa perceptio distinctæ opponitur (§. 38. 39. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum reflexio sit magis distincta, ubi judicia intuitiva de iis, quæ sensibili inesse animadvertimus, vocabulis efferimus *vi num.* 1. erit eadem hoc in casu minus molesta. *Quod erat secundum.*

Unusquisque facile experimentum in seipso capere potest, modo cavere possit, ne vocabula veluti sponte sua etiam invito succurrant. Seligendum adeo objectum, in quo occurrunt, quæ nominare non possumus. Ceterum hinc patet, quam utile sit singula, quæ in rebus distinguuntur suis propriis nominibus efferre.

§. 384.

Medium facilitandi reflexionem.

Quoniam ad ea attentionem conservamus, ex quibus voluptatem percipimus (§. 371.), nihil vero tædii, vel molestiæ (§. 372.),

(§. 372.), attentionem vero conservare debemus, ubi super eo, quod percipitur, reflectere voluerimus (§. 257. *Psychol. empir.*); *si per vocabula exprimimus judicia intuitiva de iis, quæ in sensibili, super quo reflectimus, distinguimus a se invicem; reflexio facilitatur.*

Et in hunc potissimum usum propositionem præsentem in medium attulimus: multum enim in reflexione præsidium positum est ad cognitionem rerum a posteriori augendam & amplificandam.

§. 385.

Principium reflectendi super successivis.

Si super successivis reflectimus; ea, quæ se invicem consequuntur, consideramus tanquam partes, ex quibus componitur ens successivum. Etenim successiva non simul existunt, sed uno existente alterum nondum existit, uno autem existere desinente, alterum existere incipit (§. 569. *Ontol.*). Quoniam vero ea, quorum unum post alterum existit, simul sumta sunt idem cum ente successivo, super quo reflectimus (§. 570. *Ontol.*); ea, quæ se invicem sequuntur, consideramus tanquam partes, & ens, quod ea simul sumta complectitur, tanquam totum (§. 341. *Ontol.*). Quamobrem si super successivis reflectimus, ea, quæ se invicem consequuntur, spectamus tanquam partes, ex quibus componitur ens successivum (§. 531. *Ontol.*).

Patet adeo, quæ de reflexione super sensibilibus dicta sunt, ad successiva non minus pertinere, quam ad entia composita, quæ habent partes coëxistentes. In successivorum numero sunt facta hominum non minus, quam naturæ, utpote quæ non actionibus singularibus terminantur, sed magnum eorum, quæ se invicem consequuntur, numerum involvunt. Pertinent huc quoque modificationes animæ, quæ plerumque successivis continentur, nec reflexionem admittunt, nisi quatenus ad ea, quæ sibi invicem succedunt, attentionem afferimus. Unde patet usus propositionis præsentis.

§. 386.

§. 386.

Cur in reflexione objectum præsens esse debeat.

Si super sensibili aliquo vel actibus animæ reflectendum; illud organo sensorio præsens esse debet, hi vero in eadem excitandi & tamdiu iterandi, donec reflexio fuerit absoluta. Etenim si super sensibili reflectendum, attentio successive ad alias aliasque partes promoveri debet (§. 257. *Psychol. empir.*). Idea igitur objecti invariata tamdiu animæ præsens conservanda, donec reflexio fuerit absoluta. Quamobrem cum conservetur continua productione vel ideæ sensualis (§. 233.), vel phantasmatis (§. 242.); phantasmata autem minus clara sint ideis sensualibus (§. 96. *Psychol. empir.*), hisque minus fideliter atque difficilius objectum repræsentent (§. 94. 172. *Psychol. empir.*); ideæ sensuales phantasmatis in hoc negotio sunt præferendæ. Quoniam itaque ideæ sensuales in anima actu insunt, quod jam mutatio quædam in organo sensorio accidit (§. 95. *Psychol. empir.*), hæc vero a sensibili eidem inducitur (§. 77. *Psych. emp.*); sensibile, super quo reflectendum, sensorio præsens esse debet organo (§. 59. *Psych. empir.*). *Quod erat unum.*

Quoniam porro actuum animæ seu eorum, quæ in ipsa contingunt, nobis non sumus conscii, nisi dum in nobis contingunt; ideo eorum in anima præsentia respondet ideæ sensuali continua actione sensibilis præsentis in organum sensorium conservatæ. Quamobrem cum hæc tamdiu ab objecto præsente producenda, donec reflexio fuerit absoluta, quemadmodum modo ostendimus; actus quoque, seu modificationes animæ tamdiu præsentes esse, adeoque cum ex successivis constent, nec diu durent, tamdiu iterari debent, donec reflexio fuerit absoluta.

Patet adeo super actibus animæ neminem reflectere posse, nisi qui eos in se elicere potest. Ita super operationibus intel-

intellectus, vel actibus voluntariis haud multum reflectere poterit, qui eos sibi nondum comparavit habitus intellectus atque voluntatis, ex quibus iidem procedunt. Atque hæc non postrema ratio est, cur in cognitione animæ parum profecerint, qui nonnisi attenti ad ea, quæ quotidie in nobis accidunt, nulla prævia exercitatione, notiones sibi comparare de anima studuerunt. Quamvis vero a priori multa deducantur, non suppositis nisi iis, quæ quotidianæ sunt observationis, quemadmodum & a nobis in Psychologia non minus rationali, quam empirica atque in Logica factum, fietque suo tempore in philosophia morali; eorum tamen experimentum quoque in nobis capere debemus, ut tanto sint & clariores ideæ, & tanto certiores. Tumque necesse est observari, quæ in propositione præsente inculcantur. Erimusque ad reflectendum acutiores, ubi jam constiterit, quænam sint ea, ad quæ afferenda attentio.

§. 387.

Intellectus ratio sufficiens in vi repræsentativa universi continetur.

Intellectus ratio sufficiens in vi repræsentativa universi, quæ animæ competit, continetur. Etenim vi hac anima sensibilia ita sibi repræsentat, ut rationes, cur ita potius repræsententur quam aliter, in mutationibus contineantur in organis sensoriis qua talibus contingentibus (§. 63. *Psychol. rat.* & §. 65. *Psychol. empir.*), consequenter per hanc vim intelligitur, cur ideæ sensuales hanc habeant claritatem (§. 125.), & cur in se distinctæ sint (§. 127.), adeoque cur successiva ad alia aliaque, quæ iis insunt, attentione (§. 256. *Psychol. empir.*), diversa, quæ enti alicui insunt, & agnoscere, & a se invicem distinguere valeamus (§. 31. 38. *Psychol. empir.*). Et quoniam vocabula, quatenus sunt soni articulati (§. 271. *Psychol. empir.*), perinde ac sensibilia alia suas habent ideas materiales (§. 290.), respondentes ideis sensualibus (§. 114.), eademque clarius ac facilius imaginamur, quam sensibilia alia (§. 288. 289.); eorumque per legem imaginationis ac memoriæ, quam vim repræsentativam animæ non excedere ex superioribus constat (§. 223. 224.

224. 280.), cum ipsis rebus per ea denotatis simul meminisse possumus (§. 273. *Psychol. empir.*); per eandem vim repraesentativam universi, quae in anima datur, intelligitur, cur ea, quae in rerum ideis attentione sua distinguit, vocabulis tanquam nominibus suis indigitare, sicque magis clare atque distincte sensibilia repraesentare possit (§. 284. *Psychol. empir.*). Et quoniam anima sibi eorum conscia est, quae a se invicem distingit (§. 10.), sui vero conscia, quatenus mutationes suas ab iis, quae percipit, distinguit (§. 12.); a vi quoque repraesentativa pendet, cur sit conscia suarum mutationum, consequenter quod super iisdem perinde ac super sensibilibus reflectere (§. 262. *Psychol. empir.*), & hinc easdem distincte percipere possit (§. 266. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum intellectus sit facultas res distincte percipiendi (§. 275. *Psychol. empir.*), adeoque quatenus animae natura inest in nuda agendi potentia consistat (§. 29. *Psychol. empir.*); ratio omnino sufficiens intellectus in vi repraesentativa universi, quae animae competit, continetur (§. 56. *Ontol.*).

Quoniam anima sibi repraesentat universum, quatenus sensibilia in organa sensoria agunt, eatenus possibile est ut ad distinctas rerum in universali notiones perveniat. Id patet ei clarissime, qui ea, quae ad sensum, imaginationem & memoriam attentionemque nostram spectant, in anterioribus rite percepit. Quamobrem cum intellectus animae natura insit, quatenus possibile ut ad distinctas rerum notiones perveniat; per vim repraesentativam universi, qualis inest animae, intelligitur, quod intellectus ei tribuendus sit. Atque huc redeunt ea, quae ad evincendum veritatem propositionis praesentis in medium adduximus.

§. 388.

Intellectus attributum animae. *Intellectus est attributum animae.* Ejusdem ratio sufficiens in vi repraesentativa universi, qualis animae inest (§. 387.), adeoque in essentia ipsius continetur (§. 66.). Posita igitur essentia animae ponitur quoque intellectus (§. 118. *Ontol.*), con-

consequenter animæ tribuendus est intellectus, quamprimum eidem tribuitur vis repræsentativa universi, qualis in ipsa datur. Quoniam itaque de anima affirmandum, quod ipsi competat intellectus, quia de eadem affirmatur, quod habeat vim repræsentativam universi, seu essentiam hanc (§.205. *Log.*); intellectus per essentiam animæ seu essentialia, quæ eandem constituunt (§.143. *Ontol.*), determinatur (§. 113. *Ontol.*). Est igitur attributum ipsius (§. 146. *Ontol.*).

Sumitur nimirum vocabulum intellectus pro facultate animæ (§.275. *Psychol. empir.*), atque adeo per essentiam animæ tantummodo concipitur possibile, ut ad notiones distinctas perveniat (§. 29. *Psychol. empir.*). Id vero non obstat, quo minus intellectus in numerum attributorum animæ referatur, cum constet istiusmodi possibilitates in attributorum numero esse (§.164. *Ontol.*). Quemadmodum enim ea, quæ de anima prædicari possunt, vel actu insunt, vel per modum potentiæ, quatenus scilicet possibile, ut insint actu; ejus attributa vel insunt per modum actus, vel denotant possibilitatem inexistentiæ ejus, quod eidem non repugnat.

§. 389.

Cur anima necessario competat.

Quoniam attributa rerum absolute necessaria sunt, (§. 304. *Ontol.*); *absolute quoque necessarium est, ut animæ humanæ competat intellectus.*

Hinc & videmus hominibus inter bruta educatis non deesse intellectum, quatenus nempe pro facultate animæ sumitur. Semper enim possibile manet, ut ad distinctas rerum notiones perveniat; etsi dum inter bruta brutorumque more vivit, ad eam actu non perveniat. Unde ex brutorum consortio ad humanum translatus ad eam actu pervenit.

§. 390.

Immutabilitas intellectus.

Quoniam intellectus attributum animæ est (§.389.), attributa vero immutabilia sunt (§. 313. *Ontol.*); etiam *intellectus immutabilis est*, hoc est, *fieri non potest ut intellectus ab ani-*

ma separetur, vel ejus loco quidpiam eidem accedat, quod sit ab eo diversum.

Non dubito fore nonnullos, qui corollarium præsens experientiæ adversum judicabunt. Sed hi erunt, qui de rebus ex ipsarum notionibus statuere non sunt adsueti. Intellectum cum operationibus suis confundunt. Nimirum nunquam impossibile est absolute, ut anima res sibi distincte repræsentet, utut fieri possit, ut defectu attentionis ac inde pendentis reflexionis ad distinctas notiones non perveniat, quemadmodum accidit hominibus inter bruta educatis & cum iis degentibus. Etenim hi omni cognitione distincta destituuntur, quamdiu cum brutis sunt, ab omni hominum commercio procul remoti. Enimvero ubi cum hominibus degunt ipsorumque exemplo ad attentionem indeque pendentem reflexionem atque sermonis, cognitionis universalis instrumenti, usum perducuntur; intellectus quoque antea veluti sepulti, nunc resuscitati operationes sese produnt, manifesto indicio intellectum, quatenus natura inest, per brutorum consortium non fuisse mutatum, hoc est, non impossibile fuisse factum, ut ad universalem cognitionem eamque distinctam perveniat, qui tamdiu fortuna sic ferente eadem caruit. In mente captis vel furiosis minor difficultas est. Etenim hi intellectus operationes manifesto satis produnt, etsi imaginatione ac memoria corrupta, quam corrumpi posse superius evicimus (§. 298.), intellectus quoque a vero aberret. Utuntur mente capti, utuntur furiosi operationibus intellectus, sed male: perversus vero usus non minus ostendit eum inesse, quam verus. Abutuntur iisdem sæpissime, qui eidem excolendo plurimum operæ impenderunt, hocque abusu in deliramenta incidunt veritati dissimillima, ut nihil sit tam absurdum, quin statuatur ab aliquo eruditorum.

§. 391.

Gradus intellectus quomodo determinatus evadat.

Intellectus in se considerati gradus indeterminatus est, tam objectivus, quam formalis; ipso tamen usu determinatur, ut major vel minor dici possit altero. Intellectus enim in se considera-

ſideratus non dicit niſi nudam poſſibilitatem res diſtincte repræſentandi (§. 275. *Pſychol. empir.*), non attento numero rerum, quæ diſtincte repræſentare poteſt, nec numero eorum, quæ in eadem re diſtincta repræſentatione diſcernit. Quamobrem cum intellectui tribuantur gradus, tum quatenus certum objectorum numerum ſibi diſtincte repræſentare valet, tum quatenus plura vel pauciora in eodem ſubjecto diſtinguit (§. 276. 277. *Pſychol. empir.*); de intellectu in ſe conſiderato affirmari nequit, quantus ſit gradus, adeoque gradus non determinatus eſt (§. 112. *Ontol.*).

Enimvero ſi intellectu ad objecta diſtincte tibi repræſentanda utaris, hoc eſt, ſi ea actu diſtincte tibi repræſentas; huic ipſi uſui debetur, ut vel plura, vel pauciora objecta tibi diſtincte repræſentare & in eodem objecto vel plura, vel pauciora diſtinguere valeas, quæ diſcernibilia inſunt. Quamobrem tam gradus objectivus, quam formalis ipſo uſu determinatur, ut vel major, vel minor dici poſſit (§. 276. 277. *Pſychol. empir.* & §. 113. *Ontol.*).

Hanc propoſitionem jungimus alteri præcedenti, ne, quæ de immutabilitate intellectus dicta ſunt, in perverſum ſenſum trahantur. Qui enim notiones confuſas in imaginarias convertunt, intellectum ſibi tanquam ſubſtantiam imaginantur. Nimirum cum ſubſtantia ſit ſubjectum perdurabile & modificabile (§. 768. *Ontol.*); intellectus proprie ſic dictus, utpote immutabiliter inhærens animæ, ſpectatur tanquam id, quod perdurabile eſt, gradus vero objectivi & formalis determinatio, quam ab uſu pendere in propoſitione præſente oſtendimus, tanquam modificatio conſideratur. Nihil in his continetur, quod non cum veritate conſiſtere poſſit. Vi enim eorum, quæ ipſimet oſtendimus, imaginationi integrum eſt ita ſibi repræſentare intellectum, quando uſui eſſe poteſt, modo tibi caveas, ne hæc ita ſeſe actu habere exiſtimes, quemadmodum accidit iis, qui imaginaria cum realibus confundere ſolent.

§. 392.

Notiones universales *vim animæ repræsentativam non excedunt.*

Notiones universales generum & specierum vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedunt. Genera enim & species rerum percipimus, dum super re percepta reflectimus & eam vel cum aliis perceptis, vel cum aliis, quarum meminimus, conferimus (§. 268. *Psychol. empir.*), inde vero porro generum ac specierum notiones universales acquirimus, dum ad ea, quæ in ideis duorum vel plurium individuorum simul nobis occurrentibus eadem sunt, successive attentionem dirigentes (§. 326. *Psychol. empir.*), ea peculiaribus nominibus indigitamus (§. 328. *Psych. empir.*) subjectumque, cui cæteris præcisis ea, quæ communia sunt, tantummodo inesse finguntur, peculiari quodam nomine similiter insignimus (§. 269. 271. *Psychol. empir.*). Enimvero in antecedentibus ostendimus vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, ita sensu atque imaginatione repræsentari objecta, ut a nobis clare ac distincte percipi possint (§. 62. 125. 127. 206.): ab eadem quoque pendere reflexionem patet ex iis, quæ de attentionis directione, conservatione ac reflexione pluribus propositionibus initio hujus capitis continentur. Immo per hanc ipsam vim possibile, ut ea, quæ percipimus, vocabulis tanquam nominibus propriis indigitemus (§. 290. *Psychol. rat.* & §. 273. *Psychol. empir.*). Nullus adeo ad notiones universales acquirendas requiritur actus, qui vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, superet. Quamobrem patet, notiones universales generum ac specierum eandem non excedere.

Adstruximus in superioribus essentiam animæ consistere in vi repræsentativa universi situ corporis organici in universo materialiter & constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata (§. 66.). Jam constat omnium eorum, quæ animæ conveniunt, rationem in essentia ipsius contineri debere sive actu insint, sive tantummodo inesse possint (§. 168. *Ontol.*).

Ontol.). Quamobrem ostendendum hic nobis est rationem sufficientem operationum intellectus in vi repraesentativa universi contineri, qualem animae inesse evicimus (§. 4.). Enimvero ratio illa redditur ex hac vi vel immediate, vel mediate. Ita immediate ex ea deduximus, quarumnam rerum anima habere possit sensationes, & quales eaedem esse queant. Ast mediate inde derivavimus, quae ad directionem & conservationem attentionis ac inde dependentem reflexionem spectant. Quando itaque ostenditur operationem intellectus, qualis est notio, non supponere in anima nisi ideas sensuales vel phantasmata, nec praeterea requiri, quam attentionem & reflexionem; hoc ipso pacto evincitur, eandem rationem sufficientem in vi repraesentativa universi, qualis in anima supponitur, habere, consequenter eandem vim non superare. Redditur nimirum ratio ex vi ista mediate: absonum vero foret, ut immediate inde redderetur. Idem tenendum est de operationibus intellectus reliquis, de quibus mox sigillatim dicemus plura.

§. 393.

Prima intellectus operatio vim animae non superat.

Quoniam notio est prima intellectus operatio (§. 53. *Log.*); *prima intellectus seu mentis operatio vim repraesentativam universi, qualis in anima datur, non excedit* (§. 392.).

Quando dicimus, primam intellectus operationem non excedere vim repraesentativam universi, qualis in anima datur; vis haec duplici modo considerari potest, vel quatenus est essentia animae, vel quatenus est natura ejusdem (§. 66. 67.). Atque adeo vi propositionis praesentis per vim illam non modo intelligitur, quod istiusmodi operatio intellectus conveniat animae, verum etiam quod anima eandem edere valeat. Pendet scilicet haec operatio tum quoad possibilitatem, tum quoad actum a vi ista, neque actus aliam praeterea requirit causam externam.

§. 394.

An ideae materiales notiones in cerebro exhibeant.

*Notioni nihil respondet in corpore, quatenus in cerebro existunt ideae materiales rerum, super quibus reflectendo for-*man-

mantur notiones. Quatenus enim ideæ materiales in cerebro existunt, eidem in anima ideæ sensuales (§. 113.), & phantasmata coëxistunt (§. 206.). Enimvero positis in anima ideis sensualibus ac phantasmatis nondum ponuntur notiones, cum præterea requiratur reflexio (§. 268. *Psychol. empir.*), quæ cum in successiva directione attentionis ad alias aliasque perceptiones partiales in totali contentas consistat (§. 257. *Psychol. empir.*), vi naturæ attentionis (§. 237. *Psychol. empir*), in actu apperceptionis fundatur (§. 235. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum actui apperceptionis in corpore nihil respondeat (§. 44. *Psychol. rat.* & §. 23. *Psychol. empir.*), nec ideo quicquam in corpore notioni respondet, quod perceptionibus, super quibus reflectendo ea formatur, ideæ materiales in cerebro coëxistant.

Nihil equidem in notionibus rerum continetur, quod non mechanice repræsentetur in ipsarum ideis materialibus, non tamen ideo notiones ipsæ mechanice repræsentantur. Neque enim sufficit ideæ inesse, quæ notionem ingrediuntur; sed præterea requiritur, ut actu mentis a ceteris separentur & tanquam subjecto alicui sola inexistentia spectentur; id vero est, quod mechanice repræsentari nequit, nisi ad symbolicas repræsentationes recurras, quemadmodum in propositione sequente ostenditur.

§. 395.

Notio generis vel speciei quomodo in corpore repræsentetur.

Si tam ea, quæ pluribus communia sunt, singula suis nominibus indigitentur, quam subjectum illorum nomine peculiari indigitetur eorundemque inexistentia vocabulo aliquo significetur; notio speciei vel generis cujuscunque in corpore per ideas materiales illorum vocabulorum repræsentatur. Etenim si tam communium pluribus singula, quam horum communium subjectum eorundemque inexistentiam vocabulis exprimis; vocabulis hisce singulis suæ respondent ideæ materiales in cerebro, quemadmodum sensuales in anima (§. 290.). Quamobrem

cum

cum sensuales in anima adsint, ubi vocabulis istis singula ista tanquam suis nominibus insignis, quoniam anima eorum sibi conscia esse adeoque ideas ipsorum appercipere nequit, nisi ipsæ præsentes sint ideæ, seu animæ jam actu inexistant (§. 25. *Psychol. empir.*); ubi vero ideæ sensuales animæ actu insunt, in cerebro quoque iisdem coëxistant materiales (§. 113.): per ideas hasce materiales vocabulorum, vel aliorum quorumcunque signorum, in cerebro repræsentantur singula, quæ ad notionem speciei vel generis cujuscunque constituendam requiruntur. Integra igitur notio speciei vel generis cujuscunque per has ipsas ideas materiales repræsentatur.

Patet adeo, si prima mentis operatio in cognitione symbolica absolvatur, qualis communiter a nobis fieri assolet, non modo propter facilitatem multo majorem, quam quæ in intuitiva locum habere potest, verum etiam quod notiones sic fiant magis claræ atque distinctæ (§. 284. *Psychol. empir.*), eam mechanice quoque in cerebro absolvi, hoc est, nihil inesse notioni, qua quid in universali repræsentatur, quod non æque mechanice repræsentetur in corpore. Equidem cum in cognitione intuitiva directioni attentionis & conservationi tam ejusdem, quam idearum, super quibus fit reflexio, locus sit (§. 326. *Psychol. empir.*), hisque actibus animæ respondeant quoque motus in corpore, seu conatus saltem eosdem producendi, quemadmodum in superioribus pluribus propositionibus ostendimus; notionis quoque formationi, hoc est, actibus mentis quædam in corpore respondent, ut corpus eo momento non prorsus ferietur, dum anima super suis perceptionibus reflectit: non tamen ideo ipsa notio in cerebro mechanice repræsentatur, propterea quod non repræsentantur singula, quæ notionem ad eam constituendam ingrediuntur, quemadmodum fieri debet, ubi ipsa notio mechanice repræsentanda, & in cognitione symbolica actu fieri ex propositione præsente patet. Sane si menti non inesset actus apperceptionis, cui nihil in corpore respondere potest; nec notio in cognitione intuitiva absolvi posset, sed semper ad symbo-

liceam ex necessitate recurrendum esset, quemadmodum nunc utilitatis gratia contingit.

§. 396.

Abstractorum in corpore mechanica repraesentatio.

Quoniam notiones quantumlibet abstractæ eodem prorsus modo symbolice exprimi possunt, quo infimæ, quæ ab ipsis individuis abstrahuntur ad species infimas constituendas; *notiones quantumlibet abstractæ per vocabulorum ideas materiales, quibus singula communia horumque subjectum & inexistentia indigitatur, in cerebro mechanice repræsentantur.*

Genera quæcunque superiora, quorum notiones maxime abstractæ sunt, nil continent, nisi quod in ideis individuorum contineatur, indeque abstrahi poterant, modo duo vel plura individua huic instituto commoda sua sponte menti a sensu atque imaginatione objicerentur, antequam notiones minus abstractæ formarentur, a quibus deinde aliæ porro abstrahuntur (§. 327 *Psychol. empir.*). Et sane cum vocabula sint signa nostrarum perceptionum, aut eorum, quæ percipiuntur (§. 271. *Psychol. empir.*); non intelliguntur nisi per ea, quæ in perceptionibus nostris actu continentur, quantumlibet abstracta fuerint, quæ denotant (§. 952. *Ontol.*).

§. 397.

Notiones rerum immaterialium in corpore.

Similiter cum per vocabula, tanquam signa artificialia (*not.* §. 958. *Ontol.*), adeoque vim significandi ab arbitrio hominum habentia (§. 958. *Ontol.*), non minus ea, quæ notionem abstractam rerum immaterialium, quam materialium ingrediuntur, atque subjectum illarum determinationum designari possint; *notiones* quoque *rerum immaterialium, quantumlibet abstractæ, per vocabulorum ideas materiales, quibus singula communia horumque subjectum & inexistentia indigitatur, in cerebro mechanice repræsentantur.*

Nihil rerum immaterialium percipimus nisi animam nostram, quæ sibi conscia est sui ipsius. Et eatenus, quatenus sibi conscia est, ideas habemus, per quas vocabula res immateria-

teriales & iisdem quæ conveniunt significantia intelliguntur. Vi autem horum vocabulorum per ideas materiales in cerebro repræsentantur, quæ cum in sensus minime incurrant, ideis materialibus destituuntur.

§. 398.

In cognitione symbolica prima mentis operatio cum secunda confunditur. Etenim prima intellectus operatione ea, quæ rei cuidam insunt, repræsentantur tanquam inter se & a re, cui insunt, diversa (§. 331. *Psychol. empir.*), & ubi notiones universales formantur, tanquam pluribus communia (§. 283. *Psychol. empir.*), consequenter eidem in cognitione symbolica respondere nequit nisi recensio vocabulorum, quibus tanquam nominibus suis insigniuntur ea singula, quæ pluribus communia sunt, & commune subjectum, cui eadem præcisis aliis insunt (§. 328. *Psychol. empir.*). Enimvero si hæc nomina tantummodo nude proferantur, non constat, utrum per ea plura entia a se invicem distincta & quorum nullum ad alterum refertur indigitare, an vero subjectum aliquod, cui nonnisi pluribus communia insunt, & hæc ipsa communia, quæ eidem insunt, significare volueris. Necesse igitur est, ut per vocabula quoque exprimatur inexistentia pluribus communium in uno quodam subjecto. Atat! ubi effers vocabula, quibus denotantur subjectum, ea, quæ eidem insunt, & horum inexistentia seu nexus cum subjecto, seu ubi ea, quæ tanquam a re diversa spectamus, porro tanquam eidem inexistentia, vel ad eam quocunque modo spectantia consideramus, actum judicii affirmativi absolvimus (§. 350. 351. *Psychol. empir.*), quem secundam esse intellectus operationem constat (§. 53. *Log.*). In cognitione adeo symbolica prima mentis operatio cum secunda confunditur.

Cur in symbolica cognitione intellectus operatio prima confundatur cum secunda.

Fit hoc necessitate, quemadmodum ex demonstratione propositionis præsentis intelligitur: quod ut appareat, exem-

plo aliquo propositionem præsentem illustrare non inutile est. Ponamus tria in tabula delineata esse rectangula triangula, quæ uno obtutu comprehendere potes. Quodsi jam attentionem successive dirigis in altitudines, bases, hypothenusas, angulum rectum, angulum obliquum ad basin & alterum obliquum ad verticem & horum tibi tanquam tribus istis figuris communium conscius es; notionem triangulorum rectangulorum habes. Enimvero si jam ore profers vocabula sequentia: *triangulum rectangulum, altitudo, basis, hypothenusa, angulus rectus, obliquus angulus ad verticem, obliquus angulus ad basin*; exinde nondum intelligitur, an vocabulum triangulum rectangulum designet aliquod subjectum in communi, cui quæ per cetera vocabula indigitantur insunt. Quamobrem ubi ex verbis prolatis idem palam fieri debet, necesse est, ut ceterorum inexistentiam significes dicendo v. gr. *Triangulum rectangulum est figura, cujus altitudo & basis intercipiunt angulum rectum, hypothenusa vero cum utroque efficit angulum obliquum ad verticem & ad basin*; vocabulum enim *est* non modo indicat, triangulum hic spectari tanquam aliquod subjectum, sed inexistentiam quoque ceterorum, quæ enunciantur, indigitat & vocabula *intercipiunt*, *efficit*, cum aliis quibusdam modum inexistentiæ distinctius indicant. Enimvero hoc pacto notio eodem modo effertur, quo judicium affirmativum enunciatur. Atque ita prima mentis operatio cum secunda confunditur. Obiter moneo, notionem non confundendam esse cum definitione, quæ non nisi quædam ejus species est. Unde quæ de notione in genere demonstrantur, ad definitiones quoque spectant.

§. 399.

Cur definitiones habeant formam enunciationis.

Quoniam definitione significatur notio completa atque determinata termino cuidam (quo scilicet subjectum quoddam commune indigitatur) respondens (§. 152. *Log.*); *definitiones per modum judicii alicujus affirmativi symbolice efferuntur, seu formam enunciationis habent & in numerum propositionum identicarum referuntur* (§. 214. *Log.*).

E. gr.

E. gr. Quando trianguli definitionem ita efferimus: *Triangulum est figura tribus lineis terminata*; definitio habet formam propositionis affirmativæ: immo quod sic exprimitur, in ratiociniis, seu eorum expressione symbolica syllogismis, propositionis locum tuetur.

§. 400.

Differentia intrinseca notionis & judicii in cognitione symbolica.

In cognitione symbolica notio formam tantummodo externam judicii refert, ab eodem tamen vi significandi differt. Quod in cognitione symbolica notio habere debeat formam externam judicii jam constat (§. 398.). Enimvero vocabulum, quo denotatur subjectum determinationum communium, in notione significat subjectum cum ipsis hisce determinationibus, quæ prædicati locum tueri videntur; ast in judicio prædicatum non refertur ad determinationes, quæ ingrediuntur notionem subjecti (§. 40. 41. *Log.*), sed significat vocabulum, quo denotatur subjectum, subjectum aliquod determinationum diversarum ab iis, quæ ingrediuntur notionem prædicati (§. *cit.*). Vi adeo significandi differt judicium a notione in symbolica cognitione, adeoque hæc tantummodo formam judicii externam refert.

E. gr. Si dicas: Triangulum est figura tribus lineis terminata; vocabulum trianguli non significat nisi figuram tribus lineis terminatam, ita ut ipsum cum pluribus eundem habeat significatum. Enimvero si dixeris: Triangulum habet tres angulos; vocabulum triangulum significat figuram tribus lineis terminatam, non vero simul significat tres angulos, qui figuræ tribus lineis terminatæ tribuuntur, neque adeo hic cum pluribus eundem habet significatum, quæ prædicatum cum copula exprimunt. Quodsi scrupulosiore acumine discernere velis notionem symbolice expressam, quando definitionem, quando propositionem identicam referat, dici poterat, nomen commune in casu priore non denotare nisi subjectum illarum determinationum, quæ per vocabula cetera indigitantur; at in posteriore significare vage subjectum quarundam determinationum necessariarum & huic de-

inde tribui determinationes istas determinate enunciatas per modum prædicati. Erunt forsan nonnulli, quibus nimia videtur hæc scrupulositas, sed nimium videri non debet discernendi acumen, ubi differentia rebus ipsis inest. Nec est, quod inutilem scrupulositatem dixeris. Plurimum enim facit ad acumen psychologicum, quo in Moralibus felicissime uteris in non satis perviis, non indiscreta relinqui, quæ discerni ullo modo possunt. Neque dubito quin hanc differentiam in oratione attenderemus; modo sermonis usus commode id ferret. Non alio sane fine in definitionibus sæpe abstinemus a copula & ejus loco ponitur vocabulum *dicitur*, vel aliud æquipollens.

§. 401.

Cur per solam reflexionem & abstractionem notiones non fiant completæ & determinatæ.

Per solam reflexionem & abstractionem notiones universales completæ ac determinatæ non constituuntur. Etenim cum reflexio successiva directione attentionis in communia tota absolvatur (§. 257. *Psychol. empir.*), nec abstractione quicquam obtineatur, nisi quod communia ista tanquam a rebus perceptis, quibus insunt, diversa spectentur (§. 282. *Psychol. empir.*), & nominum impositione quasi actu separentur (§. 281. 280. *Psychol. empir.*); notionem universalem, quæ per solam reflexionem & abstractionem formatur, ingrediuntur, quæ pluribus communia cognoscimus & cum aliis diversis subjecto alicui inexistere posse agnoscimus. Enimvero inde nondum constat, utrum communia ista contineant, nec plura, nec pauciora, quam quæ ad res ejus generis, vel speciei agnoscendas & a rebus alterius generis vel speciei distinguendas sufficiunt, an vero quædam adsint, quæ abesse debebant, aut absint, quæ adesse debebant. Ignoratur adeo, utrum completæ ac determinatæ sint, nec ne (§. 92. 123. *Log.*). Per solam igitur reflexionem & abstractionem notiones completæ ac determinatæ non constituuntur.

Definitiones completæ ac determinatæ generum ac specierum

rum sunt definitiones (§. 152. *Log.*). Enimvero nisi geneticæ sint definitiones, quarum veritas per se manifesta est, quod quæ assumuntur circa probationem assumi possint, absque demonstratione rarissime constabit, quod sint rite determinatæ. Et quamvis successu temporis casus diversi obvii loquantur, notionem esse incompletam, & quædam, quæ deficiunt, inde suppleantur; medela tamen hæc vitium non tollit. Neque enim certus esse potes, tibi determinationes omnes rei existentes esse perspectas, quæ definitionem ejus ingredi debent. Sed ea ex doctrina logica de definitionibus & ontologica tam de ente in genere, quam universali in specie dudum patent. Immo dudum evicimus (§. 55. *Log.*), notiones universales non posse formari absque secunda & tertia mentis operatione.

§. 402.

Judicia intuitiva non excedunt vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Etenim judicii affirmativi actus in cognitione intuitiva absolvitur, si ea, quæ tanquam a re diversa spectamus, porro tanquam eidem inexistentia vel ad eam quocunque modo pertinentia consideramus (§. 343. *Psychol. empir.*). Prima mentis operatione ea, quæ rei insunt, tanquam ab eadem diversa nobis repræsentamus (§. 331. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum prima mentis operatio non excedat vim repræsentativam universi, qualis in anima datur (§. 393.); vim istam minime excedit, quod quid rei inexistens anima spectet tanquam ab ea diversum. Porro si ad id, quod rei inest, & rem ipsam, quam percipimus, simul attentionem nostram dirigimus, nobis conscii sumus, id, quod tanquam diversum nos modo spectasse a re meminimus, eidem inexistere vel alio quodam modo ad idem referri. Enimvero cum quæ ad idearum sensualium atque phantasmatum productionem, nec non memoriam spectant, vim repræsentativam animæ non excedant, quemadmodum per anteriora satis patet; ideo nec

Judicia intuitiva non excedunt vim repræsentativam.

nec eandem excedit, quod quid tanquam rei perceptæ inexistens aut quocunque alio modo ad idem referendum spectemus. Patet adeo ad actum judicii affirmativi in cognitione intuitiva nihil requiri, quod vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, excedat. Ipse igitur actus judicandi eandem minime excedit.

Porro si prædicatum subjecto simpliciter repugnet, actus judicii negativi absolvitur, si subjectum tibi repræsentes, cui idem repugnat & subjectum aliud cui idem inest, ac id quod alteri inest, consideres tanquam ab eo diversum, idemque referens ad prius consideres tanquam eidem non inexistens (§. 343. *Psychol. empir.*). Non alia igitur ad hunc judicii actum requiruntur, quam ut subjecta duo simul percipias & quid, quod uni inexistit, tanquam ab utroque diversum, uni autem inexistens, alteri non inexistens consideres. Enimvero nemo non novit, sensu ac imaginatione duo entia simul percipi posse, consequenter hanc simultaneam perceptionem vim repræsentativam universi, qualis in anima est, non excedere. Enimvero per ea, quæ de judicio affirmativo ostendimus, patet eadem nec superiores esse actus ceteros, quibus quid uni inexistens spectatur tanquam diversum ab utroque, ast tanquam inexistens uni, non inexistens alteri. Nihil ergo ad actum judicii negativi in hoc casu requiritur, quod vim repræsentativam universi, quæ in anima datur, excedat, adeoque nec integer judicii negativi actus in hoc casu eandem excedit.

Quodsi prædicatum simpliciter subjecto non repugnet, actus judicii negativi absolvitur, si subjectum, cui idem non inest in oppositis casibus tibi repræsentes in quorum uno prædicatum eidem inest, in altero non inest, ac id, quod uni inest, consideres tanquam diversum ab eo, idemque referens ad prius consideres tanquam eidem non inexistens (§. 346. *Psychol. empir.*). Actus igitur judicandi in hoc casu a præcedente non nisi in eo dif-

fert, quod duo ſubjecta, quæ ſimul repræſentantur, ſint ejusdem ſpeciei, cum antea eſſent diverſæ: id quod quoad vim repræſentativam univerſi nullam inducit mutationem. Immo ſi prædicatum, quod de ſubjecto negatur, ſubjecto alterius ſpeciei quoque ineſſe poſſit; ſubjectum utrumque ejusdem eſſe ſpeciei opus non eſt (§. 347. *Pſychol. empir.*), adeoque actus judicii negativi in caſu præſente prorſus coincidit cum præcedente. Absque ulteriore itaque probatione patet, actum judicii quoque negativi vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, non excedere.

Equidem datur adhuc aliquod judicii genus, quod ad intuitiva accedit & in demonſtrationibus uſui eſt ad ratiociniorum continuandorum cum anterioribus connexionem (§. 551. *Log.*); ſed de eo dicemus inferius, ubi de demonſtratione quædam annotanda venient.

§. 403.

Judiciorum in cerebro repræſentatio.

Judicia per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræſentari poſſunt. Etenim in cognitione ſymbolica ſecunda mentis operatio, ſeu judicium (§. 53. *Log.*), abſolvitur recenſione vocabulorum, quibus ſubjectum & ceteræ ejusdem determinationes accidentales, ſi quæ adſunt, prædicatum & nexus ejusdem cum ſubjecto in affirmativis, repugnantia in negativis exprimuntur (§. 350. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum vocabulorum dentur ideæ materiales (§. 290.); per has ipſas judicia in cerebro repræſentari poſſunt.

Nihil in his difficultatis eſt, præſertim cum jam ante oſtenderimus, materialem notionis in cerebro repræſentationem eodem modo fieri debere, quo judicia repræſentantur (398. 396.).

§. 404.

Cur id ſemper fiat, ubi ſermo-

Quoniam judicia, ſi vocabulis efferuntur, magis diſtincta ſunt, quam in cognitione intuitiva (§. 351. *Pſychol. empir.*); ſer-

nis usu pollemus. *sermoni adsueti non judicare solemus absque vocabulis*, seu *judicia symbolice semper efferre solemus.* Quamobrem cum porro constet, judicia symbolice expressa seu verbis elata, hoc est, enunciationes per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentari posse (§. 403.); *sermonis usu ubi pollemus, judicia quoque per materiales vocabulorum ideas in cerebro omnia repræsentari solent.*

§. 405.

Ratiocinium num vi animæ superius. *Ratiocinium vim repræsentativam universi non excedit.* Ratiocinium categoricum tribus constat propositionibus, quarum una est judicium intuitivum, seu sumitur, quod ea jam mentem subeat, aut, si mavis, ejusdem nobis conscii simus; secunda nobis ob terminum cum prima communem in memoriam recurrit; tertia vero formatur combinando terminos seu notiones in duobus prioribus judiciis diversas (§. 354. & seqq. *Psychol. empir.*). Jam non repugnat vi repræsentativæ universi, qualis in anima datur, judicium intuitivum (§. 393.). Neque eidem repugnat, quod vi imaginationis ob terminum communem in memoriam revocetur judicium aliquod præteritum (§. 218. 224. 225. 280.). Denique quod duorum istorum judiciorum nobis simul conscii super iis reflectimus & terminum communem ab iis separemus, qui vero diversi relinquuntur, eos inter se combinemus, per imaginationem etiam materialem fieri potest (§. 334. & seqq. §. 340. & seqq.), adeoque nec judicii tertii formatio vim repræsentativam universi excedit. Immo cum duo judicia terminum communem habentia, si simul percipiuntur, exhibent perceptionem rei præsentis, tertium exinde formatum judicio intuitivo æquipollet (§. 51. *Log.*). Atque adeo hoc etiam pacto facilius patet, judicii istius formationem non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Nihil adeo in omni syllogismo categorico occurrit quod vi repræsentativa universi, qualis in anima da-

tur,

tur, sit superius. Quare ratiocinium categoricum vim repræsentativam universi minime excedit.

Similiter in syllogismo hypothetico & quidem in modo ponente vel quid esse agnoscimus atque meminimus, ideo etiam aliud quid esse debere, hoc alterum quoque esse judicamus (§. 385. *Psychol. empir.*), vel quid non esse agnoscimus atque meminimus, ideo etiam aliud quid non esse debere; & hinc hoc alterum quoque non esse judicamus (§. 386. *Psychol. empir.*). Syllogismus adeo hypotheticus denuo constat tribus propositionibus, quarum una aliquid esse vel non esse judicamus, quod intuitivum plerumque judicium est, aut ante cognitum in memoriam nobis revocatum; altera nobis in memoriam revocatur, quod eam alias cognoverimus, scilicet quod si hoc sit, vel non sit, etiam aliud esse vel non esse debeat; tertia denique ex anterioribus formatur, auferendo ex secunda primam, quæ ipsi inest, ut sic tertia relinquatur, consequenter per divisionem idearum formatur. Eodem igitur, quo ante, modo patet ratiocinium hypotheticum in modo ponente vim repræsentativam universi non excedere. In modo tollente quid non esse agnoscimus atque meminimus idem esse posito quod sit aliud, & inde hoc non esse judicamus (§. 387. *Psychol. empir.*). Denuo igitur ratiocinium tribus constat propositionibus. Prima est judicium intuitivum, quo judicamus hoc non esse; altera est judicium aliquod præteritum, quod beneficio præsentis in memoriam revocatur; tertia denique est judicium per divisionem idearum formatum. Quoad præsens adeo institutum modus tollens non differt a ponente, atque adeo denuo ut ante patet, ratiocinium modi tollentis vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedere.

Denique si ratiocinium fuerit disjunctivum unum ex duobus vel pluribus existere agnoscimus, quorum uno existente cetera non existunt, ac inde cetera non existere judicamus, vel cetera

non esse agnoscimus & unum ideo esse judicamus (§. 389. *Psychol. empir.*). Habemus igitur denuo tria judicia, quorum uno unum existere in modo ponente, unum vel plura non esse in modo tollente judicamus, quodque intuitivum est; alterum nobis in memoriam revocatur ope intuitivi, id scilicet, quo judicamus uno existente cetera non existere, vel ceteris non existentibus, unum existere; tertium vero formatur per divisionem idearum, scilicet quod unum sit, vel quod unum ceterorum sit. Atque ita denuo patet, ratiocinia quoque disjunctiva non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, quemadmodum ante.

Ostendimus itaque ratiociniorum, unde ceteræ resultant omnes species, nempe categorica, hypothetica & disjunctiva, vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedere. Atque adeo in genere pronunciare licet, ratiocinia non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur.

Si a syllogismis crypticis & ratiociniis ex aliis resultantibus discesseris, non dari alias illorum species, quam categoricos, hypotheticos & disjunctivos ex Logica patet, ubi plures non occurrunt: ut vero evidentius pateat, idem mox evincemus. Enimvero syllogismi cryptici ad formam manifestam præcedentium semper reducuntur, neque adeo quicquam habent, quod in præsente negotio diversitatem inducat. Absonum adeo foret ea particulatim hic expendi, quæ de ipsis in Logica (§. 421. & seqq.) traduntur. Id evidentius apparet ex modo, quo in syllogismos crypticos incidimus. Accidit enim, si eidem notioni complexæ propositiones diversæ respondere possunt, & ex iis in ratiocinando ea eligitur, quæ in formam syllogismi non quadrat (§. 400. *Psych. empir.*). Neque enim ideo quid vel in numero propositionum, vel in modo ad easdem perveniendi quicquam mutatur. Et quamvis quædam adhuc crypses dentur, quæ sub hac regula non comprehenduntur, veluti enthymemata (§. 423. *Log.*) & si in pri-

prima figura terminus medius fuerit negativus (§. 436. *Log.*), nihil tamen difficultatis ea facessunt. Ratiocinatio polysyllogistica & aliæ quædam argumentationes pluribus ratiociniis constant, quorum cum singula vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedant, nec omnia simul eandem excedunt. Concatenationes vero eorundem quod attinet, de ea mox dicemus sigillatim.

§. 406.

Ratiocinia primitiva appello, quæ ex aliis se prioribus ortum minime ducunt, seu quæ in alia simpliciora resolvi non possunt. *Derivativa* vero, quæ ab aliis se prioribus ortum trahunt, seu in alia simpliciora resolvi possunt.

Ratiociniorum primitivorum & derivativorum differentia.

Ita syllogismi categorici sunt primitivi: neque enim dantur syllogismi alii ipsis priores, unde ortum suum trahunt, seu in quos tanquam se simpliciores resolvi possint, cum ex essentia atque natura hominis veluti sponte sua fluant (§. 354. & seqq. *Psychol. empir.*). Similiter syllogismi hypothetici sunt primitivi ex ratione eadem (§. 385. & seqq, *Psychol. empir.*). Neque obstat hypotheticos ad formam categoricorum reduci posse (§. 413. 415. *Log.*): etenim quæstio jam non est de eo, an syllogismus aliquis ad aliam formam reduci possit, sed num ex alio tanquam se priori derivetur. Enimvero Sorites sive categoricus, sive hypotheticus syllogismus derivativus est, cum ex pluribus syllogismis, vel categoricis, vel hypotheticis in unum contractis oriatur (§. 468. 472. *Log.*).

§. 407.

Syllogismi primitivi non dantur nisi categorici, hypothetici & disjunctivi. Propositiones sunt vel categoricæ, vel hypotheticæ (§. 216. 218. *Log.*). Ex categoricis componuntur syllogismi categorici (§. 361. *Log.*), ex hypotheticis & categoricis hypothetici (§. 404. *Log.*). Inter propositiones compositas præter hypotheticam locum habent copulativæ (§. 315. *Log.*), & disjunctivæ (§. 316. *Log.*). Jam cum in propositione copulativa subjecto eidem tribui possint sigillatim singula

Quotnam syllogismi primitivi dentur.

prædicata, ut ab eodem removeri, ubi negativa fuerint; vel utrique subjecto sigillatim possit tribui idem prædicatum (§. 315. *Log.*); ubi propositiones copulativæ, quæ formam categoricarum non mutant, ingrediuntur syllogismum, is formam syllogismi categorici non mutat, etsi pro multitudine subjecti vel prædicati in plures syllogismos categoricos resolvi possit, adeoque inde syllogismus primitivus peculiaris formæ non oritur (§. 406.). Si propositio disjunctiva ingreditur syllogismum, syllogismus disjunctivus oritur (§. 416. *Log.*). Patet adeo præter syllogismos categoricos non esse alios primitivos quam hypotheticos & disjunctivos.

Logici scholastici propositiones modales a ceteris distinguunt pro diversitate modi prædicandi, prouti nempe prædicatum vel necessario, vel contingenter convenit suo subjecto: unde quoque syllogismos modales tanquam peculiarem syllogismorum speciem considerant, quæ tamen a categoricis nonnisi forma propositionum dissidet. Enimvero cum nos propositiones contingenter veras ad determinatas reduci jusserimus, cum alias respuat scientia, sicque eædem hypotheticam consequantur necessitatem; spinas Scholasticorum de propositionibus & syllogismis modalibus non attigimus. Si quis vero formam propositionis modalis servare voluerit, veluti *necesse est hominem mori*, pro *homo necessario moritur*; non tamen hæc forma obstabit, quo minus syllogismum, quem ingreditur, vel pro categorico, vel pro hypothetico habeamus.

§. 408.

Consequentiæ immediatæ num vim repræsentativam universi excedant.

Argumentatio per consequentias immediatas non excedit vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Quodsi enim perpendas, quæ de ratione hujus argumentationis dicta sunt alibi (§. 411. & seqq. *Psychol. empir.*), non videbis nisi talia assumi, quorum rationem in anterioribus ex vi repræsentativa universi, qualis in anima est, dedimus: id quod particulatim eundo per omnes casus ostendere nimis prolixum foret.

Quam-

Quamobrem ſatis hinc patet, nec argumentationem per conſequentias immediatas vim illam repræſentativam univerſi, quæ animæ ineſt, excedere.

Dare lubet exemplum aliquod, ut appareat, quomodo quis eundo per ſingulos caſus perſpicere poſſit, ad conſequentias immediatas a ratiocinante proferendas non requiri niſi iſtiusmodi actus, qui ſinguli a vi repræſentativa univerſi, quæ animæ ineſt, proficiſci poſſunt.

§. 409.

Idem ſpecialius oſtenditur.

Ratio, cur per conſequentiam immediatam ratiocineris, deſumta eſt ab iſtiusmodi actibus, quæ a vi repræſentativa univerſi animæ inexiſtente proficiſcuntur. Ratio enim, cur per conſequentiam immediatam ratiocinamur, continetur hoc theoremate: ſi de propoſitione data judicia logica formes & perſpecta fuerint theoremata de propoſitionibus ſe mutuo ponentibus; ex propoſitione data tanquam præmiſſa inferes concluſionem (§. 411. *Pſychol. empir.*). Propoſitio data, quatenus ejus tibi conſcius es, hic ſeſe habet per modum rei ſenſu perceptæ, adeoque ſi judicium logicum de eodem formas, veluti de propoſitione: *omnis homo eſt mortalis*, eam eſſe univerſaliter affirmantem, ſeu hic quid affirmari de omni (ſcilicet individuo ad aliquam ſpeciem pertinente), perinde eſt ac ſi judicium ſuper re percepta reflectendo formares. Quodſi jam perſpecta fuerint theoremata de propoſitionibus ſe mutuo ponentibus, veluti in caſu præſente, quod poſita univerſali ponenda etiam ſit quævis ſubalternans (§. 451. *Log.*), ſcilicet quosdam homines eſſe mortales; beneficio termini communis, qui eſt propoſitio univerſalis, idem tibi in memoriam revocas (§. 117. *Pſychol. empir.*). Atque hinc infers: etiam in hoc caſu ponendam eſſe ſubalternantem, ſcilicet quosdam homines eſſe mortales. Nihil igitur hic occurrit, quod non locum habeat in ſyllogiſmo categorico (§. 364. & ſeqq. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum

cum ratiocinium categoricum, quod in primitivorum numero est (§. 407.), non excedat vim repræsentativam universi (§. 405.); nec actus isti, quibus continetur ratio argumentationis per consequentiam immediatam, eam excedunt, adeoque ab eadem proficiscuntur.

Quodsi supponas te sæpius argumentatum ex propositione universali inferendo subalternantem, veluti: *Omnes homines sunt mortales. Ergo quidam homines sunt mortales*, & attentionem dirigens in universalitatem alicujus propositionis, veluti *omnis sapiens eligit media fini convenientia*, & modi inferendi, quo alias usus, recordatus (§. 225.) denuo infers: *Ergo quidam sapientes eligunt media fini convenientia;* nec hic occurrit nisi quod vi memoriæ ac imaginationis, consequenter & vi repræsentativæ universi, qualis in anima datur, conveniens est, cum in superioribus illius ex hac rationem reddiderimus. Constat etiam adeo in hoc casu ratio argumentationis per consequentiam immediatam istiusmodi actibus, quæ a vi repræsentativa universi animæ inexistente proficiscuntur.

Studio elegimus theorema generale, cum, quæ de eodem evincuntur, valeant de singulis specialibus, atque quæ hic dicuntur tantummodo nude ad cetera specialia applicari debeant, ubi perspicere volueris, quod nec in iis supponantur actus alii, quam qui a vi repræsentativa universi proficisci possunt.

§. 410.

Judicia discursiva num vim repræsentativam excedant.

Judicia discursiva non excedunt vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Judicia enim discursiva per ratiocinium eliciuntur (§. 51. *Log.*), adeoque conclusiones syllogismorum sunt (§. 335. *Log.*). Enimvero ratiocinia vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedunt (§. 405.). Ergo nec judicia discursiva eandem excedunt.

Por-

Porro judicia discursiva quoque sunt, quæ per consequentiam immediatam inferuntur cum consequentiæ immediatæ numero ratiociniorum accenseantur (§. 459. *Log.*). Constat vero nec consequentias immediatas excedere vim repræsentativam universi, quæ in anima datur (§. 408.). Quamobrem nec judicia discursiva, quæ per consequentias immediatas inferuntur, vim repræsentativam universi in anima excedunt.

Non opus est, ut idem sigillatim ostendatur de iis, quæ sunt conclusiones ratiociniorum derivativorum, cum id per se satis pateat vi definitionis istorum ratiociniorum (§. 406.).

§. 411.

Judicia, quæ per modum intuitivorum formantur in continuatione ratiociniorum, vim repræsentativam universi non excedunt. Etenim ratiocinia continuaturis pro iis concatenandis plurium syllogismorum conclusiones considerantur instar notionis complexæ ac inde formatur judicium eodem modo, quo per reflexionem de re percepta formatur (§. 492. *Log.*). Cum conclusiones istæ sint judicia discursiva, quæ vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedunt (§. 410.), ad formandum vero inde judicium non alii requirantur actus, quam qui ad formandum judicium aliud intuitivum requiruntur per modo dicta, hique ipsi actus a vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, proficisci possint (§. 402.); nec judicia ista, quæ in continuatione ratiociniorum per modum judiciorum intuitivorum formantur, vim repræsentativam universi in anima excedunt. *Num eam excedant judicia ad concatenationem necessaria.*

Quoniam in syllogismorum concatenatione nihil occurrit, quod difficultatem movere poterat præter hæc judicia (§. 492. *Log.*); abunde jam patet in omni demonstratione ac probatione concatenationem syllogismorum vim animæ minime excedere, quam tanquam essentiam ac naturam ipsi vindicavimus (§. 66. 67.).

§. 412.

Nullum judicium eandem excedere.

Quoniam judicia omnia vel intuitiva sunt, vel discursiva (§. 51. *Log.*), vel per modum intuitivorum in concatenatione ratiociniorum formata (§. 492. *Log.*); constat vero judicia intuitiva (§. 402.), discursiva (§. 410.) & per modum intuitivorum in concatenatione syllogismorum formata vim repræsentativam universi non excedere, qualis in anima datur (§. 411.): ideo jam patet, *nullum omnino dari judicium, quod vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, excedat, vel ab ea proficisci nequeat.*

§. 413.

Nullam quoque operationem mentis eadem superiorem esse.

Et quia judicium secunda, ratiocinium tertia mentis operatio est (§. 53. *Log.*), nullum vero judicium (§. 412.), nullum etiam ratiocinium vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, excedit (§. 405. 408.); *secunda & tertia intellectus operatio vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedit.* Immo cum nec prima eadem superior sit (§. 393.), neque plures hisce tribus dentur mentis seu intellectus operationes (§. 52. *Log.*); ideo jam liquet, *nullam dari mentis seu intellectus operationem, quæ vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, excedat*, seu, quod perinde est, *non aliam in anima vim supponendam esse, quam qualis est repræsentativa universi, ut omnibus operationibus intellectus sufficiat.*

§. 414.

Ratiociniorum in corpore repræsentatio mechanica.

Ratiocinia in cerebro per ideas materiales vocabulorum, quibus efferuntur judicia illorum compositionem ingredientia, repræsentantur. In cognitione enim symbolica ratiocinia exprimuntur propositionibus determinatis, quibus efferuntur judicia, ex quibus constant (§. 368. *Psychol. empir.*). Quoniam itaque propositiones singulæ ex vocabulis componuntur (§. 320. *Log.*)

Log.) & singulis vocabulis respondent ideæ materiales (§.290), quæ ideis vocabulorum in anima sive sensu (§. 113.), sive imaginatione productis coëxistunt (§. 206.); singulæ istæ propositiones per has ideas materiales, adeoque & ratiocinia ex iisdem constantia in cerebro repræsentantur.

Idem etiam sic ostenditur. Ratiocinia in universum omnia ex judiciis componuntur, quemadmodum eundo per omnes species in Logica prolixe descriptas & per ipsam definitionem ratiocinii intelligitur (§. 50. *Log.*). Enimvero judicia singula, qualiacunque fuerint per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentantur (§. 403.). Ergo & per easdem in eodem repræsentantur ratiocinia in universum omnia.

Neminem fore arbitror, qui nobis objiciat, evinci tantummodo possibilitatem, non vero actualitatem repræsentationis mechanicæ ratiociniorum, propterea quod non ostendatur, eodem tempore, quo ideæ vocabulorum animæ insunt, eorum quoque ideas materiales vi corporis produci seu saltem in eodem oriri. Etsi enim haud difficile fuisset, specialius ostendere, quomodo in corpore ex aliis motibus præexistentibus oriantur ideæ vocabulorum materiales, quando eorundem ideæ in anima existunt; non tamen opus esse existimamus in has ambages ut descendamus. Etenim ideæ in anima debentur vel sensui, vel imaginationi, quemadmodum ex modo, quo ratiocinia in anima oriuntur, abunde intelligitur. In genere autem evicimus, non minus phantasmatis (§. 206.), quam ideis sensualibus singulis singulas in cerebro coëxistere ideas materiales (§. 113.). Sufficit itaque ad ista principia provocari.

§. 415.

Quoniam ratiocinia in cognitione symbolica sunt magis distincta, quam in intuitiva (§. 369. *Psychol. empir.*), immo ratiociniorum in cognitione intuitiva ea est difficultas, ut eadem pro lubitu elicere nisi plurimum exercitatus non valeat, quem- *Eandem semper fieri, quoties ratiocinamur.*

 admo-

admodum perpendentibus, quæ de hisce ratiociniis (§. 354. & seqq. *Psych. emp.*), & de judiciis in cognitione intuitiva absolvendis diximus (§. 343. *Psychol. empir.*), abunde constabit; in ratiocinando cognitionem symbolicam intuitivæ præferre solemus, adeoque *omnia nostra ratiocinia per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentari solent* (§. 414.), *seu nunquam ratiocinamur, quin ratiocinii quoque in cerebro mechanica fiat repræsentatio.*

Quilibet in seipso experietur, sese non ratiocinari, nisi verbis efferendo judicia, quæ ad ratiocinium requiruntur, modo distincte ratiocinetur. Atque ita a posteriori confirmatur, quod ad evincendam propositionis præsentis veritatem assumsimus.

§. 416.

Mechanica operationum mentis in cerebro repræsentatio.

Omnes operationes mentis seu intellectus per ideas vocabulorum materiales in cerebro repræsentantur. Repræsentantur enim in cerebro per vocabulorum ideas materiales notiones generum ac specierum (§. 395.), quantumlibet abstractæ (§. 396.), immo ipsarum rerum immaterialium (§. 397.), judicia omnia (§. 403.) atque ratiocinia (§. 415.). Enimvero præter notionem, judicium atque ratiocinium nulla datur mentis seu intellectus operatio (§. 52. *Log.*). Ergo omnes operationes intellectus per ideas vocabulorum materiales in cerebro repræsentantur.

Atque ita patet nullam fieri in anima operationem intellectus, quam cerebrum non suo modo itidem exequatur: id quod hic probe notasse proderit in sequentibus.

§. 417.

Signorum ideæ materiales.

Signa qualiacunque, quibus ad res denotandas loco vocabulorum utimur, perinde ac hæc suas habent ideas materiales. Qualiacunque enim excogitentur signa, talia esse debent, quæ sensu percipi possunt: quod tanquam concedendum ab omnibus

bus sumimus. Immo si signa hactenus inventa, quibus diverso fine nos uti alibi (§. 290. & seqq. *Psych. empir.*) jam ostendimus, percurramus; ea pleraque visu, nonnulla áuditu percipi patet: non tamen prorsus repugnat, ut signorum loco quoque sint, quæ sensu alio percipiuntur. Quamobrem eodem prorsus modo demonstratur, iisdem competere ideas materiales quo supra evicimus dari ideas materiales vocabulorum, tum quatenus visu, tum quatenus auditu percipiuntur (§. 290.).

Signa semper desumuntur e numero sensibilium, adeoque perinde ac sensibilia alia suas habere debent ideas sensuales & materiales. Vis significandi ex impositione arbitraria est, quæ patet ex iis, quæ de vocabulis evicimus (§. 273. 274. *Psychol. empir.*), quomodo vim significandi acquirere valeant. Nihil igitur in eo mutat, quod sunt. E. gr. Signum + in Mathesi denotat additionem. Scriptum visu percipitur, adeoque in numerum visibilium referri debet. Quatenus visibile est, radiis luminis in oculum reflexis delineatur in fundo oculi ejusdem imago & a lumine impressus motus quidam, qualis nonnisi ab istiusmodi figura fibrillis nerveis retinæ imprimi potest, ad cerebrum usque propagatur (§. 111.). Ita producitur ejus in cerebro idea materialis (§. 112.), sive quis noverit figuram hanc esse signum additionis, sive ignoret. Quodsi Mathematicus idem intuens recordetur, figura hac indigitari additionem; nihil propterea in idea ejus sensuali, vel materiali mutatur. Etenim idea utraque præexistit, & postea demum id, quod significatur, inde colligitur (§. 952. *Ontol.*) Obiter monemus in cognitione symbolica subinde quædam ob vocabula ad relationes rerum significandas adhibita obscura fieri, quæ in intuitiva nihil habent difficultatis. Dic enim + visibile, nihil difficultatis erit, si eodem visibilium jure censeatur eidemque sua tribuatur idea materialis, qualem omni visibili necessario convenire constat. Dic vero signum additionis: quæstio jam videbitur obscurior, utrum signum additionis habeat ideam materialem, nec ne, & ut absit obscuritas, ostendendum est idem esse visibile quoddam, nec per vim significandi quicquam in eo qua visibili mutari.

§. 418.

Mechanica in cerebro per ideas signorum materiales rerum repraesentatio.

Si ad res denotandas vocabulorum loco utamur signis aliis; illarum ideae per signorum ideas materiales repraesentantur. Qualiacunque enim fuerint signa ista, perinde ac vocabula suas habent ideas materiales (§. 417.). Quamobrem cum per vocabulorum ideas materiales rerum iisdem denotatarum ideae in cerebro repraesententur (§. 395. & seqq.), & signa alia in locum vocabulorum, quae artificialia signa sunt (§. 272. *Psychol. empir.*), surrogari possint (§. 958. *Ontol.*); ubi alia adhibentur, per eorundem quoque ideas materiales in cerebro repraesentari debent res iisdem denotatae, vel earundem ideae, quae animae insunt.

Ponamus in Mathesi scribi $a + b = c$ & literis a, b, c denotari lineas, quemadmodum $+$ signum additionis, $=$ signum aequalitatis esse constat. Quodsi verbis efferas, quae signis scriptis indigitas; dicendum est: duas lineas simul sumtas vel in unum additas esse lineae tertiae aequales. In casu priori in cerebro producuntur ideae materiales litterarum a, b, c & signorum $+$ atque $=$; in posteriori, si verba pronunciantur, ideae sonorum articulatorum, quibus vocabula ista constant, seu quos auditu percipimus, dum quis clara voce: duae lineae, inquit, simul sumtae sunt aequales tertiae. In exemplis veritas propositionis adeo evidens est, ut probatio superflua videatur, nisi quis perpendat evidentium quoque reddi rationem in philosophia, non ut constet, quod sint vera, sed ut intelligatur, cur sint vera.

§. 419.

An intellectus in somnio operari possit.

Anima etiam in somnio operationes intellectus edere potest, veluti judicare & ratiocinari. Dum enim somniamus, res quas percipimus, imaginamur (§. 122. *Psychol. empir.*), cumque tum temporis nullae nobis sint ideae sensuales (§. 121. *Psychol. empir.*), nisi quando forte phantasmatum series sensatione quadam

dum interrumpitur (§. 124. *Psychol. empir.*), phantasmata clariora sunt, quam ubi sensationibus coëxistunt (§. 101. *Psychol. empir.*), ut res absentes nobis videantur præsentes (§. 127. *Psychol. empir.*). Quæ igitur ratio est, dum vigilamus, resque præsentes sensu percipimus, ut in ea, quæ percipimus, attentionem nostram dirigamus atque super iis reflectamus; eadem quoque ad hos actus adesse debet in somnio, consequenter in somnio quoque attentionem in ea, quæ percipimus, dirigimus & super iis reflectimus (§. 118. *Ontol.*). Quamobrem cum attentio & reflexio ad formandas notiones sufficiat in cognitione intuitiva (§. 326. *Psychol. empir.*); in somnio quoque prima mentis operatio quoad cognitionem intuitivam sese exerere potest. Et quoniam in cognitione symbolica ea tantummodo vocabulis tanquam nominibus suis indigitantur, quæ reflectendo in ideis rerum distinguimus (§. 328. *Psychol. empir.*), vocabula vero nota in memoriam revocantur lege imaginationis (§. 273. *Psychol. empir.*), quæ in somnio tota occupata est (§. 123. *Psychol. empir.*); ideo nihil obstat, quo minus prima mentis operatio in somnio etiam in cognitione symbolica absolvatur. Et eodem modo patet, quod in somnio vocabulorum usui locus sit, quotiescunque eodem opus habemus.

Eadem porro attentio & reflexio sufficit, ut de iis, quæ percipimus, judicemus (§. 343. & seqq. *Psychol. empir.*). Quare cum attentioni & reflexioni in somnio locus sit *per demonstrata;* quin in somnio judicare, cumque nec sermonis usus nobis in eodem denegetur *per demonstrata*, judicia quoque vocabulis exprimere valeamus, dubitari nequit. Secunda igitur mentis operatio in somnio locum habet (§. 53. *Log.*).

Denique ad ratiocinandum requiritur, ut de re percepta judicemus, & beneficio hujus judicii aliud nobis in memoriam revocemus, indeque idearum compositione ac divisione judicium quoddam formetur (§. 354. & seqq. *Psychol. empir.*). Judicia de

de rebus perceptis formari possunt, quemadmodum modo evicimus. Immo vidimus locum quoque esse iis, quæ debentur imaginationi atque memoriæ. Unde dubitari nequit, quin etiam in somnio nobis in memoriam revocare possimus propositionem ope præsentis. Et quia ad formandum judicium per idearum divisionem ac compositionem sufficit attentio atque reflexio, quemadmodum ex ipsis terminis intelligitur (§. 139. 142. 257. *Psychol. empir.*), utrique autem in somnio est locus *per demonstrata;* in somnio quoque ex præmissis conclusio inferri potest. Anima igitur in somnio singula agere valet, quæ ad ratiocinandum requiruntur, consequenter nil impedit, quo minus in somnio ratiocinetur, consequenter tertiam quoque mentis operationem edere potest (§. 53. *Log.*).

Idem probatur a posteriori. Etenim singulas operationes mentis in nobis experimur, quando somniamus. Quod ad res per somnium perceptas attentionem afferamus, immo super iisdem reflectamus, non uno modo patet. Quæ per somnium nobis visa, vel audita fuere, aliis narrare, immo qualia fuerint describere valemus. Necesse igitur est, ut, cum eorum meminerimus (§. 226. *Psychol. empir.*), ea diu perceperimus (§. 179. *Psychol. empir.*), quatenus scilicet per aliquod temporis spatium phantasma continua reproductione conservatum (§. 242.). Dum igitur hoc ipso eorundem magis nobis conscii fuimus, quam alias futurum erat, perceptiones istas nobis effecimus clariores (§. 31. *Psychol. empir.*), adeoque attentionem nostram ad easdem direximus (§. 237. *Psychol. empir.*). Et quoniam ea, quæ rebus per somnium nobis occurrentibus inerant, enarrare valemus; patet ex modo dictis, nos attentionem nostram direxisse successive ad ea, quæ rebus perceptis inerant, consequenter super eadem reflexisse (§. 257. *Psych. empir.*). Attentione & reflexione utimur, dum prima mentis operatione defungimur, eo quidem quem dixi modo (§. 331. *Psych. empir.*).

In

In somnio itaque prima mentis operatione non defungi necesse est. Constat præterea nos sæpius conspectu eorum, quæ per somnium nobis apparent, affectibus obnoxios fieri, veluti gaudio efferri, metu concuti, tristitia corripi, vel quasi attonitos in admirationem rapi. Enimvero cum affectus ex confusa boni & mali perceptione oriantur (§. 605. *Psychol. empir.*) & cum insigni voluptatis vel tædii gradu conjungentur (§. 606. *Psychol. empir.*), consequenter perfectionis cujusdam aut imperfectionis sive veræ, sive apparentis apperceptionem præsupponant (§. 511. 518. *Psychol. empir.*); necesse omnino est, ut quædam, quæ rei insunt, tanquam ab ea, cui insunt, diversa nobis repræsentemus. Prima igitur intellectus operatio sese exerit (§. 331. *Psychol. empir.*). Non addimus alia, unde idem colligi poterat.

Nos de rebus per somnium perceptis in ipso somnio judicare, nemo ignorat. Narramus enim alteri nostra in somnio facta judicia. Constat etiam nos in somniis colloqui cum aliis. Ecquis vero est, qui nesciat, nullum esse sine judiciis colloquium? Patet igitur etiam a posteriori secundæ mentis operationi esse locum in somnio (§. 53. *Log.*). Et quia secunda mentis operatio primam supponit (§. 40. *Log.*), nisi judicia symbolice expressa seu propositiones tantummodo in memoriam nobis revocantur; ideo ex judiciis quoque de rebus per somnium perceptis latis denuo colligitur, notioni quoque in eodem esse locum.

Quod denique in somnio quoque ratiocinemur, adeoque tertiæ quoque mentis operationi sit locus (§. 53. *Log.*); memorabilia exempla mihi suggerit experientia domestica. Etenim plus simplici vice in somniis me docuisse philosophiæ quædam subtiliora capita atque consueto ex notionibus distinctis ratiocinandi more fuisse usum probe memini. Sane pauci admodum elapsi sunt dies, ex quo per somnium auditorium meum ingredi mihi in cathedra constito visus est adversarius quidam fastu turgidus, pietatis pomposæ affectator, hypocrita impru-

dentia infelix: quo conspecto cum judicarem, eum insidiosas porrigere aures, per digressionem de consensu actionis externæ cum interna disserere cœpi & continuo orationis flumine discursum continuavi ultra dimidium horæ, quantum judico, quadrantem, donec fervor animi, quo abripiebar intrinsecam hypocriseos turpitudinem delineaturus, cum somno somnio finem imponeret. Expergefactus eorum probe memineram, quæ a me dicta fuerunt, & multa ratiocinia legitimo modo inter se contexta discursui inesse deprehendi, nihil in toto discursu observans, quod non vigilans probarem.

Postulat ipsa res, ut occurram objectioni, quam quis movere poterat. Defendimus (§. 123. *Psychol. empir.*), omne somnium a sensatione initium capere & per phantasmatum successionem, adeoque secundum legem imaginationis continuari (§. 93. *Psychol. empir.*). Hic vero ostendimus, in somniis quoque ratiociniis esse locum & eorum beneficio discursum longum in somniis continuari. Somnia igitur quoque per leges ratiocinandi continuari videntur, nequaquam per solam imaginationis legem. Etsi ad speciem primo intuitu videatur composita objectio, speciei tamen fallaciam haud difficulter detegere licet. Quando enim continuationi somnii locus est, de objectis nobis sermo est, quæ tanquam præsentia spectamus; non autem de nostris cogitationibus, quæ occasione illorum objectorum oriuntur. Sane in exemplo, quod commemoravi, vi imaginationis continuo reproducebatur idea auditorii atque auditorum ac hospitis illius insidiatoris, quem quomodo huc advolasset ignorabam. Nihil adeo in præsente propositione continetur, quod theoriæ de somniis adversetur.

§. 420.

Cur memoria læsa ratiocinatio lædatur.

Si memoria læditur, anima ad ratiocinandum inepta redditur. Quoniam enim memoriæ sensitivæ in corpore non respondet nisi facilitas reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contrahit (§. 294.); si memoria læditur, facilitas ista in actua-

actuali quadam cerebri mutatione consistens (§. 245.) vel prorsus tollitur, vel admodum imminui debet. Præterea cum memoriæ vi ideas reproductas recognoscamus (§. 175. *Psychol. empir.*), adeoque nobis conscii simus, nos eas jam antea habuisse (§. 173. *Psychol. empir.*); si memoria læditur aut ideas reproductas prorsus non, aut ægre nec nisi hæsitanter recognoscimus, aut prorsus non conscii nobis existentes, quod ideam reproductam jam antea habuerimus, aut ancipites hærentes, utrum eam jam habuerimus, nec ne. Quamobrem judiciorum præteritorum aut prorsus non meminimus, aut, sicubi nobis succurrunt, dubitamus, utrum eadem antea jam didicerimus, nec ne, vel etiam num talia fuerint, cum ea nobis familiaria reddere studeremus. Quoniam itaque in ratiociniis dato judicio uno memoria nobis suppeditare debet judicium quoddam præteritum, quod ita sese habere, prout sese nobis offert, probe nobis conscii sumus, aut esse saltem videmur (§. 354. & seqq. *Psychol. empir.*); si memoria læditur de rebus obviis aut prorsus non ratiocinari possumus, aut hæsitanter ratiocinamur, consequenter anima ad ratiocinandum inepta redditur.

Cum propositione præsente confundenda non est alia, quæ ob notionum universalium oblivionem anima inepta fieri dicitur ad ratiocinandum de certis quibusdam objectis, de quibus antea ratiocinari prompte poterat: cujus quidem rei exempla dedimus alias (*not.* §. 217. *Psychol. empir.*). Neque enim hic ineptitudo ad ratiocinandum particularis ab oblivione derivatur: sed cum memoria læditur, quando ad functiones suas inepta redditur (§. 297.); ineptitudo animæ ad ratiocinandum in universali quadam impotentia consistit, quæ ad omnia omnino objecta extenditur, qualiacunque fuerint. Ceterum si quis propositionem etiam ad casum istum particularem extendere velit, eidem omnino satisfacit demonstratio, cum oblivio, quatenus a corpore pendet, consistat in impotentia ideas materiales, quæ productæ aliquando fuerant, in cerebro reproducendi (§. 303.), atque adeo anima privetur

 faci-

facilitate ideas quasdam reproducendi, quam antea habuerat, in casu particulari.

§. 421.

Cur ratiocinandi habitus a causis materialibus & senectute lædatur.

Quoniam memoria a causis materialibus lædi potest (§. 298.), veluti vi morborum acutorum atque capitis, immo ipsa senectute (§. 299.); læsa autem memoria, anima ad ratiocinandum inepta redditur (§. 420.); *a causis* quoque *materialibus, veluti vi morborum acutorum atque capitis, immo ipsa senectute anima ad ratiocinandum inepta fieri potest.*

Videmus hinc subinde senes ad ratiocinandum adeo impotentes fieri, ut puerascere ideo dicantur. Non tamen omnibus senectus adeo nocua est, cum plurimi senectute adeo vegeta sint, ut memoria ipsorum non labefactetur, nec vis imaginandi languescat: quo etiam in casu mentis operationibus funguntur senes absque ulla difficultate. Ceterum cum cerebri mutatio, in qua facilitas ista idearum materialium reproducendarum consistit, nondum satis explorata sit, neque etiam satis constet, quale esse debeat cerebrum, ut phantasmata materialia habeant celeritatem convenientem; propositionem quoque præsentem nondum satis determinate enunciare licet. Quamobrem nobis sufficere debet intellexisse possibilitatem ineptitudinis ad ratiocinandum, utut determinate nondum valeamus, quandonam eidem locus esse debeat. Physica uberiorem lucem affundet, quando magis exculta fuerit,

§. 422.

Memoriæ & ratiocinationis læsio ex læsione cerebri.

Quoniam memoriæ sensitivæ, quæ intellectualem præcedit (§. 282.), in corpore non respondet, nisi facilitas reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contrahit (§. 294.); *si memoria læditur*, adeoque ad actiones suas inepta redditur (§. 297.), *cerebrum læditur* & vicissim *si cerebrum læditur, memoria lædi*, consequenter *& anima ad ratiocinandum inepta reddi potest* (§. 420.).

Cum non constet, qualis sit læsio cerebri, ut memoria, con-

consequenter etiam ratiocinandi facultas lædatur; ideo ex læsione cerebri tantummodo infertur possibilitas læsionis memoriæ ac facultatis ratiocinandi: quemadmodum paulo ante expressius annotavimus (*not.* §. 421).

§. 423.

Imbecillitas judicii est impotentia judicandi ex defectu notionum universalium ad judicia discursiva requisitarum. *Imbecillitas judicii.*

Requiri notiones universales ad judicia discursiva, quæ tanquam notæ, immo familiares præsupponuntur, ex omni theoria ratiociniorum patet (§. 354. & seqq. *Psychol. empir.*), per quæ judicia discursiva inferuntur (§. 51. *Log.*).

§. 424.

Si memoria læditur, judicium fit imbecille, seu *anima ad judicandum inepta redditur*. Si enim memoria læditur, anima ad ratiocinandum inepta redditur (§. 420.); adeoque ex judiciis de rebus obviis intuitivis inferre nequit discursiva (§. 51. *Log.*). Quamobrem læsa memoria anima ad judicandum inepta redditur, adeoque judicium fit imbecille (§. 423.). *Judicii a memoria dependens labefactio.*

Idem etiam sic ostenditur. Si memoria læditur, ad functiones suas inepta redditur (§. 297.), adeoque ideæ, quas antea habuimus, nec facile reproducuntur (§. 294.), nec reproductæ recognoscuntur (§. 175. *Psychol. empir.*); consequenter nec propositionum, quas antea familiares experiebamur, amplius meminisse valemus (§. 173. 227. *Psych. emp.*), neque eam, quoties occasio tulerit in memoriam revocare possumus (§. 228. *Psychol. empir.*). Enimvero judicium de re quadam nobis obvia laturi beneficio judicii intuitivi, quod de ea formamus, nobis in memoriam revocare debemus judicium aliquod præteritum atque nobis conscii esse, quod idem tanquam verum alias cognoverimus, quemadmodum ex omni ratiociniorum theoria perspicitur (§. 354. & seqq. *Psychol. empir.*). Memoria igitur læsa, judicia de rebus obviis ferre aut prorsus non va-

lemus, aut ægre valemus, consequenter judicium fit imbecille, seu ad judicandum inepti reddimur (§. 423.).

Imbecillitas judicii ex defectu memoriæ a posteriori quoque exemplis obviis confirmatur: id quod clarius per corollarium sequens intelligitur.

§. 425.

Specialior ratio.

Quoniam memoria a causis materialibus lædi potest (§. 298.), veluti vi morborum acutorum atque capitis, immo sæpius ipsa senectute (§. 299.); *judicium* quoque *a causis materialibus, veluti vi morborum acutorum atque capitis, immo sæpius ipsa senectute efficitur imbecille.*

Hinc ingravescente senectute acumen judicii sæpius decrescere videmus ac ideo ipsum ob senectutem obtusum fieri dicere solemus.

§. 426.

Eadem ulterius expensa.

Similiter quia læso cerebro memoria lædi potest (§. 422.); ideo quoque *læso cerebro judicium fieri potest imbecille* (§. 424.).

Ita constat ex contusionibus capitis sæpius obtundi judicii aciem & homines ideo dici obtusi ingenii, quod hanc vel istam capitis contusionem fuerint experti. Immo inde metus est, quo vulgo corripiuntur homines, ne capitis vulnera vel contusiones lædant operationes mentis atque memoriam. Neque infrequenter redditur ratio, cur quidam ad judicandum adeo sint hebetes, quod in prima ætate caput ipsorum a parentibus vel præceptoribus frequenter fuerit percussum.

§. 427.

Notiones generum & specierum quomodo nobis sint.

Notiones generum ac specierum non habemus, nisi quatenus individua seu singularia percipimus, & eorum, quæ in nobis sunt, nobis conscii sumus. Genera enim & species non existunt, nisi in individuis (§. 56. *Log.*). Quamobrem cum species in similitudine individuorum (§. 233. *Ontol.*), genera in similitudine

dine specierum (§. 234. *Ontol.*) genera superiora in similitudine inferiorum consistant (§. *cit.*), adeoque notiones tam generum, quam specierum nonnisi ea contineant, quæ in pluribus individuis eadem sunt (§. 195. *Ontol.*); hæc vero, quæ rebus perceptis insunt, a nobis actu separari non posse constet, ut ea percipiamus absque suo subjecto, cui insunt: notiones quoque generum ac specierum non habere possumus, nisi quatenus individua percipimus, aut, si notiones universales ad animam spectant, quatenus eorum, quæ animæ sunt, eadem sibi conscia est.

Idem quoque unusquisque in se experiri potest. Nemo enim v. gr. hominem in genere percipere potest, nisi quatenus ea, quæ omnibus hominibus communia sunt, perspicit in uno vel aliquot individuis. Neque quisquam experietur, se vi imaginationis repræsentare sibi posse subjectum, cui non alia insint, nisi quæ pluribus individuis communia, notionem generis vel speciei cujusdam ingrediuntur. Evidentius hoc patet in figuris, veluti si figuram vel triangulum in genere tibi imaginari volueris.

Immo ratio etiam quædam a priori dari potest, cur impossibile sit sibi repræsentare subjectum, quod non alias capiat determinationes nisi universales, veluti genericas vel specificas. Constat enim in omni notione universali tam generis, quam speciei deprehendi, quæ indeterminata sunt (§. 230. *Ontol.*). Impossibile vero est, ut tibi quid repræsentes, quod indeterminatum est. Quodsi vero in subjecto, quod percipis, nihil prorsus indeterminati deprehenditur; sed idem omnimode determinatum est; individuum percipis (§. 227. *Ontol.*). Notionem igitur generis, vel speciei non habes, nisi quatenus singularia percipis, aut, si qua ad animam pertinent, eorum tibi in te conscius es.

Facile apparet propositionem præsentem etiam intelligendam

dam esse de accidentibus. Etsi enim in cognitione symbolica ea per modum substantiarum consideremus, quemadmodum ex nominum impositione apparet; hoc tamen non obstante eadem percipere nunquam possumus, ubi ad cognitionem intuitivam reditur, nisi quatenus substantiæ cuidam inexistunt. Ita colorem rubrum non percipis, nisi tibi repræsentes corpus aliquod, quod eodem tinctum apparet, veluti globum rubrum, aut vestem rubram, aut nubes rubentes. Quando vero tibi objectum quoddam rubrum repræsentas, individuum aliquod repræsentas, & rubedo, quæ eidem inest, similiter singulare quid est: unde & rubedinem istam instar individui consideras in cognitione symbolica. Intuitiva adeo cognitio continuo circa singulare versatur, etsi attentio ad ea dirigatur, quæ communia sunt & notionem universalem ingredi debent. Quoniam vero hæc ipsa communia in singulari repræsentantur; ideo perdifficilis est universalis cognitio, ubi in intuitiva acquiescere debes, ita ut vix ac ne vix quidem in ea proficere possit sermonis usu aut aliis signis æquivalentibus destitutus, ut vocabulorum ideis jungas, quæ communia notionem universalem ingredi debent. Sufficit autem, quascunque eorundem ideas seligas. Etenim cum constet, hodie surdos quoque loquelam doceri posse, qui motui labiorum attendentes intelligunt, quid loquatur alter; patet his vocabulorum ideas alias non esse nisi quatenus conatus ad loquendum percipiunt in se ipsis, dum loquuntur (§. 291.) & motus independentes in aliis, utpote ex his istos sibi repræsentantes (§. 117. *Psych. emp.*), ac utrisque ideas rerum vocabulis indigitatas jungentes (§. 273. *Psych. emp.*). Atque hinc intelligitur, vocabulis substitui posse in cognitione symbolica signa alia, quemadmodum quoque arti occulte loquendi nec non ad magnam distantiam animi sui sensa significandi non ignota sunt. Memini me olim juvenem in dissertatione de loquela talia explicasse.

§. 428.

Vocabula quomodo intelligantur.

Si communia singularium, quæ notionem universalem ingrediuntur, vocabulis vel aliis signis indigites; hæc non intelligun-

guntur nisi quatenus communia ista in individuis percipis. Vocabula enim signa sunt eorum, quæ iisdem indigitantur (§. 271. *Psych. emp.*), atque adeo perinde ac signa alia non intelliguntur, nisi quatenus nobis conscii sumus eorum, quæ per ea denotantur, alias enim sunt sine mente sonus (§. 952. *Ontol.*). Enimvero eorum, quæ individuis communia notionem generum vel specierum ingrediuntur, non tibi conscius esse potes, nisi quatenus ea in individuis percipis, aut, si ad animam spectant, eorum tibi in te ipso conscius es (§. 427.). Ergo vocabula, quibus communia indigitantur, quæ notiones generum ac specierum ingrediuntur, non intelliguntur, nisi quatenus communia ista in individuis percipis.

Inde est quod exemplis illustratæ definitiones ac propositiones intelligantur, quæ solo vocabulorum sono percepto non satis intelligi poterant. Dum enim ad exempla animum advertimus, ea, quæ verbis denotantur, in singularibus percipimus. Atque adeo nobis constat, quidnam sit illud, quod vocabulis istis tanquam signis denotetur. Et hinc est quod suadeamus, ut ea, quæ de anima docentur, unusquisque in semetipso experiri conetur, si quidem ea satis intelligere velit. Immo eadem ratio est, cur operam dare debeamus, ut multa sensu percipiamus, ne quid facile dicatur, quod non intelligi a nobis possit.

§. 429.

Modus perveniendi ad notiones universales.

Notiones universales non habemus, nisi quas aut a rebus sensu perceptis, vel iis, quorum nobis in nobismetipsis conscii sumus abstraximus, aut in talia resolvere valemus, quæ in individuis percepimus. Universalia enim nobis repræsentare non possumus, nisi quatenus singularia percipimus, seu eorum, quæ in anima insunt, nobis conscii sumus (§. 427.), neque si communia singularium, quæ notiones universales ingrediuntur, vocabulis vel aliis signis indigitas, ea intelliguntur, nisi quatenus communia ista in individuis percipis (§. 428.).

Enimvero cum perceptiones rerum materialium vel ad ſenſum (§. 67. *Pſychol. empir.*), vel ad imaginationem pertineant (§. 92. *Pſychol. empir.*), imaginatio vero non producat niſi ideas rerum antea ſenſu perceptarum (§. 117. *Pſychol. empir.*), nec niſi per earum diviſionem ac compoſitionem quasdam fingat (§. 144. 145. *Pſychol. empir.*); eorum vero, quæ ad animam ſpectant, ideas non habeamus, niſi quatenus eorundem in nobis conſcii ſumus: notionem univerſalem quæ ingrediuntur, nobis perſpecta eſſe nequeunt, niſi quatenus ea vel in individuis rerum materialium percepimus ſenſu, vel eorum aliquando in nobismetipſis conſcii fuimus. Fieri adeo non poteſt, ut notionem aliquam univerſalem habeamus, niſi eandem vel ab individuo uno ſenſu percepto abſtraximus, vel quæ pluribus ſigillatim ineſſe deprehendimus, in unam notionem coëgimus, conſequenter quam in talia reſolvere valemus, quæ aliquando in individuis percepimus, aut, ſi notio ſit ejus, quod ad animam ſpectat, niſi id aliquando in nobismetipſis experti fuerimus, aut in talia reſolvatur, quæ hoc pacto experti fuimus.

Patet adeo in notionibus univerſalibus nihil ineſſe, niſi quod aliquando ſenſu fuerit perceptum, aut cujus nobis tanquam in nobis ipſis fuerimus conſcii, ſeu quod in nobis apperceperimus: id quod ſenſui cuidam interno æquipollet, quo anima ſemetipſam ſentit. Notiones univerſales ad intellectum ſpectant. Quamobrem ſi hoc ſenſu intelligatur, quod vulgo dicitur, nihil eſſe in intellectu, quod non fuerit in ſenſu; tanquam verum admitti poteſt. Enimvero qui ex iis, quæ modo evicimus, inferunt, ideas omnes ac pendentes inde notiones univerſales in animam tanquam receptaculum vacuum inferri a ſenſu; ea inferunt, quæ inde minime ſequuntur. Et poſthac oſtendemus falſam eſſe hanc *Ariſtotelicorum* hypotheſin, qui animam cum tabula raſa comparant, cui per ſenſus ideæ rerum imprimantur, quemadmodum figura mediante ſigillo ceræ imprimitur. Hæc expreſſe hic monenda fuerant, ne quis exiſtimet nos illam tabulam raſam noſtram facere, quam noſtram

ſtram facere minime poſſumus, utpote cum iis pugnantem, quæ de eſſentia atque natura animæ in ſuperioribus fuere ſtabilita, & quæ ad philoſophandum de anima hactenus adeo utilia deprehendimus, nec minus utilia in ſequentibus deprehendemus.

§. 430.

Si definitiones ac propoſitiones ab aliis repertas intelligere voluerimus, aut res ipſas, ad quas pertinent, aliquando ſenſu nos percepiſſe, aut ea, quæ per vocabula indigitantur, ſigillatim in ſubjectis aliis ſenſu percepiſſe opus eſt. In definitionibus enim enumerantur notæ, quæ ad rem definitam agnoſcendam & ab aliis diſtinguendam ſufficiunt (§. 153. *Log.*), adeoque cum per definitiones res ad ſuas ſpecies & ſua genera diſtincte reducantur (§. 179. *Log.*), nonniſi ea, quæ pluribus individuis communia ſunt (§. 230. *Ontol.*). Et quia omnis definitio oratio eſt (§. 152. *Log.*), adeoque ex vocabulis conſtat, quibus communia iſta indigitantur; vocabula iſta, conſequenter & ipſas definitiones intelligere non potes, niſi quatenus communia iſta in individuis percepiſti (§. 428.), conſequenter vel individua, a quibus notio univerſalis abſtracta eſt, vel ipſemet aliquando ſenſu percepiſti, aut jam percipis, vel quæ vocabulis ſingulis reſpondent, a ſenſu perceptis diverſæ ſpeciei individuis abſtraxiſti, vel adhuc in ſubjectis diverſis ſigillatim ſenſu percipis. *Quod erat unum.*

Definitiones ac propoſitiones quando penitus intelligantur.

Similiter propoſitionibus præſertim determinatis notiones reſpondent univerſales (§. 242. 520. 320. *Log.*). Quamobrem cum eas non intelligamus, niſi quatenus iſtas notiones habemus (§. 117. *Log.*), notiones autem univerſales habere non poſſimus, niſi quas aut a rebus ſenſu perceptis abſtraximus, aut in talia reſolvimus, quæ a rebus ſenſu perceptis abſtracta fuere (§. 429.); propoſitiones quoque determinatas ab aliis repertas intelligere non poſſumus, niſi quatenus vel res ipſas, ad quas per-

 tinent,

tinent, sensu percipimus, vel saltem ea sigillatim in diversis subjectis sensu perceptis observavimus, quæ per vocabula indigitantur.

Propositionem hanc studio addimus, cum maximam habeat utilitatem tam in docendo, quam in discendo, ac clarissime loquatur necessitatem praxin cum theoria conjungendi. Docentes enim hinc perspiciunt, quousque notiones sint resolvendæ, ut nihil assumatur, quod non intelligi possit a discente, vel ubi id fieri non possit, ut admoneatur, quid fieri ab ipso necesse sit, ut quæ docentur penitus perspiciat. Nec minus discentes ipsimet convincuntur, quod privato studio ruminaturi, quæ ex ore docentis hauserunt, singula tandem ad talia revocare debeant, quæ sensu ab ipsis aliquando percepta in memoriam sibi revocare valent. Discunt quoque, quænam a se sensu percepta præsupponantur, antequam satis intelligere valeant, quæ proponuntur. Utinam ad hæc satis animum adverterent, tum qui docentium numero sese immiscent, tum qui ad discendum animum appellunt. Ita enim futurum patet, ne docere velint ii, quos discentium numero esse non convenit, utque discentes melius proficiant. Quemadmodum vero hinc apparet necessitas philosophiæ experimentalis non modo in Physica, verum etiam in Mathesi mixta, veluti Optica & Mechanica; ita non minus manifestum est, philosophiam experimentalem a nobis vel hac sola de causa recte omnino ad philosophiam universam extendi, nec absonum esse, quod aliquoties mentionem injecerimus theologiæ quoque experimentalis. Ceterum quæ de docentibus dicta sunt, ea quoque ad autores transferenda, qui libros eo fine condunt, ut erudiant lectores. Et inde petenda porro ratio est, cur nos in explicandis iis, quæ proponimus, sæpissime nimii videri velimus, quam non intelligi ab aliis, qui nostra penitus intelligere volunt. Hanc igitur propositionem omnibus probe perpendendam commendamus.

§. 431.

Quando vocabula

Si quis tantummodo sensu percepit ea, quæ ad notionem gene-

generis spectant rei vocabulo aliquo indigitatæ; is vocabulum istud non plene intelligit: intelligit autem istud tanto minus, quanto genus istud est remotius & quo minus completa notio est. Etenim si quis tantummodo sensu percipit ea, quæ ad notionem generis rei spectant, quæ vocabulo indigitatur; is tantummodo intelligit communia rei istius cum rebus aliis; non vero ipsi propria (§. 428.). Quoniam tamen per vocabulum istud non tantum communia, verum etiam propria indigitantur (§. 241. *Ontol.*); ideo ipsum non plene intelligit. *Quod erat primum.* *imperfecte intelligamus.*

Quodsi genus, cujus notio nobis est, fuerit remotius; tanto pauciora communia continet, quo ferit remotius (§. 242. *Ontol.*). Quamobrem si cum vocabulo, quo species indigitatur, non jungimus nisi notionem generis remotioris, tanto minus idem intelligimus, quanto idem remotius. *Quod erat secundum.*

Quodsi porro notio ista generis fuerit incompleta, non omnia illa inferioribus communia complectitur, quæ comprehendere debebat (§. 92. *Log.*). Quamobrem ubi eam vocabulo, quo species denotatur, jungimus; adhuc minus idem intelligimus, quam ubi eandem notionem completam eidem jungere valemus. *Quod erat tertium.*

Hæc propositio maximæ utilitatis est. Per eam enim nobis constat, utrum ea, quæ dicuntur, plene intelligamus; an minus plene, &, si minus plene quædam a nobis intelligi certum sit, quantum a plena intelligentia adhuc absimus. Constat quoque hinc ratio, cur nobis intelligere videamur, quæ vix ac ne vix quidem tantisper intelligimus. E. gr. si quis novit, quid nomine animalis peregrini indigitetur, & hanc notionem vocabulo tigridis jungit; is, ubi de tigride sermo fuerit, videtur sibi intelligere, quid dicat alter, cum tamen plene id non intelligat. Quodsi quis secundum hanc normam ea, quæ legit aut audit, examinare voluerit; is clarissime

perspicit, quantum adhuc a plena intelligentia absit, quam se jam consecutum esse sibi videbatur, & quam adhuc imperfecta sit cognitio sua.

§. 432.

Quomodo non plene intellecta posthac plene intelligantur.

Si qua vocabula non plene intelligimus; ea memoria retenta plene intelligere adhuc datur, ubi iisdem denotata sensu percipimus, aut eorum nobis in nobismetipsis conscii sumus, vel notionem symbolice expressam in talia resolvere discimus, quæ sensu percepta fuere, vel quæ in nobismetipsis experti fuimus. Etenim si quod vocabulum non plene intelligitur, id quidem inde est quod non rem ipsam eodem denotatam, sed ea tantummodo, quæ ad notionem generis spectant, in aliis sensu perceperimus, neque notionem symbolice expressam, quæ vocabulo isti respondet, in talia, quæ sensu percepta fuere, resolvere valeamus (§. 431.) Quodsi ergo posthac sensu adhuc percipimus vel rem ipsam, vel ea, in quæ notio ejusdem resolvi potest; nil amplius obstat, quo minus vocabulum istud plene intelligatur, sed defectum supplevimus; adeoque idem jam plene intelligimus. Atque hoc etiam eodem modo apparet in casu altero, quo ea, quæ ad intellectum vocabuli faciunt, in nobismetipsis experimur.

Propositionem hanc eo fine addimus; ut constet non nullius esse usus, quæ minus plene intelliguntur. Etenim si qua vocabula minus plene intellecta ingrediuntur vel definitionem, vel propositionem aliquam; illa quidem definitio, hæc propositio minus plene intelligitur, quando eam memoriæ mandamus; ast ubi posthac vocabulum istud plene intelligitur, ipsam quoque definitionem ac propositionem, quam memoria tenemus, plene intelligimus. Addisci igitur quædam in spem plenæ intelligentiæ non prorsus absonum est. Conducit sane pueros, immo disciplinarum tyrones multa addiscere, quæ plene non intelligunt, modo tenaciter memoriæ infigantur, quæ ipsis olim profutura sunt & ad plenam intelligen-

gentiam reduci poterunt, ubi uſui eſſe debent. Et ſane id fieri etiam ab iis, qui ſibi intelligere videntur, quæ nondum plene intelligunt, experientia loquitur. Inde eſt, quod audias Juris cultores aſſerentes, jura tum demum intelligi, ubi ad uſum in foro transferuntur.

§. 433.

Quando non plene intellecta in diſciplinis ſatisfaciant.

Si non plene intellectis adhærent quæ plene intelliguntur, hisque effici poſſit, ut illa ſenſu percipiamus, vel, ubi ad animam ſpectant, ea in nobismetipſis experiamur; in diſciplinis ſatisfaciunt, quæ non plene intelliguntur. Quodſi enim non plene intellectis adhærent, quæ plene intellecta ſufficiunt, ut vel ea, quæ illis reſpondent, ſenſu percipiamus, vel ubi ad animam ſpectant, ea in nobismetipſis experiamur; ut minus plena plene intelligamus, quando voluerimus, vel quando opus fuerit, in poteſtate noſtra poſitum eſt (§. 432.). Quamobrem cum in diſciplinis traditas definitiones ac propoſitiones non alio fine diſcamus & memoriæ infigamus, quam ut iisdem ad formanda judicia diſcurſiva uti queamus (§. 356. 360. 361. *Pſych. emp.*), neque alius earundem uſus ſit, ubi ad praxin morum ac negotia humana iisdem uti voluerimus; quæ non plene intelliguntur in diſciplinis ſatisfaciunt, ubi plene intellecta iisdem adhærent, quorum ope illis reſpondentia ut ſenſu percipiantur, vel ut eadem in nobis experiamur, effici poteſt.

Caſum ſpecialem habemus in ſcriptura ſacrâ, ubi eadem loquitur de ſpiritualibus hominis mutationibus, quæ non plene intelliguntur, antequam eas in nobismetipſis experimur. Sufficit itaque in ea tradi plene intellecta, quæ nobis ad iſtas mutationes ſubeundas ſufficiunt. Eadem de cauſa dudum commendavimus (*not.* §. 930. *Log.*), ut terminis rerum practicarum jungamus notiones, quas praxis ipſa nobis ſuggerit. Nec alia de cauſa commendavimus, ut rerum naturalium notiones ipſa earundem obſervatione & experimentorum ſubſidio comparemus, eos intellecturi, qui de rebus naturalibus com-

commentati sunt (§. 932. 935. *Log.*). Hoc ipso autem tacite indicavimus ab autoribus tradi sufficientia, utut ad plene intelligendum eorum mentem vocabula non sufficiant, quod scilicet tradant quæ sufficiunt, ut, ubi voluerimus, vel quando opus fuerit, mentem eorum plene assequi valeamus. Ceterum præsens propositio & docentibus, & ad erudiendum alios scribentibus utilis est, ut judicent, utrum non plene intellecta sint sufficientia, an insufficientia, ut reprehensionis notam vel effugiant, vel incurrant.

§. 434.

Cujusnam culpa sit, si quis ex disciplinis imperfectam haurit cognitionem.

Quodsi ergo quis operam non dat, ut quæ in disciplinis non plene intellexit, vel sensu percipiat, vel in semetipso experiatur, cum per ea, quæ didicit, hoc facere posset; is sua, non docentis aut scribentis culpa, imperfectam habet cognitionem.

Corollarii præsentis duplex usus est. Inservit enim ad evitandas temerarias reprehensiones obscuritatis vel ignorantiæ, quæ perperam autoribus exprobatur, ne in alios simus injurii, sed omnibus nos æquos præbeamus. Deinde stimulum addit ad effugiendam ignorantiæ culposæ labem, ne propriam censuram conscientiæ incurramus, quando defectu cognitionis damna incurrimus, quæ evitare poteramus defectu isto sublato. Hinc autem luculenter apparet necessitas in rebus practicis juxta theoriam ipsi praxi studendi. Philosophia ideo moralis non plene intelligetur, quantumcunque studii in ea explicanda posuerit philosophus, nisi quis eorum, quæ docentur, veritatem in semetipso experiri nitatur. Immo etiam Theologiæ capita practica nunquam plene intelliget, nisi qui veritatum revelatarum notiones ex seipso haurire potest. Quamobrem cum alios docturi plene intelligere debeant, quæ docent, etsi efficere non possint, ut ex solis, quæ proferunt, verbis ab aliis plene intelligantur, ne scilicet tradant quæ ad plenum intellectum consequendum minime sufficiunt, quam sit necesse ut, qui docent alios, non modo theoria, verum etiam praxi emineant, nemo non videt. Utinam hæc per-

perpenderent, qui ad docendum alios nimis intempeſtive accedunt, vel ſe alios veritatem docere poſſe ſibi perſuadent, quam ipſimet nondum intelligunt. Non ferebat hunc morem in diſcipulis ſuis *Confucius*, quos ſui ſimiles eſſe volebat. Utinam eundem nec improbarent alii, quorum eſt curare, ut ad utilem Eccleſiæ ac Reipubl. doctrinam perducatur juventus.

§. 435.

Anima ex ſtatu præſente, quem percipit, ratiocinando colligit præteritum atque futurum. Si enim anima ad ſtatum præſentem attentionem dirigit ac ſuper eodem reflectit; qualis idem ſit judicat (§. 343. *Pſychol. empir.*). Enimvero cum nihil ſit ſine ratione ſufficiente, cur potius ſit, quam non ſit, (§. 70. *Ontol.*); ſtatus quoque præſentis ratio in antecedente contineatur opus eſt, adeoque in ſtatu præterito quidpiam datur, unde intelligitur, cur præſens talis ſit (§. 56. *Ontol.*). Quamobrem cum poſita ratione ſufficiente ponatur id, quod propter eam potius eſt, quam non eſt (§. 118. *Ont.*); poſito tali ſtatu antecedente, in quo nempe ea ſunt, per quæ intelligitur, cur præſens talis potius ſit quam alius, ponitur etiam ſtatus præſens. Quodſi ergo anima novit, quænam ſint ea, per quæ intelligi poteſt, cur ſtatus aliquis talis ſit; judicii hujus recordata vi judicii intuitivi colligit, qualis fuerit ſtatus præteritus (§. 360. 361. *Pſychol. empir.*). Enimvero dum ex duobus iſtiusmodi judiciis colligit, qualis fuerit ſtatus præteritus, ratiocinatur (§. 50. *Log.*). Ex ſtatu itaque præſente præteritum ratiocinando colligit. *Quod erat unum.*

Quomodo ſtatus præteritus atque futurus ex præſente colligatur.

Similiter cum nihil eſſe poſſit ſine ratione ſufficiente, cur potius ſit, quam non ſit (§. 70. *Ontol.*); ſtatus quoque ſequens rationem ſufficientem habere debet in præcedente, adeoque in præſente contineantur neceſſe eſt talia, per quæ intelligitur, cur talis potius eſſe debeat futurus, quam alius (§. 56. *Ontol.*). Quamobrem ubi anima noverit, qualis ponatur ſta-

tus, si talia ponantur, quæ statui præsenti insunt; ad statum præsentem attendens & reflectendo super eodem judicans, quæ eidem insint (§. 343. *Psychol. empir.*), colligit, qualis esse debeat futurus (§. 360. 361. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum ratiocinetur, dum hoc facit (§. 50. *Log.*); ex statu præsente futurum ratiocinando colligit. *Quod erat alterum.*

Idem confirmatur a posteriori: id quod exemplo obvio docemus. Si intuemur poma, quibus arbor abundat initio autumni; inde colligimus, quod vere multis superbiverit floribus, propterea quod experientia edocti noverimus, non modo singula poma prodiisse ex totidem floribus, verum etiam multos flores decidere, nec poma omnia ad maturitatem pervenire solere, ut adeo nobis exploratum sit, numerum florum verno tempore constanter multum excedere numerum pomorum autumnali tempore observandorum. Patet adeo ex statu arboris, qualem conspicimus tempore autumnali, colligi statum ejusdem, qualis fuerit tempore vernali mediante dependentia status autumnalis a vernali nobis in genere perspecta. Et ubi distincte exponitur modus, quo ex contemplatione status autumnalis ad perceptionem vernalis pervenitur; eundem in ratiocinio consistere palam est. Similiter si autumni initio videmus gemmas arborum, veluti piri, & gravidas a ceteris distinguimus, quantus sit gemmarum gravidarum numerus judicamus, indeque colligimus, quod futuró vere pirus abundatura sit floribus, propterea quod experientia edocti noverimus, flores ex gemmis gravidis prorumpere & eorum plures progerminare ex una, ut adeo nobis certum sit, verno tempore constanter numerum florum plurimum excedere numerum gemmarum gravidarum, quæ tempore autumnali in arboribus conspiciuntur. Patet itaque ex statu arboris, qualis conspicitur tempore autumnali, colligi statum ejusdem, qualis verno tempore futurus,

medi-

mediante dependentia ſtatus vernalis ab autumnali in genere nobis perſpecta. Quodſi denuo diſtincte exponatur modus, quo ex contemplatione ſtatus autumnalis ad perceptionem vernalis pervenitur, eundem in ratiocinio conſiſtere manifeſtum eſt. Experientia communis innumera nobis ſiſtit iſtiusmodi exempla, ut adeo plura eam in rem addi opus non ſit.

Tenendum hic eſt, ratiocinia, quibus ex ſtatu præſente colligitur præteritus, vel futurus, non ſemper eſſe diſtincta, præſertim ubi in cognitione intuitiva acquieſcimus. Quodſi tamen in rationem noſtrarum perceptionum inquirimus, quemadmodum id fieri debere alibi oſtendimus (§. 393. 394. *Pſychol. empir.*); ratiocinia ſatis manifeſto ſeſe produnt. Et quomodo ibidem in genere oſtendimus, quod ſyllogiſmus explicandæ ſucceſſioni cogitationum inſerviat; eodem modo idem in ſpeciali caſu evinci poteſt.

§. 436.

Ex uno exiſtente, quod percipitur, ratiocinando colliguntur coëxiſtentia alia. Quoniam enim nihil eſt abſque ratione ſufficiente, cur potius ſit, quam non ſit (§. 70. *Ontol.*); ratio etiam ſufficiens detur neceſſe eſt, cur coëxiſtentia potius coëxiſtant, quam alia, & cur hoc potius modo coëxiſtant, quam alio. Datur igitur in exiſtente uno aliquid, unde intelligitur, cur aliud quid ipſi coëxiſtat (§. 50. *Ontol.*). Quamobrem ubi conſtiterit, qualem coëxiſtentiæ rationem habeat id, quod exiſtere percipis aut aliunde noſti; in præſens, quod percipis, attentionem dirigenti occurrit notio illa univerſalis de ente rationem coëxiſtentiæ continente (§. 224. 225.), atque adeo inde colligis, quid eidem coëxiſtere debeat (§. 365. *Pſychol. empir.*). Dum vero ita ex duobus judiciis, nempe primo, quod de re percepta enunciat, qualis ſit; & altero, quo enunciatur iſtiusmodi exiſtenti aliud coëxiſtere debere, colligis tertium de

Coëxiſtens unum quomodo ex altero innoteſcat.

coëxiſtentia alterius, utique ratiocinaris (§. 50. *Log.*). Ex uno igitur exiſtente, quod percipitur, ratiocinando colligitur coëxiſtens aliud.

Idem quoque a poſteriori probatur. Ex eo, quod pluit, ratiocinando colligitur per foramen tecti aquam pluvialem deſtillare in ædificium. Percipiens pluviam judicas, quod vehementer pluat, & memoria tibi ſuggerit phantasma foraminis in tecto, ut adeo judicium fiat compoſitum, quod pluat & in tecto ſit foramen. Quoniam tibi jam antea innotuit, per foramen tecti deſtillare aquam pluvialem in ædificium, non ſine ejusdem detrimento; in memoriam tibi revocas judicium aliquod præteritum, cui univerſalis quædam notio reſpondet. Quamobrem cum inde colligis aquam pluvialem magna copia nunc deſtillare in ædificium; ratiocinando utique quidpiam, quod coëxiſtit, ex uno exiſtente colligitur, aut, ſi mavis ex duobus coëxiſtentibus, pluvia nempe ac foramine in tecto, colligis tertium coëxiſtens deſtillationem aquæ pluvialis vel ejus defluxum in ædificium. Colligis autem tertium coëxiſtens ex duobus coëxiſtentibus (quæ tamen, ſi velis, hic pro uno exiſtente haberi poſſunt), quia hæc continent id, unde intelligitur tertium, adeoque ex eo, quod ratio ſufficiens coëxiſtentis in exiſtentibus, quæ ſenſu ac imaginatione percipis, continetur. Ex adverſo ſi per foramen tecti aquam copioſe defluere vel deſtillare percipis, inde colligis, quod vehementer pluat. Hic denuo attentionem in aquam per foramen tecti deſtillantem dirigens judicium intuitivum formas & quoniam noſti aquam ad tectum non deferri, niſi dum pluit; in memoriam tibi denuo revocas judicium aliquod præteritum, quod aqua per foramen tecti continuo deſtillante pluat, cui ut ante notio quædam univerſalis reſpondet. Quamobrem cum inde colligis, imbrem jam delabi; ratiocinando utique quidpiam coëxiſtens, nempe imbrem, ex uno exiſtente, deſtillatione ſcilicet aquæ continua per foramen

ramen tecti, colligis. Colligis autem coëxistens quod percipis, ex uno existente, quod hujus in isto ratio contineatur sufficiens.

Probatio a posteriori simul eam a priori illustrat & firmat. Ceterum exempla, quæ eidem inserviunt, singulis fere momentis occurrunt, ut adeo, qui in uno acquiescere nolit, proprio Marte ea coacervare possit. Singula autem eodem modo ad evidentiam perducuntur, quo nos istud perduximus, quod allegavimus.

§. 437.

Ex præsente præteritum atque futurum & ex uno existente coëxistentia alia colliguntur, quatenus unum in altero rationem sufficientem habet, cur sit. Patet id ex demonstrationibus propositionum præcedentium, quibus enunciatur, ex præsente ratiocinando colligi præteritum ac futurum (§. 435.), ex existente uno coëxistentia alia (§. 436.). *Cur ex re præsente colligatur præteritum, futurum ac præsens aliud.*

Non igitur opus est, ut idem peculiari demonstratione evincatur. Ceterum hinc patet, sublato principio rationis sufficientis fieri minime posse, ut ex præsente colligatur præteritum atque futurum & ex uno existente coëxistens aliud: quod tamen utrumque experientiæ adversum probant, quæ ad confirmandum veritatem propositionum præcedentium in medium adducta sunt.

§. 438.

Ex præsente præteritum atque futurum & ex uno existente alia coëxistentia colliguntur, quatenus tam successiva, quam coëxistentia inter se connectuntur. Quatenus enim successiva inter se connectuntur, præsens rationem sufficientem habet in præterito & futurum in præsente (§. 10. *Cosmol.*). Et quatenus coëxistentia inter se connectuntur, in existente uno continetur ratio, cur alterum eidem coëxistat (§. *cit.*). Quamobrem cum ex præsente præteritum atque fururum colligatur, quate- *Idem ulterius expenditur.*

nus in præterito ratio ſufficiens præſentis, in præſente autem ratio ſufficiens futuri continetur (§. 437.); ex præſente utique præteritum & futurum colligitur, quatenus ſucceſſiva inter ſe connectuntur. Et cum ex uno exiſtente coëxiſtens colligatur, quatenus ratio coëxiſtentiæ alterius in uno continetur (§. cit.); ex uno etiam exiſtente colligitur coëxiſtens, quatenus coëxiſtentia inter ſe connexa ſunt.

Tolle igitur nexum rerum, quem in Cosmologia ſtabilivimus, nec fieri amplius poterit, ut ex præſente cognoſcatur præteritum vel futurum, aut ex uno exiſtente alterum coëxiſtens: quod utrumque experientia magiſtra fieri per antecedentia liquet.

§. 439.

Ratio cur eorum, quæ ad univerſum pertinent, unum ex altero colligatur.

Quæ ex perceptionibus claris ratiocinando colliguntur; ea in iisdem involvuntur. Ex ſtatu enim præſente, quem anima percipit, ratiocinando colligit præteritum atque futurum (§. 435.) & ex uno exiſtente alia coëxiſtentia (§. 436.). Enimvero ideæ ſenſuales, quæ ſunt ſtatus præſentis vel exiſtentis unius perceptiones claræ, & phantasmata, quæ ſunt perceptiones claræ rerum præteritarum & ſtatuum præteritorum tanquam aliquando præſentium, omnes mundi ſtatus anteriores (§. 184.) & futuros ſeu qui reſpectu rei præteritæ, quæ per phantasma exhibetur, futuri erant (§. 185.), nec non integrum ſtatum univerſi, ad quem referuntur, involvunt (§. 182.). Quæ igitur ex claris perceptionibus ratiocinando colliguntur, ea in iisdem involvuntur.

Illa igitur perceptionum mediatarum in immediatis involutio, quæ adeo paradoxa videtur, quando primum cogitationi noſtræ objicitur, ratio eſt, cur eorum, quæ ad hoc univerſum ſpectant, unum ex altero colligatur.

§. 440.

Evolutio perceptionum.

Si ex ſtatu præſente colliguntur ratiocinando præteritus ac

ac futurus & ex uno existente coëxistentia alia ; perceptiones mediatæ ex immediatis evolvuntur & ad immediatas reducuntur. Quando enim ex statu præsente colligitur præteritus vel futurus ratiocinando, vel etiam ex uno existente coëxistentia colliguntur alia, ex claris perceptionibus non colliguntur, nisi quæ in iisdem involvuntur (§. 439.). Enimvero quæ clare percipimus, immediate percipimus (§. 195.), sive ideæ sensuales fuerint (§. 204.), sive phantasmata (§. 207.), & quæ in claris hisce perceptionibus involvuntur, non nisi mediate percipimus (§. 195.). Quamobrem ubi ex statu præsente futurus atque præteritus & ex uno existente coëxistentia alia colliguntur, perceptiones mediatæ ex immediatis evolvuntur. *Quod erat unum.*

Jam si ex statu præsente futurus vel præteritus, aut ex uno existente aliud coëxistens ratiocinando colligitur; propositio, quæ per modum conclusionis infertur, constat vocabulis non intelligendis, nisi quatenus omnibus simul respondent aliquando sensu percepta (§. 428.). Quamobrem vel ideam quandam vi imaginationis producere debemus, quibus ea simul insunt, quæ vocabulis istis indigitantur, vel plurium rerum eadem vi producendæ sunt ideæ, quibus sigillatim insunt vocabulis istis indigitata. Perceptionem itaque mediatam ad phantasma aliquod (§. 93. *Psychol. empir.*), adeoque ad perceptionem immediatam reducimus (§. 207.). *Quod erat alterum.*

Patet adeo perceptionum mediatarum ad immediatas reductionem esse admodum limitatam multaque supponere, antequam in potestate sit, nec fieri posse nisi ab eo, qui ratiocinandi facultate pollet, immo multo ejusdem exercitio habitum quendam sibi comparavit. Prodest autem notasse modum, quo mediatæ perceptiones ad immediatas reducuntur, cum ejus in moralibus eximius sit usus.

§. 441.

Quoniam mediatæ perceptiones infinite variant habentque *Evolutionis continuatio.*

que gradus infinitos, quibus ab immediatis removentur (§. 198.); *evolutio quoque perceptionum mediatarum ex immediatis nunc pluribus ratiociniis opus habet, nunc paucioribus.*

Dedimus in anterioribus exempla, ubi nonnisi unico opus erat ratiocinio, propterea quod mediata perceptio ab immediata nonnisi uno gradu distabat. Quodsi mediata ad immediatam reducta sumatur tanquam data, inde eodem modo evolvitur alia mediata, modo evolutio sit in potestate. Et eodem modo ulterius progredi licet, quamdiu evolutio in potestate est, notionibus scilicet universalibus ad ratiocinandum necessariis non deficientibus. Nobis plerumque non longe progredi licet, sed plerumque in primo gradu consistimus. Quodsi disciplinæ fuerint magis excultæ, ulteriora audere licebit. Enimvero cum in ulteriori progressu in determinantium numero plura continuo consideranda veniant, ne in evolutione aberres, sed certo gradu procedas; semper difficilis erit evolutionis hujus continuatio. Idem etiam patet ex diverso involutionis modo (§. 187.), quippe unde pendet illa graduum varietas.

§. 442.

Impossibilitas illimitati intuitus ideæ universi.

Anima integram ideam universi ne successive quidem intueri potest. Anima enim intuetur ideam universi, quatenus nonnulla, quæ eidem insunt clare (§. 193.), consequenter immediate percipit (§. 196.). Enimvero quoniam perceptionibus nostris infinita insunt (§. 186.), quæ mediate percipiuntur (§. 195.), ut evolutione singula ad perceptionem immediatam (§. 440.) reducantur fieri non potest. Impossibile igitur est, ut anima integram ideam universi successive intueatur.

Nemo igitur novit, quæ perceptionibus suis insint, cum mediate percepta non appercipiantur (§. 203.), adeoque eorum omnium, quæ in idea universi ab anima nostra continuo producta (§. 190.) involvuntur (§. 195.), nobis conscii minime simus, immo ne conscii quidem fieri possimus (§. 25. *Psychol. empir.*).

§. 443.

§. 443.

Quoniam anima integram ideam universi nec simul (§. 194.), nec successive intueri potest (§. 442.) igitur *prorsus impossibile est, ut anima integram ideam universi simul intueatur*, seu, *quæ in eadem continentur clare* (§. 193.), consequenter *immediate percipiat* (§. 196.). Quamobrem & *impossibile, ut anima evolutione ideæ universi, quæ in ea involvuntur, ad immediatam perceptionem reducat* (§. 439.). *Necessitas limitationis intuitus universi.*

Probe notandum est, ex demonstratione impossibilitatis intuendi integram ideam universi, sive simul, sive successive id fieri debere ponatur, elucescere, quod nec eandem quidem integram intueri possit, si tantummodo spectetur, qualis unico momento existit, adeoque quatenus statum universi quendam momentaneum refert. Sane si quis aliquot secula vivendo transigeret & per omnem vitam in reducendis mediatis perceptionibus ad immediatas occuparetur, quæ ad momentaneum quendam universi statum spectant; næ is ad finem perduceret laborem suum, si vel maxime eidem vires sufficere ponamus: tantus enim est eorum numerus, ut tempus deficeret. Qui magnitudinem universi ex principiis astronomicis & multitudinem minimorum ex observationibus microscopicis atque principiis cosmologicis æstimare noverit ac modum, quo ex perceptione data deducuntur cetera, dum mediatas perceptiones ad immediatas reducere conamur (§. 435. 436.); is demonstrabit, quæ forsan absque demonstratione admittere non vult nimia scrupulositate abusus. Sed nostrum non est in tantas nos diffundere ambages.

§. 444.

Cognitio universalis possibilis, quia determinationes essentiales diversis entibus communes insunt. Quoniam enim determinationes essentiales diversis entibus communes insunt; ideo genera & species determinari possunt (§. 247. *Ontol.*). Habent vero singularia, quatenus sub eadem specie continentur, *Fundamentum cognitionis universalis.*

eadem eſſentialia & ſpecies atque genera inferiora eadem itidem eſſentialia habent, quatenus iſtæ ſub eodem genere, hæc ſub eodem genere ſuperiori continentur (§. 254. *Ontol.*), ac ideo ex iſtis determinationibus eſſentialibus componuntur notiones univerſales, generum atque ſpecierum, quarum vi res quæcunque nobis obviæ ad ſua genera ſuasque ſpecies reduci poſſunt (§. 354. *Pſychol. empir.*). Habemus adeo claſſes rerum univerſales ſub quibus collocari poſſunt, quæ exiſtunt, ſingularia. Quæ ſunt ejusdem generis, ea eadem habent, quatenus genus ipſis commune eſt, attributa communia easdemque modorum poſſibilitates, quæ attributorum communium inſtar ſunt (§. 269. *Ontol.*), & quæ ejusdem ſunt ſpeciei, eadem habent attributa & easdem modorum poſſibilitates proximas, itemque remotas conditione enunciatas (§. 268. *Ontol.*). Quamobrem cum res definiantur per eſſentialia (§. 180. *Log.*), & ubi ea ignorantur, per attributa (§. 181. *Log.*), vel etiam his ignoratis ſive omnibus, ſive aliquibus, per meras modorum atque relationum poſſibilitates, quæ per modum attributorum inſunt, vel per attributa & iſtiusmodi poſſibilitates, quæ ſimul non niſi definitio conveniunt (§. 182. *Log.*); ideo poſſibile eſt per eſſentias rerum accuratas condi generum atque ſpecierum definitiones. Et quia attributa & eſſentialia, nec non modorum atque relationum poſſibilitates, quæ per modum attributorum inſunt, de ſubjecto univerſaliter prædicantur (§. 257. *Log.*) & modi atque relationes, quodque in ſubjecto non concipitur poſſibile niſi præſuppoſito quodam modo, ſub data determinatione de eodem univerſaliter prædicantur (§. 258. *Log.*); ac præterea attributa & eſſentialia, nec non modorum atque relationum poſſibilitates, quæ per modum attributorum inſunt, abſolute (§. 215. *Log.*), modi vero atque relationes & quod in re quadam non concipitur poſſibile niſi præſuppoſito quodam ejus modo, non niſi conditionate prædicantur (§. 217. *Log.*); de ſpe-

ſpeciebus atque generibus, cum ſuperioribus, tum inferioribus formari poſſunt judicia univerſalia categorica (§. 216. *Log.*), atque hypothetica (§. 218. *Log.*), vi quorum, rebus obviis ad ſua genera ſuasque ſpecies per definitiones reductis, vindicantur ſua prædicata tam abſoluta (§. 360. *Pſychol. empir.*), quam hypothetica (§. 361. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum propoſitionibus univerſalibus reſpondentes notiones non minus, quam notiones generum & ſpecierum, definitionibus eorundem comprehenſæ *per demonſtr.* ad cognitionem univerſalem ſpectent (§. 318. *Pſychol. empir.*); cognitionem univerſalem eſſe poſſibilem, quia diverſis entibus determinationes eſſentiales communes inſunt, abunde patet.

Quæ antea de idearum evolutione dicta ſunt, qua perceptiones mediatæ ad immediatas reducuntur, ad ſingularia pertinent, quæ in univerſo exiſtunt & per modum partium ſeriem rerum ingrediuntur. Quamobrem cum iis confundenda non ſunt, quæ ad cognitionem univerſalem ſpectant & de quibus nunc nobis dicendum erit. Ceterum abſque hisce notionibus univerſalibus poſſibilem non eſſe idearum evolutionem, per antecedentia manifeſtum eſt.

§. 445.

Veritates univerſales connectuntur vi ſimilitudinis eſſentialis, dependentiæ rei a ſeipſa & mutuæ dependentiæ rerum a ſe invicem quoad modificationes. Similitudine enim individuorum conſtituuntur entia univerſalia & ſimilitudine minus univerſalium magis univerſalia (§. 232. *Ontol.*), ſpecies nimirum (§. 233. *Ontol.*) & genera inferiora ac ſuperiora, donec tandem ad ſummum aſcenderis (§. 234. *Ontol.*). Et quoniam notio ſpeciei componitur ex notione generis & differentia ſpecifica (§. 241. *Ontol.*) & notio generis inferioris ex notione generis ſuperioris & determinationibus ſibi propriis (§. 242. *Ont.*); entia univerſalia ita ſibi invicem ſubordinantur, ut proxime ſu-

Cur veritates univerſales connectantur.

perius totum insit inferiori, quod eidem substat. Quoniam itaque genera & species per essentialia determinantur (§. 247. *Ontol.*) & determinationes genericæ & specificæ seu universales ex essentialibus constant (§. 248. *Ontol.*); quæ notionem generis superioris ingrediuntur determinationes essentiales, omnes quoque insunt notioni inferioris & quæ generi infimo insunt, omnes etiam insunt speciei, cui individua substant. Jam cum ratio sufficiens contineatur in omnibus essentialibus simul sumtis, cur attributa propria insint (§. 159. *Ontol.*); in quibusdam vero essentialibus, cur communia insint (§. 158. *Ontol.*); in determinationibus specificis continetur ratio sufficiens, cur speciei insint attributa huic speciei propria, & in determinationibus generis, quæ notionem alicujus generis ingrediuntur, ratio sufficiens attributorum huic generi propriorum. Quamobrem attributa generis omnia insunt speciebus singulis, quæ eidem substant, iisdemque communia sunt, & attributa generis superioris omnia insunt generibus singulis inferioribus, quæ eidem substant per modum specierum, iisdemque communia sunt, quia ex eo, quod genus superius totum contineatur in inferiori & inferius in specie *per demonstrata* intelligitur, cum per essentialia determinentur attributa (§. 146. *Ontol.*), cur attributa generum insint speciebus & attributa generum superiorum inferioribus (§. 115. *Ontol.*), consequenter ratio hujus inexistentiæ sufficiens sit participatio generis (§. 56. *Ontol.*), atque adeo posita eadem ratione sufficiente ponenda etiam sint, quæ propter eam potius sunt, quam non sunt (§. 118. *Ontol.*). Datur adeo ratio sufficiens in essentialibus determinationibus speciei ac generis cujuscunque, cur insint ejusdem attributa & in genere ratio sufficiens, cur insint speciei attributa communia, atque in genere superiori ratio sufficiens, cur insint inferiori attributa superioris seu inferiorum communia, consequenter non modo attributa cum essentia, verum etiam species cum suis generibus

& ge-

& genera inferiora cum suis superioribus continuo connectuntur (§. 10. *Cosm.*). Quoniam vero ex dictis patet, nexum omnem inter genera & species pendere a determinationibus communibus, nexum vero attributorum ab eo quod essentialia sint eorundem ratio sufficiens, consequenter a dependentia ab essentia generum atque specierum (§. 143. 851. *Ontol.*); genera & species rerum connectuntur inter se vi similitudinis essentialis, attributa autem vi dependentiæ ab essentia. Quoniam vero in his continetur ratio, cur de specie genus, de genere inferiori superius prædicari & ideo porro speciei attributa generis, generi inferiori attributa superioris tribui possint; hinc vero oriuntur judicia universalia (§. 257. *Log.*), eademque vera (§. 509. *Log.*), quæ veritatum universalium nomine veniunt; patet utique veritates universales inter se connecti vi similitudinis essentialis rerum & dependentiæ rerum ab essentia sua quoad attributa, seu dependentiæ a seipsis. *Quod erat unum.*

Jam porro ratio sufficiens, cur modi rebus actu insint, vel in modis antecedentibus, vel in ente alio ab eo, cui insunt diverso, aut pluribus istiusmodi entibus, vel denique in modis antecedentibus & ente alio ab eo, cui insunt, diverso vel pluribus etiam entibus aliis continetur (§. 160. *Ontol.*). Quamobrem cum modificationes in variatione modorum consistant (§. 704. *Ontol.*); res a se invicem dependent quoad modificationes (§. 851. *Ontol.*), & quia universalia non existunt (§. 235. *Ontol.*), genera & species a se invicem dependent quoad modificationes possibiles. Et quia hoc pacto modi, qui per essentialia in specie aliqua vel genere aliquo intelliguntur possibiles (§. 160. *Ontol.*), de specie illa vel genere isto prædicantur vi dependentiæ a specie alia vel genere alio; judicia vero sic formata denuo universalia sunt (§. 258. *Log.*), eaque vera (§. 509. *Log.*); veritates universales quoque connectuntur inter se vi dependentiæ rerum a se invicem. *Quod erat alterum.*

Quod ita sufficienter explicaverimus omnem nexum veritatum universalium, haud difficulter perspicit, qui notionem entis universalis ex Ontologia probe cognitam atque perspectam habent. Etenim quæ rebus insunt, aut in essentialium, aut attributorum, aut modorum numero sunt: ad attributa enim vel modos referuntur modorum possibilitates, prout vel remotæ, vel proximæ fuerint. Quamobrem cum omnem nexum expendat propositio, quæ in essentialibus, attributis atque modis fundatur; nexum quoque veritatum universalium, qui rebus ipsis inest, omnem explicat.

§. 446.

Veritas propositionis quomodo perspiciatur.

Veritatem propositionis perspicimus per nexum cum veritatibus aliis universalibus & demonstratio eundem palam facit. Veritas enim propositionis cum in determinabilitate prædicati per notionem subjecti consistat (§. 513. *Log.*), ex eo agnoscitur quod posita notione subjecti poni debeat prædicatum (§. 115. *Ontol.*). Jam propositio vera est, quæ demonstrari potest (§. 544. *Log.*); in demonstratione vero sumitur notio subjecti, qualis datur, ac inde vel syllogismo uno, vel plerumque pluribus inter se concatenatis tandem infertur propositio, in qua subjecto vi notionis datæ tribuitur prædicatum, quod ipsi tribui posse enunciabatur, consequenter posita notione subjecti poni debere prædicatum per demonstrationem perspicitur (§. 406. *Log.*). Quamobrem cum in quolibet syllogismo ratio, cur vera sit conclusio, sit veritas præmissarum (§. 537. *Log.* & §. 56. *Ontol.*), præmissarum vero loco sint propositiones ac definitiones (§. 498. *Log.*) & in quolibet syllogismo saltem una universalis esse debeat propositio (§. 354. *Log.*); veritas propositionis perspicitur per nexum cum definitionibus ac propositionibus aliis universalibus veris (§. 10. *Cosmol.*), hoc est, per nexum cum aliis veritatibus universalibus, simulque patet nexum veritatis universalis unius cum aliis innotescere per demonstrationem.

Liquet

Liquet hinc ſimul veritas principii generalis, *veram eſſe propoſitionem, quæ cum veritatibus aliis connectitur*, hoc eſt, ideo potius tanquam vera, quam tanquam falſa admittenda eſt, quia aliæ propoſitiones veræ ſunt, ut his poſitis & ipſa ponatur. Liquet etiam Mathematicos, qui non admittunt niſi demonſtrata, veritatem propoſitionis perſpicere per nexum cum aliis. Et ſcientiæ non alius finis eſt, quam ut veritatum univerſalium nexus perſpiciatur (§. 594 *Log.*).

§. 447.

Demonſtratio palam facit veritates univerſales, cum quibus alia quædam connectitur. Veritates enim univerſales, cum quibus alia quædam connectitur, ſunt illæ propoſitiones, quæ tanquam jam notæ inſtar præmiſſarum ſumuntur in demonſtratione (§. 551. 552. *Log.*), quemadmodum ex propoſitionis præcedentes demonſtratione liquet. Enimvero quænam ſint illæ propoſitiones, quæ tanquam veræ præſupponi debeant, antequam data quædam demonſtrari poſſit, ex analyſi iſta demonſtrationum patet, qualem in Logica exemplis illuſtravimus (*§. cit.*). Et ubi quæ præſupponuntur ex propoſitionum demonſtratarum numero ſunt, per harum demonſtrationes denuo patet, quænam veritates univerſales præſupponantur tanquam veræ, antequam ipſæ demonſtrari queant, ac ita porro, donec in principiis indemonſtrabilibus gradum ſiſtas. Demonſtratio adeo palam facit, quænam propoſitiones ſint, cum quibus quæ ad demonſtrandum proponitur connectitur tam immediate, quam mediate, conſequenter quænam ſint illæ veritates univerſales, cum quibus alia quædam data connectitur.

Veritates univerſales quomodo detegantur, cum quibus data connectitur.

Patet adeo veritates haſce reperiri, ubi ſucceſſivam aſſenſus generationem diſtincte percipere ſtudemus (§. 992. *Log.*). Quamobrem illuſtrandæ propoſitioni præſenti inſerviunt, quæ ad propoſitionem de modo detegendi principia convincendo tanquam nota ſupponenda annotavimus (§. 992. *Log.*).

§. 448.

Diversitas illarum veritatum in eodem casu.

Quoniam constat, unam eandemque propositionem diversis sæpius modis demonstrari posse; *eadem propositio cum aliis veritatibus universalibus diversis immediate connectitur.*

Hinc certum quidem est per datam propositionis datæ demonstrationem, eam cum hisce veritatibus universalibus connecti immediate; non tamen dici potest, has veritates universales esse solas, cum quibus ea immediate connectitur. Dico autem tantummodo eandem propositionem cum veritatibus universalibus immediate connecti posse diversis: fieri enim potest, ut, ubi nexus quoque immediatus pervestigatur eo, quem dixi, modo (*not. § præc.*); veritates tandem prodeant eædem, etsi ad nexum immediatum spectantes sint diversæ.

§. 449.

Falsitas quomodo perspiciatur.

Falsitatem propositionis perspicimus per repugnantiam cum veritate aliqua universali. Etenim omnis propositio vel cum veritatibus aliis universalibus connectitur, vel iisdem repugnat. Ponamus propositionem falsam cum veritatibus aliis universalibus connecti. Cum ex hoc nexu perspiciatur ejusdem veritas (§. 446.), non poterit esse falsa *contra hypothesin.* Necesse igitur est, ut veritatibus universalibus repugnet, consequenter falsitatem ejus perspicimus per repugnantiam cum veritate aliqua universali.

Quomodo illa repugnantia reperiatur, ex demonstrationibus indirectis patet. Etenim quæ in iis sumitur propositio falsa est, inde vero deducitur legitima consequentia alia, quæ repugnat veritati cuidam universali & hinc falsa intelligitur: unde porro arguitur falsitas assumtæ, quatenus nempe sumitur, eandem quoque veritatibus universalibus repugnare (§. 553. *Log.*); quod ut pateat recte sumi, propositionem sequentem addimus.

§. 450

§. 450.

Falsitas propositionis mediate perspicitur per nexum cum falsa, seu ea, quae veritatibus universalibus repugnat. Etenim in demonstrationibus indirectis seu apogogicis propositio assumta arguitur falsitatis, quia ex ea eodem modo, ac ex notione subjecti in demonstratione ostensiva propositio data, falsa quaedam deducitur propositio (§. 553. *Log.*). Enimvero demonstratio ostensiva palam facit nexum cum veritatibus universalibus (§. 446.), atque adeo quoque nexum cum propositione per notionem subjecti assumta & ad demonstrandum proposita. Ergo in demonstratione apogogica palam fit nexus propositionis assumtae cum falsa, quae tandem prodit, conclusione. Quamobrem constat falsitatem propositionis mediate hic perspici per nexum cum alia falsa, consequenter cum tali, quam veritati alicui universali repugnare constat (§. 449.). *Quomodo idem fiat mediate.*

Demonstrationes per indirectum non modo in Mathesi Geometria praesertim, frequenter occurrunt; verum etiam a nobis in philosophia saepius adhibentur. Non adeo opus est, ut exempla anxie conquirantur, quibus praesens illustretur propositio.

§. 451.

Rationale ens dicitur, quod ratione praeditum est. Quamobrem cum ratio sit facultas nexum veritatum universalium perspiciendi (§. 483. *Psychol. empir.*); ens rationale est, quod facultate nexum veritatum universalium perspiciendi praeditum est. Et quoniam facultas nudam potentiam activam dicit (§. 29. *Psychol. empir.*), adeoque ratio naturaliter per modum potentiae animae inest; *ens rationale est, quod ad veritatum universalium nexum perspiciendum per essentiam & naturam suam aptum est:* consequenter cum ex actualitate *Ens quodnam rationale sit.*

possibilitas colligatur (§. 170. *Ontol.*), *si quis nexum veritatum universalium actu perspicit, rationalis esse intelligitur.*

Adjectiva subjectum denominant ab accidente, quod eidem inest. Quamobrem cum id, quod inest, jam fuerit definitum, non est quod quis sibi metuat a circulo in definiendo ubi adjectivi definitionem ingreditur nomen substantivum, unde ortum habet. Quamobrem definitio entis rationalis nominalis, quam dedimus, non peccat. In corollariis autem definitio rationis applicatur ad ens rationale, ne ambagibus opus sit in demonstrationibus, quarum gratia definitio allata fuit.

§. 452.

Usus rationis quid sit. *Usus rationis* est potentia actus eliciendi ad intuitum nexus veritatum universalium necessarios.

Nimirum ratio inest animæ per modum potentiæ remotæ, ita ut eidem equidem non repugnent actus ad intuitum nexus veritatum universalium requisiti; non tamen eosdem elicere possit, nisi aliæ præcedant animæ modificationes. Usus adeo rationis inest per modum potentiæ proximæ, ita ut anima actus illos elicere possit, seu nexum veritatum universalium actu intueri valeat, quando voluerit, vel occasio ita tulerit. Differt adeo ratio ab usu rationis, quomodo potentia remota a proxima differt. Neque hoc in ratione singulare est; sed id potius cum ceteris, quæ ad facultates animæ superiores spectant, commune habet. Immo sunt quoque in corpore dispositiones naturales exercitio crebro in habitum convertendi, in quibus idem obtinet. Omnis enim dispositio potentia quædam remota est; habitus vero proxima.

§. 453.

Cur ratio vim repræsentativam universi non excedat. *Ratio in vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, rationem sufficientem habet, seu eandem non excedit.* Ratio enim consistit in facultate nexum veritatum universalium perspiciendi (§. 483. *Psychol. empir.*), adeoque animæ tribuitur, qua-

quatenus apta fieri poteſt ad nexum iſtum actu perſpiciendum (§. 29. *Pſych. empir.* & §. 452. *Pſych. ration.*). Enimvero nexus veritatum univerſalium perſpicitur per demonſtrationem (§. 446.), adeoque per ſyllogismos (§. 498. *Log.*), ſeu ratiocinia (§. 332. *Log.*). Quamobrem cum ratiocinium vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, non excedat (§. 405. 408.), neque ea eadem ſuperiora ſunt judicia, quæ ad concatenationem ratiociniorum in demonſtratione neceſſaria ſunt (§. 411. *Pſychol. rat.* & §. 492. *Log.*); ratio vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, non excedit. Cum adeo per eandem in anima locum habeant, unde intelligitur, cur ratio eidem inſit *per demonſtrata*; ratio in vi repræſentativa univerſi, qualis in anima datur, rationem ſufficientem habet (§. 118. *Ontol.*), conſequenter eam non excedit.

Falluntur adeo, qui ſibi perſuadent, ſi animæ eſſentiam in vi repræſentativa univerſi convenienter mutationibus, quæ pro ſitu corporis noſtri organici in organis ſenſoriis contingunt, ponamus eidem nudam tribui facultatem ſentiendi. Immo abſonum eſt inde inferre, quod homini ideo denegetur ratio. Etenim ſi vel maxime oſtendi minime poſſet, per vim repræſentativam univerſi, qualem animæ convenire ſupra evicimus (§. 62.), quod homini competat ratio; non tamen hinc inferri poterat, quod negetur animæ convenire rationem, ſed tantummodo ſequeretur non ex vero vim illam repræſentativam venditari pro eſſentia animæ, propterea quod per eam non intelligatur ex hypotheſi, cur animæ humanæ conveniat ratio. Enimvero alteram hanc objectionem removebimus per propoſitionem præſentem.

§. 454.

Quoniam in vi repræſentativa univerſi pro ſitu corporis humani organici convenienter mutationibus, quæ in organis ſenſoriis contingunt, eſſentia ac natura animæ conſiſtit (§. 66. 67.); in anima vero datur ratio, quia vim iſtam habet (§. *præc.* *Rationalitas homini eſſentialis.*

& §. 118. Ontol.); *anima per essentiam & naturam suam rationalis est.*

Ratio attributum animæ est (§. 146. Ontol.), atque adeo eidem constanter inest (§. 150. Ontol.), ut adeo ab eadem separari non possit, etsi usum ejus suspendi vel auferri non sit impossibile. Rationalitas per corollarium præsens homini essentialis est, probeque notandum hoc est, ne quis sibi persuadeat furiosos ex rationalibus factos fuisse irrationales. Sane non minus delirant homines, qui noxiis erroribus se atque alios fallunt ac in multa damna præcipites dant: hoc tamen non obstante manet ipsis ratio, ut ad saniorem mentem reduci possint, delirio isti voluntario renunciantes.

§. 455.

Dependentia usus rationis a ratiocinando.

Usus rationis sese exerit ratiocinando. Usus enim rationis sese exerit per actualem intuitum nexus veritatum universalium (§. 452.). Nexus autem veritatum universalium perspicitur per demonstrationem (§. 446.), consequenter per syllogismos (§. 498. Log.), seu ratiocinia (§. 332. Log.). Usus adeo rationis sese exerit ratiocinando.

Ideo tertia mentis operatio a ratione nomen traxit.

§. 456.

Dependentia a ceteris mentis operationibus.

Usus rationis supponit omnes mentis operationes. Exerit enim sese ratiocinando (§. 455.). Quare cum ratiocinium ex judiciis componatur (§. 50. Log.); usus rationis judicium supponit. Et quia notiones duas vel conjungimus, vel separamus, quando judicamus (§. 40. Log.); judicium supponit notionem. Enimvero præter notionem judicium atque ratiocinium non datur alia quædam mentis operatio (§. 52. Log.); usus adeo rationis omnes operationes supponit.

Antequam nimirum usus rationis sese exerere potest, necesse est, ut rei notionem nobis formare seu eandem nobis distincte repræsentare valeamus; ut de ea judicare possimus; ut judicia alia sint in promptu, quibus tanquam principiis ratio-

ratiocinandi usi tandem ratiocinemur & ratiocinando inferamus de re sive in singulari, sive in universali percepta conclusionem. Hæc ex theoria tertiæ operationis mentis, a nobis plenissime pertractata (§. 354. & seqq. *Psychol. empir.*), intuitiva quadam ratione patent. Et ubi ad exemplum quodvis obvium animum advertimus, idem a posteriori perspicere licet.

§. 457.

Quænam usus rationis requirat.

Usus rationis supponit notiones universales determinatas & quo plures in promptu sunt, eo amplior est, & prout eas magis familiares quis experitur, eo promptius sese exerit. Usus enim rationis ratiocinando sese exerit (§. 455.). Enimvero in omni ratiocinio aut nomen, aut prædicatum aliquod vel absolutum, vel hypotheticum subjecto cuidam vindicatur (§. 370. *Psychol. empir.*), applicando vel definitiones, vel propositiones tam categoricas, quam hypotheticas (§. 374. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum non minus definitionibus (§. 152. 179. *Log.*), quam propositionibus universalibus notiones universales (§. 520. 521. *Log.*), eædemque determinatæ respondeant (§. 320. *Log.*), siquidem ad ratiocinandum aptæ esse debeant (§. 374. *Psychol. empir.*); usus rationis supponit, ut in promptu sint notiones universales determinatæ. *Quod erat primum.*

Quoniam omne ratiocinium, utut simplex, notionem aliquam universalem supponit, veluti definitionem aliquam, vel propositionem applicandam *per demonstrata;* quo plures nobis fuerint definitiones atque propositiones seu notiones perspectæ universales, eo plura ratiocinia formare valemus. Usus adeo rationis ad plures casus sese extendit, seu amplior est. *Quod erat secundum.*

Jam ubi notionem universalem ad ens quodcunque sive singulare, sive universale applicamus, memoria nobis eam suggerere debet (§. 354. 360. 361. seqq. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum notiones, quas familiares experimur, sua veluti

 spon-

ſponre ſtatim ſeſe menti ingerant, quotiescunque de iis cogitandi occaſio offertur; ubi eas familiares experimur, ad ratiocinandum prompti ſumus, atque adeo prompte quoque ſeſe exerit rationis uſus.

Idem etiam patet a poſteriori. Ponamus aliquem animo ſuo comprehenſam tenere ampliſſimam Jurisprudentiæ naturalis theoriam, ut non facile occurrat caſus, qui per eam non deciſus detur. Ponamus porro omnem iſtam theoriam eſſe ipſi adeo familiarem, ut vix ei offeratur caſus, quin jam ejus deciſio ipſi occurrat. Ecquis non videt, eum principiis iſtis ad decidendos caſus prompte uti, ut adeo rationalem ſe probet in ſingulis iſtis caſibus, nec longa deliberatione opus demum ſit? Et eodem modo ſeſe rem habere liquet, ubi de rebus quibuscunque aliis judicium diſcurſivum formari debet. Unde tanto magis elucet neceſſitas plurium notionum univerſalium, quod eædem varient pro varietate rerum dijudicandarum.

Apparet hinc neceſſitas diſciplinarum probe excultarum, ſi quidem nos rationales probare velimus. Quando enim judicia discurſiva ex erroneis ac præjudicatis opinionibus legitima licet ratiocinandi forma deducimus; rationales quidem nobis videmur, ſed re vera non ſumus. Abutimur enim ratiocinandi facultate: hic vero abuſus uſus rationis dici nequit (§. 452.). Sane quemadmodum errores non ſunt rationi conformes (§. 485. *Pſych. emp.*); ita nec inde derivata judicia discurſiva, ſive ſingularia fuerint, ſive univerſalia, rationi tribui poſſunt. Uſus equidem rationis absque actu ratiocinationis nullus eſt; non tamen omnis actus ratiocinationis ad uſum rationis pertinet: alias ratio & facultas ratiocinandi unum idemque foret, quas tamen a ſe invicem differre conſtat (§. 366. 483. *Pſychol. empir.*): ſit ita, quod nonnulli rationem cum facultate ratiocinandi ſubinde confundant, qui vagis potius, quam determinatis notionibus ſunt adſueti.

§. 458.

Uſus rationis cur non connaſcatur.

Uſus rationis homini non connaſcitur; ſed demum acquiritur

ritur. Usus enim rationis supponit notiones universales determinatas (§. 457.). Quamobrem cum notiones universales non habeamus, nisi quas aut a rebus sensu perceptis abstraximus, vel etiam ab iis, quorum nobis tanquam ad nos pertinentium in nobismetipsis conscii sumus, aut in talia resolvere valemus, quæ in individuis percipimus (§. 429.); immo si definitiones ac propositiones ab aliis repertas intelligere voluerimus, aut res ipsas, ad quas pertinent, aliquando sensu nos percepisse, aut ea, quæ per vocabula indigitantur, sigillatim in subjectis aliis sensu percepisse opus sit (§. 430.); nos notiones universales demum acquirere debere, non per essentiam ac naturam actu habere patet. Liquet igitur etiam, nos per essentiam & naturam animæ non habere usum rationis; sed eum demum acquirere debere.

Nimirum quatenus rationis sumus compotes possibile est, ut ad usum rationis perveniamus (§. 483. 29. *Psychol. empir.*): ubi vero usus compotes fieri velimus, eum demum acquirere tenemur.

§. 459.

Quoniam *infantes* non habent, nisi quod ipsis connascitur, seu per essentiam atque naturam inest, quod per se patet; *usu* quoque *rationis destituuntur, eumque demum acquirere debent* (§. 458.). *Cur infantes usu rationis destituantur.*

Hinc reddi potest ratio, cur infantes videantur fœtibus brutorum stupidiores. Brutis enim paucissimæ sunt actiones, ad victum quærendum, se tuendum & generandum necessariæ, ad quas per mechanismum corporis determinantur, nec universali opus habent cognitione. At hominis actiones multifariæ sunt, quarum determinatio in utramlibet contradictionis partem in ipsius potestate est, quas vero secundum rationem determinare debet. Unde homo hærere debet circa determinationem istarum actionum, quamdiu nullas sibi acquisivit notiones universales, vi quarum eædem determinantur.

§.460.

§. 460.

Cur etiam adulti.

Qui rationis usum acquirere negligit; nec ejus compos fieri potest. Neque enim per naturam ac essentiam animæ inest; sed acquiri demum debet (§. 458.). Quamobrem qui in iis acquiescit, quæ per naturam insunt; nec eidem acquirendo operam debitam impendit, notionibus scilicet universalibus neglectis (§. 457.): is quoque ejus compos fieri nequit.

Hinc patet cur inter bruta educati rationis usu destituantur, teste exemplo hominis inter ursos educati, ad quod sæpius jam provocavimus.

§. 461.

Dependentia usus rationis ab usu sermonis.

Usu sermonis facilitatur atque amplificatur usus rationis: absque sermonis usu rationis usus vix conceditur. Usus enim rationis sese exerit ratiocinando (§. 455.), omnesque mentis operationes supponit (§. 456.). Quamobrem cum in cognitione symbolica ratiocinia sint magis distincta, quam in intuitiva (§. 369. *Psychol. empir.*), nec minus distincta magis sint judicia, si vocabulis efferantur, quam si absque eorum ope fiant (§. 351. *Psychol. empir.*), immo in cognitione symbolica & acumen, & profunditas intellectus faciliteturatque extendatur (§. 342. *Psychol. empir.*); usus quoque rationis vocabulorum usu facilitari debet. *Quod erat primum.*

Jam porro notiones abstractæ seu universales, quæ ab inferioribus abstrahuntur, si quæ ab alio abstrahimus, peculiaribus nominibus insigniuntur, non modo magis claræ ac distinctæ fiunt (§. 284. *Psych. empir.*); verum etiam memoriæ facilius mandantur & diutius retinentur (§. 285. *Psychol. empir.*), ut adeo ad notiones magis abstractas pateat progressus eædemque majori numero comparari & in usum futurum servari possint. Idem cum dicendum sit de judiciis determinatis, quibus singulis sua respondet notio (§. 520. *Log.*); ea quoque majori numero

mero memoriæ mandari possunt, ut ad futurum usum in promptu sint. Enimvero quo quis plures notiones determinatas habet, quoque magis familiares eas experitur, eo amplior & promptior est usus rationis (§. 457.). Sermonis itaque usu rationis usus amplificatur. *Quod erat secundum.*

Quoniam denique in cognitione intuitiva notiones universales a singularibus non aliter abstrahi possunt, nisi quatenus successive dirigitur attentio ad ea, quæ in ideis duorum vel plurium individuorum nobis simul occurrentibus eadem sunt (§. 326. *Psychol. empir.*), notiones generum atque specierum completæ atque determinatæ, quales definitionibus respondent (§. 152. *Log.*) & ad ratiocinandum solæ aptæ sunt (§. 374. *Psychol. empir.*), tanta difficultate acquiruntur, ut vix credibile sit, hominem sermonis usu destitutum, nec ipso vocabulorum usu ad attentionem successive in individuorum communia dirigendam excitatum, quicquam in studio notiones istiusmodi universales sibi comparandi proficere posse. Immo cum definitiones rebus sensui, vel imaginationi obviis (immo in cognitione symbolica intellectui quoque objectis) ad sua genera suasque species distincte reducendas inserviant (§. 179. *Log.*), applicatione illarum ad has per ratiocinium facta (§. 356. *Psychol. empir.*); tanta profecto hic sese offert difficultas, ut jure dubites, utrum ullus unquam mortalium sermonis usus expers generum ac specierum notiones determinatas sibi comparaverit, quibus distincte agnitis determinationibus intrinsecis communibus ad suum genus, vel speciem suam res obvias reduxit. Similiter cum in cognitione intuitiva judicium absolvatur affirmativum, si ea, quæ tanquam a re diversa spectamus, porro tanquam eidem inexistentia, vel ad eam quocunque modo pertinentia consideremus (§. 343. *Psychol. emp.*), in judiciis autem determinatis, qualia ad ratiocinandum requiruntur (§. 360. 361. *Psychol. empir.*). idea subjecti continere

debeat omnes determinationes, quibus prædicatum determinatur, & in eas simul attentio dirigenda (§. 348. *Psychol. empir.*); non modo eadem difficultas recurrit, quæ de notionibus abstractis in cognitione intuitiva absolvendis modo proposita fuit, verum etiam inde augetur, quod prædicato respondens notio sæpe eandem difficultatem experiatur, semper vero molestiam creent determinationes, quæ eam ingrediuntur, tanquam a re diversæ, mox tamen iterum tanquam eidem inexistentes spectandæ: ut adeo denuo dubites, utrum ullus unquam mortalium sermonis usus expers judicium aliquod universale determinatum formaverit, nec ne. Quoniam itaque in omni ratiocinio aut genus seu species, aut prædicatum aliquod vel absolutum, vel hypotheticum subjecto cuidam vindicatur (§. 370. *Psychol. empir.*); quam sit difficile ratiocinium absque sermonis usu, satis superque apparet, ita ut non immerito dubites, an ullus unquam mortalium absque sermonis usu distincte fuerit ratiocinatus. Quamobrem cum usus rationis sese ratiocinando exerat (§. 455.); vix credibile est, absque sermonis usu cuiquam concedi usum rationis.

Idem quoque confirmatur a posteriori. Facit huc exemplum juvenis inter ursos educati, ad quod sæpius jam provocavimus. Describit idem *Bernhardus Connor* in Evangelio Medici art. 13. p. m. 133. & seqq. & hic a nobis commemorari meretur, tum ut supra dictis plenior constet fides, tum ut præsens propositio clarius illustretur. Anno 1694. in nemoribus ad Lithuaniæ & Russiæ confiniis sitis inter gregem ursorum captus est juvenis decem circiter annos natus, adspectu horridus, pilis hirsutus, omnis loquelæ expers, immo ne vocis quidem humanæ compos, nec ullum rationis indicium præbens, pedibus ac manibus instar ursorum incedens, vultum tamen humanum externaque nudi corporis figura hominem referens. Baptizatus & in commercio cum hominibus degens levatis con-

contra murum manibus tandem ſtare pedibus didicit, & dapibus humanis aſſuefactus poſt longum tempus feram naturam exuit ac verba quædam rauca & inhumana voce proferre cœpit. Cum jam de ſtatu ſylveſtris vitæ interrogaretur, ejus non magis recordabatur, quam nos eorum, quæ acta ſunt nobis in cunis vagientibus. Refert ſimile exemplum idem *Connor*, fide *Joannis Petri van den Brande*, in aula Britannica Legati Batavi, qui hominem ſylveſtrem inter urſos captum A. 1669. ipſemet Varſaviæ vidit. Neque enim infrequens eſt, ut in Lithuania infantes ante fores, vel prope ſepem, vel in agro ab incautis parentibus relicti ab urſo famelico corripiantur & in fruſtula diſcerpti devorentur. Quodſi vero contingat, urſam eſſe lactantem, infans captus ad urſile defertur & una cum urſulis educatur. Quamdiu adeo inter urſos degebat homo, nullus loquelæ uſus ei fuit, etſi vocis organa non deſtituerentur naturali illa diſpoſitione, quæ ad loquelam requiritur: ea enim deficiente fieri non potuiſſet, ut poſtea inter homines loquelam didiciſſet. Quamdiu deerat loquela ſeu ſermonis uſus, nec ignotæ eidem actiones a ratione pendentes imitationi eſſe poterant; nullis quoque operationibus intellectus locus erat, nullum rationis indicium ſeſe præbebat. Quod vero in aliis, loquelæ expertibus, qui inter homines commorantur, cœca imitatione actionum in aliis a ratione pendentium imponi nobis poſſit, quaſi rationis indicia præberentur, alio quodam non minus memorabili exemplo comprobatur, quod in Hiſtoria Academiæ Regiæ Scientiarum Pariſinæ Anno 1703. commemoratur. Etenim juvenis quidam a nativitate ſurdus & mutus a parentibus religioni Pontificiæ addictis edoctus fuerat ea omnia, quæ in externo cultu divino obſervanda, veluti ut ſigno crucis notaret frontem, os & pectus, ut aquam benedictam ſeu luſtralem faciei adſpergeret, ut in genua procideret & geſtus precantis imitaretur. Cum caſu for-

tuito auditus compos factus fuisset, sono campanarum in aures prope adstantis illapso, & quatuor circiter mensibus elapsis verba imperfecta fundere didicisset; non solum nullam de Deo, anima & moralitate actionum ideam habere deprehendebatur a Theologis solerter examinatus; sed & eum nunquam animum advertisse ad ea, quæ alios imitatus didicerat, multo minus super iisdem reflexisse palam erat: contentus quippe simplici sensibilium ipsi oblatorum perceptione. Videmus itaque hominem sermonis usu minime pollentem imitatum quidem fuisse ea, quæ vidit in aliis; sed absque omni attentione ac reflexione, & absque omni prorsus rationis usu, quippe quem absque attentione ac reflexione dari minime posse negandum non est, cum attentione ac reflexione opus sit ad consequendas notiones universales, sine quibus nullus est rationis usus (§. 457.). Ceterum patet, non modo hominem inter ursos educatum nullam edidisse mentis operationem, quamdiu sermonis expers fuit; sed & alterum inter homines educatum & eorum actiones imitatum ab omni propemodum mentis operatione abstinuisse, quamdiu in eodem statu fuit. Unde satis conficitur, quanta sit necessitas verborum vel aliorum signorum æquipollentium ad edendas mentis operationes. Unusquisque etiam in seipso experietur, quam sit difficile mentis elicere operationes absque vocabulorum usu, siquidem vim sibi ipsi inferre voluerit ad abstinendum a vocabulis, dum notionem universalem formare, dum judicare, dum ratiocinari intendit, veluti dum de negotio aliquo deliberat. Et ipsimet experti sumus, quam molestum nobis acciderit, ubi operationes mentis absque vocabulorum vel aliorum signorum æquipollentium usu absolvendas distincte percipere conati fuimus. Quod vero signorum ope præstari possint, quæ absque iisdem fieri impossibile est, nemo ignorat qui in Algebra versatus præclarum illorum in operationibus mentis usum expertus. Exemplo quo-

quoque esse potest *Arenarius Archimedis*, in quo luculenter docet, quantus sit ad distincte percipienda convenientium terminorum usus, quæ alias facultates inferiores confundunt. Signa vero istiusmodi sunt vocabula, quibus ad genera & species rerum, seu entia universalia denominanda & ad prædicata iisdem convenientia determinate enuncianda utimur.

Facultates superiores quasi sepultæ sunt, ut ne vestigium quidem ipsarum appareat, quamdiu nisi per commercium cum hominibus aliis excitentur. Quamobrem cum absque sermonis usu commercium istud propemodum nullum sit; absque eo facultates superiores ad agendum ne excitantur quidem, nedum exercentur, quantum ad rationis usum sufficit. Qui ex anterioribus percepit, quid proprie sint facultates mentis, is non mirabitur, homini sibi unice relicto & ab omni commercio hominum sejunctam parum prodesse animam rationalem, ita ut absque eadem vitam, quam degit, agere posset, etiamsi facultatibus inferioribus tantummodo gauderet. Immo ubi inter homines degit, magis ipsi prodessent facultates solæ inferiores, quam inter animantia bruta commoranti prodesse possunt superiores: etenim in priori casu multa non infeliciter imitatur, quæ sine ratione assecuti non fuerant alii, in posteriori autem auxilio facultatum superiorum per se nihil assequitur. Unde patet non naturam, sed hominem hominem efficere rationalem, siquidem eum demum rationalis titulo dignari volueris, qui ratione utitur, quemadmodum communis fert usus loquendi, etsi inconstantiam loquendi rejicientes, ab ea discesserimus (§. 451.). Citra tamen inconstantiam loquendi dici potest, hominem efficere ut homo utatur ratione & ut eam rationalem esse appareat.

§. 462.

Usus rationis in corpore sese exerit per ideas materiales vocabulorum. Exerit enim sese ratiocinando (§. 455.). Enimvero omnia nostra ratiocinia per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentari solent (§. 415.). Ergo usus quoque ratio- *Quid usui rationis in corpore respondeat.*

rationis in corpore ſeſe exerit per ideas materiales vocabulorum.

Idem etiam ſic oſtenditur. Uſus rationis ſupponit omnes operationes mentis (§. 456.), & notiones univerſales determinatas (§. 457.). Enimvero non modo omnes operationes mentis (§. 416.), verum etiam notiones univerſales, generum ſcilicet ac ſpecierum (§. 395.), quantumlibet abſtractæ (§. 396.), immo ipſarum rerum immaterialium (§. 397.), per ideas vocabulorum materiales in cerebro repræſentantur. Nihil adeo ad uſum rationis requiritur, quod non per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræſentari poſſit. Omnis adeo uſus rationis per eaſdem in cerebro ſeſe exerit.

Seduxit hoc Materialiſtas, ut ſibi perſuaderent, actus rationales non repugnare mechanismo corporis, cum ea, quæ ſunt animæ, ab iis, quæ ad corpus ſpectant, non ſatis diſcernerent. Ceterum apparet, ex eo quidem, quod anima ſit rationalis, recte concludi ejus immaterialitatem, non tamen unica, quemadmodum vulgo fieri ſolet, illatione; verum longo admodum ratiociniorum ſyrmate opus eſſe, ut tandem a ratione ad immaterialitatem pervenias. Nimirum redeundum eſt ad impoſſibilitatem apperceptionis in materia: unde nos in ſuperioribus eandem deduximus (§. 44.).

§. 463.

Uſus rationis a memoria dependentia.

Ad uſum rationis memoria requiritur. Uſus enim rationis ratiocinando ſeſe exerit (§. 455.). Quamobrem cum in ratiociniis dato judicio uno memoria nobis ſuppeditare debeat judicium quoddam præteritum, quod ita ſeſe habere, prout ſe nobis offert, probe nobis conſcii ſumus, aut eſſe ſaltem videmur (§. 354. & ſeqq. *Pſychol. empir.*); ad uſum rationis memoria requiritur.

Immo cum uſus rationis notiones univerſales determinatas ſupponat, & quo quis plures habet, quoque magis familiares

liares eas experitur, eo amplior & promptior sit rationis usus (§. 457.); notiones autem istæ memoria tenendæ sint, ac memoria polleat opus est, qui multas eadem tenere debet; memoria bona usum rationis amplificat.

§. 464.

Si memoria læditur, usus rationis imminuitur, immo prorsus amittitur. Usus enim rationis sese exerit ratiocinando (§. 455.). Quamobrem cum læsa memoria anima ad ratiocinandum inepta reddatur (§. 420.); eadem læsa usus rationis non amplius sese exerere potest, quemadmodum ante. Aut igitur imminuitur, aut prorsus amittitur, pro diverso scilicet læsionis memoriæ gradu. *Usus rationis quomodo imminuatur & amittatur.*

Ceterum repetenda hic sunt, quæ de ineptitudine ad ratiocinandum ex læsione memoriæ supra annotavimus (*not.* §. 420.). Non confundenda sunt, quæ ab oblivione proficiscuntur, cum iis, quæ læsioni memoriæ tribuenda. Illa enim impotentia particularis; hæc universalis aut propemodum universalis est. Nimirum qui obliviscitur notionum universalium ad usum rationis in casu quodam particulari requisitarum; is se rationalem probare nequit in casu isto particulari, etsi promptus sit rationis usus in aliis. Læsa autem memoria rationalem sese probare nequit in ullo casu, aut saltem in maxime vulgaribus, aut nonnisi longiori temporis spatio, quam fieri solet, ubi quis memoriæ defectu nullo laborat.

§. 465.

Quoniam memoria a causis materialibus lædi potest (§. 298.), veluti vi morborum acutorum atque capitis, immo ipsa senectute (§. 299.); læsa autem memoria, usus rationis imminuitur, vel prorsus amittitur (§. 464.); *a causis materialibus, veluti vi morborum acutorum atque capitis, immo ipsa senectute usus rationis imminui, immo prorsus tolli potest.* *Cur usus rationis a causis materialibus & senectute imminuatur & tollatur.*

Sane ob decrescentem usum rationis senes iterum pueros fieri dicimus: etenim & pueris deest vel minimum imbecil-

lis

image
not
available

§. 468.

cui deficit rei cujusdam theoria; quoad eam usu ratio-
itur. Etenim si cui theoria rei cujusdam deficit, is
is universalibus ad eam spectantibus destituitur (§.
Quamobrem cum usus rationis notiones universales
itas præsupponat (§. 457.); usus quoque rationis cir-
m sese exerere nequit.

In quibusnam ratione destituamur.

Ita si cui deest theoria triangulorum, illi quoque deest u-
s rationis, quando de triangulis judicandum, quid iisdem
nveniat. Similiter si cui deest theoria juris naturalis, illi
oque nullus est rationis usus, quando de justitia negotii
usdam seu de eo, quod justum est in aliquo negotio, quæ-
incidit.

§. 469.

amobrem cum fieri possit, ut quis theoriam obje-
habeat, nullam tamen habeat objectorum aliorum;
s pollere potest in aliquo veritatum genere, etsi eodem
alio.

Cur in quibusdam concessus usus rationis denegetur in aliis.

nc patet ratio, cur quis in Mathesi abstracta adeo ex-
e possit, ut magno suo merito Mathematicus summus
etur, & ob rationis usum eximium admirationi sit ipsis
gentibus; in Metaphysicis vero, veluti in Theologia
li, quæ ejus pars est, tam jejune loquatur, ut exiguus
ionis usus concessus videatur. Plurimum adeo fallun-
qui sibi persuadent, eum se eodem modo rationis usu
tem probaturum in omnibus, quo in uno quodam veri-
genere se probat. Et ne quis hoc præjudicio captus
facultatibus plus speret, quam in iis est, atque viri-
imparia ausus famæ suæ maculam inurat, cum non
sit ex veritate statuere; ideo præsens corollarium cum
ione præcedente probe perpendere debet. Theoriæ
gicæ acceptum ferendum, ne viribus propriis nimis
us, nec nimiam virorum ceteroquin clarorum confi-
n pejorem partem interpretemur.

image
not
available

omnium veritatum universalium consistit. summa est ratio, qua major concipi nequit; mma præditum est ens, quod omnium verita- ı nexum perspicit.

: hoc principio in Theologia naturali Deo ratio- mam vindicaturi.

§. 472.

bumana ratione summa prædita esse nequit. Im- omnium veritatum universalium nexum per- n antea sumsimus (§.470.), nec erit, qui refra- orem dari velit. Quamobrem cum ratione ı non sit ens, quod omnium veritatum uni- ı minime perspicit (§. 471.); anima quoque summa prædita esse nequit. *Cur homini non conveniat.*

m sic ostenditur. Nemo hominum in omni- pollere potest (§. 470.), neque adeo omnium ve- lium nexum perspicere valet (§.452.). Ratio- præditus esse nequit (§. 471.).

nda hic sunt, quæ de denegato usu rationis univer- ı ante (*not.* §. 470.) annotavimus.

§. 473.

vim repræsentativam universi, qualis in anima t. Consistit enim ingenium in facilitate ob- imilitudines (§. 476. *Psychol. empir.*), conse- : in rebus pluribus diversis eadem sunt (§. 195. nobrem cum ea, quæ in rebus diversis eadem r, si in rebus simul perceptis attentionem defi- em reflectas (§.237. 257. *Psychol. empir.*); ipso ahatur facilitas utendi attentione ac reflexione 3. *Psychol. empir.*); ingenium non supponit ıttentionis ac reflexionis. Quamobrem cum *Ingenium num excedat vim repræsentativam universi.*

: in anima datur, materialis quoque imaginan- *a constitu-*
ɔore respondet (§. 227.), ob continuam sci- *tione cerebri*
m atque idearum materialium coëxistentiam
;inationis hujus materialis sedes in cerebro ex-
ıaginatio vivax rationem sufficientem in cere-
Ontol.), quatenus scilicet ex iis, quæ in cere-
itur, cur imaginatio vivax sit, adeoque a ce-
351. *Ontol.*). Pendet igitur quoque ab eodem
ɔ qui ingenio pollet, idem & memoria pollet
p.). Quamobrem cum bonitatis memoriæ
rveis, ex quibus cerebrum constat, continea-
hol. rat. & §. 56. *Ontol.*). bonitas memoriæ
let (§. 851. *Ontol.*); Atque adeo denuo
ıoque dependere ingenium.

dubites, num ex cerebri statu possit reddi ratio,
atio vivax sit; idem facile ostenditur. Vivax e-
ıatio est, si phantasmata producta multum clarita-
§. 478 *Psych. emp.*). Enimvero claritas ideæ sensualis
:leritate motus, in quo idea materialis eidem respon-
tit (§. 126.), consequenter & claritatis phantasma-
quæ sunt ideæ sensuales reproductæ (§. 104. *Psy-*
), aut ex iis derivatæ (§. 140. 143. *Psychol. empir.*),
ı motus, in quo phantasmatis respondentes ideæ
consistunt (§. 206.). Ex statu itaque cerebri ratio
t imaginationis vivacis. Nimirum alia est fibril-
earum, ex quibus cerebrum contextum est, consti-
, qui imaginationem vivacem habent; alia in aliis,
ıus vivax est. Ideæ enim istæ materiales easdem
ɔmnibus hominibus causas, cum sint effectus ab a-
bilium in organa sensoria pendentes; differentia
ıde esse nequit, quam a diversitate fibrillarum ner-
: quibus cerebrum constat.

§. 475.

cerebro ingenium lædi potest (§. 474.). Sci- *Cur læso ce-*
rebro lædi.

 licet

.

ıtativam *universi*, *qualis in* veniendi a priori ex notio- niversalibus cognitis eruun-).*empir.*), & quidem per operationibus mentis in- 81. *Psych. empir.*). Enimve- specierum (§. 392.), cum rsivis (§. 410.), vim repræ- a datur, non excedunt: nec nmo nec ingenium (§. 473.). lunt, quæ ad artem inveni- ndi a priori eam excedere

Ars inveniendi num vim repræsentativam animæ excedat.

ritatem incognitam eruit vel (§. 457. *Psych. emp.*), adeoque *r.*), quæ sensu percipimus, ı appercipimus (§. 436. *Psych.* npletæ ac determinatæ non actionem constituuntur (§. is operationem opus quoque ratione patet per ea, quæ inte- e a posteriori detegenda tra- uamobrem cum nulla mentis versi, qualis in anima datur, re potest ars inveniendi ve-

ı intellectus perfectio sit, quam opositionem patet, ex vi repræ- fficientem reddi posse, cur ad gat intellectus. quam consequi

§. 479.

image
not
available

LOGIÆ

NALIS

II.

image
not
available

RATIONALIS
O II.

ATE AP-
NDI.

I.

nſitivo & Af-
is.

tione præſente adeſt conatus *eptionem.* Perceptiones in uuo mutantur, aliis aliisque ſuccedentibus, quemadmo-uisque in ſeipſo experitur. erceptiones noſtræ vi animæ, qualescunque tandem fue-: Quamobrem cum vis o-uo tendat ad mutationem *ntol.*); in omni perceptio-perceptionem. *Conatus mutandi perceptionem.*

iarem experitur, nihil difficul-eſente admittenda. In gratiam lum familiaris eſt, rem exem-ultum. Mobile in motu con-

image
not
available

ıbere pro ſubſtantia ſibi repræſentante univer-
:orporis ſui organici in univerſo, convenienter
quæ in organis ſenſoriis contingunt; quosdam
, hoc modo ſaltem facultatis cognoſcendi ratio-
|uod non viderent, quomodo inde ſequatur ap-
evolorum vero cavillationes, quod per hoc ne-
:onvenire appetitum, conſequenter libertas vo-
ır, adeoque virtus omnis ſubvertatur cum re-
, cum dignæ ſint quæ rideantur, non quæ refu-
:r habemus: ſilentio tamen non prætereundæ,
orum philoſophiæ noſtræ prorſus ſingularium

§. 483.

rum percipimus, quatenus organis ſenſoriis ionem inducere valet. Anima enim ſibi re- *Quatenus corpus noſtrum percipimus.*
erſum convenienter mutationibus, quæ in
ɔntingunt (§. 62). Quamobrem cum cor-
ars hujus univerſi & perinde ac alia corpora
ıis ſenſoriis inducere poſſit; anima quoque
us iſtis convenienter repræſentare, adeoque
(§. 24. *Pſychol. empir.*). Percipimus itaque
quatenus organis ſuis ſenſoriis qua talibus mu-
e valet.
iori veritas ſatis manifeſta, quæ ſimul loquitur
in organa propria ſenſoria inſtar aliorum ſen-
ɔſſe. Sane diverſæ corporis partes oculis ita ob-
radii luminis inde in oculum eodem modo re-
ab aliis viſibilibus reflectuntur. Eodem modo
agant, quo viſibilia alia in eundem agunt;
modo easdem videmus, quo alia viſibilia vide-
rero & quæ in tergo ſunt lumen in oculos refle-
, niſi ſpeculorum auxilio, adeoque faciem & quæ
onniſi ſpeculorum auxilio videre valemus. Por-
:angimus corpus proprium, & manus percipit

image
not
available

s pendere animadvertimus: cujus depen-
cimur, quatenus nobis conscii sumus, mu-
pectu sensibilium mutari quoque perce-
ius a nobis percipi, quæ antea percipie-

s præsentis veritas a nemine in dubium voca-
niam tamen eadem utemur ad probanda alia,
m evidentia nituntur, eandem huc apponere
dentes simul rationem, cur id fieri debeat, cum
it scrutari rationes eorum, quæ sunt.

§. 485.

*nscia est, sine mutatione situs corporis ad ob-
utari sensationem.* *Mutatur* autem *situs*
*vel motu objecti, quod jam percipitur, aut
pi debet; sive motu corporis aut partium
aut oculorum, sive utroque pro varietate
iversimode variato simul.* In omni sensa-
mutandi præsentem (§. 482.). Enimvero a-
t, sine mutatione situs actionem sensibilium
ia, sine qua nulla datur sensatio (§. 65.
itu corporis sui pendere (§. 484.). Conscia
mutatione situs corporis ad objectum ali-
ensationem.

Dependentia mutationis sensationis a mutato corporis situ.

utationis situs corporis diversis modis dicun-
tione admitti possunt & ex iis patent, quibus
as a posteriori confirmatur. Si nobis refer-
n loco animal peregrinum, quod accedentibus
etur; ejus visu percipiendi gratia nos in istum
s. Mutatur adeo situs corporis, quem ad
habebat, ut eorum loco videamus visibile
o corporis ad visibilia mutatur ipso corporis
Idem accidit, ubi ad visibile aliquod e lon-
gin-

undem vero in caſu ſimili poſtea recorde-
:os tandem familiares experiatur, ut de iis
aut vix ac ne vix quidem cogitans eos-
ɔn igitur opus eſt, quam ut unusquisque
rtat ad iſtos motus, quando ſenſibile quod-
nſatione una ad aliam tranſit, ubi veritatem
ɔſo experiri ac pluribus experimentis con-

pendendi ſunt modi, quibus ſitus corporis ad
nſibile mutari poteſt, ut idem in aliquod orga-
poſſit, quo clare ac diſtincte percipiatur. Hæc
entia prodeſt ad explicandos motus corporis har-
petitionibus atque averſionibus animæ reſponden-
ones communes familiares experiri tenemur, niſi
concipiendis difficultatem ſentire velimus, quam
niſi lux a notionibus iſtis affuſa, non ante affunden-
ubi crebra meditatione familiares eas nobis reddide-
:luceſcet utilitas propoſitionis præſentis eidemque
ıoniti, quando inferius ſyſtema *Leibnitianum* expli-
ımercium inter animam & corpus ad trutinam ex-

§. 486.

anima ſibi conſcia eſt, ſine mutatione ſitus od objectum non mutari ſenſationem (§. 485.); *utare intendit*, *ſitum corporis quoque mutare &*, *ubi ſenſationem futuram quomodocunque tendere debet mutationem ſitus corporis ſui*, *ſine fieri non poteſt*. Sane hoc fieri experientia ı facies obtorto collo vertitur in latus dextrum, olumus, quæ a latere iſto poſita ſunt. Oculos el reclinato verſus tergum capite attollimus, ubi cere volumus, prouti uſus poſtulaverit. Ocu-s ea viſuri, quæ ad pedes noſtros proſtrata ſunt. *ych. Ration.*) *Senſationis prævisæ gratia qualis motus corporis intendatur.*

asibus observandum. Immo ex postea dicendis
ı plura intelligentur.

§. 487.

quid cognoscimus, vel a posteriori cogno- *Quomodo nobis innotescat ille motus.*
·i (§. 435. *Psych. empir.*); *Quali opus sit*
ris nostri, vel partis cujusdam ejus, sensa-
, *vel a posteriori, seu sensuum duce* (§. 436.
ı priori, seu vi intellectus (§. 438. *Psychol.*
mum ejusdem (§. 439. *Psychol. empir.*) *cogno-*
perientia autem convincimur, *nos id po-*
ri cognoscere, antequam de theoria cogi-

ı tamen non esse impossibilem, nemo vel Opti-
ıorat. Constat enim lumen propagari per lineas
amobrem cum nihil videatur sine lumine, si ra-
ı visibili in oculum illabi debent, necesse est ut
liante per pupillam recta in oculum duci possit.
:incipio pendet omnis situs corporis respectu
od contueri volueris. In Opticis demonstratur,
videantur minora & obscuriora, atque hinc con-
ad distantiam nimiam obscurius ac confuse viden-
culo propius esse admovenda, vel oculum iisdem
noveri debere, prout vel necessitas postulaverit,
ılerit. Ab hoc principio pendent motus locales,
ı, vel visibilis, quod clare ac distincte, quantum
:i volueris. Constat lumen a speculis eo ordine
ɔ a visibili, ut beneficio radiorum reflexorum con-
uod alias ob situm corporis videri nequit. Atque
untur situs corporis nostri & objectorum visibili-
u speculi, ut videre possimus quæ alias absque spe-
ıxilio videre non poteramus. Exemplo esse pot-
ɔtus in lecto decumbens videre velit, quinam in
trret, cum januam videre non possit. Plura non ad-
ficit ex his constare, quod theoria non modo pos-

 sibi-

image
not
available

iinime tangit, adeoque tamdiu nobis perinde est, sive
o ejus producatur, sive non producatur, consequen-
pturitio nec in prævisam dirigitur, nec ab eadem aver-
Necesse igitur est, ut si alterutrum fieri debeat, eadem
ferantur & pro diverso ejusdem ad nos respectu vel
in ejus perceptionem percepturitio, vel ab eadem
Jam si res ad nos referuntur, aut voluptatem no-
, aut molestiam creare possunt; idque mediate vel
:: aliter enim animam afficere nequeunt. Facile ita-
gitur, cum alterutra ratio directionis, altera ratio
percepturitionis esse debeat, voluptatem esse rationem
molestiam vero aversionis, seu nos conari produ-
n perceptionem, quod ex ea voluptas nobis nasca-
autem impedire, quo minus producatur, quod in
m pariat. Quamobrem percepturitio dirigitur in
sam, quando eidem jungitur idea voluptatis sive
sive mediatæ; ast ab idea prævisa avertitur, quan-
igitur idea molestiæ itidem sive immediatæ, sive

eritas propositionis quoque a posteriori. Etenim
infusum contuemur & memoriam nostram subit
pore ac odore ipsius percepta; saporem ac odo-
epturi bibimus. Est hic nobis perceptio prævi-
npe ac odoris vini (§. 488.). Et dum ideo bi-
orem istum atque odorem percipiamus; perce-
prævisam producere conamur, dum vinum vi-
ontuemur. In prævisam adeo perceptionem
turitio (§. 481.). Similiter dum cœlum sudum
emoria cum imaginatione nobis suggerit ideam
campum ac voluptatis inde perceptæ; exspa-
Ideam prævisam habemus, nempe exspatiatio-
& dum exspatiari cupimus ut eam actu habea-

 mus,

image
not
available

erceptiones quoque prævisæ
, vel universale. Jam sin-
percipimus, vel absentia.
est entis tunc temporis,
n sensationum numero est
absentis, vi imaginationis
ideoque inter phantasmata
. Perceptio igitur singu-
nsationes, vel ad phantas-

salia percipiuntur plurium
one (§. 326. *Psych. emp.*),
li jam acquisivimus, re-
Psychol. empir.). Quam-
es vel ad sensationes, vel
ata; universalium quo-
ne intuitiva vel in nume-
eferendæ veniunt. De-
salia per vocabula (§. 269.
a repræsentantur. Enim-
(§. 271. *Psychol. empir.*),
mpir.), adeoque sensibi-
ceptiones itaque prævisæ
n vel sensationes sunt,

ertim symbolice repræ-
er idem probatur. Et-
rei antea visæ; cum id-
reproducere valeamus
phantasmatum numero
nos ad nomen istius rei
am istam habere possi-
mus

image
not
available

rmedias producere tenetur, an-
locus. Quodſi ergo præviſam
nes intermedias producere tene-
ire nequit.

ur. Quoniam anima continuo
on modo quoad ſtatum præſen-
es præteritos atque futuros (§.
n perceptiones immediatæ (§.
§. 84.) ad præſentem aliquem
a contentum referuntur; ani-
habere nequit, niſi ſtatu illo
tente. Neceſſe igitur eſt, ut
immediatæ, ad ſtatus omnes
inter ſtatum præſentem prævi-
ptionis intercedunt. Atque
im productura omnes inter-
quibus ad eam pervenire ne-

teriori facilior videatur, hanc ta-
ſuperaddere placuit. Etenim ex
tia facultatis ſentiendi ab actione
um, ut eam admittere teneantur
realem univerſi exiſtentiam, vel
pendentiam negant. Præterea
ituto Pſychologiæ rationalis, in
priori ex eſſentia atque natura
). Ecquis vero non videt per
, ſtante eſſentia atque natura
a ad perceptionem aliquam im-
erſi, hoc eſt, ad ſenſationem ali-
o ordine perveniat, quo ſtatus
u conſequuntur. Nec tamen
iſus vacillet illorum, qui ante-
untur.

image

not

available

omnes iſtos actu habere ſitus in uni-
ptiones intermediæ, ſine quibus ad

od in demonſtranda propoſitione præ-
ad impoſſibilitatem motus ab uno ter-
m *B* non transeundo per omnia ſpa-
chologia enim rationali, ubi rationem
ſpectant, reddimus, non aliunde de-
um ratio ex natura & eſſentia animæ
& animæ a ſe invicem dependentia

494.

quoque organicum ſuum perci- *Quantum a perceptione ejusdem.*
ſentat (§. 24. *Pſychol. empir.*), ſibi-
tionis ſenſibilium in organa ſua
niverſo (§. 484.); *ſucceſſive cor-*
s præſens ſibi repræſentare debet,
n incidat.

odum perveniendi a perceptione
is vi imaginationis repræſentaturi,
deamur quaſi per ſpatia inter duos
ntes & continuo objecta alia alia-
ne ignorat, modo attentionem ad
fferre non negligat, ſe nunquam
iſi ſe ſimul tanquam in loco iſto
deo dici poterat, animam eſſe ſub-
nicum ſibi repræſentantem, ſumta-
ne inde deduci, quod ſibi repræ-

5.

conatus mutandi perceptio- *Appetitus quid ſit.*
præviſam eſt id, quod *Appe-*
inire licet per tendentiam ad

 per-

image
not
available

viſa eſt ſapor ingratus, qui nobis moleſtiam creat. ne percipiamus, non bibimus, immo ut bibamus alio- uaſionibus nos adduci minime patimur. Actus bibi- intermedias perceptiones ſpectat, quem ubi clare vi onis percipimus, perceptio ejus in numero præviſa- §. 488.), atque adeo non minus ab eodem, quam a ni auſtero vertitur percepturitio, & hinc recte eum dicimur.

§. 497.

enſitivus ex vi repræſentativa univerſi, qualis enaſcitur. Etenim ſi perceptioni rei prævisæ oluptatis, percepturitio in eam dirigitur (§. nter appetitus enaſcitur (§. 495.), cumque ex eo , quod perceptione prævisa repræſentatur, quia percipi poſſe nobis conſcii ſumus, notione boni mus, idem nonniſi confuſe percipientes (§. 561. , conſequenter appetitus, qui enaſcitur, ſenſi- *Pſych. emp.*). Jam cum perceptio aliqua præ- nobis conſtat, nos eam habere poſſe (§. 488.), od plane non percipimus, non conſtet, nos idem neceſſe eſt ut aliquid ejus percipiamus, quod oſſe conſcii nobis ſumus. Quoniam vero ſen- poſſumus, quod præſens non eſt (§. 84.); tionis idem repræſentare nobis debemus. Et luptatis perceptioni prævisæ jungitur, quatenus una producitur (§. 117. *Pſychol. empir.*), & me- gerit, nos voluptatem ex re perceptione præ- a percepiſſe (§. 175. *Pſychol. empir.*); appetitus uum, imaginationis atque memoriæ enaſcitur. m ſenſus (§. 62.), imaginatio (§. 183.), & me- eſentativam univerſi, qualis in anima datur, non .); appetitus ſenſitivus ex eadem naſcitur.

Appetitus ſenſitivus a vi repræſentativa univerſi derivatus.

& ideam voluptatis eidem jungen-
oriæ deberi. Unde porro ut ibi-
enſitivam ex vi repræſentativa uni-
naſci.
eſcit, ubi ad caſus particulares
us enim nos deguſtantes vinum
re & ideo hauſtum vini averſari.
aliquod, nempe vinum vitro in-
ır quale ſit, nempe quod ſapo-
intelligitur, nos vinum hauſtu-
ortius & per longius temporis
rceptionem adeo habemus præ-
cendi ex præſente ortam. La-
dam confuſi ſpecies: Qui vi-
us percipit auſterum. Sed bi-
vinum auſterum bibam. Er-
uſum ſaporem auſterum per-
ſtero nobis oriunda in cauſa eſt,
m iſtum percipiamus, conſe-
corporis abſtineamus, immo
ontrarios etiam edamus iſtis,
r, adeoque præviſa actuatur.
ſui, quam confuſo iſti ratio-
em ſufficientem in vi repræ-
ſatur, agnoſcit (§. 65. 405.);
erſi pendeat averſatio claris-
rum, ad quem paulo ante
verſemur exſpatiationem in
Titius accedit nos perſua-
oculis in cœlum converſis
s ac inde ſurgentes pluviam,
æ alias experti ſumus, me-
mo-

image
not
available

ntem habere (§. 29. *Pſychol. empir.* eoque ab eadem pendere (§. 851. facultas cognoſcendi ab eadem pen- ſectione prima ex vi iſta deduximus cognoſcendi tam inferiore, quam ſu- empirica nobis innotuere; eodem s & porro deducemus, quæ de appe- n traduntur, ut adeo abunde pateat, verſi non eſſe cum facultate cogno-

499.

s quidam motus ſanguinis & flui- Quoniam enim affectus ju- s gradu conjunguntur (§. 608. dium in voluptatum prædomi- *ſychol. empir.*), quando vero a- ſanguis ac fluidum nerveum in gitatur (§. 611. *Pſychol. empir.*), jam in gaudio adeſt, utpote af- iſte fluidi nervei atque ſangui- deſſe deprehenditur, jamjam ptatem percipit, ad majorem voluptas ad majorem gradum , vel in eam degenerans, quæ ria. Patet igitur voluptati n ſanguinis & fluidi nervei in

Voluptati quid in corpore reſpondeat.

m evincere datur. Etenim ex is, quæ proferimus, atque *oluptate* perfundi. Vernacula **einer recht vergnüget aus,** præſentem videremus. Ne- *indulgemus*, alius ſit vultus, alia, quam ubi anima vel tæ-

image
not
available

o alieno in loco inſerere ob multi-

500.

dem extraordinarius quidam mo-
ſpondet, ſed diverſus ab eo, qui
us enim moleſti cum inſigni tæ-
ntur (§. 609 Pſychol. empir.),
nio tædii ſeu moleſtiæ gradu in-
empir.). Jam quando anima
ac etiam quando triſtitiæ indul-
n motu extraordinario in cor-
bol. empir.). Ergo motus iſte
ui in triſtitia præſertim adeſſe
debet, ubi anima tædium per-
endus, ubi tædium ad majorem
um vel in iſtud abiturum, quod
ndet. Patet itaque extraordi-
inis ac fluidi nervei moleſtiæ
at primum.

Tædio quænam in corpore reſpondeant.

one intuitiva perfectionis (§.
e moleſtia in cognitione in-
§. 518 Pſych. empir.), adeo-
ita, ut voluptati indulgere non
tædio tempus conſumere que-
quod in eodem objecto ſatis
vero inde liquet, quod ad plu-
re eodem momento non poſ-
i in iſtiusmodi, quæ ſibi mu-
ad diverſa objecta partiri va-
trahatur (§. 245. Pſych. emp.).
is & fluidi nervei, qui volupta-

 tem

image
not
available

§. 501.

; *animæ respondent motus corporis & organo-obtinetur is ejus in universo situs, in quo locus esse potest.* Quando enim anima ali-tus producendi perceptionem ad prævisam lam tendit (§. 495.), atque adeo illa muta-itus corporis intendit, sine quo sensatio ista 5.). Quamobrem cum motus isti statim con-) easdem appetit anima (§. 953. *Psych. emp.*), itivis in anima respondent motus corporis s, quibus is obtinetur in universo ejus situs, : prævisæ locus est. *Appetitioni quidnam in corpore respondeat.*

nobis exigat, ut hic explicemus, quomodo mo-orpore determinentur: pertinet enim hæc expli-odum, quo commercium inter animam atque cor-t. De eo igitur dispiciemus in sequentibus.

§. 502.

animæ respondent conatus impediendi motus cor-n ipsius, quibus obtinetur illius situs ad præ-n necessarius, ubi vi ad eosdem impellimur, arii, quibus impeditur, ne perceptioni præ-i eam cessare constet, omissis motibus ad situm n requisitum necessariis. Quando enim ani-r, impedire conatur, quo minus perceptioni ocus (§ 496.). Quamobrem cum sibi con-atione situs corporis ad objectum aliquod non m (§. 485.); mutationem quoque illam non nec motus corporis & organorum ipsius ad inendum necessarii consequuntur (§. 961. Atque adeo si constet omissis motibus ad si-erceptione prævisa requisitum necessariis im- *Aversioni in corpore quid respondeat.*

 pediri,

image
not
available

us obtinetur. Idem etiam apparet in iis casibus, otu cujusdam organi opus est, ut quid percipia- nus Mevium nos hortari ad hauriendum vinum, tusum nobis apposuit. Cum nobis constet vi- austerum & hunc saporem aversemur; manu endere ac ori admovere negligimus. Aversi- ondet cessatio illorum motuum in corpore, r ut saporem vini percipiamus. Experientiæ anea est propositionis veritas quoad membrum

ius secundo inter præsentes in convivio oriri lites etuere, ne iisdem implicemur, adeoque aversari ndendas. Cum jam constet, nos eas evitaturos in amplius commorari posse; secedimus ac alio s, ubi ab hoc periculo tuti sumus. In præsente perceptionem prævisam evitare aliter non licet rporis contrariis, quibus ejus situs ad illam ne- itur; motus hi contrarii in corpore aversioni Atque ita cum experientia quoque consentit mem- n propositionis præsentis.

ponamus Titium nobis offerre muneris loco dam aureum, quem certa de causa accipere re- adeo aversamur. Quodsi manum admovet nummum daturus, manum retrahimus. Ubi chio eandem ad se adducere conatur, nos in nur manumque claudimus. Ecce igitur mo- ostro iis contrariantibus, quibus efficitur, ut visæ, quam ne producatur impedire conamur, nur, sit locus. Experientia igitur membrum propositionis præsentis confirmat.

casus præter eos, quos expendimus, non posse oc- attendentibus patet. Etenim quando quid aversa- mur,

image
not
available

ptati ac molestiæ respondent; appetitionem quo-
nem vultus, gestus atque vox prodere debent.
ium.

xperientia confirmari possit veritas propositionis
tandum non est. Vultus enim, gestus & vox in
int, adeoque a nobis observari possunt. Etsi
non proficere soleamus, ut harmonicas vultus,
cum appetitionibus ac aversionibus animæ mu-
ere & a se invicem discernere valeamus; id ta-
ssibile esse docet antiqua praxis in judiciis Sina-
pta, qui ex vultu, gestu ac voce colligebant,
udicio quæsitus veritati consentanea, an aliena
Qui enim quæsitus a veritate aliena respondet, ve-
nem aversatur, atque adeo vultus, gestus ac
bet istam aversionem, si quidem ex vultu, gestu
njectare velis. Non nego difficile esse expe-
rcitatis; non tamen impossibile, ut difficultas
tur. Cæterum cum istæ mutationes pendeant
l molestia, quam anima percipit, atque adeo
sve esse debeant pro majore minoreve gradu
olestiæ; observari imprimis poterunt, ubi ani-
ajore impellitur ad appetendum, vel majore
ur ad aversandum. Præterea cum nemo non
periatur, si qua consuetudine adducti appeti-
mur, rationem determinantem appetitionis &
nplius clare percipi, quemadmodum percipie-
vice quid appetebamus, vel aversabamur; mu-
vultus, gestus ac vocis minores & vix conspi-
i appetendi & aversandi consuetudo adest, nisi
gestus atque vox aliquam contraxit consuetu-
dhærentem. Quamobrem consultius est, ut
ata capiamus in iis casibus, in quibus quid

image
not
available

tur, *ſunt affectus mixti.* Affectus enim, qui in
nentiore producendi perceptiones prævifas conſi-
.), in appetendo conſiſtunt (§. 495.). Sunt igi-
ıcundi (§. 608. *Pſychol. empir.*). *Quod erat*

tus, qui in conatu vehementiore impediendi per-
rævifam conſiſtunt, in averſando conſiſtunt (§.
igitur affectus moleſti (§. 609. *Pſychol. empir.*).
ndum.

s denique, in quibus conatus vehementiores pro-
am perceptiones prævifas conjunguntur cum co-
npediendi, ne quædam enaſcantur, ex jucundis &
nt *per demonſtrata.* Sunt igitur affectus mixti
l. empir.). *Quod erat tertium.*

ideramus hic affectus, quatenus animæ inſunt, ut ap-
quomodo ex eſſentia & natura animæ conſequan-

§. 506.

tam moleſti, quam jucundi atque mixti ex vi *An affectus*
univerſi, qualis in anima datur, enaſcuntur. *vi repræſen-*
nolefti in averſando, (§. 609. *Pſych. empir.*), *tativa uni-*
endo (§. 608. *Pſychol. empir.*); mixti tanquam *verſi ſint ſu-*
ıcundis conſtantes (§. 610. *Pſychol. empir.*) in *periores.*
erſando ſimul conſiſtunt. Quamobrem cum
rſatio (§. 498.), quam appetitus ex vi repræ-
i, qualis in anima datur, enaſcatur (§. 497.);
eſti, quam jucundi atque mixti ex vi iſta univer-
quæ in anima datur, enaſcuntur.

r adeo affectus ab eſſentia atque natura animæ, ne-
poſſibile eſt, ut eradicentur, niſi naturam & eſ-
ıumanam tollere velis: id quod fieri non poſſe
300. *Ontol.*). Eſt tamen animæ imperium quod-

image
not
available

:itiones diversæ, quot perceptiones prævisæ, conatus mutandi perceptionem præsentem ›rem cum omnes simul adsint, fieri non pot- ıgularum sigillatim conscia sit, consequenter ıscernere nescia in unum confundit, sicque appetitus (§. 39. *Psychol. empir.*).

s hic genesin appetitus confusi, in quo affectus ısistunt: quæ quidpiam analogi habet cum perce- onfusis non absimili modo enasci solitis (§. 97.

§. 509.

bus molestis vehementia conatus enascitur ex atuum impediendi diversas perceptiones præ- :nim molesti ex confusa mali repræsentatione *Psychol. empir.*). Enimvero si nobis rem onfuse repræsentamus, ideam mali ingrediun- que ex re ista vel cum eadem antea simul per- ive ex vero, sive per præjudicium tributa *ıpir.*). Quamobrem cum rem aversemur, ex ›imus, quamdiu in notione mali confusa ac- 2. *Psychol. empir.*), quamdiu vero in eadem la adsit ratio, cur aversatio in unum potius, dirigatur, quod tædium nobis parere posse sse est ut promiscue in omnia simul dirigatur, dium paritura ideæ mali insunt (§. 70. 118. ıntur adeo aversiones multiplices diversarum ævisarum. Atque adeo patet, vehementiam ıdi perceptiones prævisas, qui in affectibus mo- tur (§. 505.), esse ex ista aversionum multi-

Vehementia aversationis in affectibus molestis unde sit.

:sio, qualis est in anima, dum affectu molesto per- ıte agnoscatur; penitius in eam inquirendum. Addi- propositionem sequentem.

image
not
available

: appetitus (§. 508.); in moleſtis confuſa §. 510.). Quamobrem in mixtis appetitui ır averſio confuſa, conſequenter qui hinc ɔ reſultat actus iſtiusmodi eſt, qualis in affe- locum habere nequit.

ıs actus, quatenus confuſa eſt, affinitatem habet lorum. Dum enim colores percipimus, figura- ıum exiguarum motuumque multiplicium lumi- ones confunduntur in unum, cumque motus, fi- les particularum res prorſus diverſæ ſint, haud men actu mentis a ſe invicem diſtinguantur, idea :ffabilis eſt, ita ut alteri intrinſecas, quas perci- :rminationes enunciare haud valeamus. Similiter appetitus ſenſitivi appercipimus, ſeu ejus nobis us, perceptiones prævilas complures ac a ſe invi- ıtes ipſisque reſpondentes appetitiones atque a- nul appercipimus, quæ omnes in unum confuſæ s appetitus ineffabilem ut ante gignunt. Idem inet in appetitionibus atque averſionibus confuſis, in affectibus jucundis (§. 508.), hæ autem in mo- habent (§ 510.). Quemadmodum autem Phyſica ceptionibus confuſis rerum naturalium ad diſtin- ıdis, ut innoteſcant quænam eidem inſint, ita Pſy- ionalis in evolvendis ideis confuſis, quarum ope ım cognoſcit, occupatur, ut ad diſtinctam animæ ı perveniatur: quæ ſane cognitio maximam uti- ıdet in praxi morali. Influunt enim confuſæ per- ıppetitiones atque averſiones in actiones humanas, ıi conformiter ubi dirigere volueris, plurimum ſe, quænam in iſtis contineantur. Fidem ocula- s ſuo loco, quando praxin morum rationi confor- e comprobatam enucleaturi ſumus.

§. 513.

Quales motus in corpore affectibus respondeant.

ı affectibus commovetur, conatibus producen- perceptiones prævisas convenientes motus in cor-

image
not
available

at ratio, cur motus sanguinis ac fluidorum extra- in corpore observetur, dum affectibus commove- ntem addere lubet propositionem.

§. 514.

animæ confusa sanguinis ac fluidorum in cor- ondet. Etenim in affectibus jucundis multi- is producendi diversas perceptiones prævisas estis conatus impediendi diversas perceptio- 9.); in mixtis denique conatus multiplices ilas alias producendi, alias impediendi (§. em cum iisdem convenientes motus in cor- quibus scilicet opus est ad perceptiones præ- das, vel impediendas (§. 513.), non autem otus contrarii una producantur, quemad- impossibile, ut plures perceptiones diver- una producat, vel plurium productionem mpediat; sanguinis ac fluidorum motus in stos motus perficiendos opus esse Physico- orum experimenta probant, confunditur, at- ctibus animæ confusa sanguinis ac fluidorum otio respondet.

Cur commotio sanguinis ac fluidorum in corpore confusa affectibus respondeat.

leo ex propositione præcedente reddi rationem Psychologia empirica (§.603.) stabiliri. Distincta ionis illius explicatio a principiis physicis pendet, hujus est loci.

§. 515.

ensitivus est conatus producendi perceptionem s determinatur per ideam boni confusam isti etitio enim est conatus mutandi perceptio- prævisam, adeoque prævisam producendi petitio sensitiva oritur ex idea boni confusa *mpir.).* Necesse igitur est ut perceptioni

Appetitus sensitivi definitio realis

image
not
available

g.), quæ definitionem appetitionis in genere non
Subinde enim utile eſt ad res clarius percipiendas,
nationes genericæ ſimul inſerantur definitioni ſpe-
inde hac definitionum combinatione praxi conſuli-
lo ſcilicet rei obviæ ſpecies determinari nequit, niſi
ra determinetur genus per determinationes generi-
onem generis alias ingredientes. Ceterum quod
us (*not*. §. 496.) dedimus exemplum, huc etiam
Ponamus enim te auditu percipere, quale ſit vi-
infuſum, & antea ex amaro ejus ſapore moleſtiam
Dum ad vini qualitatem animum advertis, vi
nis reſuſcitatur idea ſaporis amari ac inde porro
ı ſubit moleſtia, quam ex eo percepiſti (§. 109.110.
pir.) & te alio tempore ex ſapore amaro moleſtiam
judicas (§. 281.). Ne igitur eandem moleſtiam
:ipias, ſaporis perceptionem in te impedire cona-
ris perceptio eſt ea, quam prævisam dicimus, &
riam moleſtiæ inde perceptæ idea mali confuſa ei-
er. Atque adeo apparet quod conatus impedien-
onem prævisam per ideam mali confuſam eidem
n determinetur.

CAPUT II.

titu & averſatione ra- ſeu de Voluntate & Noluntate.

§. 517.

nalis ſive Volitio eſt conatus producendi percep- *Volitionis*
viſam, quatenus determinatur per notionem *definitio rea-*
am, quæ cum perceptione iſta cohæret. E- *lis.*
uam appetitionis ſpecies (§. 880. *Pſychol.*
Iii 2 *empir.*

image
not
available

ecies (§. 881. 882 *Psychol. empir.*) eſt conatus im-
ceptionem (§. 496.). Naſcitur autem ex diſtin-
ræſentatione (§. 881. *Pſychol. empir.*). Neceſſe igi-
edianus, quo minus perceptio prævifa producа-
m nobis malam exiſtimamus. Quamobrem co-
iendi, quo minus perceptio prævifa producatur,
per diſtinctam notionem mali, quæ eidem co-

emus adeo definitionem realem averſionis rationalis
itionis, quæ definitionem averſionis in genere non ſup-
Exemplum eſto tale. Si quis hauſtu vini damnum
inferri expertus; is notionem mali diſtinctam habet,
judicat, hauſtum vini eſſe malum. Quodſi jam ad
um ab aliis invitatus bibere non vult, ſed eorum per-
bus ſeſe opponit; is impedire conatur quoad ani-
rceptionem hauſtus vini, propter diſtinctam mali no-
quam habet.

§. 519.

& averſatio rationalis ſive voluntas & Nolun- *Voluntatis*
i repræſentativam non excedit. Etenim appe- *& noluntа-*
ive volitio eſt conatus producendi perceptio- *tis depen-*
qui per notionem boni diſtinctam determinatur *dentia a vi*
gitur adeo per notionem boni diſtinctam vis *univerſi re-*
æ, ſeu univerſi repræſentativa, ad certam per- *præſentati-*
m ſe habere poſſe ſibi conſcia eſt (§. 488.). *va.*
incta eſt determinata quædam propoſitio uni-
perceptionem prævifam applicata prodit judi-
, quo bona intelligitur perceptio prævifa, ſeu,
, res eadem repræſentata, quemadmodum ex-
loquuntur (*not.* §. 517.). Quamobrem cum
(§. 412.), immo nulla mentis operatio vim re-
iverſi, qualis in anima datur, excedat (§. 413.);
mutandi perceptionem præſentem in aliam

es in actum volitionis influunt, eas in antecedentibus ex vi repræsentativa universi, quam in anima dari evi- deduximus. Quoniam itaque volitio quæcunque de- atur per talia, quæ a vi repræsentativa universi pendent; quoque ab eadem pendere manifestum est. Idem le nolitione intelligendum. Atque hac ratione abunde tum illis intelligitur, qui sibi persuadent a vi repræsen- nimæ non pendere nisi sensationes, consequenter si ea n essentia & natura animæ sumatur, quemadmodum factum est, animæ adimi omnem activitatem eamque in ens mere passivum, totum quantum dependens ab rerum materialium in corpus nostrum.

§. 520.

er essentiam & naturam suam bonum appetit, Determinatio naturalis facultatis appetitivæ. *.* Anima enim sibi repræsentat hoc univer- orporis sui organici in universo (§. 62.) per es-), atque naturam suam (§. 67.). Quoniam possibile est corpus ipsius organicum uno eo- nto diversos situs habere; hoc ipso agnoscit e momento diversas prorsus perceptiones ha- ue adeo diversas simul prævidere potest (§. gitur, quod perceptionem aliquam prævidet, tur, cur conatus mutandi perceptionem præ- mni præsente adest (§. 480.), in eam diriga- ratio sufficiens directionis conatus mutandi æsentem in prævisam aliquam non continetur 56 *Ontol.*), seu in perceptione prævisa in se se igitur est, ut contineatur in eadem ad nos *.*). Enimvero si res, quas percipimus, ad e vel nos statumque nostrum perfectiorem vel eddere posse intelliguntur, vel neutrum ho- oque vel bonæ, vel malæ, vel indifferentes ex- 565. *Psychol. empir.*), consequenter ex iis vel volu-

autem momenti erit in philosophia morali & Theolo-
aturali hoc probe notasse.

§. 522.

lex appetitus est hæc propositio: quicquid nobis
s tanquam bonum quoad nos, id appetimus (§.
empir.); lex vero aversationis hæc altera: quic-
præsentamus tanquam malum quoad nos, id aver-
. Psychol. empir.); *lex appetitus & aversationis*
lis atque naturalis est (§. 520.), consequenter *in vi*
universi, qualis in anima datur, rationem sui suf-
scit (§. 66. 67.).

Lex appetitus & aversationis vi repræsentativa universi conveniens.

§. 523.

ique anima series perceptionum diversa est a serie
nimæ cujuscunque alterius. Homines aut eodem
t, aut diverso. Ponamus duos homines eodem
interire. Quoniam omnes mutationes animæ
iginem ducunt (§. 64.); si perceptiones omnes
æ inexistentes eædem esse debent, omnes quo-
eædem esse debent. Quamobrem cum sensa-
ntiam atque naturam animæ a situ corporis in
ant (§. 65. *Psychol. empir.* & §. 66. 67. *Psychol.*
duabus animabus eadem perceptionum series es-
e est, ut corpora momentis singulis per omnem
nis vitam eundem prorsus habeant situm: quod
ossit, evidens est, fieri quoque non posse, ut
abus perceptionum series sint prorsus eædem,
em momento nasci eodemque mori ponamus.

Seriei perceptionum diversitas in diversis animabus.

duo homines diverso tempore nati, & pona-
est, eos singulis momentis vitæ suæ, a prima
ad momentum mortis eundem prorsus in uni-
im. Quoniam in universo nullum corpus al-
ive corpora, quæ inter se conferuntur, eodem
. Ration.)

image
not
available

insuper habemus, propterea quod fortius conclu-
ersitas seriei perceptionum in diversis animabus,
litur eam esse admittendam, etiamsi nulla ponatur
animarum differentia. A posteriori veritas propo-
æsentis multo clarius patet. Constat enim homi-
ıasci in eodem loco eodem momento, nec iisdem
esse inclinationibus ac dispositionibus naturalibus,
nus eorum corpora eundem constanter ad eadem
ıabere situm. Unde nemo non intelligit, sensatio-
as esse debere eodem tempore in diversis hominibus.
le animabus hic ostenditur, quod de elementis re-
rialium demonstravimus (§. 198. *Cosmol.*), scilicet
mquodque elementum contineat seriem mutatio-
e diversa est a serie alterius cujuscunque. Neque
ret idem etiam de unoquoque corpore evincere: in
s vero humanis sufficiente attentione agnoscitur.

§. 524.

ppetitiones ex perceptionibus nascuntur & ad *Diversitas seriei appetitionum & aversionum in animabus.*
30. 495.); si perceptionum series diversa fue-
ı quoque series diversa esse debet. Et idem
elligitur de aversionibus. Quamobrem cum
na series perceptionum diversa sit a serie per-
cujuscunque alterius (§. 523.); *in unaquaque
itionum & aversionum diversa est a serie appe-
onum, quæ datur in anima quacunque altera.*
d de elementis demonstravimus (§. 198. *Cos-*
ulentius, *unamquamque animam continere se-
ac appetitionum atque aversionum, quæ diver-
us cujuscunque animæ.*

riori quoque patet diversitas appetitionis & aver-
issime, quodque paulo ante commemoravimus de
icorporeis, id ipsum eandem palam loquitur.

image
not
available

hilaritatem conducere certi ſumus ; appetitio
oc eſt, vinum, quod vitro infuſum contuemur,
(§. 517.). Enimvero ſive appetitus dirigatur
tatis, ſive per ideam ſanitatis corporis ac hila-
illa inde emergit differentia quoad dependen-
; a ſenſatione. Quamobrem ut ante liquet,
olitionis a ſenſatione non ſupponere niſi ſenſa-
m, nequaquam vero dependentiam ejusdem a

erſione patet, ſive ea ſenſitiva ſupponatur, ſive
im vinum averſamur propter ſaporem auſte-
ionis eſt tædium ſeu moleſtia, quam ex ſapo-
os percepiſſe meminimus (§. 489.). Ratio
bſiſtit eadem, quæcunque tandem fuerit cau-
onſcius ſis, idea ejus materiali in cerebro ex-
Averſio igitur ſequitur, quæcunque tandem
ta idea materiali in cerebro ponatur perceptio
. *Ontol.*), conſequenter averſio eodem hoc
i ſenſatione aliqua præſente, quæcunque tan-
onis a corpore dependentia (§. 851. *Ontol.*).
m modo patet, ſi ſupponas, te vinum aver-
ere nolle, quod ſanitati tuæ adverſum nove-
odico vini hauſtu abſtinere, ne incommoda
ebrietate conſequuntur. Quamobrem aver-
alis ſeu nolitio eodem modo pendet a ſenſa-
e tandem fuerit ſenſationis a corpore depen-

io præſens maximæ utilitatis eſt in momentis hypo-
uas ad commercium inter corpus & animam ex-
excogitarunt philoſophi, expendendis, præſertim
lirectum aliquam impugnare volueris. E re au-
ndem hic in medium afferri, propterea quod con-
ob ejus ignorantiam acumen ſuum deſiderari pa-
uoties hypotheſes philoſophorum impugnare au-

 dent

image
not
available

e propositionis præcedentis dicta sunt, ea de inculcanda veniunt. Utemur eadem pau- pothefes philofophorum, quibus ad expli- cium inter mentem ac corpus utuntur, ex-

§. 527.

i feriem perceptionum, feu ad eas determi- uando enim aliquid volumus, conatus nem prævifam determinatur per notio- quæ cum ipfo cohæret (§. 517.), confe- eptionum tales continentur, quas volui- i eadem aliæ, quod dantur in eadem quæ- luimus. Infunt igitur perceptiones feriei per voluntatem determinantur (§. 113. m cum anima libere velit (§. 942. *Pfych.* eas determinandas concurrit. *Libertatis influxus in feriem perceptionum.*

lo aliquid nolumus, conatus impediendi am determinatur per ideam mali diftin- hæret (§. 518.), confequenter in ferie per- ur perceptiones, quod eas habere nolui- arum loco aliæ, quas illarum evitandarum ius. Infunt igitur in ferie perceptionum per noluntatem determinantur (§. 113. *On-* i cum anima in nolendo ac volendo libera *empir.*); libertas ad determinandas perce- eptionum concurrit.

ue animæ libertas ad determinandam actua- im in ferie perceptionum exiftentium tam lendo concurrit *per demonftrata;* libertas in m influit.

am fenfationes, confequenter etiam ceteræ o- inc pendent mutationes (§. 64.), a libertate quo- ad

:nperfectiorem reddere deprehendatur). Supponuntur adeo denuo veritates :inando ad aversabile propter inhæren- ɪtionem ad alia applicantur (§. 356. 360. : quod cum rationis sit (§. 494. *Psych.* endo libera, quia ratione prædita (§. 502.

, cur vulgo libertas vindicetur appetitui ra- tur vero appetitui sensitivo. Supponit ratio :ellectus, quibus universalium veritatum cogni- Atque ideo ab intellectu pendet libertas.

§. 529.

:ativa universi situ corporis organici in uni- uftutionibus organorum sensoriorum formali- ldi potest omnium eorum, quæ de anima ob- ɪque de anima observantur, vel ad sensus, e memoriam & pendentem inde appetitum ctibus, vel ad intellectum cum ingenio & ɪde dependentem appetitum rationalem seu t: id quod patet recolenti ea omnia, quæ pirica de anima ab experientia derivata le- præsentativa universi, qualem essentiam at- æ esse adstruximus (§. 66. 67.), rationem num ex ipsa sensus definitione liquet (§. 67. legem sensationis essentiales animæ deter- ere ostendimus (§. 78.). Imaginatio quoque in ufficientem habet (§. 181. 183.), consequenter ıb imaginatione pendet (§. 92. 175. *Psych. emp.*). ı vi repræsentativa universi sufficiens continetur (§. 387.), nec ulla datur intellectus operatio, ɔnem sufficientem non agnoscat (§. 413.). Im- dit ingenium (§. 473.), nec ars inveniendi (§. *Ration.*) 478.).

Vi repræsentativa universi sufficiens Psychologiæ rationalis principium.

CTIO III.
DE
RCIO INTER
M ET CORPUS.

CAPUT I.
atis explicandi com-
1 inter mentem &
pus in genere.

§. 530.

icandi commercium inter mentem & corpus pothefes philofophorum, quas excogi- ndam rationem commercii inter animam tis. *Syftema explicandi commercium mentis cum corpore quid dicatur.*

loquendi motus hodie receptus fit in foro phi- ab eo recedere noluimus, utpote receptas for- nmutantes quamdiu falva veritate retineri pos- s vero malit hypothefes, quam Syftemata vocare;) abundet fenfu.

§. 503.

ypothefi philofophica fumuntur, quæ non- offunt, tanquam effent, rationis reddendæ c. prælim.), ut ad veritatem liquidam inve- ur (§. 127. *Difc. prælim.*); *in fyftematis commercium inter mentem & corpus fumi* *Quænam in fyftematis iftis fumi poffunt eorumque ufus.*

Lll 2 *pos-*

ıcluditur falsa esse, quæ experientiæ con-
othesin a veritate alienam esse recte in-
cum systemata explicandi commercium
s non sint nisi hypotheses philosophicæ
tur systema explicandi commercium menti
ns, ex quo necessaria consequentia fluunt,
tatæ contrariantur, non experientiæ, sed
concludenda.

:ando hoc principio judicium præcipites, pro-
st, antequam ea, quæ experientiæ fide explo-
opponas, quæ ex systemate a priori deducuntur;
certum esse debere, quod experientiæ revera
sit, quod eidem convenire sumis, quam quod
ıecessario fluat, quod inde fluere sumis, immo
bi mutuo opponis, sibi quoque mutuo contra-
on leve est judicium de singulis ex veritate sta-
de vereor, ne qui vulgo sibi judicium sumunt
ous philosophorum, quibus commercium inter
orpus explicare conati fuere vel hodienum co-
:o acumine non sint instructi, quo opus est, ne
ecipitent. Ut igitur famæ suæ consulant, nec
ılli, difficultatem perpendentes cautius mercari
is dijudicanda relinquant, quæ ipsorum judicio
queunt. Ex historia literaria omnis ævi probari
ntum veritati investigandæ obfuerint præcoces
n philosophicarum censuræ. Nostrum igitur est
es detegere, ne quis in ignorantia præsidium ali-
ım esse existimet.

§. 533.

te aliquo explicandi commercium inter animam *Alius modus*
r, quod propositioni cuidam veræ contradicit; *eandem con-*
inde apparet. Constat enim in genere, si ex *cludendi.*
qua colligitur, quod propositioni cuidam
, propositionem illam esse falsam (§. 556.

 Log.),

atur formido oppositi; nulla quoque ratio est, m erroribus istis tanquam cum systemate suo is necessario assentiri, propterea quod syste- tendi quoque sunt isti errores. Atque adeo atis non posse imputari errores, qui necessaria fluunt, propterea quod inde fluunt.

rsan qui existimaverint talia per se satis manifesta demum inculcari opus non sit. Enimvero hi i consequentiariorum mores ignorant. Hos ut qui veritatis amore ducuntur, non prætermittenda ad temeritatem eorum redarguendam prosunt. eri humano damna dedit praxis consequentiario- nomine, quod errores imputaverint philosophis, um hypothesibus fluere opinabantur. Exempla inquo petenda, ipsa systemata, cum quibus nobis otium, suppeditant satis luculenta.

§. 535.

tori systematis ideo imputari nequeunt erro- m necessaria consequentia fluant (§. 534.); *ri poterunt errores*, *quos ex eodem fluere opi- ficiente destituti:* id quod etiam per se patet, ropositione præcedente, cum ne minima qui- isi insanire velis, cur errores alteri imputare

In imputandis erroribus proximus ad malitiam gradus.

go consequentiarios, cum consequentiis alio fine iam opinione refutandi (§. 1046. *Log.*) & argu- nvidia ducto mirifice delectentur (§. 1049. *Log.*); dis erroribus malitiæ plurimum tribuere (§. 1052. nostrum jam non est corrigere malitiam. Sufficit quæ ad eam præcavendam faciunt & ne malitiosis præbeant inconsiderati impedire valent.

§. 536.

image
not
available

cio mentis cum corpore libertatem animæ &
ri posse.

s propositionis adeo manifesta est, ut propemo-
ndum sit, quomodo fieri potuerit, ut ullus unquam
doctorum sibi persuadere potuerit, libertatem ani-
mpugnari ab aliquo philosophorum, quod hoc vel
commercium mentis cum corpore explicare vo-
xperientia quoque propositionem præsentem con-
Constat enim, cum Systema influxus physici promi-
eretur, alios libertatem asseruisse, alios eandem im-
Cur vero multi veritatem adeo manifestam non
t, ex eo est, quod veritatum mutuam a se invicem
tiam insuper habeant. Etenim qui hanc cognitam
obe novit, quibusnam positis ponantur alia, qui-
is tollantur alia: id quod utique nosse debent, qui
rrores subvertere conantur, ne magno sæpius co-
agant.

§. 537.

ystemate de commercio mentis cum corpore sup- *Suppositum commune omnium systematum.*
otiones rerum sensibilium in anima & motus vo-
re eo modo oriri ac si anima & corpus in se mu-
oc est, ac si anima vi sua produceret motus
rpore, & corpus vi sua produceret perceptio-
um in anima. Systema enim non alio fine
ut inde ratio reddatur eorum, quæ de com-
um corpore experimur (§. 530.), consequen-
jecta sensibilia percipiat, dum mutationem or-
ducunt, & motus corporis oriantur, quampri-
vult (§. 962. *Psychol. empir.*). Quamobrem
, si objecta externa in organa sensoria rite con-
ipso memento oriri quoque perceptiones,
anquam extra nos repræsentamus (§. 948.
adeoque positis mutationibus in corpore poni
. *Ration.*). Mmm quo-

ı motuum cœleſtium condatur, motum com-
ı modo fieri, ac ſi cœlum eſſet ſphæra cava, cu-
:oncavæ ſtellæ ſint infixæ, & quæ circa Terram in
llocatam ab ortu in occaſum gyratur. Immo
theoria Solis occurrit, ubi ſemper ſupponen-
;a Tellurem ſitum quoad motum proprium ita
ſol motu inæquali circa Tellurem ab occaſu in
deretur, propterea quod negari non poteſt hæc
tus autem Solis hoc pacto fieri debet, ut ita vi-
empla hæc ideo provocamus, ut calumnias illo-
:amus, qui aliis perſuadere conantur, quaſi talia
ıantur, ut a periculo hypotheſium animos lecto-
us, & ut diſcant veritatis cupidi, qua cautione in
hypotheſibus nos procedere ſoleamus.

§. 538.

*ſtematis commercium inter mentem & cor-
philoſophia practica nihil immutandum.*
nercio animæ cum corpore uſus in eo con-
:eddatur eorum, quæ de ipſo indubia expe-
ınoteſcunt (§. 531.), adeoque cur objecta
ıs, quando in organa ſenſoria agunt (§.
ir.), & cur motus quorundam organorum
uatur, quamprimum eundem volumus, vel
ım ipſum nolumus (§. 953. *Pſychol. empir.*).
philoſophia practica principia pſychologica
icentur ad praxin moralem atque civilem;
xiſtentiam perceptionum & mutationum in
nec non motuum corporis & volitionum ac
: manifeſtam eſſe, conſequenter non aliud
ım mutationes animæ ac corporis harmonicas
. ac ſi anima & corpus in ſe mutuo influerent.
ıque practica ſyſtemate nullo opus eſt, quo ad
ımercium inter animam atque corpus utun-

Num ſyſtemata influant in philoſophiam practicam.

Mmm 2 tur

bus, quæ in organis ſenſoriis contingunt
eſſentiam (§. 66.) atque naturam ſuam (§.
cum motus ab objectis ſenſibilibus impreſ-
ad cerebrum usque propagetur (§. 111.),
(§. 112.), ideis ſenſualibus in cerebro ſem-
113.). Per mutationes igitur in organis
s inprimis materiales explicari poteſt, cur
ı ſenſibilium præſentium tales jam potius
539.). Præterea quoque anima ſtatus mun-
epræſentat (§. 183.) ope phantasmatum (§.
ideas ab imaginatione productas (§. 93.
Quamobrem cum phantasmatis reſponde-
; in cerebro (§. 206.), neque inter ideas ma-
ſenſualibus & phantasmatis reſpondent, alia
ıtia, quam quæ in diverſa motus celeritate
, unde nonniſi diverſa claritas idearum in
126.); phantasmata ſeu ideæ rerum abſen-
ıl. empir.) non minus per ideas materiales in
es ſunt, quam ideæ ſenſuales, ſeu perceptio-
tium (§. 67. 59. *Pſychol. empir.*). Atque
ıerceptiones dari harmoniam animæ ac cor-

ıoriæ ſenſitivæ in corpore reſpondet facilitas
ıs materiales, quam cerebrum contrahit (§.
memoriæ intellectualis in corpore reſpondent
ocabulorum, quibus exprimitur judicium,
ıam jam ante habuimus (§. 295.) & ipſa qui-
ıellectualis in cerebro potentiam deſignat ideas
ılis reſpondentes producendi, quibus effertur ju-
ıam aliquam jam habuerimus (§. 296.). Quam-
; quædam dantur, unde intelliguntur quæ ad me-
ıt, adeoque memoria quoque per ea, quæ corpori

image
not
available

tque corporis quandam esse

nunc anima corporis, nunc
i ut ex modificationibus animæ
s corporis, nunc vero ex mo-
ationes animæ, prouti aliæ a-
vero aliis magis latent. Evi-
culenter vi eorum, quæ in an-
Cujus vero non est sibi fa-
t per ea ad assensum trahatur
m advertisse ad maxime ob-
seipso experiri potest, nimi-
percipiamus, nisi iisdem in
nutum animæ moveantur or-
nt, vel ad quietem reducan-
harmoniæ hujus ideam (§.
e distinctam, quemadmo-
præsentis animo ingene-
otionibus, quæ singulis pro-
in subsidium vocatis conve-

corporis dari palam est,
potest (§. 540.), hy-
an revera ita sese ha-
. prælim.); *harmonia*
non est.

Num harmonia mentis & corporis sit hypothesis.

oniam mentis & corpo-
dunt, quam paulo post
m, quod inter animam
Harmoniæ præsta-
est, & per præstabili-
admodum paulo post

§. 542.

image
not
available

orum, quæ de commercio
ıur (§. 531.). Experimur
ısoriis rationem reddi posse
oriantur quam aliæ (§. 959.
ac appetitionibus animæ
s aliquis in organis corpo-
(§. 960. *Psychol. empir.*),
ınt animæ a corpore quo-
nuitatem temporis, quo
contingunt, quam cor-
motuum voluntariorum
litionibus animæ contin-
tem & corpus constitu-
ienter explicabilitas per-
ore contingunt, & mo-
cidunt (§. 539.), adeo-
ad commercium inter
Systemata igitur expli-
pus eo fine conduntur,
ris.

ris satis manifestum est
§. 540.), sed cur detur,
ısophus itaque cum rem
possit, ad hypotheses
is ac immutatis, donec
ıt, liquida tandem spe-

rcium inter mentem
nt; is ea in favo-
olitionum a perce-
se possent ac debe-
ıd ad explicandum
com-

Cur systemati explicandi commercium animæ ac corporis libertati inimica admisceri possint.

image
not
available

rcium inter mentem atque est, nisi eidem admisceantlebent. Etenim in Scri-ad commercium ipsum, a mutationibus organo-orum ac voluntariorum imæ spectant: id quod otest, nisi quatenus ne-i posse. Jam vero in item atque corpus tale testimonio comproba-rum sensibilium & mo-is ita oriri, ac si ani-. 537.). Nullum ita-sari potest. *Quod erat* An possit SS. contradicere.

s systemati explicandi admisceat, qui scri-adversa eidem admi-fovet, opiniones (§. stos admixtos habet oniam tamen erronea bonæ methodi leges, ema non adversatur centur errores, qui *lterum.*

, ut systema aliquod tem atque corpus ex-t, si eadem alicubi ra-t, distincte explicaret, organis sensoriis at-

que

image
not
available

ia consequentia fluere de-
cuidam veræ repugnant
ignare potest, quæ expe-
rem cum partim expe-
tur, quod animæ com-
um situ corporis organi-
ne organorum sensorio-
i.), quodque in hac vi
66. 67.); systema nul-
m corpore iis repugna-
æ essentia atque natura
ur est ut in omni syste-
tque naturam animæ in
is organici in universo
anis sensoriis contin-

lent, quæ de essentia at-
didimus, in gratiam sy-
onficta, consequenter in
ommercium inter men-
erum esset, fieri haud
ab eo, quod in ista hy-
, de facto naturæ ope
3.). Sed verbis opus
Cum enim mox re-
mercium animæ cum
sub incudem revoca-
i enim systemate sup-
imæ in vi ista repræ-

cui explicandi com- *An eidem contraria systemati commercii admisceri possint.*
rores, qui ab eo-
dem

image
not
available

tummodo exiſtentiam ad-
onum & appetitionum at-
materiali habent (§. 35.);
cationibus animæ ſingulis
theoria paſſim evicimus.
ieſi perceptiones & appe-
i corpore exiſtentibus di-
t, ſed motus iſti ipſi ſunt
ſiones, quas animæ tri-
i nulla animæ atque cor-

exiſtentiam negant ipſis-
ntiam largiuntur (§. 36.);
ent (§. 37.). Admit-
obſervamus & in theo-
ſi, qualis in anima da-
m reales, quæ vero in
us evicimus, per ideas
, ita apparere. Quo-
rporis datur, ſi utrius-
40.); Idealiſtæ appa-
entur.
lere ad veritatem, quam
nihil periculi imminere
m Idealiſta retinere pot-
niſi quod ſemper ſup-
oris harmonicis tradun-
tantummodo apparere
ius. Non fallit hypo-
n corporis noſtri orga-
e cognoſcamus modifi-
tionibus animæ, mini-
orpora revera exiſtant:
iod cognitionis nullum
, ſive tantummodo in
ani-

tur. Quamobrem denuo
dant coëxiſtentiæ illarum
ſyſtema explicandi com-
is rationis reddendæ gra-
non opus habent ſyſtema-
mæ cum corpore inter-

r. Materialiſtæ non ad-
Idealiſtæ vero non ad-
Quamobrem cum ſyſte-
item & corpus eo fine
noniæ (§. 543.), con-
etur, quam non detur
caliſtæ nullo opus ha-
n inter mentem atque

n Materialiſtæ in hypo-
e ſyſtemate explicandi
rpus inveniendo deſpe-
nimæ & corporis ratio
um fuiſſet eandem in-
atique profeſſi fuiſſent.
us ingenii ſui vires eo
intelligibili modo ex-
enſeri debet ipſius co-

plicandi commerci- enim eſt reddere int (§. 31. *Diſc.* rationem redde- ſe poſſunt (§. 4.). mmercium inter men- *An philoſo-pho incum-bat Syſtema-tis de com-mercio inve-ſtigatio.*

image
not
available

ca docuimus. Quod si etiam
mperare possit, quo minus
is innocua damnet (§. 538.);
litia temperet, quam judicii
carum ignorantia non ex-

nem commercii animæ
cio systema est. Sy-
corporis est hypothe-
nmercii rationem ex-
fitetur se commercii
is ultro confitetur se
perire nullum posse,

An detur systema ignorantiæ de commercio animæ & corporis.

ti de numero systema-
a animorum exacerba-
tionis reciprocaretur,
rcio sibi invenisse vi-
labant, cum assererent
pore & motuum vo-
nprobamus, ut, qui
ı philosophicam ca-
n philosophia intri-
profiteri, quam as-
um potius est, quam
iat in detrimentum
ilosophandi, quem-
iodsi quis demon-
atis, quod veritati
e satisfecisset: per-
nis impossibilita-
idicium præcipi-
n.

§. 555.

image
not
available

que istius actionis notio-
rientiæ respondet. Quam-
m in organo sensorio &
o corporis in mentem ob-
amque similiter tantum-
a corpore, itemque no-
corpore coëxistentiam,
, qua motus isti produ-
5. *Psych. empir.*); actio-
it notionem, quam quæ
orio & mente respon-
n corpus notio, quam
rpore, itemque noli-
ore coëxistentiæ con-
anima & corpore coë-
volitiones atque noli-
motuum coëxistere,
aliud dicunt, quam
e in utroque casu,
i animæ ac corporis
de hoc commercio

abula a rebus distin-
tte sonos proferri, si
dum nimirum evici-
rvat, rationem red-
c autem non aliam
vat, cum sibi videri
utut revera is sit ina-
is dubitaverit? Red-
animæ & mutatio-
a allegatur corpus
in

onis eorundem coëxisten-
rcii explicandi causa sumit
em actiones, modum ta-
quoque de commercio isto
perientia exploratum est,
non alia est quam coëxi-
iæ & corporis (§. §. *cit.*).
habent, nec unus plus
ibi nosse videatur priori
aque re vera sentiunt.

itrique nullum sit systema
que corporis; sed uterque
agistra de hoc commercio
t, quod actionem corporis
nquam terminum inanem
onum animæ & mutatio-
notuum voluntariorum in
e ferantur & nescio qui-
pposito unice fluentibus
tentiam mutationum in
anima actionem corpo-
ntiam volitionum & noli-
um & cessationis eorun-
ellare velit, ita ut quan-
as & corpus agere in ani-
, motus voluntarios coë-
perceptiones mutationi-
ctis; nos cum ipso dice-
corpus in animam age-
oquendi, ne aliud sibi
iis, quæ ad hoc com-
ur. Quoniam tamen
ex ambiguitate ista re-
altius est, ne plus videa-
tur

image
not
available

ue pars quædam vis motricis per conflictum ex
n corpus B transfusa & hæc vis motricis ex uno
alterum transfusio influxus physicus dici solet.
exemplum habemus in igne, qui per influxum
alefacit aquam, & similiter visibilia per influxum
unt in oculum, lumen scilicet per reflexionem in
mittendo.

§. 559.

nostrum organicum *physice influere* dicitur
nus ex corpore quædam in animam transfer-
um ante corpori inesset, nunc insit animæ.
physice influere dicitur *in corpus*, quando in
uandam realitatem, quæ ante non inerat.

Influxus physicus mutuus corporis & animæ in se invicem quid sit.

edimus hinc a recepto vocabuli influxus significa-
im *Goclenius* noster in Lexico philosophico: „In-
nquit, proprie liquidorum est, ut aqua, vinum
Metaphorice est immittere quasi influxu seu in-
lare seu communicare, seu per influxum causare,
sese impertiri: „ quæ verba definitioni nfluxus phy-
datæ & ad animam atque corpus applicatæ con-
: nemo non videt & vel sola analogia a fluidis de-
at.

§. 560.

ixus physici dicitur, quo commercium inter
s explicatur per influxum physicum corporis
mæ in corpus, seu, quod perinde est, per
s in animam, qua corpus in animam influit,
animæ in corpus, qua anima in corpus in-

Systema influxus quid sit.

actio a nonnullis, qui systema influxus physici de-
implicite ponitur, ii tamen actionem per influxum
supponunt, cum non modo *Aristotelici* non aliam
ubstantiæ unius in alteram notionem habeant, nisi

image
not
available

§. 563.

elico-Scholastici sunt Influxionistæ. Nemo enim *elicos* & *Scholasticos* causam in genere definire per er se influens esse in aliud substantive. Vid. *Jo-mel* in Commentario ad universam philosophiam om. 3. p. 76. Jam in actione consistit causalitas tis (§. 886. *Ontol.*). Unde actionem vocant in-is in terminum & eam causam efficientem actu & fluentem facere affirmant. Vid. idem *du Hamel* loc. 93. Præterea animæ tribuunt actionem in corpus onsiderant tanquam motuum causam efficientem, rea facultatem locomotivam tribuunt: de quo ne- Similiter iidem corpori tribuunt actionem in producuntur perceptiones sensibilium, atque pro-ri tribuitur vis agendi in animam. Quamobrem imam in corpus, corpus in animam agere influen-hysicum influxum. Fovent adeo systema influxus 60.), adeoque Influxionistæ sunt (§. 561.). *Aristotelico-scholastici num sint Influxionistæ.*

nc systema influxus physici appellari quoque solet *sy- Aristotelico-Scholasticum*, ac ideo in usu fuit philosophis, diu philosophia aristotelico-scholastica in Scholis viguit. inficiamur facilem esse in hoc systema prolapsum, ubi notionem actionis vulgarem habens sumit actionem ani-n corpus & corporis in animam observari, quod cor-olligatur causa efficiens perceptionum, quia posita mu-ne in organis sensoriis ponitur perceptio, & anima su-r causa efficiens motuum in corpore, quia posita voli- animæ ponitur motus in corpore, quasi vero ideo, posita actione causæ efficientis sufficientis ponatur ef-s (§. 898. *Ontol.*), eorum, quæ simul ponuntur vel coë-ar, unum alterius causa esse debeat.

image
not
available

i substantia influit in alteram (§. 560.). Quamtio reddenda sit dependentiæ corporis ab anima tionem motuum voluntariorum & contiguitatis cum volitionibus animæ contingunt & depen- corpore quoad specificationem perceptionum i temporis quo cum mutationibus in organis unt (§. 962. Psychol. empir.), consequenter n in organo aliquo corporis fiat quando eum 3. Psych. empir.), & cur objectis externis in ite constituta agentibus eo ipso momento perceptiones, quibus eadem tanquam extra (§. 948. Psych. empir.); vi systematis in- oris organa moventur ad nutum animæ, los producit, sine actione ipsius non ori- nes rerum sensibilium, quæ in organa sen- ia oriuntur, quia corpus easdem producit, in eadem non extituras. Enimvero ex nulla sequitur actio (§. 717. Ontol.), sed onitur (§. 723. Ontol.). Necesse igitur uxus physici animæ tribuatur vis activa, is producit motus organorum ipsius, & tiva, qua influendo in animam produ- sensibilium.

præsentem nemo in dubium vocat. Qui enim bus insunt, a se invicem separandis non satis i influxus physici in quo consistat explicatu- tivam, qua corpus in animam, & alteram, us influit, statim provocant: sit ita quod potentia non distinguentes illam quoque r.

§. 566.

influxus physici anima movet corpus *Anima num corpus mo-*

image
not
available

ienos, neque sibi dicta putent, quæ contra syste-
›hysici objiciuntur. Ceterum quod ab Influxio-
de transitu virium ex corpore uno in alterum
ıtione motuum & in genere ex agente in pati-
ati consentaneum non sit, sed tantummodo phæ-
eniat, alibi quoque a nobis demonstrari minime
:rantur autem iis, quæ supra (*not.* §. 558.) ad ex-
uxum physicum in medium adducta sunt.

§. 568.

e influit in animam, vis quædam motrix *Qualis sit influxus physicus corporis in animam.*
nimam & in eadem transformatur in aliam.
nimam physice influit, ex eo in animam
n, quæ ante eidem non inerat (§. 559.).
ta systema influxus physici corpus vi sua
; rerum sensibilium in anima (§. 565.), seu
5. *Psychol. nmpir.*); ideæ autem sensuales
xistant (§. 113.), & hæ quidem in motu
sorio, cui ab objecto sensibili impressus
ɔropagato consistant (§. 112.), cui vis mo-
ıescentibus & ipsa evanescens; quod ex
ransfunditur aliud quid esse nequit, nisi
Enimvero vis motrix istiusmodi est,
ubstantiæ simplici parum convenit. Ne-
m ex corpore in animam transit, in aliam

›sitionem præcedentem annotata fuere, etiam
ıhenda sunt, quamvis transitus vis motricis in
featur adeo obvius quam vis ex anima in cor-
propterea quod ideæ materiales in sensus non
emadmodum motus, qui a nutu animæ pen-
n adeo vi propositionis præsentis ac præce-
nvolvit systema influxus, per quem commer-
am & corpus subsistit, & unus quidem ab al-
tero

image
not
available

onsequenter ipsam in intuenda idea universi
Et quia claritas idearum sensualium a cele-
s sensoriis impressi pendet (§. 125.); majo-
a animam transfusa perceptio clarior est, mi-
dem transeunte minor, consequenter vis ex
n transiens vis animæ determinat gradum, ut
ı sensibile percipiat. Jam cum lex sensatio-
oc, quod in organum sensorium agit, sensibi-
ır, & hoc potius claritatis gradu quam alio
pir.), nempe qui respondet gradui celeritatis
veis in organo impressi (§. 125.), & ad ce-
opagati (§. 111. 113.); animæ vis vi ex corpore
determinatur ad legem sensationum obser-
Ontol.).

tio hæc uberius explicat effectum a corpore in ani-
ıctum per physicum influxum. Deducitur hic ex
periori de anima, quam cum Influxionistæ hactenus
int, eadem in rem suam uti, adeoque effectum quo-
fluxu physico pendentem hoc modo explicare mini-
erunt. Non tamen ipsorum menti adversatur, sed
ittere debent, quamprimum theoriam superiorem
t. Hinc vero jam clarissime apparet, theoriam quam
ia, natura atque modificationibus animæ dedimus, se-
renter habere ad systemata explicandi commercii in-
ıam atque corpus intercedentis causa a philosophis
a & cum ipso systemate influxus physici consistere
mo majorem adhuc eidem lucem affundere, ut idem
otius inde robur acquirat, quam ut enervetur: id
primis ex propositione sequente elucescit.

§. 570.

vis ex corpore in animam transiens vim ejus- *Influxus phy-*
t ad observandam legem sensationis (§. 569.); *sici necessitas.*
us necessarius videtur ad intuitum ideæ universi
ych. Ration.) Qqq *seu*

image
not
available

tui animæ in corpus & corporis in animam effectus, princi-
piis & psychologicis, & physicis consentiens, ut in ipsius gra-
tiam nihil veniat immutandum, si a quæstione discesseris, cu-
us gratia defenditur. Ceterum nemo miretur, nos expoli-
ndo *systemati* influxus physici operam impendere, etsi ad
psum defendendum non propendeamus. Jubet enim æqui-
s, a qua alieni esse non possumus, cum veritatis amore du-
mur, ne in hypothesibus aliorum expendendis quicquam
nori vel odio tribuatur. Nobis perinde est quicquid ex
rum numero, quæ controversa sunt, verum deprehenda-
r, modo non obtrudatur tanquam verum, quod vel non est,
num sit adhuc dubium. Eandem vero æquitatem, cui in
stemate influxus physici litamus, afferre utique debemus
m ad cetera, ubi ab omni partium studio alieni esse volue-
us, nec in *factis* aliud esse debeat, quam in verbis.

§. 572.

am in corpore sano nervi sensorii quovis momen- *Necessitas influxus physici in corpore.*
spositi, ut fluidum nerveum ad musculos per eos
it, & fluidum nerveum, quod in cerebro est, per
est ad influendum in omnes nervos sensorios;
bro per totum corpus propagari ex Anatomia
esse est ut adsit principium quoddam determinans
luidi nervei, ut in nervos sensorios fluat ad eos
lens, quibus perficitur motus nutui animæ con-
. *Ontol.*). Quamobrem cum vi animæ in cor-
fluidum nerveum dirigatur ad influendum per
os in musculos, quibus motus in corpore perfi-
; *influxus physicus videtur ad motus spontaneos ac*
rpore determinandos necessarius.

aulo ante annotavimus de necessitate influxus phy-
ntuitum ideæ universi in anima existentis determi-
ea de necessitate ejusdem ad determinandos mo-
nicos corporis, qui animæ imperio subsunt, te-
oque sunt. Ceterum vel ex hac ipsa necessitate

 appa-

image
not
available

r ex corpore in animam transfunditur ibique
tatur, ac per eandem vis animæ eſſentialis di-
mutatur, & quo vis animæ in corpus trans-
o in motricem transformatur. Quamobrem
linctam alicujus mutationis tum demum ha-
obis conſtat, quomodo ea fiat, cum aliæ non
uas mutatio una ab altera diſtinguitur, niſi
fit abſolvunt (§. 88. *Log.*); nullam quoque
ım habemus transfuſionis virium ex una ſub-
: metamorphoſeos earundem, nec non varia-
atque gradus vis perceptivæ per infuſam

que nec diſtinctam, nec confuſam habemus no-
uæ notionem influxus phyſici ingredi debent,
bſcuræ vero notioni hic locus eſſe nequit, prout
ıitionem claret (§. 80. *Log.*); ideo nullam in-
poris in animam & animæ in corpus notionem

ıe a poſteriori probatur. Advertat enim,
ı habere videtur, animum ad ſemetipſum,
intelliget nihil omnino eſſe, quod vocabu-
onis & transformationis virium reſpondeat,
corpore & viciſſim corporis ab anima de-
randam transferuntur. Niſi obtuſus ac he-
: perſpiciet ſibi nullas ideas eſſe, quam quas a
m materialium hauſit, ignarus an ad animam
& num inter animam atque corpus, ſubſtan-
prorſus diverſas (§. 51.), obtineant quæ inter
, immo ne quidem prorſus obtinent. Etſi
pore in alterum vires tranſire videntur, iſte ta-
llam metamorphoſin involvit. Quodſi vero
nfluxus notionem tibi habere videris, eam aliis
; dubito fore, ut omni conatu te nihil agere

 animad-

image
not
available

§. 574.

s *intelligibili modo explicari a nobis ne-* *Influxus physici inexplicabilitas.*
nem nullam habemus (§. 573.). Quam-
gibili modo id explicemus, cujus notio-
psius ingeneramus; influxum physicum
rare non valemus.

tenditur. Influxus physicus involvit vi-
n alteram transfusionem & transfusarum
567. 568.). Enimvero nemo hactenus
nodo vis motrix ex corpore in animam
eptivam mutetur, & quomodo vicissim vis
orpus transeat ibique in motricem trans-
tur influxum physicum hactenus intelligi-
tuit.

e plerique largiuntur se physicum influxum
o explicare non posse, admitti tamen tanquam
contendunt, quod experientiæ sit consentane-
arium dudum evicimus (§. 949. 955. *Psychol,*

§. 575.

s *non potest rejici tanquam falsus, quod ejus* *Influxus physici incertitudo unde constet.*
tionem, seu eam nec a posteriori, nec a
mus; recte tamen ideo pro incerto habetur.
um esse tanquam falsum, propterea quod
iamur, nec demonstrare valeamus, sed nul-
m habeamus. Ergo tanquam falsum reji-
deam nullam habemus, seu quod nec expe-
strare valemus, consequenter quod utrum
bile sit, ignoramus. Quoniam hoc absur-
agnoscit; evidens omnino est influxum phy-
am rejici non posse, quod nullam ejus habea-

amdiu nobis nondum constat, an vis motrix
ex

image
not
available

motu deferantur ad organum sensorium ac inde
ebrum; materiam subtilem in motu constitutam
im motricem adhærere extra dubium est. Jam
ies ab anima recipiuntur, vis motrix quædam
animam transit, & dum speciei sensibilis in in-
ransformatio contingit, motus ille expirat atque
rix, quæ eidem cohæret, extinguitur. Patet
iam animæ etiam in ipsa Scholasticorum hypo-
ndam motricem perire, quæ materiæ cuidam in-
lsi species illas intelligibili modo ac veritati conve-
re volueris; non erunt nisi motus fibrillis ner-
sensorio impressus & inde ad cerebrum usque
consequenter influxus physicus quod transitum
lis ex cerebro in animam & ejus transformatio-
m intelligibilem non poterit explicari, nisi per
em ideæ materialis, quæ in cerebro existit, in
vi cujus anima sibi conscia est sensibilis in or-
um agentis. Et quia idea materialis tanquam
m a simplici, quale est anima, intra se recipi ne-
io concipi nequit nisi quoad vim motui mate-
usdam aut fibrillarum nervearum cohærentem.
Scholastici animæ tantummodo nudas tribuunt
sta transformata ad agendum excitari debet.
irium motricium decrementum in sensationi-
nte hypothesi Scholasticorum hodie parum

§. 577.

ice influit in corpus, vis aliqua motrix ori- *Vis motricis per influxum physicum ortus.*
ateriæ inhærebat in gratiam animæ. Si
nfluit in corpus, vis quædam animæ in
in motricem abit (§. 567.). Inest hæc
ubtili, quod per nerveos motorios ad mu-
ır, vel ipsis fibrillis nervorum motorio-
s quædam motrix in materia oritur, quæ
dat, nulli antea materiæ inhærebat. Ori-
n.). Rrr tur

animæ in corpus & corporis in animam influxus. astici de eo non cogitaverint, ratio facile patet. um notionem prorsus insuper habentes non in- itrum motuum communicationes & conservatio- gibus adstringantur, nec ne, quemadmodum a *Car-* qui in philosophia non admittenda esse agnovit bili modo explicabilia, cum antea quilibet imagi- acis abortus in eandem reciperentur, teste ipso in- co animæ in corpus & corporis in animam.

§. 579.

Influxus physicus naturæ ordini repugnans.

sicus ordini naturæ adversus. Si enim ani- orpus in animam physice influit, in toto u- r conservatur eadem virium vivarum quan- nimvero per leges motus in natura rerum seu per conservari debet eadem virium quanti-); influxus adeo physicus animæ ac corpo- egibus naturæ repugnat (*not.* §. *cit.*). Quam- naturæ is sit, qui in modificationibus virium nenditur (§. 558. *Cosmol.*), seu qui motus (§. 559. *Cosmol.*), consequenter a legibus mo- 303. *Cosmol.* & §. 851. *Ontol.*); influxus phy- : corporis in se invicem ordini naturæ ad-

Cartesius motuum variationes ac conservationes ngi regulis, quæ a principiis generalibus tanquam dent, quemadmodum ex secunda Principiorum e parte palam fit. Admisit adeo in natura rerum rdinem in variatione phænomenorum observan- amobrem cum existimaverit, influxum physicum orpus & corporis in animam legibus naturæ esse utut in eo ad liquidam veritatem non pervene- ı vivarum & mortuarum discrimine non agnito; rdini naturæ adversum utique censere debuit. vero motus regulæ absque principiis mathemati-

image
not
available

ie bene multi, qui influxum phyſicum cum mu-
corporis & animæ in ſe invicem nobis ignota con-
nentes iſtiusmodi actionem tanquam experientia
vitium ſubreptionis (§. 949. 955. *Pſychol. empir.* &
), quamvis ultro fateantur ſeſe neſcire, qualis ſit
quomodo fiat. Quamobrem quæ contra influ-
um in medium afferuntur, ea perperam ſibi dicta
nque revera idem ſentiant cum illis, qui rationem
animæ atque corporis ſe ignorare profitentur (§.
acquieſcentes quæ experientia diſcimus, inde in-
ræ ordini adverſa dici, quæ in natura rerum fieri pro
nabere debemus. E re igitur eſſe duxi applicatio-
, quæ de influxu phyſico in dubium vocari neque-
rſam præcavere, quantum datur.

§. 581.

luxus phyſici notioni virium adverſum. Vis
nomenon eſt ſubſtantiatum (§. 300. *Cosmol.*),
e inſtar apparet (§. 299. *Cosm.*), conſequenter
Quamobrem fieri non poteſt, ut vis motrix ex
n transfundatur. Quoniam itaque vi influ-
ædam motrix ex corpore in animam tranſit
a influxus phyſici notioni virium adverſum.

Influxus phyſicus notioni virium contrarius.

irium ſupponit notionem elementorum, tanquam
um ſimplicium (§. 180. 181. *Cosmol.*). Quam-
l hinc concluditur, ſyſtema influxus phyſici notioni
lementorum repugnare: id quod tamen ut expreſ-
tur opus non eſt. Sane tranſitus vis motricis ex cor-
in alterum, qui phænomenis convenit, cum cor-
n in alterum ita agere videatur in conflictu, ut vim
aliquam ejus partem in ipſum transferat, antiquiſſi-
oribus perplexos reddidit philoſophos: dudum enim
fuit, vim motricem nec accidens dici poſſe, nec
m. Si enim dicatur accidens, eandem ex uno ſub-
lterum tranſire non poſſe. Quodſi ſubſtantiam eſſe
c materialem dici poſſe, cum per materiam diffun-

image
not
available

itatem occultam ex Phyſica eliminandam, ubi in
ænomenorum naturalium inquirimus. Enim-
modo ſeſe habet vis attractrix magnetis ad attra-
i, quo influxus mutuus phyſicus animæ & cor-
ivicem ad commercium mentis & corporis. Ob-
rum polo magnetis admotum eidem adhærere,
iqua vi a mutuo contactu ſeparari poſſit. At-
enomenon attractionis magneticæ nomine com-
: nullam vero obſervamus magnetis in ferrum a-
ta tamen ferrum movetur ad magnetem & pro-
e, ſi nimium non fuerit, a contactu divelli ne-
adhæret, ac ſi ab eodem traheretur. Qui vim
tanquam rationem attractionis magneticæ alle-
tam ex magnete egredi & ferrum apprehendere,
gnetem regredi & ferrum apprehenſum ſecum
inantur, nullam vero habent iſtius vis notionem,
elligibili modo explicare valent, cum doceri non
nodo vis iſta ex magnete egrediatur ad certam di-
inde rurſus arrepto ferro regrediatur, quomodo
rehendat, ut ipſum ſecum rapere poſſit. Simi-
amus ſenſibili in organum ſenſorium agente in
perceptionem & anima motum organi corporis
rnente organum moveri; nullam vero obſerva-
em corporis in animam & animæ in corpus (§.
ſychol. empir.), perceptiones tamen ita coëxiſtunt
us in organis ſenſoriis & motus voluntarii volitio-
æ, ac ſi ſubſtantiæ iſtæ in ſe invicem agerent (§.
ando vero influxum phyſicum tanquam modum
icimus eumque tanquam rationem commercii in-
n ac corpus allegamus, ejus nullam habemus no-
573.), nec intelligibili modo eum explicare vale-
.). Hactenus itaque ovum ovo ſimilius non eſt,
uxus phyſicus vi attractrici magnetis. Quo jure
attractrix magnetis in numerum qualitatum occul-
rtur, quando per eam rationem reddere cupis, cur
magnete attrahatur, eodem jure influxus phyſicus in
qualitatum occultarum referendus, quando per
eum

image
not
available

§. 584.

us physici in Psychologia rationali nullum ha- | influxus physici nullam prorsus habemus), adeoque per ipsum intelligi nequit, cur lium coëxistant ideis materialibus in cere- sibilium in organa sensoria pendentibus & que voluntarii appetitionibus & volitionibus a mutatione in organo ponantur una perce- posita appetitione vel volitione animæ po- orum corporis. Sane si modificationum næ & corporis coëxistentiam transfusioni stantia in alteram earundemque transmuta- 67. 568.), cum non intelligas quomodo ista nsmutatio virium fiat, nec intelligis quomo- istæ harmonicæ in utraque substantia coëxi- a igitur influxus physici coëxistentiæ illius, mercii animæ ac corporis (§. 962. *Psychol.* reddere nequis (§. 56. *Ontol.*). Quamob- ologia rationali reddenda sit ratio eorum quæ nesse possunt (§. 4.), & systemata explicandi r mentem ac corpus eo fine excogitentur a io detur commercii inter mentem atque cor- (§. 530.); systema influxus physici in Psycho- lum habet usum.

Inutilitas influxus physici in Psychologia rationali.

n præstat ingenue confiteri, quod ignoremus, quo- possit ut anima percipiat sensibilia convenienter quam organo sensorio inducunt, quamprimum em inducunt, quam sibi ac imperitis aliis imponere sciamus, quod tamen nos nescire palam est, ubi non onem reddere valemus, quam influxum physicum animam. Et idem tenendum est de motuum vo- m a nutu animæ dependentia. Atque adeo patet

image
not
available

deæ materialis actualitas & quali-
ranfitus ne ullam quidem habe-
; fine mente fonus eft (§. 583.);
infitu vis motricis ex idea ma-
imam juvando, ut perceptioni
ljumento non ineffent. Patet
nullum effe ufum in philofo-
l iftam ejus partem, non mo-
nfluxum phyficum, adeoque
in animam (§. 568.), intel-
nus (§. 574.); verum etiam
fore ufum, fi vel maxime
ibili modo tranfitus ifte ex-

quorundam corporis mo-
na eosdem vult, tamdiu
t, & extemplo fiftuntur,
(§. 953. *Pfychol. empir.*);
s organa certo quodam
rpus aliquo transferatur,
motum iftum five or-
Minime igitur opus eft,
ione animæ quicquam
cus animæ in corpus
dam animæ in corpus
n (§. 567.): nihil tamen
ranfitus ifte juvare-
amus notionem (§.
583.); ne fomnia-
nutum animæ fe-
ro auxilio. Patet
ufum in philofo-
phia

image
not
available

tantummodo negat, aut pro vero vel
ult, aut dubitat, motum organorum
poris ad nutum animæ ideo consequi,
nfluit, seu vis quædam ex anima in
non autem negat vel dubitat, quod
manifestum, ad nutum animæ con-
Psychol empir.), immo si acutior fue-
m vocat, motus voluntarios in cor-
o oriri, ac si anima in corpus influ-
oduceret (§. 537.). Non negat aut
quem experimur, etsi neget, vel in
effectus, quæ ab altero allegatur,
am, quæ allegatur, esse veram il-
amus Physicum aliquem negare
tionem iridis, quam tradit *Carte-*
ritati consentaneam esse & expe-
ecquis inde inferet eum negare,
iris in rerum natura generetur,
ne pluit? Mirum profecto homi-
quod in uno casu optime vident,
t, & cujus ipsos in uno casu pu-
ni confidentia defendant. Sed
qui ab appetitu pendulum ha-

ositionis præcedentis mu-
ma de commercio inter
pplicari potest; in genere
mercium animæ ac cor-
heologia aliquem habere *Inutilitas omnis systematis in philosophia practica & theologia.*

ptura sacra non doceat ve-
ris rationem: quam a no-
, siquidem ejus cognitio
Repetenda hic sunt, quæ
3 de

image
not
available

n dubium vocante, niſi expe-
·lit, perceptiones tales eſſe, ut
s producti, & motus quoque
ıon repugnet eos eſſe effectus
nullam corporis in animam
ıimæ in corpus actionem (§.
quantamcunque attentionem
ıſervandum afferamus, cum
harmonicarum corporis &
§. *cit.)*. Multo minus igi-
iſtis talia inſint, unde tran-
teram & earum transmuta-
n modo apparet, unde quis
n tranſitum virium earum-
ercipiat. Atque hinc ab-
experimento ſubjici mi-

de experimento cogitet lau-
reperire poſſit. Enimvero
turæ adverſus ſit (§. 579.),
)eum ita conſtituiſſe naturæ
continuo turbetur; parum
ſtiusmodi experimentum ex-
m ex una ſubſtantia in alte-
ad immediatam perceptio-
ıer aliud quidpiam illi indi-
atis manifeſta plura verba

ilitate deſtituitur. Eſt *Syſtematis influxus improbabilitas.*
Probabile vero non
m, ita conſtituiſſe na-
ntinuo ſit turbandus.
Quam-

image
not
available

CAPUT III.

ystemate causarum occasionalium.

§. 589.

m *occasionalium* dicitur, quo commercium in- & corpus explicatur per modificationes har- nediate a Deo factas, seu per voluntatem Dei is legibus liberrime adstrictam. *Systematis causarum occasionali- um definitio.*

a hoc *Cartesio* debetur autori, qui cum influxum in motu corporum rejecisset, & ad voluntatem Nu- ralem certisque legibus liberrime adstrictam provo- cip. part. 2. artic. 36. & seqq.; idem quoque in expli- mercio animæ & corporis fecit. Idem systema ex- *ebranchius* Dialog. 4. de Metaphysica & religione §. 18. Dial. 7. §. 2. & seqq. it. in Tract. de inquirenda veritate 2. c. 3. & in Dilucidationibus ad istum locum, atque *Cor-* issert. 4. de distinctione corporis & mentis pag 83. *Sturmius* eclecticum egerit, nec ulli philosophorum nancipaverit; in actionibus tamen corporum in se & animæ in corpus & corporis in animam explican- na causarum occasionalium amplexus est in Physica Tom. 1. p. 161. & seqq. Cum philosophia *Cartesiana* vulgata sit, systema quoque causarum occasionalium bet defensores, sit ita quod in eorum numero subin- qui vel ipsimet ignorant se eidem adhærere, vel men- *esii* non plene assequuntur. Non jam disquirimus, *rtesius* systema occasionale per omnia probaverit, an sdam aliter senserit quam ipsius asseclæ: id enim ex tractatione demum elucescet. Sunt etiam qui systema n occasionalium *systema assistentiæ* appellare solent.

image
not
available

orpus in gratiam animæ (§. 589.). Jam
imæ motus in corpore coëxistunt (§. 955.
Deus igitur in gratiam animæ corpus modi-
e producit motus, non alios, quia hæ sunt
non aliæ.

rtesium non aliter explicare motuum communi-
onflictu corporum, quam quod Deus in uno
uat motum & in altero eundem producat, dum
in alterum impingit convenienter scilicet legi-
quos experientia probat & unde regulæ motus
quemadmodum in Cosmologia integro capite
Systema igitur, quo in explicandis corporum in
ctionibus utitur *Cartesius*, ad actiones quoque ani-
s & corporis in animam explicandas transfertur,
ema generale explicandi actiones substantiarum
creatarum in se invicem.

§. 592.

systemate causarum occasionalium Deus *Quales causæ*
is sensuales in anima, quia hæ in cerebro *sint corpus &*
iales, & hos in corpore motus, quia hæ a- *anima in hoc*
ones (§. 591.), anima destituitur vi activa, *systemate.*
ore producitur, & tantummodo per voli-
os producendi occasionem præbet; corpus
activa, qua perceptiones animæ producere
odo per ideas materiales in cerebro produ-
em præbet illas producendi. *Sunt* igitur *in*
occasionalium anima & corpus mutationum
ummodo causæ occasionales (§. 590.).

odem modo in hypothesi *Cartesii* corpora tantum-
communicationis & conservationis motus causæ
s, cum in systemate influxus sint causæ physicæ
). Et hinc systema explicandi commercium ani-
poris, de quo jam agimus, & communicationis ac

Ttt 2 con-

image
not
available

o inferunt *Cartesiani* citra omnem oppo-
eis iisdem materialibus in cerebro alias quo-
anima respondere potuisse, quam quæ nunc
appareret nigrum, quod nunc videtur al-
it, quod nunc tanquam amarum percipi-
tem pareret, quod nunc dolorem causatur

c præcipitantiæ tribuenda: neque enim ideo
est ut arbitrario jungantur ideæ sensuales ideis
, quia liberrima Dei voluntate junguntur, pos-
eo esse rationes ideis ipsis intrinsecæ, ob quas po-
nutuo jungit quam alias, quemadmodum dein-
emus. In expendendis hypothesibus probe a se
randa sunt, quæ ex iis necessario fluunt & quæ
necessario non connectuntur.

§. 595.

dicitur, qui systemate causarum occasio- *Occasionalista quinam dicatur.*
do commercio inter animam ac corpus in-
tum etiam qui corpora in motus commu-
rvatione instar causarum occasionalium con-

Cartesius dicitur Occasionalista, qui ob difficultates
nicatione & conservatione motus obvias causas oc-
n locum physicarum introduxit.

§. 596.

de Dei existentia dubitans Occasionalista esse *Quinam Occasionalista esse nequeat.*
in systemate causarum occasionalium modi-
nicæ animæ & corporis a nuda Dei voluntate
), adeoque systema hoc admittere non potest,
xistere & rerum omnium autorem esse admit-
hoc neget atheus, & qui de existentia Dei du-
de existentia Dei dubitans systema causarum

 occa-

591.): ſi in eodem ſyſtemate eadem virium
n univerſo conſervari debet, Deus motum
n vel fluidi nervei in gratiam animæ novum
eum, qui jam ineſt, augere debet. Quia ta-
es ea, qua jam feruntur, celeritate in nervos
lebent; neceſſe eſt ut eorum directio immu-
in gratiam animæ directionem ſpirituum ani-
n conſtitutorum immutare debet, ut nervos
tur, qui ad muſculos organorum ad nutum
m motores tendunt.

tus quantitas ſimiliter a celeritate pendeat, qua
r (§. 398. *Cosmol.*); ſi in ſyſtemate cauſarum occa-
dem motus quantitas conſervari debet, Deus quo-
am animæ nonniſi directionem ſpirituum anima-
are tenetur, qui in nervos motorios influunt ad or-
endum deferendi. Conſtat *Carteſium* in ea fuiſſe
quod in univerſo eadem conſervanda ſit motuum
Conſtat porro eundem in philoſophiam introduxiſ-
ccaſionales. Quamobrem actionem animæ in cor-
xplicare non potuit, quam ut Deus in gratiam ani-
et directionem ſpirituum animalium, qui in ner-
ios influere debent. Enimvero etſi verum ſit
ium vivarum quantitatem in univerſo conſtanter
(§. 487. *Cosmol.*) non tamen ſemper conſervatur
tus quantitas (§. 402. 464. 465. *Cosmol.*). Po-
ertum fuit ab *Hugenio*, antequam prius detegeret
vera virium vivarum menſura reperta. Quam-
lebranchius cum agnoſceret, non opus eſſe ut ea-
s quantitas in univerſo conſervetur; in explicanda
imæ in corpus ſumſit motum ſpirituum animali-
produci, qui in nervos motorios influunt Neque
imandum eſt, quaſi *Carteſius* animæ tribuerit vim
i directionem ſpirituum animalium propriam:
im in epiſtola ad *Morum*, quæ eſt 72. Volum. 1.
eum dediſſe animæ vim movendi corpus, non vim
pro-

image
not
available

ensibilium sint per ideas materiales in cerebro
39. 540.), vis animæ gradum determinat, ut
u sensibile percipiat. Jam cum lex sensa-
sensibile, quod in organum sensorium agit,
§. 85. *Psychol. empir.*), pro gradu scilicet cele-
lis nervi sensorii in organa impressi (§. 125.),
que continuati (§. 111. 113. ; anima determi-
gem sensationum observandam (§. 113. *On-*

positio distinctius explicat, quomodo juxta syste-
m occasionalium Deus in gratiam corporis modi-
m. Atque hinc apparet theoriam superiorem de
cum systemate causarum occasionalium stare pos-
modum supra (§. 569.) evicimus, quod eidem sy-
xus physici minime repugnet. Quodsi systema il-
eoria superiori de natura atque essentia animæ in
ucitur; idem multo facilius admittent, qui alias a
ionalibus sunt alieniores.

§. 599.

a causarum occasionalium Deus hasce consti- *Leges modi-*
oties eadem in cerebro oritur idea materialis, *ficationum*
dem oriri debet idea sensualis per mutationem *harmonica-*
factam seu ideam materialem in cerebro ex- *rum animæ*
mprimum idea materialis in cerebro existit, *ac corporis.*
lis in anima eidem coëxistere debet. 2. *Quo-*
est motus cujusdam per organorum constitu-
litio, toties quoque idem in corpore oriri de-
nprimum ista volitio in anima existit, eidem
rpore coëxistere debet. In systemate causa-
n modificationes animæ & corporis a nuda
dent (§. 593.). Deus autem animam in gra-
corpus in gratiam animæ ita modificat, ut
ac corporis subsistat (§. 542.), consequen-

image
not
available

ad observandum in isto intuitu legem sensationis

o Deo tanquam autori rerum supremo non ipsæ ntur actiones, sed tantummodo actionum istarum int ordini rerum a se intento consentaneæ. Mini- itandum est, systema causarum occasionalium per periorem plurimum perfici, ut difficultates, qui- ioxium est, si non penitus tollantur, haud parum iantur. Nimirum Deus concurrens ad actiones t, quod per naturam suam ipsamet præstare nequit. m universi ideam constanter producat (§. 190.), propter similitudinem intueri integram non potest eus determinare debet intuitum, ne anima perpe- re corripiatur.

§. 601.

a Deus, ubi eadem virium quantitas conser- nales salvo, quem habent, motu tantummo- dum per nervos motorios in musculos orga- . 597.); hanc vero constituit legem, quod olitionibus animæ coëxistere debeant, ad nt (§. 599.): ideo dicendum est, *Deum ad onum animæ ac motuum harmonicorum coëxi- constituisse, quod spiritus animales dirigere ve- r nervos motorios in musculos organorum mo- m anima voluerit.* *Lex altero commercii accuratius enunciata.*

o denuo Deo tanquam rerum supremo autori ac non tribuuntur actiones corporis humani, sed in agendo directio, ut sint ordini rerum, ad quem monia corporis & animæ spectat, consentaneæ. gitur corporis concurrens id addit, quod per na- ris & animæ præstari nequit, ex hypothesi scili- alistarum. Spiritus enim animales in se spectati in- unt ad influendum in hunc, vel alium nervum Harmonici ut sint motus volitionibus animæ,

 data

si observandam (§. 569.). Deus itaque juxta occasionalium ita modificat animam in grasi corpus in animam influeret. *Quod erat*

us juxta systema causarum occasionalium ad lucit motus organorum corporis, quos ipsa stante conservatione ejusdem quantitatis viniverso spiritus animales in motu constitutos am per nervos motorios in musculos, quoucitur motus organi ab anima intentus (§. si anima physice influit in corpus, motum uem vult, vi sua producit (§. 566.), seu stanirium vivarum fluidum nerveum aut spinotu jam constitutos tantummodo dirigit ad vos motorios in musculos, quibus motus in ntentus perficitur (§. 571.). Deus itaque in n occasionalium ita modificat corpus in gracorpus in animam influeret. *Quod erat al-*

oc modo liquet, quod in omni systemate suppoe supra evicimus, scilicet perceptiones rerum senanima & motus voluntarios in corpore eo modo anima & corpus in se mutuo influerent (§. 537.), e quoque causarum occasionalium supponi: huic sito convenienter concipiuntur leges, quas Deus in concursu ad modificationes harmonicas animæ oris constituit. Quodsi quæsiveris, cur systema insici non retineatur, cum illud rejiciendum sit tanum, quod eidem minime æquipollet; haud diffionsio. Influxus physicus intelligibili modo exuit (§. 574.), & instar qualitatis occultæ sine proexplicanda alia assumitur (§. 582.): præterea & or- (§. 579), & virium notioni adversus est (§. 581.). deo systema quodcunque aliud systemati influxus

image
not
available

e per naturam corporis ac animæ harmo-
Quodsi theoriam superiorem de natura
mologica de viribus corporum admittas;
ut in intuenda idea universi vi ejusdem
nis observet (§. 598.) & spiritus anima-
l influendum in nervos motorios (§.
directio per naturam corporis ac ani-
itur in casu priori productio ideæ sen-
ctio animæ in intuenda idea universi,
aculum in anima patratum (§. 70. 71.),
productio motus in corpore, in poste-
nimalium in cerebro ad influendum
culum in corpore patratum (§. 510.
i volueris (§. 349. *Log.*). *Quod erat*

iorem de natura animæ & principia
porum admittas; & anima & cor-
icationibus harmonicis, Deus vero
ue substantiam in agendo, ut har-
etur, quæ per utriusque naturam
, adeoque utramque substantiam,
a quoque in agendo juvat per con-
defectum creaturæ ut in existen-
uodsi ergo effectus operationum
cursum ordinarium spectant, mi-
elis; vocabulum miraculi in sen-
nobis sumitur (§. 510. *Cosmol.*).
es nominales arbitrariæ sint,
ssint; ferendum omnino est, ut
universi & directio spirituum
rvos motorios miraculosa non

In

image
not
available

bit, quanquam nec absonum sit eas
quis alteri ea de re controversiam
chiam incideret, quæ tam parum
hilosophos. Quoniam in philoso-
uæ rationis sunt, quæ vero ad re-
am rationis transcendunt, & Occa-
tione abhorrere videntur ; ideò
gnoscimus operationes divinas su-
gno naturæ , atque adeo in philo-
e & supernaturale distinguimus,
inarium ab extraordinario separa-
miraculum in regno naturæ appel-
on sufficit, is eo modo loquatur,
dicat. Ceterum lubentissime fa-
egno gratiæ ordinarium ab extra-
n frequens sit hujus distinctionis

04.

possibile esse, ut harmonia ani- *Miracula quando systemati occasionalistarum objici possint.*
rum substantiarum obtineatur ;
rum occasionalium urgeri ne-
harmoniam istam per natu-
sistere posse , contra idem ea-
enim ostendi nequit, harmo-
ram utriusque substantiæ sub-
obabile videtur, id fieri non
cationes supernaturales ordi-
ienter fiunt, supponis ad ex-
animæ atque corporis expli-
le videtur ; ea in re culpan-
uam difficultas , qua laboret
urgeri non possunt. *Quod*

image
not
available

urſum ordinarium defectum ejus
rmonicas animæ & corporis (§.
natura corporis cum Deo, quam
dinarium corpus agens ſuſtentat.
tur vis motrix propria & Deo
æ & corporis, adeoque motus
r *ſyſtema* cauſarum occaſiona-
n confunditur.

is, cum vim agendi omnem cre-
ei voluntatem reſolvant (§. 593.),
ndant, ut facilis ſit prolapſus in
am *Spinoſæ* nomen tantopere ex-
& natura ſint unum idemque.
Sturmium ipſe *Leibnitius* in A-
39. etſi ab imputatione alienus.
cenſetur illorum opinionem,
uem in philoſophia *Carteſiana*
inde intelligitur, quod Princi-
mam demonſtrationum geo-
n hanc philoſophi de cauſis
orem de identitate Dei atque
nego, ſi vis agendi propria
natura creata nulla ſit, non
am rerum & Deum, quan-
m vocant philoſophi, a na-
eaturæ conceſſis diſtingua-
nomine vel minimum in
mnia ipſius attributa eo-
debere, quo ea veritatem
imus. Unde jam olim juve-
loquela ſyſtemate cauſa-
da uterer, impietatem ab
m Medicus in Academia
Enimvero cum utique
e entis ſimplicis in On-
reatam vi quadam pro-
pria

image
not
available

;atur, & cur hoc potius sen-
oque ejusdem sibi conscia sit
ter idem appercipiat (§. 25.
stituitur adeo ratione suffi-
dem saltem apperceptio (§.

occasionali ad nutum ani-
alium in nervos motorios
æ oritur (§. 591.), vel sal-
itutorum directo, ut in
ıt quam in alios, a nuda
ıue nihil datur in anima
st, cur vel motus spiri-
vel eorundem directio in
adeo motus organorum
ciente (§. 56. *Ontol.*).
:ausarum occasionalium
nam & corpus interce-
erceptionum animæ ab
ı voluntariorum in cor-
ychol. empir.), utraque
naturam corporis at-
n modo ostendimus;
rincipio rationis suffi-

us, quod in philosophia
modificationes & inhæ-
luntatem provoces &
ınimæ atque corporis in
:ndentiam, commerci-
modo non explicari,
ciente in natura cor-
ıciores asseclæ probe
3 per-

image
not
available

quam ſyſtema influxus phyſi-
. 579.).
ında ſummatim eadem directio-
mum detexit, adeoque *Carteſius*
ne ratione ſuſpicatur *Leibnitius*,
innoteſcere potuiſſet, eum mis-
nalium ad ſyſtema harmoniæ
, de quo capite ſequente agi-
endum eſt, quod in propria
admitti debere negabat ſyſte-
imæ atque corporis, quod ſit
vero hanc pugnam ſyſtematis
dine naturæ non capiat ma-
us eadem, quam ſuperius al-
is influxus phyſici cum ordi-
i mathematum ignarus eſt
ium ſibi ſumere non debet,
, probe novit ſe de legibus
e non poſſe. Sunt qui vi-
univerſo negant, quod vi-
n referant, etſi concedant
uadrata celeritatum, eſſe
ue adeo ſyſtema influxus
pronunciare non debent.
quæ de conſervatione di-
eo ſyſtema cauſarum oc-
pronunciare debent, mo-
r notionem, ut eidem ad-
us adverſatur.

babile non eſt. Eſt
Probabile vero non
ituiſſe naturæ ordi-
andus. Quamob-
eſt.

Syſtematis cauſarum occaſionalium improbabilitas.

Idem

image
not
available

bus anima humana caret, ut
non possint, quæ de anima
ntia creatrix, quemadmodum
iri sumus, vi cujus non ex-
) actualitatem impertiri va-
vero ibidem, nihil non es-
s continetur, consequenter
marum & rerum materia-
) dubitare poterit, poten-
modificandas pro arbitrio
no non ultro fatetur, po-
inesse; ita ut ne minimo
ualitatem conferre valea-
um potentiæ creatricis in
Deo quoque negandum
m infertur. Falsum ita-
Deus in corpora agere
e influendo in corpus
alterum.

rpendi velim, propterea
um, adeoque & Occasio-
ia animorum contentione,
qua spiritum in corpus
iatur, nec Deum, qui sit
re posse: unde deinceps
uentias molestas, quasi
animæ in corpus, quæ
hristiana funditus ever-
sitati subjiciantur omnia.
sicum animæ in corpus
vocarunt, & actionem
corpus ac corporis in
visum fuit posse Deo
int, & eorum in nu-
pertiendi actualitatem

image
not
available

m ideæ materialis producta ipsamet
r elicit; per systema causarum oc-
dicatur. Etenim si Deus in ani-
es ac appetitiones & aversiones;
ationibus sese habet mere passi-
sando. Appetit scilicet, quia
a si produceretur aversio, & e
io producitur, appetitura si
uenter penes ipsam non est ut
fficit, ut appetitiones & aver-
, qua producerentur ab ani-
ad appetendum vel aversan-
pere produceret appetitiones
n tantummodo liberæ appa-
cum anima tunc demum di-
s possibilibus sponte eligit
um per essentiam determi-
nima omni vi activa desti-
anes appetitiones ac voli-
ossit non apparet. Quod

unde omnes ipsius actio-
appetitio vel aversio na-
deat a modo, quo per-
est sive hæc sine dire-
ata fuerit. Quamob-
ppetitio vel aversio ex
sychol. empir.); quod
deis claris seu in in-
uo minus libere per-
uod erat secundum.

Idem

image
not
available

uodsi vero anima vi perceptionis productæ ad
leo excitatur, cum sit meris facultatibus instru-
itatione opus habent, quoad libertatem syste-
occasionalium coincidit cum systemate influxus
vulgo ab Aristotelico-Scholasticis explicatur.
que supponitur animam nudis facultatibus in-
ad agendum vero excitari vi perceptionis sen-
um sensorium agentis: quocunque igitur mo-
a mutationi organi sensorii harmonica produ-
animæ deinceps eodem modo consequuntur.
it virorum doctorum opiniones, non incon-
iter se comparari, ut quantus sit consensus,
apparear, ne objiciamus aliis, quæ eodem
injuria nobis objici poterant. Hinc enim
rbæ veritati ac pendenti ab ea felicitati ge-
nicæ.

§. 611.

occasionalium non in solo explicando
& corpus subsistit, sed ad commu-
m in actionibus corporum explican-
l systemati huic proprium est, cum
rantur. Quamobrem accidit ut Au-
natis explicandi commercium animæ
ones mutuas corporis atque animæ
descendant, quæ ad corporum in
it. Enimvero cum nos aliquando,
Physicis de iis simus acturi, quæ
invicem concernunt; plura in
non addimus.

Cur non plura de systemate causarum occasionalium dicantur.

, ut judicibus viris doctis in eodem natum vide-
ius jam intelligeretur. Mox vero *Bülffingerus*
ommentatione hypothetica de Harmonia animi
mani maxime præstabilita causam hanc prolixe
ixit, expensis quoque objectionibus singulis ab
'o commemoratis in medium adductis: quo-
audaciores facti, qui inimico in me erant ani-
ı præstabilitam tanquam impiam traduxerunt,
minandi materia argumento ab invidia ducto
jus partes alibi relatas (§. 1050. *Log.*) phi-
impugnaturis. Nostrum jam erit idem sy-
lo expendere, quo systemata antecedentia ad
appendimus. Cum vero simus ab omni
lieni & bona causa dudum triumphaverit;
aliter attingemus, nisi quatenus docentis
nant.

§. 613.

æ præstabilitæ anima vi sibi propria tiones & appetitiones continua serie. *Quomodo perceptiones & appetitiones producantur in anima juxta systema harmoniæ præstabilitæ.*
entiali (§. 66.) & naturali (§. 67.),
totius universi (§. 190.), etiam in
lem prorsus mutationes subit, quas
(§. 192.). Quoniam tamen im-
ıul intueatur (§. 194.), adeoque
em contenta (§. 193.), ut eorum
l. empir.), consequenter apperci-
), & hinc certas observare tene-
o sensationum essentiales animæ
3.), & lex imaginationis rationem
ere debet (§. 223.): ideo anima
suam sequitur legem sensationis
antur perceptiones claræ, adeo-
3.), consequenter apperceptio
adit (§. 264.), per appetitionem
& aver-

ones & appetitiones indepen- *materialis ad ejus repræsentationem in anima sit necessaria.*
s præsentia idearum materia-
das nihil prorsus confert, ad-
in anima eodem, quo nunc mo-
n existeret, consequenter etiam
repræsentaret hoc universum,
steret,

& de distincte explicando com-
o in genere & de distincta expli-
invicem ac corporis in animam,
ideo negarunt mundum adspe-
ræsentat, existere. Quemad-
est aliquid veri, ut ideo sæpe
, ita quoque hypothesis Idea-
hoc nempe supposito quod in-
sius, qui perceptiones rerum
s derivavit, similiter agnovit,
sse, ut mundum adspectabi-
bi repræsentet, utut is extra
um ex meditationibus ipsius
a corporum dubitat, eorum-
acitatis divinæ demonstrare
ate moraliter necessarius est
ea quod Deus non producit
æsentiam ideæ materialis in
m ordinarium, de quo hic
hiæ præstabilitæ nullo mo-
dspectabilis actu existat, si
o eundem sibi repræsentare

æ vi mechanismi cor- *Motuum voluntariorum mechanica productio.*
ascuntur motus volitio-
ntes citra ullam deter-
 mina-

hoc, ut isti motus nascantur, nullo prin-
est, quale in systemate influxus physici sup-
n spiritus animales influens (§. 567. 571.),
m occasionalium omnipotentia divina seu
(§. 597.); citra determinationem ullam
oluntarii in corpore per mechanismum cor-
s in eodem naturaliter præexistentibus o-

theoriam superiorem de anima familiarem
ibi probe conscius sit modi, quo in anima ex
eexistente nascuntur aliæ una cum appetitioni-
ionibus, & quomodo nullius nobis in anima
utationis, cui non in corpore respondeat mo-
ifice talis, serie modificationum animæ seriei
bro continua; eidem plana & obvia erunt,
one præsente proferuntur, ut nihil supersit
videri queat. Etsi autem theoria superior
fundat systemati harmoniæ præstabilitæ, vi
æ de præcedentibus systematis a nobis dicta
rorsus independens est, nec cum eo neces-
Immo attentione sufficiente usus facile per-
erebro præexistente nonnisi probabiliter in-
uum animalium in nervos motorios influ-
onstrari non possit, seu distincte explicari
vi motus præexistentis directio spirituum
um in nervos motorios necessaria prodeat,
non nisi probabiliter porro infertur, dire-
citra determinationem extrinsecam imme-
ediatam, ne quis objiciat futiliter determi-
insecam, quatenus motus iste, unde di-
atur ex idea materiali sensibilis cujusdam,
dem in organon factæ debetur.

§. 616.

onibus animæ respondentes in syste- *Corporis ab anima in-*
Zzz 2 *mate*

image
not
available

is; ex iis intelligitur, quæ in
n cerebro cum singulis modi-
bus dicta sunt. Quidnam ad-
posteriori demonstrari possit
, paulo ante observavimus
nonstrare nemo potest, nisi qui
æexistente existentiam distin-
d propter mechanismum ce-
detegendum, nemo audere
corporis istiusmodi demon-
oniæ præstabilitæ refutasset:
am superiorem propendet in
concessa possibilitate sapien-
possibilia extendi: enimvero
one probabili nititur, metus
or utique, quam ut intra ra-
arctos cancellos coërceatur.
iam Dei immensam fiducia
ssibile pronunciavit *Jaque-*
ingula animæ decreta libera
ita ut corpus v. gr. eodem
vel brachium, quo anima
quid apprehendi. Parado-
pus tanto artificio esse con-
quod simile quid nos vidisse
ero adversus possibilitatem

*reddi potest, cur perce-
intur & cur tales po-
perceptionum & appe-
ur jam in corpore ori-
lii.* Etenim in anima
um (§. 612.), vi pro-
realem animæ a cor-
pore

Quomodo per harmoniam præstabilitam harmonia animæ & corporis subsistat.

image
not
available

), & per has adeo perceptiones appetitiones motibus in serie motuum reddi potest ratio, serie perceptionum & appetitionum appe- appetitione in serie perceptionum atque ap- dari potest, cur talis jam sit in corpore mo- m de duabus substantiis harmonice modifi- realem unius in alteram jam alibi generali- s (§. 43. *Cosmol*). Patet adeo ex serie mo- minus rationem reddi posse, cur hæc jam eptio vel appetitio, quam cur talis potius & ex serie perceptionum atque appetitio- di posse rationem, cur hic jam detur in se- icorum motus, quam cur talis potius sit,

ssime intelligantur, plurimum conducit ea per- de continuitate modificationum animæ evicta superiore & quomodo vi ejusdem theoriæ ma modificatio, cui non aliquis in cerebro s isque specifice talis, & ea quidem differen- li respondeat motus in cerebro a motu depen- o sensorio sensibile impressit (§. 112.); phan- otus ex alio in cerebro præexistente enatus oni denique motus, unde pendet motus ali- oris vel totius corporis (§. 501.).

§. 619.

teriales, quibus respondent sensuales, us a sensibilibus in organa sensoria fa- s voluntarii, qui respondent appetitio- luidi nervei in nervos motorios influ- ntur, quemadmodum in Physicis o- ionis sensibilium in organa & motu- ii sumus, quemadmodum unusquis- que

Quomodo eorum quæ in anima sunt, ratio reddatur ex corporis mutationibus & mutationum

lium recurritur ad potentiam
rum, quæ in natura rerum oc-
hia alias improbatur, quæ non
uralium referantur qualitates
ad cauſam primam provoce-
quæruntur cauſæ. Ceterum
rguitur illorum error, qui ſibi
abilita ſit terminus inanis &
alitatum occultarum referri
plantarum in Phyſica ſchola-
Qui vero ita ſentiunt, non
armonia præſtabilita, neque
rum citra influxum realem in
genere demonſtravimus (§.
on minus per propoſitionem
ndunt, in ſyſtemate harmo-
ntatem Numinis provocari,
nalium. Qui enim ita ſen-
identur, quid ſit harmonia
intellecta, quam paulo poſt
cto dilucide conſtabit, quan-
um occaſionalium & ſyſte-
& in hac voluntati divinæ
ſam primam tandem deve-
in univerſo dantur, ratio
am creaturarum a Deo de-
naturali declaraturi ſumus,
perveniatur.

Æquipollentia ſyſtematum influxus & harmoniæ præſtabilitæ.

æ ideæ ſenſuales ideis
is in animam influeret,
otus voluntarii in cor-
c ſi anima in corpus
uceret. Etenim juxta
ies quædam perceptio-

taque perspicitur, quod in omni systemate expli-
ercium inter mentem ac corpus supponendum
icimus, scilicet perceptiones rerum sensibilium
motus voluntarios in corpore eodem prorsus mo-
anima & corpus in se mutuo influerent (§. 537.),
quoque harmoniæ præstabilitæ supponi: huic
to convenienter concipiuntur series perceptio-
itionum in anima & series motuum in corpore
Rationes vero, cur stante hac systematum influ-
harmoniæ præstabilitæ æquipollentia posterius
itur, patent ex iis, quæ supra (*not.* §. 602.) ad
systematum influxus & causarum occasiona-
ius, & ex infra dicendis magis patebunt.

§. 622.

moniæ præstabilitæ omnia fiunt naturali- *An in systemate harmoniæ præstabilitæ omnia fiant naturaliter.*
moniæ præstabilitæ anima vi sibi pro-
suas perceptiones & appetitiones (§.
cum in anima non detur nisi vis unica,
es producuntur (§. 57. 60.), vis nempe
(§. 63.); anima perceptiones & appe-
universi repræsentativa producit, adeo-
ratione sufficiente cur potius sit quam
omnes istæ perceptiones & appetitio-
sentativa rationem sufficientem habent,
fiunt (§. 69.). Similiter vi mecha-
e per structuram ejusdem, secundum
mol.) ex ideis materialibus, consequen-
ibus (§. 112.), nascuntur motus voli-
bus animæ respondentes (§. 615.).
iter (§. 513. *Cosmol.*). Quoniam itaque
ommercium inter mentem atque cor-
i coëxistentiæ perceptionum & appe-
otuum in corpore (§. 949. 955. 962.

m appellari, quod nobis incomprehensibile
:m non ignoro *Spinosa* in Tract. Theologico-
. 67. non invito miraculum appellari, quod ob
arum incomprehensibile: nemo tamen pius
obat, quam sibi de miraculo fingere debet ob
:erum necessitatem ex parte ipsius Dei assertam.
do & agendo in creaturas omnem adimit liber-
dum *Spinosa* impie facit; is utrique miracu-
illum admittere potest, quippe quod ab ista
quemadmodum ex Theologia naturali clarissi-
Enimvero qui cum *Spinosa* sentiunt, cum iis
negotii.

§. 624.

n præstabilivit, quatenus animæ junxit e potest series motuum perceptionibus & :onsentientium, & cum fecit rerum ma- notus isti ad actum perducantur per con- ia impressiones extrinsecus factas. Ani- roducit omnes, quas successive habet, tiones (§. 613.), eodem prorsus modo, excipiunt, consecuturas, etiamsi mundus sequenter corpus eidem junctum, non st vero corpus aliquod possibile, in quo m per impressiones externas in organa :est, qui singuli perceptionibus singulis e constanter consentiunt (§. 617.). Hoc næ junxit, utque motus in eodem eo consequantur, quo animæ modificatio- xum rerum materialium talem effecit, ıæ in organa sensoria impressiones, qui- servatur. Hoc pacto Deus in systema- e effecit, ut per essentiam & naturam otiusque mundi materialis harmonia a-

Quomodo harmonia animæ ac corporis præstabilita.

image
not
available

hanc præstabilitionis notionem habent, qui har-
abilitam libertati adversam pronunciant. Su-
ı in hoc systemate supponi, quod in mundo o-
hanice & ab hoc mechanismo etiam pendeant
nostri, quos voluntarios dicere solemus; De-
: tales infudisse facultates, quibus producantur
es & appetitiones, ut perpetuus sit hasce in-
ensus, sicque animæ perceptiones & appetiti-
notus corporum necessarios. Unde animam
ıt cum cane ab auriga currui alligato, qui una
redi tenetur, quo hic trahitur. Neque enim
est juxta seriem perceptionum & appetitio-
que anima juxta seriem motuum corporis;
ıntia in se possibilis intelligitur citra relatio-
Quando in Theologia naturali originem
caverimus & communes circa eam errores
nis prorsus evanescet obscuritas, quæ ad.
est.

§. 626.

lita dari nequit, nisi detur Deus liberrimus, potentissimus, creator & ι. Etenim in hypothesi harmoniæ quæ vi propria producit omnes per- ; (§. 613.), & eodem prorsus, quo duceret, etiamsi mundus hic adspe- i in motibus suis harmonicum non a igitur existere potest, etiamsi cor- onicum nullum existat, nec existat oëxistit tamen eidem corpus, quod, onici per impressiones a corporibus ensoria factis vi mechanismi conse- rsus ab anima (§. 615. 616.); existe- adspectabili, etiamsi anima non ex- ecesse est ut detur ratio sufficiens coë-

Necessarius nexus inter harmoniam præstabilitam & existentiam Dei.

image
not
available

existat. Anima itaque, corpus nostrum
ium pendent ab eadem causa, quæ &
rum perceptiones & appetitiones, omnes-
ianis possibiles motus & universam re-
iam intime perspicere debuit, antequam
: omniscia est. Quoniam vero animæ
) rationem convenientiæ tantummodo
ı corporum harmonice cum animabus
nque animarum per naturam & essen-
iversum repræsentantium (§. 66. 67.),
er demonstrata; causa universi est agens
unum fecit alterius consequendi gratia
n gratiam animæ produxit hoc univer-
oëxisteret, quod cum ipsa harmonice
lrata, cum istiusmodi animas & cor-
rsum possibilia intelligeret & ea coëxi-
t, *itidem per demonstrata.* Ens igitur
universi potentia præditum. Quo-
n suam existentiam largitum est eis,
lia erant; potentia creatrice præditum
ı, & mundi creator. Et quia motus
cundum regulas motus, quibus natu-
9. *Cosmol.*), ordo autem naturæ con-
ite absoluta liber (§. 561. *Cosmol.*);
tuit naturæ ordinem in gratiam ani-
:a in hoc universo existerent, quo-
ent modificationibus animæ, quem-
psorum fieri poterat. Atque ideo
idem gubernator eorundem. Patet
itam subsistere non posse nisi admit-
iundo adspectabili diversum, intel-
um, omniscium, sapientissimum &
gubernator rerum omnium.

image
not
available

ıtentissimus, creator & gubernator rerum
ıoc est, Deus, quem Christiani vene-
ır harmoniæ præstabilitæ admittere ne-
:xistere non concedit, nec de ejus existen-
cum Deum verum existere atheus ne-
:ntia Dei dubitat, adhuc incertus est,
:c ne; atheus & qui de existentia Dei
stabilitam admittere, consequenter har-
527.). *Quod erat unum.*
əniæ præstabilitæ anima vi propria pro-
s & appetitiones (§. 613.), eodem quo
s, etiamsi mundus hic adspectabilis &
i harmonicum non existeret (§. 614.),
ipitur possibilis & existere posse, et-
motibus suis ipsi harmonicum possi-
ımo etiamsi nullus mundus materia-
Eodem modo motus harmonici in
oducuntur, eodem quo nunc modo
non existeret (§. 615. 616.), conse-
ıdificationibus in motibus suis har-
:e posse concipitur, etiamsi nulla pos-
Deus igitur, qui poterat substanti-
e altera, corpus animæ liberrime
potest series motuum perceptioni-
consentientium, & eum fecit re-
t motus isti per continuas in orga-
:as impressiones actu producantur
ı. *Psychol. empir.*). Deus adeo ab
æ appetitiones & perceptiones, ut
: posset, quale corpus ipsi in mu-
n & quinam nexus rerum mate-
:um anima harmonice modificetur.

 Quare

image
not
available

mentatione intelligitur, harmoniam præstabilitam
me pugnare, quemadmodum fert propositio præ-
quicquam juvat exceptio, atheum saltem vitiose
ri posse, ut in ludibrium vertat existentiam Dei.
n hoc facit male sanus, ipsemet sese ludibrio omni-
:, qui vel primis tantummodo labris Logicam de-
Notandum prætcrea est, nos harmonia præstabi-
iti tanquam argumento ad stabiliendam existentiam
i esset argumentum evidentius, ubi harmonia præ-
: demonstrata foret. Et quamvis non sit insoli-
am Dei probari per systemata explicandi commer-
nentem & corpus, quemadmodum supra (*not.* §.
lo *Sturmii* probavimus; mos tamen iste nobis mi-
itur. Quemadmodum vero veritates singulas,
ur, certo cuidam usui destinare solemus; ita ne-
ium inter harmoniam præstabilitam & existenti-
ilio fine evincimus (§. 626.), quam ut ab impie-
gemus systema vere philosophicum, propterea
t frequentius, quam ut impietatis postulentur,
i consensu nondum approbantur. Optandum
t mos iste, qui a paganis ad nos fluxit, ex orbe
lem extirparetur, cum homine philosopho, ne-
), indignum sit, quod ab æquitate alienum. *So-*
t. theolog. c. 8. usque ad c. 11. præscientiam fu-
ingentium negat eamque Deo convenire non
ontendit. Eandem sententiam tuetur *Crellius* in
: ejus attributis c. 24. *Sociniani* itaque harmo-
litam admittere nequeunt. Qui vero verum
ur, quem scriptura sacra rerum omnium au-
:r, atque a castris *Socinianorum* alienus; ei ni-
harmonia præstabilita imminet. Quodsi har-
ita tanta evidentia esset probata, ut nemo *Soci-*
in dubium vocare posset; nullum sane argu-
nfutandum ipsorum errorem de præscientia
tingentium esset validius harmonia præstabi-
tamen *Socinianus* eam non admittit, ean-

 dem

image
not
available

corpore ad actum perducan-
deo & eſſentiam animæ ac cor-
is, in quo homo exiſtit, intel-
rpore potius conſentiat ſeriei
anima, quam ab eadem diſ-
ia perceptionum & appetitio-
conſentientium in corpore ra-
natura animæ, corporis toti-
(§. 56. *Ontol.*). Illa igitur coë-
turaliter conſtanter conſequi-
vero non conſequeretur, niſi
una produxiſſet & hunc re-
t (§. 624.), & præſtabilitio
prima rerum creatione pa-
ntia illa appetitionum atque
corporis in ſingulis homini-
prima rerum creatione pa-

iſſe, dum harmoniam præſta-
Sed primigenium miraculum,
s naturaliter conſequuntur, in
nſequenter propterea nulla hy-
i obnoxia eſt. Sane ipſa ex-
uam Deus in prima creatione
ium quoddam miraculum eſt,
undo hoc adſpectabili conſe-
ſi a cauſis ſecundis ad cauſam
dmodum poſtulat finis a Deo
ſe eſt ut quædam inſint crea-
poſſunt niſi per cauſam pri-
admitti utique debet quid-
rum in univerſo ſit indepen-
Ipſe *Leibnitius* epiſt. IV. ad
oris & animæ, ſeu conſtan-
tem

onia perinde sit, quocunque tan-
anima eliciat appetitiones. Præ-
e animæ atque corporis notiones
qui sumunt juxta systema harmo-
orporis appetitiones esse præsta-
, determinatas ut nullo modo ab
n animæ sit quidpiam in iis mu-
ntias deducunt molestas, quasi
sit libertati adversum & Deum
us objectionibus deinceps nobis

I.

bilitæ anima eodem modo *Dependentia appetitionis a perceptione identitas in systemate influxus & harmonia.*
nes, quo ad easdem perve-
tenim per systema influxus
ad præsentiam ideæ mate-
in anima, ex qua enascitur
62. *Psychol. empir.*); & si-
bilitæ non redditur ratio,
xistat perceptio in anima,
bol. rat. & §. 962. *Psychol.*
nodo redditur ratio, cur
de appetitio nasci potest.
nercium inter mentem &
que modo anima a per-
Quamobrem sive syste-
influxus physici ample-
e ad appetitionem transit,

itæ ideæ sensuales ideis
us in animam influeret
notus voluntarii in cor-
ac si anima in corpus

image
not
available

) ; *ſtante* quoque *ſyſtemate*
rıbus poſſibilibus ſua ſponte
ſentiam ſuam determinata.
imæ ad indifferentiam perfe-
ris oſtenderimus animam ſine
terminare non poſſe (§. 944.
:n præſtabilita minime obſta-
pe perpendi velim, ne conſe-
m, qui ipſimet argumentum
m tanquam pro aris & focis
abilitam libertatem funditus
ieceſſitatem introduci, & o-
verum etiam ethnicam reli-
itiam e civitate relegari cla-
entem in odium adducant.
te harmoniæ præſtabilitæ ab
rorſus independenter a cor-
in ſyſtemate influxus phyſici
endeat (§.565.); ſyſtema har-
re libertati rectius judicant
tegatur, in quem inciderunt
decet concipientes ; ſequen-

nibus animæ in corpore *Neceſſitas motuum in corpore num cum libertate conſiſtat.*
. Etenim in ſyſtemate
ionibus ſuis elicit libere
ç, utpote tales futuras
et (§. 613. 614. 632.).
ibile, in quo vi mecha-
quales poſtulant voli-
n poſſibilis iſtiusmodi
requiritur, ut per im-
factas, motus iſti actu
præſcientiæ ſuæ novit,
quales

. Eodem modo se res habet in corpore humano
stema *Leibnitianum*, quod ideo appellari solet sy-
niæ præstabilitæ. Deus formavit nostra corpora
hinas, quæ debent respondere certis nutibus no-
narum. Tale automatum non est impossibile
t omnes determinationes meæ voluntatis motus-
his determinationibus accommodavit. Hactenus
Enimvero quæ contra systema harmoniæ præsta-
ellectum in medium profertur objectio, quasi
ougnet; etiam in systemate influxus physici lo-
ræscientiam divinam admittas. Estque illa ipsa
i Sociniani adversus præscientiam divinam ur-
lum satisfecere Theologi. Pone enim Deum
terno, qualem motum corpori jam sit impera-
um præscientia Dei fallere minime possit, ne-
ic, non alium motum corpori imperet, quem
Omnes igitur motus ab æterno jam deter-
ios anima imperare debet. Quemadmodum
quam hos imperare potest; ita quoque si vel
ria eosdem in corpore producit, alios tamen
præscivit, producere nequit. Nemo Theo-
oxorum est, qui hæc non admittat, cum sint
iæ, fidei articulo, consentanea. Enimvero
oi persuadet, sic tolli libertatem, & hinc præ-
n negare mavult quam libertatem evertere;
eum defendunt determinatam futurorum
eritatem tanquam libertati minime adver-
nimirum libera voluntas tanquam causa,
es animæ sunt certæ in seipsis, etiam in ideis
s Deus ab æterno omnia prævidet. Vide
ollegio Anti-Sociniano disp. 4. quæst. 1. §.
Socinum & *Crellium* disputat. Etenim quod
bjiciunt contra præscientiam divinam futu-
um, quasi per eam omnis libertas tollatur
introducatur, id ipsum urgent Antiharmo-
noniam præstabilitam, nisi quod *Socinus* &
a cumulando consequentiis, quas Antihar-

image
not
available

neralis hic satisfacere poterat demonstratio, ystema explicandi commercium animæ ac cor-dversari possit, nisi eidem admisceantur, quæ ·, ita debent (§. 544.); consultius tamen fuit id pecialibus doceri expressius, propterea quod ıasi harmonia præstabilita omnem libertatem summo fervore nuper fuerit agitata & aurem s clamoribus præbeant, qui magis autoritate ratione stare solent assensumque passionibus habent.

§. 635.

Qualis actionum imputatio in systemate harmoniæ præstabilitæ locum habeat.

niæ præstabilitæ actiones homini eodem uo in systemate influxus physici. Et-niæ præstabilitæ eadem viget libertas, us physici (§. 632.), nec motuum in ıtem tollit (§. 633.). Et quamvis us istos in systemate influxus physici temate harmoniæ præstabilitæ vero vi equantur (§. 615.); cum tamen in hoc ınsequantur, ac si anima vi propria eos-.), quoad animam perinde est, sive n physicum animæ in corpus, sive poris animæ volitionibus responde-ımæ motum producturæ in systema-: non possit, quoad corpus perinde oducantur, sive vi mechanismi ab deant, neutro in casu libertate ali-Jam vero nemo non concedit actio-ıatenus volitiones liberæ sunt, & ob ɔ eidem imputari, ut scilicet vel præ-ıtur, imputationis fundamento u-vero in corpore hærente. Quam-æ præstabilitæ actiones homini eo-dem

ur. Sufficit hic ostendisse, quod minus recte harmoniæ præstabilitæ urgeantur difficultates, 'era essent, etiam contra systema influxus phy- n citra respectum ad ullum systema explicandi ter animam & corpus contra Theologiam na- ellectam objici possunt, immo solent.

§. 637.

harmoniæ præstabilitæ mechanismus comprehensibilis; non tamen proba- :enim motuum liberorum ingens per o- us & voluntates diversarum animarum t, ut, quod unus appetit homo, idem od unus aversatur, idem appetat alter. præstabilitæ motus isti producuntur per sensibilibus in organa sensoria factas, at- 'tum in idem organum sensorium duo- modo agat, eadem impressione diversi is producuntur, immo in quibusdam e producitur motus voluntarius. Ne- ium talis esse debet, ut tot per vitam i quidem in diversis subjectis ab eadem Nemo itaque hominum vel in uno 'te potest, quomodo motus isti pro- olo sit homo vitæ brevis. Cogitan- im homo cognitionis universalis ca- liscursiva judicia pervenit, præterea rite usus beneficio rationis veritates e animo complexus est aliis explicare oniæ præstabilitæ corpus humanum roferret, etiamsi nulla existeret a- imedes tam sublimia inventa, quibus ris suis exposuisset, librosque singu-

Incomprehensibilitas corporis humani in systemate harmoniæ præstabilitæ & ejus probabilitas.

 los

image
not
available

ſtabilitæ commercium inter mentem &
do naturaliter explicabile (§. 620. 574.
utem corporis, qui in eodem ſupponi
eſt, quod ejus impoſſibilitatem loqua-
echanismus corporis in ſyſtemate har-
›abilitate non deſtituitur.

ırmoniæ præſtabilitæ intelligunt, iis liber-
is movet, quippe quæ in nullo ſyſtemate
l, quam in ſyſtemate harmoniæ præſtabi-
ab omni principio externo prorſus inde-
:e difficultatem faceſſit mechanismus cor-
ıcomprehenſibilem exiſtimant, ut pro im-
:eatur. In objectione hac urgenda facun-
Balius in Dictionario artic. *Rorarius.* Quæ
uitur, ad ea tandem redeunt, quæ ad pro-
ıem præſentem in medium adduximus.
›onitur, illud pro impoſſibili habendum
omprehenſibile, & nimis paradoxum vi-
ıd communi opinioni, cui a teneris ad-
t. Nemo non ultro concedet, princi-
. Multa enim nobis incomprehenſibi-
impoſſibilia, nec a Deo fieri non poſſe
diu itaque mechanismus tantus, quantum
ſtabilitæ poſtulat, impoſſibilis non de-
ili ob infinitam Dei ſcientiam, ſapienti-
ır. Abſit autem ut quis ob tantum ar-
ulare velit ſyſtema harmoniæ præſta-
entiam, ſapientiam & potentiam Nu-
:nſibilem loquitur, quomodo ad impie-
o apparet.

685.

ıbilitæ admodum probabile. Et- *Probabilitas*
præſtabilitæ commercium inter *ſyſtematis*
; per ipſam animæ ac corporis *harmoniæ*
 natu- *præſtabilitæ.*

erinde sit, quæcunque philosophorum hypothe-
ehendantur; ex veritate quoque de iisdem sta-
ıni affectu prorsus alieni.

§. 639.

niæ præstabilitæ ceteris systematis explicandi & corporis, systemati influxus physici scilicet m occasionalium, in Psychologia rationali præ-

Quodnam systema ceteris præferendum.

odie in philosophia occurrunt systemata ex-
ım, quod inter animam atque corpus in-
ilicet influxus physici, systema causarum oc-
ma harmoniæ præstabilitæ (§. 553.). Osten-
systema harmoniæ præstabilitæ systemati in-
stemati causarum occasionalium in Psycho-
præferendum.
xus physicus intelligibili modo explicari ne-
minus inanis est (§. 583.), nec in Psychologia
bet usum (§. 584.); præterea omni destitui-
§. 588.). Enimvero in systemate harmoniæ
ercium inter animam & corpus intercedens
& corporis essentiam atque naturam intelli-
catur (§. 620.) & qui supponitur mechanis-
tsi nobis sit incomprehensibilis, non tamen
uitur (§. 637.) atque ipsum systema harmoniæ
dum probabile est (§. 638.), consequenter in
nali, in qua commercii reddenda ratio est (§. 4.),
obrem cum nemo dubitare possit; quin in
nali præferendum sit systema, quod per ipsam
e essentiam atque naturam commercium utri-
elligibili modo, ac præterea, quæ sumit ea,
robabilitate, systemati alteri, quod intelligibili
care valet, cumque non sumat ad reddendam
quæ sunt, nisi terminos inanes, in Psycho-

image
not
available

ius propria virtute & quodam genere in-
in eo producat, sequendum est systema re-
us enim est aliis & liquidius. Et in favorem
exemplum Dei cuncta creantis & conser-
e. Sed si velimus sequi ideas, quas habe-
de spiritu, una cum propriis eorum attri-
olimus corpus agere in spiritum aut spiri-
et) in corpus ; amplectendum erit syste-
Systema enim causarum occasionalium
illusio. Hactenus *Jaquelotus*. Prorsus
nostram sunt, quæ in Actis Eruditorum A.
ta *Jaqueloti* verba ex Gallico in Latinum
hoc transtulimus, adjiciuntur, ut adeo no-
possimus, quin eadem hoc quoque trans-
it, inquiunt Collectores, *Jaquelotus* com-
corporis secundum naturæ ordinem non
undum *Leibnitianam* hypothesin intelligi-
:, quoniam in iis, quæ in corpore & ani-
il apparet, quod ad influxum eorum mu-
inserviat. Ceterum modus, quo Deus
to genere diversus est: consistit enim in
osa creaturarum dependentia a Deo seu
est creatio. Hanc autem dependentiam
i esse certis demonstrationibus docemur,
ndi ob infinitam ipsius agentis naturam ex-

§. 640.

Officium philosophi hebetioribus & infirmioribus debitum.

*it, quam ut philosophicam scientiam
quam ut inoffensa pietate systemati
iatur ; is systema influxus physici am-
oniæ præstabilitæ, si velit, damnet,*
. Etenim qui hebetior est, quam ut
capere possit, is assentiri nequit ob
assensus ejus nititur rationibus ex-
a prima juventute hausit, difficillime
era-

ndis, atque idem passionibus animæ obnoxius. Quamsi vel maxime veritati assentitur, aut quod est probapræfert quod minus probabile; non tamen id ideo facit, eritatem qua talem agnoscat & probabilitatem introspid istiusmodi rationibus adductus, quæ casu ita ferente permovere poterant ad contrarium firmiter tenendum naciter defendendum. Perinde igitur est, sive assenım præbeat philosophis, sive eundem deneget. Æquo philosophus ferre debet animo dissensum eorum, qui res sunt, quam ut philosophicam scientiam capere posnsequenter nec ægre fert, si systema influxus physici antur, & systema harmoniæ præstabilitæ damnent, modo alitia temperent, quippe cum nemo ferre possit in alteum nocendi, sed unusquisque ipso naturæ jure adveraliorum sese defendere teneatur.

Qui infirmior est, quam ut inoffensa pietate systemati niæ præstabilitæ assentiatur; is veretur, ne hæc hypot impia & religioni inimica, propterea quod sibi semsuasit systema influxus physici in scriptura sacra probasalva ejus autoritate rejici posse. Quamobrem cum ista as ab hebetudine mentis proficiscatur, fieri haud quapoterit, ut contrarium doceatur. Quamobrem cum phus æquo ferat animo, ut hebetiores quam ut philoım veritatem capere possint, systema harmoniæ præstadamnent & rideant, & systema influxus physici probent llant; multo magis condonabit infirmioribus, quam ut isa pietate systemati harmoniæ præstabilitæ assentiantur, ræstet pium esse, quam cœcum hypothesi philosophicæ e assensum, ut systemate influxus physici pietatem ful- & systema harmoniæ præstabilitæ, si velint, damnent, caveant ne zelus in malitiam degeneret, quæ cum pietati a sit, ferenda animo æquo non est.

Sequi-

Sequimur hic *Keplerum*, virum sagacissimi inge[…]minis prorsus singularis, qui cum in Introductione[…]mentarios de Motibus stellæ Martis causam *Copernic[…]*li egisset & systema ejus ab objectionibus vindicasse[…] ab antagonistis onerabatur, tandem ita concludit: [...]tior est, quam ut astronomicam scientiam capere poss[…] firmior, quam ut inoffensa pietate *Copernico* credat; [...] ut missa schola astronomica, damnatis etiam si place[…] phorum quibuscunque placitis, suas res agat & ab [...] grinatione mundana desistens domum ad agellum [...] colendum se recipiat, oculisque, quibus solis videt, i[…] spectabile cœlum sublatis, toto pectore in gratiaru[…] nem & laudes Dei conditoris effundatur certus, se [...] norem Deo cultum præstare quam Astronomum, [...] hoc dedit, ut mentis oculo perspicatius videat, quæ[…] nit super iis Deum suum & ipse celebrare possit & vel[…] *Kepleri* monitum tanto confidentius inculco, quanto e[…] est identitas rationum, cur Anti Copernicani systema [...] canum & Antiharmonistæ systema harmoniæ præsta[…] pugnant. Sumunt enim vulgo Anti-Copernicani [...] Telluris & motum solis circa eundem vitio subrepti[…] quam experientiæ consentaneum & ideo eam scriptu[…] sum pronunciant, cujus verbis notiones, quas habent, a[…] sumunt vero etiam Antiharmonistæ influxum phys[…] mæ ac corporis in se invicem tanquam experientiæ [...] entem eodem vitio subreptionis & ideo verbis scri[…] cræ sensum notionibus suis respondentem tribuunt. E[…] tur de causa Anti-Copernicani Copernicanos & Antiha[…] Harmonistas impietatis insimulant. Miraremur vero, [...] um subreptionis in systemate de motu solis diurno [...] tes in idem tamen incidant in systemate influxus phy[…] nobis abunde constaret, fieri posse ut in Metaphysicis [...] qui lynceus est in Mathematicis. Enimvero dum a[…] præbemus hebetioribus ac infirmis, nemo sanus ind[…] quasi propriæ causæ diffidamus & periculum syster[…] moniæ præstabilitæ tacite confiteamur. Qua enim [...] consequentia id exsculpetur? Philosophi non est si[…]

§. 642.

Si Deus supernaturaliter modificat animam [...] *stemate harmoniæ præstabilitæ supernaturaliter qu*[...] *dificare debet corpus.* Ponamus enim per op[...] gratiæ a Deo produci appetitionem. Datur it[...] anima appetitio, quæ non enata est ex perception[...] vi animæ producta, aut saltem non naturaliter ind[...] Quoniam itaque in corpore non dantur ideæ materi[...] quæ respondent perceptionibus naturaliter productis[...] ideis materialibus nascuntur motus fluidi nervei, p[...] organorum corporis motus determinantur, nis[...] nus appetitiones in anima ex perceptionibus naturalite[...] tur; si conservari debet harmonia animæ & corporis [...] sensus inter seriem perceptionum & appetitionum in [...] seriem motuum in corpore (§. 612.), necesse utique e[...] Deus supernaturaliter in anima producit perceptionem[...] petitionem, supernaturaliter quoque motum convenie[...] corpore producere debeat, aut generaliter loquendo si [...] pernaturaliter modificat animam, supernaturaliter quo[...] pus modificare debet.

In hoc differt systema harmoniæ præstabilitæ a sys[...] fluxus physici, quod in illo non possit concipi mutatio[...] supernaturalis in una substantia, quin simul consenti[...] dam mutatio supernaturalis etiam admittenda sit in [...] hoc autem posita mutatione quadam supernaturali in [...] stantia mutatio eidem consentiens in altera naturaliter [...] possit. Ponamus enim in anima a Deo produci appe[...] quandam supernaturaliter, in systemate influxus phys[...] motum convenientem influendo vi sua naturaliter p[...] potest, nec opus est ut Deus eandem supernaturaliter [...] net. Ponamus ex adverso Deum in cerebro superna[...] producere ideam aliquam materialem; vi inde in ani[...] fluente perceptio conveniens naturaliter excitabitur. [...] vero ex hac differentia nihil adversus harmoniam p[...] tam absurdi concluditur.

SECTIO IV.

DE
RIIS ANIMÆ ATTRI-
TIS, SPIRITU IN GENERE
ET ANIMABUS BRU-
TORUM.

CAPUT I.

Spiritu in genere & ſpiritua-
litate animæ in ſpecie.

§. 643.

Spiritum intelligimus ſubſtantiam intellectu & volun-
te libera præditam.

Sumimus vocabulum ſpiritus in ſignificatu recepto: nemo enim ignorat, Deum, angelos & animam ideo ſpiritus appellari, quod ipſis intellectus & voluntas libera tribuatur. Et hinc nemo non enti intellectum & voluntatem competere debere judicat, quod ſpiritus nomine compellari audit. Quamvis vero ſpiritus & ſubſtantia immaterialis pro ſynonymis vulgo habeantur ab iis, qui definitiones inſuper habentes loquendi inconſtantiam amant; in foro tamen philoſophico definitionibus accuratis ſtricte inhærendum.

§. 644.

Elementa rerum materialium Spiritus non ſunt. Ele-
menta

menta rerum materialium sunt substantiæ simplices (
Cosmol.), ex quibus in corporibus, illorum aggregatis
Cosmol.), vis motrix resultat (§. 180. *Cosmol.*), quam
pimus, dum vires elementis inexistentes in unum confu
(§. 295. *Cosmol.*). Etsi autem non definiverimus, quali
ista; facile tamen apparet, nullam esse rationem, cur
ctum & voluntatem liberam elementis tribuamus, ubi
dimus notionem intellectus & voluntatis in Psychologi
rica prolixe evolutam, neque nos iisdem intellectum &
tatem tribuimus. Quamobrem cum ea demum subst
spiritus, quæ intellectu & voluntate libera prædita est (§
elementa rerum materialium spiritus non sunt.

Equidem *Leibnitius* monadibus suis, quas elemen
materialium esse censet, perceptionem & appetitum
sed sine apperceptione, consequenter nec monades *Le.*
intellectu & libera voluntate præditæ, adeoque nec i
tus sunt. Falluntur autem, qui sibi aliisque persua
nantur, quasi juxta *Leibnitium* materia ex spiritibus
totum ex partibus componatur, & multo magis fallu
nobis hanc sententiam tribuunt, cum elementis reru
rialium, nonnisi simplicitatem vindicemus, qualis ve
ipsis insita in dubio relinquamus. Imputatio vero in
quod communi præjudicio pro spiritu habeatur, q
materiale est.

§. 645.

Anima humana spiritus est. Intellectu enim pra
(§. 275. *Psychol. empir.*) ac libera gaudet voluntate
941. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum substantia
sit (§. 48.) substantia autem intellectu & volun
bera prædita sit spiritus (§. 643.); animam esse spirit
dens est.

Ita demum evicta est animæ spiritualitas, quæ quide
citatem supponit (§. 658.), non tamen cum hac eidem

§. 648.

Quoniam intellectus omnia possibilia distincte sibi [...]sentans est omnium maximus seu absolute summus ([...] *Psychol. empir.*) ; *intellectus perfectissimus est omnium m*[...] *seu absolute summus* (§. 647.).

Mirum videri non debet intellectum perfectissimu[...] mnium maximum esse unum eundemque: etenim in[...] facultas quædam agendi est (§. 275. *Psychol. empir.*), ejus perfectio nonnisi ex gradu, qui eidem convenit, [...]ri potest, ita ut perfectior sit, cujus major gradus est. [...] vero est quemadmodum virium, ita & facultatum m[...] (§. 747. *Ontol.*).

§. 649.

Quia spiritus perfectissimus intellectu perfectissim[...]det (§. 646.), intellectus vero perfectissimus omnium m[...] seu absolute summus est (§. 648.); *spiritui perfectissimo* [...]*ctus omnium maximus seu absolute summus est.*

§. 650.

Voluntas perfectissima dicitur, quæ non appetit n[...]mum.

Lex voluntatis est, ut appetamus, quicquid n[...] præsentamus tanquam bonum (§. 904. *Psychol. empir.* [...]obrem voluntas una ab altera differre nequit, nisi q[...] semper feratur in bonum, alia subinde in bonum, su[...] malum: &, si qua voluntas in bonum fertur, non p[...]ferre ab altera, quæ itidem constanter bonum app[...] quod alia feratur in id, quod est melius, alia vero [...] bonum. Voluntas itaque perfectior concipi nequit, [...] semper appetit optimum.

§. 651.

Quoniam spiritus perfectissimus voluntate perfe[...] gaudet (§. 646.), voluntas autem perfectissima nonn[...]

non velimus, nisi quod nobis tanquam bonum quoac præsentamus (§. 904. *Psych. empir.*), & quod judicatu alteri præferatur (§. 898. *Psychol. empir.*). Voluntas mitari nequit, nisi quatenus bonum apparens præfert b & bonum minus majori, consequenter omnem respuit si constanter fertur in id, quod est optimum. Qua cum spiritus perfectissimus nonnisi in optimum feratur voluntas ejus prorsus illimitata est.

Quæ ad propositionem præcedentem annotavimus sentem quoque trahenda.

§. 654.

Intellectus hominis admodum limitatus est. Ne novit, multa in hoc mundo adspectabili existere, quæ r confuse quidem, nedum distincte repræsentare possimus mo ubi quis ea, quæ cognoscit comparare voluerit cu ris, quæ ignorat, sive tantemmodo spatium spectet, si poris simul rationem habeat; contemnendæ parvitatis merum eorum, quæ cognoscimus respectu illorum extra omnem cognitionis nostræ sphæram constituunt unde satis intelligemus, etiamsi intra sphæram Telluris, incolimus, subsistamus. Intellectus adeo hominis valde tus est quoad objectum (§. 468. *Ontol.*). Enimvero id stris singulis infinita insunt (§. 186.), quæ cum in iisc volvantur (§. 187.) a se invicem distinguere minime v ut impossibile sit nos eorundem nobis conscios esse. A adeo quod numerus eorum, quorum nobis in idea rei sumus, sit contemnendæ prorsus parvitatis respectu quorum nobis conscii esse haud quaquam possumus, quenter intellectus noster admodum limitatus est quoa dum repræsentandi objecta. Quamobrem cum ex ip nitione intellectus intelligatur, intellectum limitari alit posse nisi quoad objectum, circa quod versatur, & quoa dum objectum sibi repræsentandi (§. 279. *Psychol. empir.*)

modum limitatus est (§. 654.); voluntas item humana ad
limitata (§. 655.). Ex adverso intellectus spiritus perf
illimitatus est (§. 652.), voluntas item spiritus perfectissim
illimitata (§. 653.). Anima igitur a spiritu perfectissim
intervallo distat, quanto distant limites intellectus &
tis animæ ab intellectu & voluntate illimitatis. Quan
si limites intellectus humani expendas (*not.* §. 654.),
incomparabilis intellectui illimitato abunde perspicit
quia limitatio voluntatis a limitatione intellectus pendet
898. *Psychol. empir.*); si intellectus humanus illimitato
parabilis, voluntas quoque humana illimitatæ incom
esse debet. Necesse igitur est, ut limites intellectus hu
intellectu illimitato, limites voluntatis humanæ a volu
limitata, consequenter cum intellectus illimitatus &
illimitata spiritui perfectissimo competat (§. 652. 653.)
humana a spiritu perfectissimo infinito intervallo distet

Quodsi in Teleologia limites intellectus humani
agnoscantur & magnitudo intellectus illimitati, quant
distincte cognoscatur, quemadmodum a nobis factu
cimine Physicæ ad Theologiam naturalem applicatæ
stitur notio intellectus divini ex operibus naturæ
propositionis præsentis veritas magis elucescet. No
ro jam non est, ut in tantas nos diffundamus ambage

§. 657.

Quoniam anima humana a spiritu perfectissimo
intervallo distat; nequaquam implicat, dari spiritus an
mana perfectiores diverso perfectionis gradu. *Spirit
anima humana diverso gradu perfectiores possibiles sunt
Ontol.).*

An actu dentur, solo rationis lumine usus definir
neque enim reperio rationes, quibus id evincatur.
ptura sacra hac in parte defectum rationis supplet,

image
not
available

stantiam simplicem toto cœlo differre, quemadmodum puncta zenonica non esse elementa rerum materialium (§. 217. *Cosm.*), quæ tamen sunt substantiæ simplices (§. 182. *Cosmol.*), evicimus. Materiam igitur cum spiritu, quæ *Cartesius* a se invicem optime discrevit, infeliciter confundunt, notionum generalium parum gnari.

§. 659.

Quoniam spiritus omnis substantia simplex est (§. 658.); *Spiritus quoque perfectissimus*, utpote in spirituum numero contentus (§. 643. 646.), *substantia simplex est.* *Spiritus perfectissimi simplicitas.*

Qui spiritui extensionem tribuunt, infinitam extensionem tribuere debent spiritui perfectissimo, utpote illimitato: unde multa fluunt in Theologia naturali absurda. Fingunt spirituum perfectissimum instar spatii imaginarii, cui infinita tribuitur extensio. Et hinc non defuere, qui ipsum spatium pro spiritu perfectissimo, quam Deum esse constat, venditarunt, veluti *Josephus Raphson* in Conamine de spatio, ente reali & absoluto. Cur absurdum ipsis videatur, spiritum perfectissimum, ens maxime activum, sine partibus concipere; ad propositionem præcedentem jam indicavimus. Spiritum nempe imaginari volunt, cum tamen essentia & natura ejus sub imaginationem minime cadat, quod perinde est ac sapores videre, sonos gustu percipere velle. Patebit vero deinceps quam sit necessarium simplicitatem animæ ac spirituum perspicere, ut immortalitas animæ & spirituum in genere firma demonstratione nitatur.

§. 660.

Nullus spiritus ex alio spiritu existente oriri potest. Omnis enim spiritus substantia simplex est (§. 658.). Quamobrem cum nulla substantia simplex ex alia substantia simplici existente oriri possit (§. 688. *Ontol.*), nullus quoque spiritus ex alio spiritu existente oriri potest. *Spiritus unius ex altero ortus impossibilitas.*

Ne propositio hæc in perversum sensum trahatur, probe perpendenda sunt, quæ ad stabiliendam impossibilitatem ortus

ente necessario habet (§. 689. *Ontol.*), atque ex nihilo produci debet. Spiritus itaque aut necessario existit, aut, si contingenter existit, rationem existentiæ sufficientem in ente necessario habet, atque ex nihilo produci debet. Quamobrem cum ens necessarium sit causa spiritus contingenter existentis (§. 881. 866. *Ontol.*); ab eodem ex nihilo produci debet.

Consona hæc sunt scripturæ sacræ: in ea enim docemur, Deum, spiritum perfectissimum, necessario existere; angelos vero, spiritus finitos, a Deo creatos fuisse. Quamvis adeo in philosophia non suppetant rationes ad decidendum sufficientes, utrum angeli dentur, nec ne; per eam tamen constat, si dentur angeli eos a Deo ex nihilo productos seu creatos fuisse. Atque hoc sufficit ad defendendam veritatem revelatam adversus eos, qui eandem impugnant, consequenter philosophus circa ortum angelorum satisfacit officio suo.

§. 662.

Spiritus necessarius dicitur, qui necessario existit: *Spiritus* vero *contingens appellatur*, qui contingenter existit. *Spiritus necessarii & contingentis differentia.*

Spiritum necessarium non dari nisi Deum, ceteros qui existunt, omnes esse contingentes, in Theologia naturali demonstrabitur.

§. 663.

Spiritus contingens ab ente simplici necessario ex nihilo produci debet. Spiritus enim contingens est, qui contingenter existit (§. 662.). Jam si spiritus contingenter existit ab ente necessario ex nihilo produci debet (§. 661.). Quamobrem cum ens omne aut compositum sit, aut simplex (§. 685. *Ontol.*); ex nihilo producendus est vel ab ente composito, vel a simplici. Quoniam spiritus omnis adeoque etiam contingens (§. 662.), substantia simplex est (§. 658.); simplex vero ex composito oriri nequit (§. 687. *Ontol.*); ens necessarium, a quo produci ex nihilo debet spiritus contingens, substantia simplex esse debet. Quamobrem *Dependentia spiritus contingentis a necessario in existendo.*

Spiritus contingentes dantur, necesse est detur ens simplex necessarium, a quo ex nihilo producti.

Secundum evincimus entis simplicis necessarii naturam spiritualem; sufficit enim hic constare causam spiritus contingentis non posse esse nisi ens simplex necessarium. In Theologia naturali ostendemus, non dari ens simplex necessarium nisi Deum, idemque esse spiritum: ac tum constabit spiritus contingentes a spiritu necessario ex nihilo produci. Hic nondum definimus, an dentur spiritus contingentes. At in eadem Theologia naturali demonstrabimus, animas in horum spirituum numero esse. Et scripturæ sacræ testimonio constat tales quoque esse angelos. Consentit adeo propositio præsens cum scriptura sacra & principii loco est in Theologia naturali. Equidem vulgo sumitur nonnisi simile a simili produci posse: unde sequitur spiritum non posse produci nisi a spiritu. Enimvero cum principium istud inductione generationum in natura rerum materialium obviarum nitatur, productio vero ex nihilo sit a generatione prorsus diversa: tum de universalitate illius principii, tum de ejus extensione ad creationem dubitari poterat. Nostrum vero non est admittere principia, quæ obscuritate quadam laborant, ut dubiæ sint interpretationis, & quarum veritas per notionum evidentiam minime patet.

§. 664.

Ortus spiritus contingentis qualis sit.

Ortus spiritus contingentis instantaneus est. Spiritus enim contingens spiritus est (§. 662.), adeoque substantia simplex (§. 658.). Quare cum ortus simplicis nisi instantaneus esse nequeat (§. 694. *Ontol.*); ortus quoque spiritus contingentis instantaneus esse debet.

Habet præsens propositio usum suum in explicando ortu animæ.

§. 665.

Notio ortus spiritus contingentis qualis

Ortus spiritus contingentis notio distincta formari nequit. Quoniam enim spiritus contingens spiritus (§. 662.), adeoque in

in numero entium simplicium est (§. 658.); ortus spiritus contingentis est ortus entis simplicis. Sed ortus simplicis notio distincta formari nequit (§. 695. *Ontol.*). Ergo nec ortus spiritus contingentis notio distincta formari potest.

Propositionis hujus præclarus est usus in defendenda autoritate scripturæ sacræ, quæ spiritus contingentes dari & eos ortum suum a Deo ducere docet. Utilis etiam est ad evertendum principia atheismi, cum athei Dualistæ vel Idealistæ animas spiritus necessarios faciant, quod earum ortum distincta notione explicare non valeamus.

§. 666.

Corrumpi dicitur, quod dissolutione in partes dissolvitur. Et id *corruptibile* dicitur, quod ita interire potest. Ex adverso vero *incorruptibile* est, quod corrumpi nequit. *Corruptibile quid sit.*

E. gr. Corpus humanum corrumpitur putrefactione, qua materia, ex qua constat, in partes minutissimas resolvitur, per auram dispergendas, ut non amplius existat. Et propterea corruptibile dicitur.

§. 667.

Corpora corruptibilia sunt. Etenim corpora sunt entia composita (§. 119. *Cosmol.*), adeoque in partes dissolvi possunt (§. 531. *Ontol.*). Quamobrem cum essentia eorum consistat in modo, quo tales partes, non aliæ inter se junguntur (§. 140. *Cosmol.*); corpora, quæ existunt, facta partium dissolutione existere desinunt, adeoque intereunt (§. 541. *Ontol.*). Sunt igitur corruptibilia (§. 666.). *Corruptibilitas corporum.*

Tota demonstratio applicari potest ad corpus humanum, quod putrefactione corrumpitur, ut clarius intelligatur.

§. 668.

Spiritus eo modo interire nequit, quo corpora intereunt. Omnis enim spiritus substantia simplex est (§. 658.), adeoque eodem *Interitus corporis spiritui repugnant*

image
not
available

Ergo etiam si spiritus interire debet, in instanti intereat opus est.

Spiritus interire non potest nisi per annihilationem. Quodsi adeo Deus, qui creavit spiritus, spiritum aliquem annihilare vellet; in instanti interiret, cum ex adverso corpus humanum, quod putrefactione corrumpitur, successive corrumpatur, ut certum quoddam temporis spatium præterlabatur, donec corruptio fuerit absoluta.

§. 672.

Interitus spiritus nulla notio distincta formari potest, nec nos ullam ejusdem notionem habemus. Interitus spiritus instantaneus est (§. 671.), adeoque in eodem distingui nequeunt præterita, præsentia & futura (§. 693. *Ontol.*), consequenter quorum unum post alterum existit (§. 584. *Ontol.*). Enimvero si notio rei distincta formari debet, inesse eidem debent, quæ a se invicem distinguere possumus (§. 682. *Log.* vel §. 38. *Psych. empir.*). Interitus adeo spiritus nulla notio distincta formari potest. *Notio interitus spiritus qualis.*

Quodsi spiritus interire debet, necesse est ut desinat per annihilationem (§. 670.). Enimvero cum nos potentiam annihilandi non habeamus, ut ejusdem tanquam nobis inexistentis conscii esse possemus, quemadmodum conscii nobis sumus facultatis imaginandi & appetitus, neque annihilationem rei cujuspiam unquam observaverimus in rerum natura, ut ejus aliquam sensu duce acquisivissemus ideam, qualem corruptionis corporum vivorum per putredinem habemus; nullam quoque annihilationis notionem habere possumus, consequenter nec interitus spiritus.

Hinc & philosophi nullo non tempore admisere, nihil in rerum natura annihilari, quemadmodum ex eadem ratione nihil quoque creari statuerunt. Naturaliter enim, hoc est, per naturam rerum finitarum, nec creatio, nec annihilatio possibilis. In Theologia vero naturali ostendemus, utramque po-

image
not
available

eoque ratione prædita est (§. 451.); *Omnis spiritus cognitionis philosophicæ capax est.*

Spirituum adeo est philosophari, cumque Deus rationem concesserit spiritibus, dici potest spiritus ad philosophandum fuisse factos, quemadmodum aves ad volandum. Avis enim ad volandum facta dicitur, quia per essentiam & naturam suam ad volandum apta. Quamobrem quia spiritus per essentiam & naturam suam aptus est ad philosophandum; eodem sensu ad philosophandum factus, quo avis facta ad volandum dicitur. Cum adeo anima sit spiritus (§. 645.), homo quoque, cui Deus animam dedit, ad philosophandum natus, ut adeo homo philosophus vitam vere hominis agat. Repetendum vero est aliunde, quid sit philosophia, quid sit cognitio philosophica (§. 29. & seqq. & §. 6. & seqq. *Disc. prælim.*), ne dicta in perversum sensum trahantur.

§. 675.

Spiritus memoria gaudent. Spiritus enim omnis rationalis (§. 673.), adeoque ratione præditus est (§. 451.). Quamobrem cum spiritui frustra competeret ratio, nisi quoque eadem uti posset (§. 452.); usus rationis eidem denegari non potest. Enimvero ad usum rationis memoria requiritur (§. 463.). Spiritui adeo memoria est. *Spiritui memoria competit.*

Non tamen promiscue omnia, quæ de memoria hominis partim in superioribus, partim in Psychologia empirica diximus, ad memoriam spirituum applicari possunt. Quamobrem ne confundantur, quæ separanda sunt, propositionem sequentem addere juvat.

§. 676.

Spiritui qua tali competit memoria intellectualis. Spiritui enim qua tali competit intellectus (§. 643.), adeoque res, quas cognoscit, distincte sibi repræsentat (§. 275. *Psychol. empir.*). Quoniam itaque memoria consistit in facultate res reproductas recognoscendi (§. 175. *Psychol. empir.*); memoria, quæ spi- *Qualis sit spirituum memoria.*

image
not
available

emotiores ſicuti medium ad finem.
ommuni uſui loquendi conformis,
imum avocet ab inconſtantia lo-
Ariſtotelico-Scholaſtica manavit,
ır rerum ſublimium ſcientia, non
ur, quid rerum ſublimium no-
cimus omnia in mundo feciſſe
, ut ſint finibus, quas rebus præ-
Ita oculus ſapienter factus dici-
alis deprehenditur, ut per eam
ſte delineari poſſit. Quicquid
s eſt, atque adeo ſufficit nos hoc
n in ſequentibus indigitaturos.
ore, ut ſapientia cum prudentia
noſtram. Suo enim loco, quan-
ituri ſumus, differentiam ſapien-
m dabimus.

.

citur finium convenientium
quis in determinando fine a
eo ſapientior eſt.

Gradus ſapientiæ a finis determinatione pendent.

pientiæ fontem ex definitione
adeo ſapientiæ æſtimandis ad
e per præcipitantiam ſtatua-

ſapientiorem eſſe qui ſcit
ſibi convenientem. Dici-
nti, ſi plura eidem inſint
nc potius ſibi finem præ-

Alius gradus.

nem naturæ agentis conve-
ſu recurrendum eſſe ad ea,
conſtanter inſunt, ſed et-
iam

x iis consequitur, quam qu
uendi gratia agamus (§. 932
quæ in eodem involvuntur,
us per ea actum consequun-
937. *Ontol.*). Quoniam ita-
nus scimus, quid fieri debe-
consequenter ut ea actum
tur (§. 678.); si quis eligit
endum tantummodo apta,
quenter sapientiæ, prodit.
major, quo minus finem
quo magis eundem conse-
edia eligit ad finem con-
a.

proficiscentis finis est præ-
quod sibi eligit, veluti ut ec-
Cum multa ad hunc finem
t aliquibus potiatur, non au-
hoc pendet a mediorum ele-
apientem probat.

em, si vi mediorum ad constituitur.

Finem ex asse quinam consequatur.

profectus ex asse conse-
um v. gr. ecclesiasticum ita
ossit actus, cui peragendo,
a plerumque scientia opus
is, & major adhuc super-
eidem conveniat. Utile
e mediorum sint tenenda,
experiamur, quæ utique
ad ea advertissemus: id
dum.

image
not
available

§7.

um alium adhuc ſecundarium ', quod finis primarii ſolius ambages non incedit. Et- um adhuc ſecundarium ſi- ere tenetur, quæ fieri opor- iobrem etſi faciat, quæ ad ceſſaria non ſunt, cum ta- darium ſimul conſequi vo- od incedat dici haud qua-

Cautio in dijudicandio ambagibus adhibenda.

enti eſt. Etenim in Theo- via breviſſima ſapientiæ in- m natura ad finem via bre- ex via, qua natura ad finem ri probaturi & confirmaturi n infiniti ſint fines, qui mi- haud raro accidit, ut non at- ı ſolius primarii pro ambagi- Neceſſe igitur eſt, ut amba- diſcamus : quo propoſitio ctius intelligatur, communi re lubet. Ponamus Mevi- ncofurtenſes inſtante feſto ria, quæ ob brevitatem ele- ı præferre, ſed eo fine, ut ıon procul a via ordinaria ıon inviſurus, niſi iter ad er facere dicendus non eſt: ncofurtum pervenire po- poterat, ubi amicum ſu- ɔ juxta finem primarium, potiretur ſecundario, qui ur judicium fieri poſſit,

 utrum

dium finis ultimi. Etenim ſapientia triplicem ſcientiam involvit, nempe finium determinationem, mediorum electionem & finium ſubordinationem (§. 678.). Quamobrem cum quoad finium determinationem ſapientiorem ſe prober, qui finem ſibi magis convenientem a ceteris diſtinguit (§. 680.) & quo minus in determinando fine ab iſta convenientia aberrat (§. 679.); quoad mediorum vero electionem, quo rarius in iis eligendis a fine aberrat (§. 682.), quo magis apta ad finem conſequendum eligit (§. 683.) & quo rarius per ambages ad finem tendit (§. 685.); quoad finium denique ſubordinationem, quo plures particulares ita ſibi invicem ſubordinare ſtudet, ut propiores ſint media remotiorum (§. 688.): major ſane ſapientia concipi in agente nequit, quam ubi is non alium ſibi præfigit finem, quam quem ſibi ex aſſe convenire novit, adeoque optimum (§. 681.), hincque in conſtituendo fine ab iſta convenientia nunquam ne tantillum quidem aberrat; qui non eligit media niſi certo & via quidem breviſſima ad finem ducentia & quibus finem ex aſſe conſequitur; qui denique fines omnes particulares ſibi invicem ita ſubordinat, ut remotiorum media ſint propiores, omnes denique ſimul medium ex aſſe conſequendi finem ultimum. Scientia igitur, qua agens ad iſtiusmodi finium determinationem atque ſubordinationem mediorumque electionem aptus efficitur, abſolute ſumma eſt. *Quod erat unum.*

Et quoniam fines omnes cum qualitatibus agentis conveniunt, media vero exacte finibus reſpondent, & fines omnes ſimul ſumti tandem ad ultimum tendunt; tantus hic eſt in tanta finium & mediorum varietate cum qualitatibus agentis & inter ſe conſenſus, ut majorem concipi repugnet (§. 503. *Ontol.*). Quamobrem cum magnitudo perfectionis ex convenientia finis cum agente mediorumque cum fine ac finium ſubordinatione æſtimetur (§. 519. *Ontol.*); quam abſolute ſummam evicimus

image
not
available

tus, quantæcunque tandem perfectionis fingatur, summa sapientia gaudeat.

§. 691.

Sapientia humana quoad singulas ejus partes admodum limitata est. Sapientia tria involvit, scilicet finis determinationem, mediorum electionem & finium particularium subordinationem (§. 678.). Ostendendum itaque est sapientiam humanam tam quoad finium determinationem & subordinationem, quam quoad mediorum electionem limitatam esse. *Limitatio sapientiæ humanæ.*

Experientia comprobatum, nos sæpius finem intendere, qui nobis parum convenit, nec inter fines distinguere, qui magis vel minus conveniunt. Quamobrem cum quis eo sapientior sit, quo rarius in determinanda finis cum natura sua convenientia a vero aberrat (§. 679.) ac præterea sapientior existimandus sit, qui scit inter fines sibi magis vel minus convenientes distinguere, quam qui idem nescit (§. 680.); animam hominis quoad finis determinationem admodum limitatam esse palam est (§. 468. *Ontol.*).

Similiter sæpius eligimus media, quæ a fine nos abducunt, ad quem ducere debebant, & fere nunquam finem ex asse consequimur, quem intenderamus, media ad eundem consequendum minus apta melioribus præferentes, immo sæpissime per ambages ad finem contendimus. Quamobrem cum quis eo sapientior sit, quo rarius in eligendis mediis a fine aberrat (§. 682.), & sapientiorem se probet, si media eligit ad finem consequendum magis, quam minus apta (§. 683.), nec per ambages ad finem contendat (§. 686.); animam hominis quoad mediorum electionem admodum limitatam esse constat (§. 468. *Ontol.*).

Denique pro certo & explorato habemus nos de finium legitima subordinatione ne cogitare quidem, nedum multum in eadem proficere. Quamobrem cum eo major sit sapientia, quo plures fines particulares legitime subordinare novimus (§. 688.);

bare voluerit, is in dato quolibet casu judicare debet, num finis sibi conveniat, quænam sint media ad eundem consequendum apta & quomodo finis datus ultimo per alios intermedios subordinari debeat (§. 678.). Quoniam ex iis, quæ de fine dato cognoscit, colligere debet, num sibi conveniat, opus est aliquo principio generali, vi cujus hæc infertur conclusio: Finis datus mihi convenit (§. 49. *Log.*). Et eodem modo patet, ut quis porro inferat, finem datum per hæc media certo & ex asse consequi licere, vel probabile esse ut finem datum per hæc media consequamur, si non ex asse, saltem ex parte, denuo opus esse principio aliquo generali. Neque minus idem liquet de subordinatione finis dati. Enimvero nemo non novit sibi in omnibus, quæ obtingere possunt, negotiis principia istiusmodi universalia non esse, plerisque tantummodo imitantibus alios vel semetipsos in casibus, quos aliis antea obviis similes utcunque judicant, ut successus sæpius fortunæ magis, quam sapientiæ sit tribuendus. Deficit adeo illa scientia, quæ ad sapientiam requiritur in multis casibus, utut in quibusdam non deficiat. Quamobrem nemo in omnibus sapiens esse potest.

Etsi pervulgatum sit, neminem in omnibus esse sapientem; cum tamen vulgo non distincte cognoscatur, sapiens in omnibus existimatur, qui in quibusdam se sapientem probavit. Enimvero qui novit, quanam scientia instructus quis esse debeat, ut sapientem in aliquo negotio sese probet; is non modo propriis viribus nimium non confidet, sed nec in eorum consilio fiduciam collocabit, quibus sapientia in dato casu non magis, quam sibi favet, utut in aliis negotiis sapientiæ laude merito suo emineant.

§. 693.

Spiritus sapientiæ capax est. Sapiens enim fines naturæ suæ convenientes & media ad eos ducentia eligit, finesque particulares ita sibi invicem subordinat, ut propiores fiant media *Cur spiritus sit sapientiæ capax.*

remotiorum (§. 678.). Necesse igitur est ut judicet, finem datum naturæ suæ sive mediate, sive immediate convenire, hæc media ad eundem ducere & ad eum consequendum aliis esse magis apta, finem denique datum habere sese ad finem alium ulteriorem per modum medii ad finem, seu esse medium consequendi finem ulteriorem. Necesse igitur est, ut ex iis, quæ de fine cognoscit, judicet qualis is sit, & ut in promptu sit universale quoddam principium, talem finem naturæ suæ vel mediate, vel immediate convenire, cujus applicatione enascitur judicium, finem datum sibi convenire. Convenientiam ergo finis cum natura sua ratiocinando cognoscit (§. 367. Psychol. empi…). Similiter opus est principio aliquo generali, cujus applicatione enascitur judicium, ad hunc finem consequendum his opus esse mediis: nec minus tali principio opus est, ut perveniatur ad judicium, hunc finem esse medium alterius finis consequendi. Denuo igitur ad judicia ista pervenitur ratiocinando (§. cit.). Quamobrem sapientiæ locus non est sine operationibus intellectus, consequenter ea non cadit nisi in ens intellectu præditum. Enimvero spiritus omnis intellectu præditus (§. 643.). Quare fieri potest ut sit sapiens, seu, quod perinde est, sapientiæ capax est.

Propositio præsens variis adhuc modis aliis demonstrari poterat, veluti ex eo, quod sapientia sit scientia (§. 678.), quæ cum habitum demonstrandi supponat (§. 594. Log.), sine intellectu concipi nequit (§. 551. & seqq. Log.), adeoque non cadere potest nisi in ens intellectu præditum, consequenter in spiritum (§. 643.): enimvero non opus est, ut propositionem vel per notiones confusas claram pluribus modis probemus. Propositiones enim, quæ disceptationibus obnoxiæ sunt, pluribus probationibus firmari subinde utile est, cum alii aliis magis convincantur adeoque per unam ad assensum compellantur, ad quam per aliam compelli non poterant, etsi hæc denuo magis satisfaciat aliis quam altera.

§. 694

§. 694.

Nullus spiritus limitatus perfectissimus esse potest. Spiritus enim cum intellectu & voluntate gaudeat (§. 643.) si limitatus fuerit, intellectum & voluntatem limitatam habere debet (§. 468. *Ontol.*). Quamobrem cum spiritus perfectissimi intellectus illimitatus sit (§. 652.), ejusdem quoque voluntas illimitata esse debeat (§. 653.); spiritus limitatus perfectissimus esse nequit. *Spiritus limitatus cur non sit perfectissimus.*

§. 695.

Omnis spiritus limitatus finitus est. Quoniam enim limes est id, ultra quod nihil amplius in re concipere licet ad eandem pertinens (§. 468. *Ontol.*), non est nisi privatio ulterioris realitatis, seu negatio ejus, quod eidem per se non repugnat. Quamobrem cum spiritus intellectu & voluntate gaudeat (§. 643.); de intellectu neganda sunt pariterque de voluntate spiritus limitati, quæ intellectui & voluntati qua tali seu in se considerato non repugnant. Spiritui itaque limitato tribui nequeunt omnia, quæ vi intellectus & voluntatis possibilia concipiuntur. Necesse adeo est ut successive certo ordine ex iis, quæ possibilia sunt, actum consequantur. Quamobrem cum spiritus limitatus status suos successive consequatur, quos actu habere potest (§. 705. *Ontol.*); finitus est (§. 837. *Ontol.*). *Spiritum limitatum esse finitum.*

Finitum & limitatum vulgo pro synonymis habentur, adeoque mirabuntur nonnulli, cur hic demum probetur, spiritum limitatum esse debere finitum. Enimvero cum *ens illimitatum* sit, cujus determinationes essentiales respuunt limites, adeoque *spiritus illimitatus* dicendus sit, cujus intellectus & voluntas omnem limitem respuunt; ens autem infinitum reale a finito reali in oppositione ad infinitum & finitum mathematicum, quod imaginarium est (§. 805. *Ontol.*), ita discreverimus, quod infinitum habeat omnia simul, quæ eidem actu inesse possunt (§. 838. *Ontol.*), finitum vero eadem non nisi

Theologum esse philosophum, quamvis adhuc rationes complures aliæ supersint, quæ idem suadeant.

CAPUT II.

De Animæ ortu, unione cum corpore & immortalitate.

§. 697.

Creatio appellari solet productio ex nihilo, seu non præexistente. *Creationis definitio.*

Sumimus vocabulum creationis in significatu, quem habet, primario: sit ita, quod in Theologia alios quoque significatus obtineat, quos hic scrutari nostrum non est. Quoties enim nos vocabulo creationis utemur, toties eum, non alium significatum eidem tribuemus, quam quem fert definitio. Poteramus in Psychologia termino creationis prorsus abstinere, nisi idem in doctrina de ortu animæ dudum esset receptus. Ceterum cum productionem ex nihilo alibi jam explicaverimus (§. 690. *Ontol.*); relegenda hic sunt, quæ ibidem traduntur.

§. 698.

Si anima humana oritur, oriri aliter nequit, quam per creationem. Etenim anima humana ens simplex est (§. 48.). Quamobrem si oritur, adeoque existere incipit, cum antea non existeret (§. 541. *Ontol.*), consequenter contingenter existit (§. 294. *Ontol.*); ex nihilo produci debet (§. 691. *Ontol.*), atque adeo aliter oriri nequit nisi per creationem (§. 697.). *Qualis esse possit ortus animæ.*

Quod anima humana orta fuerit, nec necessario existat, in Theologia demum naturali demonstrabimus, ubi existentiam Dei demonstraturi sumus. Quoniam enim arduum quid est existentiæ Dei demonstratio, præstat principia propiora,

feminis, unde corpus generatur. Quoniam animæ sunt substantiæ simplices (§. 48.), anima infantis ex parentum animabus oriri nequit (§. 688. *Ontol.*). Cumque præterea materia feminis, unde corpus generatur, sit extensa (§. 141. *Cosmol.*), adeoque partibus constet (§. 549. *Ontol.*), consequenter ens compositum sit (§. 531. *Ontol.*); nec anima infantis ex materia feminis, ex quo corpus generatur, oriri potest (§. 687. *Ontol.*). Patet itaque animam, siquidem eam oriri supponas, a parentibus cum corpore generari non posse.

Impossibilitatem generationis animæ a parentibus factæ urgent *Creatiani* pro stabilienda sua hypothesi. Supponunt enim aut animas propagari debere per generationem, ubi hodie demum oriuntur, aut a Deo creari. Quamobrem sublato primo alterum ponendum. Fuere tamen, qui hunc animæ humanæ ortum defenderunt rationibus magis theologicis, quam physicis permoti, quod scilicet existimarent, sic propagationem peccati originalis a parentibus ad liberos facilius intelligi, simili sui simile generante.

§. 701.

In Materialistarum hypothesi anima a parentibus cum corpore generatur. Materialistæ enim animam pro ente materiali habent (§. 35.), quale corpus est. Quamobrem cum extra dubium sit, corpus generari a parentibus & generationem pendere a semine maris in uterum ejaculato & ovulo matris eodem fœcundato, quemadmodum in Physica luculentius docebimus; quin anima ex hypothesi Materialistarum a parentibus una cum corpore generari debeat, nemo non videt.

Anima a parentibus ortus hypothesi Materialistarum conveniens.

Simplicitas animæ obstat, quo minus cum corpore per generationem a parentibus propagetur (§. 700.). Quamobrem cum Materialistæ simplicitatem animæ tollant, nihil amplius obstat, quo minus una cum corpore ex præexistente aliqua materia oriatur citra productionem ex nihilo (§. 542. *Ontol.*), seu creationem (§. 698.). Sane Materialistis debetur hypo-

image
not
available

lagium defensor, animæ propagationem per traducem rejecerit, quamvis propagationi peccati originalis faventem: agnovit enim hypothesin hanc ad Materialismum natales suos referre, & naturæ animæ spirituali esse adversam. Quod vero non defuerint, qui, cum essent hostes Materialistarum & spiritualitatem animæ defenderent, Traducianorum tamen castra secuti sunt, non alia de causa factum, quam quod veritatum inter se nexum insuper habentes sententias contradictorias elegerint: id quod in aliis creberrime accidit.

§. 704.

Animæ præexistunt in corpusculis organicis præexistentibus, ex quibus fœtus in utero formatur. Hodie pro certo atque explorato habetur, fœtum in utero materno non generari ex massa seminis rudi atque indigesta, sed ex corpusculo organico præexistente, sive organicum istud corpusculum sit animalculum spermaticum, sive quodcunque aliud rudimentum fœtus: quod in Physicis accuratius discutiendum nobis hic perinde est. Enimvero quoniam generatio non admittitur nisi ex præexistente organico, quia vi corporum ex massa rudi & indigesta, quam chaos dicimus, organicum quid formari concipi nequit; corpuscula præexistentia organica aut necessario existunt, ita ut impossibile sit materiam existere alia forma (quæ est atheorum impia hypothesis), aut in primo rerum ortu creata fuere (quod in Theologia naturali evincemus). Jam animæ tanquam substantiæ simplices (§. 48.) itidem aut necessario existunt (§. 689. *Ontol.*), aut, si oriantur, per creationem oriri debent (§. 698.): quod posterius veritati consentaneum in Theologia naturali demonstratur. Quamobrem sive animas & corpuscula organica, quæ fœtuum rudimenta continent, necessario existere fingas; sive utramque substantiam a Deo creatam esse in prima rerum creatione ponas; evidens est animas humanas præexistere debere in corpusculis organicis, ex quibus fœtus in utero formatur.

Præexistentia animarum.

image
not
available

prodeat corpus humanum, pendet non uno modo a matre, quemadmodum in Physicis docebimus. Recolenda hic sunt, quæ de impossibilitate ortus entis simplicis ex simplici per transformationem diximus alibi (§. 688. *Ontol.*). Præexistentiam animarum & philosophi antiqui, & inter Patres Ecclesiæ *Origenes* aliæque ecclesiasticæ personæ asseruerunt; sed diversos errores sive theologicos, sive philosophicos hypothesi suæ miscentes. Quamobrem qui sibi metuunt, ne periculosi quid subsit dogmati de præexistentia animarum, propterea quod ab antiquis Ecclesiæ Doctoribus impugnata fuerit; vel præexistentiæ animarum tribuunt, quod errori admixto tribuendum fuerat, vel hominum credulitati obnoxiam habent fidem. Non video quid inde sequatur, quod vel naturali, vel revelatæ religioni, vel virtuti sit adversum, si in prima statim rerum creatione animas a Deo ex nihilo productas affirmes una cum staminibus fœtus. Si difficultatem moveat propagatio peccati originalis, ea non a præexistentia, sed a creatione pendet. Sive enim sumas animas tum demum creari, ubi corpus vivere incipit in utero, eidemque infundi, sive admittas eas in prima statim creatione conditas & staminibus fœtus unitas esse; eadem urgebitur difficultas, quamvis non pari successu. In casu nimirum posteriori facilius eam removere licet, quam in priori, quemadmodum ex principiis Theologiæ naturalis de permissione mali liquet. Verum est animas esse substantias simplices, easque a Deo fuisse creatas: & scripturæ sacræ convenit tum creatio, tum quod facta sit in prima rerum origine. Etenim ab angelis tanquam spiritibus, adeoque substantiis simplicibus (§. 658.), removet potentiam generandi, quæ adeo neganda quoque est ex ipsius mente de animabus, & ideo animarum Deo tribuenda creatio. Jam vero Deus die septimo a creando cessasse legitur, unde Theologi recte colligunt, quod hodie nil amplius creet, seu ex nihilo producat. Scripturæ igitur convenit creatio animarum in prima statim creatione a Deo facta. Non absimili prorsus modo idem evincitur de primis staminibus fœtuum.

§. 706.

In quali statu anima præexistat.

Dum *anima in corpusculo organico præexistente, quod fœtus rudimenta continet, aut, si ita videtur, in animalculo spermatico præexistit, in statu perceptionum confusarum est.* Si negas; fit ea in statu perceptionum distinctarum. Per legem imaginationis anima producit perceptiones præteritas cum præsentibus partialem quandam communem habentes, attentione in communem directa (§. 225.). Quodsi ergo anima, antequam corpori huic unita, præextitit in statu perceptionum distinctarum; fieri haud quaquam poterit, quin interdum in teneri præsertim ætate, perceptiones præteritæ reproducantur & memoria nos certos reddat, quod illas jam habuerimus, antequam corpori huic uniremur (§. 175. *Psychol. empir.*), consequenter ut status præexistentiæ meminerimus (§. 705. *Ontol.* & §. 226. *Psychol. empir.*). Enimvero nemo unquam mortalium tale quid observavit, sed in confesso potius est penes omnes, nos status præexistentiæ neutiquam recordari, immo ne quidem recordari status, quem in utero experti sumus, aut dum in cunis vagivimus. Supponi adeo nequit, animam in staminibus fœtus seu animalculo spermatico præexistentem fuisse in statu perceptionum distinctarum. Necesse igitur est, quod fuerit in statu perceptionum confusarum.

Vim hujus argumenti rectius percipit, qui perpendit animam nunc recordari statuum præteritorum, quia est in statu perceptionum distinctarum & ad perceptiones distinctas animum advertit. Quamobrem ubi cessat recordatio, ibi quoque cessare debet recordationis ratio, propterea quod posita ratione sufficiente ponatur etiam id, quod propter eam potius est quam non est (§. 118. *Ontol.*). Si quis vero principia psychologica nondum familiaria experitur, quin iisdem ad assensum trahatur fieri nequit. Obtinet hoc in omni casu alio, hic tamen in specie inculcandum erat, quod magni momenti sit principium præsens.

§. 707.

§. 707.

Quoniam anima est in statu perceptionum confusarum seu obscurarum, si perceptiones partiales obscuræ sunt (§. 47. *Psychol. empir.*), consequenter etiam totalis obscura est (§. 46. *Psychol. empir.*); *Quamdiu anima in animalculis spermaticis seu rudimentis fœtus præexistit*, hoc est, si brevius loqui ames, *in statu præexistentiæ, perceptiones nonnisi obscuras habet.* *Quales sint perceptiones animæ in statu præexistentiæ.*

Equidem non nego fieri posse, ut perceptionibus obscuris admixtum sit aliquid claritatis; sed id adeo exiguum esse debet, ut ideo perceptiones ex numero obscurarum eximi & in numerum clararum referri minime mereantur. Patebunt hæc ex sequentibus, ubi ostendemus qualem anima in percipiendo typum sequi debeat in statu præexistentiæ. Ceterum in Physicis demum definiemus, num status præexistentiæ sit in animalculis spermaticis, an in organicis aliis corpusculis, quæ fœtus rudimenta continent. In præsente nobis perinde est, quodcunque horum supponas, modo agnoscas formationem fœtus in utero non fieri nisi ex præexistente organico.

§. 708.

Si perceptions partiales singulæ obscuræ sunt, *anima* sibi rerum perceptarum atque sui conscia esse nequit (§. 16.). *In statu* igitur *præexistentiæ rerum perceptarum atque sui conscia esse nequit*, consequenter *apperceptione caret* (§. 25. *Psychol. emp.*), *itidemque memoria* (§. 174. 175 *Psychol. empir.*). *Cur anima apperceptione careat & memoria.*

Atque jam satis patet, quænam differentia intercedat inter statum animæ præsentem & statum præexistentiæ, quorum statuum intermedius quasi est, dum infans ex utero in lucem primum editur. Etenim tum tanta est perceptionum partialium claritas, quæ ad statum perceptionum distinctarum sufficit (§. 44. 45. *Psychol. empir.*); sed uum anima attentioni nondum adsueta, qua quippe caruit in statu præexistentiæ (§. 237. *Psychol. empir.* & §. 707. *Psychol. ration.*), plurimum adhuc

image
not
available

quam enim fœtus in utero formatur, anima in ſtaminibus præexiſtit ſeu in corpuſculo organico præexiſtente, ex quo ille formatur (§. 704.), adeoque in ſtatu perceptionum confuſarum eſt (§. 706.). Enimvero conſtat hominem in lucem editum ſibi conſcium eſſe ſuarum perceptionum, aut, ſi mavis, ſui rerumque perceptarum. Fœtus igitur, ubi perfecte formatus in lucem editur, eſt in ſtatu perceptionum diſtinctarum (§. 13.). Evidens adeo eſt, dum fœtus in utero formatur, animam e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum transferri. *formatione fœtus.*

Si præexiſtentiam animæ ſupponas, ejus ex ſtatu perceptionum confuſarum ſeu obſcurarum in ſtatum diſtinctarum translatio evidens eſt, ut nihil circa eandem dubii ſupereſſe poſſit. Enimvero majoris momenti videtur quæſtio, quomodo translatio iſta fiat, ne ad potentiam Dei infinitam recurrendum ſit, ſicque præexiſtentia animæ prorſus inutilis evadat, cum non appareat, cur Deus animam immutare potius debeat, quam de novo producere. Neceſſe igitur eſt, ut propoſitionem ſequentem præſenti ſubjungamus.

§. 711.

Translatio animæ e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum naturalis atque ſucceſſiva eſt. Aut enim per eſſentiam animæ poſſibile eſt, ut ex ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum perveniat, aut non. Ponamus per eſſentiam ejus fieri non poſſe, ut ex ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum perveniat. Quoniam per eſſentiales determinationes non intelligitur, cur hoc fieri poſſit; nulla in eſſentia continetur ratio, cur fieri poſſit, ut ex ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum perveniat (§. 56. *Ontol.*). Neceſſe igitur eſt ut determinationes eſſentiales, quas habet in ſtatu præexiſtentiæ, mutentur in alias, conſequenter ut anima præexiſtens annihiletur & ejus loco alia producatur: quod cum ſit abſurdum, ponendum utique *Quomodo contingat.*

que est per essentiam animæ possibile esse, ut in statum perceptionum distinctarum ex statu confusarum perveniat. Quoniam vero omnes animæ actiones (§. 60.) & quicquid per facultates ipsius possibile est eadem vi actuantur (§. 55.); unica illa, quæ animæ est (§. 57.), vi, in qua & essentia (§. 66.) & natura animæ consistit (§. 67.), e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transfertur. Cum adeo per vim istam animæ intelligi possit (sit ita, quod nos idem nondum satis distincte explicare valeamus), cur anima e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum pervenire possit, & actu perveniat; ratio sufficiens translationis in statum perceptionum distinctarum e statu confusarum in eadem continetur (§. 56. Ontol.). Translatio igitur hæc animæ naturalis est (§. 69.). *Quod erat unum.*

Constat vero infantem recens natum, etsi sit in statu perceptionum distinctarum, plurimum tamen confusioni adhuc obnoxium esse atque ex ea demum successive sese extricare & ad usum intellectus atque rationis pervenire. Quamobrem facile intelligitur, quemadmodum corpus ex staminibus in utero matris successive formatur, ita quoque animam successive e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transferri. *Quod erat alterum.*

Prior propositionis pars clarior evadet per principia Theologiæ naturalis; posterior ex sequentibus, in quibus status animæ præexistentis clarius explicabitur.

§. 712.

Dispositio naturalis in statu præexistentia ad claras perceptiones.

Animæ humanæ in statu præexistentiæ insunt dispositiones naturales ad perceptiones claras atque distinctas. Etenim in statu præexistentiæ perceptiones nonnisi obscuras habet (§. 706.), consequenter quamdiu in corpusculo organico præexistit, ex quo aliquando corpus ipsius formari debet in utero, deficit poten-

potentia clare ac diſtincte aliquid percipiendi (§. 704. *Pſychol. rat.* & §. 31. 32. 38. *Pſych. empir.*). Enimvero dum fœtus in utero formatur, e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum transfertur (§. 710.), adeoque tum poſſibile eſt per eſſentiam & naturam animæ, ut clare & diſtincte quid percipiat, ſine ulla prævia mutatione intrinſeca, conſequenter animæ jam ineſt potentia clare ac diſtincte quidpiam percipiendi (§. 716. *Ontol.*). Poſſibile igitur eſt in ſtatu præexiſtentiæ ut potentiam clare ac diſtincte quid percipiendi acquirat anima (§. 170. *Ontol.*). Atque hoc modo patet ineſſe animæ in ſtatu præexiſtentiæ diſpoſitionem ad claras & diſtinctas perceptiones. *Quod erat primum.*

Quoniam vero translatio animæ ex ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum naturalis eſt (§. 711.), diſpoſitio etiam ad clare ac diſtincte quid percipiendum, quæ datur in ſtatu præexiſtentiæ (*vi num. 1.*), natura ineſt animæ. Eſt igitur naturalis (§. 426. *Pſychol. empir.*). *Quod erat ſecundum.*

Hinc corruit objectio, quaſi anima humana prodeat ex ſubſtantia ſimplici inferioris gradus, & eadem facilitate anima alicujus bruti fieri poterat, quæ nunc ſit anima humana. Qui enim ita ratiocinantur, non ſatis intelligunt, quid ſibi velit principium rationis ſufficientis, quod non admittit mutationes in ente aliquo niſi per determinationes ipſi intrinſecas explicabiles. Etſi cum *Leibnitio* ſumas, quod noſtrum non facimus, monades, quæ ſunt corporum elementa, eſſe in ſtatu perceptionum confuſarum: non tamen ideo in hypotheſi ipſius animæ ex elemento aliquo corporum prodire dicendæ ſunt per transformationem, utut hoc modo diſtincte explicari poſſet eductio animæ, tanquam formæ ſubſtantialis hominis, e potentia materiæ, propterea quod monades iſtæ carere debent diſpoſitionibus naturalibus ad clare ac diſtincte quid percipiendum, quibus indutæ ſunt animæ humanæ in ſtatu præexiſtentiæ. Valet hic, quod veteribus dictum: non ex quovis trunco fit Mercurius.

§. 714.

Hinc denuo patet, quod jam ante (§. 711.) probavimus, *animam ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum successive transferri.*

Successiva translatio ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum.

Quales sint istæ successiones, in specie exponere non licet, cum tanta non sit nostra cognitio, ut ad ea penetret, quæ rebus adeo profunde immersa sunt. Probabiliter tamen nonnulla patebunt ex mox dicendis.

§. 715.

Anima in statu præexistentiæ sibi repræsentat hoc universum convenienter mutationibus, quæ in animalculo spermatico vel in corpusculo organico stamina fœtus continente contingunt. Etenim anima sibi repræsentat hoc universum pro situ corporis organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt (§. 62.) vi essentiæ (§. 66.) & naturæ suæ (§. 67.). Quamobrem cum corpus organicum, antequam in utero materno formatur aut potius evolvitur, in animalculo spermatico vel in corpusculo organico stamina fœtus continente lateat & sub hac forma præexistat, in eodem vero etiam præexistat anima (§. 704.), atque continuam perceptionum successionem in statu præexistentiæ experiatur (§. 706.); aliud sane inde colligere non licet, quam animam in statu præexistentiæ sibi repræsentare hoc universum convenienter mutationibus, quæ corpusculo illi organico accidunt, in quo anima præexistit.

Lex perceptionum in statu præexistentia.

Poteramus hanc propositionem sumere tanquam hypothesin, atque ex ea rationem reddere eorum, quæ de statu præexistentiæ animæ in propositionibus anterioribus stabilimus: quod ut appareat, idem apertius docere libet in sequentibus propositionibus.

§. 716.

Ratio cur in statu præexistentiæ perceptiones sint obscuræ & nimis confusæ.

Si anima in statu præexistentiæ sibi repræsentat hoc universum convenienter mutationibus, quæ in corpusculo præexistente contingunt; perceptiones ejus eam claritatem habere nequeunt, quam nunc habent, nec distinctæ esse possunt, quales nunc sunt. Corpusculum ... ad organicum, ex quo per evolutionis quandam speciem formatur corpus infantis in utero, cum semine maris in uterum defertur, quemadmodum in Physicis ostendemus. Quamobrem cum in semine maris per exquisitissima microscopia non observemus nisi animalcula spermatica; corpusculum præexistens aut erit animalculum spermaticum, aut aliud corpusculum eodem minus. Enimvero animalcula spermatica tantæ exilitatis sunt, quam vix concipere mente, nedum imaginari licet, atque adeo patet, quam exiles esse debeant materiæ particulæ, quæ impressionem quandam in organa istorum animalculorum facere iisque mutationem quandam inducere valent. Et si corpuscula animalculis spermaticis minora sumimus, multo magis idem apparet. Quamobrem cum ipsis deficiant organa, unde pendet claritas (§. 125. 126.) & distinctio in percipiendo (§. 127. 129.); perceptiones quoque animæ in statu præexistentiæ eam claritatem habere nequeunt, qualem nunc habent, nec distinctæ esse possunt, quales nunc sunt.

Atque ita patet ratio, cur anima in statu præexistentiæ non habeat nisi perceptiones obscuras, quemadmodum supra ostendimus (§. 707.).

§. 717.

Cur transitus animæ e statu perceptio-

In eadem hypothesi anima ex statu perceptionum confusarum in statum perceptionum distinctarum naturaliter & successive transire debet, dum fœtus in utero formatur. Etenim animæ perceptiones conveniunt mutationibus in organis factis per

per hypoth. adeoque dum mutantur organa, mutantur & ipsæ: id quod obtinere debet in omni hypothesi explicandi commercium animæ atque corporis, consequenter non minus in systemate influxus physici & caußarum occasionalium, quam in systemate harmoniæ præstabilitæ (§. 553.). In systemate nimirum influxus physici vis quædam motrix ex corpore in animam transit (§. 568.) & animam in intuenda idea universi dirigit, ut data claritate percipiantur, quæ in organa sensoria agunt (§. 569.). Quamobrem cum vis illa motrix alia esse nequeat, quam quæ motui, in quo ideæ materiales sensualibus coëxistentes (§. 113.) consistunt (§. 112.), adhæret (§. 137. *Cosmol.*), hic vero motus pendeat a motu organis impresso (§. 111.); mutatis organis, ut alii imprimantur motus, mutatur quoque vis directrix in animam ex corpore influens, consequenter etiam percipiendi claritas inde pendens. In systemate caußarum occasionalium Deus in gratiam corporis ita modificat animam, ac si corpus in animam influeret (§. 602.). Enimvero si corpus in animam influit, mutatis organis mutantur perceptiones *per demonstrata.* Ergo etiam in systemate caußarum occasionalium mutatis organis mutantur perceptiones. Deo scilicet animam aliter modificante, quia organis mutatis aliter modificatur corpus. In systemate denique harmoniæ præstabilitæ series perceptionum in anima & series motuum in corpore per naturam animæ & corporis consentiunt (§. 612.). Quamobrem si organa corporis mutantur, ut anterior series motuum non amplius subsistere possit, sed alia prodeat a priori diversa; animam quoque intrinsece mutari necesse est, ut alia evadat perceptionum series, quo perpetuus seriei utriusque consensus conservetur. Patet adeo in omni systemate explicandi commercium animæ atque corporis organis corporis mutatis perceptiones quoque mutari. Jam vero organa corporis mutantur, dum in utero materno stamina in corpusculo præexistente latentia

num confusarum in statum distinctarum sit possibilis.

image
not
available

claritate percipiantur, quæ mutationem organis inducunt (§. 598.). Denuo igitur non opus est ut ipsa vis perceptiva aliquam subeat mutationem generalem, dum anima ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transit, mutationibus particularibus, quæ a voluntate Dei unice pendent (§. 593.), generalem quandam in vi perceptiva non præsupponentibus. Apparet adeo, ex hypothesi animæ in statu præexistentiæ sibi repræsentantis hoc universum convenienter mutationibus quibusdam, quæ in corpusculo organico contingunt, in quo præexistit, theoriæ superiori de anima & theoriæ Physicorum modernorum de generatione hominis consentiente, rationem reddi eorum sufficientem, quæ de transitu animæ præexistentis ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum ostendimus (§. 710. 711. 714.).

§. 718.

Qualis sit mutatio status perceptionum confusarum in statum distinctarum.

Dum anima e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transit; statum pristinum retinet & novus eidem superaccedit. Etenim in statu perceptionum confusarum anima perceptiones partiales nonnisi obscuras habet (§. 47. *Psychol. empir.*). In statu perceptionum distinctarum perceptiones partiales claræ sunt (§. 44. 45. *Psychol. empir.*), ast non omnes, verum tantummodo immediatæ (§. 196.): mediatæ vero obscuræ sunt (§. 201.). Quoad perceptiones adeo mediatas statum pristinum retinet anima, quoad immediatas novus eidem supervenit, dum e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transit.

Patet etiam ratio, cur status pristinus in totum non mutetur. Etenim cum anima integram ideam universi, quam continuo producit (§. 190.), in ipso etiam somno (§. 191.), integram simul intueri (§. 194.) adeoque clare percipere non possit (§. 193.); perceptiones omnes claræ esse nequeunt, quæ erant in statu præexistentiæ obscuræ (§. 707.). Quoniam itaque per essentiam suam perceptiones tantummodo claræ sunt, quæ per mutationes in organo tales esse possunt (§. 66. 125.); transitus vero

vero e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum contingit, dum fœtus in utero formatur (§. 710.), consequenter dum organa, a quibus perceptiones immediatæ pendent, producuntur (§. 690. *Ontol.*); dum anima transit e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum pristinus non mutari potest in totum, sed tantummodo quoad immediatas: manet igitur idem quoad mediatas.

Cum in somno cesset usus organorum sensoriorum, a quo perceptiones immediatæ pendent; nullæ quoque animæ sunt perceptiones claræ, atque adeo solus existit status perceptionum obscurarum, qualis erat status præexistentiæ: sit ita quod pro conditione organorum in corpusculo præexistente, aliquid clari adfuerit, quod tamen adeo exiguum censeri debet, ut ad perceptionem non sufficiat.

§. 719.

Quomodo anima sese habeat ad corpus ipsi uniendum.

In systemate harmoniæ præstabilitæ anima hæc non potuit uniri nisi huic corpori per ipsam utriusque substantiæ essentiam atque naturam animæ: in systemate influxus physici & causarum occasionalium indifferens est ad unionem cum quolibet corpore. Etenim in systemate harmoniæ præstabilitæ anima vi sibi propria producit omnes suas perceptiones & appetitiones continua serie (§. 613.), quæ singulæ eodem quo nunc modo consequerentur, etiamsi corpus non existeret (§. 614.), & quidem per essentiam & naturam ipsius (§. 66. 67.). Ex adverso in eodem systemate vi mechanismi, adeoque essentiæ corporis (§. 75. 276. *Cosmol.*), ex ideis materialibus sensibilium nascuntur motus volitionibus & appetitionibus animæ respondentes citra ullam determinationem extrinsecam immediatam (§. 615.), qui eodem quo nunc modo adhuc consequerentur, etiamsi anima non existeret (§. 616.). Et quoniam nullum corpus in universo alteri simile est, sive corpora, quæ inter se conferuntur, eodem tempore existant, sive diverso (§. 246.

Cosm.

Cosmol.); non datur in toto universo corpus quoddam aliud, præterquam hoc, in quo series motuum per impressiones objectorum externorum in organa sensoria conservari potest, ut singuli continuo consentiant singulis perceptionibus atque appetitionibus & aversionibus animæ eodem prorsus ordine sese invicem consequentes, quo animæ modificationes sese invicem excipiunt (§. 617.). Patet igitur non dari præter hoc corpus aliud, per cujus motus possit ratio reddi, cur tales jam sint in hac anima perceptiones, & cujus motus quidam rationem sufficientem habere videantur in volitione animæ, consequenter a quo anima pendere potest in percipiendo, quemadmodum ipsum vicissim ab anima quoad certos motus (§. 851. *Ontol.*). Quamobrem præter hoc non datur corpus aliud, cum quo anima uniri posset (§. 963. *Psychol. empir.*), cumque perceptionum & appetitionum hæc sit series per essentiam atque naturam animæ, hæc series motuum in corpore per essentiam corporis *per demonstrata;* hæc anima cum hoc corpore tantummodo uniri potest per essentiam utriusque substantiæ & naturam animæ. *Quod erat primum.*

In systemate influxus physici aut corporis vi sua ex ipso in animam transeunte (§. 568.) producit perceptiones rerum sensibilium in anima (§. 565.) & vicissim anima vi sua ex ipsa in corpus transeunte (§. 567.) producit motum organorum corporis appetitionibus & aversionibus suis convenientem (§. 565.), vel stante theoria superiori vis ex corpore in animam transiens dirigit vim animæ in intuenda idea universi, & gradum ejus determinat, ut data claritate percipiantur, quæ in organa sensoria agunt (§. 569.), anima vero dirigit fluidum nerveum ad influendum per nervos motorios in musculos, quibus motus in corpore perficitur (§. 571.). Anima igitur hæc jam clare percipit, quia hæc vis corporis in eam transit, alia perinde perceptura, si vis alia ex corpore in eandem transiret, & in corpore vicis-

image
not
available

antur animæ possibiles, quot corpora humana ipsis harmonice modificabilia in hac serie rerum existere possunt, & singulis suum sensu propriissimo conveniat corpus, cum nullo modo salva hac rerum serie alterius animæ corpus fieri possit: unde porro consequuntur alia, quæ propositioni præsenti subnectere libet, ut differentia hypothesium intimius perspiciatur.

§. 720.

In systemate harmoniæ præstabilitæ anima nonnisi in hac serie rerum uniri huic corpori potest: in systematis reliquis, quemadmodum communiter explicantur, in quacunque serie rerum corpori cuicunque; stante autem theoria superiori de anima in hac tantummodo serie rerum corpori alicui uniri potest. Etenim in systemate harmoniæ præstabilitæ anima nonnisi huic corpori uniri potest (§. 719.). Jam vero series motuum per impressionem objectorum externorum in organa sensoria conservatur, ut singuli continuo consentiant singulis perceptionibus atque appetitionibus & aversionibus animæ, eodem prorsus ordine se invicem consequentes, quo animæ modificationes sese invicem excipiunt (§. 617.). Quamobrem cum hæc objecta has impressiones in hæc organa sensoria hujus corporis facientia non concipi possint nisi in hac rerum serie (§. 97. & seqq. *Cosm.*); corpus quoque animæ datæ harmonice modificabile non concipitur nisi in hac rerum serie. Quamobrem patet in systemate harmoniæ præstabilitæ animam hanc huic corpori nonnisi in hac rerum serie uniri posse. *Quod erat primum.*

In quanam serie rerum anima huic corpori uniri potest.

In systemate influxus physici, quemadmodum vulgo explicatur, vi corporis in animam transeunte, producuntur perceptiones & vi animæ motus desideria ejus explentes (§. 565.). Quamobrem motus ab anima producendi prorsus non dependent a corpore ac serie rerum, in qua existit, & quoad animam perinde est quæcunque vis ex corpore in ipsam transeat, con-

quenter qualiacunque objecta & quascunque impressiones in corpus faciat. Anima igitur hæc cuicunque corpori in quacunque rerum serie uniri potest vi systematis influxus physici prouti vulgo intelligitur. *Quod erat secundum.*

Similiter in systemate causarum occasionalium insuper habita theoria superiori de anima, Deus hasce producit in anima perceptiones, quia hæ ideæ materiales in cerebro existunt, & hos in corpore motus, quia anima hos appetit sive vult (§. 591.). Motus igitur appetitionibus seu volitionibus animæ respondentes denuo non pendent ullo modo a corpore, ac serie rerum, in qua existit; quoad animam vero perinde est quæcunque objecta impressiones in corpus faciant & quascunque faciant. Anima igitur hæc cuicunque corpori in quacunque rerum serie uniri potest vi systematis causarum occasionalium, prout vulgo explicatur. *Quod erat tertium.*

Enimvero vi theoriæ superioris anima continuo producit ideam totius universi (§. 190.), prouti existit (§. 192.), idque per essentiam & naturam suam (§. 66. 67.), ut adeo ad aliam producendam inepta sit (§. 300. *Ontol.*). Quamobrem cum in systemate influxus physici anima vi ex corpore in ipsam transeunte (§. 569.), in systemate autem causarum occasionalium a Deo tantummodo dirigatur in intuenda idea universi & ad legem sensationum observandum determinetur (§. 598.); anima corpori quidem cuicunque in hac rerum serie, at non in alia rerum serie uniri potest, salva theoria superiori de anima. *Quod erat quartum.*

Vi nexus rerum, quem successiva inter se habent in hoc mundo adspectabili (§. 55. *Cosmol.*), corpus unumquodque humanum ita pertinet ad hanc rerum seriem, ut naturaliter ab ea abesse nequeat (§. 98. *Cosmol.*). Non tamen ideo in systematis influxus physici & causarum occasionalium communi more intellectis repugnat, ut anima uniatur corpori ad hanc

hanc rerum feriem minime pertinenti, quemadmodum in emendatis cuicunque ad hanc feriem spectandi uniri potest.

§. 721.

Num unio animæ cum corpore habeat rationem sufficientem.

In systemate harmoniæ præstabilitæ unio animæ cum corpore habet in essentia & natura utriusque rationem sufficientem; in systematis influxus physici & causarum occasionalium communibus prorsus destituitur ratione; in emendantis ex parte rationem habet, ex parte eadem destituitur. Etenim in systemate harmoniæ præstabilitæ anima hæc per essentiam & naturam suam uniri nequit nisi huic corpori (§. 719.), nec eidem uniri potest nisi in hac rerum ferie, nequaquam vero in alia (§. 720.). Quoniam itaque utrumque per naturam & essentiam animæ & corporis intelligitur; in essentia atque natura animæ atque corporis ratio sufficiens deprehenditur, & cur huic animæ unitum corpus, & cur in hac rerum ferie eidem sit unitum (§. 56. *Ontol.*). Quamobrem cum circa unionem animæ cum corpore non plures moveri possint quæstiones, quæ actum ipsius concernunt, quam cur huic potius corpori, quam alii unita sit anima, & cur eidem in hac potius rerum ferie quam in alia uniri debeat; in systemate harmoniæ præstabilitæ unio animæ cum corpore in essentia atque natura animæ rationem sufficientem habet. *Quod erat primum.*

In systematis influxus physici & causarum occasionalium communibus anima hæc in quacunque rerum ferie corpori cuicunque uniri potest (§. 720.) indifferens ad unionem cum quolibet corpore humano, qualecunque illud tandem fuerit (§. 719.). Per essentiam itaque & naturam animæ atque corporis intelligi nequit, cur huic potius corpori, quam alii uniatur, nec cur ipsi potius in hac ferie rerum, quam in alia quacunque uniri possit, consequenter in essentia & natura animæ atque corporis nulla prorsus horum ratio continetur (§. 56. *Ontol.*

Ontol.). In syst... sionalium comm... tuitur ratione su... Denique in s... lium emendat... pori cuidam in... tamen est ad u... tiam itaque... tius rerum se... nequit, cur... dem serie ex... tia animæ r... rerum seri... cuicunque... stematis a... datis unio... aliquam... tium.

matis itaque influxus physici & causarum occa-
nibus unio animæ cum corpore prorsus desti-
ficiente. *Quod erat secundum.*
stematis influxus physici & causarum occasiona-
anima per essentiam & naturam ejus nonnisi cor-
hac rerum serie uniri potest (§. 720.), indifferens
ionem cum quolibet corpore (§. 719.). Per essen-
naturam animæ intelligitur, cur corpori in hac po-
e, quam in alia quacunque uniatur; intelligi vero
ic potius, quam alteri cuicunque corpori in ea-
enti unita fuerit, consequenter in natura & essen-
o quidem sufficiens continetur, cur corpori in hac
nita fuerit, non vero cur huic præcise, non alteri
eadem serie existenti unita (§. 56. *Ontol.*). In sy-
influxus physici & causarum occasionalium emen-
imæ cum corpore in essentia & natura animæ ex parte
ionem habet, ex parte non habet. *Quod erat ter-*

Unio in systemate harmoniæ præstabilitæ principio rationis sufficientis conforme, in systematis influxus physici & causarum occasionalium communibus conforme non est, in utroque emendato ex parte tantummodo convenit. Quamobrem cum principium rationis sufficientis sit fons veritatum contingentium, in quarum numero esse unionem animæ cum corpore ex Theologia naturali uberius constabit; plurimum hinc roboris acquirit systema harmoniæ præstabilitæ, ceteris vero plurimum decedit. Constabit vero ex eadem Theologia naturali principium rationis sufficientis non alia de causa esse fontem veritatum contingentium, quam quatenus res a Deo productæ a sapientia ipsius dependent. Unde etiam unio animæ cum corpore dependens efficitur a sapientia divina, quatenus essentiæ & naturæ suæ convenienter anima atque corpus uniuntur, & hinc in Teleologia sapientiam Numinis plurimum illustrat.

§. 722.

§. 722.

In quo ſyſtemate unio animæ cum corpore naturalis dici poſſit.

In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ unio animæ & corporis naturalis, in ſyſtematis influxus phyſici & cauſarum occaſionalium prorſus arbitraria, nec ullo ſenſu naturalis dici poteſt. In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ unio animæ cum corpore habet in eſſentia & natura utriusque ſubſtantiæ rationem ſufficientem (§. 721.), cur ſcilicet anima huic potius corpori, quam alii cuicunque, & cur in hac potius rerum ſerie, quam in alia eidem unita fuerit (§. 719. 720.). Quoniam itaque naturale illud dicendum eſt, quod in natura & eſſentia rerum rationem ſufficientem habet, cur potius ſit quam non ſit (§. 509. *Coſmol.*); unio animæ cum corpore in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ naturalis eſt.

Enimvero cum in ſyſtematis influxus phyſici & cauſarum occaſionalium communibus nihil prorſus rationis in natura & eſſentia animæ atque corporis deprehendatur, cur anima huic potius corpori unita ſit, quam alteri, & cur in hac potius rerum ſerie quam in alia eidem uniri potuerit (§. 719. & ſeqq.), in emendatis vero in eſſentia tantummodo & naturæ animæ contineatur ratio, cur alicui corpori in hac rerum ſerie uniri potuerit (§. 720.), per ſe autem pateat, animam ſemetipſam corpori uniri non potuiſſe, conſequenter in natura & eſſentia animæ fruſtra quæri rationem ſufficientem ipſius actus, ſcilicet quomodo effecta fuerit unio; nullo omnino ſenſu dici poteſt in ſyſtematis iſtis unionem eſſe naturalem, & quatenus ratione corpori & animæ intrinſeca deſtituitur, prorſus arbitraria eſt.

Quando hic de unione ſermo eſt, non quæritur de actu, quo anima corpori juncta, hic enim *unitio* potius dicendus eſt, quam unio; ſed de modo, quo ex corpore & anima fit una ſubſtantia compoſita ſeu unum ſuppoſitum. De unione igitur evincitur, quod naturalis ſit; non de unitione, quam eſſe opus infinitæ potentiæ divinæ in Theologia naturali oſtendetur.

Quodsi quis distincta notione explicaverit, quale sit vinculum istud, tum demum disquiri poterit, num eodem sit opus. Si porro instes, harmoniam animæ & corporis naturalem subsistere posse, etiamsi anima sit Romæ, corpus vero Lutetiæ Parisiorum, quemadmodum harmonia inter duo automata subsistit, etiamsi alterum Romæ sit, alterum Lutetiæ Parisiorum (*not.* 41. *Cosmol.*); spatium instar entis absoluti & rebus sublatis adhuc superstitis concipis, quod veritati repugnat, (§. 599. *Ontol.*) & quod inprimis notandum est, animam corpori eodem modo præsentem esse sumis, quo corpus corpori præsens est, utut idem probare non possis, & vel diversitas utriusque substantiæ contrarii suspicionem inducat, quemadmodum paulo ante notatum est. Localis ista præsentia, quæ per ideas confusas corporibus tribuitur, in animam non quadrat. Anima alii corpori præsens intelligi nequit, quam isti, a quo in modificationibus suis pendet.

§. 724.

Quoniam in systemate harmoniæ præstabilitæ harmonia animæ & corporis naturalis est, vi cujus fiunt una substantia (§. 722.), harmonia autem naturalis animæ ac corporis coëxistentium ad unionem animæ cum corpore sufficit (§. 723.); *in systemate harmoniæ præstabilitæ vera datur unio animæ & corporis.* *Qualis animæ cum corpore unio in Harmonia præstabilita.*

Vera unio aliud quid significare non potest, quam quod anima & corpus unum constituant vi ejusdem suppositum. Quamobrem cum coëxistentium animæ & corporis harmonia naturalis ad hoc sufficiat, ut anima & corpus sint ac maneant unum suppositum (§. 723.); ea omnino vera dicenda erit unio. An vero istiusmodi unionem, etsi essentiis & naturis rerum unitarum maxime convenientem, metaphysicam & eam, quæ inter corpora mediante aliquo vinculo efficitur, vel cum ipso *Leibnitio* physicam dicere malis; mea parum refert. Sit enim cuicunque in denominationibus arbitrariis sua libertas.

modo animam uniri posse corpori, quo corpus corpori jungitur; nulla termino unionis physicæ amplius respondet notio, adeoque inanis evadit (§. 149. *Log.*). *Quod erat primum.*

Eodem prorsus modo idem ostenditur de vinculo unionis. *Quod erat secundum.*

Sane non alia de causa *Cartesius* unionem physicam animæ & corporis, quam crepant Influxionistæ, & vinculum unionis missam fecit, quam quod deprehenderit terminos hosce, quemadmodum complures alios in Philosophia Aristotelico-Scholastica esse sine mente sonos. Neque enim in philosophiam admittenda esse censuit, nisi distincte seu intelligibili modo explicabilia, si a posteriori non patent. Unio physica Influxionistarum & vinculum unionis hujus nec a priori, nec a posteriori hactenus probari potuit, sed gratis admissa fuit, quemadmodum in aliis quoque contingit. Nemo igitur sanus requiret, ut in philosophiam recipiatur quod quid sit ignoramus, immo num sit probare minime valemus. Sunt subinde qui sibi persuadent, se unionis physicæ habere notionem, quando ex mutationibus harmonicis colligunt, animam & corpus unum facere suppositum, quod hominem appellamus. Sed hi cum in philosophia parum adhuc sint versati, ab errore suo liberari non possunt quam si doceantur. Quodsi non fuerint dociles, cum ignorantibus principia disputandum non est.

§. 727.

Anima in statu præexistentiæ unitur corpusculo organico, ex quo deinceps fœtus in utero formatur. Etenim in corpusculo organico, ex quo fœtus in utero formatur, dum præexistit (§. 704.), universum hoc sibi repræsentat convenienter mutationibus, quæ in corpusculo contingunt (§. 715.). Quamobrem cum ex his intelligatur, cur hæ ipsi potius sint perceptiones, quam aliæ, ratio perceptionum in corpusculo præexistente, cui inexistit, continetur (§. 56.), consequenter ab eo- *Unionis initium.*

 dem

image
not
available

§. 729.

Anima incorruptibilis est per essentiam & naturam suam. Anima enim substantia simplex (§. 48.), partibus caret (§. 49.), adeoque impossibile est ut in partes dissolvatur & hac dissolutione facta existere desinat, consequenter intereat (§. 541. *Ontol.*). Est igitur incorruptibilis (§. 666.). Et quoniam simplicitas animæ ad determinationes genericas pertinet (§. 234. 236. *Ontol.*), cum præter animam adhuc aliæ dentur substantiæ simplices, veluti rerum materialium (§. 182. *Cosmol.*) & spiritus anima humana perfectiores (§. 657.), adeoque in numero essentialium est (§. 247. *Ontol.*); anima propter simplicitatem suam incorruptibilis *per demonstrata* per essentiam incorruptibilis est. Quamobrem cum in anima essentia & natura sit una eademque vis, quamvis diverso respectu (§. 68.); anima quoque per naturam suam incorruptibilis. *Incorruptibilitas animæ.*

Natura nimirum ad actum perducuntur mutationes animæ intrinsecæ, sed nonnisi per essentiam ipsius possibiles (§. 68.). Quamobrem cum anima per essentiam suam dissolvi in partes non possit, nec vi animæ insita, in qua natura ejus consistit, in partes dissolvi potest.

§. 730.

Anima cum corpore interire nequit. Corpus enim humanum, quod corruptibile est (§. 667.), putrefactione corrumpitur post mortem, quemadmodum quotidie experimur. Enimvero anima per essentiam & naturam suam incorruptibilis est (§. 729.). Cum corpore itaque corrumpi adeoque interire nequit (§. 666.). *Quod cum corpore non intereat.*

Causæ, quibus corpus corrumpitur, animæ ob simplicitatem suam nocere minime valent; neque ex eo, quod corpus, dum putrefactione corrumpitur, interit, inferre licet animam simul interire.

obvia constat, nec quod cor- Hic vero ostendendum est, ex . Nimirum dum corpus mo- omnino omnium organorum ue ideo motu quoque cordis it & cum sanguine humores is refertum, stagnant. Con- trefieri & putrefactione cum dorum quam solidorum cor- dissolvi: quo facto cum per- oris organicæ constant; tota Corpus adeo post mortem

mortem sequatur.

dia, quibus corpus aliquandiu ed hoc non obstat, quo minus rtis momento sit corruptioni

em corruptioni obnoxium amdiu viveret; dum vero *est status corporis, ex quo*

Quid ex morte corporis sequatur.

is a morte ejusdem, inter se a ut posita morte sequatur e- a posteriori quoque patet: ra mortua non interire, dum tur, corruptionem vero cum tur.

itium omnium facultatum nimæ sequeretur. Cor- iquando pervenit ad eum statum,

Anima quo sensu mortalis foret.

image
not
available

es & appetitiones ac averſiones, *dicatur anima.*
Nimirum cum nunc ſit in ſtatu
eodem ſtatu perſeverare debet,
ie præteritorum recordata me-
morte quoque corporis ſtatus
d ſe pertinere ſibi conſcia eſſe
imæ eſt potentia perſeverandi
tionum diſtinctarum & con-

ii indeſtructibilitatem ſeu incor-
ejus immortalitate confundunt,
imæ ſibi demonſtraſſe videntur,
deſtructibilem vel incorruptibi-
pereſſe. Enimvero cum inde-
tas non involvat niſi negationem
iorte corporis diſtinguatur (§.
ue ab indeſtructibilitate ſeu in-
enit. Quamobrem ſi analogi-
translatione notionum a cor-
obſervanda eſt (*not.* §. 736.);
ri nequit, quam quod deno-
norte corporis in ſtatu perce-
andi memoriam ſui.

tionum diſtinctarum per- *Immortalitas incorruptibilitatem præſupponit.*
nequit, niſi a morte cor-
lis eſſe debet, neceſſe eſt ut
iquam intereat.
s corporis mortalitatem, ita
eſtructibilitatem ejus ſeu in-

quatenus a morte cor- *Quomodo*

 poris

image
not
available

m post mortem fuisse sepultum &
epultus fuit quoad corpus: in in-
id animam. Anima igitur, dum
a morte hujus superstes est. Vi-
quo Abrahamum & Lazarum in
gnoverit; evidens est, quod ipsos
uere igitur ipsi perceptiones par-
npir.) & hinc totales distinctæ (§.
to ipse fuit in statu perceptionum
mpir.). Denique recordatus est
ctæ. Quamobrem memor fuit
atque agnovit se esse eum, qui
it. Christus itaque immortali-
em, quod anima cum corpore
ortem superstes sit; 2. quod et-
iabeat notiones partiales claras,
severet in statu perceptionum
tem conservet memoriam sui.
otionem immortalitatis requisi-
rtalitatis, quam dedimus, est
sacræ conformis.

tione Christi constat, homines
ob bene, pœnis ob male facta
ut fieri possit, non sufficit ani-
esse est ut etiam in statu perce-
ret, quo præmii vel pœnæ sibi
i conservet, quo norit sibi ob
, ob male facta male. Atque
defendendam religionem chri-
rios notionem immortalitatis
nienter immortalitatem animæ

image
not
available

§. 742.

mmortalis est, in eo, quem a morte *Immortalitas animæ requirit status personalitatis conservationem.*
emoriam sui conservat (§. 737.);
m idem individuum morale perma-
itatis conservet opus est (§. 741.).

uptibilitatis anima a morte superstes
net *individuum physicum*, eadem nempe
æ fuerat ante, statum suum vi essentiæ
is. Perseveratio vero in statu perce-
quæ in eodem possibilis est, memoria
n individuum physicum sit etiam idem

743.

ui habet, probe memor se eun- *Quod homo sit persona.*
vel pridie in hoc vel isto statu,
que manifestum; *homo persona*

sona intelligit, quid sit illud quod
Cumque vocabulo hoc utamur tan-
notionem personæ, quam dedi-
oquendi conformem, vel exinde

4.

perstes est semperque manet. *Animam a morte corporis manere superstitem.*
ram suam incorruptibilis (§.
it (§. 730.). Quamvis ve-
(§. 732.), siquidem suppo-
entiam habeat (quale esse
rabitur) & præterea annihi-
rum quidem interitu quid-
ne probabilis quidem ra-
morte corporis annihilari

 de-

orte corporis statum pristinum, dem superaccedere debere. Est perceptionum distinctarum (§. poris in statu perceptionum di- *at primum.*

mana infinito intervallo a spi- & perceptionibus nostris in- rum nobis conscii non simus, *h. empir.)*, consequenter mul- iles sunt, quam qui in unione et; quin post mortem cor- orem claritatis gradum eve- lum est. *Quod erat secun-*

omnibus promiscue animabus um tribuamus, id principiis re- am, quæ magnam differentiam um post mortem inculcat. Per- uemadmodum in piis auget vo- ruciatus intendit.

memoriam sui conservat. statu perceptionum distin- s conscia (§. 13.). Quam- , aut, si mavis, reprodu- i similitudinis perceptionis rita reproducatur (§. 117. conscii simus, quod eam *empir.)*, anima vero post atem consecuta (§. 745.) in statu hujus vitæ com- t (§. 31. *Psychol. empir.)*; quin *An memoriam sui conservet.*

image
not
available

ilia intelligunter (§. 55.); omnes
im perduci debent. Quia ta-
ессentialibus & natura animæ,
ılias omnes ſimul eidem inex-
eſſentia ratio ſufficiens non
Neceſſe igitur eſt, ut modi
gnoſcant in antecedentibus (§.
ſequens in antecedentibus
ſcit (§. 705. *Ontol.*). Quam-
ſequatur ſtatum in hac vita;
entem agnoſcere, adeoque
§. 10. *Cosmol.*).

n cum ſtatu in vita præſente do-
ıs autoritate conſtat, animabus
male eſſe. Quodſi quæſiveris,
ɔ redditur ex ſtatu vitæ præſen-
ita patratis. Scripturæ igitur
n ſtatu præſentis connexus eſt
o nexus iſte conſiſtat, rationis
let adeo ſcriptura rationis de-
ſcitu neceſſariis.

III.

Brutorum.

Exiſtentia animarum brutorum.

tinctas. Bruta enim ha-
rorſus ſtructuræ cum or-
& quæ ideo easdem ex-
ſenſoriis hominum ac-
eſſæ eædem, quæ homi-

 nibus

image
not
available

experimento facile ejusdem convincitur. Etenim nemo eſt qui neſciat, modo in experimentando fuerit verſatus, in oculis brutorum objectorum viſibilium imagines inverſas perinde ac in oculo humano delineari. Argumentum ab analogia deſumtum etſi in probabilium numero ſit, in rebus tamen naturalibus maximum habere pondus, ita ut apodictico plerumque æquipolleat, non ignorant qui vel in ſola Aſtronomia ſatis ſunt verſati. Ariſtotelico Scholaſtici animas brutis tribuerunt, propterea quod ſibi perſuaderent, abſque iis actiones brutorum explicari minime poſſe: quod cum non probaverint, nec brutorum animas exiſtere probarunt. Atque ea de cauſa factum eſt, ut *Carteſiani* easdem rejecerint, contrarii probabiliter perſuaſi: ad iſtam vero analogiam, qua nos utimur in probanda exiſtentia animarum brutorum, animum non adverterunt.

§. 750.

Bruta perfectiora ſunt, quibus quinque ſunt organa ſenſoria: *imperfectiora* vero, quibus pauciora. Dantur autem in imperfectioribus plures imperfectionis ſpecies. *Differentia inter animalia perfectiora & imperfectiora.*

Ita animalia imperfectiora ſunt oſtreæ, cochleæ, muſcæ, formicæ & inſecta alia. Etenim hæc bruta tantum tactu gaudent & qui in nonnullis vocantur oculi, tales non ſunt, cum deficiat oculorum ſtructura, quemadmodum dudum obſervavit *Claudius Perrault* in Mechanica animalium part. 1. cap. 1. Oper. pag. 336. & ſeqq. Perfectiora ſunt animalia quadrupedia, quibus omnes eſſe ſenſus nemo ignorat. Iisdem accenſendæ ſunt aves & proxime ad ea accedunt piſces. Gradu tamen differre ſenſus tam in perfectioribus, quam imperfectioribus neminem fugit.

§. 751.

Bruta ſibi perceptionum ſuarum conſcia ſunt. Patet enim, quod ſenſu diſtinguant ſenſibilia, quæ in organa ipſorum agunt. Ipſa ſane oſtrea tactu diſcernit vim ad teſtas divellendas adhibitam. Et de inſectis curioſæ admodum colligi poſſunt obſerva- *An bruta apperceptione gaudeant.*

image
not
available

Enimvero cum homo sibi conscius sit tangibilium vi istius claritatis, quam ideæ suæ sensuales habent; non sine ratione colligitur animalia quoque imperfectiora sui conscia esse debere.

Non verendum est, ne sic brutis tribuantur animæ spirituales; neque enim ad spiritualitatem sufficit apperceptio, seu ut subjectum percipiens perceptionum suarum sibi sit conscium (§. 643.). Si instes ex *Cartesianorum* principiis apperceptionem esse characterem spiritualitatis; objectionem insuper habemus, cum non autoritate, sed rationibus moveamur.

§. 752.

Animæ brutorum materiales seu corporeæ non sunt. Animæ enim brutorum sibi consciæ sunt rerum perceptarum (§. 751.) Sed corpus cogitare, seu sibi rerum perceptarum conscium esse neqnit (§. 44.), nec ea facultas, quam per se non habet, eidem communicari potest (§. 46.). Animæ igitur brutorum corpora esse nequeunt, consequenter nec materiales sunt (§. 122. 141. *Cosmol.*). *Immaterialitas animæ brutorum.*

Eodem prorsus modo adstruitur immaterialitas animæ brutorum, quo supra immaterialitatem animæ nostræ evicimus (§. 47.). Ceterum novum non est animas brutis tribui immateriales: dudum hoc fecere scholastici, veluti *Scotus*, Doctor subtilis.

§. 753.

Animæ brutorum sunt substantiæ simplices. Anima enim brutorum nec corpus est (§. 752.), nec aliquod corpori communicatum attributum (§. 46.), adeoque nec ens compositum est, nec enti cuidam composito inhæret (§. 119. *Cosmol.*). Omne vero ens vel simplex est, vel compositum (§. 685. *Ontol.*). Animæ igitur brutorum sunt entia simplicia. *Ejusdem simplicitas.*

Jam porro perceptiones, quas experiuntur bruta, continuo mutantur, actionibus sensibilium in organa continuo mutatis; quod nemo non agnoscit. Sunt igitur modi animarum

tingunt (§. 62.), quodque in hac vi essentia & natura animarum brutorum consistat (§. 66. 67.). Enimvero cum singula eodem modo probentur, quo ea de animabus nostris probata sunt; non opus est ut hisce diutius immoremur. Suffecerit nobis proposuisse principia generalia, quæ in phænomenis specialibus, quæ de brutis observamus, explicandis usui esse possunt.

§. 755.

Brutorum animæ imaginatione & memoria gaudent. Ex actionibus brutorum id colligitur a posteriori. Nemo est qui hoc nesciat: si quis canis baculo aliquoties fuerit percussus, ad conspectum baculi elevati vociferatur & fugit a plagis sibi metuens. Quoniam ideo vociferatur & fugit, quia baculo percussus fuit; necesse est ut idea baculi elevati resuscitet ideam plagarum ac inde orti doloris. Reproducitur adeo idea plagarum ac doloris, quam ante habuit, consequenter anima canis facultate imaginandi gaudet (§. 92. *Psych. empir.*). Similiter nemo non novit, canes dormientes voce & motu corporis sæpius signa somniorum inquietorum edere. Quamobrem cum somnia vi imaginationis producantur (§. 121. *Psychol. empir.*); ex iis quoque recte infertur animam canis facultate imaginandi gaudere. Eodem modo idem ex actionibus aliorum brutorum colligitur. *Bruta num imaginatione & memoria gaudeant.*

Jam quia canis idea plagarum & doloris inde percepti resuscitata vociferatur & fugit, plagas illas sibi repræsentare debet tanquam nunc infligendas & dolorem tanquam nunc inde percipiendum. Quamobrem cum sibi conscius sit perceptionum suarum (§. 751.); necesse est ut sibi quoque conscius sit plagarum tanquam sibi antea inflictarum & doloris tanquam inde percepti, cum non alia sit ratio, cur sibi plagas repræsentet tanquam denuo infligendas & dolorem tanquam denuo inde percipiendum. Ideas adeo reproductas recognoscit (§. 173. *Psychol. empir.*), consequenter memoria gaudet (§. 175. *Psychol. empir.*).

pir.). Per analogiam idem inferre licet de animabus aliorum brutorum, salva differentia, quam inter facultates diversorum brutorum intercedere debere, diversitas actionum loquitur.

Bruta, saltem perfectiora & quæ ad ea propius accedunt, eandem habent cerebri structuram, quæ hominibus est, quantum sensuum judicio constat. Quamobrem cum per structuram cerebrum humanum contrahat facilitatem reproducendi ideas materiales (§. 227. 241.), & in potentia reproductionis imaginatio (§. 227.) in facilitate vero memoria materialis consistat (§. 294.); brutis cerebrum habentibus imaginatio & memoria materialis attribuenda venit. Enimvero cum bruta habeant animas a corpore distinctas perinde ac homines (§. 749.) & vi legis sensationis ideis materialibus in cerebro sensuales in anima respondeant (§. 754.), quemadmodum in hominibus (§. 113.); in nobis autem phantasmata ideis quoque materialibus in cerebro respondent, ut adeo imaginatio materialis non sit sine immateriali in anima (§. 227.), nec memoria materialis sine immateriali, quæ animæ inest (§. 294.); per analogiam ex memoria & imaginatione materiali in corpore recte colligitur immaterialis in anima, consequenter animas brutorum facultate imaginandi & memoria gaudere tanto minus dubitandum, quanto magis in brutis observantur actiones similes iis, quæ a nobis sine imaginationis & memoriæ vi non eduntur, cum hinc argumentum ab analogia majus robur acquirat.

Philosophi veteres & Scholastici animabus brutorum sine hæsitatione imaginationem & memoriam tribuerunt, quamvis in terminorum significatu non prorsus cum nobis consentiant, reproductionem idearum præteritarum ad memoriam referentes & fingendi, quam diximus, facultatem imaginationis nomine compellantes. Sed cur nobis significatum terminorum mutare libuerit, ex Psychologia empirica abunde constat. Nituntur autem illi analogia actionum brutorum & huma-

narum

narum, quas absque imaginatione & memoria in se dari non posse experiuntur.

§. 756.

Bruta observant legem imaginationis. Omnium clarissime hoc patet, si ad actiones brutorum animum advertimus. Ita in exemplo canis ad conspectum baculi elevati vociferantis & fugientis, quo modo usi sumus ad imaginationis existentiam evincendam, vidimus idea baculi elevati resuscitari ideam plagarum ac doloris, propterea quod baculo ante percussus dolorem percepit. Quoniam itaque vi legis imaginationis perceptione unius eorum, quæ semel percepta fuere, reproducta perceptio quoque ceterorum reproducitur (§. 117. *Psychol. empir.*); canes observare legem imaginationis patet. Hinc vero per analogiam concluditur, bruta quoque reliqua legem imaginationis observare. *An legem imaginationis observent.*

Idem quoque sic ostenditur. Lex imaginationis rationem mechanicam in structura cerebri habet (§. 232.). Quamobrem cum brutis perfectioribus eadem sit structura cerebri, quæ hominibus; ratio, quæ datur in structura cerebri humani, adesse quoque debet in structura cerebri brutorum perfectiorum, consequenter lex imaginationis quoque poni debet per structuram cerebri brutorum perfectiorum (§. 118. *Ontol.*) Bruta igitur perfectiora legem imaginationis observare palam est. Quodsi ergo in ceteris quoque brutis imaginationis vestigia sese produnt; per analogiam infertur, eadem quoque observare legem imaginationis.

Argumento analogiæ plurimum hac in re tribuendum. Constat enim legibus iisdem regi corpora: quidni ergo & animas? Sane omnia corpora mundi totalia easdem observant leges: omnia corpora in conflictu iisdem subjiciuntur legibus: eædem sunt leges, quibus regitur motus omnium gravium. Sunt leges generales, quibus generatio omnium animalium cum ipsa generatione plantarum constringitur.

image
not
available

sentat tanquam malas (§. 569. *Psych. empir.*). Similiter constat fugere animalia alia quæcunque ob imminens ipsis periculum, quo damnum corpori inferri potest, & psittacum sibi metuere a plagis non minus, quam canem. Ex adverso canis esuriens ossa projecta adpetit, vel panis frustum, quod ipsi porrigitur, & junior appetit res quascunque, quas non sine voluptate dilacerare potest. Appetit ergo uterque, quod sibi repræsentat tanquam bonum (§. 561. *Psych. empir.*). Et idem patet in brutis aliis.

Brutis pauca sunt, quæ appetunt. Etenim non appetunt nisi quæ ad vitæ conservationem & speciei suæ propagationem spectant, & pauca quædam, quæ ipsis voluptatem creant, cum istis plerumque connexa. Natura ipsorum paucis contenta: pauca igitur iisdem appetibilia. Non aversantur nisi quæ in appetendo impedimenta objiciunt & vitæ ac corpori damnum inferunt. Pauca igitur ipsis sunt aversabilia. Observant in iis legem appetitus & aversationis tenaciter & minus ad devia deflectunt quam homines, quibus voluptas ac molestia nimium imponunt.

§. 759.

Bruta destituuntur vocibus articulatis, quibus tanquam signis perceptiones suas seu res perceptas indigitare valent. Nemo est qui hoc nesciat, ut exemplis non sit opus. Sane bruta, veluti canes, qui consortio hominum constanter utuntur, sermonis usum nunquam consequuntur, etsi organa vocis non sint inepta ad vocem articulandam, quemadmodum sermo requirit. Memini ante plures annos in Saxonia fuisse canem, qui plura vocabula germanica & gallica bene pronunciare poterat. Et quem fugit psittacos vocabula haud pauca, immo integras propositiones prounciare posse, certo indicio organa vocis ita moveri posse, ut eidem articulandæ sufficiant. Ex adverso homines inter bruta educati loquelæ non fiunt compotes, quemadmodum probat exemplum ejus, qui inter ursos fuerat educatus (§. 461.). Unde colligitur, brutis in more non esse positum, ut perceptiones suas significent alteri. *Bruta sermone non utuntur.*

Annotavimu... re solere ad i... quod avis fœ... ter modificat... statim respon... mellæ ad au... loquela long... beat. ...equidem superius (§. 757.), bruta vocem varia... ...dicandum appetitum. Et huc referendum, ...ella mane expergefacta edat vocem peculiari... ...n, ut masculum ad se alliciat, qui audita voce ...et & in eam plagam tendit, unde vocem fe... ...s deferri experitur. Sed illa vocis variatio a ...adhuc intervallo distat, etsi quid analogi ha... beat.

§. 760.

...num ...sali ...ant ...tione, ...judi... ...& ra... ...cinantur.

Bruta destit...tur cognitione universalium, judicio & ratiocinio. Si quis a... ...mittit harmoniam perpetuam animæ & corporis quoad om... illius modificationes, qualem de anima humana in theoria ...periori evicimus; is veritatem propositionis præsentis inde c... ...liget. Etenim vi illius harmoniæ omnes operationes intell... ...tus, notio, judicium & ratiocinium in cerebro repræsentan... ...r per ideas vocabulorum, aut aliorum signorum æquipolle... ...ium (§. 417.), in cerebro (§. 416.) Enimvero brutis nulla ...nt vocabula, quibus ad perceptibilia indigitanda uti possent (§. 7... ...), neque hinc ad horum imitationem alia fingere signa v... ...nt. Quoniam itaque nullæ ipsis sunt vocabulorum vel aliorum signorum æquipollentium ideæ materiales; notiones judicia & ...ratiocinia in cerebro repræsentari non possunt. Stante igitur ...harmonia animæ & corporis, nec in anima ipsorum notioni, seu c...gnitioni universalium, judicio & ratiocinio locus esse potest.

Operati...num intellectus absque vocabulis vel aliis signis æquipollentibus ...s in cognitione intuitiva tanta est difficultas, ut nec homo ante... sermonis usum in cognitione veritatum universalium quicquam proficiat. Abunde hæc patent per ea, quæ de operationibus singulis intellectus fuse exposuimus in Psychologia empirica in... ...tegro capite (§. 325. & seqq.). Enimvero bruta destituuntur v...ocibus articulatis, quibus tanquam signis perceptibilia indigi...antur (§. 759.). Destituuntur itaque & notionibus, judiciis a...que ratiociniis, adeoque universalium veritatum cognitione.

Qui

Qui brutis tribueret veritatum universalium cognitionem absque vocabulorum vel aliorum signorum æquipollentium usu; ipsorum animam animabus humanis multo statueret perfectiorem. Homines enim, quemadmodum jam monuimus, sine vocabulorum subsidio in veritatum universalium cognitione nihil proficiunt, etsi non prorsus impossibile foret, ut aliquos, quamvis leves facerent progressus. Sermonis usum ubi didicere, tum demum excitatur attentio, qualis ad reflexionem sufficit, sine qua cognitio universalium ne in hominem quidem cadit. Et hac de causa homo inter ursos educatus universalium cognitione destituebatur.

§. 761.

Num careant intellectu.

Quoniam nullæ dantur operationes intellectus, præterquam notio, judicium & discursus (§. 52. *Log.*), bruta vero notionibus, judiciis & discursibus, seu ratiociniis carent (§. 760.), nec in consortio hominum illa consequuntur; *bruta carent intellectu.*

Homines inter bruta educati, exemplo ejus, quem inter ursos educatum sæpius jam compellavimus, nullas edunt intellectus operationes; sed ad hominum consortium delati, qui istis operationibus constanter utuntur, easdem mox ipsimet in potestatem suam redigunt. Ratio differentiæ inter homines & bruta hac in parte alia non est, quam quod hominibus quidem, non vero brutis sit intellectus. Homines, quando carent operationibus intellectus, destituuntur usu intellectus ast bruta iisdem carent, quia intellectum prorsus non habent.

§. 762.

Irrationalitas animarum brutorum.

Animæ brutorum carent ratione seu irrationales sunt. Animabus enim brutorum deest facultas ratiocinandi (§. 760.). Ergo iisdem quoque ratio deest (§. 493. *Psychol. empir.*), consequenter irrationales sunt.

Hinc & bruta dicuntur animalia irrationalia in oppositione ad hominem, qui animal rationale appellatur. Equidem *Rorarius* peculiari Tractatu adstruere conatur animalia bruta sæpe ratione uti melius homine; sed in eo fallitur, quod actiones brutorum rationi conformes ab usu rationis pendeant. Agunt enim quod rationis est per naturam suam, quæ in operando pendet a ratione summa conditoris.

image
not
available

506. *Psychol. empir.*); canis analogum rationis habet. Et idem eodem modo ostenditur de aliis brutis atque per analogiam colligitur de omnibus.

Qui ad actiones brutorum animum sedulo advertit, abunde convincetur, eadem circumstantias casus præsentis percipientia beneficio imaginationis atque memoriæ recordari eorum, quæ in eo alias accidunt, & quod eventurum idem sit expectare, ut adeo dubitari non possit expectationem casuum similium esse brutis loco rationis in actionibus dirigendis.

§. 766.

An bruta sui memoriam habeant.

Bruta memoriam sui non habent. Constat hominem inter bruta educatum non recordatum fuisse status pristini, cum inter homines deinde commoraretur (§. 461.). Multo minus igitur bruta statuum pristinorum recordari possunt, adeoque multo minus sibi conscii esse possunt, se ante in hoc vel isto statu fuisse. Memoriam igitur sui minime habent.

§. 767

An sint personæ.

Quoniam illud demum est persona, quod memoriam sui conservat (§. 741.); *bruta personæ non sunt.*

Scholastici personam vocant suppositum intelligens. Quamobrem cum bruta careant intellectu (§. 761.), juxta ipsorum quoque definitionem personæ non sunt: quod mirum non est, cum definitiones coincidant (*not.* 741.).

§. 768.

Brutorum animæ quomodo oriri interire possint.

Brutorum animæ non possunt oriri nisi per creationem, nec interire nisi per annihilationem. Sunt enim substantiæ simplices (§. 753.). Quamobrem cum hæ aliter oriri non possint nisi per creationem (§. 691. *Ontol.* & §. 697. *Psych. rat.*), nec interire nisi per annihilationem (§. 698. *Ontol.*); brutorum quoque animæ non nisi per creationem oriri, per annihilationem interire possunt.

§. 769.

An sint incorruptibiles & immortales.

Animæ brutorum sunt incorruptibiles, nec cum corpore intereunt, immortales tamen non sunt. Quod sint incorruptibiles, nec

image
not
available

SPECTUS
JS OPERIS.

Sectio IV.

De Variis Animæ Attributis; Spiritu in genere & Animabus brutorum.

FINIS
Conſpectus totius operis.

image
not
available

image
not
available

image
not
available

image
not
available

image
not
available

image
not
available

image
not
available

image
not
available

image
not
available